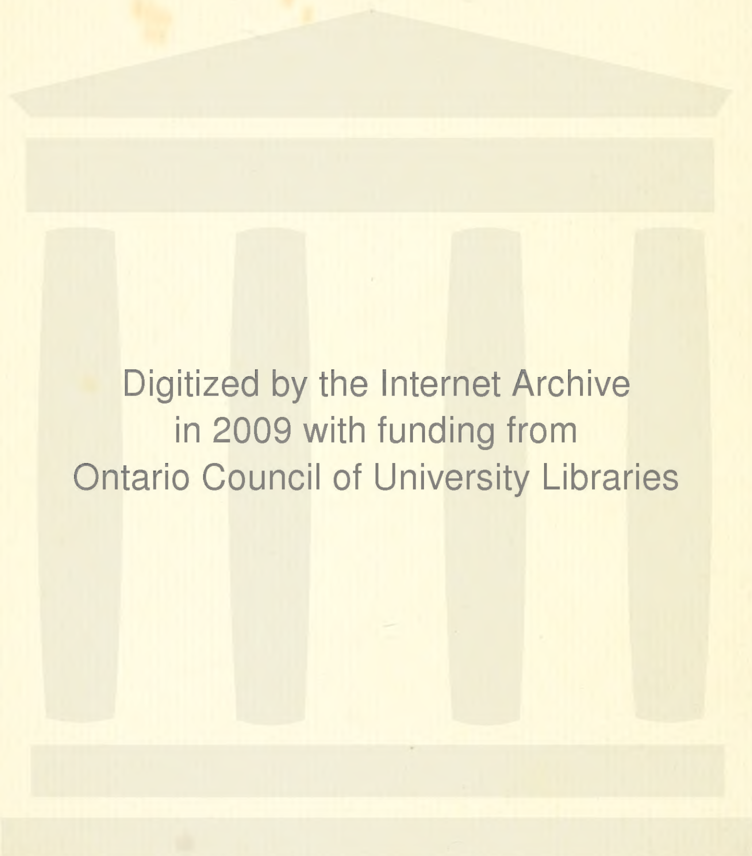

005705716032

TROELS-LUND

HISTORISKE FORTÆLLINGER

TIDER OG TANKER

III BIND

KØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
FR. BAGGES KGL. HOF-BOGTRYKKERI
1911

INDHOLD AF III BIND

V BOG

UNDER CHRISTIAN DEN FJERDES MINDREAARIGHED I

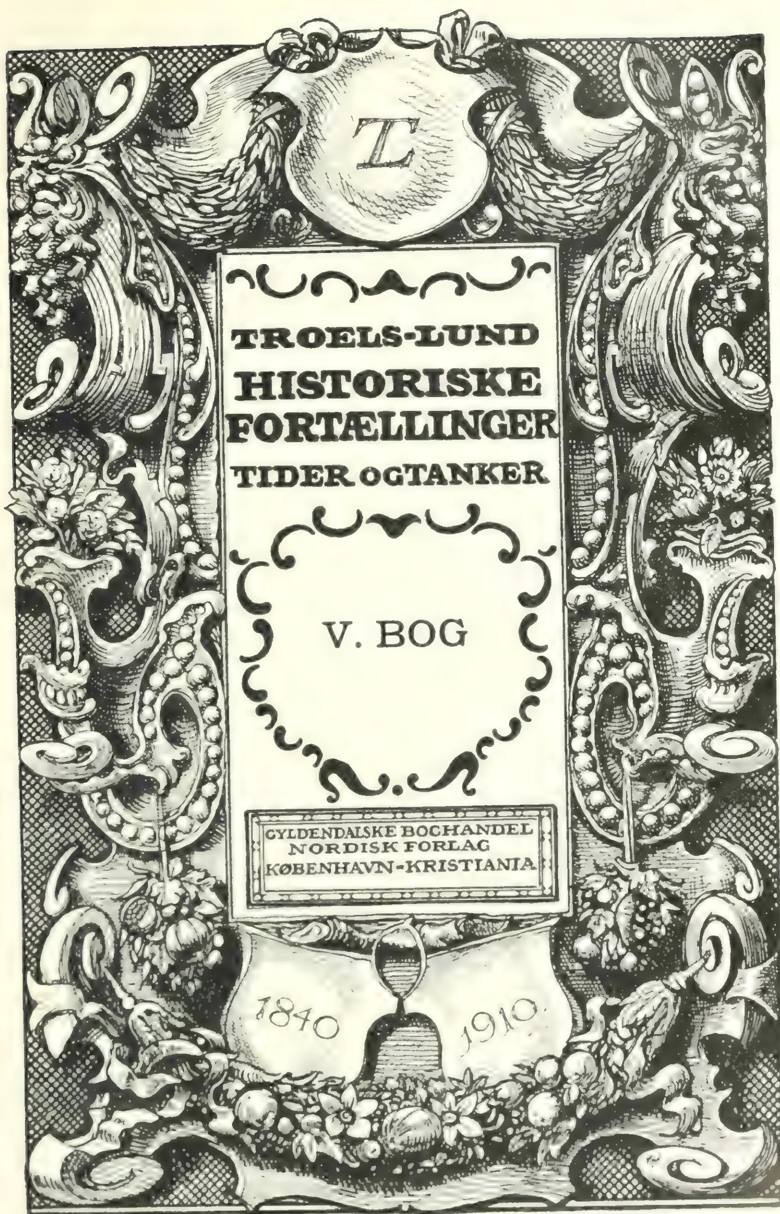
VI BOG

UNDER CHRISTIAN DEN FJERDES MINDREAARIGHED II

TROELS-LUND

HISTORISKE FORTÆLLINGER

TIDER OG TANKER

T
TROELS-LUND
HISTORISKE
FORTÆLLINGER
TIDER OG TANKER
V. BOG
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN-KRISTIANIA
1840
1910

FR. BAGGES KGL. HOF-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

UNDER CHRISTIAN DEN FJERDES MINDREAARIGHED

I

1

MAN har i lange Tider levet i den Overbevisning, at Christian den Fjerdes Mindreaarigheds Regering dannede et stille, fredlyst Afsnit i Danmark-Norges Historie. Man har forestillet sig de raadende Forhold saaledes: Enkedronning Sophia trak sig efter sin Husbonds Død frivilligt tilbage til sit Enkesæde, Nykøbing Slot, og overlod Statens Ror og Sønnens Opdragelse til Frederik den Andens prøvede Mænd. Disse forstod dog fuldt at skatte hendes Værd; thi — som Ludvig Holberg udtrykker det — ikke blot angaaende Sønnens Opdragelse, men ogsaa „udi Rigets Sager spurgte de hende til Raads og betjente sig af hendes Underhandling, naar nogen Tvistighed kom dennem imellem“[1].

Æren for Christian den Fjerdes Opdragelse tilkommer da ligeligt begge Parter, baade Enkedronning Sophia og disse graanede Rigsraader. I gensidig Forstaaelse formede de med kyndig Haand af den lovende Dreng en Konge efter Folkets Hjerte og i dets Lignelse. Ikke som saa mange af hans Forgængere en dygtig tysk Indvandrer. Nej, en hjemmegroet Vikingeætling, Nordbo i Færd og Nordbo i Tanke.

Uvilkaarligt glider i dette tiltalende Billed et lille Træk i Forgrunden. Enhver af os kender den fortræffelige Maade, hvorpaa Formynderne vidste at vække Barnets Lyst til Søen. Paa et lille dertil indrettet Skib paa Skanderborg Sø fik han tidlig Lejlighed til i Leg at lære selv at føre et Orlogsskib. Det Barn, der

saaledes „under bestandige Øvelser paa Skanderborg Sø“ [1] havde lært at klare sig selv, var den samme, der som Olding blødende vedblev at føre Kommandoen paa Kolbergheide.

Et saa smukt, næsten sindbilledligt Træk som dette Barneskib paa Skanderborg Sø baade taaler og fortjener at oplyses i alle Enkeltheder. Lad os da samle alt, hvad man veed om Christian den Fjerdes Undervisning i Søfart paa Skanderborg Sø.

Den ældste og fyldigste Oplysning herom findes i den Ligprædiken, som Hofprædikant Laurits Jacobsen holdt ved Christian den Fjerdes Baare i Frue Kirke i København den 18. November 1648. Hans Ord var følgende:

„Efterdi hans prinselige Naade [Christian den Fjerde som Barn] har set disse sig af Gud tilbetroede Kongeriger og Lande med deres Situation saaledes at være beskafne, at de uden god Kundskab paa Søfarten og hvorledes et Skib i Fejde og Freds Tid, i Fægten og ellers, skulde regeres, ikke vel kunde forestaas langt mindre mod udvortes Fjender beskærmes og forsvares, har han fattet en synderlig Lyst til samme Kunst af Fundamentet at lære.“

„Hvorfor, da hans prinselige Naade paa Skanderborg Slot, som hos en dyb og vidt begreben Sø er beliggende, sine Studier og Exercitier en Tid lang har øvet, har han af de tilforordnede regerende Rigens Raad erlanget, at paa samme Sø blev bygt et Skib, som med Master, Takkel, Sejl og anden Redskab i alle Maader som et stort Orlogsskib er monteret og udstyret. Hvortil forstandige og forfarne Skibsfolk er forordnede, som med ham paa Søen have omsejlet og ham i alt det, som til Søfarten hører, flitteligt undervist, saa at hans prinselige Naade derefter endog i Storm [og] Uvejr for sig selv har vidst et Skib at regere og alt Redskab derpaa, fra højest indtil nederst, med sit rette Navn egentlig at nævne“ [2].

— Af denne første Fremstilling er alle senere øste. Ingen Historiker har siden da fundet noget nyt at føje til herom. Alle gentager de kun det samme.

Skøndt dette et Øjeblik kunde undre, er det dog i og for sig nogenlunde forklarligt. Det hele, hvorom det her drejer sig, er

jo kun et lille, enkelt Forhold, der ikke behøvede at sætte brede Spor, især da Skuepladsen var forlagt til en afsides Egn. Eftertiden har ganske naturligt glemt Barnets Øvelser over Mandens Værk.

Mindre forstaaeligt bliver det derimod, at heller ingen før Laurits Jacobsen har haft noget at berette herom. Et mærkeligt Træf, at ikke et Ord er undsluppet Samtiden, der dog fulgte Prinsens Opdragelse med saa megen Opmærksomhed. Skibet nævnes end ikke af det ypperste Vidne i saa Henseende, af Christian den Fjerde selv. Og dog har han efterladt sig det fortræffelige Kildeskrift til sin Barndoms Historie, hans danske og latinske Stilebøger, hvor han saa villigt kommer ind paa alt, hvad der ellers fængslede hans Interesse.

Vor Undersøgelse af, hvad der nærmere vides om Christian den Fjerdes Undervisning i Søfart paa Skanderborg Sø, ender da med et ret forbløffende Udfald. Den hele Sag omtales først, efter at Kongen er død som Olding, altsaa mere end et halvt Aarhundrede efter at den skal være foregaaet, og omtales saa kun en eneste Gang. Iøvrigt Tavshed før og Tavshed efter. Thi som ovenfor bemærket, det senere højtlydende Kor gentager stadigt kun Laurits Jacobsens enlige Vidnesbyrd.

Dette Forhold kan ikke andet end vække Opmærksomhed.

Men opstaar der først Tvivl, saa suger den Næring af en Mængde Biomstændigheder. Thi man kan forstaa et Legetøjs-Orlogsskib, der ikke blot som en lille korrekt Modél kunde give Prinsen paa Land det rette Begreb om alle Stænger, Touge og Sejl paa et stort, men ogsaa med lukkede Luger og Kanonporte og ret stillet Ror og Sejl kunde af ham skydes ud i Skanderborg Sø og følges med Øjet, indtil det naaede over til modsat Bred, eller han og Hans Mikkelsen i en Baad maatte ud efter det. Man kan ogsaa forstaa, om man lod Prinsen ombord i en Sejlbaad lære af kyndige Folk at klare sig paa Indsøen. Men dette at lade ham øve sig i Sejlads ombord i en Uting af et Skib, en som Tremaster taklet Storbaad, tager sig underligt søgt og kunstlet ud.

Og saa paa en Indsø! Laurits Jacobsen søger vel at gøre det

bedst mulige ud heraf ved at anføre om Skanderborg Sø, at den er „dyb og vidt begreben". Men enhver, der er fortrolig med Datids Forhold, vil straks huske paa, hvorledes alle andre dengang lærte Søfart. De uundgaaelige Ture til Søs mellem Landsdelene, ofte i det ugunstigste Vejr, gjorde Hvermand, der overhovedet færdedes paa Rejse, søvant. Det at kunne taale Søen var ligesom det at kunne ride en selvfølgelig Færdighed endog for enhver ung adelig Jomfru, der blot nogle Gange havde fulgt med sine Forældre til Herredag eller Bryllup. Uden videre overtog Herluf Trolle, der tidligere kun havde tjent til Hest og været Lensmand i Skaane og Sjælland, Posten som Admiral og førte med Hæder den samlede Flaade. Og saa skulde den lille Christian den Fjerde, der i lange Tider boede paa Kronborg og Københavns Slot og trods nogen flakkede fra Landsdel til Landsdel, ja endog engang sejlede til Norge, lære Søfart — paa Skanderborg Sø. Det lyder ikke mindre besynderligt, end om man i Nutiden vilde tale om Uddannelse til Dragon ved at lade en ride paa Karusel.

Saa stor er dog de nedarvede Indtryks Magt, at skøndt Tvivlen under disse og lignende Former gentagne Gange i den nyere Tid har vovet sig frem[1], saa er der dog atter faldet Tavshed om den. Den lille Tremaster paa Skanderborg Sø, Sindbilledet paa Christian den Fjerdes forstandige Opdragelse og de lykkelige Forhold under Formynder-Regeringens Tid, holder sig stadigt i Folkebevidstheden.

Men en Tvivl af denne Art lader sig ikke i Længden nedmane. Omvendt er Beretningens tilgrundliggende Tanke — Formyndernes Iver for under fredede Forhold at uddanne den unge til Søkonge — saa smuk og tiltalende, at Sindbilledet herfor har Krav paa, hvis det blot lader sig gøre, at befries for helt at ormædes af Tvivl.

Man synes da at maatte kunne skille det sikre Ja og det sikre Nej fra hinanden ved at lægge et Læbælte af det blot mulige uden om det, hvorom der her tvistes. Beretningen om Undervisningen paa Skanderborg Sø vilde i saa Fald komme til at dele Lod med saa meget andet overleveret, mod hvilket der er rejst

Tvivl, men som derfor godt kan være hændet. Man vilde havne i det ubestemte, hvor Indbildningskraften endnu har frit Vingeslag: Skibet paa Skanderborg Sø omtales, underligt nok, ikke i Christian den Fjerdes samtidige Stilebogs Breve, der dog omhandler saa meget andet. Brevene bekræfter altsaa ikke Sagen. Men — de benægter den ikke heller. Muligheden er fremdeles tilbage.

Lad os da søge at bestemme Værdien af den Mulighed, der saaledes bliver til Rest.

Det er klart, at denne Mulighed vokser eller synker i Betydning alt efter Varigheden af Prinsens Ophold paa Skanderborg Slot. Forblev Christian den Fjerde her til Stadighed eller dog i lange Tider ad Gangen, saa kunde der være nogen Grund for Rigsraaderne til, naar de var fast bestemte paa at uddanne ham som Sømand, ogsaa her trods de ugunstige ydre Betingelser at søge dette Maal fremmet. Omvendt, opholdt han sig kun til Tider paa Skanderborg, men iøvrigt skiftevis paa andre Slotte, og hyppigt paa saadanne, der laa ved Havet, maa det synes i høj Grad urimeligt at have villet lære ham Søfart paa Skanderborg Sø.

Men stilles Spørgsmaalet om Opholdets Varighed paa Skanderborg, saa afgiver Christian den Fjerdes Stilebøger et meget oplysende Svar. Hans ældste Stile er vel ikke alle daterede, men Indholdet angiver tilstrækkeligt tydeligt, paa hvilket Slot de er skrevne. Ved de senere har han i Reglen nøjagtigt vedføjet Opholdssted og Tidsangivelse. Saaledes kan vi følge hans skiftende Ophold lige fra Frederik den Andens Død indtil Aaret 1593, da hans Undervisning synes afsluttet og han i sit syttende Aar selv overtog Regeringen i Hertugdømmerne. Han modtog Stændernes Hylding i Flensborg den 1. September 1593; den sidste latinske Stil, kun seks Linier lang, er undertegnet Kolding den 25. Oktober 1593.

Af denne lange Række Fortegnelser over hans Opholdssteder fremgaar det nu, at medens han hyppigt Maaneder igennem boede paa Kronborg og Københavns Slot — Aar 1591 f. Eks. over seks Maaneder — har han efter Frederik den Andens Død

ialt kun opholdt sig paa Skanderborg (Fig. 1) nogle faa Dage paa en Gennemrejse i Januar 1591[1].

Dette Svar er afgørende. Thi ihvorvel Christian den Fjerde saaledes jo ganske vist endnu maa siges at have opholdt sig i nogle Dage paa Skanderborg Slot, vil dog vel Ingen for Alvor antage, at Regeringsraaderne skulde have valgt netop denne Ugestid ved Midvinter, hvor Skanderborg Sø maaske endda var tillagt, til her at lære ham Søfart paa den omtalte mærkelige Orlogsmand, naar Prinsen lange Tider igennem paa gunstig Aartid boede ved Havet, og senest havde opholdt sig paa Kolding-

Fig. 1. Skanderborg Kirke, Rest af Skanderborg Slot, hvis Kirkefløj indrettedes af Frederik II 1572.
(Tegning af Niels Bredal.)

hus fra Juli til December. Og een Ting staar i hvert Fald urokkeligt fast: Opholdet paa Skanderborg var for kortvarigt til at omfatte hvilkensomhelst Undervisning af Betydning. Hermed synes den gamle Beretning om Christian den Fjerdes Undervisning i Søfart paa Skanderborg Sø at have tabt sin Virkeligheds Værdi og være vist ud i Eventyrets Verden.

Men idet saaledes den lille Tremaster, Sindbilledet paa Rigsraadernes forstandige Opdragelse, fortoner sig og svinder ind til en blot Isblomst paa en Rude, paatrænger sig uvilkaarligt det Spørgsmaal: Hvad har da givet Anledning til den hele Fortællings Opkomst?

Som vi ovenfor saa, hviler den ikke paa et mangestemmet Vidnesbyrd men lader sig føre tilbage til en enlig og sen Beretning. Sin bedste Næring har den aabenbart suget af Eftertidens Forkærlighed for Christian den Fjerde, dens Trang til at opspore de tidligste Spirer til den vordende Søhelt. Men selv alt dette forudsat, hvad kan da have bevæget Laurits Jacobsen til at meddele et saadant Træk, der, efter hvad vi nys har seet, savner al Hjemmel?

Ogsaa her er vi saa heldige, at Samtiden har efterladt os Svaret. Det bekræfter det gamle Ord, at der sjælden gaar Røg uden af en Brand. Hofpræst Laurits Jacobsens Tale ved Christian den Fjerdes Baare indeholdt virkelig en Sandheds-Bestanddel, som han ganske vist — ved en let forklarlig Misforstaaelse — havde omformet til en Usandhed.

Den 2. August 1595 blev der udstedt Befaling til Lensmanden i Aarhus, Knud Brahe, om at modtage en underlig Ladning, der overførtes med Orlogsskibet „Engelen" fra København. Den bestod i Tømmer til et Skib, der skulde bygges til Kongen paa Skanderborg Sø. Lensmanden skulde sørge for det tilstrækkelige Antal Vogne til straks at køre Tømmeret til Skanderborg, samt forsørge det medfølgende Mandskab[1].

Altsaa: Laurits Jacobsen har ikke bygget sin Tale paa løs Grund. Han vidste, at der for mere end et halvt Aarhundrede siden var sat et Orlogsskib i Søen ved Skanderborg til Brug for Christian den Fjerde. Ganske naturligt sluttede han da som saa, at dette maatte være skeet for at lære Barnet at sejle. Og fra hans Tid blev derpaa Troen paa denne Undervisning almindelig Opfattelse, og selve det mærkelige Skib Sindbilledet paa Formyndernes forstandige Opdragelse.

Seer vi nu med vor Tids Adgang til Kundskab om hine Dage tilbage paa det mærkelige Skib og Anledningen til dets Anbringelse i en jydsk lille Indsø, saa stiger vor Forbavselse, jo mere vi lærer Forholdene at kende.

Intet Under, at Skibet ikke omtales i Christian den Fjerdes Stilebøger. Han var nemlig dengang forlængst ophørt at skrive

Stile; han var 18 og et halvt Aar gammel og havde allerede for to Aar siden (1593) overtaget Regeringen i Hertugdømmerne.

Den sædvanlige Maade dengang at vænne sig til Søen var jo ved Rejser mellem Landets forskellige Dele. Christian den Fjerde havde haft megen Lejlighed til slige Rejser. Men desforuden havde han engang sejlet med Flaaden til Norge og nys paa egen Haand vovet sig i Skude ned til Meklenborg og tilbage. Kundskab til Orlogsskibes Bygning, Udrustning og Tiltakling havde han den rigeste Lejlighed til at erhverve ved Besøg paa Holmen ved København. Under slige Omstændigheder at ville lære ham Sømandskab og Skibskundskab paa et Orlogsskib puttet i Skanderborg Sø var lige saa meningsløst som nu til Dags at ville uddanne en Kongesøn til Sømand paa en Fregat i Kanalen ved Tivoli.

Men var da Regeringsraaderne af Lave? Var det dem, der var Børn, ikke Christian den Fjerde? Gik de i Barndom, siden de faldt paa slige Barnagtigheder? — Ingenlunde. De handlede med velberaad Hu. Men de var blot stillede overfor en uløselig Opgave.

Sagen var, at paa Herredagen i København i Juli 1595 havde Christian den Fjerde endnu engang forlangt at blive erklæret for myndig. Dette Krav var saa meget des rimeligere, som han var fyldt 18 Aar i April Maaned og allerede for to Aar siden havde som myndig Hersker overtaget Regeringen i Hertugdømmerne. Ikke desto mindre svarede Rigsraadet Nej og gik kun ind paa at afkorte den tidligere fastsatte Mindreaarigheds Tid med et Aar, saa at der altsaa stilledes ham i Udsigt at skulle blive kronet næste Sommer.

Den herved fremtvungne Tilstand var ganske uholdbar. Den unge Konge, der endnu behandledes som Barn i Danmark og havde en Rigsraad — Manderup Parsbjerg — til Hofmester, behøvede blot at rejse til Sønderjylland, hvor han var myndig og regerende Hersker, for derfra at blæse baade Hofmester og Rigsraad et Stykke.

Det var da en yderst vovet Beslutning af de danske Regeringsraader at forlange af den unge Konge, at han efter modtaget Af-

slag skulde artig begive sig med sin Hofmester Manderup Parsbjerg over til dennes Len Skanderborg (Fig. 2) og forblive dèr indtil videre.

Paa Skanderborg var der intet andet end Jagt at underholde den unge Konge med. Men dette var for lidt. Man fandt da paa

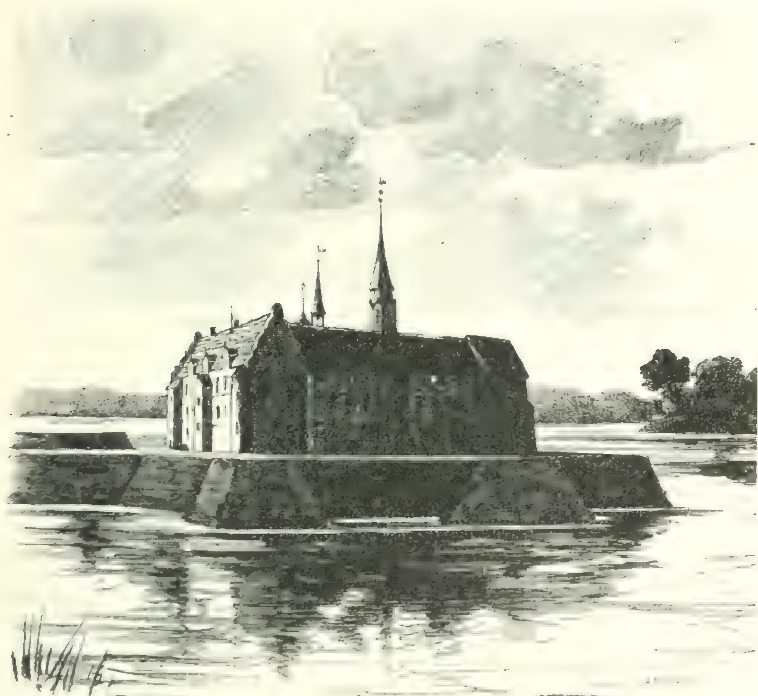

Fig. 2. Skanderborg Slot i Slutningen af det 16de Aarhundrede.
(Efter Resen.)

denne Vanskabning af en Tanke: et Orlogsskib paa Skanderborg Sø. En paa engang adspredende og uskadelig Genstand. Et nyttigt Legetøj. Et Bevis for, hvor meget man gjorde for den kære, unge Herre. — For denne selv maaske dog kun det ene: en indestængt Medfange.

Var Skibet paa Skanderborg Sø efter den tidligere Opfattelse

et Sindbilled paa Formyndernes Enighed og omhyggelige Omsorg for deres Myndling, saa synes det under sin virkelige Form at blive et fuldt saa talende Sindbilled paa modsatte Forhold. Og det taber ikke denne sin Betydning, naar der tilføjes, at det ikke fik sin tilsigtede Virkning. „Drengen“, for hvem det var bestemt, lod sig ikke holde tilbage deraf. Næppe var han ankommen til Skanderborg og skulde til at lege dermed, førend Legen fik en anden Lyd. Drengen rejste til — Flensborg, hvor han var myndig og Hersker. Og herfra videre til Tyskland for at — søge sig en Brud. Mange danske Adelsmænd tilsagdes til at følge med. Manderup Parsbjerg derimod, der dog var den unges Hofmester og derhos Regeringsraad og Kansler, blev overhovedet slet ikke tagen med.

Naar man, som vi her, har fulgt Forandringen i Betydningen af Skibet paa Skanderborg Sø, saa virker det foregaaede Omslag paa en og samme Vis. Først Forbavselse over, at den gamle Historie har kunnet holde sig uforstyrret i 300 Aar. Derefter vaagner en voksende Tvivl om Sandheden af det store Billed, hvorpaa Skibet oprindelig kun udgjorde et nemt lille Kendetegn: hele den tidligere Beretning om Formynder-Regeringens stille, lykkelige Tid, hvor en Enkedronning frivilligt trak sig tilbage og overlod sin Husbonds prøvede Raadgivere at styre Riget og opdrage hendes Søn, den vordende Konge. I gensidig Forstaaelse og Enighed skal Værket være fuldbyrdet. — Det lille Indblik i Forholdene, som Fundet af, hvad der vides om det virkelige Skib paa Skanderborg Sø, har forskaffet os, synes dog ikke at vidne hverken om Enighed eller fredelig Lykke og Forstaaelse.

Men sluttelig rejser sig en Trang til at lære de virkelige Forhold fuldt at kende. Der vaagner en uimodstaaelig Lyst til at rive hele det Dække til Side, som Aarhundreders under Enevælden bundne Historieskrivning har draget foran, hvad der virkelig er foregaaet. Man forlanger Samtiden selv i Tale, vil forhøre alle de endnu bevarede — tidligere hemmeligholdte eller dog utilgængelige — skrevne Vidnesbyrd om, hvad hin Tid selv har følt og tænkt.

Det Billed, der saa viser sig, er unægtelig vidt forskelligt fra

det tidligere. Thi lige saa lidt som Christian den Fjerdes Uddannelse var fredet Leg paa en Indsø, lige saa lidt var der Overensstemmelse mellem hans Omgivelser. Vel udartede det ikke til Kamp med Sværd mellem disse, men Sindenes Bølger gik højt i denne Strid, hvis Genstand var Christian den Fjerde selv: hans Person, hans Uddannelse og først og fremmest den Magt, der i ham laa ledig. Heller ikke hans eget lille Fartøj fik da Lov til at ligge i Ro, men sattes i voldsomme Sving. Formynder-Regeringens Historie er den skiftevise, bestandigt heftigere Slyngen af Kongesønnen og hans Magt fra den ene Part mod den anden. Ved det sidste Ryk sprængtes den slidte Forbindelse forneden, og han mærkede, at han var fri og Magten hans egen.

De tre Hovedmodstandere var Enkedronning Sophia, det danske Rigsraad og Statholderen i den kongelige Del af Hertugdømmerne, Henrik Ranzau. Det er Forholdet mellem disse tre, som de følgende Blade nærmere skal fremstille, saaledes som det ifølge de utrykte Kilder til Datidens Historie viser sig at have været.

2

Ved Efterretningen om, at Frederik den Andens Sygdom havde forværret sig, var Dronning Sophia ilet fra Jylland til Nyborg. I en forrygende Storm, der gjorde Overfarten over Storebælt livsfarlig, naaede hun i en Skude til Korsør og kørte straks videre til Antvorskov (Fig. 3), hvor hun ankom den 3. April 1588 Klokken 10 „om Natten“. Hun skyndte sig op i Riddersalen, hvor Kongens Seng var stillet. Men da hun kom ind, var Kongen just falden i Søvn.

Da han længere ud paa Natten vaagnede og saa hende staa ved Sengen, blev han meget glad. Hun maatte fortælle om Rejsen og om, hvordan alle Børnene havde det, der var blevne tilbage i Jylland. Han søgte at berolige hende med Hensyn til Sygdommen. Siden taltes de ved om alt muligt, indtil han endelig træt faldt i Søvn. Skøndt Dronning Sophia haardt kunde trænge

til Hvile, var hun ikke at bevæge til at gaa til Ro, men blev siddende ved hans Seng hele Natten.

Næste Dag, den 4. April, var det Skærtorsdag. Efter Tidens Skik blev derfor Gudstjenesten forlagt fra Kirken over til Salen, hvor Kongen laa, og efter dennes eget Ønske blev Koret forstærket med de flinkeste kongelige Sangere. Da Kongen (Fig. 4) saae, at Dronningen havde sin Salmebog med, bad han hende om den og sang iøvrigt med baade før og efter Prædikenen.

Fig. 3. Antvorskov Slot.
(Efter Danske Vitruvius.)

Senere talte han livligt med forskellige, der kom hen til hans Seng. Han var tilsyneladende ganske som ellers, munter og naturlig. Som den gamle Beretning udtrykker det: „frimodig uden al Anger, Suk eller Givelse“ [1].

Men om Eftermiddagen blev han meget svag. Livlægen, den bekendte Dr. med. Peder Sørensen, maatte give ham forskellige Styrkningsmidler. Kongen rakte ham tilsidst sin Haand, for at han skulde føle Pulsen. Da Doktoren, efter at have følt den, sagde, at det kunde blive godt, men der syntes ringe og liden

Hjælp hos Mennesker, svarede Kongen: „Lad Aaren sla, hvad hun sla vil! Det vide vi, at Guds Naade og Venskab slar os ikke fejl.“

Efter en Række af Besvimelser og Genopvaagnen udbrød Kongen: „Ja, de havde Ret i, hvad de sang før: Det er en ganske underlig Strid, som Døden og Livet stride.“ — Hofprædikanten faldt ind og svarede: „Ingen, som troer paa Christum, bliver omkommen eller slet nedlagt i denne Kamp.“ Men Kongen vedblev: „Jeg føler slet ingen Smerte eller Ve, men er blot saa kraftesløs. De sang jo før: „Livet fik Magt og Overhaand og monne Døden aflive“. Saadan gik det ogsaa mig for nogle Aar siden paa Frederiksborg, da jeg havde Fjerdedags Koldsyge. Jeg havde viist Drengene og Folkene ud hver til sin Bestilling og var alene. Saa kom mig en stor Afmægtighed og Daaning paa, saa at jeg faldt ned paa Gulvet og ikke sansede eller vidste, hvor jeg var. Men da jeg kom til mig selv igen, tænkte jeg: Se, Du har været død og er kommen til Livet igen. Vi maa med Guds Naades Hjælp vel engang overvinde Døden.“

Fig. 4. Frederik II.
(Efter Broncebuste paa Rosenborg.)

Paa ny besvimede Kongen, og Hofprædikanten begyndte, da han vaagnede, med igen at anføre Skriftsteder. Her blandede Dronningen sig i Samtalen og — vistnok med sikker Sans for at Frederik den Anden var lettest tilgængelig for hvad der familjemæssigt kom til ham — sagde hun: „Moster Dorothea (Frederik den Andens Faster Dorothea af Brandenburg, † 1547) havde paa sin yderste Tid al sin Trøst af, at Kornet, der kommes i Jorden, vokser op igen, og efter dette vort Liv og Hen-

læggelse er et andet langt bedre og uforgængeligt Liv at forvente."

Kongen og Dronningen talede derpaa en Tid sammen, hvorefter Frederik den Anden erklærede, at nu vilde han staa op. De tilstedeværende trak sig da tilbage, og kun Kammerjunkeren og et Par Tjenere blev for at være ham behjælpelig. Men næppe havde Kongen rejst sig, førend han daanede. Dronning Sophia, Niels Kaas samt Lensmanden Peder Reedtz (Fig. 5), Prædikant og Doktor løb hastigt ind. Men Kongen vaagnede ikke mere. Han sov stille ind i deres Arme.

Fig. 5. Peder Reedtz til Tygestrup 1531—1607.
(Maleri paa Gaunø.)

Frederik den Anden døde paa Antvorskov Skærtorsdag d. 4. April 1588 Klokken mellem 4 og 5 „ad Aften".

Dødsfaldet kom sikkert Dronning Sophia uventet og overvældende. Hendes Husbond havde vel af og til forhen været syg, lidt af Koldfeber og tør Hoste. Men hver Gang havde hans stærke Natur sejret. Han var jo endnu i sin kraftige Alder, ikke fyldt 54 Aar. Hun havde været vant til i ham at se sin faste Støtte, paa een Gang det sikre Værn og Grænsen for hendes Omraade. Thi kun hvad Børnene og Husholdningen angik, havde hun haft noget at sige. I lykkelig Forstaaelse og gensidig Tillid var de her mødtes. Hvad „min Soffy" ønskede var vistnok i Reglen skeet.

Men Verden udenom, alt hvad der angik Regeringsforhold, havde ikke vedkommet hende. Her dannede Kongens bestemte Vilje og Kansler Niels Kaas' blide, undvigende Omhu et fast, bredt Skel mellem det, hun havde at gøre med, og alt det andet, som de sørgede for.

Og nu var Værnet brudt, Skellet bristet. I store brusende Bølger slog Verden ind imod hende. Og hun stod ene.

I sin Nød skrev hun straks og meldte Dødsfaldet til sin Fader Hertug Ulrik af Meklenborg, den eneste, til hvem hun havde fuld Tillid, og den eneste, der som jævnbyrdig vilde kunne se Sagerne med hendes Øjne. Han svarede ved at sende hende et Brev med sin betroede Raad Joachim Bassewitz, der kunde være hende til Støtte og tage mundtlig Besked fra hende med tilbage.

Det Spørgsmaal, der krævede hurtig Afgørelse, var: hvilken Del skulde Enkedronningen have i den nye Formynderregering, som nu vilde blive at oprette under den unge Christian den Fjerdes Umyndighed. Der var ingen Bestemmelser tagne herom i Frederik den Andens levende Live. Det eneste, der var skeet i denne Sag, var at Livlægen, Dr. Peder Sørensen, og Hofpræsten, Christoffer Knopf, Dagen før Kongens Død, da de saae, at det gik ned ad Bakke, havde spurgt Kongen, om han ikke vilde forordne noget om, hvorledes der skulde forholdes med Dronningen og Børnene. Men Frederik den Anden havde svaret, at det kunde han ikke gøre nu. Han vilde befale Gud og sine Undersaatter Hustru og Børn. De vilde ikke forlade dem.

Enkedronning Sophia (Fig. 6) havde utvivlsomt en vis Ret til Sæde i en Formynderregering for hendes Søn. Men udover den formelle Adkomst hertil havde hun i de danske Rigsraaders Øjne næppe noget, der kunde gøre hende selvskreven til Del i politisk Styre. Det var Gud og Hvermand bekendt, at hun hidtil havde været udelukket fra al Kundskab om og Part i Regeringshandlinger. Selv tilstod hun ærligt i det Brev, som hun den 14. April medgav Joachim Bassewitz tilbage til hendes Fader Hertug Ulrik: „Jeg veed slet ikke, hvad jeg skal begynde eller gøre, thi jeg veed slet ikke nogen Besked om nogen Sager, thi Kongen

har i sit levende Live ikke villet lade mig vide noget om, hvad han foretog sig" [1].

Det var da maaske ret naturligt, om der blandt Rigsraaderne, som efter Kongens Død skyndsomst var hidkaldte til Antvorskov og Slagelse, dannede sig den Mening, at Enkedronningens Ret til Sæde i Regeringen behøvede man ikke at tage synderligt Hensyn til. Ingen af dem anede vistnok, hvilke uudviklede Muligheder der var tilstede hos denne Kvinde. Den venlige, beskedne Hustru og Moder ejede en Vilje, der nys havde faaet hende til at skjule hver Klage og Taare ved Synet af sin dødssyge Husbond. Følelsen af nu alene at skulle værne sine Børns Ret mod fremmedes Overgreb gav hende snart et ukueligt Mod. Kom endelig hertil en klar og hurtig Fatteevne, udviklet Sans for Pengesager og en dyb Foragt for enhver Adelsmand i Sammenligning med en Fyrste — saa var der i denne blot sørgende Hustru mere tilstede, end de fleste Rigsraader drømte om. — Havde de vidst dette, vilde de sikkert endnu mindre været villige til at overdrage hende Part i Regeringen.

Fig. 6. Dronning Sophia.
(Efter Broncebuste paa Rosenborg.)

Der hviler endnu et Slør over hine Dages Begivenheder. Efter Forholdenes senere Udvikling at dømme ligger det nær at slutte, at Enkedronningen næppe godvilligt har givet Afkald paa sin formentlige Ret, men at der maa have fundet bevægede Forhandlinger herom Sted mellem hende og Rigsraadet. En enkelt, men langt senere Beretning, veed ogsaa i det enkelte at fortælle om disse Forhandlingers Gang [2]. Men de efterladte, samtidige Oplysninger melder intet herom [3].

Under disse Forhold nødes vi til at indslaa en Gisningens Vej

og med de faste Punkter som givne søge at følge den slyngede Sti, der sandsynligvis har forbundet dem ud til, hvor der atter bliver klart og frit.

Ifølge hin ovenomtalte, senere Beretning skal saavel Frederik den Andens Broder, Hertug Hans den yngre, som Enkedronning Sophia begge have gjort Krav paa Formynderskabet. Hertug Hans opgav dog snart sine Fordringer. Men Enkedronningen fastholdt sine og fandt nogen Stemning for sig hos Niels Kaas og Christoffer Valkendorf. Flertallet af Rigsraadet derimod var bestemt imod at opfylde hendes Ønske.

Dette lyder i og for sig meget troligt og lader sig let føje ind i, hvad vi med Sikkerhed veed iøvrigt. Rigsraaderne samledes skyndsomst til Slagelse og Antvorskov, og allerede den 11. April synes Rigsraadet at have været nogenlunde fuldtalligt tilstede. Omtrent samtidigt synes Hertug Ulriks Raad Joachim Bassewitz at være ankommen. Det laa i Sagens Natur, at han søgte at støtte sin Herres Datter paa bedste Maade og gjorde hende bekendt med, hvad hun med Rette kunde gøre Krav paa.

Ligesaa naturligt maatte det falde Rigsraaderne, efterhaanden som de samledes, straks at komme ind paa at drøfte det vigtigste Spørgsmaal, der krævede hurtigt Svar: hvorledes skulde Formynder-Regeringen sammensættes? Og selv om vi intet sikkert veed om Delingen i Anskuelser, saa ligger det nær at antage, at Rigsraadet har været delt i et Mindretal og et Flertal.

Et Mindretal, der havde staaet Frederik den Anden og hans Hustru nær, kendt dem fra ofte maanedsvis Ophold ved Hoffet og derfor nærede personlig Hengivenhed for dem begge. Niels Kaas og Christoffer Valkendorf, der begge var i dette Tilfælde, maatte føle naturlig Trang til ikke at svigte deres døde Herre eller hans efterladte Hustru, men ærligt kæmpe for, at hun fik den Del i Styret, der tilkom hende.

Overfor disse to maatte staa et Flertal, der kun kendte Kongeparret fra enkelte festlige Lejligheder, og som derfor ikke paavirkedes synderligt af personlige Indtryk. Et Flertal, der først og fremmest følte sig som Talsmænd for deres Stand og dens Interesser, og som derfor ved en Lejlighed som denne i første

Række saae paa, hvad der var til Fremme for Rigsraadets Magt. Her var Svaret selvgivet: Rigsraadet kunde og burde selv overtage Formynderskabet.

Den 15. April 1588 maa have været en bevæget Dag paa Antvorskov.

Hvad vi veed, er at Rigsraadet paa denne Dag selv og alene overtog Styret som Formynder for den „udvalgte Prins og unge Herre, Hertug Christian den Fjerde“ og beskikkede fire af sin Midte til at forestaa Regeringen. Brevet herom udfærdigedes den 15. April, men offentliggjordes dog først to Dage efter, den 17. April[1].

At dette betød et tabt Slag for Enkedronningens Part i Regeringen, kan der ikke være nogen Tvivl om. Knuden blev hugget over. Hint ovennævnte Flertal i Rigsraadet maa have sejret.

Søger vi ud over dette korte, knappe Svar nærmere Oplysninger om, hvad der er foregaaet, saa lades vi dog ikke helt i Stikken. En Del Biomstændigheder synes at antyde en rimelig Forklaring.

At Enkedronningen maatte blive den svagere Part, kunde fremgaa allerede af Dagen, paa hvilken Afgørelsen blev truffen. Hun stod paa denne Dag ganske alene, idet hun Dagen forud havde afsendt sin eneste fuldt ud paalidelige Partifælle og Raadgiver, Joachim Bassewitz, med et Brev til hendes Fader Hertug Ulrik. I dette Brev, som hun altsaa skrev den 14. April, omtaler hun endnu Sagen som uafgjort. „Hvad Rigsraaderne nu vil gøre, det vil Tiden vise“ (Was nu die Rett don werden, das wirtt die Tzeit geben)[2]. „Tiden“ indtraf allerede Dagen efter — den belejlige Tid, hvor hendes statskyndige Raadgiver lige var rejst, og hendes Fader, der muligt snart kunde ventes, endnu ikke ankommen.

Hin ovenomtalte, senere Beretning meddeler, at det alt var lykkedes Niels Kaas og Christoffer Valkendorf at vinde flere af Rigsraaderne for deres Opfattelse, at Enkedronningen skulde have Part med i Regeringen. Udfaldet kunde da endnu synes tvivlsomt. Men sluttelig fremførte Flertallet en Indvending, der blev afgørende: Hvis man nu overdrog en Kvinde Formynder-

Regering, vilde dette kunne danne et Fortilfælde for senere Krav om Kvinders Ret til selve Tronen.

For denne Virkning veg alle tilbage, og Rigsraadet enedes om ikke at overlade Enkedronningen nogen Part i Regeringen. Det overdroges Kansler Niels Kaas at bevæge Enkedronningen til at frafalde sit Krav, og han bemyndigedes til i saa Fald at berolige hende ved vidtgaaende Løfter.

Niels Kaas udførte sit vanskelige Hverv med Dygtighed og Held. Han begyndte med en Erklæring om, at hvad den unge Konges Person og Optugtelse angik, skulde der aldrig viges det ringeste fra hendes Raad og Vilje. Men hvad Rigets Sager angik, bad han Enkedronningen om ikke nu, hvor Riget var ramt saa haardt ved hendes Husbonds Død, at føje ny Ulykker til ved at rejse Splid. Det stod nu i hendes Magt at besegle den Kærlighed, hun altid havde vist mod Riget, ved at handle i sin Husbonds Aand og stifte Enighed og Ro. Niels Kaas personlig indestod hende for, at, saa længe han levede, skulde han med vaagent Øje paasee, at den unge Konge i sine umyndige Aar ikke led mindste Skaar i det, som ham med Rette tilkom.

Enkedronningen, der var overbevist om Niels Kaas' trofaste Hengivenhed og Retsind, lod sig bevæge. Hun svarede, at hun i Tillid til hans Løfter og Forsikring vilde samtykke i hans Begæring. Kansleren udtalte herfor sin varmeste Tak og bragte derpaa Svaret til Rigsraadet, hvor det modtoges med den mest udelte Glæde.

Der er ikke noget i denne Beretning, der lyder utroligt. Enhver vil tværtimod kunne sige sig selv, at saadan omtrent maa det vistnok være gaaet til. Og Sandsynligheden bekræftes ved enkelte Smaatræk, hvis Sandhed er sikker nok, og som alle falder i Traad hermed.

Det var saaledes næppe tilfældigt, men forklares let som ogsaa et Udtryk for Rigsraadets Taknemligheds-Følelser mod Enkedronningen, at Valget af Regeringsraader den 15. April blev som det blev. Det vilde jo have været naturligt, om Rigsraadet ved Valget af de fire Mænd af dets Midte, der fremtidigt skulde lede den daglige Regering, var gaaet strengt retfærdigt frem og havde

dertil valgt de fire øverste Rigsraader. I saa Fald vilde Regeringsraadet være kommet til at bestaa af Kansleren, Marsken, Admiralen og den øverste Retskyndige Jørgen Rosenkrans. Man udelod imidlertid, saa underligt det lyder, Marsken, og valgte istedetfor til fjerde Regeringsraad den næste i Rækken: Christoffer Valkendorf. Hvilke end de personlige Grunde kan have været til dette Udfald, vist er, at det fra Enkedronningens Synspunkt seet maatte være en særdeles betryggende Ordning. Begge hendes prøvede Venner Niels Kaas og Christoffer Valkendorf fik herved Sæde i Regeringsraadet. Jørgen Rosenkrans stod dem vistnok meget nær i Anskuelser, medens Admiralen vel nærmest var lige glad. Hun havde altsaa et født, sikkert Flertal for sig i det Raad, der skulde varetage Regeringen og hendes Søns Opdragelse.

Et af de første Udtryk for hendes Indflydelse paa den nye Regering blev Bestemmelserne om den Pragt, der skulde udfoldes ved Frederik den Andens Begravelse. Alt herhen hørende var blevet ordnet og vedtaget, medens Rigsraadet var samlet. Og Sandsynligheden taler for, at man da tillige har indhentet Enkedronningens Godkendelse af Ordningen. Ikke desto mindre maatte Niels Kaas og Christoffer Valkendorf den 29. April til at skrive et Undskyldningsbrev til hver af de fraværende Rigsraader. „Vor naadigste Frue og Dronning har for godt eragtet og vilde gerne, at det maatte gange noget prægtigere til baade med Heste at beklæde og med Faner at føre foran Liget for hver Provins, Hans Majestæt har haft.“ „Vi spørge og, at sligt skal være skeet hos Kongen af Polens Begravelse.“ Hvor ugerne de end vilde forandre noget i, hvad alle Rigsraaderne havde berammet, saa havde dog Niels Kaas og Christoffer Valkendorf paa forventet Efterbevilling — eller som det dengang hed: „paa Eders og de andre gode Herrers gode Behag“ — bestilt baade Heste-Beklædning og 16—17 Faner med tilhørende Provins-Vaaben „at lade tilfly, saa dermed til Eders Tilkomst skal være færdigt“[1].

De Løfter, hvormed Niels Kaas den 15. April skal have beroliget Enkedronningen og bevæget hende til Afkald paa For-

mynderstyret, maatte, hvor vidtgaaende og betryggende de end monne have lydt, dog i sig selv være almindelige og derfor endnu ubestemte. Af Enkedronningens Breve i de følgende Dage til Faderen Hertug Ulrik af Meklenborg seer man, at hun derfor ogsaa vedblev at føre mundtlige Underhandlinger med Rigsraaderne om sin fremtidige Stilling.

Den 21. April skrev hun, at Rigsraaderne siden sidst havde gjort hende yderligere Tilbud, som hun mundlig vilde berette Faderen nærmere om ved hans Komme. Den 1. Maj kunde hun meddele, at Marsken (Peder Gyldenstjerne) og Sten Brahe havde paa de øvrige Rigsraaders Vegne tilsagt hende, at de vilde overdrage hende „Livgedinget", dog ikke med Forpligtelse til at blive boende dèr; hun skulde tværtimod opholde sig hos sine Børn og drage med dem, hvor hun vilde, dog ikke naturligvis som et blot Tilbehør til dem (?) [doch nicht in wellicherlei gestalt][1]. Enkedronningen var tydeligt nok en dygtig Underhandlerske, der Skridt for Skridt søgte at sikre sig en fordelagtig og indflydelsesrig Stilling under de nye Forhold.

Det var da ikke en blot forladt og hjælpeløs Stakkel, som segnende under alt, hvad der væltede ind paa hende, skrev hjem og bad om at faa sin Barndoms Støtte, sin afdøde Moders Kammerjomfru, Hippolyta Passow, over til sig til Trøst og Hjælp[2]. Der var nok for to at tage vare og kunde vel trænges til Raad og Daad, baade med Hensyn til Enkedronningens egen, de voksne Døtres, den unge Konges og de mindre Børns Sørgedragter og mest moderne Sørge-Udstyr og Optræden. Alt maatte det passes og nøje ordnes jævnsides med Underhandlingerne.

3

Den 24. Maj skete Opbrudet fra Antvorskov. Kongens Kiste, der indtil da havde staaet i den sortbetrukne Slotskirke under en sort Himmel, omgiven af brændende Vokslys og Dag og Nat omvaaget af Hofmænd, „Enspændere" og Drabanter, blev ført

ud paa den ventende Ligvogn, der forspændt med otte sorttilhyllede Heste holdt foran Kirkedøren. Der var ikke Tale om, at Slotsgaarden kunde rumme det uhyre Følge af sortklædte, store og smaa, Mennesker og Heste. Først langsomt foldede det sig ud, som det Fod for Fod i Sørgegang skred frem ad Vejen. Forrest gik alle Præster, Skolemestre og Peblinger i Lenet, syngende Salmer. Saa red alle Hofsinder tre og tre, Herolderne med sorte Stave, derefter Staldmesteren med Kongens Heste, Svende og Drenge. Efter Kisten fulgte tilvogns først Enkedronningen, derpaa de voksne Døtre og de yngre Børn, og til Slut i en Vogn for sig den unge udvalgte Konge med sin lidt yngre Broder Ulrik ved Siden. Lige efter dem den nye øverste Styrelse, det samlede Rigsraad.

Togets Ordning gav saaledes intet Svar om Enkedronningens fremtidige Stilling. Det udtrykte kun den Synsmaade, der havde sejret den 15. April: Enkedronningen havde staaet Kongen næst og fulgte derfor nærmest efter Kisten. Men hvad Magten angik, saa straalede den nu modsat Vej. Fjærnest hun. Saa de Børn, store og smaa, for hvilke der vel maatte sørges. Saa den lille udvalgte Konge. Og endelig hans Formynder, Magtens Indehaver, Rigsraadet.

For den, der vilde tænke over sligt, blev der Tid nok. Thi det fik ingen Ende, før de alle blot var komne i Gang. Men de fleste havde vel nok at gøre med blot at passe ind i deres Plads i det uhyre Følge. Efter Rigsraadet først Hofmesterinden med Dronningens Jomfruer. Siden Lensmændene, den „gemene Adel“ og allehaande „Landsaatter“. Derpaa begyndte man atter paa en frisk, idet nu kom Rigsraadets og Adelens Fruer og Jomfruer, alle naturligvis i lange Sørgekaaber og vel „hænglede“. Sluttelig kom Rigsraadernes og Adelens Svende, der udgjorde over et Tusind Heste.

Dette Sørgetog var i mere end een Henseende en Kraftanstrængelse. Alt, hvad der kunde, var mødt, og Fod for Fod vandrede de nu eller kørte og red den hele lange udslagne Dag igennem. Heldigvis var det nogenlunde klart Vejr, med nordlig Vind[1], saa Støvet bar ind over Markerne. Der var ikke Tale

om at maatte „bede“ undervejs. Ubønhørligt vandrede man forbi den lange Klostermur (Fig. 7) og Klosterporten (Fig. 8) i Sorø, mens alle Klosterklokkerne ringede, og den unge Konge og hans Broder Ulrik vel hemmeligt tittede ud mellem Vognens sorte Spærlagen til deres tidligere Skole.

Videre gik det, langsomt, langsomt ud ad Vejen, hvor Skoven afløstes af spredte Smaakrat, og hvor Slaglille Kirkeklokker nu tog fat. Hvis man var tilhest, — ja selv fra Enkedronningens til-

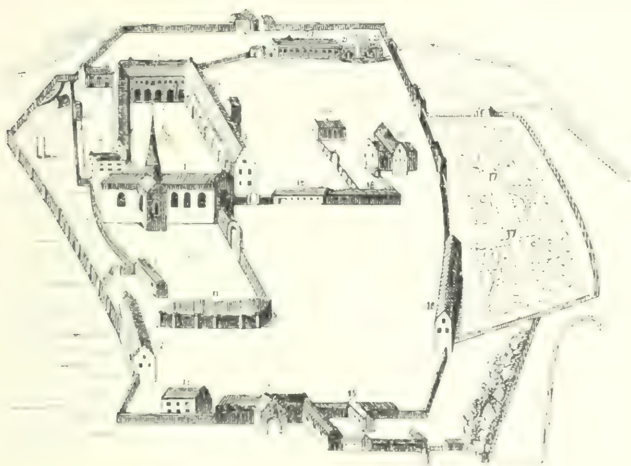

Fig. 7. Sorø Kloster.

(Efter Resen.)

1. Klosterkirken. — 2. Hofmesterens Residens. — 3. Kornhuset. — 4. Den gaml Latinskole og Fægteskolen. — 5. Omgangen om Fratergaarden. — 6. Fratergaarden og Brønden. — 7. Skolegaarden med Børnenes Logement. — 8. Ridebanen. — 9. Ridehuset. — 10. Kirkegaarden. — 11. Det øde Ridehus. — 12. Kongens Stald. — 13. Boldhuset. — 14. Porthuset. — 15. Oksestalden. — 16. Klosterstalden. — 17. Klostrets Have. — 18. Porthuset mellem Ladegaarden og Borggaarden. — 19. Vejerhuset. — 20. Consistorium. — 21. Klostermølle og Diget. — 22. Køkken, Bagers, Bryggers. — 23. Porthuset til Søen.

hyllede Vogn, naar Vinden viftede i Spærklædet, — kunde man her til venstre overgyngende, sorte Drabanthjelme mellem opadvendte Hellebardskafter med Øksebladene mod Jorden, se Bjernedes (Fig. 9) runde Kirketaarn i det Fjærne. Men faa havde vel Øje herfor. Støvede, trætte, sultne tænkte vist de færreste

paa Landskabet, maaske knap engang paa de firbenede Tilskuere, der tittede frem i Skovbrynet. Thi i behørig Afstand dannede Skovens Befolkning Ramme om, hvad der foregik. Drægtige Hinder i Flok og enligt knejsende Krondyr saae sky og undrende til paa det uvante Tog. Uvant. Thi ingen glammende Hunde i Flok foer ud derfra og ingen Rytter med spændt Pistol eller Bøsse jog efter dem. Nu laa deres værste Forfølger død i den sorte Kiste bag de otte sorte langsomme Heste. Denne Dag indvarslede otte Aars Fred og Ro for Skovens Befolkning, indtil den lille i Vognen bagved blev stor og skulde tage fat, hvor Faderen slap.

Fig. 8. Klosterporten i Sorø.

Da man endelig nærmede sig Ringsted, mødte Toget et Modtog. Alle Præster, Skolemestre og Peblinger fra Byen og omliggende Herreder kom dem syngende i Møde. Med friske Stemmer afløste de de hæse, der havde holdt ud fra Slagelse. Og værdeligen holdt man

saaledes hen ad Aften Indtoget i Ringsted. Kisten blev indsat i den sortbetrukne Kirkes Kor, 30 brændende Lys blev stillet om den, og Hofsinder, „Enspændere“ og Drabanter tilforordnede til at holde Vagt Natten igennem.

Enkedronningen, Børnene og en Del Rigsraader med Hustruer og Døtre fik Husly og højst fornøden Mad og Hvile i Klostret hos Abbeden, Doctor Knoppert. Togets Spidser havde vel sikret sig Plads hos Byens Borgere. Men Mængden af de

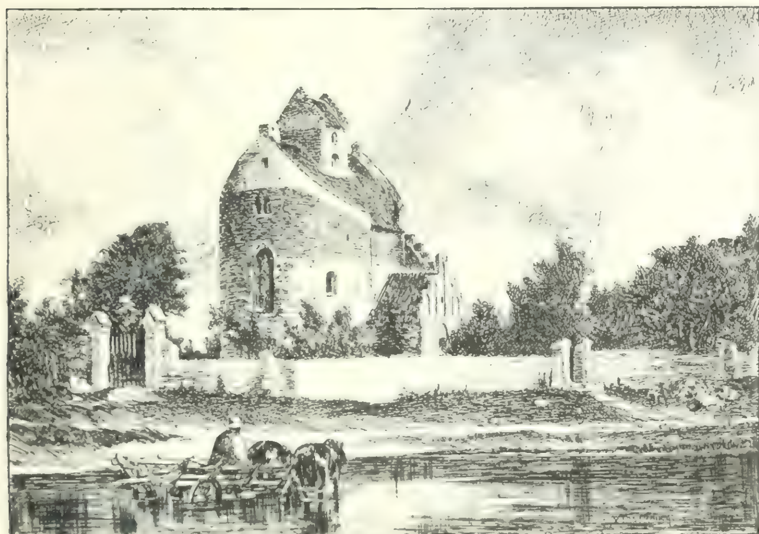

Fig. 9. Bjernede Kirke.
(Efter Tegning af V. Jastrau.)

Tusinder i Følget, som langt overskred hvad den lille By kunde rumme, maatte nøjes med mindre. Selv hænglede Kvinder i lange Sørgekaaber og Adelsmænd med Flor bag ad Hatten maatte da den Nat vistnok tage til Takke med en fattig Bid Brød, en mundvaad Kande Øl og en Stald eller et Stænge til Leje. Mængden fik lejre sig i det Fri med Udsigt til den oplyste St. Bents Kirke. Paa faa udvalgte nær, sørgede da alle næste Dagen ikke blot med Sind og Klæder, men med Aasyn og Hænder tillige.

Videre gik Toget den 25. Maj uden Beden undervejs. Vejret

var som Gaarsdagens, men det var en trist Pinseaften. Udmattede naaede man sent til Roskilde, hvor ved Vejrmøllerne[1] en talrig Gejstlighed fra Sjælland og Skaane kom Toget imøde. Kisten anbragtes i en sørgesmykket Stue ved Jorden paa Roskildgaard, den gamle Bispegaard, og Lys og Ligvagt anbragtes om den. Enkedronningen og Børnene tog ligeledes Ophold hos Lensmanden paa Roskildgaard, Niels Parsbjerg, hvor Dragefruer forud havde draget en Stue med hvide Duge paa Loft og Vægge til hende. Resten af Følget fordeltes som de kunde bedst i den forholdsvis store By, hvor der efter Regeringsraadernes Bud var gjort de største Anstrengelser for at skaffe Forraad og Rum til Mennesker og Heste. Hvo, der kunde, tog hjem, for atter at møde til Begravelsesdagen.

Under disse besværlige Forhold maatte Enkedronningen ikke slippe Underhandlingernes Traad eller tabe sit Maal af Syne. Her var Lejlighed til at forhandle med de fjærnest boende Rigsraader, der maatte blive i Roskilde indtil Begravelsen. Og vistnok allerede Pinsedag — Dagen efter hendes Komme — naaede ogsaa hendes Fader Hertug Ulrik til Roskilde.

Med datterlig Omhu og i Kraft af sin nye ubestemte Myndighed havde Enkedronningen blandet sig i Ordningen af hans Rejse og nødt Niels Kaas til at træffe nye Forholdsregler. Der blev sørget for at hindre, at Hertugen skulde komme til at overnatte paa Gjedsergaard, hvor hans Hustru var død paa sin Fødselsdag den 14. Oktober, da de sidste Gang for halvanden Aar siden var paa Besøg heroppe, — bedrøvelige Minder, som der saa lidt som muligt skulde rippes op i. Naaede Hertugen først sent i Land, skulde man derfor overnatte i Kroen paa Gjedserodde, hvor alt maatte være beredt hertil. Landede Hertugen derimod betids paa Dagen, skulde man ride videre til Nykøbing Slot og overnatte dèr[2].

Men ogsaa hvad høflig Behandling af fyrstelige Personer angik, synes Niels Kaas at have faaet en lille Belæring af Enkedronningen. Han havde ment, at det var tilstrækkeligt blot at lade Skuderne, der skulde løbe over til Warnemünde og hente Hertugen, „være garnérede og flyede som sig bør til at indtage

Hans fyrstelige Naade med Heste og Folk". Saa skulde den festlige Modtagelse finde Sted paa Gjedserodde, hvor Morten Venstermand og tolv andre Adelsmænd, hver især ledsaget af behørigt Antal Svende, alle tilhest, sørgeklædte og i lange Kapper, skulde byde Hertugen Velkommen og følge ham til Roskilde. Men Niels Kaas maatte skrive nye Breve til Morten Venstermand og de to fornemste af de øvrige Herremænd og — efter Enkedronningens Ønske — anmode dem om at møde forud ved Gjedser, sætte over med de pyntede Skuder til Warnemünde, her gaa ombord i et af de Orlogsskibe, der var sendt did, og ligge saaledes og afvente Hertugens Ankomst. Naar Hans Naade var i Sigte, skulde Morten Venstermand gaa i Land, meddele at disse Skibe og Skuder var sendt for at overføre Hertugen, hans Folk, Heste og Rejsesager, samt spørge, hvilket Skib Hans fyrstelige Naade behagede at vælge til eget Brug, saa skulde Folk, Heste og Rejsesagerne blive overført i Skuderne [1].

Fig. 10. Hertug Ulrik af Meklenborg.
(Efter samtidigt Stik.

Da Hertug Ulrik var ankommen til Roskilde og af sin Datter bleven grundigt sat ind i Sagernes Stilling, begyndte uden Tvivl Forhandlingerne med fornyet Kraft. Hertugen (Fig. 10) besad mange Betingelser for at kunne føre disse med Fasthed og Snille. Velbegavet, myndig, kendt af alle Rigsraaderne som den, der i onde Tider havde staaet Danmark bi, kunde han med Virkning lade overrasket over, hvad lovlig Ret man egenmægtigt havde berøvet hans Datter, og paa hendes Vegne paany slaa Mønt heraf

i Krav om betydelige Indrømmelser paa andre Punkter som passende Vederlag. Om Gangen i disse Forhandlinger veed vi intet nærmere. Det var en Selvfølge, at de førtes mundtligt, og lige saa selvfølgeligt var det, at der af Sømmeligheds Hensyn ikke blev truffet nogen endelig skriftlig Aftale, førend Begravelsen var omme. Vi kender dem da kun af det sluttelige Udfald.

Den 5. Juni 1588 fandt Begravelsen Sted.

Efter Tidens Skik begyndte man tidlig paa Dagen. Klokken 7 om Morgenen samledes alle Deltagerne i Bispegaarden, og allerede Klokken otte var Toget i Gang og Kisten bares ud. Her var mødt alt, hvad der var af anseet og mægtigt i Danmark, Norge

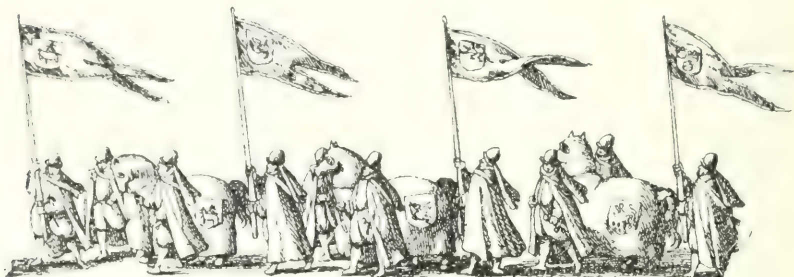

Fig. 11. Heste, Provinsfaner og Vaabenmærker ved Frederik II's Begravelse. Efter et samtidigt Stik.[1]

og Hertugdømmerne. Mange fremmede Fyrster var enten personlig tilstede eller havde ladet Sendemænd møde paa deres Vegne. Der var intet sparet for at gøre det hele saa pragtfuldt og højtideligt som muligt. Kun savnedes der eet, det, som der ved Ligtoget fra Antvorskov til Ringsted og videre til Roskilde havde været for meget af: Vejlængde. Paa det korte Stykke fra Bispegaarden over til Domkirken kunde intet Optog ret udfolde sig og fange Syn, selv om man paa Oldtids Vis — hvad Teologerne dog vistnok har næret Betænkeligheder ved — er gaaet nogle Gange omkring Kirken.

Vejret var heller ikke godt. Det var, som Tyge Brahe udtrykker det: „mørkt, graanende Sydost; mod Middag Regn“ [1]. Et Spørgsmaal da, om de nye Pragtnumre, som Enkedronningen

havde forlangt, de mange sørgeklædte Heste, Provinsfaner (Fig. 11) og Vaabenskjolde tog sig ud efter Ønske. Kun om Kongens Livhest, der kom tilsidst, opsadlet men helt dækket med sort Fløjl, udtaler en gammel Beretning, at „den var et meget sørgeligt og betænkeligt Spektakel at ansee“ [1]. Et Spørgsmaal ogsaa, om den stadige Bortvisning af Følget, som Pladsmanglen i Kirken gjorde nødvendig, ikke har virket forstyrrende. Forrest gik nemlig de Højlærde (ↄ: Københavns Universitets Professorer), Kanniker, Præster, Degne og 100 Studenter, der sang latinske Salmer. Men af alle disse indlodes kun de Højlærde og Kannikerne, Resten dreves til Side, da de naaede Kirke-

Fig. 12. Kongens Musikanter ved Frederik II's Begravelse.
(Efter et samtidigt Stik.)

døren. Ligesaa gik det alle salig Kongens Trommeslagere og Trompetere, der mødte med deres Instrumenter paa Ryggen, da her ikke maatte spilles (Fig. 12). Kun 40 Studenter bagefter (Fig. 13), der bar Lys og Vaabenskjolde, havde Grund til at føle sig store, thi de fik Lov at komme ind. Men iøvrigt afvistes ubønhørligt baade langvejs fra komne Øvrighedspersoner og mange andre, der næppe har sparet paa knubbede Ord. Saaledes f. Eks. samtlige Borgmestre, Raadmænd og Udsendinge fra Rigets forskellige Købstæder og alle Rigsraadernes og Adelens Svende [2].

Tilsammen dannede disse indbudne og afviste Deltagere i Følget en stadig voksende Hob af uvillige, der spærrede udenfor Kirkedøren. Efter Tidens Skik har de sikkert troligt holdt ud saalænge den vidtløftige Gudstjeneste varede. Men Misfor-

nøjelsen er næppe bleven kølnet, da henad Middag Regnen begyndte.

I Togets Følgeorden var der skeet en Forandring siden sidst paa Antvorskov, der vel næppe var ganske tilfældig. Man gætter

STVDIOSI HAFNIENSES EX EORVM NVMERO,
QVIBVS STIPENDIA CONFERVNTVR, SINGV
LI FACEM FERENTES PVLLATAM.

HI FVERVNT NVMERO 40.

Fig. 13. Studenter med Lys og Vaabenskjolde ved Frederik II's Begravelse.
(Efter et samtidigt Stik.)

uvilkaarligt paa Enkedronningens Indblanding, naar man seer, hvorledes Rækkefølgen nu var falden ud. Vægten var tydeligt nok lagt paa Fyrstemagten. Rigsraadets tidligere sluttede Masser fra Antvorskov-Toget var sprængt, og fordelt som opvartende for Fyrsterne.

Lige efter Kisten fulgte den unge udvalgte Konge med sin

Bedstefader, Hertug Ulrik af Meklenborg, ved Siden. I næste Række Christian den Fjerdes to mindre Brødre Ulrik og Hans. Og saaledes fremdeles videre Fyrster eller deres Sendemænd

Fig. 14. Parti af Frederik den Andens Ligfølge.
(Efter et samtidigt Stik.)

to og to (Fig. 14). Spørgsmaalet om Enkedronningens Plads i Følget havde man snildt hugget over ved at lade hende gaa i Spidsen for alle Kvinderne.

Rigsraadet derimod var fuldstændig splittet. Foran Kisten gik de fire fornemste, Niels Kaas, Peder Gyldenstjerne, Peder Munk og Jørgen Rosenkrans med Kronen, Sværdet, Kongespiret og

Fig. 15. Frederik den Andens Kiste bæres til Roskilde Domkirke.
(Efter et samtidigt Stik.)

Rigsæblet. Efter den skrevne Ordning[1] havde man anvist dem Plads mellem sidste Fane („De kongelige Regaliers Fane") og Livhesten, hvilken altsaa indtog en fornemmere Plads [illegible] den

døde nærmere end de. I sidste Øjeblik synes dog sund Sans at have sejret og efter Billederne at dømme kom de til at gaa lige foran Kisten. Niels Kaas som den fornemste og bærende Kronen nærmest Kisten (Fig. 15).

Kisten, Himlen derover og de 30 Vokslys omkring den bares af lutter almindelige Herremænd. Rigsraaderne kom først igen længere nede i Toget som en Slags opvartende Hofsinder, dels stukne ind mellem holstenske og andre Raader, dels i Kvindefølget, hvor de med Christoffer Valkendorf i Spidsen to og to

Fig. 16. Enkedronning Sophia og Frøken Elisabeth ledes til Roskilde Domkirke. (Efter et samtidigt Stik.)

maatte lede de kongelige Døtre, fra de voksne til de allermindste. Om dette just har smagt dem faar staa hen. Enkedronningen (Fig. 16), der gik i Spidsen for Kvindetoget, ledtes ogsaa af to, men fornemmere end Rigsraader, nemlig Fyrster og Hertuger. Den ene af disse var Frederik den Andens Broder, Hertug Hans. Følte nogen af Rigsraaderne sig krænket ved Ordningen, laa det nær at betegne dette Geled — Enkedronningen og Hertug Hans — som „de udelukkede Formynderes“.

Da alle rette vedkommende — den døde og de udvalgte levende — endelig var slupne ind gennem de spærrende Drabanter ved Indgangen, begyndte Gudstjenesten. Kronregalierne var af de fire Rigsraader satte paa Alteret, Kisten anbragt foran, med Himmel over og omgiven af Lysene og Fanerne. Fyrsterne

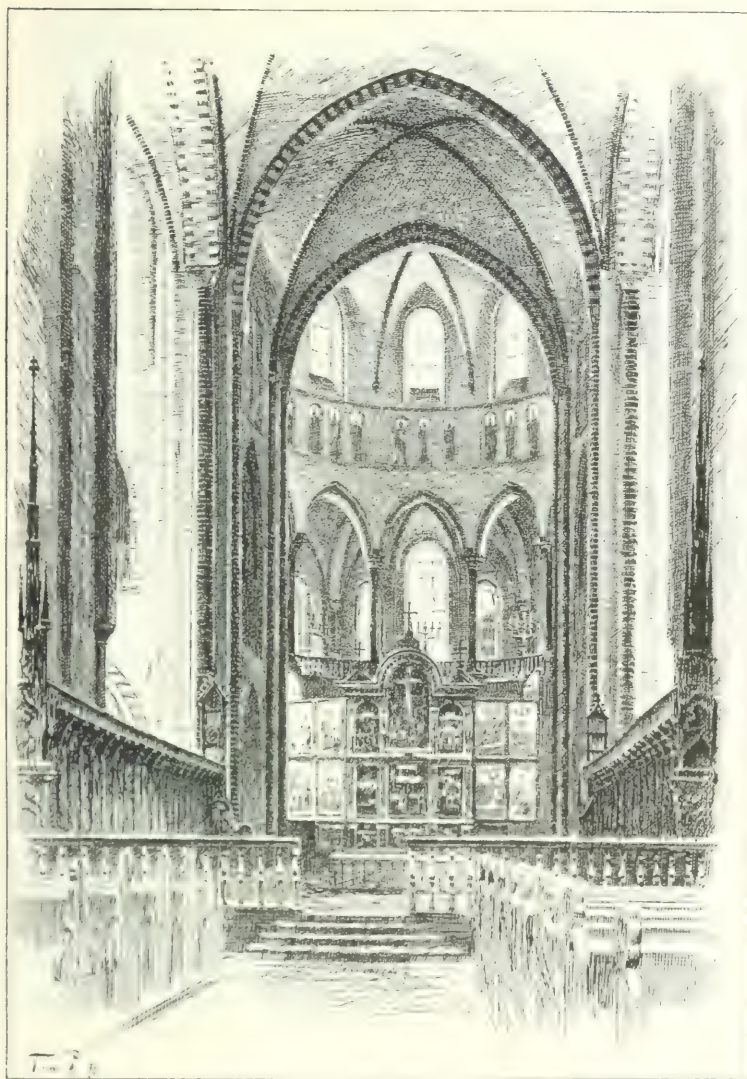

Fig. 17. Koret i Roskilde Domkirke.
(Efter Tegning af Tom Petersen.)

havde Sæde omkring dem i Koret (Fig. 17), det øvrige Følge nede i Kirken.

Fig. 18. Helligtrekongers Kapel i Roskilde Domkirke.
(Efter Fotografi af Kr. Hude.)

Gudstjenesten var, som Tiden krævede det, meget lang. Efter en Mængde latinske Salmer besteg den øverste af de teologiske Professorer, Doctor Anders Lauritsøn, Prædikestolen og holdt en vidtløftig Tale paa Latin, hvori han gennemgik den afdøde

Konges Liv og Levned. Saa begyndte man paa tyske Salmer, hvorefter Hofprædikant Christoffer Knopf holdt en lang Prædiken paa Tysk, hvori han „udi Kong Josafats Eksempel“ behandlede samme Emne og navnlig dvælede ved den hensovedes sidste Dage og Bortgang. Som det vil ses var Gudstjenesten anlagt væsentlig med de fyrstelige Gæster for Øje. Der blev kun talt og sunget Latin og Tysk, ikke Landets eget Sprog. — Man kan ikke undre sig over, at Adelen Dagen efter fandt sig kaldet til at gøre Rigsraadet opmærksomt paa, at Prins Christian var

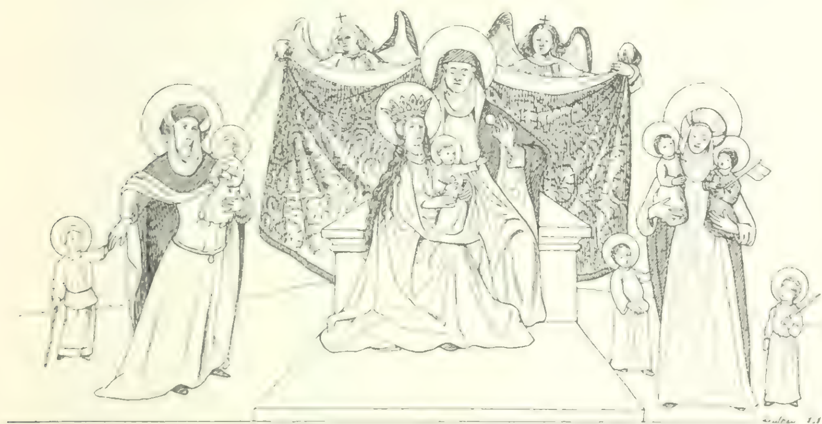

Fig. 19. Sct. Anna med Maria og Jesusbarnet.
Kalkmaleri fra Slutn. af det 15. Aarh. i Helligtrekongers Kapel i Roskilde Domkirke.
(Efter Tegning af Zeuthen, 1858, i Nationalmuseet)

„udvalgt Konge til D a n m a r k s Rige“ og derfor begære ham snarest muligt forsørget med — ikke som nu en Udlænding — men „en indfødt dansk Mand til Hovmester“.

Da Gudstjenesten var til Ende, bares Kisten hen til Helligtrekongers Kapel. Det pragtfulde Gravmæle, som Frederik den Anden for en halv Snes Aar siden her havde rejst over sin Fader — en Marmorhimmelseng, hvori den døde hvilede omgiven af fire Drabanter — stod endnu ene paa Gulvet i det store Rum (Fig. 18). Først en halv Snes Aar efter skulde Christian den Fjerde lade rejse et lignende Gravmæle over sin Fader. Fore-

løbig stilledes da Frederik den Andens Kiste paa Gulvet. Fanerne ophængtes over den og Følget forlod atter Kapellet.

For første Gang efter sin Død hvilede nu den hensovede alene uden Vagt og Lys omkring sig. Og netop her kunde de behøves. Fra Væggen saa en af de mange Helgeninder, som han havde bekæmpet, den hellige Anna (Fig. 19) bebrejdende ned paa ham om Dagen. Og om Natten støjede Per Døver og Kirsten Kimer (Fig. 20) ude i Kirken hver eneste Time. Men det fik ikke at hjælpe. Alt maatte jo dog have en Ende. Den døde var nu betroet til „Kirkens" Varetægt. Og de fire Marmordrabanter om Nabokisten maatte vel ogsaa kunne tage en Tørn indtil hans egne ankom.

Fig. 20. „Per Døver og Kirsten Kimer" i Roskilde Domkirke. (Efter Fotografi af Kr. Hude.)

Da saaledes Skellet var sat mellem det forbigangne og det nærværende virkelige, kunde efter Begravelsen de mange Spørgsmaal blive afgjort, der krævede Løsning.

4

Det var ikke nemme Dage, som nu oprandt for Rigsraaderne. Allerede Dagen efter Begravelsen skulde de holde det første

Møde med misfornøjede undergivne. Disse var i dette Tilfælde hele den menige Adel. Intet Rum i Roskilde var stort nok til at huse saa stor en Forsamling, og man maatte derfor vælge selve Domkirken til Mødested. En Anvendelse af Kirken, saa vidt forskellig fra Gaarsdagens. Men mangen „menig Adelsmand“ havde maaske i frisk Erindring, hvorledes han i Gaar ikke var bleven indladt, men havde maatte nøjes med et ublidt Hellebardpuf, da Drabanterne drev ham til Side. Alle mødte de mere eller mindre opirrede. Da Rigsraadet begærede af dem et Løfte om at ville lade sig finde villige til Tjeneste om noget paakom, svarede de med en lang Række Klagepunkter, som de forlangte afhjulpne. — Hvis den, der nu hvilede inde i Helligtrekongers Kapel, havde kunnet lytte til, havde han vist med sit vante Smil sagt til Rigsraaderne: „Godmorgen! Ja nu kan I jo selv prøve, hvorledes det er at være regerende.“

Blandt de mange Sager, der nu maatte afgøres, var i første Række Enkedronningens fremtidige Stilling. Forhandlingerne herom havde siden Hertug Ulriks Komme sikkert uafbrudt været i Gang, men foregik blot mundtligt. Den Ordning, der endelig fastsloges, fik næppe heller skriftlig Form, men udtrykkes efter alt at dømme i et mundtligt Løfte, afgivet af samtlige Rigsraader.

Løftet gik ud paa, at Enkedronningens Stilling skulde, indtil den udvalgte Konge blev myndig og selv overtog Regeringen, forblive væsentlig den samme, som medens Frederik den Anden levede. Hun skulde altsaa ikke befatte sig med Rigets Sager, men overlade Rigsraadet at styre disse. Derimod skulde hun have en afgørende Stemme i alt, hvad der vedkom den udvalgte Konges og hans Søskendes personlige Forhold, Ret til at repræsentere Kongehuset og Landet samt fri Hofholdning paa hvilke Slotte, hun maatte vælge til sit og Børnenes Opholdssted. — Men desforuden skulde hun straks kunne overtage sit Enkeeje („Livgeding“) Lolland og Falster med alle dets Indtægter og Rettigheder. Og derhos lovede Rigsraadet at lade paa Statens Bekostning opføre til hende et nyt og pragtfuldt Slot ved Nykøbing paa Falster.

Som det vil ses, var dette et overordentlig gunstigt Tilbud og Lofte fra Rigsraadets Side. Havde Rigraadet ved selv at tiltage sig den politiske Magt gaaet hendes lovlige Ret for nær, saa gav det nu Vederlag ved at overlade hende alle Fordelene af den tilsyneladende uforenelige Dobbeltstilling: at hendes Husbond baade var i Live og var død. Hun skulde have alt frit, som da han levede, og tillige fuld Indtægt af Enkeejet, som naar han var død. Hendes kongelige Husbond var vel bortkaldt, men Landet traadte i hans Sted og stillede hende paa eengang som Enkedronning og dog som vedblivende Dronning og Husfrue i Landet.

Der var noget i denne Ordning, der foruden at svare til det gængse Syn paa Enkedronningens Evner og rette Virkefelt, tillige vistnok udtrykte de to gamle Pebersvendes, Niels Kaas og Christoffer Valkendorfs smukke Syn paa saa uvirkeligt et Væsen som et tænkt, ideelt Statsægteskab. For dem begge var det blevet Vane uselvisk at give sig hen for Staten. Intet Under om de mente, at en Enkedronning maatte i den kunne vedblivende se sin Herre og Husbond. De glemte, at de selv først gennem en lang Embedsgerning lidt efter lidt var blevne skolede hertil. Og de kendte ikke af egen Erfaring en sund Kvindes medfødte Foragt for ethvert blot tænkt Begreb og dets Myndighed, endsige en Moders Mod og Hensynsløshed, naar hun troede, at nogen vilde gøre hendes Børn Uret eller blot sætte Grænse for de Penge, hun agtede at samle til dem. — Deres Menneskekundskab skulde snart blive udvidet.

Thi som Afslutning af den hele Ordning af Enkedronningens Forhold maatte nødvendigt følge en Opgørelse af Frederik den Andens Bo og et Skifte af hans Efterladenskaber. Det foretoges hurtigst muligt, efter at man var kommen til København og Rigsraadet her — som vi straks skal se — havde ført de højst nødvendige Forhandlinger om Ordningen af Danmark-Norges Forhold til Hertugdømmerne. Men Skiftet fremkaldte en skarp Meningsforskel mellem Enkedronningen og Rigsraadet, saa at Sagen trak længere ud end forventet. Medens vi, hvad Fastsættelsen af Enkedronningens fremtidige Stilling i Danmark-Norge

angaar, kun er henvist til mundtlige Aftaler, der ene lader sig aflæse i deres Virkninger og det voldsomme Slid, som de formaaede at udholde, er Forholdet, hvad Skiftet angaar, det modsatte. Her foreligger alt skriftligt[1], saa at man fra Dag til Dag kan følge Forhandlingernes Gang og gøre Rede for hver Ske og hvert Bægers Skæbne. Netop derfor frister det til nærmere Betragtning som det første og fuldt bekendte Sammenstød mellem Enkedronningen og Rigsraadet.

Enkedronning Sophia begyndte med at kræve sig udlagt alle Frederik den Andens Efterladenskaber, heri indbefattet ikke blot Brugsgenstande, men alle hans efterladte rede Penge og private Breve.

Rigsraadet var straks klar over, at det umuligt kunde gaa ind herpaa. Det anmodede derfor om, at hendes Fader, Hertug Ulrik af Meklenborg, maatte træde til og som nærmeste Slægtning varetage hendes Interesser. Hvis Rigsraadet havde haabet herved at faa Afslag i Fordringerne, tog det imidlertid fejl. Hertug Ulrik svarede den 15. Juni med at opstille ganske de samme Krav. Kun føjede han det nye til, at der i Stedet for — som Kontrakten lød — at være „et halvt Aars Forraad“ paa alle de Gaarde og Len, som nu tilkom Enkedronningen, skulde overlades hende de rede Penge, som de havde udbragt i det forløbne Aar.

Rigsraadet synes endnu at have vægret sig ved at tro, at Fader og Datter fuldt ud forstod Rækkevidden af, hvad de forlangte. Rigsraadets Svar den følgende Dag blev derfor en Forespørgsel, om der ved „private Breve“ ogsaa skulde forstaas Gældsbreve, samt om der ved „rede Penge“ forstodes alt, hvad der fandtes i Kongens Gemmer paa alle Slotte, f. Eks. paa Kronborg af Øresundstolden og andre Rigsindtægter.

Hertugens og Enkedronningens Svar den 17. Juni var ligesaa kort som klart: Ja. Alle Kongens skriftlige Pengefordringer og alle rede Penge af hvad Art nævnes kan, skal Enkedronningen have.

Rigsraadet synes nu at have foretrukket mundtligt at vejlede Fader og Datter i, hvor langt deres Ret gik. Rigsraadets Svar

overbragtes dem derfor af Rigskansler Arild Hvitfeld og Frederik den Andens Yndling, den unge Konges Hovmester Henrik Ramel. Virkningen af disses mundtlige Indvendinger synes delvis at kunne spores i de to særskilte Svar, som Enkedronningen og Hertugen samme Dag, den 18. Juni, lod afgaa.

Enkedronningen henviste til de mundtlige Løfter, som hun havde faaet af Rigsraadet. Men iøvrigt udbad hun sig Erklæring om, hvad der havde været Brug ved tidligere Lejligheder af samme Art. Hertug Ulrik derimod svarede, at han ganske vist ikke var inde i Enkelthederne i dansk Lovgivning, men saa meget vidste han dog, at Enkedronningens Krav paa Del i de efterladte Penge – baade de rede Penge og skriftlige Fordringer — stemmede med almindelig dansk Lov. Thi naar i Danmark en adelig eller uadelig Mand døde, fik altid Enken Halvdelen af de efterladte rede Penge. Saaledes var det gaaet med Mette Peder Oxes, Anna Oluf Mouritsens, Gisel Erik Podebusk's o. s. v.

Og de Penge, hvorom her var Tale, var jo Penge, hvorover den afdøde Konge havde haft fri og fuld Raadighed og kunnet anvende, ganske som han selv fandt for godt. De maatte da være naturlig Arv til hans Arvinger. Noget helt andet var det, om der tillige fandtes Penge indsamlede ved et Skattepaalæg i bestemt Øjemed og altsaa kun forvarede til Anvendelse efter Bestemmelsen. Penge af denne Art dannede naturligvis en Undtagelse.

Han var ikke kaldet til at tale de øvrige Arvingers Sag. Men han gik ud fra, at Kongens Brødre ligeledes vilde faa deres Part af Arven. Og det var hans Haab, at Rigsraadet vilde handle i denne Sag saaledes, at ikke Frederik den Andens Børn senere skulde faa Grund til at klage over, at de var blevne bedragne for deres Fædrenearv. Han bad Rigsraaderne mindes, at Kongens sidste Ord var at betro sin Hustru og sine Børn til dem.

Som det vil ses, var det Krav, som Hertugen her fremkom med paa Enkedronningens Vegne, stærkt vigende i Forhold til det oprindelige. Oprindelig havde han krævet alt. Her nøjedes han med at kræve Halvdelen af det efterladte.

Selv under denne Form var Rigsraadet dog ikke villigt til at gaa ind paa Fordringen. Det synes nu at have tabt Taalmodigheden og i Bevidstheden om sin gunstige Stilling — det var jo paa eengang Part og Dommer i Sagen — at have besluttet sig til at optræde med Kraft. Den 20. Juni sendte de Fader og Datter ikke et nyt Svar, men en — Afgørelse (Resolution).

Saa vel i Form som i Indhold var denne skarp nok. Den nægtede allerede i sit Navn at ville høre mere paa dem. Og dens Hovedindhold var, at hverken alle eller blot Halvdelen af de rede Penge vilde Rigsraadet indlade sig paa at overlade Enkedronningen. De tvivlede ikke om, at Hertugen „med sin høje fyrstelige Forstand" vilde kunne indse, at der overhovedet slet ingen Lighed var mellem Enkedronningen og en adelig Enke.

En Dronning har nemlig selv medbragt Brudeskat og faaet Anvisning paa et Enkeeje („Livgeding") efter sin Husbonds Død. Med Flid er altsaa hermed Kongens og Dronningens Eje holdt ude fra hinanden. I et adeligt Giftermaal derimod slaas Mands og Hustrus Gods sammen, og ved den ene Ægtefælles Død arver den efterlevende Halvdelen af de efterladte rede Penge. Men den efterlevende kan ogsaa arve Gæld, som skal betales. — Vilde Enkedronning Sophia maaske, hvis Frederik den Anden var død dengang, da hans „Breve" kun var Gældsbreve paa saa og saa mange Tønder Guld, som Kongen skyldte bort, have følt sig forpligtet til at betale disse? Eller mon hun ikke langt snarere blot havde forlangt at faa sin „Livgeding" udleveret frit og kvit? — Men Ret og Pligt maa følges ad.

Hvad Enkedronningen sigter til af mundtlige Løfter fra Rigsraadets Side indskrænker sig til følgende: Der har i Danmark uddannet sig den Sædvane, at Dronningen ved Kongens Død har erholdt Halvdelen af de rede Penge, som Kongen havde hos sig som sine daglige Haandpenge. Derimod selvfølgelig ikke Halvdelen af alle de rede Penge, der forvares rundt om i Hvælvinger paa de kongelige Slotte. Men da der af saadanne medtagne Haandpenge kun findes grumme lidt efter Frederik den Anden, har Rigsraadet udtalt til Enkedronning Sophia, at „det i denne Henseende vilde lade hende faa saa meget, som det kunde

svare til at være bekendt". — Det er alt, hvad der foreligger i denne Sag. Og Rigsraadet agter hverken at give yderligere Løfter eller indlade sig i Dispyt.

For at Enkedronningen imidlertid kan se Rigsraadernes gode Vilje og, hvad de har ment med deres Udtalelse til hende, saa tilbyder de hende herved: foruden alt hvad rede Penge og Guld der findes i Frederik den Andens Skuffer at ville give hende i den unge, udvalgte Konges Navn 15,000 Daler. Ansvaret herfor overfor den udvalgte Konge vil de tage paa sig.

Og da de ligeledes har lovet Enkedronningen, at der skal blive forholdt med hende som med tidligere Enkedronninger, saa skal det gaa til med Delingen af Taffel-Sølvet, som tidligere sket er. Men Rigsraaderne nedlægger højtidelig Indsigelse imod, at hvad de saaledes gør af tro Velvilje mod denne Dronning skal have bindende Kraft for lignende Tilfælde i Fremtiden.

Sluttelig bemærker de overfor Hertug Ulriks Opfordring til at undgaa noget, der kunde medføre Strid med Kongens Brødre og Sønner, at her i Landet er den næste regerende Konge den eneste Arving. Kongelige Brødre har aldrig haft lovlig Krav paa Arv.

— Hvis nogen af Rigsraaderne havde frygtet for, at denne Rigsraadets „Afgørelse" maaske skulde virke stødende ved sin skarpe Form, saa blev de hurtigt beroligede. Dagen efter, den 21. Juni, kom Hertug Ulriks Svar, hvis Form og Indhold syntes at godtgøre, at Rigsraadet i sin Afgørelse netop havde ramt den rette Tone. Hertugens Svar var baade særlig høfligt og genoptagende Traaden med venlig Bøn om at faa lidt mere.

Hertugen begyndte med, at Dronningen og han erklærede sig tilfredse med Rigsraadets Afgørelse. De havde overhovedet kun villet „kommunicere", men ikke disputere med Rigsraadet om Kongens Efterladenskaber. Da Dronningen imidlertid har hørt, at Christian den Tredjes Enkedronning fik en betydelig Mængde rede Penge efter ham, saa henstiller hun til Rigsraaderne, om de ikke vil give et Tillæg til de tilbudne 15,000 Daler, dels af Hensyn til, at Frederik den Anden har efterladt sig saa faa rede Penge i sine Skuffer, dels fordi Dronningen altid har vist sig

som en tro Moder og Fyrstinde. Ligeledes kunde hun ønske Oplysning om, hvorledes det tidligere er gaaet til med Delingen af Taffel-Sølvet.

Rigsraadet svarede straks samme Dag ved at træffe en ny og sidste Bestemmelse. Det er tydeligt nok, at man har følt sig lettet ved, at Fader og Datter tog Sagen, som de gjorde, og ikke var blevne fornærmede. For at anerkende denne deres Optræden og imødekomme deres godlidende Tillidsfuldhed, saa forskellig fra krænket dansk Muthed, besluttede man at svare Ja til Anmodningen om Forhøjelse. Et forræderisk Udkast til Svar, som tilfældigt endnu er bevaret, viser, at man først besluttede at føje 10,000 Daler til de bevilgede 15,000, og lade det dermed være godt. Hjertet maa imidlertid være løbet af med dem og en Fordobling af den tilbudne Sum vel forekommet dem at lyde mere flot. Vist er det, at i det endelige Svar kom det til at hedde, at Summen 15,000 Daler skal „forbedres“ med 15,000 Daler, saa at der altsaa skal „foræres Dronningen 30,000 Daler i vor udvalgte Konges Navn“.

Hvad Taffel-Sølvet angik skulde Dronningen selvfølgelig have alt sit eget medbragte og, hvad der tilkom hende efter „Livgedings“-Bestemmelserne. Men desforuden skulde hun have de 12 gyldne Bægere, som hun personlig havde brugt, og „det lille Køkkensølv“, som fandtes paa Kronborg, hvorom det var Rigsraadet bekendt, at Frederik den Anden havde skænket hende det. - Endelig skulde af alt det øvrige Taffel-Sølv forud udtages til den unge udvalgte Konge saa meget, som der hører til et anseligt kongeligt Taffel. Ligeledes skulde den unge, udvalgte Konge beholde de tolv gyldne Bægere, som Frederik den Anden havde brugt. Men alt hvad Sølvtøj der herefter blev tilbage skulde ligeligt deles mellem den unge, udvalgte Konge og Enkedronningen.

Hermed var endelig de lange Forhandlinger om Enkedronning Sophias fremtidige Forhold bragt til Afslutning. Hendes Fader, Hertug Ulrik af Meklenborg, kunde vende hjem til sit Rige med en tilfreds Følelse af, at den Maaned, han havde tilbragt i Danmark, ikke havde været anvendt til blot tomme Be-

gravelses-Højtideligheder. Det var lykkedes ham paa sin Datters Vegne i sjælden Grad at slaa Mønt af alle de vanskelige Omstændigheder. Med Udsigt til at skulle nøjes med at trække sig tilbage til sit Enkeeje og maaske skulle sørge for Børnene med af dets Indtægter — havde hun opnaaet for sig og dem at faa frit Ophold og Underhold som forhen paa Landets Slotte, en klækkelig Sum Penge og bearbejdet Sølv udbetalt engang for alle, Stilling som Landets Dronning med alle heraf følgende Fordele og Besparelser, og desforuden den ubeskaarne samtidige Besiddelse af sit Enkeeje Lolland og Falster, samt Løfte om at faa Nykøbing Slot prægtigt opført paa Statens Bekostning.

Fader og Datter har sikkert glædet sig — ikke mindst paa Børnenes Vegne — over, hvad alt dette kunde udbringes til, og selv brændt af Iver efter at gøre det frugtbringende i stort og smaat. Begge besad de en Pengesans, der — vidt forskellig fra Frederik den Andens Gavmildhed og personlige Nøjsomhed — skulde gaa igen i tredje Slægtled hos Christian den Fjerde, her dog af og til parret med Frederik den Andens Storsyn.

En senere Tid vilde fejle, hvis den bedømte Hertug Ulriks og Enkedronning Sophias Optræden, særlig ved Skifteforhandlingerne, med vor Tids Maalestok. I vore Dage er det som bekendt blevet Skik at overlade til en betroet underordnet — hvis Iver er undskyldelig, og egentlig køn — at optræde som den altfor paagaaende og bjergsomme. Hertug Ulrik og Datter besørgede dette selv. Og de var herved i fuld Overensstemmelse med, hvad der dengang var Skik i Danmark, hvor næsten ingen større Skiftedeling fandt Sted uden de smaaligste Stridigheder, som i Reglen endte med vidtløftige Retstrætter. Der var da ingen Grund for Rigsraaderne til at se paa Hertugen og Enkedronningen som underlige fremmede Fugle. Det gjorde de næppe heller. Snarere faldt det vist naturligt for dem, naar Talen Mand og Mand imellem kom herpaa, med et lille halvt lunt, halvt beundrende Blink i Øjet at tilstaa: „de lurede os dog“. Spørgsmaalet blev blot, om det var Hertugen, der alene havde staaet for denne Handel. Eller om Enkedronningen — der hidtil kun

var kendt for sin blide, vennesæle Fornumstighed — virkelig skulde besidde slig en højtbegavet Forstand!

5

Rigsraadet havde opnaaet Magten i Danmark og Norge. Sønderjylland og Holsten stod blot endnu tilbage.

Forholdene her var mere indviklede, for saa vidt Holsten jo var et Len af den tyske Kejser og begge Lande delte i en kongelig og hertugelig Del. Paa den anden Side var der just i Øjeblikket Lejlighed til maaske at naa en hel Omordning. Tronen i den hertugelige Del var ledig, idet den unge Hertug Frederik var død allerede i Juni 1587 og hans nærmeste Broder, Philip, endnu umyndig. Kong Frederik den Anden havde kort før sin Død tiltvunget sig Formynderskabet for denne[1]. Muligt kunde noget af dette Formynderskab bevares for det danske Rigsraad. Men hertil kom en endnu videre Udsigt. Sønderjylland og Holsten var statsretsligt forbundne ved en fælles Landdag, der paastod at have Ret til selv at vælge sin Fyrste. Maaske kunde Øjeblikket benyttes til at erhverve alt tilbage under Danmark ved at faa Landdagen til at forbigaa Philip og vælge alene Christian den Fjerde til Hersker i ikke blot den kongelige, men ogsaa den hertugelige Del.

Rigsraadet henvendte sig da til Statholderen i den kongelige Del af Hertugdømmerne, Henrik Ranzau, samt de andre holstenske Raader, der var mødte ved Frederik den Andens Begravelse i Roskilde. Den 10. Juni 1588 samledes man i København, og her udbad Rigsraadet sig deres Erklæring om, hvorledes der formentlig burde forholdes med Retspleje, Formynderskab og Statsindtægter i den kongelige Del af Hertugdømmerne. Sønderjylland, saaledes hed det i Rigsraadets Tilkendegivelse, var jo et dansk Len, om end fra gammel Tid forenet med det kejserlige Len Holsten. Det tilkom da det danske Rigsraad at tage Vare paa, at Retsplejen blev hævdet i Sønderjylland, saa at ingen Uro opstod. For Holstens Vedkommende havde sikkert

Statholderen og de holstenske Raader tænkt over, hvorledes Retten her skulde hævdes og Landet styres, indtil faste Landsherrer var valgte[1].

Det var denne deres Betænkning, som man udbad sig skriftligt, for at senere fælles Raadslagning derom kunde finde Sted. Hvad Formynder-Regeringen angik, saa mente Rigsraadet vel, at det for Sønderjyllands Vedkommende maatte have sit Forblivende ved, hvad der om samme Sag var bestemt i Danmark. Men da Holsten hørte til det romerske Rige, og det her var Skik at overdrage Formynderskabet til en blodsbeslægtet, henstilledes det til Statholderens og Raadernes Betænkning om overhovedet, og da hvem og paa hvilken Maade, en eller flere af de nærmest beslægtede Fyrster eller Kurfyrster skulde opfordres og indsættes til Formynder. Endelig var der Statsindtægterne, Afgifterne af de enkelte Len. Om dem var der i sin Tid opstaaet Strid baade efter Kong Christian den Førstes og Kong Hans' Død, fordi de under Umyndighed var blevne bestyrede i Fællesskab. Man udbad sig derfor nærmere Betænkning om, hvor disse Penge nu skulde opbevares og af hvem de skulde bestyres[2].

Forespørgselen var fangende, men Svaret, der afgaves Dagen efter, veg behændigt under. Først takkede Henrik Ranzau og de holstenske Raader det danske Rigsraad for dets Omsorg for Slesvig og Holsten. Hvad Retsplejen og Styrelsen angik burde dermed formentlig holdes efter Landets Privilegier. Men den nærmere Afgørelse af, hvorledes de to tidligere Regeringer — den kongelige og den hertugelige — skulde fortsættes og hvo dertil skulde beskikkes, tilkom ikke Raaderne, men Landdagen, som derfor burde sammenkaldes. Det havde vistnok været ønskeligt, at Rigsraadet først selv havde udtalt sin Mening om disse Sager, i hvert Fald burde dets Forslag indsendes til Landdagen.

Indsættelsen af et særligt Formynderskab ansaa de ikke for fornødent, da de „erkendte deres naadige Dronning for øverste Formynderske og Landsmoder“ og havde den Forventning, at hun vilde føre Forvaltningen efter hendes Raaders Raad, hendes

Børn, Land og Folk tilbedste. Hun skulde derfor ogsaa holde Regnskab med Lensmændene, og naar alle Udgifter ved Regering o. s. v. var bestridte, tage Resten i Forvaring, for at Pengene kunde gemmes til Børnene[1].

Hvor snildt dette Svar var affattet, fremgaar bedst af alt det meget, som her paa eengang var iagttaget og undgaaet. Først og fremmest udtalte det en ærlig Tilslutning til Kongeriget. Disse trofaste Mænd tænkte aabenbart ikke paa nogen rænkefuld Benyttelse af Landdagens Valgret i dette farlige Øjeblik, hvor Hertugdømmernes to Bestanddele, den kongelige og den hertugelige, samtidigt var herreløse, og de nærmest valgbare begge var umyndige. Tværtimod, den danske Dronning erklæredes jo for Landsmoder, og til yderligere Pant skulde Lensindtægterne indbetales til hende.

Paa den anden Side lod de sig, hvad Formynderskabet angik, hverken genne mod Nord eller mod Syd. De gik ikke med et Ord ind paa Rigsraadets Paastand om, at i Sønderjylland var det danske Rigsraad at anse for Christian den Fjerdes Formynder. Heller ikke lod de sig paatvinge nogen fremmed Fyrste til Formynder, end ikke den mest uskadelige af Familjen, Frederik den Andens Broder, Hertug Hans den Yngre. Med sine evige Krav paa at blive anerkendt som tredje regerende Landsherre i Hertugdømmerne vilde ogsaa han kunne blive om ikke farlig saa dog besværlig.

Nej, de holdt sig til Enkedronning Sophia som „Overformynderske". Heri laa en Godtkøbs-Undskyldning til hendes Fader, Hertug Ulrik af Mecklenborg, der maaske nok kunde have ønsket selv at blive Formynder, og en skarp Tilrettevisning til det danske Rigsraad, der havde forbigaaet hende i Danmark. Men netop dette, at hun var forbigaaet i Danmark, gjorde hende dobbelt brugbar i Hertugdømmerne, thi her kunde hun nu ikke benytte sin Indflydelse i Kongeriget som Løftestang for sin Vilje. Derimod var der en Rimelighed for, at man fra holstensk Side ved Hjælp af hende kunde vinde Indflydelse ikke blot over Christian den Fjerdes Person, men i selve Danmark, thi For-

myndersken i Hertugdømmernes kongelige Del kunde dog umuligt holdes politisk umyndig i Kongeriget.

Men skulde Enkedronning Sophia eller maaske Rigsraadet misforstaa Forholdet og ved Hjælp af hendes Stilling stræbe efter Magt i Hertugdømmerne, saa laa alt rede til atter at trække Sløjfen af Knude. Man havde nemlig med Flid erklæret Enkedronning Sophia blot for „Overformynderske", med andre Ord beklædt hende med samme ubestemte Myndighed, som Frederik den Anden for et Par Aar siden under lignende Forhold havde vægret sig ved at modtage, da den kun skulde være Dække for en anden, den virkelige Formynder[1]. Den egentlige, virkelige Formynder skulde i nærværende Tilfælde være, efter Rigsraadets Eksempel i Danmark-Norge, — Henrik Ranzau med hans holstenske Raader.

Hvor meget end Rigsraadet monne have gennemskuet, hvad der laa i Svaret, saa var der ikke andet for, det maatte lade sig nøje hermed. Ved disse Aftaler og Erklæringer fra Sommeren 1588 var altsaa de Linjer dragne, der skulde danne Grundridset for Formynder-Regeringens Historie. Der var skabt et kunstigt Maskineri, hvor Rigsraadet trak i Snorene ved den ene Ende, Henrik Ranzau trak ved den anden, og Enkedronning Sophia skulde udgøre Marionet-Figuren i Midten, hvis Bevægelser man gensidigt mente at kunne beherske. Forvirringen blev først ret haabløs, da ogsaa hun tilsidst bøjede sig ned, tog fat og trak til af alle Kræfter.

6

Vanskelighederne traadte i Begyndelsen ikke saa tydeligt frem, hverken i Hertugdømmerne eller i Danmark, da fælles Interesser for en Tid tvang de tre Parter sammen. Det Maal, der forenede dem alle tre i Hertugdømmerne, var at faa ved Hjælp af disses paastaaede Valgret de udstykkede Landsdele samlede paa Christian den Fjerdes Haand. Øjeblikket var gunstigt, for saa vidt den hertugelige Del jo samtidigt var ledig; men

endnu mere, fordi den umyndige Arving her nægtede at anerkende Landdagens Valgret. Dette var højt Spil af den umyndige Hertug Philip, eller rettere af hans Moder, Christine, en hessisk Prinsesse, der handlede som Formynderske paa hans Vegne. Hun støttedes imidlertid i denne sin Kamp for Arveretten af sin Broder, Landgreve Vilhelm af Hessen, og andre tyske Fyrster, og hun vilde uden Tvivl ogsaa have fundet Hjælp hos Frederik den Anden af Danmark, hvis denne ikke højst ubelejligt var afgaaet ved Døden. Forsigtigst vilde det under disse nye Forhold vistnok have været at tage Reb i Sejlene og stryge de altfor vidtgaaende Fordringer. Men Hertuginde Christine blev sin Plan tro. Hun krævede nu som før Sønnens Arvehylding.

Under disse Omstændigheder var der aabenbart noget at vinde for den anden Herre i Hertugdømmerne. Der var Udsigt til, at Landdagen — hvis Christian den Fjerde ikke gjorde sin Arveret til den kongelige Del af Hertugdømmerne gældende, men kun søgte Valg mod at bekræfte Privilegier — i sin Forbitrelse mod Hertug Philip kunde falde paa at vælge Christian den Fjerde ogsaa til Herre i den hertugelige Del. Og her mødtes de forskellige Tankegange. For det danske Rigsraad maatte det — rent fraset om der tillige kunde opnaas Landudvidelse herved — være kært saaledes at se Kongens Stilling som blot Valgkonge fastslaaet ogsaa andensteds. Henrik Ranzau og den holstenske Adel kunde kun drage Vinding af slig en kongelig Imødekommen. Og for Enkedronningen var det meget fristende at gøre et lille Træk, der muligt kunde gøre Modspilleren mat med det samme, men, hvis ikke, vel altid siden lod sig rette igen.

Forstaaelsen mellem de tre Parter i denne Sag synes allerede at være bleven indledet i København i Juni Maaned. Det var maaske Følehorn fra dansk Side, der kom frem i Rigsraadets lidt haartrukne Fremhæven af Hertugdømmernes Valgret[1]. I saa Fald var det et ganske pudsigt Drilleri i det holstenske Svar at beklage, at Rigsraadet ikke selv begyndte med en tydelig Menings-Tilkendegivelse. Haab om Forstaaelse vil ogsaa kunne forklare, at Rigsraadet saa let lod sin Paastand om at være For-

mynder i Sønderjylland atter falde. Hvorom alting var, saa gjorde man fra dansk Side, hvad man kunde, for at vinde Henrik Ranzau.

En af Rigsraadets første Handlinger, efter at det ved Frederik den Andens Død var blevet eneraadigt, havde været at berøve Henrik Ranzau's Søn, Gert, et Len. Denne Frederik den Andens erklærede Yndling havde nemlig opnaaet store Gunstbevisninger i Danmark. Kun 25 Aar gammel havde han faaet et Hovedlen, det vigtige Kronborg med en stor Del af Nordsjælland i Forlening[1]; og i Løbet af faa Aar havde han alt et Par Gange erholdt Vilkaarene betydeligt forbedrede[2]. Men ikke nok hermed havde hans kongelige Velynder, da det store Helsingborg Len Aar 1587 ved Dødsfald blev ledigt, overdraget ogsaa dette til Gert Ranzau, ganske vist kun foreløbigt, men dette „foreløbige" stod fremdeles ved Magt endnu ved Kongens Død et Aarstid efter.

Det var denne mislige Sammenhoben af Len, som Rigsraadet straks paa Antvorskov vistnok af et godt Hjerte havde raadet Bod paa ved allerede den 17. April at forlene Rigsraad Sten Brahe med Helsingborg.

Men slig Omhu for Landets Len kunde muligt misforstaas af Gert Ranzau, og hvad værre var, af hans Fader, Statholderen. Næppe havde man da i Juli Maaned Vished for, at Henrik Ranzau virkede i den ønskede Retning, førend man forbedrede Sønnens Indtægt af Kronborg i en betydelig Grad. Den 14. Juli fik Gert Ranzau sine 700 Daler om Aaret forøgede med Halvdelen af Lenets uvisse Indtægter[3], en Sum, der mindst fordoblede hans aarlige Løn[4].

Et Par Ugers Tid efter kunde Enkedronning Sophia bringe Henrik Ranzau sin Tak for den Iver, hvormed han varetog hendes Søns Interesser. Statholderen havde meldt hende, hvorledes Hertug Philip havde forlangt at tiltræde Regeringen i Kraft af Arveret, men Henrik Ranzau havde gendrevet denne Opfattelse og henvist til Landets Privilegier. Enkedronningen roste denne Statholderens forstandige Optræden og opfordrede ham indstændigt til at blive ved. Skulde Udfaldet blive, at Regeringen over-

droges til hendes Søn alene, saa vilde hun ganske vist kun faa mere Møje, men det vigtigste vilde blive opnaaet: Landets Velfærd. Thi Erfaringen havde noksom vist, at enigt og endrægtigt Forhold mellem Kongeriget og Hertugdømmerne var den ypperste Kilde til Landenes Velstand. En Landdag maatte jo nu træde sammen i Anledning af disse Forhold. Hun skulde udvirke hos Rigsraadet, at det sendte nogle af sin Midte did, der kunde overvære Mødet og pleje Samraad med Henrik Ranzau[1].

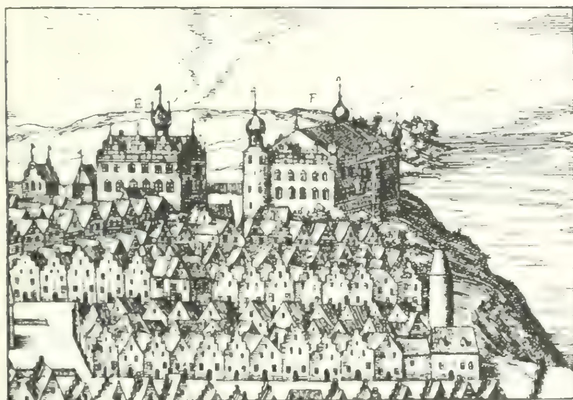

Fig. 21. Kiel i Slutningen af det 16. Aarhundrede.
F Slottet. *E* Henrik Ranzaus Gaard.
Braunius: Theatrum urbium.)

Landdagen samledes i Kiel (Fig. 21) September 1588. Hertug Philip og hans Moder var kun uvilligt gaaede ind paa, at den overhovedet blev udskrevet. Med des større Forhaabninger imødesaas den fra det kongelige Partis Side. Henrik Ranzau blev, som naturligt var, den ledende, og han holdt ogsaa Aabningstalen. I denne betonede han stærkt Stændernes Valgret og fremhævede de Tilfælde, hvor man tidligere havde givet Afslag. Da saaledes Christian den Andens Søn, Frants, havde krævet Hylding, var der blevet svaret ham Nej, med den Bemærkning, at Stændernes Ed ikke hang i et Klokkereb, hvori der blot behøvede at trækkes. Senere havde man givet Afslag baade til Hertug Frederik, Hertug Magnus og Hans den Yngre.

Derpaa indførtes de danske Udsendinge, Rigsraad Brede Ranzau og den unge Konges Hofmester, Henrik Rammel. Ogsaa deres Tale var en Lovprisning af den frie Valgret, dette sjældne Klenodie, som Stænderne hande tilfælles med Kurfyrsterne, erhvervet ved Gods og Blod, et dyrebart Pant, som de sikkert var fast bestemte paa at overlade uforkrænket til deres Efterkommere. I Danmark var Christian den Fjerde bleven valgt til Konge. Forfædrene havde agtet det saa, at intet tjente Riget og Hertugdømmerne bedre end at regeres af eet Hoved. De anbefalede dem da Christian den Fjerde som Landsherre, uden dog hermed at ville foregribe deres Valg. Frygtede nogen for at vælge ham, fordi han endnu var mindreaarig og ude af Stand til at bekræfte Privilegierne, saa gik det danske Rigsraad i Borgen for, at han skulde bekræfte dem, saa saare han blev myndig.

Da de danske Udsendinge havde fjernet sig, foreslog Henrik Ranzau Forsamlingen at raadslaa om det fremkomne Andragende, enten i Fællesskab eller maaske heller i Udvalg. Tillige meddelte han, at man havde bestilt en Dr. Godelmann fra Rostock til at optræde som Taler paa den samlede Landdags Vegne. Denne ejendommelige Forholdsregel viser maaske bedst, at der var store Ting i Gære, men at Hovedmændene ikke ønskede at stille sig altfor blot og som Ordførere give den slagne Parts uundgaaelige Forbitrelse for tydeligt et Sigte.

Som rimeligt var stødte dette imidlertid de mindre udsattes Selvfølelse. En Ranzau fra Hohenfeldt tog Ordet og bad om ikke at fravige gammel Skik. Der var dog Gudskelov saa mange dygtige Folk her til Stede, at de nok kunde udtrykke deres Tanker selv. Ærgerlig svarede Statholderen, at man ene havde haft Stændernes eget Tarv for Øje. Det var hørt før, at de, der havde talt paa Landdagens Vegne, var komne i stort Besvær.

Hvis man havde fulgt Henrik Ranzaus Forslag og straks var skredet til Raadslagning og Valg, kunde Udfaldet ikke synes tvivlsomt: der havde jo kun een indstillet sig til Valg. Men Følelsen af Øjeblikkets afgørende Betydning synes at have tynget de tilstedeværende. Og roligt set var det ogsaa vel værd at betænke sig, før man handlede her. To Herrer med delt Magt var

dog maaske at foretrække for een med samlet. „Kongen turde blive dem for stor“. Desuden havde Hertug Philips Fader, Adolph (Fig. 22), været afholdt af Befolkningen. Der var da ikke Grund til nu at optræde altfor hastigt overfor Sønnen. Man burde vente lidt endnu for at se, om han dog ikke indstillede til

Fig. 22. Hertug Adolph.
(Efter et gammelt Stik.)

Valg. Under disse Omstændigheder udsattes Mødet, og man gik hjem til sit Herberge for at spise til Middag.

Medens alt dette var foregaaet paa Raadhuset, havde den unge Hertug Philips forskellige Tillidsmænd været ivrigt optagne af Dagens store Spørgsmaal. De mest udprægede af disse var de hessiske Raader, som hans Onkel, Landgrev Vilhelm, havde sendt op til Mødet, for at de med deres Kundskaber i Statsret kunde staa den unge Hertug bi. De beviste klarligt, med ikke

mindre end 40 Grunde, at Landdagens paastaaede Valgret var ren Humbug.

Den skulde skrive sig fra Christian den Førstes Bekræftelse af Privilegierne, og Urostifterne levede i den lykkelige Tro, at de nu havde Ret til at vise hvem af Ansøgerne, de vilde, „ad Lærkenfeldt til". Men Sandheden var, at siden Christian den Førstes Dage var Landet uafbrudt kommet Besidderne i Hænde ikke ved Valg, men ved Arv, og disse havde yderligere godtgjort dette ved, uden at spørge om Forlov, at dele Landet, saa meget de lystede. Det afgørende Punkt var Forleningen. Hertug Philip havde søgt og erholdt „Lensindult" af Kejseren for Holstens Vedkommende og af Kongen i Danmark for Sønderjyllands, og hermed var Hertug Philip erklæret for rette Arving til sin Part af disse Lande; Landdagen havde nu ikke andet at gøre end at erkende ham som saadan.

Om Eftermiddagen mødte imidlertid hos Hertugen de trofaste af hans Landraader og forestillede ham, hvor spændte Forholdene var, og hvor nødvendigt det var, at han personligt fremstillede sig for Landdagen og anholdt om Magten. De gik tilsidst ind paa, at han maatte slippe for at nævne Ordet „Valg", naar han blot vilde indfinde sig og meddele Stænderne, at han agtede at træde i sin Faders Fodspor og nærede den Tiltro til dem, at de vilde yde ham den sædvanlige Hylding. Men han skulde møde alene, uden fremmede. Vovede han at medtage de hessiske Raader, vilde baade hans eget Parti og de kongeligsindede sætte sig derimod.

Den 17. Septbr. mødte da Hertug Philip paa Raadhuset, kun ledsaget af sin Kansler og sine egne Hofraader. Kansleren tog Ordet paa Hertugens Vegne og meddelte Landdagen, at da ved Hertug Adolphs og senere ved hans Søn Frederiks dødelige Afgang den Gottorpske Del af Slesvig og Holsten var overgaaet („devolvirt und verstammet") til Hertug Philip, saa havde, ligesom Kongen, ogsaa han anset det for nødvendigt at vise sig for de samlede Landstænder og søge Hylding i Lighed med, hvad der var blevet hans Forfædre til Del. — Henrik Ranzau svarede paa Stændernes Vegne, som det synes, meget køligt. Under

et stærkt Tryk fra Forsamlingens Side saa den hertugelige Kansler sig da endelig tvungen til at anvende det omstridte Ord, idet han ønskede Stænderne Held og Lykke til Valget. Herpaa forlod Hertugen med Følge Raadhuset.

Valget skulde nu foregaa. Men forinden ilede de hertugelige Landraader endnu engang til Hertugen og bebrejdede ham, at han havde brudt Aftalen og i sin Ansøgning paastaaet, at Landet var ham „devolvirt und verstammet". Hvis han ikke underkastede sig ganske som Christian den Fjerde, agtede man at vælge denne til Eneherre. Endnu engang søgte ogsaa de hessiske Udsendinge at mande ham op til Modstand. Der blev tilsidst givet ham to Timers Betænkningstid. Grædende gav han da endelig sit Minde til, at Ordene „devolvirt und verstammet" udslettedes af Protokollen. Hesserne forlod Kiel under forbitrede Tilraab fra Mængden, der truede med „at slaa Hovederne itu paa dem". Saa fuldbyrdedes endelig Valget, idet Landdagen valgte begge, Christian den Fjerde og Philip, til regerende Landsfyrster og Herrer, dog under den udtrykkelige Betingelse, at de skulde bekræfte Privilegierne og genoprette disse, hvor de maatte have lidt Brist. I modsat Fald skulde Landdagen være løst fra sin Ed og Valget ugyldigt[1].

7

Tvedelings-Partiet havde da altsaa sejret, og Enkedronning Sophias Haab om at faa Magten samlet i Hertugdommerne var blevet skuffet. Kun een havde, skøndt han tilsyneladende hørte til det tabende Parti, opnaaet betydelige Fordele, det var Henrik Ranzau. Ikke blot havde han som alle Holstenere nydt det Særsyn, at se begge Landsherrer ydmygt maatte bøje sig for Landdagen. Men han havde personligt plukket Frugten. Alle havde de bejlet til ham. Og dette var ikke forbi endnu, han var fremdeles den magthavende, Landdagens virkelige Fører, den, hvem saavel Enkedronning som Rigsraad og Hertug Philip stadigt maatte søge at vinde.

Med stor Behændighed vidste han kun draabevis at lade dem tilflyde, hvad de begærede. Christian den Fjerde og Hertug Philip var paa Landdagen i Kiel kun blevne valgte. Men til fuld Anerkendelse hørte tillige at blive hyldede. Denne Handling blev foreløbigt udsat. Tidspunktet blev spundet længere og længere ud, og i hele Mellemtiden var Henrik Ranzau Landets egentlige Styrer.

Det lykkedes ham at holde disse Forhold gaaende i næsten to Aar. Først i Maj 1590 opnaaede Christian den Fjerde og Hertug Philip endelig at blive hyldede paa Landdagen i Flensborg. Det er let forstaaeligt, at denne lange Ventetid maatte hos de andre Parter vække allehaande Betragtninger. Hertug Philip og hans Moder havde lært at frygte baade den slesvigholstenske Fordring paa Valgret og det danske Forsøg paa ved Hjælp af denne at faa Philip fortrængt og Christian den Fjerde valgt til Eneherre. De henvendte sig derfor til Kejseren og opnaaede her, rimeligvis ved Landgreven af Hessens Hjælp, to vigtige Former for Sikring. Man synes at have lovet dem, at der ikke skulde blive givet Christian den Fjerde en særskilt Tilladelse til at modtage Lenet, men kun saafremt han søgte Tilladelsen i Forening med sin Fætter Philip[1]. Dette blev ogsaa Tilfældet. Dernæst udstedte Kejseren et Brev[2] i de skarpeste Udtryk mod Stændernes paastaaede Valgret og deres Udsættelse af Hyldingen, saa skarpt i Formen, at Hertug Philip end ikke fandt det formaalstjenligt at fremkomme dermed paa Landdagen i Maj 1590.

Enkedronning Sophia synes i den lange Ventetid mere og mere at nærme sig Hertug Philip og hans Moder, og nu, da der intet var naaet ved at smigre for Stændernes Valgret, at have indset, at hendes Børns Interesser fremmedes bedst ved bestemt Hævden af disses Arveret. Enkelte af det danske Rigsraad endte med at se Sagen fra Kongehusets Synspunkt. Niels Kaas f. Eks., der havde haft nærmest Lejlighed til at mærke Ulemperne ved Henrik Ranzaus Uafhængighed, arbejdede ivrigt for en Fællespagt mellem de arveberettigede. Dagen efter Christian den Fjerdes Hylding i Flensborg skrev han hjem til Jørgen Rosenkrans om de endelig overvundne Vanskeligheder og fortsatte saaledes:

„Jeg forhaabes med Guds Hjælp, at vi ville og bringe det paa gode Veje med det Arvefordrag at oprette mellem kongelig Majestæt, Hertug Philip og Hertug Hans. Dersom det sker, agter jeg derfor, at vi gøre kgl. Maj. og hans Søskende en mærkelig Fordel, som ellers var udslettet, om noget Fald skete“ [1].

Rigsraadets øvrige Medlemmer var vel ikke alle i Stand til at se lige saa fordomsfrit paa Forholdene; Valgret var nu engang her som hist en kostelig Forret. Men alle glædede de sig sikkert over, at nu var Henrik Ranzaus Tid omme. Thi naar Christian den Fjerde lykkelig og vel var valgt og hyldet i Hertugdømmerne, saa var han Herre der, og Rigsraadet skulde vel vise, at det formaaede at gribe Tømmerne for ham.

Et Særstandpunkt endelig indtog Hertug Ulrik af Meklenburg. Han havde ligesom de andre haft aabent Øje for Ulemperne ved den bestaaende Tilstand, men han søgte Midlet til deres Afhjælpning ad egne Veje. Hans Datter var jo Aar 1588 kun bleven erklæret for Overformynderske og havde som saadan egentlig ikke andet Hverv end at modtage og opbevare Lensindtægterne. Men det, Landet trængte til efter Hertug Ulriks Mening, var, at der indsattes en virkelig regerende Formynder, der kunde baade holde Henrik Ranzau Stangen og uden Personsanseelse pleje Ret i Landet, hvor Selvtægt og Voldsomheder af hver Art uhindret fik Lov at brede sig. I denne Anledning tilbød han selv at ville paatage sig Formynderskabet, hvis hans Slægtning, Christian den Fjerdes Fætter, Kurfyrst Christian af Sachsen, var villig til at dele Byrden med ham.

Forhandlingerne herom førtes hemmeligt mellem Fader og Datter, og Enkedronning Sophia sendte straks et paalideligt Bud til Sachsen, udrustet med de fornødne Skrivelser videre til Kejseren, hvis Kurfyrsten svarede Ja. Men Kurfyrst Christian svarede Nej, han havde mere end nok at gøre hjemme, til at han turde paatage sig en saa fjern og vanskelig Virksomhed [2]. Hermed var ogsaa Hertug Ulriks Tilbud hævet, thi af mange Grunde ønskede han ikke at være ene i en Stilling, der sikkert vilde skaffe ham Fjender til alle Sider. Planen maatte da opgives. Men i Enkedronning Sophias Sind var der ved disse Forhand-

linger nedlagt en ny Tanke, der snart skulde bryde frem i en ejendommelig Form.

Samler vi alle disse Enkelt-Udtryk for Udsigten mod Syd, saa havde denne aabenbart forandret sig i de to Aar siden 1588. Dengang var det lykkedes Henrik Ranzau og de holstenske Raader ved en let Vending at holde Rigsraadet borte fra Magten i Hertugdømmerne. I samfulde to Aar havde han formaaet at udnytte dette Forhold. Men nu var det paa Heldingen. De skuffedes Misfornøjelse borgede for, at man nu vilde forstaa at drage Fordelen af, at Christian den Fjerde og Philip endelig var komne til Magten, forlenede af Kejseren og hyldede af Befolkningen i Hertugdømmerne. Med Sommeren 1590 syntes Henrik Ranzaus Uafhængighed at maatte være forbi, Rigsraadets lykkelige Tid mod Syd at være kommen.

8

Ogsaa i Kongeriget var der i de samme Aaringer foregaaet en Forskydning af Magten, om end af en hel anden Art. Begge Parter, Enkedronning og Rigsraad, havde troligt holdt sig Aftalerne af 1588 efterrettelige. Enkedronningens vanskelige Stilling som politisk umyndig i Danmark og Norge og samtidig Overformynderske i Hertugdømmerne havde end ikke voldt Rivninger. Rigsraaderne havde i deres Hjerter enten blot smaaleet eller ærgret sig over, hvor betydningsløs hendes Stilling var ogsaa dernede, men dog glædet sig over, at hun i det mindste reddede Lensindtægterne fra Misbrug. Ikke des mindre var der foregaaet en Forandring i Magtfordelingen. Men den bestod nærmest i en Uddybning af Forholdet, idet begge Parter var blevne sig bevidst, hvor meget der laa i den dem tilmaalte Magt.

Og her havde Enkedronningen (Fig. 23) aabenbart været den vindende. Ung og uerfaren som hun var, da hendes Fader i Sommeren 1588 traf Aftalerne for hende, havde hun dengang næppe fuldt Overblik over, hvor vidt hendes Myndighed kunde

strækkes. Men Hjemmets Forskole viste hende Vej. Thi dygtig som Moder og Husmoder mærkede hun snart, at de Grænser, som man mente at have afstukket mellem Familjens og Rigets

Fig. 23. Enkedronning Sophia.
(Maleri paa Rosenborg.)

Sager, var ubestemte. Og med Kraft tog hun fat. Det var ikke blot ved hendes Husbonds Begravelse, at hun fik Rigsraadets Tarveligheds-Hensyn sat til Side og Regeringsraaderne til at indrette alt prægtigere end af Rigsraadet bestemt. Ved Døtrenes Udstyr gik hun langt videre, saa vidt, at det samlede Rigsraad tilsidst den 12. Juli 1589 maatte anmode hende om at holde inde.

Forhandlingerne i denne Sag er bevarede og kaster et ypperligt Lys over de uklare Magtomraader, der her stødte sammen.

Rigsraadets Skrivelse[1] til Enkedronningen ledsagedes af en omhyggelig Fortegnelse over alle indkomne Regninger og forventede Udgifter[2], og i Henhold hertil fastsloges, at „der vilde opgange en mærkelig stor Summa pendinge paa disse tvende Frøkeners Udflyning". Beløbet ansloges til at ville udgøre omkring 150,000 Daler, saa at „Udflyningen" vilde beløbe sig lige saa højt som den i den Anledning udskrevne Brudeskat.

Som det vil ses, var der ikke heri noget i og for sig forfærdeligt. Indtægt og Udgift vilde jo altsaa omtrent stemme, eller rettere, der vilde endnu blive noget tilovers, da de anførte Udgiftsposter kun naaede op til 119,000 Daler, og Resten blot efter et meget løst Skøn antoges ogsaa at ville gaa med. Men Rigsraadet havde nu engang haabet at kunne tjene paa dette Bryllup, og netop derfor antog dets Tale et irriteret Præg. Der var noget gnavent og overdrevent i Linjer som disse: „Og berettes, at endnu skal være bestilt hos Juveléren for 10,000 Daler og hos Simon von Salingen for 1200 Daler, saa dette Rige ikke uden mærkelig Besværing kan afstedkomme saadan Summa at betale, og vor allernaadigste Herre og udvalgte Konge ikke aleneste intet til Forraad og Bedste kan indlægges, men og Hs. Majestæts Kammer derover skal forblottes, hvilket udi Fremtiden kunde regnes og optages menige Danmarks Riges Raad til mærkelig Forfang og Forvid. Og det og er at formode, at, naar Gud vil, de andre Frøkener opvokse og udi lige Maade skulle udstyres, at da til deres Udflyning ikke vil begæres mindre, end som disse ældste Frøkener bekommet have."

Rigsraadet anmodede derfor Enkedronningen, om hun ikke vilde „afskaffe", hvad der senest var bestilt hos Juveléren og Silkehandler Simon von Salingen, samt henlægge en Del af de alt købte Klenodier „de andre tilvoksendes Frøkener udi Fremtiden til Forraad til Bedste". Undlod hun dette, da var at befrygte, at „dersom noget (hvilket Gud naadeligen afvende) skulde paakomme, at Riget da skulde være saa forblottet, Prinsens Indkomst og Kammer saa forringet og formindsket, at dette Rige og

Indbyggerne derover kunde komme udi største Besværing og Undergang".

Ved Siden af denne lidt uægte Tone er der noget eget friskt ved Enkedronning Sophias Optræden og Svar. Rigsraadet havde her i samlet Optog begivet sig ind paa hendes Omraade — Familjens og Husets i Modsætning til Rigens Sager — hun skræmmedes imidlertid ikke ved Synet af de mange alvorlige Mænd, men viste dem kækt og sikkert ud igen. Den gesvindte Affærdigelse gaves i blot mundtlig Form. Men det hele Forhold afspejler sig endnu i det gamle Dokument med dets ejendommelige Modsætning mellem de første værdige Sider, skrevne med Arild Huitfelds Haand og med Rigsraadernes Underskrifter, og saa Bagsiden, hvor Enkedronningen paa Kryds og Tværs blot til egen Erindring har optegnet sin Afvisning.

Hun bad Rigsraaderne vel erindre, at der var to Døtre. Alt skulde deles i to Parter, saa kunde de jo se, hvor meget der blev til hver. Hun var selv kun en Fyrstedatter, men havde faaet mere end nogen af disse. Rigsraadet havde blandt Udgifter til Udstyret opført 30,000 Daler til Flaaden, der skulde til Skotland; men denne Udgiftspost kunde dog ikke godt regnes til Udstyr, den kom jo ikke Døtrene til Gode. Hun havde ikke købt ind i saadanne Maader, at der var noget at lægge hen til de yngste Døtres Bryllup. Ligefuldt mærkede hun Raadernes gode Vilje i, at de saaledes vilde se paa hendes Søns Fordel. Hun stolede da ogsaa paa, at de ikke blot i denne Sag mente at vide, hvad der var bedst, men ogsaa i alle andre Sager virkelig søgte hendes Søns Fordel.

Rigsraadet maatte nøjes med dette Svar. Det var det første ret afgørende Bevis for, hvor utydelige Aftalerne af 1588 i Virkeligheden var, og hvor uholdbar den Deling var, som dengang var bleven foretaget mellem Enkedronningens og Rigsraadets Enemærker. Thi at Døtrenes Udstyr var en Sag, der henhørte under Enkedronning Sophias Afgørelse, var lige saa klart, som at Udredelsen af saa betydelige Summer faldt ind under „Rigens Sager". Med Urette vilde man dog slutte, at denne Strid straks maatte føre til afgørende Brud mellem Enkedron-

ning og Rigsraad. Begge følte sig vel for en Stund krænkede og nærede en vis Bitterhed mod hinanden. Men Forholdenes Natur tvang snart atter alt i Led.

Sagen var nemlig den, at begge Parter trængte til hinanden, og Delingen, hvor ufuldkommen den end var, i mange Henseender dog ret godt svarede til de givne Forhold. Enkedron-

Fig. 24. Dronning Anna af Skotland og 1603 af England.
(Efter samtidigt Stik af Pieter de Jode.)

ningen kunde ikke, uden at synke ned til en blot almindelig Enke, undvære den Ramme, som Regeringsraaderne dannede om hende. Men omvendt gjorde hun ogsaa dem overordentlig Nytte. I en Tid, hvor Danmark-Norges Politik for en Del gav sig Udslag i Giftermaals-Forbindelser, dannede hun ligesom en Borgen for Leveringernes Værdi. Hvor vilde Regeringsraaderne alene have kunnet forhandle f. Eks. med Kong Jacob af Skotland om en dansk Prinsesses Haand? De maatte tage sig ud som

Fig. 25. Dronning Anna af Skotland og 1603 af England tillige,
født Prinsesse af Danmark.
Kniplingskraven er prydet med hendes Moders („S“) og Broders („C“) kronede
Navnetræk i Brillanter.
(Maleri af Van Somer, paa Rosenborg.)

Købsvende i et Dødsbo, der var nødt til at sælge Restbeholdningen til nedsat Pris.

Nej, det var Dronningen, der kronede Værket. I ubestemt Myndighed synede hun som den, der i sig forenede baade Kongens og Moderens Magt. Det var hende, med hvem de skotske Sendebud havde at forhandle om et Ægteskab mellem hendes Datter Frøken Anna (Fig. 24 og 25) og deres Konge Jacob den Sjette[1]. Det var hende, der tilsidst gav sit Minde og sin Velsignelse til Pagten. Og da ved Regeringsraadernes kejtede Foranstaltninger endelig Kong Jacob ledtes til sit forfløjne Skridt, selv at hente sin Brud i Norge, saa var det Dronningen, der hævdede Stillingen. Hun var i den lange Tid, da Kong Jacob (Fig. 26) var Landets Gæst, dets selvskrevne Værtinde.

Med Glæde saa Rigsraaderne, hvorledes hun dèr — hvor de selv, skøndt Værter, kun maatte have staaet ved Christian den Fjerdes Barnekammer-Dør, bukkende for fyrstelige Ubetydeligheder — med sikker Værdighed hævdede sin og Landets Forrang fremfor alle. Hendes venlige Nedladenhed sænkede Fodstykket ikke blot under Kong Jacob, men, hvad der maaske gjordes mere behov, ogsaa under den anden nye Svigersøn, Hertug Henrik Julius af Brunsvig, hvis Bryllup med Frøken Elisabeth (Fig. 27) af Danmark samtidigt fejredes. Optrinet paa Hveen, hvor selv Tyge Brahe ikke kunde hamle op med sin tyske Gæst i Brøsighed, viste bedst, hvad man maatte have ventet sig, om man havde haft saadan Herre alene[2].

Men det var ikke blot Rigsraadernes hjemlige Forfængelighed, der smigredes ved saaledes at have en af Landets egne, der hvor højt end de fremmede bød, altid kunde svare: „Og een til". Enkedronning Sophia var dem samtidigt en værdifuld Støtte i de forskelligste Retninger. Thi hun var mere end en blot pyntelig Topfigur. Med Følelse for Landets Værdighed, hurtigt fattende og slagfærdig stod hun Last og Brast med sine, hvor det gjaldt om at tilbagevise fremmed Overgreb. Og paa samme Tid var hun en fortræffelig Husmoder. Under dette Skyl af Dobbeltfester paa Kronborg, hvor baade Gæster og Betjening mente at burde virke for to, fulgte hendes Falkeblik Konfektskaale og

Kander, og ve hver „Adelsburs“ eller Kældersvend, der i sit Regnskab løb an paa, at ogsaa hun skulde se dobbelt. Ingen lejet Betjening kunde have bestridt disse Fester saa billigt som Enkedronning Sophia.

Fig. 26. Kong Jacob VI af Skotland, fra 1603 Jacob I af England.
(Stik af W. Kilian.)

Hvad der endelig maaske mere end noget andet i hine Aaringer bidrog til det gode Forhold mellem Enkedronning og Rigsraad, var, at et helt Stridspunkt, det farligste af dem alle, med Flid og overordentlig Dygtighed holdtes nede. Stridspunktet var Christian den Fjerde og hans Opdragelse. Og den, hvem

Fig. 27. Hertuginde Elisabeth af Brunsvig-Wolfenbüttel, født Prinsesse af Danmark.
(Maleri paa Rosenborg.)

Æren væsentlig tilkom for i to Aar at have holdt Ufred borte, var Christian den Fjerdes Hofmester, Kansleren i det tyske Kancelli, Henrik Rammel.

Han havde ikke for intet som ung bevæget sig i de mest forskellige Forhold, besøgt Jerusalem og Ægypten, været ansat, som det paastodes, to Aar i Sultanens Kancelli i Konstantinopel og siden som kejserlig Assessor ved Rigskammerretten i Speier[1]. Med en mærkelig Takt forstod han at krydse mellem Moderens og Rigsraadets ensidige Forlangender. Intet Spor af, at der kastedes Uvilje ind i Barnets Sind, eller at de skinsyge Parter fik Lejlighed til at blusse op i aaben Misforstaaelse. Med de senere Begivenheder for Øje fristes man til at godkende den Lovtale over ham, hans Begavelse, hans Verdenskundskab og Erfaring, som en engelsk Udsending ved det danske Hof 1588 hjemsendte om ham[2]. Det nøje Venskab mellem ham og Kansler Niels Kaas var derhos den bedste Borgen for, at alt foreløbigt gik, som det burde.

Den Fremgang i Enkedronning Sophias Indflydelse, som de første to Aar havde været Vidne til, sank ikke med Svigersønnernes Bortrejse, men sporedes endnu langt ind i Sommeren 1590. Den ytrede sig ikke blot paa den gamle Maade, da man uden Kny maatte finde sig i, at hun paa det pragtfulde Brudetog ved Pinsetid ned til Brunsvig optraadte med al den Storladenhed, hun kunde ønske sig, og en af selve Rigsraaderne, Hak Ulfstand, maatte som hendes Hofmester selv øse Penge ud til højre og venstre[3]. Men den gav sig et nyt og ejendommeligt Udtryk, da hun paa Herredagen i Kolding i August paa en Maade sad til Doms over selve Rigsraaderne.

Christoffer Valkendorf, en af de fire Regeringsraader, havde groveligt forløbet sig ved den forhastede Udførelse af Dødsdommen over Mogens Hejnesøn. Dennes Enke, Hans Lindenov, og hvad værre var, den lurende Uvilje mod de adelige Magthavere truede med at rejse en Storm, som kun Enkedronningen havde almindelig Anseelse nok til at kunne dæmpe. Man tyede da til hende, og ved hendes Voldgift fældedes, under Form af Forlig, en Dom, der var retfærdig og stræng nok til at berolige den

offentlige Uro. Ikke blot fik den afdøde Æresoprejsning, og Voldsmanden idømtes en betydelig Bøde til Enken, men Christoffer Valkendorf fjernedes fra sit Sæde i Regeringen. Under Enkedronning Sophias Forsæde var Retten skeet Fyldest, saa at Regeringsraadets nyhamrede Ring brast derved.

9

Saaledes stod altsaa Sagerne syd og nord for Kongeaaen, da Rigsraadet i Aaret 1590 skulde til at høste Frugten af to Aars Bestræbelser og endelig efter Christian den Fjerdes Hylding i den kongelige Del af Hertugdømmerne overtage Styret ogsaa her. At Henrik Ranzau nu var trængt ud af sine Stillinger, kunde der næppe være Tvivl om. Det eneste, man endnu havde at frygte af ham, var, hvis det kunde lykkes ham at vinde Christian den Fjerde og overbevise denne om, at han jo nu var hyldet i Hertugdømmerne, altsaa selv Herre, og at det derfor ene stod til ham, ikke til andre, at føre Styret dernede. Hvad Statholderen ad denne Vej muligt kunde lokke Prinsen til at bevilge, var uberegneligt. Det gjaldt derfor om at holde ham borte.

At man i Tide var opmærksom herpaa, fremgaar af, at allerede den 21. Maj 1590, Dagen efter Hyldingen i Flensborg, skrev Niels Kaas hjem til Jørgen Rosenkrans: „Jeg er ikke tilsinds ene der [i Kolding] at omgaas med Statholderen, og vil det ikke være gavnligt, at han skal længe omgaas Prinsen alene“[1].

Var saaledes Himlen næsten klar mod Syd, saa var der jo begyndt at vise sig lidt Skyer mod Nord. Enkedronningens Indflydelse tiltog for stærkt. Vel havde man ved Aftalerne 1588 anvist hende kun en lille mager Halvdel af Magten, men hvad hjalp dette, naar hun forstod at sætte sig fast og fra sin Kvindesaddel dog fik Styr over hele Hesten. Hun trængte til at stækkes.

Men hvad Hertugdømmerne angik, forelaa saa egentlig ikke samme Mulighed for hende som for Henrik Ranzau? Kunde

hun ikke nu, da Christian den Fjerde var hyldet, lære Sønnen, at han nu havde Magten dernede, for saa selv at gribe den! Ganske vist havde hun hidtil ærligt udført sit vanskelige Hverv som Overformynderske og ikke traadt Rigsraadet for nær, men man kunde dog aldrig vide. Thi Fristelsen laa nær. Prinsens Hofmester, den tyske Kansler Henrik Rammel, stod i Taknemlighedsgæld til hende. Han var nok en hæderlig Mand. Men hun var fra Meklenburg, han var fra Pommern, og ingen af dem kunde derfor se rent dansk paa Forholdene. Hvad om nu de to i Forening, med Prinsens Hylding som Paaskud, drog Furen dybere mellem Kongeriget og Hertugdømmerne? Eller, om de saa optraadte nok saa tilbageholdent, blot de som Prinsens nærmeste lærte ham at se tysk paa danske Forhold?

Nej, det gik paa ingen Maade længer an. Christian den Fjerde burde have en dansk Hofmester. Henrik Rammel maatte have sin Afsked, hvor dygtig han saa end var. Det var just nu det rette Øjeblik til at opfylde dette Ønske, som den menige Adel alt havde fremsat straks efter Frederik den Andens Død[1]. Naar man nu efterkom det, var det ikke af Frygt for Trusler, men af højere politiske Grunde. Og den nye Hofmester burde være en anseet, dansk Mand, en af Rigsraaderne, ja helst have Sæde i Regeringsraadet, hvor der jo just var en Plads ledig, thi man burde have saa fast dansk Hold paa Prinsen som muligt.

Ved slige i og for sig simple Forholdsregler kunde Rigsraadet opnaa Virkninger af afgørende Betydning. Dets egen Magt og Indflydelse baade paa Christian den Fjerde personlig og herved paa de nys tilbagevundne Hertugdømmer kunde stærkt befæstes. Et Folkeønske vilde kunne opfyldes. Enkedronningens voksende Indflydelse vilde blive undergravet, farlige Muligheder afskaarne. Istedenfor den fortrængte Regeringsraad, Christoffer Valkendorf, skulde hun møde et nyt Ansigt, der maaske næppe vilde tiltale hende, Prinsens nye danske Hofmester. Og endelig den tyske Løndør til Indflydelse hos Kongen skulde forhaabentlig for bestandig blive tilmuret.

Disse og lignende Tanker sysselsatte Sindene paa Herredagen i Kolding i Slutningen af Juli og August 1590, hvor paa Forhaand

alt saa meget andet havde tiltrukket sig Opmærksomhed lige fra Christian den Fjerdes første Sæde i Retten til den uhyggelige Vished for, at det var Djævle, der havde klamret sig om Kølen paa de danske Orlogsskibe ud for Norge og hindret det oprindelige Brudetog til Skotland. Udfaldet af Samtaler mellem Rigsraaderne enkeltvis blev, at Henrik Rammel fik sin Afsked som Prinsens Hofmester, Rigsraad Hak Ulfstand valgtes ind i Regeringen i Christoffer Valkendorfs Sted, og beskikkedes derhos af det samlede Rigsraad til Hofmester for Christian den Fjerde.

Underligt nok tier de officielle Regeringsbøger om dette vigtige Personskifte. Skøndt Afskedigelser og Udnævnelser af lignende Art ellers findes omtalte i „Registre“ eller i „Tegnelser“, forbigaar disse det dennegang i Tavshed. Kun ad en Omvej giver de Oplysninger, for saa vidt man af dem kan se, naar paagældende første Gang efter, men i anden Anledning, nævnes med eller uden Titelen „Hofmester“. I Mangel af sikre Opgivelser lyder det ret sandsynligt, at Henrik Rammel ikke ventede til han fik, men selv begærede sin Afsked[1]. Han var meget for klog til at lade det komme til et Brud med Rigsraadet. Saavidt man kan se, skiltes han da ogsaa i al Venlighed fra dem.

Den 15. August udstedtes et Brev om, at Aahusgaard og Len i Skaane, som Henrik Rammel alt i Marts samme Aar havde faaet i Forlening[2], nu „af Vor synderlig Gunst og Naade saa og for Troskab og villig Tjeneste, som Henrik Rammel til Bækkeskov, Vor Mand og Raad, Os og Riget hertil gjort og bevist haver og herefter troligen gøre og bevise maa og skal“, var ham forlenet frit og kvit uden Afgift. Det lød overmaade net, om end noget anderledes, end det tager sig ud for vore Øren. Det var nemlig den sædvanlige Forlenings-Formular. Datiden lagde langt snarere Mærke til, at her kun stod ved hans Navn „Vor Mand og Raad“, ikke som der havde staaet i Lensbrevet af Marts: „Vor Mand, Raad og Hofmester“. Kendere vidste ogsaa, at Aahus var et overmaade lille Len, og de tænkte vel deres ved, at han ikke engang fik Lov til at nyde det „frit og kvit“ men skulde afgive 600 Daler i Vederlag, som det videre hed i Brevet: „Skal han derimod afstaa hvad Besolding, Vi hannem aarligen lade

give, for han skal være tilstede og vare paa Tjenesten udi Vort tyske Kancelli“ [1].

Dog, hvorom alting var, Skinnet var reddet, aabenlyst Brud undgaaet. Dette var nok for en Mand med Henrik Rammels Dygtighed. Kort efter saaes han da ogsaa fremdeles som forhen anvendt i vigtige Statssager. Og ved Christian den Fjerdes Kroning blev han, Udlændingen, selv optagen i det danske Rigsraad.

Hak Ulfstand valgtes til Hofmester af det samlede Rigsraad. End ikke denne karrige Oplysning har „Registre“ eller „Tegnelser“ undt os. Den skyldes en tilfældig Omtale i et langt senere Brev fra Hertug Ulrik af Meklenburg til Enkedronning Sophia [2]. Der har næppe været lang Afstand mellem hans to betydningsfulde Udnævnelser. Den 13. August 1590 vides han første Gang at have underskrevet som Regeringsraad [3]. Den 18. samme Maaned nævnes han første Gang i „Tegnelserne“ med sin nye Titel: „Hak Ulfstand til Hikkebjerg, Hofmester“ [4].

Den Anledning, hvori han her nævnes, har sin Interesse. Den samme Hak Ulfstand, som kort forinden paa Rejsen til Brunsvig havde haft Grund til at ærgre sig over Enkedronningens Ødselhed med Statens Midler, overtog nu et Hverv af meget pinlig Art. Det befaledes ham og Admiral Peder Munk — af dem selv og af de to andre Regeringsraader — at drage til Nykøbing Slot og eftersee Bygningsarbejderne dèr. Aabenlyst udtaltes blot, at de skulde „grangivelig granske og forfare, hvad Bygning der allerede er begyndt saa og, hvad Arker eller al anden Bygning der endnu skal foretages at bygges“. Men Meningen var der ingen Tvivl om. De skulde sætte en Stopper for Udførelsen af Enkedronningens videre Ønsker og ved Hjælp af en fast „Fortingning“ med Haandværkerne hindre disse i egenmægtigt at gaa videre paa hendes Bud. — Hvis nogen kunde være i Tvivl om, hvad Personskiftet betød ligeoverfor Enkedronningen, saa maatte nu Sløret begynde at lettes.

Det var et stort Spørgsmaal, om ikke Rigsraadet ved saaledes paa egen Haand at afsætte en Hofmester og indsætte en anden havde brudt Aftalerne af 1588. I hvert Fald var dette igen et

Eksempel paa de mange Sager, der ikke kunde henføres alene til den ene Parts Omraade, men berørte begge. At Enkedronningen maatte stødes ved denne Rigsraadets Optræden, var lige saa klart, som at hun nu, berøvet sin nærmeste og mest taktfaste Støtte, Henrik Rammel, rimeligvis snart vilde vove sig yderligere end heldigt, og at Christian den Fjerdes Person og Undervisning fremtidigt vilde blive dragne ind med blandt Stridsspørgsmaalene.

10

Under disse ejendommelige Forhold synes en Frister at have nærmet sig Enkedronningen. Man havde vistnok passet at holde Christian den Fjerde borte fra Henrik Ranzau, men ikke tænkt paa, at Enkedronningen kunde blive lige saa farligt et Bytte. Henrik Ranzau og de holstenske Raader opfordrede hende til selv at overtage Regeringen i Hertugdømmerne[1].

Dette Træk var fra holstensk Side meget snildt beregnet, og vilde, hvis det lykkedes, komme lige saa uventet som afgørende. Det danske Rigsraad var aabenbart fast opsat paa nu at gribe Magtens Tøjler i Hertugdømmerne. Særligt eet Punkt havde længe drillet dem, den sønderjydske Lensmand paa Haderslevhus (Fig. 28), Hans Blomes Optræden. Denne var Medlem af det holstenske Raad, og havde i sin Tid været vel seet af Frederik den Anden, sammen med hvem han var bleven opdragen, og af hvem han, da Haderslev i 1581 tilfaldt Kongen i Arv efter Hans den Ældre, havde faaet dette betydelige Len. Han var næst efter Henrik Ranzau vel den rigeste Mand i Hertugdømmerne, ikke dog som denne rolig og beregnende, men let opblussende og voldsom, med et „halvgalt, Fandens Hoved", som Frederik den Anden, i hans eget Paahør, havde beskrevet ham for den lille Christian den Fjerde[2]. Lige siden Frederik den Andens Død havde Hans Blome moret sig med at lade Rigsraadet og Lensmændene paa Koldinghus og Riberhus mærke, hvor Grænsen

for deres Magt gik og hans Herredømme begyndte. Nu skulde dette imidlertid have en Ende.

Den 16. August beskikkede Rigsraadet fire af sin Midte til sammen med fire holstenske Raader at afgøre Stridighederne mellem Lensmanden paa Riberhus (Fig. 29) og Hans Blome. Vilde denne endda ikke give efter, skulde han snart faa at se, hvem der fra nu af besatte de sønderjydske Len. Om Turen

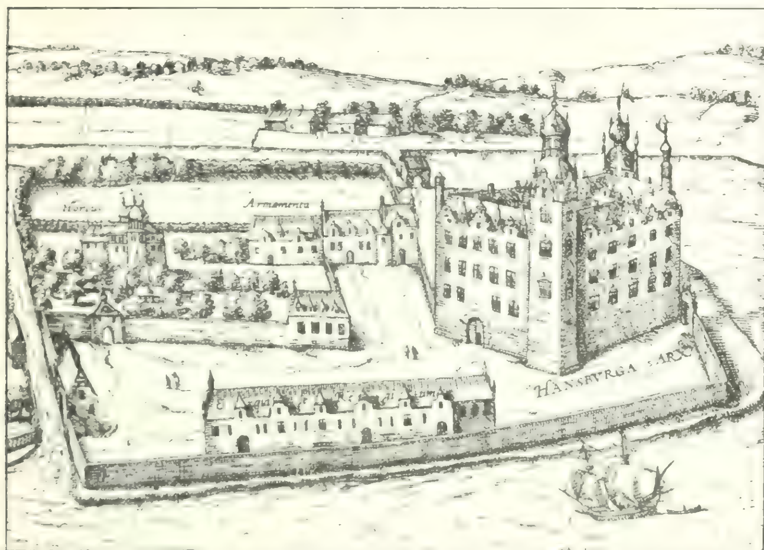

Fig. 28. Hansborg i Sønderjylland ved Haderslev, opført 1557—62 af Frederik II's Farbroder, Hertug Hans den Ældre. Tilvenstre i Haven: „Sparepenge".
(Braunius: Theatrum urbium IV.)

siden skulde komme til Henrik Ranzau, og Rigsraadet se sig nødt til ogsaa at beskikke en ny Statholder i den kongelige Del af Hertugdømmerne, vilde Tiden vise.

Hele denne truende Fare kunde undgaas, hvis man kunde faa Enkedronningen bevæget til ikke blot at være „Overformynderske", men virkelig „Formynderske" og altsaa overtage den egentlige Regering i Hertugdømmerne. Mod hendes Magt vilde Rigsraadets Forsøg prelle af. Ganske vist var Skridtet jo voveligt, forsaavidt man nu selv hjalp til at indsætte den over-

ordnede Myndighed, hvis Oprettelse man Aar 1588 saa ivrigt havde bekæmpet. Men man befandt sig nu i Nødstand. Og dengang havde der været Tale om en Hertug Ulrik, en Fyrste af Sachsen eller Hessen, eller Hans den Yngre, lutter myndige Ubehageligheder. Enkedronning Sophia var kun en Kvinde. De forløbne Aaringer havde vist, at hun var nogenlunde medgørlig. Overtog hun Magten, vilde man ikke unødvendigt besvære hende

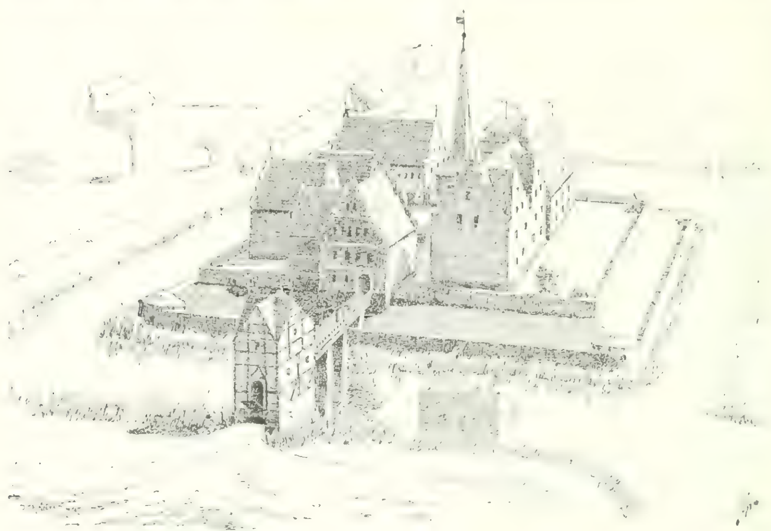

Fig. 29. Riberhus i Slutningen af det 16. Aarhundrede.
Tegning af J. Th. Hansen efter en Model i Ribe Stiftsmuseum, udført af Sektionschef Mathiasen i Kristiania.)

med dens Udøvelse. Forholdene skulde forhaabentlig blive omtrent som de var.

Enkedronning Sophia modstod Fristelsen og afslog Opfordringen. Men der var aabenbart blevet anslaaet modtagelige Strenge i hendes Sjæl. Det var ingen ny Tanke for hende, at der burde indsættes en virkelig Formynder. Hun kendte den fra Brevvekslingen med sin Fader, der jo selv havde tilbudt sig, hvis Kurfyrsten af Sachsen kunde bevæges til at være med. Anden Gang kom den hende nu i Møde, men fra modsat Hold, fra selve dem, der skulde regeres. Der maatte da sikkert være

Trang dertil. Og atter lød det under de samme dragende Former: for hendes Søns Skyld, for Landets Skyld, der led ved den nuværende Tilstand. Mon hun dog ikke maaske skulde være den nærmeste til her at yde Hjælp? Mon hun dog ikke handlede Uret ved at svare Nej?

Hun gjorde et første lille Skridt. Retsplejen var i den senere Tid kommen stærkt i Forfald, og dette var en af de værste Ulemper, hvorunder Hertugdømmernes Befolkning led. Der skulde just holdes en „Retsdag" i Haderslev den 8. September. Hun indlod sig da paa, — mod Sædvane, men rimeligvis efter Opfordring af Stedets Lensmand, Hans Blome, og vel i den Tanke herved at give Retshandlingen mere Vægt — selv at udfærdige Stævninger til denne Retsdag[1].

Hvor nær hun var ved helt at give efter i Formynder-Sagen, kunde muligt fremgaa af et andet Træk. Mod Sædvane raadførte hun sig ikke denne Gang med nogen. At hun ikke talte til Rigsraadet, var let forstaaeligt, de to Parter stod jo i Øjeblikket hinanden fjernt. Da hun senere bebrejdede Rigsraaderne, at de ikke, skjøndt de fandt hendes Skridt urigtigt, i Tide havde fraraadet hende det, kunde disse vistnok med fuld Føje svare, at de ikke anede det mindste derom, førend det var skeet[2].

Naturligere havde det faldet, om hun havde talt med enten Niels Kaas eller Henrik Rammel. Begge vilde have raadet hende efter bedste Overbevisning. Maaske havde ogsaa Henrik Ranzau netop derfor betinget sig, at hun ikke maatte meddele dem noget om Sagen. Men ganske uforstaaeligt kunde det synes, at hun, der ellers spurgte sin Fader til Raads i næsten alle politiske Sager, og hvis Brevveksling med ham just derfor danner en af de ypperste Kilder til Forstaaelse af Datidens Forhold, i denne Sag forholdt sig tavs. Den sandsynligste Forklaring er, at hun gennem mundtlige Samtaler fuldt ud kendte Faderens Mening. Efter alt, hvad der foreligger, maa han bestemt have ønsket, at hun skulde overtage Regeringen. Og dette hans Ønske havde for hende en overordentligt Vægt.

Enkedronning Sophias indre Kamp endte, som det var til at forudsee. Hun begav sig personligt ned til Retsdagen, til Haders-

levhus, til Hans Blome, i Løvens Gab. Hun befalede Henrik Ranzau ligeledes at give Møde her den 7. September, skøndt han paa samme Tid skulde have haft en Sammenkomst med Hertug Philip og Landraaderne[1]. Og her paa Haderslevhus lod hun sig i September 1590 af Henrik Ranzau og de samlede holstenske Raader endelig overtale til som virkelig Formynderske at overtage Regeringen i den kongelige Del af Hertugdømmerne[2].

Dette var et skæbnesvangert Skridt for alle Parter, ikke mindst for hende selv. Fra nu af stod hun paa det mest udsatte Punkt, mod hvilket alles, først og sidst Rigsraadets, Vaaben var rettede. Thi Rigsraadet tilgav hende aldrig, at hun saaledes i det afgørende Øjeblik havde krydset dets Planer og berøvet det Magten i Hertugdømmerne. Men hun udfoldede en saadan Kraft og Dygtighed, at hun — hvorledes end Dommen maa lyde over de Maal, hun i det enkelte tilstræbte — uvilkaarligt afnøder Beundring.

Denne Kraft ytrede sig først overfor dem, der mindst havde ventet det, Henrik Ranzau og de holstenske Raader. Naar Henrik Ranzau havde ment at turde spille Enkedronningen ud mod det danske Rigsraad, saa var det naturligvis i Tillid til, at hans Dom om hende var den rette. Den stilfærdige Hustru, som han havde seet ved Frederik den Andens Side, den lidt begrænsede Natur, som han havde lært at kende i sin vidtløftige Brevveksling med hende i de to forløbne Aar, et voksent Barn, uvant med det politiske Styre og derfor stundom kejtethaard i sin Befalingsmaade, men blød, naar det kom til Stykket, kun kvindestriks i Pengesager. Hun kunde umuligt indgyde ham Frygt.

Han maatte slutte — hvad de fleste vilde gøre den Dag i Dag efter Gennemlæsning af hendes Breve til ham — at hun som regerende Formynderske næppe vilde volde ham større Vanskeligheder. Tilfreds, naar hun paa Kieler-Omslag blot fik ublu Rente af Lensindtægterne, iøvrigt kun i Ny og Næ en Elblaks, et Fad „Rheinfall" eller et fikst Kravemønster, og i passende Mellemrum det nyeste nyt om hendes Svigersøn den skotske

Konges Udsigter til maaske at blive Konge ogsaa i England — vilde hun forresten lade Statholderen staa ene for Styret.

Han anede ikke, at disse Aar, hvor hun stod ene, havde modnet hende. Med Verdensmandens erfarne Blik overskuede han Grænserne for hendes Anlæg, men drømte ikke om, at paa denne snævre Grund kunde den indre Varme skyde Kratere op. Naar han mente hendes Følelsesliv affærdiget og sig selv noksom hæderligt stemplet med en Pyramide og en Obelisk for hendes afdøde Husbond, en Skuepenge for Sønnen og tredobbelt „Frøkenskat“ til Døtrenes Udstyr[1], saa havde han intet Begreb om, hvorledes Selvfølelsen som Frederik den Andens efterladte Dronning og først og fremmest Moderfølelsen for de Børn, som hun nu ene skulde værge, kunde fylde hende med Løvemod. Det Overmaal af Kraft, hvormed hun da kunde gaa frem, naar det gjaldt hendes Børn og Fyrsteværdighed — og disse to var væsentligt eet, thi hun skulde efterlade den uantastet til dem — det var ikke den uøvedes kejtede Haardhed i at befale, men raphaandet Natur, der ikke skyede nogen Fare eller ænsede nogen Modstand og agtede Rigsraader og Statholdere ikke mere end en Skovisk.

11

Den Fremgangsmaade, som Henrik Ranzau havde anvendt i Haderslev ligeoverfor Enkedronningen, svarede ganske til hans Optræden overfor Rigsraadet 1588. Dens Hovedejendommelighed var: saalidt skriftligt som muligt, og en Bagdør paa Klem! I Aaret 1588 havde han dog været nødt til at give skriftligt fra sig til Rigsraadet, at han og de holstenske Raader erkendte Enkedronningen for „Overformynderske“, hvorimod en saadan Udtalelse, stilet til hende selv, saa vidt vides, aldrig var bleven udstedt. I Haderslev, hvor man havde med hende alene at gøre, nøjedes man med blot mundtligt at anmode hende om at overtage Formynderskabet og Regeringen.

Enkedronningen syntes ikke at mærke det retsligt uholdbare i denne Form. Og Bagdøren aabnedes paa vid Gab, da Henrik Ranzau (Fig. 30) paa hendes Forespørgsel erklærede, at der i de rent ydre Regeringsformer ikke behøvede at foregaa nogen Forandring: Han kunde saa godt, ligesom hidtil, forsegle Sagerne med Frederik den Andens Segl og behøvede ingen ny Bestalling som Statholder, han var vel tilfreds med den gamle. Meningen var altsaa, at Statholderen og Raaderne, naarsomhelst de lystede, skulde kunne smøge hele Regeringsforandringen af sig, og intet ydre Tegn være tilbage som Vidne om, at de engang havde erkendt Enkedronning Sophia som Formynderske.

Fig. 30. Henrik Ranzau.
(Maleri paa Brahetrolleborg.)

Det var baade til at le og græde over at se Enkedronningen, da Fuglene atter var fløjne, den 17. September alene paa Haderslevhus udstede sit første Regeringsstykke. Hun havde aabenbart en Fornemmelse af, at der var noget galt ved den Bagdør, men drev det kun til at byde Henrik Ranzau forvare Nøglen. Brevet var stilet til Statholderen og lød saaledes: „Da I hidtil har brugt til Besegling af Sagerne Vor nu i Gud saligt hvilende, hjertelskede Herre og Gemals Segl, saa befale Vi Eder naadigst, at I ogsaa fremdeles bruger det. Og da I underdanigst have er-

klæret Eder tilfreds med Eders gamle Bestalling, saa lade Vi det ogsaa naadigst bero derved og er Eder med kongelig Naade vel bevaagen. Sophia" [1].

Henrik Ranzau og Raaderne rejste fra Haderslev ned til Møde i Flensborg med Hertug Philip og hans Raader. I Kraft af den nye i Haderslev trufne Ordning overtog de her paa Enkedronningens Vegne og i hendes Navn Fællesregeringen, der ifølge Skik skiftevis gik paa Tur mellem Kongen og Hertugen. Statholderen var altsaa nu foreløbig Eneherre ikke blot i den kongelige, men ogsaa i den hertugelige Del af Landet. Men hertil indskrænkede sig ogsaa deres Lydighed. Hvor lidet de i Virkeligheden agtede den nye Ordning, viste sig bedst, da de paa samme Møde udstedte Befalinger paa vante Vis i den unge umyndige Konges Navn [2]. Med en Fuldmagt for en ny Prokurator ved den kejserlige Kammerret gjordes dog en Undtagelse. Heller ikke denne Fuldmagt udstedtes i Enkedronningens Navn men — blot i Statholderens og Raadernes Navn, hvorpaa den sendtes til Forsegling baade hos Enkedronningen og Christian den Fjerde. Da det hastede, udbad man sig Fuldmagten snarest atter tilbagesendt.

Den 22. Septbr. afsendte Statholderen denne Fuldmagt [3] til Enkedronningen tilligemed en vidtløftig Indberetning [4] om, hvad der var foregaaet paa Mødet. Men allerede Dagen efter synes han at være bleven betænkelig og begyndt at nære Tvivl, om ogsaa Enkedronningen vilde lade sig dette byde. Sagen med Fuldmagten frembød nemlig endnu en Vanskelighed. Skulde Enkedronningen muligt kunne huske, at man den sidste Dag paa Haderslevhus havde haft just dette Spørgsmaal om Prokurator-Fuldmagt for og dèr udstedt en saadan i hendes Navn, forseglet blot med hendes Segl og underskreven af Statholder og Raader? [5]

For en Forsigtigheds Skyld afsendte da Henrik Ranzau den 23. Septbr. et nyt Brev [6], beregnet paa at fortone Indtrykkene. Han vogtede sig vel for at minde om Fuldmagten fra Haderslev, den var forhaabentligt længst glemt. Han eftergik og afglattede blot Fugerne i det sidste Brev. Med tillidvækkende Aabenhed

gik han lige til Sagen. Her var begaaet en Fejl, forsaavidt Fuldmagten var bleven sendt til Forsegling ogsaa hos Christian den Fjerde. Men Grunden var, at Advokaten nede i Speier havde sendt dem Formularen, der var affattet i „Kammerrets Stil". Naar Christian den Fjerdes Navn nævnedes i denne, maatte ogsaa hans Segl findes under, ellers vilde de Jurister dernede kunne gøre Indvendinger og til Skade forsinke Sagen. Det hele var altsaa noget ganske undtagelsesvis. Thi ellers var da Henrik Ranzau ikke saa uvidende, at han jo nok vidste Besked med, at en Sag som denne henhørte under „Hendes Majestæt som den højeste Fru Formynderinde".

Som det vil sees, var ogsaa disse sidste Ord stillet paa Skruer, og ingen skulde ved Hjælp af dette Brev faa et sikkert Bevis for, hvad der var foregaaet paa Haderslevhus, da den tidligere „Overformynderske" som „Formynderske" havde overtaget selve Regeringen.

Enkedronningen modtog Henrik Ranzaus Brev i Kolding den 29. September 1590. Det var imidlertid ikke det føjelige Barn, som Statholderen havde tænkt sig, der nu gav sig til Kende. Hun syntes omskabt til en anden og handlede med forunderlig Raadsnarhed og Kraft. Begunstiget af Vejret synes hun øjeblikkeligt at være ilet til København — mon for at hente Raad? og hos hvem? vi veed det ikke — og herfra skrev hun allerede 1. Oktober sit Svar[1]. Hun mindede ham heri om, hvorledes han oftere havde ansøgt og bedt hende om at overtage Formynderskabet, og hvorledes hun endelig havde givet efter og af moderlig Pligtfølelse indvilget heri. Men heraf fulgte med Nødvendighed, at ikke blot denne Fuldmagt, men alle andre Breve og Befalinger herefter skulde udstedes i hendes Navn og under hendes Segl som Formynderske for den regerende Hertug, den udvalgte Kong Christian den Fjerde.

I denne Anledning sendte hun Henrik Ranzau Fuldmagten rettet tilbage. „Thi hvad skulde vel Formynderskabet ellers have for en Mening og Virkning, naar det ikke blev gjort gældende ved Sager som denne og Vort Navn her anført"? Naar Henrik Ranzau tænkte sig om, vilde han sikkert ogsaa indsee, at den

af ham oversendte Fuldmagt, udstedt i hans og Raadernes Navn, langt fra var skikket til at befordre Sagernes Fremme ved Kammerretten i Speier. Thi Modpartens Prokurator vilde naturligt kræve en ny Fuldmagt fremlagt for, at overhovedet Henrik Ranzau og Raaderne ogsaa havde Ret og Magt til i eget Navn at udstede slig Fuldmagt, og herved vilde Sagerne let forhales.

Henrik Ranzau har uden Tvivl ved Gennemlæsningen af denne skarpe Tilrettevisning maattet gnide sine Øjne og spørge sig selv, om det ogsaa var muligt, at han læste rigtigt. Var det tænkeligt, at dette Brev skrev sig fra den samme, der sidst havde sendt ham den troskyldige Befaling om Frederik den Andens Segl og Bestallingen! Men det blev ikke derved. Han var ikke blot greben paa et enkelt Punkt, men syntes fuldstændigt gennemskuet og opdaget. Thi det hed videre i Enkedronningens Brev:

„Vi ere imidlertid til Sinds, for at undgaa alle Slags Vidtløftigheder og Tvivlsmaal angaaende vort nu paatagne Formynderskab, at forhverve os den romerske kejserlige Majestæts Bekræftelse og Konfirmation paa samme“. Og paa det at Kejseren kunde blive klar over, at samme Formynderskab kun var overtaget ifølge Statholderens og de holstenske Raaders underdanigste Ansøgning til Enkedronningen om at bringe dette Offer, saa anmodede hun dem om at give skriftligt fra sig under deres Haand og Segl, hvad de forhen blot mundtligt havde udtalt til hende. I den Anledning sendte hun et Udkast til et Brev, som hun anmodede Statholderen om at lade renskrive, selv underskrive og besegle, og derpaa sende det rundt til alle de holstenske Raaders Underskrift og Besegling. Naar hun da havde faaet Brevet tilbage, skulde hun skyndsomst indsende det til Kejseren som Bilag ved hendes Ansøgning.

Ligeledes skulde Enkedronningen med det første lade forfærdige og oversende til Henrik Ranzau hendes Signet til alle fremtidige Udfærdigelser af Regerings-Breve, saalænge Formynderskabet varede. Først naar alle disse Forholdsregler var trufne, kunde Mislighederne ved den nuværende Ordning siges at være hævede, og hun som Formynderske, hendes Søn som

den regerende, mindreaarige Herre, med Statholder og Raader danne et levende Hele, eet Legeme med Fasthed og Myndighed i alle Regeringsforhold. Hun nærede derfor aldeles ingen Tvivl om, at Statholderen og alle de andre Raader var enige om at billige disse hendes Skridt[1].

Det vedlagte Udkast til et Brev[2] indeholdt en underdanigst Ansøgning til Enkedronningen fra Statholder og samtlige Raader om, at, da hun paa deres oftere gentagne Bøn om at overtage Formynderskabet endelig havde indvilget heri, hun nu ogsaa for at give dette Forhold Fasthed og Styrke vilde tilkendegive det for den romerske Kejser og efter Skik søge om hans Bekræftelse deraf. Uvist af hvilken Grund havde Enkedronningen imidlertid forrykket Tidsfølgen og ved at antedatere Brevet til den 2. September 1590 henlagt hele denne tænkte Fællesbeslutning af Statholder og Raader til Flensborg, altsaa en god Ugestid førend de i Virkeligheden paa Haderslevhus mellem den 8. og 15. September havde bevæget Enkedronningen til at overtage Formynderskabet og Regeringen.

Det er umuligt andet end, at Modtagelsen af dette Tordenbrev — dobbelt virkningsfuldt fordi det var holdt i en behersket, forretningsglat Stil — maa have gjort et stærkt Indtryk paa Statholderen og siden paa hver af de øvrige Raader, efterhaanden som det kom dem i Hænde. Det var altsaa ikke Enkedronningen, men dem selv, der var gaaet i Fælden. Og der var ingen Tvivl om, at den, der kunde skrive sligt et Brev, ogsaa skulde vide at bruge Magten.

Henrik Ranzau var dog meget for fin en Statsmand til at lade sig mærke med selv den mindste Uvilje. Han holdt gode Miner og svarede tilbage i denne bundtro, ærbødig-hjertelige Forretningstone, der klædte ham saa godt, at Enkedronningens naadigste Betænkning om, at ikke blot Prokurator-Fuldmagten, men alle senere Regeringsskrivelser skulde stiles i hendes Navn som disse Landes Formynderske, havde han „ladet sig underdanigst gefalle“. I samme Anledning havde han ladet det tilstillede Udkast til et Brev renskrive, selv beseglet og underskrevet det og sendt sin Tjener afsted dermed for at faa alle de andre

Underskrifter og Segl og sluttelig overbringe det til Hendes Majestæt[1].

Dog ikke nok hermed. Allerede Dagen efter kunde han i et nyt Brev melde Enkedronningen, at han havde medgivet sin Tjener, der red om med Brevet til Underskrift, ikke en men to Heste, for at det kunde gaa des hurtigere. Denne Maade at faa Underskrifter paa, skrev han, sparede alle Udgifter for Landet, medens det vilde være blevet bekosteligt blot i denne Anledning at skulle have sammenkaldt Raaderne til et Møde. Tjeneren havde Befaling til, naar han var naaet op til Haderslev, da at sende Brevet herfra videre til Enkedronningen[2].

Og endelig en Ugestid efter maatte Henrik Ranzau skrive et nyt Brev til Enkedronningen. Alle fremtidige Regeringsskrivelser skulde selvfølgeligt udgaa i Enkedronningens Navn. Men det var faldet ham ind, at paa Mødet i Flensborg var der blevet udstedt nogle Regeringsskrivelser, førend Enkedronningens Befaling i saa Henseende var udgaaet, og de var altsaa blevne stilede i Hendes kongelige Majestæts hjert-højelskte Hr. Søns Navn[3]. Dette tyngede ham nu, og han maatte derfor selv henlede Opmærksomheden herpaa. — Hvor var han dog ivrig og samvittighedsfuld, den kære gamle Statholder!

12

Enkedronningen maatte være betænkt paa, hvorledes hun hurtigst og sikrest kunde faa sin Ansøgning til Kejseren. Benytte nogen af sine danske Omgivelser dertil kunde hun ikke, da det saaledes jo let vilde komme til Rigsraadets Kundskab, hvad hun havde for, og Sagen herved forpurres. I al Stilhed at sende et Kancelli-Bud eller en „Enspændinger“ dermed gik heller ikke an, da man i det kejserlige Kancelli ikke vilde ansee dette for en sømmelig Ansøgnings Maade, og Sagen herved rimeligvis vilde gaa istaa[1]. Et helt holstensk Gesandtskab endelig var ligesaa umuligt, da Afsendelsen af et saadant ikke kunde

forblive skjult for Rigsraadet, og Virkningen altsaa vilde blive den samme som af et dansk.

Ilde stedt mellem alle disse Vanskeligheder til dansk, tysk og holstensk Side valgte hun en Mellemvej og skrev hemmeligt til en Embedsmand under det holstenske Kancelli, Licentiatus juris Reich i Lybæk, om at give Møde i hendes Hoflejr[1]. Han var tilstrækkeligt ubekendt til at kunne afsendes uden at vække Opsigt, og samtidigt anseelig nok til personlig at blive modtagen ved det kejserlige Kancelli og erholde Svar. Forinden hans Komme modtog hun imidlertid paa eengang[2] baade den underskrevne beseglede Ansøgning fra Henrik Ranzau og alle Raaderne[3] og tillige Statholderens tre tjenstivrige Skrivelser i denne Anledning.

Rimeligvis beroliget ved den flinke Besørgelse bestemte hun sig da til, hvad vel næppe heller i Længden kunde være undgaaet, at indvie Henrik Ranzau i sine Planer og skrev derfor til ham, at Licentiat Reich for Tiden intet havde at gøre i hendes Tjeneste. Hvis Henrik Ranzau ligeledes kunde undvære ham, havde hun tænkt at sende ham, naar han just nu i anden Anledning kom til hende, med Ansøgningen til Kejserhoffet[4]. Forretningsflink og forekommende som sædvanlig svarede Henrik Ranzau skyndsomst tilbage fra Segeberg, at man dèr godt kunde undvære Licentiaten saalænge, saa Hds. Majestæt havde blot at befale over ham[5]. Hun skrev da sin Ansøgning til Kejser Rudolph den Anden om Bekræftelse af det overtagne Formynderskab[6], vedlagde Statholderens og Raadernes Skrivelse og ventede nu blot paa Licentiat Reich for at sende ham afsted dermed til Prag.

Endnu i sidste Øjeblik synes Henrik Ranzau at have næret Haab om muligt at faa hende bort fra dette kedelige ene Punkt, hvorom hendes Tanker nu saa længe havde kredset. En kærkommen Afbrydelse af Forretningsgangen i Segeberg og vistnok Paaskud til at forhale Licentiatens Komme frembød Henrik Ranzaus Fravær som Fadder hos Kurfyrsten af Brandenburg, for hvilken Ære Statholderen ikke godt kunde undslaa sig, og derfor maatte udbede sig Orlov til at drage did[7].

Hjemkommen skrev Henrik Ranzau straks til Enkedronningen, der formentlig trængte til lidt evropæisk Bynyt, og gav en omstændelig Beretning om Festen[1]. Fadderne havde været Kurfyrsten og Kurfyrstinden af Sachsen, Hendes Majestæts Fader, Hertug Ulrik af Meklenburg, Hertug Johan af Meklenburg med Gemalinde, Fru von Schøneberg, „og min ringe Person". Alle Fadderne var mødt. Og var det ikke højst interessant, i „Fadderpenge have de kurfyrstelige og fyrstelige Naader givet dobbelt Skænk", nemlig Kurfyrsten og Kurfyrstinden et Halsbaand og et Klenodie, Hertug Ulrik og Hertug Hans med Gemalinde hver et gyldent Bæger og et Klenodie, „ligesom ogsaa jeg har givet to Ting, da jeg saa dette, nemlig en stor forgyldt Kande og et Krystalsmykke". To Dage efter har Herrerne holdt Ringrenden. „Hvorledes hver har været klædt, har Eders Majestæt naadigst at forstaa af hosliggende Fortegnelse".

Men saa kom det aller interessanteste. Kurfyrsten af Sachsen havde hemmeligt paalagt Statholderen at bringe Enkedronningen den intime Nyhed, at Kurfyrstinden var naadigst velsignet af Gud og ventede at komme til at ligge ved Jul eller nogle Dage efter. I denne Anledning udbad Kurfyrsten sig, at Hendes Majestæt „i egen Person med nogle Kuske [Vogne] eller efter egen Lejlighed efter foregaaende venlig Indbydelse" vilde komme til Sachsen og overvære Begivenheden samt siden være Fadder.

Forgæves havde Statholderen søgt at dreje af og paa bedste Maade undskyldt Enkedronningen. Kurfyrsten havde paa det bestemteste paalagt ham at skaffe Svar inden tre Uger og givet ham medfølgende „Vejseddel" for Enkedronningens Rejse til Sachsen. Hendes Majestæt kendte jo nok Kurfyrsten og hans ivrige Punktlighed, hvori han saa ganske mindede om Hendes Majestæts hjertelskte Husbond, højsalig Kong Frederik den Anden. I denne Anledning vilde Henrik Ranzau ganske sikkert selv være kommen til Enkedronningen for at bede hende om Svar. Men da han ved sin Hjemkomst havde forefundet en Befaling fra hende til at overvære Edsaflæggelsen i Flensborg, havde han været nødt til at sende dette Brev istedet og udbad

sig, for at kunne efterkomme Kurfyrstens korte Frist, skriftlig Besked tilbage med Budet om, hvad han skulde svare.

Det var en ret belejlig Virksomhed, som her blev Enkedronningen anvist. Godt underrettet som Henrik Ranzau var, var det ham næppe ubekendt, at ogsaa Hertuginde Elisabeth af Brunsvig var naadigst velsignet af Gud og ventede sin Nedkomst henad Foraaret. Ved den Lejlighed vilde Enkedronningens Nærværelse som Moder være aldeles nødvendig. Kunde hun nu ogsaa lade sig bevæge til som Tante at møde i Sachsen, saa var hun for et halvt Aars Tid lykkeligt anbragt som Fødselshjælperske i Tyskland og maatte i Mellemtiden lade Forholdene i Slesvig og Holsten saa nogenlunde skøtte sig selv. Henrik Ranzau skulde da nok sørge paa bedste Maade for Licentiat Reichs Rejse og Ansøgningen hos Kejseren.

Enkedronning Sophia var imidlertid formeget optaget af sine Pligter som Landsmoder til ogsaa at kunne være Gudmoder. Hun lod sig ikke fange i Sachsen, men paalagde Statholderen at svare tilbage, at den lange Rejse, den strenge Aarstid og de onde Veje i høj Grad vanskeliggjorde Turen, hvortil kom — i allerdybeste Fortrolighed — at Elisabeth af Brunsvig „skulde ligge ved Paaske eller nogle Dage efter", saa at Enkedronningen i saa Fald vilde komme til at „være fast et halvt Aar borte fra Landet, og de unge Herskaber her saa længe alene". Hun maatte derfor, hvor ondt det end gjorde hende, bede sig undskyldt[1].

Der var da intet andet for, det var Licentiaten, der maatte begive sig paa Rejsen trods den strenge Aarstid og de onde Veje. Rejsen gik dog ikke saa fort, som Enkedronningen havde ønsket. Reich var bleven affærdiget af hende den 26. November. Ikke destomindre drog han dog først fra Holsten den 6. December, som han senere meddelte for ikke unødigt at bruge Landets Penge, da han alligevel ikke kunde naa til Prag før Jul. Ved det katholske Kejserhof fulgte man jo nemlig den nyindførte Gregorianske Kalender, hvis Tidsregning var ti Dage forud for Nordens, saa at Julen i Prag begyndte allerede vor 14. December.

Han naaede ogsaa did først en god Stund efter Jule-Helligdagene og fik Foretræde hos Vicekansleren, da man dèr skrev den 24. December. Men alt gik skævt. Det var ikke personlig Uvilje fra Vicekanslerens Side, Reich fremhæver tværtimod med Selvfølelse, at han blev behandlet vel og af og til var buden til Gæst hos denne sammen med „andre kejserlige Rigshofraader". Men Kejseren vilde ikke tage imod nogen eller holde Raad i hele Juleferien. Saa døde Erkehertug Carl, og indtil hans Begravelse blev heller intet forrettet. Vicekansleren blev syg osv. osv.

Endelig kunde dog Vicekansleren i al Fortrolighed meddele Licentiat Reich, at hans Sag havde været for i Raadet idag. Men Beslutningen var falden ud imod Ønske. Kejseren havde nemlig givet det Svar, at i hvor gerne han end vilde efterkomme Enkedronning Sophias Begæring, saa kunde han dog ikke erklære hende for Christian den Fjerdes Formynderske i Holsten, da han alt tidligere havde givet denne „venia ætatis" og fritaget ham for hans Mindreaarighed.

Forgæves indvendte Lic. Reich herimod, at det Lensbrev, som Kejser Rudolph ganske rigtigt den 11. December 1589 havde givet Christian den Fjerde, ikke indeholdt nogen Myndigheds-Erklæring, men kun var et saakaldt „Indult", hvorved den Mindreaarige iklædtes Lensværdigheden, uden at derfor Mindreaarigheden ophævedes. Vicekansleren svarede intet videre herpaa; men næste Dag meddelte han Reich, at Kejserens Mening var: Den Christian den Fjerde i 1589 givne „Dispensatio super venia ætatis" og derefter følgende Forlening med Rigsregalierne havde i den Grad „habiliteret" Christian den Fjerde, at der for dennes Vedkommende ikke mere kunde være Tale om Formynderskab eller Bekræftelse af samme.

Derved maatte det blive. Vicekansleren overrakte Reich det skriftlige Afslag paa Enkedronningens Ansøgning, og efter at Licentiaten langt om længe endelig havde opnaaet at faa Kejserens Underskrift paa Brevet[1], rejste han tilbage den 14. Januar. Han nøjedes dog med at drage til Segeberg. Her, hvor det nye prægtige Mindesmærke, forneden en Triumfbue, foroven en

Pyramide (Fig. 31), rejst tæt ved den alfare Vej, vidnede om Henrik Ranzaus Troskab mod sin Herre i Døden, stoppede han op, aflagde rimeligvis en mundtlig Beretning til Statholderen om Rejsen og dens Udfald, men sendte blot en skriftlig Beretning[1] tilligemed det kejserlige Afslag til Enkedronningen.

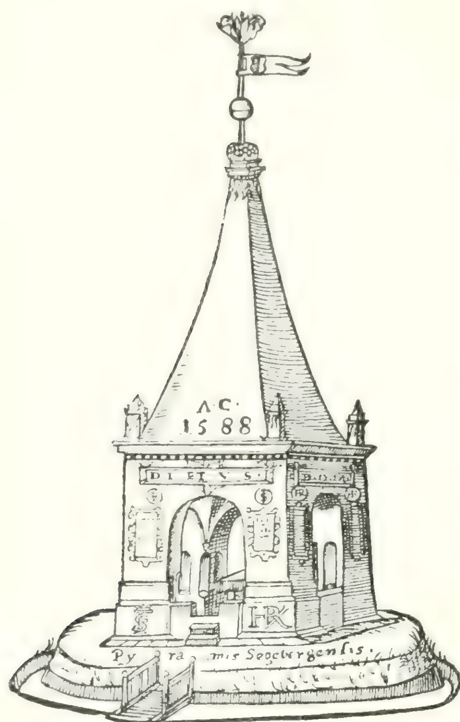

Fig. 31. „Pyramide", opført af Henrik Ranzau ved Segeberg til Minde om Frederik II. (Lindeberg: Hypotyposis arcium. Hamb. 1591.

Det var en Jobspost for hende. Thi det kunde ikke nægtes, Slaget var grundigt tabt. Men hvo var Skyld heri? At man nede ved Kejserhoffet virkelig skulde interessere sig for Sagen eller omvendt være saa uvidende, at man ikke kunde skelne mellem en „Indult" og en Myndighedserklæring, vilde vel ingen for Alvor tro. Hvis var da Skylden? Laa det blot i, at Enkedronningen havde undladt at medgive Licentiaten en passende Sum til Vicekansleren, og at denne derfor gnavent havde gjort alting vrangt? Eller mon ikke snarere Folk heroppe fra havde haft deres Haand med i Spillet? Skulde Regeringsraaderne itide have faaet Nys om Sagen og vidst at forpurre den? Men hvo kunde da have underrettet dem derom? Kun een vidste Besked om alt, hvad der foretoges, Henrik Ranzau. Men han var jo for Tiden deres Uven. Havde han da maaske handlet paa egen Regning og i

Ledtog med Licentiaten udvirket Afslag? Var ikke Reich langt mere afhængig af Statholderen end af Enkedronningen? Og hvorfor blev han dernede ved Segeberg og kom ikke engang op og afgav mundtlig Besked?

Disse og lignende Tanker gennemkrydsede vel Enkedronningens Hoved, da hun ved Fastelavnstid — hvor man ved Hoffet paa Dronningborg[1] morede sig med at afholde Hofsinders Bryllup — modtog Efterretningen, og omgiven af Rigsraader eller deres Venner maatte beherske sig og lade som intet. Hun naaede lige saa lidt til Klarhed som Eftertiden har været istand dertil. Kun to Traade lader sig paavise. Henrik Ranzau paastod senere, at han havde forudsagt Enkedronningen, hvor uheldigt et Udfald hendes Ansøgning vilde faa[2]. Var han maaske istand hertil, lige fra det Øjeblik hun havde valgt hans Underordnede til Sendebud? At Regeringsraaderne har været i Bevægelse, medens Sagen stod paa, kan sees af et meget mærkeligt Skridt, som de foretog sig. Medens Enkedronningens Sendebud var hos Kejseren, sendte de følgende Brev i Christian den Fjerdes Navn afsted til Henrik Ranzau:

„Christian osv. Da det er Os bekendt, med hvilken Troskab Du i mange Aar har tjent vor Fader og Bedstefader, og at Du i mange Aar har værnet om deres kongelige Værdighed, saa tvivle Vi ikke om, at Du ogsaa vil tjene Os med ikke ringere Troskab og Hengivenhed. Kolding den 4. Januar 1591. Niels Kaas. Peder Munk. Jørgen Rosenkrans“[3].

Hvad var dette for et besynderligt Brev? Var det en ifølge pludselig Indskydelse fremrakt Haand? Eller var det Svar til Tak for ydet Tjeneste, en i lidt tilsløret Form given fornyet Bestalling som Statholder i Hertugdømmerne? Vi mangler Forudsætninger for fuldt at kunne afgøre dette. Men nærmest ligger den Tydning, at Statholderen havde forraadt Enkedronningens Plan til Regeringsraaderne. For Enkedronningen har Brevet sikkert indeholdt en Forklaring, da Henrik Ranzau et Par Aar efter ikke kunde tilbageholde det længer, men i sin Glæde lod det trykke i „Kongers og Fyrsters trøsterige Breve til Henrik Ranzau“[4]. Da havde ogsaa saa meget andet ham ved-

kommende skiftet Præg i hendes Øjne. Om det saa var den lueforgyldte lange Indskrift paa Mindesmærket ved Segeberg, kunde den da friste til ny Tydning af dens tvende Overskrifter „Henrik Ranzaus Klage" [over Tabet af sin Herre] og „Henrik Ranzau trøster sig selv"[1].

13

Enkedronning Sophia fik ikke Tid til ret længe at overveje Nederlaget og dets Følger. Moderpligterne kaldte hende ned til „Lante Brunsvig", hvor hendes Datter, Hertuginde Elisabeth, jo ved Paasketid ventede sin Nedkomst. Enkedronningens delte Sind synes at give sig tilkende i de sene Forberedelser til den dog længe forudseete Rejse. Endnu i sidste Øjeblik paa Koldinghus maatte hendes „Jomfrukammer", der var „fast ringe", forsynes, og Morten Venstermands Fæstemø, der ikke var bleven færdig til at holde Bryllup Fastelavn paa Dronningborg, drage med sydpaa[2].

Mest kneb det med at skaffe en Rigsraad til Rejsen. Enkedronningen ønskede en saadan, men Stemningen blandt disse var, ovenpaa det sidste Halvaars Begivenheder, kun ringe for at følge hende, og Niels Kaas havde den største Nød med at efterkomme hendes Ønske. Om Hak Ulfstand, der sidst havde ledsaget hende til Brunsvig, kunde der nu af mange Grunde ikke være Tale. Selv ønskede hun sig Manderup Parsbjerg, den samme, der for en 25 Aar siden havde hugget Næsen af Tyge Brahe, men nu var en sat Lensmand paa Skanderborg. Han fik ogsaa Befaling af Rigsraaderne til at møde i Kolding med „Kuskvogne" og Folk[3]. Men han havde ingen Lyst dertil og svarede tilbage, at han ved Sygdom var forhindret.

Niels Kaas maatte da meddele dette til Enkedronningen og bede hende foreslaa en anden. Heller ikke hendes Udvalg af yndede Rigsraader var imidlertid stort. Hun svarede derfor, at hun kun ugerne hørte om Manderup Parsbjergs Skrøbelighed, men at hun hverken kunde eller vilde navngive nogen anden til at følge sig.

Regeringsraaderne maatte da sende et nyt Brev til Skanderborg med Opmuntring til Rejsen. De kunde vel tænke sig, at det var Frygt for mulig Ubekvemhed til Drik, der gjorde Mandederup Parsbjerg betænkelig. — Denne Forklaring maatte ogsaa ligge nær, naar man som de paa Dronningborg var Vidner til, at der blev drukket hele Beholdningen op og omtrent 5000 Potter Rhinskvin ekstra, og det uagtet kun een Adelsmand fik sit Bryllup holdt, medens baade Ditlev Holk og Morten Venstermand maatte vente[1]. — Sligt behøvede Manderup Parsbjerg imidlertid ikke at frygte for. „Der var jo ingen Udsigt til, at paa samme Rejse skulde forefalde nogen synderlig stor eller besværlig Drik, efterdi der dog ingen andre fremmede er did forventendes". Men hertil kom noget andet. „Vi see gerne for adskillige store og vigtige Aarsagers Skyld, som vi ikke nu kunne skrive eder til, men mundtlig skulle berette eder, at I maatte følge Hendes Majestæt"[2].

Manderup Parsbjerg var imidlertid urokkelig. Hverken Regeringsraadernes beroligende Opmuntringer eller deres hemmelighedsfulde Vink kunde bevæge ham. Enden paa det blev, at ikke han, men Jacob Seefeldt kom til at ledsage Enkedronningen. Unaadigt opholdt Toget sig da ogsaa kun en Nat paa Skanderborg paa Nedrejsen fra Dronningborg til „Lante Brunsvig".

Hvorfor ønskede Regeringsraaderne, at Manderup Parsbjerg, der endnu nød Enkedronningens Tillid, skulde være hos hende paa denne Rejse? Og hvilke var de „store og vigtige Aarsager", som ikke kunde skrives men kun mundtlig berettes, for hvis Skyld han endelig maatte drage med?

De maatte vel ønske en paalidelig Raadgiver ved hendes Side. Thi under hendes Fraværelse fra Danmark skulde en stor Mine springe. Rigsraadet vilde selv overtage Regeringen i Hertugdømmerne. Øjeblikket hertil kunde synes kommet, nu, da Kejseren havde afslaaet hendes Ansøgning om at være Formynderske for Christian den Fjerde. Og Formen, hvorunder det skulde ske, var den, at man agtede at sende Henrik Ranzau et Christian den Fjerdes Signet med Befaling til at udstede alle Regeringsbreve i den unge Konges Navn og forsegle dem med

hans Segl. At Statholderen vilde gøre Vanskeligheder, efterat han havde faaet en Slags ny Bestalling i Januar Maaned, synes man ikke at have frygtet for.

Enkedronningen drog afsted uden at ane, hvad der var i Gære. Hun holdt som sædvanlig Rast i Segeberg og gjorde herfra en lille Afstikker til Lybæk for at mødes med sin Fader. De talte selvfølgeligt om den mislykkede Ansøgning hos Kejseren, og Hertug Ulrik synes at have bestyrket hende i ikke at lægge Vægt herpaa, men fremdeles at beholde den overtagne Regering. Henrik Ranzau var Elskværdigheden selv. Han tilbød at beholde de to mindste Frøkener hos sig i Segeberg, medens Moderen og Bedstefaderen holdt Møde i Lybæk. Han foreslog ændret Rejseplan for at undgaa altfor onde Veje. Han besørgede efter Afskeden en Sending Citroner og Pommeranser som sidste Hilsen fra Enkedronningen til hendes Fader, samt beroligede denne, der ængstedes ved det stærke Snefald, med, at han havde ladet sin Tjener følge Toget for at kunne bringe Besked: Enkedronningen var kommen vel over Elben om end i stærk Storm, og var naaet lykkelig til Lüneburg, hvorfra først Budet var vendt hjem.

Saa meget desmere ærgrede Henrik Ranzau sig, da samme Bud meldte, at ikke blot Rigsraad Jacob Seefeldt, men Enkedronningen selv havde været meget misfornøjet med, at der ikke var sørget for deres Modtagelse hverken i Bergedorf eller i Barchteheide, og havde herfor givet Statholderens Forsømmelighed Skylden. Nye Bud afsted helt ned til Wolffenbüttel for at beklage dette, men minde om, at baade Enkedronningen mundtlig og Hans Rostrup skriftligt havde afslaaet Henrik Ranzaus Tilbud om at bestille „Nattelager", sligt var alt forud ordnet af Enkedronningens Folk. Med det sidste Bud fulgte en Sending Østers til Enkedronningen, og som Oljeblad kunde samme Bud hjembringe Brev om, at Enkedronningen var naadigst og vel tilfreds med de meddelte „Undskyldninger" [1].

Da alt saaledes fra denne Kant var i Orden, kom der Sendebud til Segeberg nordfra og overbragte Statholderen fra Rege-

ringsraaderne Christian den Fjerdes Signet til fremtidig Forsegling af Regeringsbreve.

Som sædvanligt forsigtig modtog Henrik Ranzau det uden i Svar tilbage at røbe, hvad han mente herom, og sendte Meddelelsen paa lignende Maade videre til Enkedronningen. Hans Brev til denne var et Mesterstykke i sin Art. Det drejede sig om alle mulige andre Sager, om den nye gottorpske Hertug (Hertug Philip var død i Slutningen af det foregaaende Aar og efterfulgt af sin Broder Johan Adolph) et Brev fra denne til Statholderen var vedlagt, fremdeles om Nyheder fra det øvrige Evropa osv. Endelig laa der en lille løs Seddel indeni, øjensynligt puttet ind, efter at Brevet var lagt sammen. Den indeholdt ikke noget senere tilkommet nyt, tværtimod, dens Indhold meldte sig selv som flere Dage gammelt. Det drejede sig kun om en Bagatel, men den omhyggelige Brevskriver havde dog ikke villet undlade at vedføje det, da det var faldet ham ind, at det muligt kunde interessere. Sedlen lød saaledes:

„Post scripta: Fremdeles, naadigste Dronning! saa har den kongl. Maj., min naadigste Herre, for nogle Dage siden sendt mig et kongeligt Signet til Brug ved Retshandler, og hvis noget Mandat om Krigshandel skulde udgaa. Hvilket Eders kongl. Maj. jeg hermed heller ikke skal forholde. Datum ut in literis“ [1].

Statholderens Fremgangsmaade at forputte Hovedindholdet i en tilfældig Efterskrift var i god Samklang med Forholdene. Paa Haderslevhus havde Enkedronningen været alene og derfor let at lede. Ideen om den kejserlige Bekræftelse var sikkert indblæst hende af fremmede Raadgivere. Men i Brunsvig var hun atter alene, og det hele vilde da maaske kunne glide ubemærket eller dog uforstaaet forbi. — Hvis dette var Beregningen, kom dog Udfaldet ikke til at svare hertil.

Endnu den 9. April skrev Enkedronningen hjem til Regeringsraaderne [2] om sine Rejseplaner, hvorefter hun, naar Barnedaaben var omme, vilde den 21. bryde op fra Wolffenbüttel, den 24. gaa over Elben og efter et Par Dages Ophold i Segeberg vende hjem over Heiligenhafen. De maatte sende Krigsskib hertil for at føre hende over til Rødby; hendes Lensmænd paa Lolland og Fal-

ster skulde nok sørge for Skuder til hendes Folk og Heste. Men allerede Dagen efter var hun optagen af ganske andet. Hun havde modtaget Henrik Ranzaus Brev og øjeblikkeligt forstaaet dets vigtigste Indhold.

I denne Anledning skrev hun til Faderen, Hertug Ulrik af Meklenburg, bad ham om, hvis han ikke, hvad hun haabede, selv kom til Barnedaaben, saa at de dèr i Ro kunde tales ved, da at møde hende undervejs paa Hjemrejsen og staa hende bi med Raad[1]. Ligeledes skrev hun til Henrik Ranzau, mindede ham om, hvorledes han og Raaderne havde bønfaldet hende paa Haderslevhus om at overtage Formynderskabet, og det modsigende i, at han desuagtet nu havde taget imod Kongens Signet. Da hun imidlertid ikke paa Afstand kunde forstaa hans Færd, der forekom hende sælsom, vilde hun opsætte det hele til om nogle Dage i Segeberg. Her ventede hun at træffe ikke blot ham, men bød ham ogsaa at samle alle de holstenske Raader[2].

Enkedronningen mødtes vistnok undervejs i Bøjtzenburg med sin Fader, der overhovedet troligt stod hende bi og blandt andet nys havde gennemlæst og ladet sine Jurister gennemlæse Aktstykkerne i Sagen mellem Lensmanden i Haderslev, Hans Blome, og hans Modstandere i Kongeriget, og var kommen til den Opfattelse, at Hans Blome havde Retten paa sin Side[3]. I den endnu vigtigere nye Sag om Signetet gav han hende den bedste Hjælp, han formaaede, idet han sendte et Par af sine dygtigste Raader til Segeberg for at støtte hende i den Strid, der her ufejlbarligt ventede hende.

14

Da Enkedronningen naaede til det gamle Kloster i Segeberg, var Forholdene anderledes end paaregnet. Henrik Ranzau holdt ikke smilende Hof i sin prægtige Gaard inde i Byen, men syntes helt forandret. Han havde ogsaa haft en stor Sorg. Nogle Dage

forud var hans lovende Søn, Kaj, pludselig død, og under Omstændigheder, der i Øjeblikket var paa alles Læber og vel kunde stemme ogsaa fjernere alvorligt. Han havde gjort Lykke hos den nye Hertug Johan Adolph, var af denne bleven udnævnt til holstensk Raad og forlenet med det betydelige Len Gottorp (Fig. 32). Han rejste just for at overtage dette og fejre sit Bryllup med Didrik Blomes Datter, da han paa Faderens pragtfulde Gaard, Breitenburg (Fig. 33), pludselig blev syg.

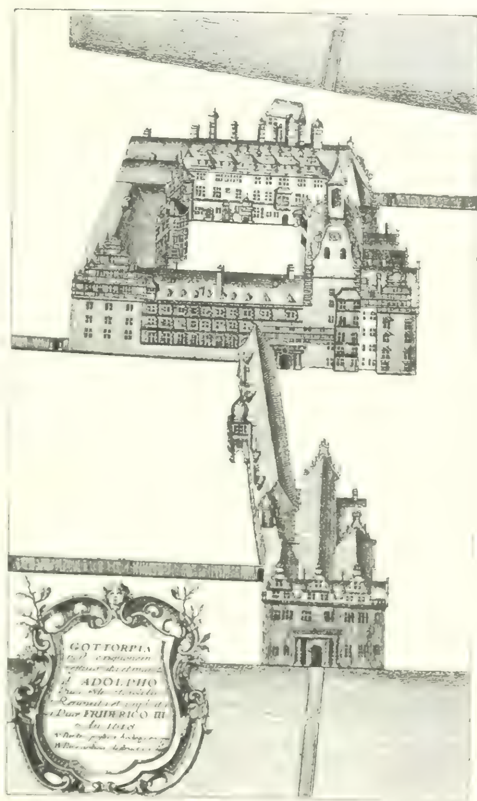

Fig. 32. Gottorp Slot 1618.
(Efter Stik af C. Fritzsch.)

Om Natten viste i Drømme en straalende Skikkelse med Vinger sig for ham og sagde: „Vaag, vaag, Kaj! og gør Dig rede, thi om fire Dage skal Du dø.“ Moderen, hans Søster Margrethe og Lægerne, der stod hos, spurgte om Grunden til hans Uro. Han fortalte dem Drømmen og vilde ikke tro paa deres Forklaringer, men var overtydet om, at han skulde dø. Næste Morgen nød han Nadverens Sakramente, men bad til det sidste om at skjule Drømmen for hans Fader, hvis Sorg han ikke kunde taale at se.

Samme Nat havde hans gifte Søster, Magdalena, paa Gelting en lignende Drøm. Hun havde faaet Budskab om Broderens

Sygdom, og i Drømme tyktes det hende, som om en Mand, hvis Ydre hun ikke kendte, rørte let ved hendes Leje og sagde: „Hvorfor sørger Du, Kvinde! over din syge Broder? Du vadsker en Sten. Han skal snart dø, om fire Dage. Du kan ikke holde ham tilbage ved Klager og Taarer, saa lidt som jeg min. Min er død, og din skal dø." Derpaa fremsagde han et Vers af

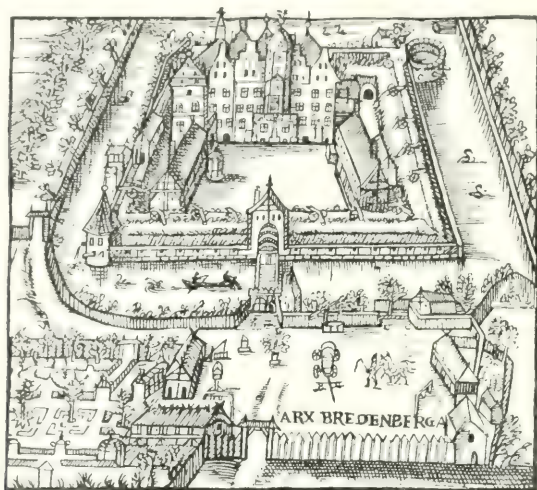

Fig. 33. Breitenburg.
(Efter Lindeberg: Hypotyposis arcium 1591.)

Virgils Æneide, som Magdalena Ranzau, skøndt hun ikke kunde Latin, dog bagefter kunde huske:

Quid nunc te tua Turne potest Germana juvare!
(Turnus! hvad kan nu din Søster hjælpe dig!)

Da hun vaagnede, fortalte hun grædende sin Husbond Drømmen og var vis paa, at Broderen vilde dø. Hvilket ogsaa skete. Fire Dage efter lagdes han som Lig i den Kiste, som Henrik Ranzau efter Datids Skik havde staaende færdig til sig selv[1].

Under disse Omstændigheder var Tankerne spredte, da man den 2. Maj samledes i Segeberg til Raadslagning om Regeringsraadernes Forsøg paa ved Hjælp af Christian den Fjerdes Signet at tilvende sig Del i Regeringen. Mindst bevægede var vel Enke-

dronningen og hendes meklenborgske Hjælpere, og disse bragte ogsaa Sejren hjem.

Det vedtoges, at det skulde have sit Forblivende ved, hvad der var bestemt i Haderslev September 1590. Man tog altsaa intet Hensyn til Kejserens i Mellemtiden givne Afslag paa, hvad der eengang var vedtaget, ligesaa lidt som til Regeringsraadernes herpaa byggede, mere tilslørede Fordringer. Alle Regeringsbreve skulde nu som før udstedes under den i Haderslev vedtagne Form: „Vi Sophia, af Guds Naade Dronning o. s. v. . . . i Formynderskab for Christian den Fjerde til Danmark . . . som regerende Herre i Fyrstendømmerne Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken".

Derimod gik Enkedronningen ind paa — som hun senere udtrykte det: „ikke fordi Regeringsraaderne havde befalet saa, men fordi Vi selv lystede det" — fremtidigt at lade Regeringsbreve forsegle med baade Enkedronningens og Christian den Fjerdes Signeter. Om det saaledes vedtagne udstedtes et skriftligt Dokument, en saakaldt „Segebergsk Reces" af 2. Maj 1591, hvori Sagens Forhistorie, Holstenernes gentagne Bønner til Enkedronningen senest i Haderslev om at overtage Regeringen, fremstilledes paa sædvanlig Vis, dog med visse smaa Ændringer, hvis Foranledning vi ikke nu kan bestemme[1].

Da Enkedronningens Sag saaledes lykkeligt var ordnet, synes hendes tidligere Velvilje overfor Henrik Ranzau at være vaagnet paa ny. Om denne Mands Trofasthed mod hendes Husbond talte saa meget der paa Egnen: det prægtige Mindesmærke, som hun dagligt havde for Øje, Bespisningen af de hundrede fattige, der aarligt fandt Sted i flere Dage just paa denne Tid, til Ære for den afdøde Konge[2]. Og saa nys hans smukke Tanke at opmuntre sine Landsmænds Redebonhed ved selv frivilligt at betale tredobbelt Frøkenskat til Prinsessernes Udstyr[3]. Hun blev hos ham en Uge længere end bestemt og overværede Sønnens Begravelse den 7. Maj i Itzehoe[4].

Om Henrik Ranzaus Syn paa Enkedronningen efter denne hendes første Sejr muligt har ændret sig noget, vilde ikke være urimeligt. Vist er det, at hans tidligere hofmandsmæssige Buk-

ken til alle hendes Ønsker, nu afløstes af en lidt stivere Ryg, der sikkert ogsaa kunde være nødvendig. Sit første Udtryk fik dette i en lille Sag, hvis Betydning kun ligger i, at den bestemt angiver den indtraadte Forandring. Kort Tid efter Begravelsen modtog Statholderen følgende Brev fra Enkedronningen: „I veed uden Tvivl vel, at Vi havde overladt Eders salig Søn, Kaj Ranzau, paa hans indstændige Anmodning, en graa Pasgænger, som ellers ingen skulde have faaet af Os, om Vi ikke havde gjort det for ham af besynderlig Naade. Da vi nu gerne ville have samme Pasgænger igen, saa er Vor naadigste Tro til Eder, at I atter ville overlade Os den og sende den med første Lejlighed. Dermed sker Os til Vort naadigste Behag, og Vi er Eder med kongelig Naade vel bevaagen“ [1].

Under tidligere Forhold havde selv et nok saa udelikat Ønske af Enkedronningen været Henrik Ranzau en Befaling. Nu kom Svaret til at lyde:

„Eders kongl. Maj. skriver, at jeg atter maatte tilsende Eder den graa Pasgænger, som Eders kongl. Maj. naadigst har foræret min salig Søn, Kaj. Hvorpaa jeg Eders kongl. Maj. underdaningst ikke skal lade være uberettet, at nævnte min salig Søn Kaj paa sin Sygeseng forærede mig samme Pasgænger. Og da saadan hans sidste Gave billigt er mig kær, beder jeg underdanigst, at Eders kongl. Maj. i Betragtning heraf naadigst vil være tilfreds med, at Hesten bliver hos mig. Jeg kan vel slutte, at en eller anden ved at bede om samme Pasgænger har bragt Eders kongl. Maj. til atter at tænke paa den. I saa Fald skulde det visselig kun lidet gefalle mig at give Afkald paa den, men tværtimod være mig højligt imod. Hans bedste Hest har desuden Hertugen af Brunsvig beholdt. Jeg beder derfor underdanigst, at Eders kongl. Maj. ikke mere vil ulejlige mig hermed“ [2].

Med Opholdet i Segeberg Maj 1591 var første Akt af Forholdet mellem Enkedronningen og Statholderen omme.

15

Fra Segeberg gik Rejsen nordpaa over Nykøbing paa Falster. De standsede Arbejder ved Slottets Opførelse her mindede om Peder Munks og Hak Ulfstands sidste Besøg. Sommerens triste Følgesvend, Pesten, havde nu alt indfundet sig. Paa Grund af Sygdommen i Vordingborg maatte Enkedronningen opgive at have „Nattelager“ dèr, og lade Christoffer Valkendorf sørge for, at der kunde overnattes i Knudsby ved Knudshoved[1]. Det var vidt frem i den lyse Tid, da hun endelig naaede til sin Husbonds pragtfulde Slot med de slanke Tvillingspir over Skoven og atter paa Frederiksborg gensaa sin Søn, Christian den Fjerde.

Der var ikke lang Tid til at nyde Gensynets Glæde, spørge ham ud og faa den lille, højtidelige Trutmund (Fig. 34), som han i de Aaringer synes at have lagt sig til, glattet ud i et fornøjet Smil. Allerede Dagen efter kom der Brev fra Regeringsraaderne, at Flaaden var klar, og man udbad sig derfor Prinsens Komme. Hun lovede at sende Christian den Fjerde til København om Mandagen. Selv kunde hun, da hun „endnu var noget træt og mødig af Rejsen“, først komme did om Onsdagen[2]. Det var den store Tur til Norge, der nu skulde gaa for sig.

Allerede ved Juletid havde Regeringsraaderne bestemt sig til i den tilstundende Sommer at lade Christian den Fjerde hylde i Norge. Som Grund til denne i og for sig meget naturlige Beslutning, der langt snarere trængte til Undskyldning for ikke tidligere at være bleven fattet, anførte man de urolige Tider med Tvist, Oprør og Krig rundt om i Evropa[3]. Man kunde maaske have tilføjet, at de sidste Begivenheder i Hertugdømmerne, hvor Magten, trods Prinsens opnaaede Hylding, var gledet Regeringsraaderne af Hænde, havde skræmmet dem op med Hensyn til Norge, hvor man ikke engang endnu havde sørget for at have denne Forudsætning i Orden.

At Prinsen glædede sig til Rejsen, var ligesaa klart, som at de øvrige Hoveddeltagere imødesaa den med blandede Følelser. Den turde muligt mere end ønskeligt vække den unge Konges

Fig. 34. Christian den Fjerde som Barn.
Maleri af Hans Knieper[1] paa Rosenborg.)

Selvfølelse. I hvert Fald skulde man her gøre Væsen af en Landsdel, hvis Betydning og selvstændige Stilling man til daglig ikke yndede at indrømme. Rejsen vilde medføre ikke blot længere Fravær fra Danmark og personlig Ubekvemmelighed for ældre Mænd, der ikke var vante til saa lang en Søtur, men først og fremmest store Udgifter for Riget, da Togtet af mange Grunde burde foretages med en vis storladen Pomp. I Norge derimod hilsede man vistnok Besøget med den Tilfredshed og glade Overraskelse, som det uvante Syn af Landets Konge — om hvem man lige siden Christian den Andens Dage ikke havde nogen rigtig Forestilling — naturligt maatte fremkalde.

Vi veed ikke, hvorledes Enkedronning Sophia betragtede den hele Rejse. Den paatænkte Pragt maatte under almindelige Omstændigheder have tiltalt hende. Men den Del, som hendes egen Optræden havde i, at dette Skridt nu ansaas for nødvendigt, kunde vel næppe blive ganske skjult for hende. Og var hun overhovedet indbudt til at være med? Vi veed det ikke. Kun kan vi med Sikkerhed se, at under og lige efter Rejsen opsamledes en betydelig Bitterhed i hendes Sind, der muligt skrev sig fra Forhold, hvorom hun ikke havde faaet talt ud med Regeringsraaderne før Rejsen, men vistnok ogsaa drog Næring af Omstændigheder af frisk Dato. For hendes letbevægelige Sind stillede Rejsen sig snart som det første Skridt i en udtænkt Plan, der gik ud paa at skille Moder fra Søn.

Flaaden sejlede afsted den 25. Maj 1591[1], ni Orlogsskibe stærk, med den unge Konge, Kansler Niels Kaas, Admiral Peder Munk, Hofmester Hak Ulfstand[2] og flere Rigsraader ombord. Togtet løb heldigt af. Den 8. Juni hyldedes Christian den Fjerde paa Tribunen rejst mellem Akershus (Fig. 35 og 36) og Oslo af „alle Norges Lensmænd, Bisper, Adel, Borgemestre, Fogder, Sorenskrivere, Bønder" o. s. v. Dagen efter aabnedes Herredagen, og den norske Adel overrakte — ganske ligesom den danske og holstenske kort forinden — sine Besværinger. Christian den Fjerde tog imod dem, rakte Brevet videre til Niels Kaas og lovede Svar — naar man kom tilbage til Danmark.

løvrigt herskede kun Feststemning. Peder Kok fra Odense og hans fire Medhjælpere havde travlt, Johan Maler — eller Johan Drabant, som han kaldtes, alt efter sin dobbelte Virksomhed — satte ny Skik paa Nordmændenes Begreber baade ved sine „Skovessener" (Skueretter) og sine „Mundessener" (virkelige Retter), som han og hans Svend havde været ti Dage om at male og forgylde.

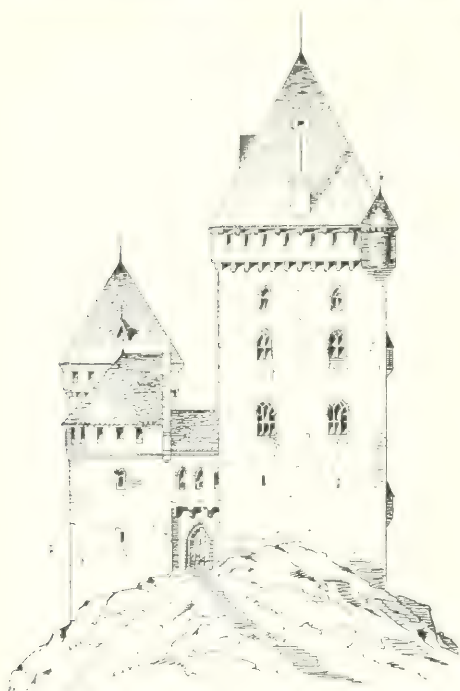

Fig. 35. Akershus' Taarne: „Vovehals" og „Fuglesang".
(Efter P. Blix's Rekonstruktion.)

Alt var blankt og straalende lige fra den store Messinglygte ude paa „Gideon", der i Anledning af Rejsen var bleven forsynet med russisk Glas i Stedet for sin gamle Hornrude, og ind til de glade Gæster i det overfyldte Oslo. Christian den Fjerde selv drev alskens kongelig Idræt. Han sad i Rette, og drog med Følge til Fjelds. Vrimlede her end ikke som nede i Danmark af Hjorte at jage, saa var her til Gengæld Tjurer (Fig. 37), som dog maaske nok turde være fuldt saa bra og mere end en dansk sølle Urkok. Han sad til Højbords, tog mod Hurraraab og skænkede Fru Karine, Axel Gyldenstjernes, Statholderens Hustru, da Hak Ulfstand gav Vinket, sit Portræt med Diamanter og Rubiner, samt tilhørende Guldkæde paa 50 „Engelotter" [1]. Det var noget andet end at sidde indespærret med Hans Mikkelsen og skrive latinsk Stil.

Ogsaa disse lykkelige Dage fik en Ende. Den 16. Juni

sejlede Flaaden fra Oslo, og den 18. var den igen ud for Kronborg.

Imidlertid havde Enkedronningen gaaet hjemme i Ensomhed paa Frederiksborg og samlet Bitterhed. En fransk Udsending med særligt Budskab til hende blev ikke modtagen, men efter Ordre afhørt af de efterladte Regeringsraader[1]. Der var tydeligt nok noget, der ærgrede hende, og Henrik Ranzaus nye Toneart

Fig. 36. Akershus i Midten af det 17. Aarhundrede.

i Pasgænger-Brevet, som naaede hende i disse Dage, skulde ikke stemme hende mildere. Hun kom ikke til Kronborg og hilste til de hjemkomne, da Flaaden ankrede op her. Hun modtog ikke Sønnen i København, men holdt sig haardnakket paa Frederiksborg. Regeringsraaderne indskrænkede sig da til blot skriftligt at melde hende Christian den Fjerdes lykkelige Hjemkomst[2], men lod ikke Prinsen besøge hende, under Paaskud af, at hans Ferie nu maatte være omme, og hans Nærværelse ved Herredagen i København var nødvendig.

Om Enkedronningens Følelser under alt dette giver et senere Brev os paalidelige Oplysninger. Endnu halvanden Maaneds Tid efter var hendes Sind fremdeles i saa stærkt et Oprør, at hun fremstillede det foregaaede saaledes: „De gaa ud paa at ophidse Vor hjertelskede Søn imod Os og vække Uvilje mellem Os begge. Begyndelsen gjorde de, da de under Vort Ophold paa Frederiksborg ikke blot undlod at melde Os Hans Kærligheds, Gud ske Lov lykkelige, Hjemkomst fra Norge, men end ikke vilde tillade ham at besøge Os. Der gik virkelig fire Uger hen, uden at Vi kunde faa talt med Hans Kærlighed, og det uagtet Hans Kærlighed var kommen til Kronborg samfulde otte Dage, førend Herredagen skulde holdes. Denne ubillige Adfærd, hvorved Vi, Fru Moderen, ikke have maattet være Vort eget Barn mægtig, og ikke maattet glæde Os ved en venlig Samtale med Vort Barn om, hvorledes det har haft det paa Rejsen og ellers, er gaaet Os ikke lidet smerteligt til Hjerte og gør det fremdeles“ [1].

Fig. 37. En Tjur.

Vredens Varmegrad bliver dobbelt tydelig ved det overdrevne i Beskyldningen. Vi er nemlig i Stand til paa et meget væsentligt Punkt at paavise det urigtige i denne Fremstilling. Rege-

ringsraaderne undlod ikke, som her paastaaet, at melde hende Sønnens Hjemkomst, hvad jo ogsaa vilde have været en udsøgt Uforskammethed. Endnu foreligger det bedste Bevis i saa Henseende: Enkedronningens eget Svar til Tak for den modtagne Meddelelse. Selve dette Brev, der er stilet til Niels Kaas, aabner os imidlertid baade ved sin afbrudte Form og sit Indhold Indblik i, at der var meget andet, der laa hende paa Sinde. Det lyder saaledes:

„Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, at som I med de andre regerende Raad haver givet Os tilkende, hvorledes at Vor elskelige kære Søn er lykkeligen og vel hjemkommen, hvorfor Gud ske Ære og Lov og Pris evindelig. Og efterdi Vi noget mærkeligt have, som Vi gerne ville give Eder tilkende og derfor gerne se, at Vi med Eder udi Tale vare, da bede Vi Eder og naadigst begære, at I ville gøre Eders største Flid til, at I kunde udi Morgen eller Overmorgen her hos Os være, Vor Vilje siden her at forfare. Dermed gøre I Os synderligen til Vilje. Befalende Eder Gud. Skrevet paa Frederiksborg den 20. Juni Anno 1591. Under vort Signet. Sophia“ [1].

Det tør med Sikkerhed sluttes, at Niels Kaas har efterkommet Opfordringen og trods alle Vanskeligheder skaffet sig Tid til at drage til Frederiksborg, skøndt Rigsraadet just samtidigt holdt Møde i København i Ugen før Herredagens Aabning den 27. Juni [2]. Det tør ogsaa med Sikkerhed sluttes, at den trofaste og hengivne Kansler har anstrængt sig til det yderste for at undgaa det Brud, som Omstændighederne nu bar hen imod. Men at det ikke lykkedes ham, viser det følgende.

Thi langt fra at mildnes hærdedes netop hendes bitre Opfattelse i de følgende Uger, og Beslutningen om selv at gøre Bruddet modnedes mere og mere hos hende. Og ganske naturligt. Thi det var svært at bære dette Tomhedens utaalelige Tryk. Hvilken Modsætning til i Fjor, da hun i disse samme Egne uomtvistet havde været den første, da ikke blot Rigsraader, men Fyrster havde bejlet til et naadigt Blik, da hun i Salen paa Kronborg (Fig. 38) havde bortgivet Frøken Elisabeth til Hertug Henrik Julius, eller da Skibsbroen stod fuld med Christian den

Fjerde, unge Hertug Ulrik, Sigismund af Meklenborg, Philip af Pommern, hele den danske Adel, Herremænd, Fruer og Jomfruer, medens hun under Kartovernes Drøn fra Kronborg, Gideon og Sankt Michael fulgte Kong Jacob af Skotland og Dron-

Fig. 38. Sundet mellem Kronborg og Helsingborg i Slutningen af det 16de Aarh. (Braunius: Theatrum urbium IV.)

ning Anna ud til Flaaden, og alle ventede ærbødigt, til hun atter kom i Land[1]. I Aar var det ikke hende, der var ombord, men den lille, der havde staaet paa Skibsbroen. Tomt var det, medens han var borte, endnu tommere, efter at han var kommen hjem. Dag gik efter Dag. Bestandig den samme Udsigt fra Karnappen mod Sydost ud over Kongevejen (Fig. 39). Ingen Forrider paa

en svedig Hest, intet muntert Sving med en Barnebarret fra en firspændig „Kuskvogn“.

Han glemte hende vel derinde i København. Og hans Omgivelser hjalp til efter bedste Evne. Det var heller ikke svært at sprede et Barnesind, thi Livet gik med en Herredags hele

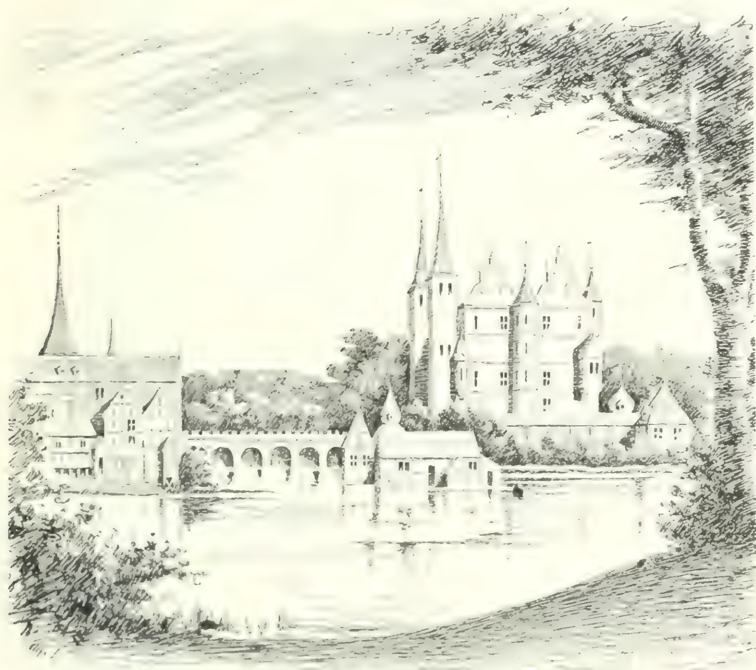

Fig. 39. Frederiksborg.
(Efter Hans Kniepers Tapet i Nationalmuseet i København.)

støjende Jubel. Her var alt, hvad der kunde fylde hans Tanker, lige fra Statsraads-Sager, der angik Landets Velfærd, til Markedsgøgl, Linedans og Bjørnehidsning. Det kneb med at faa Tiden til at slaa til, thi Hans Mikkelsen klemte samtidigt paa og gav knap engang fri, selv naar den unge Konge skulde sidde i Rette[1]. Og Christian den Fjerde var levende med overalt. Det var ikke blot overordentlige Begivenheder, der gjorde Indtryk paa ham, som da Hofskænk Hans Straalendorf om Søndagen midt under

en Spøg pludselig styrtede død om[1]. Prinsen talte med Interesse for første Gang i Roskilde Bispegaard med Byens lærde Mærkværdighed, den forviste Niels Hemmingsen[2]. Og under Retssagernes Behandling dristede han sig paa denne Herredag til selv at tage til Orde og i Sagen angaaende Brødrene Friis's Overfald paa Peder Skram, hvor ung han end var, at gøre en selvstændig og forstandig Opfattelse gældende[3]. Enhver maatte glæde sig over slig vaagnende Sans hos den unge Konge, og man behøvede ikke at være Partimand for at finde hans rette Plads her fremfor paa Vejen til Frederiksborg som Kastebold i den uhyggelige Strid mellem Enkedronning og Rigsraad.

16

Da Enkedronningen ikke vilde komme til København og Prinsen ikke maatte komme til Frederiksborg, mødtes de langt om længe paa Kronborg. Det var dog kun et kortvarigt Møde, udvortes vistnok foranlediget ved, at den unge Konge gjorde Morten Venstermands Bryllup med Jomfru Anne Andersdatter, der jo nys havde tjent i Enkedronningens Jomfrukammer, og hvis „Æresdag“ denne derfor ikke godt kunde undslaa sig for at overvære[4].

Enkedronningen havde imidlertid ikke nogen Tilfredsstillelse af dette Møde. Hun kunde ikke komme til at tale i Enrum med Christian den Fjerde. Og overalt følte hun og hendes Omgivelser, at hun ikke længer var den øverste raadende paa Slottet (Fig. 40). Efter nogle faa Dages Forløb forlod hun Kronborg og drog til sit „Livgeding“ Nykøbing.

Her brød endelig det Uvejr løs, som saa længe havde truet. Den 10. August affærdigede hun sit betroede Bud, Hans Schirmeister, ned til sin Fader i Meklenborg for til ham at klage over al den ilde Medfart, hun led, og meddele ham hendes tagne Beslutning[5].

Hans Schirmeister var udrustet baade med skriftligt angivet

Fig. 40. Kronborg.
(Efter Fotografi af Kr. Hude.)

Hverv og med mundtlige Meddelelser fra Enkedronningen, særlig om Navne, som hun ikke havde haft Lyst til at betro Papiret: Han skulde begynde med at minde Hertug Ulrik om de Sam-

taler, som denne havde haft med Enkedronningen, da de sidste Vinter mødtes i Lybæk, og senere paa hendes Hjemtur fra Brunsvig, dengang da han tillige havde hjulpet hende med et Gesandtskab til Segeberg. Hertug Ulrik havde ved begge disse Lejligheder talt godt for hende og søgt at holde Modet oppe hos hende overfor alle hendes Stillings Vanskeligheder. Men siden var det blevet meget værre.

Flere af Rigsraaderne, ja af Regeringsraaderne — Hans Schirmeister skulde nævne deres Navne — Folk, som hun i Frederik den Andens Dage havde vist Tjenester, de gik nu kun ud paa at volde hende Fortrædeligheder. Naar hun forlangte Underhold til de hjemmeværende Børn, hvad man jo i sin Tid havde givet saa glat Tilsagn om i rigelige Maader, saa fik hun af de samme Folk kun spodske Svar, saasom at sligt kunde de ikke forsvare overfor den unge Konge, naar han engang blev myndig. Samtidigt forsynede de baade sig og deres Venner saaledes med Godser, at det kunde blive vanskeligt nok engang at skulle svare hertil.

Hvad der dog gik hende allermest til Hjerte, var, at de søgte at ophidse Christian den Fjerde imod hende. I denne Henseende var Prinsens Tugtemester, Hans Mikkelsen, troligt i Ledtog med dem. Som Hovedeksempel paa disse deres Forsøg paa at skille Søn fra Moder, skulde saa anføres Forholdene efter Norgesturen med den ovenfor omtalte Overdrivelse, at Sønnens Hjemkomst end ikke var bleven meldt hende.

Kort og godt: man agtede ikke hendes kongelige Ære og Værdighed. Alt blev gjort paa Dril. Hendes nødvendige Tjenerskab, som skulde sørge for hendes daglige Underhold og Opvartning, blev lagt for Had. Under disse Omstændigheder var det hende saa ubehageligt at blive længer ved Hoffet, at hun agtede at begive sig til sit „Livgeding“ og for Fremtiden tage Bolig der.

Det gjorde hende ondt at skulle fortælle sin Fader alt dette. Hun vilde saa gerne have forskaanet ham derfor. Men han var den eneste, til hvem hun kunde betro sig. Han vilde ikke heller forlade hende i hendes fortrykte Enkestand! Han vilde ikke finde sig i, at der vistes hende Foragt af Jævnbyrdige, end-

sige af Underordnede. Hun bad ham derfor om snarest at sende et Gesandtskab hid til at underhandle med det danske Rigsraad.

Thi naar hun nu drog bort fra Hoffet — hvad hun dog for Christian den Fjerdes Skyld saa nødigt gjorde — og naar hun, som rimeligt var, tog sine to smaa Døtre med sig til „Livgedinget“, saa var hun ikke derfor pligtig til at underholde disse Børn. Det var herom de meklenborgske Gesandter skulde forhandle med Rigsraadet. Hun havde tænkt sig den Ordning, som hun ønskede foreslaaet af Gesandterne, at hun skulde have Vordingborg Len med de dertil hørende mindre Len, Lekkinge og Jungshoved, frit og kvit med alle deres Indkomster, indtil Døtrene blev gifte. Men selvfølgeligt maatte Gesandterne ikke glemme at faa fastslaaet, at det var Landet og ikke Enkedronningen, der skulde udrede deres Udstyr, ganske som ved de ældre Søstres, Elisabeths og Annas Bryllupper.

Men Nykøbing Slot, hendes fremtidige Opholdssted, var heller ikke færdigt. Regeringsraaderne var gaaede saa langsomt frem hermed og havde vist saa megen Vrangvilje, at Bygmesteren ikke havde kunnet faa det fornødne. De frygtede vist i deres Hjerte for, at hun vilde begive sig did. Naar hun havde forlangt Arbejdet hurtigere fremmet, saa at det hele snart kunde blive færdigt, havde de svaret, at skulde der jages, maatte hun betale det af sin egen Pung. De vægrede sig ved at lade sætte Sejrværk paa Huset, og paastod, at der hverken paa Nykøbing eller de andre Gaarde under „Livgedinget“ behøvedes Bryggers, Stalde og Lader. Gesandterne maatte endelig give Rigsraadet Tilhold om, at Livgedinget snarest skulde afleveres i fuldkommen Stand.

Saa var der endnu kun et Par Punkter tilbage. Hvad skulde hun gøre med den overtagne Regering i Hertugdømmerne, naar hun nu flyttede bort fra Hoffet? Skulde hun opgive den? Hun havde jo ikke mindste Fordel af den. Eller skulde hun beholde den indtil Christian den Fjerdes Myndighed? Her maatte Faderen give et Raad. Var Meningen, at hun skulde beholde den, maatte Gesandterne i hvert Fald træffe Aftale med Regerings-

raaderne om, at hun kunde faa alle Sager Hertugdømmerne vedkommende udleverede fra Rigets Kancelli. Endelig stod Striden fremdeles paa mellem Hans Blome i Haderslev og Lensmanden i Ribe, samt andre Rivninger mellem Riget og Hertugdømmerne. Hun havde ikke Sagerne ved Haanden, saa at hun kunde give nøjere Besked, men Gesandtskabet kunde nok være indrettet paa ogsaa at mægle i disse Sager.

Sluttelig bad hun kun om eet: Maatte, førend Gesandtskabet selv afsendtes, dets Instruktioner først i Afskrift blive tilstillede hende, for at hun kunde rette deri, hvis der skulde være noget, som ikke var efter hendes Ønske.

Denne Slutnings-Anmodning viser maaske bedst, hvor sikker Enkedronningen var paa, at Faderen ikke vilde svigte hende, og hvor vidt hun, næsten som et forkælet Barn, kunde gaa i sine Forlangender. Hele Budskabets Betydning afhang dog væsentligt af Svaret paa de to Spørgsmaal: Gengav det hendes virkelige Mening? Og var de deri anførte Beretninger sande?

At det virkelig i Øjeblikket var hendes Mening at ville forlade Hoffet, synes de senere Begivenheder at indeholde Borgen for. Mere mistænkelig tager hendes Villighed til tillige at opgive Regeringen i Hertugdømmerne sig ud. Hun kunde dog umuligt være uvidende om, at Uviljen hos Rigsraaderne væsentlig skrev sig fra hendes Overtagelse af denne. Hvis hun opgav den, behøvede hun ikke at forlade Hoffet. Alt vilde da naturligt igen falde i sit gamle Leje. Baade at forlade Hoffet og opgive Regeringen i Hertugdømmerne var en overdreven, næsten selvmodsigende Forholdsregel.

Vil man da ikke tillægge hende den højst usandsynlige Troskyldighed ikke at have kunnet indse dette, nødes man til i hendes Offervillighed angaaende Regeringen at se, ikke hendes virkelige Mening, men en Kvindelist, en Maade at ægge Faderen paa. De var begge vistnok lige klare over, hvad der havde bragt Rigsraadet i Harnisk, og ypperligt forstod hun senere at tirre sine Fjender ved at slaa netop paa denne Streng. Men idet hun næppe med Urette saa paa Faderen som den af de to, der havde været og fremdeles var den ivrigste for, at hun

skulde vedblive at føre Regeringen i Hertugdømmerne, saa vidste hun vel, at antydet Ligegyldighed i saa Henseende var den sikreste Maade at kalde ham til Vaaben. Midlet forfejlede aldrig sin Virkning.

Mere tvivlsom stiller sig ved første Øjekast Troværdigheden af de i hendes Budskab indeholdte Beretninger. Hun var tydeligt nok i stærkt ophidset Sindsstemning, hvor særligt en Natur som hendes ikke plejer at se klart. Og at een af hendes Hovedpaastande ikke var overensstemmende med Sandheden, har vi jo allerede forud godtgjort.

Ikke desto mindre maa dog sikkert i de store Træk hendes Fremstilling betegnes som sandfærdig. Vi er nemlig delvis i Stand til at kunne gaa bagved hendes Ord og prøve Forholdene selv, uafhængigt af hendes Opfattelse. Hvad Nykøbing Slots Opførelse angik, viste Eftertiden noksom, at man paa dette Tidspunkt langtfra var færdig, men endnu tvistedes om, hvad der maatte siges at høre til et „færdigt Slot". Og hvad Striden med Rigsraaderne angik, saa stillede det sig næsten som en Nødvendighed, at den nu maatte komme til at dreje sig om Christian den Fjerdes Person. Men var dette givet, saa fulgte det ogsaa af sig selv, at den omtrent maatte antage de af Enkedronningen angivne Former. Vi kan yderligere godtgøre dette ved blot at samle spredte Træk vedrørende den unge Konges Forhold før og efter Stridens Udbrud.

Saa længe Henrik Rammel havde været Prinsens Hofmester var Ufred paa dette Omraade bleven holdt nede. Dette skyldtes for en Del Henrik Rammels Forstand og Takt. Men Forholdene kom ham ogsaa til Hjælp. Selv var han ikke blot Hofmester, men tillige den ansete Embedsmand, altid til Stede, yndet af Kongeparret. „Tugtemesteren", Hans Mikkelsen, traadte ganske i Skygge ved hans Side som en vistnok brugbar, men underordnet Person. Og Prinsen selv var endnu kun et rent Barn. Tyngdepunktet laa endnu helt hos Hofmesteren.

Anderledes da Hak Ulfstand (Fig. 41) overtog denne Stilling. Allerede hans Ansættelse stillede ham noget usikkert. Valgt imod Enkedronningens Ønske og tildels for at modvirke hendes Ind-

flydelse, bares han ikke længer oppe af den umiddelbare Forvisning om, at Hofmesterens Vilje var den højeste og ene rette. Som dannet Mand maatte han ønske ikke at komme i altfor aabenlys Strid med Enkedronningen. Og dette kunde muligt være undgaaet ved en behændig og daglig Udøvelse af hans nye Magt, hvorved Grænseskellet lidt efter lidt halvt uformærkt kunde være blevet afprikket. Men heri blev han hindret. Thi samtidigt fik han en hel ny Virksomhed som Regeringsraad, hvorved der lagdes stærkt Beslag paa hans Tid og Evner.

Fig. 41. Hr. Hak Holgersen Ulfstand til Hikkebjerg. 1535—94.
(Maleri paa Gaunø.)

Og endelig foregik der en Forandring i hans hjemlige Forhold, idet han, der Aar 1589 havde mistet sin første Hustru, Pernille Gøye, Aaret efter ægtede Anna Parsbjerg (Fig. 42), som havde mistet sin Mand, Hans Skovgaard, men beholdt Gaarden Gundestrup (Vrams-Gunnarstorp) (Fig. 43). Nu var det ikke blot Hak Ulfstands egen Gaard Hikkebjerg (Fig. 44) med dens prægtige Abildgaard og kostbare Samling af Marmorstatuer, der kaldte ham til Skaane. Hans nye Hustru og Gundestrup vinkede med, og saa den pragtfulde Genarp Kirke (Fig. 45), Skaanes største og smukkeste Landsbykirke, som han samme Aar byggede over sin første Hustru, og som et Par Aar efter skulde huse baade den anden og ham selv[1].

Genarp Kirke, som saaledes samlede dem alle, staar endnu som det eneste levende Vidne fra hin Tid om Hak Ulfstands Virksomhed som Hofmester. Dens Vidnesbyrd gaar i dobbelt Retning. Ingen, som ser denne herlige Bygning, kan være i Tvivl om, at den Mand, der lod den opføre, maa have haft Kunstforstand og Smag. Som saadan var han fortrinlig skikket til at være Vejleder for den unge Christian den Fjerde, der havde Anlæg i samme Retning og befandt sig i den modtagelige Alder. Vi veed intet nærmere om denne Paavirkning. Men Spiret paa Genarp Kirke (Fig. 46) synes at tale. Vel maatte det Spir, som Hak Ulfstand opførte 1590, efter næsten 300 Aars Tjeneste vige i Slutningen af 1860'erne, da det truede med at styrte ned. Men det nye, som rejstes, blev en tro Efterligning af det tidligere[1]. Det minder tydeligt om sine anseelige Slægtninge, de to Spir paa Roskilde Domkirke (Fig. 47). Spiret paa Genarp Kirke rejstes 1590 af Hak Ulfstand, Prinsens Hofmester. Spirene paa Roskilde Domkirke (Fig. 48) anbragtes paa de forhen kullede Taarne 1635 af Prinsen selv, da han var bleven Konge. Var det Paavirkning fra Ungdomsaarene, som her fik Udtryk? Eller skyldtes Ligheden blot en fælles Smag hos Datiden? Ingen kan med Sikkerhed give Svaret.

Fig. 42. Fru Anna Parsbjerg, Hr. Hak Holgersen Ulfstands Hustru. † 1592.
(Maleri paa Gaunø.)

Men omvendt vidner Genarp Kirke om, hvor let Hak Ulfstand

Fig. 43. Gundestrup (Vrams-Gunnarstorp) i Skaane.
(Efter Fotografi.)

tog sig sine nye Pligter som Hofmester. Den var selv Grunden. Han maatte over til den og følge Bygningsforetagendet. Næppe var han bleven Prinsens Hofmester, førend han allerede i Eftersommeren 1590 „tog sig Forlov paa nogen Tid lang over

Fig. 44. Hikkebjerg (Heckeberga) i Skaane, set fra Vadskepladsen.
(Efter Fotografi.)

Fig. 45. Genarp Kirke i Skaane, opført 1590 af Hak Ulfstand.
(Fotograferet af Domkirkearkitekt Th. Wåhlin.)

Fig. 46. Genarp Kirke i Skaane, opført 1590 af Hak Ulfstand.
(Fotograferet af Domkirkearkitekt Th. Wåhlin.)

til Landet [Skaane] sine anliggende Ærinder at forrette". Samme „Forlov haver sig imidlertid forhalet paa Grund af adskillige nødvendige Forfald". Han ikke blot tilsaa Opførelsen af Kirken over sin første Hustru, men holdt den 22. November Bryllup med den anden. Tilsidst maatte de tre andre Regeringsraader skrive til ham fra Koldinghus den 10. December, at det var „højligt nødvendigt at han som Hs. Majestæts Hofmester maa

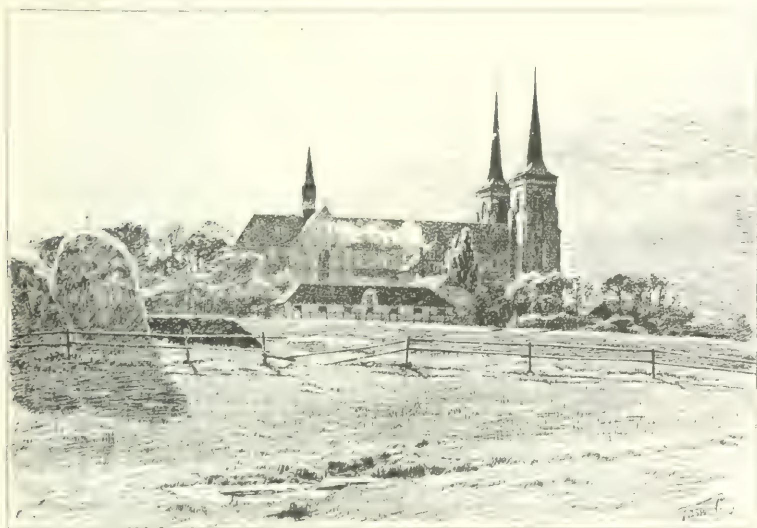

Fig. 47. Roskilde Domkirke med Spir.
(Tegning af Tom Petersen.)

være daglig til Stede hos Hs. Majestæt", hvorfor de bad ham om „med det allerførste og iligste at komme her tilbage, selv agtendes, hvor magtpaaliggende det er" [1].

Slap saaledes Hak Ulfstand de daglige Tommer af Hænde, var der kun een Maade desuagtet at holde Enkedronningen borte fra Indflydelse paa Prinsen: ved at vinde Christian den Fjerde og iøvrigt overlade Hans Mikkelsen Styret.

Christian den Fjerde var allerede saa moden, at man med Held kunde lære ham at vælge Parti. Moderens lidt haarde Maade at tage fat paa, hendes Selvfølelse og Virkelyst, der lod det falde

Fig. 48. Roskilde Domkirkes Taarne og Spir, sete fra „Margrethe-Spiret“.
(Fotograferet af Kr. Hude.)

hende naturligere ivrigt at forfølge et enkelt Maal fremfor blidt at tage flere Hensyn, synes tidligt at have stødt ham. Stemninger af denne Art fik i hvert Fald tidligt Lov til at give sig Luft i hans Stile[1]. Derimod synes Hak Ulfstand — naar han overhovedet var til Stede — at have haft let ved at gøre vindende Indtryk paa Prinsen. Han var ikke blot, som vi har set, kunstforstandig og kunde vække Prinsens Sans for Bygningskunst og Malerier. Men han var derhos baade mandhaftig og gemytlig. Han kunde føre sin Klinge og endnu ramme Ringen i en fri Galop. Og hvor kunde han ikke om Søndagen efter Bordet, naar „Fægteskolen"s Forestilling var omme[2], saa lyslevende og muntert ved en Kande Vin fortælle om, hvorledes han havde klaret det ved Axtorna 1565 og drevet Svenskerne tilbage i Hulvejen 1567.

Det var denne hans Evne til at passiare, som Enkedronningen senere med Bitterhed søgte at faa Ram paa. Hun havde sikkert Ret, naar hun antog, at den oftere brugtes til at give Prinsen Oplysninger og bibringe ham Begreber, der afveg fra hendes Synsmaader. Der kan saaledes f. Eks., naar man læser følgende latinske Stil fra Foraaret 1591, næppe være nogen Tvivl om, at Hak Ulfstand havde ymtet til Christian den Fjerde om Striden mellem Rigsraaderne og hans Moder om Nykøbing Slots Opførelse.

„Jeg havde ikke troet, at vi saa hurtigt skulde vende tilbage fra København til Frederiksborg . . . . . Men da vi havde været der i nogen Tid, sagde Hofmesteren mig, at Rigsraaderne havde noget særligt at varetage paa Falster i en Strid, som de gerne vilde have bilagt, førend vi drog til Norge. De tænkte derfor at rejse derned paa Mandag den 12. April; imidlertid blive vi her i Frederiksborg" . . .[3]

Naar Christian den Fjerde her lod Hans Mikkelsen forstaa, at han godt vidste, hvad der var paa Færde, saa henvendte han sig til den, der om ikke just i denne enkelte Sag saa dog i den større Strid efterhaanden var bleven den ene Hovedpart. Tyngdepunktet laa, som før omtalt, ikke længer hos Hofmesteren, men var gledet over til Skolestuen, til Tugtemesteren. Jo mere Hak Ulfstand var borte, jo større Prinsen blev, og jo mere

det gjaldt om at holde Enkedronningens Indflydelse nede, des mere blev ogsaa Hans Mikkelsen med Nødvendighed en Hovedmagt, mod hvem derfor Enkedronningens hele Forbitrelse rettedes. Han havde det daglige Samvær med Prinsen og tusind Veje til at knytte et Forstaaelsens Baand mellem sig og sin opvakte Lærling. Laa der allerede heri noget, der maaske kunde vække en Moders Skinsyge, saa blussede Forbitrelsen dog først ret op paa et andet Omraade, da Enkedronningen nødtes til at skulle tage virkeligt Hensyn til sin Søns Tugtemester.

I Frederik den Andens Dage og hele Henrik Rammels Tid havde Hans Mikkelsen kun været Prinsens Lærer og ikke andet. At han ikke var en ganske almindelig Lærer, men forud havde været først Rektor paa Herlufsholm og siden Hofpræst, at hans Ydre var anseeligt og hans hele Fremtræden ærefrygtindgydende[1], det kunde altsammen være meget godt, men kunde dog fornuftigvis ikke hæve ham ud over den Stilling, han virkelig beklædte. Om han havde Prinsens Lommepenge under sin Bestyrelse, og om han i en snæver Vending, naar de opholdt sig paa et afsides Slot fjernt fra Hoffet havde Overtilsynet med hele den lille Husstand, gjorde ham ikke derfor til Hofmarsk, saa lidt som en Barnepige blev Husmoder, fordi man laante hende Nøglen til Fadeburet.

Men alt dette skiftede Præg efter Hak Ulfstands Ansættelse. Det var ikke blot store Summer, der nu betroedes Hans Mikkelsen, „som han kunde have under Hænder til adskillige Hs. Majestæts forefaldende Nødtørft og Behov“[2]. Hofmesterens hyppige Fravær, Enkedronningens lange Rejser gjorde lidt efter lidt Hans Mikkelsen til den egentlige styrende ved den unge Konges Hof, til den, der havde at staa Rigsraadet til Ansvar og Regnskab for Udgifterne herved. Hans uomtvistelige Hæderlighed, Hak Ulfstands Mangel paa Lejlighed til virkelig at kunne føre Kontrol, Rigsraadernes stiltiende Glæde ved at se Enkedronningens misbrugte Myndighed opdæmmet, grundlagde i Forening dette kunstige Værk, hvor Hoffets Møllehjul kun gik i den Takt, som Hans Mikkelsens Stigbord tillod.

Enkedronningen synes at have fundet denne Ordning i fuld

Gang ved sin Hjemkomst fra Brunsvig, og man kan ikke undres over, at den bragte hende i Oprør og hendes Vrede mod Tugtemesteren til at flyde over. Galt var det allerede, at han troede at vide bedre Besked end hun om, hvad en vordende Konge burde lære. Værre var det, at han, naar hun vilde tale fortroligt med sin Søn, forblev derinde som et nagelfast, tillaaset Kisteskab, der ikke veg for Vink eller lod sig fylde efter Forgodtbefindende. Men værst af alt var det dog, at denne opblæste „Halepeter“ [1] understod sig at byde paa Enkedronningens Enemærker. Saa utroligt det lød, skulde hun nu betragte ham som en Art jævnbyrdig Myndighed, ja være udsat for at faa Afslag, naar der i hendes Navn blev forlangt Forspand til en Vogn, Middag til en nysankommen eller blot en Kande Vin i Utide fra Kælderen.

Var der saaledes her i Virkeligbeden sket Brud paa Aftalerne af 1588, som jo havde henlagt Hofholdningen under Enkedronningen, og var den hele nye Ordning saa utaalelig for hende som vel muligt, saa forstaar man dog paa den anden Side ogsaa, at en Mand, med Hans Mikkelsens retsindige Fasthed, kunde drives til tilsidst at sætte haardt mod haardt, og Rigsraaderne ikke blot af Skadefryd støtte hans Modstand. Thi naar man som mange af disse i Enkedronningen saa den, der selv havde brudt Aftalerne af 1588 ved senere underfundigt at tilvende sig den politiske Magt i Hertugdømmerne, og naar man som Hans Mikkelsen ikke straks gav tabt for en Overfusning, saa var der meget i Forholdene, der maatte kunne tage sig løjerligt ud.

Var det nu f. Eks. ogsaa rigtigt, at Hoffet til Stadighed skulde underholde Enkedronningens fem „Drenge“ og hendes Dværg, Hans Mortensen? [2] Man fatter vel, at Rentemester Enevold Kruse tøvede med at udbetale dem aarligt otte Daler hver til „Støvle- og Skjortepenge“, hvor meget saa end Regeringsraaderne i sin Tid maatte have givet hende Løfter i saa Henseende [3]. Og var det dog ikke et lovligt stærkt Stykke, at Danmark, og ikke længere Hertugdømmerne eller Enkedronningen selv, i dyre Domme skulde lønne under Navn af „kongelige Raader“ de meklenborgske Retslærde, som hun benyttede til

Raadgivere i sin Strid mod Rigsraadet? Der fik nu siden sidste Jul Joachim Bassewitz 300 Daler aarlig og „fem gemene Hofklædninger“, Vicke v. Bülow 300 Daler og Hertug Ulriks Kansler, Dr. Jacob Bording, 200 Daler samt 20 Daler i Erstatning for to Hofklædninger[1].

Hvis man ikke i Tide sagde Stop, vilde Enkedronningen vel ogsaa snart forlange Løn af Riget til sine Folk paa „Livgedinget“, til de to nye Røgtere paa Aalholm og den nye Hakkelseskærer paa Halsted Kloster[2].

17

Under disse spændte Forhold var det, at Enkedronning Sophia den 10. August 1591 afsendte sin Meddelelse til Faderen om, at hun nu agtede at opgive sit Ophold ved Hoffet og udbad sig et Gesandtskab til Forhandling med Rigsraadet om Ordningen af de nye Forhold. Hertug Ulrik synes at være bleven ilde berørt ved denne Anmodning. Og han var i Virkeligheden ogsaa vanskeligt stillet. Svigte sin Datter vilde han først og fremmest ikke. Men han billigede langtfra hendes paatænkte Skridt at forlade Hoffet. Og han kunde forudse, at en skarp Meningsudveksel med Rigsraadet tilmed under fremmed Indblanding højst sandsynligt kun vilde føre til at forbitre Sindene og forværre Sagen. Det fornuftigste under disse Omstændigheder vilde aabenbart være at berolige Datteren ved at sende det ønskede Gesandtskab, men samtidigt lade dettes hemmelige Hovedformaal bestaa i at faa hende til at opgive sin Beslutning. Den aabent udtalte Hensigt med Gesandtskabet kunde jo være at mægle mellem Parterne angaaende Overtagelsen af den holstenske Regering og særligt faa de værste Tvistepunkter, saasom Striden mellem Hans Blome og hans danske Naboer, bilagte.

Hertug Ulrik sendte da Skrivelser afsted til sin Datter og til Regeringsraaderne. Tilsyneladende gik han ind paa Datterens Ønsker og vedlagde et Udkast til en skarp Instruks for det paatænkte Gesandtskab, affattet efter Indholdet af hendes Klage-

maal til ham. Men han tilføjede dog, at under denne Form vilde den efter hans Formening kun sætte ondt Blod. Regeringsraaderne vilde efter al Rimelighed forlange Navnene opgivne paa de Rigsraader, til hvem der sigtedes, og derpaa lade Sagen forsumpe ved at overdrage hver enkelt af disse at undskylde sig. Spørgsmaalet om Erstatning for Døtrenes Underhold vilde de rimeligvis smutte under ved at henvise Sagen til det samlede Rigsraads Afgørelse. Moralen, som ikke udtaltes, var altsaa: Klag ikke, forlang ingen Erstatning, men bliv ved Hoffet![1]

Men et Gesandtskab til Danmark vilde han jo i hvert Fald afsende. Han skrev derfor samtidigt til Regeringsraaderne og anmeldte dettes Komme. Hvad det egentlig skulde heroppe, var dog af hans Brev ikke let at blive klar paa. Der meddeltes kun, at der var forefaldet Sager, der i lige Grad berørte baade Enkedronningen og Christian den Fjerde, og i den Anledning ønskede han gerne ved nogle Raader at forhandle med Regeringsraaderne.

I et nyt Brev af samme Dato søgte han at sikre sig mod den til Datteren omtalte Mulighed, og udbad sig først Regeringsraadernes Erklæring om, hvorvidt Sager af denne Art kunde afgøres af dem alene eller skulde henvises til det samlede Rigsraads Afgørelse[2].

Senere blev han betænkelig ved Udsigten til, at det hele kunde trække for længe ud. Der meldtes ham nemlig tilbage fra Danmark, at Regeringsraaderne havde forladt Sjælland og var dragne hver til sit. Paany maatte han da i Virksomhed og afsende Brev baade til Niels Kaas alene og til hele Regeringsraadet med ubestemt Adresse, idet han udbad sig Svar paa: naar og hvor hans Gesandter maatte møde[3].

Hvis Hertug Ulrik blot ønskede et ydre Paaskud til at afsende sit Gesandtskab, saa kom Omstændighederne ham til Hjælp. En tilsvarende Anmodning om at sende Gesandter herop var nemlig paa Veje til ham fra selve Regeringsraaderne. Dette var dog for saa vidt ikke for det Gode, som man fra denne Kant nu mente at have drevet Enkedronningen, hvad den overtagne Regering angik, ud af alle hendes Stillinger paa kun et enkelt

Punkt nær, hvor derfor Striden ønskedes bilagt ved fremmed Mægling.

Med stor Iver var nemlig i Mellemtiden Kampen bleven ført paa det søndre Omraade. Den holsten-gottorpske Hertug Philip var, som tidligere omtalt, død den 18. Oktober 1590 — kun saa længe havde hans svage Helbred kunnet forliges med hans fyrstelige Pligter til Drik[1] — og hans umyndige Broder, Johan Adolph, havde søgt og erholdt hos Regeringsraaderne Forlening med Sønderjylland. Han skulde nu hyldes i Hertugdømmerne og i den Anledning havde Regeringsraadet velvilligt forsynet ham med en aaben Skrivelse i Christian den Fjerdes Navn, ved hvilken Stænderne indkaldtes til Hylding[2]. Lystredes denne, vilde det jo være en Anerkendelse af, at Christian den Fjerde og ikke hans Moder var den regerende.

Kort forinden havde imidlertid alle baade kongelige og hertugelige Landraader i Hertugdømmerne holdt Møde i Rendsborg og her vedtaget, at Udskrivningen til Landdagen skulde udgaa i Overensstemmelse med Aftalerne i Segeberg, altsaa i Enkedronningens Navn som Formynderske og forsynes med baade hendes og Christian den Fjerdes Segl. Paa Landdagen, der var indvarslet til den 18. Oktober 1591 i Rendsborg, skulde ikke blot Johan Adolph bekræfte Privilegierne og hyldes, men alle, der i sin Tid havde undladt at hylde Christian den Fjerde paa Landdagen i Flensborg 1590, skulde ligeledes give Møde, og Udsendinge paa den unge Konges Vegne modtage Eden af dem[3].

Uoverensstemmelse var der ganske vist mellem disse to Udskrivningsmaader, Regeringsraadets og de slesvigholstenske Raaders, men eet var begge Parter enige om, at Landdagen endelig maatte finde Sted. Et Spørgsmaal derfor, hvorledes det vilde være endt. Thi Regeringsraaderne brændte efter at faa Christian den Fjerde anerkendt som den egentlige magthavende og samtidigt den nye Hertug vist en Villighed. Og Landraaderne i Hertugdømmerne — de kongelige saa vel som de hertugelige — forstod altfor vel, at naar de nu fik Johan Adolph til, skøndt umyndig, at bekræfte deres Privilegier, havde de herved ikke

blot ham i deres Magt, men ogsaa Baand paa Christian den Fjerde. Denne havde nemlig kun lovet at ville bekræfte Privilegierne, naar han engang blev myndig. Men undslog han sig til den Tid herfor, behøvede man blot at true, ganske som for et Par Aar siden, med at ville vælge den anden til Eneherre.

Der var een, der klart gennemskuede dette, det var Enkedronning Sophia. Hun var ikke blot som sædvanligt paa sin Post overfor det danske Rigsraad, men Moderfølelsen gav hende her Statsmands Snille. Denne Landdag maatte for enhver Pris undgaas, og den unge Hertug eller rettere hans Slægt i Hessen gøres opmærksom paa Farerne ved, hvad man begærede af ham. Dette paalagde hun sin Fader at faa dem hemmeligt underrettet om[1]. Selv sørgede hun for Landdagen.

Hun spandt sit Ophold paa Nykobing ud og skrev saa den 22. September til Henrik Ranzau, at hun til sin Sorg havde faaet at vide, just som hun stod i Begreb med at drage til Frederiksborg for at træffe Aftale med Regeringsraaderne, at disse var dragne til Jylland. Hun kunde da ikke faa Sagen afgjort om Fuldmagt for de Mænd, der paa Christian den Fjerdes Vegne paa Landdagen skulde modtage Hyldings-Eden. Denne Sag var for vigtig til, at hun paa egen Haand kunde eller vilde afgøre den. I denne Anledning saa hun sig derfor nødsaget til at udsætte Landdagen et Par Maaneders Tid. Brev herom var samtidigt afsendt til Hertug Johan Adolph. Dog bad hun Statholderen for en Høfligheds Skyld ogsaa mundtlig at udtale for Hertugen, hvor meget hun beklagede denne Standsning[2].

Da Enkedronningen kort efter virkelig drog til Frederiksborg og her modtog Henrik Rammel, der var udsendt til hende fra Regeringsraaderne, havde Forholdene væsentligt forandret sig. Dengang han udsendtes, var det med Paalæg om, at faa hende til at efterkomme sit tidligere Tilbud, at lade Hertug Ulrik skikke Raader hid til at bilægge Stridighederne mellem Hans Blome og hans Nabo-Lensmænd, formentlig det sidste Punkt af Vigtighed, der endnu var hende og Rigsraadet imellem.

Hun kunde nu ikke blot glæde Henrik Rammel med, at de ønskede meklenburgske Udsendinge snart vilde komme, men,

idet hun ogsaa til ham udtalte sin Beklagelse over at være kommen for silde til Sjælland, medgav hun ham en lille udsøgt Buket med en egen Duft til Regeringsraaderne. Det var Beviserne for, at deres Plan var strandet, Afskrifter af Breve, blandt hvilke Landraadernes „Rendsborgske Afsked“ af 30. August om at Landdagen skulde udskrives alene i Enkedronningens Navn, og hendes Skrivelser til Johan Adolph og til Henrik Ranzau om, at samme Landdag nu ifølge hendes Vilje [1] var bleven udsat.

Ovenpaa disse indledende Skridt var der mindre Udsigt end tilforn til, at den meklenborgske Mægling vilde ende fredeligt. Samme Dag som Enkedronningen paa Frederiksborg affærdigede Henrik Rammel med de ubehagelige Nyheder til Regeringsraaderne, skrev Niels Kaas fra Viborg et særdeles forekommende Svar til Hertug Ulrik af Meklenborg og erklærede, at det ikke tilkom ham og Kolleger at bestemme Tid og Sted for Modtagelsen af Gesandtskabet. De var tværtimod skyldige at rette sig efter, naar og hvor det maatte falde Hans fyrstelige Naade belejligt [2].

Men at dette dog ikke skulde forstaas altfor bogstaveligt, fremgik af et Brev, der samtidigt afgik fra hele Regeringsraadet, altsaa ogsaa fra Niels Kaas, hvori de udbad sig, at Gesandtskabet ikke maatte komme førend fjorten Dage efter Mortensdag, altsaa sidst i November, samt at Regeringsraaderne tre Uger i Forvejen maatte faa Underretning om dets Komme [3]. Man anede aabenbart Uraad ved Hertugens Villighed, og skød det hele saa langt ud, som det nogenlunde sømmeligt lod sig gøre. Hertug Ulrik maa enten have fundet Fristen vel lang eller kun læst Niels Kaas's Brev med Opmærksomhed. Han svarede tilbage, at han „altsaa“ afsendte sine Raader den 1. November fra Warnemünde til Danmark, hvor de først skulde begive sig til Enkedronningen og derpaa møde Regeringsraaderne i København [4].

Var Regeringsraaderne muligt spændte paa, hvad denne Hast kunde have at sige, saa var Hertug Ulrik i ikke ringe Vaande med, hvad han egentlig skulde lade være sine Sendebuds Hverv. Den Instruks, som han for at føje sin Datter havde forfattet i

Overensstemmelse med hendes Klage og sendt hende til Gennemlæsning, havde hun sendt ham tilbage og erklæret sig tilfreds med. Men dette var jo slet ikke Meningen. Ved at afsende en saadan Klage vilde Hertug Ulrik blot opnaa til ingen Verdens Nytte at ophidse det danske Rigsraad. Thi han kunde sige sig selv, at det ikke i den Anledning vilde forandre sin Optræden mod hans Datter, endsige opfylde hendes Ønsker om Vordingborg Len og Nykøbing Slot. Det gjaldt da om endnu i sidste Øjeblik at se at faa hende omstemt. Thi uden dette gik det ikke an at lade Gesandterne møde med andet Hverv. Hun havde jo udtrykkeligt betinget sig forud at maatte gennemlæse og ændre deres Instruks.

Hertug Ulrik tog da Bladet fra Munden og skrev sin Datter til. Han meddelte hende, at nu afgik Gesandtskabet med den ønskede Instruks. Men førend hun lod forebringe Rigsraadet sin Klage, bad han hende dog indstændigt endnu engang at overveje det vovelige i hendes paatænkte Skridt. Han vidste godt, at det kunde være ubehageligt at forblive ved Hoffet, og det gjorde ham hjerteligt ondt at vide hende dèr ikke behandlet, som hun burde. Men alligevel fandt han — nu, som da de sidst taltes ved — at det var det eneste rigtige, at hun blev ved Hoffet. Hvad opgav hun ikke ved at drage bort og bo paa sit „Livgeding"? Nu havde hun fri Hofholdning og daglig Lejlighed til at faa Sønnen i Tale. Vilde nogen sætte Splid imellem dem eller forlede ham til at gøre et ukærligt Skridt, saa var hun i Stand til moderligt at formane sit Barn til at lade være, og herved benytte og bevare den Fortrolighedens Magt, der havde saa stort et Værd. Alt dette vilde hun opgive. Og hvad fik hun istedet? Naar hun først var vel fra Hoffet, kunde Rigsraaderne bestemme slet intet at ville give til de øvrige Børns Underhold. Og hun havde heller ikke mindste Borgen for, at de ikke i saa Fald helt undlod at bygge Nykøbing Slot færdigt. Det var derfor hans faderlige Raad og Bøn: Betænk Dig vel i denne Sag, førend Du handler[1].

Hertug Ulrik havde udfoldet al sin Veltalenhed og behørigt anslaaet den gyldne Streng, hvorfor hans Datter havde saa

aabent et Øre. Dagen efter gav han sig af med et løjerligt Arbejde. Han underskrev og lod forsegle Instrukser af forskelligt Indhold[1], afpasset efter den forskellige Grad, hvori det kunde lykkes hans Brev eller hans Gesandter at tale Enkedronningen til Fornuft. Saaledes udrustet med Skyts af forskellig Kaliber stak Gesandtskabet i Søen.

18

Hertug Ulrik havde valgt sine Gesandter med Smag. Det var ikke blot anseelige Mænd: hans egen Kansler, Didrik Bevernest og Joachim Bassewitz samt Dr. jur. Jacob Bording. Men de var tillige kendte Mænd. De to sidste havde oftere været i Danmark, var ikke blot meklenborgske, men ogsaa danske „Raader" og nød som ovenomtalt betydelig Løn fra Danmark. Der var da Haab om, at de muligt kunde paavirke Enkedronningen og ligeoverfor Regeringsraaderne passe Mellemvejen mellem at lade sig lumpe og ved unødig Brøsighed forspilde deres danske Aarspenge.

Enkedronningen sendte dem med en tilbagevendende meklenborgsk Lakaj Bud undervejs om, at hun var at træffe paa Frederiksborg. Kort efter fik de imidlertid nyt Bud om, at de skulde drage til Kronborg, „da Vor kære Søn vil blive noget længere dèr, hos hvem Vi tænker at blive og yde ham det moderlige Selskab"[2]. Muligt var dette blot en net Talemaade med lidt Fortrolighed i Tonearten, som det passede sig overfor gamle Venner fra Hoffet i Barndomshjemmet. Muligt forraadte det dog ogsaa et sidste Forsøg fra Enkedronningens Side paa at faa Christian den Fjerde i Tale og paavirket til Gunst for hendes Planer.

I hvert Fald maa saadant Forsøg være mislykkedes. Thi da Gesandterne den 10. November fik Foretræde, var hun i høj Grad ophidset. Forgæves overleverede de hende Faderens Brev, forgæves anvendte de al deres Veltalenhed for at bevæge hende

til at blive. Hun svarede, at det, hun nu en Tid lang havde maattet døje ved Hoffet, var saadant, at det ikke lod sig opregne, ikke heller var det muligt længere at udholde sligt. Hun var ogsaa overbevist om, at hvis hendes Fader tilfulde kendte alle Biomstændigheder ved, hvad der var foregaaet, og alt, hvad man havde budt hende, saa vilde han selv umuligt kunne raade til, at hun vedblivende skulde udsætte sig for saadan Haan og Foragt. Da der nu ikke var mindste Udsigt til, at det vilde blive bedre, saa var hun fuldt og fast bestemt paa at forlade Hoffet. Hun valgte derfor den skarpeste Instruks for Gesandtskabet. Efter disses gentagne Forestillinger gik hun dog ind paa, at den blev delvis ændret og mildnet, saa at den sluttelig kom til at lyde anderledes end nogen af dem, Hertugen havde underskrevet[1].

Det var kun et tarveligt Udbytte, Gesandterne her, efter fire Dages Anstrængelser, havde opnaaet, og ikke uden Bekymring for Sagens endelige Udfald fulgte de den 15. November med Enkedronningen til København for at foretage Angrebet. Her var Regeringsraadet ikke fuldtalligt samlet. Jørgen Rosenkrans manglede endnu; kun Niels Kaas, Peder Munk og Hak Ulfstand var tilstede. Ifølge Enkedronningens Befaling overgav Gesandterne dog allerede Dagen efter deres Fuldmagter, og Regeringsraaderne gik ind paa at fremme Sagen og, skøndt ufuldtallige, straks modtage dem. Den 17. November Kl. 8 om Morgenen fandt Audiensen Sted. For at undgaa al Mistanke fra nidkære Standsfællers Side havde Regeringsraadet imidlertid tilkaldt en Rigsraad i Jørgen Rosenkrans' Sted, nemlig Korfitz Viffert, og denne tilligemed en Embedsmand fra tyske Kancelli, Licentiatus juris Caspar Paslik, overværede altsaa Mødet.

Gesandterne begyndte med at minde om Aftalerne af 1588 mellem Hertug Ulrik og Rigsraadet. Det havde glædet Hertugen, at hans Datter og hendes Børn hidtil ifølge disse Aftaler havde haft Underhold ved Hoffet, og han vilde have sat Pris paa, at dette Forhold endnu i nogen Tid kunde have vedvaret. Da han imidlertid af sin Datter var bleven underrettet om, at hun af „adskillige vigtige Aarsager“[2] nu var tilsinds at begive sig fra

Hoffet til sit Livgeding — (det var disse milde Udtryk, Gesandterne havde udvirket Enkedronningens Tilladelse til at maatte bruge) — og da et saadant Skridt formentlig ikke kunde gøres, uden at nye Aftaler blev trufne, havde Hertugen sendt sine Raader til Danmark for paa hans Vegne herom at føre de fornødne Underhandlinger.

Det var jo Regeringsraaderne bekendt, at Nykøbing Slot endnu ikke var færdigt til Beboelse. Der burde da anvises Enkedronningen et andet Sted til Ophold saalænge. Sine to unge Døtre kunde hun ikke overlade til fremmed Opdragelse, men var heller ikke forpligtet til selv at bekoste deres Underhold. Det havde altid sine Misligheder at anslaa sligt i en bestemt Sum. Begge Vanskeligheder — Bolig og Erstatning for Underhold — kunde man imidlertid komme ud over ved at overlade Enkedronningen Vordingborg Len med de dertil hørende Smaalen, Lekkinge og Jungshoved, indtil Døtrene blev voksne og skulde have Udstyr, hvilket sidste naturligvis skulde udredes af Landet ganske som de ældre Søstres.

Meningen hermed var dog selvfølgelig ikke, at Nykøbing Slot i saa Fald ikke behøvede at bygges færdigt. Vordingborg skulde kun midlertidigt tjene til Bolig, indtil alt det, der manglede paa Nykøbing — Hovedbygningens Fuldendelse, Opførelse af Lade, Bryggers og Stalde, der var lige saa nødvendige som Boligen selv — kunde blive bragt i Orden. Hertil bades derfor Regeringsraaderne at yde deres virksomme Hjælp. De maatte vel mindes, at intet heraf vilde blive Enkedronningens private Eje, men alt tilhørte jo og tilfaldt atter Landet.

Endnu et sidste Punkt havde deres Herre paalagt dem at berøre. Enkedronningen havde jo som bekendt af de holstenske Landraader ladet sig bevæge til at overtage Regeringen i Slesvig og Holsten, indtil Christian den Fjerde blev myndig. Men det forekom Hertug Ulrik, som om der var opstaaet Forviklinger ikke blot imellem Lensmændene i Ribe og Haderslev angaaende Patronatsretten til enkelte Kirker, men ogsaa imellem Rigsraaderne og Hertugdømmernes Lensmænd. Intet vilde være Hertugen kærere, end at der herskede god Forstaaelse mellem

begge Parter. Han tillod sig derfor at foreslaa, at der blev indgaaet en Stilstand mellem de stridende Parter saalænge, indtil Christian den Fjerde blev myndig, og paa det Grundlag, at alt i denne Mellemtid skulde have sit Forblivende ved, hvad der havde fundet Sted i Frederik den Andens Tid[1].

Her standsede den ordførende og indlod sig efter Enkedronningens udtrykkelige Ønske ikke paa et sidste Punkt, Omtalen af Christian den Fjerdes uheldige Undervisning. Med Rette havde hun nemlig forudseet, at ingen vilde tro, at saadan Klage skrev sig fra Hertug Ulrik, men alle vilde straks gætte paa hende som dens Kilde. Hun havde da haft Besindighed nok til at forlange Omtalen af dette Punkt opsat, indtil Gesandterne mere privat kunde forebringe det for Niels Kaas og Jørgen Rosenkrans alene[2].

Da de fremmede ikke havde yderligere at meddele, hævedes Mødet, efter at Regeringsraaderne først havde udbedt sig og erholdt en Afskrift af, hvad der var blevet forebragt.

Da Regeringsraaderne atter var ene, kunde Overraskelsen give sig Luft. Thi det kunde ikke nægtes, at man havde ventet sig noget helt andet. Man vidste, at Hertugen havde personligt undersøgt Hans Blomes Tvistigheder, Enkedronningen havde tidligere lovet sin Faders Mægling i denne Sag, Henrik Rammel havde mindet hende derom, hvad Under da, at man havde tænkt sig dette Spørgsmaals Løsning som Gesandtskabets Hovedojemed. Og isteden derfor havde det rejst storpolitiske Spørgsmaal, intet mindre end Genoptagelse af Aftalerne fra 1588, fordi deres Forudsætning, Enkedronningens Ophold ved Hoffet, nu var ved at briste. Men disse Aftaler var trufne af det samlede Rigsraad. Regeringsraaderne turde ikke paa egen Haand afgøre saa vigtig en Sag. Her var da intet andet for end skyndsomst at sammenkalde Rigsraadet til et Vintermøde.

Beslutningen blev tagen og øjeblikkeligt udført. Ilbud afgik rundt om til de forskellige Landsdele med Anmodning til Rigsraaderne om at give Møde det allersnareste, de kunde. Da dette vel var iværksat, skred Regeringsraaderne med samme Hurtighed til at give Gesandterne Svar. Allerede den 18., altsaa Dagen

efter det første Møde, meddelte de dem, at Overladelsen af Vordingborg med flere Len til Froknernes Underhold samt til Bolig, indtil Nykøbing Slot blev færdigt, var et Spørgsmaal af den Vigtighed, at Regeringsraaderne ikke alene kunde afgøre det. Det drejede sig jo nemlig ikke blot om adskillige Len, hvad der allerede henhørte under Rigsraadets Afgørelse, men tillige om Forandring af selve Livgedings-Brevet, der i sin Tid kun var blevet oprettet efter Rigsraadets Samtykke. Man havde derfor seet sig nødsaget til skyndsomst at indkalde Rigsraadet til Møde, og venteligt vilde dette om fjorten Dage kunde være samlet. Hvis Gesandterne, hvad man haabede, vilde forblive saalænge, kunde de ikke blot faa Svar herpaa, men ogsaa faa det andet Spørgsmaal om Nykøbing Slots Fuldendelse lettelig klaret.

Hvad det tredje Punkt angik, Forholdet til Hertugdømmerne, saa vidste Regeringsraaderne her ikke af anden Strid end den med Hans Blome i Haderslev om Patronatsret, Told m. m. I denne Sag havde Regeringsraadet stillet ganske samme Mæglings-Forslag som Hertug Ulrik nu, nemlig indtil Christian den Fjerdes Myndighed at lade alt forblive som i Frederik den Andens Tid. Dette Forslag var imidlertid blevet afvist af Hans Blome, hvorom man skulde tillade sig at fremlægge nærmere Beviser[1].

Som det vil sees, var Regeringsraadets Svar affattet med ikke ringe Finhed. Skøndt Hertug Ulrik havde angivet som Grund til Afsendelse af sit Gesandtskab, at Forudsætningen for Aftalerne af 1588 nu ved Enkedronningens Bortrejse var ved at briste og disse derfor burde genoptages til tidssvarende Ændring; og skøndt dette selvfølgelig var Grunden til Sammenkaldelsen af Rigsraadet paa saa uvant en Tid som i December Maaned, saa berørtes hele denne Sag ikke med et Ord. Rigsraadets Bestemmelsesret over Lenene og dets Stilling som Medunderskriver af Livgedings-Brevet anførtes som Grund.

Heller ikke det egentlige, store Hovedspørgsmaal, Enkedronningens Overtagelse af Regeringen i Hertugdømmerne og den derved opstaaede Spænding, som Hertug Ulrik ligeledes havde

anført som en Hovedanledning til hans Mæglingsforsøg, omtaltes med et Ord. Eller rettere dets Tilværelse benægtedes: Regeringsraaderne „vidste sig ingen andre Irringer angaaende Hertugdømmerne“ end Hans Blomes Tvist. Man tager næppe Fejl, naar man i denne milde Varsomhed, der intet foregreb, men heller intet opgav, seer et Udslag af den Politik, hvori Niels Kaas havde sin Styrke.

Ihvorvel Regeringsraadernes Svar: Indkaldelsen af Rigsraadet, ikke kunde komme Gesandterne ganske uventet, saa indeholdt det dog i Virkeligheden det, som de mest havde frygtet, og maatte derfor falde dem ubehageligt. Deres Misstemning gav sig Luft i en Henvisning til Hertug Ulriks tidligere Brev, hvori denne udtrykkeligt havde forespurgt, om Regeringsraaderne alene kunde afgive Svar, eller hele Rigsraadet skulde indkaldes. Regeringsraaderne anførte da til deres Undskyldning, at de dengang ikke havde været tilstrækkeligt oplyste om, hvad Gesandtskabet skulde omhandle, men havde staaet i den Formening, at det alene vilde komme til at dreje sig om Sagen: Hans Blome.

Gesandterne meldte Udfaldet til Enkedronningen, der naturligvis gav dem Befaling til at blive i København og oppebie Rigsraadets Sammenkomst. Havde det Dagen forud været Regeringsraadernes Skrivedag, saa kom nu Turen til Meklenborgerne. De maatte ikke blot sende Ilbud over Gjedser med skriftlig Melding til Hertug Ulrik om, hvor uheldigt alt hidtil var faldet ud baade hos Enkedronningen og hos Regeringsraaderne. Men de maatte tillige sende ham Udkast til adskillige Breve, som de foreslog ham at afsende til Christian den Fjerde, til Niels Kaas og til Rigsraaderne for dog at redde, hvad endnu reddes kunde.

Thi hvor god Behandling end Gesandterne havde nydt — de var baade paa Kronborg og i København blevne saa „stadseligt“ beværtede og opvartede, at de ikke noksom kunde udtale deres Ros, og om det saa var deres „Kuskdrivere“ og „Kuskvognheste“ var de blevne indkvarterede i „Oksekoppen“ paa Østergade[1] — een Ting savnede de: De var formentlig med Flid blevne afholdte fra at faa den unge Konge i Tale, skøndt han dog opholdt sig i København. For at bryde denne Tryllering,

udbad de sig en bedstefaderlig Skrivelse, som de kunde overlevere ham personligt. Og samtidigt vilde det sikkert være formaalstjenligt i et venligt Brev at takke Niels Kaas for den Velvilje, han havde vist, og Rigsraadet for den, det forhaabentlig agtede at vise.

Hertug Ulrik blev med Grund gnaven, da han modtog disse Meddelelser. Han svarede Gesandterne tilbage, at da hans Datter ikke havde villet afstaa fra sin Hensigt at forlade Hoffet, men forlangt den tilsvarende Instruks, saa — lod han det blive derved, „hvad Vi jo forresten ogsaa ere nødte til". At Rigsraadet skulde indkaldes, havde han lige fra Begyndelsen af frygtet. Nu fik hans Gesandter i Guds Navn blive og oppebie Svaret. Blev dette altfor galt, saa skulde de raade hans Datter til blot uden videre at forblive ved Hoffet og erklære, at saa foretrak hun dog at holde sig til Aftalerne af 1588. Men i saa Fald burde rigtignok ogsaa de Personer, der havde vist hende Foragt, tilbørligt straffes [1].

Allerede Dagen efter havde Hertugens Vrede sat sig saa meget, at han i den vante hjertelige Tone kunde tilskrive Datteren [2]. Dog sporedes der i Brevet en vis Tilbøjelighed til at komme bort fra politiske Emner og over til Familjeanliggender. Her afgav den lille Hertug Ulrik, Christian den Fjerdes Broder, en kærkommen Anledning. Den omhyggelige Bedstefader havde allerede faaet ham nogenledes forsørget, idet han, der selv var Administrator for det gejstlige Stift Schwerin, havde udvirket, at hans Barnebarn valgtes af Domkapitlet til „Coadjutor" og vordende Efterfølger [3]. Nu skulde den lille Hertug uddannes til engang i Tiden uden altfor meget Anstød at kunne føre Titel af Biskop og derfor begynde med at se sig om i Verden. Men Spørgsmaalet var, om den tolvaarige unge Herre helst skulde studere ved Universitetet i Rostock eller i Wittenberg.

I dette Spørgsmaal fordybede Bedstefaderen sig. Wittenberg havde jo fra gammel Tid af et godt Lov paa sig, og mange Fyrster, Grever og Adelige var dragne did. Men nu var det kommet i Forfald paa Grund af den kalvinistiske urene Lære. „Min Broder, Hertug Johan Albrecht, sendte, da det endnu var

et rent Universitet, begge sine Sønner dertil, men de have — leider — ikke lært meget der, men blot fortæret mange Penge". Rostock var vistnok at foretrække. Thi hvad Lærdommen angik, saa kunde en ung Herre lære det samme, hvad enten han opholdt sig i Wittenberg, Helmstedt eller Rostock, naar han blot havde en god Hofmester og Lærer. „Saa bekommer og Rostocker-Øllet Hans Kærlighed bedst, efterdi Hans Kærlighed er noget haardlivet".

I København faldt Ventetiden, indtil Rigsraadet kunde være samlet, Gesandtskabet lang, og man udfyldte da Tiden med at forhandle om Hans Blome. Den 22. November indbød Regeringsraaderne de meklenborgske Udsendinge til at modtage Oplysninger om denne Sag og meddelte dem da, hvor hadefuldt Hans Blome førte Striden om Patronatsretten, og hvorledes han ved sin overmodige Optræden havde hindret den nedsatte Kommission i at kunne fælde Dom. Ogsaa de havde foreslaaet en Stilstand i denne Strid, saalænge Christian den Fjerde var mindreaarig, men selvfølgelig paa Betingelse af, at alt saalænge forblev saaledes, som Frederik den Anden i sin Tid havde befalet, ikke saaledes, som Hans Blome paastod at det i Frederik den Andens Dage havde været. De frygtede overhovedet for, at Hans Blome vilde blive ved med sine Voldsomheder, og bad derfor indstændigt Gesandterne bevæge Enkedronningen til med kraftige Midler at forhindre sligt.

Belæssede med Aktstykker i Afskrift, lutter Beviser mod Hans Blome, vendte Meklenborgerne hjem og gik næste Dag med hele Bunken til Enkedronningen for at gøre hende bekendt med den. Hun overleverede dem en ny Bunke, nemlig alt, hvad Hans Blome havde at anføre til sit Forsvar, og hvad Hertug Ulrik i sin Tid havde gennemlæst og derefter givet ham Ret. Det var klart, at man ad denne Vej næppe vilde naa til noget afgørende Udfald. Mærkelig medgørlig som Enkedronningen var i disse Dage, efterat hun havde faaet sin Vilje, men ikke ønskede at tirre Rigsraaderne til at afslaa hendes forebragte Ønsker, fremdrog hun imidlertid et Udkast til et Brev, der formentlig vilde kunne bringe Sagen til Ende.

Det var en Skrivelse fra hende til Hans Blome med Melding om, at nu havde hun efter sin Faders Raad venligt forligt sig med Regeringsraaderne om den og den Ordning af Patronats- og Visitations-Retten i Haderslev og Tørning Len. Det var derfor hendes Vilje, at han, indtil Christian den Fjerde blev myndig, skulde efterleve denne Ordning, der intet foregreb og ikke traadte nogen af Parterne for nær[1]. De meklenborgske Gesandter syntes vel om Udkastet, og da de den følgende Dag medbragte det til Regeringsraaderne, var disse overordentlig tilfredse dermed[2]. Renskrevet og forsynet med Enkedronningens Underskrift og Segl afgik det da den 26. November til Hans Blome.

De værste Skyer var nu fjernede og Himlen til Maade klar. Men det tog Tid for Vejret at bestemme sig. Den 3. December erfarede Gesandterne, at alle de Rigsraader, der ikke havde meldt Forfaldt, alt et Par Dage havde været samlede i København. Men endnu fremdeles intet Svar. Da Brevene fra Hertug Ulrik til Christian den Fjerde, Niels Kaas og Rigsraadet samtidigt var ankomne, benyttede Gesandtskabet Afleveringen af disse til om muligt at udvirke Svar. Heller ikke dette hjalp. Først den 8. December slog Timen. Gesandterne stævnedes til Møde.

19

Hvis de meklenborgske Udsendinge den 8. December 1591 mødte paa Københavns Slot, opsatte paa at lade deres Veltalenhed glimre deroppe i Raadsalen, saa blev de højligt skuffede. Der blev slet ingen Lejlighed dertil. Man leverede dem kun kort og tørt Rigsraadets skriftlige „Resolution“, et Brev til Hertug Ulrik med indlagt lignende „Resolution“ samt Regeringsraadernes Afskedsbrev[3]. Iøvrigt kun: Tak, farvel, og hils hjemme!

Det var den mest haanlige Affærdigelse af et Gesandtskab, der var kommet for at forhandle. Som en „Enspændiger“, der havde bragt en Ansøgning, sendtes de uden videre Forklaring

med skriftlig Afgørelse tilbage. Saa „slet og ret lade sig afdanke“ vilde de dog ikke, og Ordføreren svarede derfor, at da Resolutionens Indhold ikke var dem bekendt, maatte de udbede sig Frist til at gøre sig bekendt med samme og indberette den for Enkedronningen.

Brændte „Resolutionen“ dem alt i Haanden, da de bar den hjem, og kunde de ikke være i Tvivl om Indholdet, saa gød Gennemlæsningen kun yderligere Olje paa Ilden. Ligervis gik det Enkedronningen, da hun fik alt at høre. Det hedder herom i Indberetningens beherskede Sprog: „Hendes Majestæt blev, som Eders fyrstelige Naade let kan tænke, ikke lidt bevæget“. Og med Grund, thi „Resolutionen“ indeholdt ikke blot Afslag, men var paa enkelte Steder forsynet med sviende Brod.

„Deres Herligheder“ Regeringsraaderne, hed det, havde meddelt Hertug Ulriks Forebringende til „vore ogsaa storgunstige kære Herrer“ Rigsraaderne, og disse „Herligheder“ havde svaret saalunde:

„Livgedinget“ var udtrykkeligt fastsat i Frederik den Andens derom udgangne Brev og Forskrivning. Og herom var der i sin Tid udstedt en Modforskrivning af Hertug Ulrik, hvori denne erklærede, at Kongen havde sørget „stadseligt og kongeligt“ for sin mulige Enke, hvorved Hertugen havde „følt en venlig Tilfredshed og Behag“. I intet af disse Breve omtaltes med et Ord de nu af Hertugen foreslaaede Len: Vordingborg, Lekkinge og Jungshoved. Hvor gerne da end Deres Herligheder ønskede at efterkomme hans Ønsker, saa kunde de ikke i den Anledning omstøde Frederik den Andens og Hertugens egne Bestemmelser tilmed i et Øjeblik, hvor de skulde gøre sligt paa en Umyndigs Vegne.

Alle tidligere Frøkener af Danmark havde haft deres Underhold hos deres Moder paa „Livgedinget“. Dette var saaledes, for at nævne Eksempler, Tilfældet baade med Frederik den Førstes Datter, Frøken Dorothea, og Christian den Tredjes Datter af samme Navn. De boede hos Enkedronning Sophia og hos Enkedronning Dorothea, lige indtil de fik Udstyr. Deres Herligheder kunde altsaa ikke af den Grund gøre Skaar i Kro-

nens Indtægter. Det vilde være uforsvarligt baade ligeoverfor den unge Konge, „den priselige menige Adel, de andre Rigsstænder og den kære Eftertid“.

Men hvis Deres Herligheder ellers kunde være Enkedronningen og Hertug Ulrik til Tjeneste i nogen Maade, saa skulde de til enhver Tid være det. Og for at vise, at dette ikke blot var tomt Mundsvejr, tilbød de at sørge for, at Frøknerne, saalænge Kongen var umyndig, ikke kom til at „mangle Klæder og anden Nødtørft“, ligesom Deres Herligheder ogsaa, „naar den kære Tid engang kommer“, agtede at forsørge dem med ikke ringere Udstyr end deres Søstre, Dronningen af Skotland og Hertuginden af Brunsvig.

Hvad Nykøbing Slots Opførelse angik, tilbød Deres Herligheder paany som forhen at sørge for, at Arbejdet efter Hds. Majestæts Ønske blev fremmet. Det havde voldt Standsning i Arbejdet, at Bygmesteren ikke havde sagt forud, hvad han skulde bruge, og ikke altid havde udført det, hvorom der var tinget. Men Deres Herligheder skulde lade sig det være magtpaaliggende, at Bygmesteren ikke skulde mangle det fornødne, paa det „at Hds. Majestæt, der jo nu selv erklærer, at det saa er hendes Lejlighed og naadigste Forgodtbefindende, ogsaa i Guds Navn maa komme til at indtage, og forblive paa, sit forordnede Enkesæde“.

Hans Blome trodsede fra Haderslev og Tørning Len den unge udvalgte Konge ligesaa hadefuldt, som om disse Len hørte til en fremmed Stat, og Haderslev ikke for en halv Snes Aar siden var tilfaldet Frederik den Anden ved Arv. Paa Enkedronningens forleden derom udgangne Skrivelse har han nu svaret, at han ikke kunde gaa ind paa de velmente Forslag om Forlig. Hendes Majestæt vilde derfor i Henhold til sit Løfte behage at være betænkt paa andre Midler til at skaffe Fred til Veje.

Endelig var det af Gesandterne blevet berørt, at Hds. Maj. havde af de holstenske Raader ladet sig bevæge til at overtage Regeringen i Fyrstendømmerne. Hvad denne Sag angik, saa kunde der ikke være nogen Tvivl om, at Lensindtægterne fra Slesvig og Holsten, som Hds. Maj. alt for nogle Aar tilbage

havde taget imod paa den udvalgte Konge og hans kære Brødres Vegne, ikke kunde betros og forvares i bedre Hænder end „den venlige, tro, hjertallerkæreste Fru Moders“.

Men — ja, det var ikke Deres Herligheders Mening her at ville sætte Hds. Maj. noget bestemt Maal og Maade, hvad jo ikke sømmede sig, — men de kunde dog ikke undlade saavel ifølge Pligt mod den udvalgte Konge som „af den underdanigste Hengivenhed, hvormed de var Hds. Maj. som deres naadigste Dronning og Frue tilgedan“, her tillige at gøre en Erindring og udtale en ikke ubetimelig Bekymring:

Den udvalgte Konge havde erholdt kejserlig „Indult“ for Holstens Vedkommende, var bleven hyldet af Landskabet dèr, havde faaet sin Part af Slesvig i Forlening, og var desuden dette Lands Lensherre. Ikke desto mindre var han nu bleven forbigaaet af sin Fætter, Hertug Johan Adolph, idet denne, der lige saa lidt som Christian den Fjerde havde opnaaet Myndighedsalderen, dog selv havde overtaget Regeringen i sit Land, og det uagtet at han slet ikke endnu havde opnaaet kejserligt Indult, endsige som Christian den Fjerde var bleven hyldet af Stænderne. Da man lod en anden overtage Regeringen paa den udvalgte Konges Vegne, glemte man, at han, mod Løfte om og Borgen for at ville bekræfte Stændernes Privilegier, var af Stænderne bleven hyldet som regerende Herre. Da man nu lader Johan Adolph, der ikke er hyldet, desuagtet regere, tager det hele sig fast sælsomt ud til Hans Majestæts ikke ringe Forklejnelse.

Det var, som sagt, ikke Deres Herligheders Mening at ville foregribe Enkedronningen ved denne deres Udtalelse. Hendes Majestæt var sikkert ogsaa uden deres Erindring villig til at varetage den udvalgte Konges, hendes egen ældste Søns Hæder og Bedste. De vilde derfor bede Hendes Majestæt og Hertug Ulrik om ikke at fortænke dem i denne deres antydningsvise Erindring, men opfatte den som ligesaa tro og vel ment, som Deres Herligheder betragtede Enkedronningens og Hertugens her indgivne Erindring og Forslag — alt kun sigtende til eet: at fremme god Forstaaelse[1].

20

Saavel Enkedronningen som de meklenborgske Raader var straks klare paa, at Rigsraadernes „Resolution“ gav et fordrejet Billede af, hvad der forelaa, og derfor trængte til at gendrives. Ved at fortie Aftalerne af 1588 og Enkedronningens derpaa støttede Krav paa Erstatning, hvis hun maatte ønske Vilkaarene ændrede, havde man forvansket Hertug Ulriks Forslag til en latterlig Ansøgning om at faa „Livgedings-Brevet“ gjort om igen. Dette trængte „Deres Herligheder“ til at faa at høre. Men mere end dette. De havde vovet at understrege hendes Erklæring om at ville forlade Hoffet, antydet en vis Tilfredshed ved at vide hende i „Guds Navn i Ro paa hendes forordnede Enkesæde“. Den Tilfredsstillelse skulde de ikke opnaa. Enkedronning Sophia var ikke Kvinde for intet. I en Haandevending omstyrtedes hele den Forudsætning, hvorpaa Spørgsmaalet hidtil havde hvilet. Hun var øjeblikkelig klar paa, at hun — ikke vilde forlade Hoffet.

Hvis denne Beslutning var bleven taget lidt tidligere, blot da Gesandterne for en Maanedstid siden paa hendes Faders Vegne bønligt havde anmodet hende derom, vilde det hele Møde være kommet til at se anderledes ud. Men selv nu lettede det betydeligt Gesandternes Hverv. Uden Overtalelser havde de opnaaet, hvad deres Herre i sit sidste Brev havde budt dem at tilstræbe. Skøndt slagne, indtog de nu overfor Rigsraadet en ret fast Flankestilling, hvorfra de kunde bestryge de overmodige Forfølgere. Eftermiddagen gik hen med at bringe Skytset i Stilling. De arbejdede flinkt, thi allerede næste Morgen kunde de møde op med alt i Orden.

Det gik ikke an denne Gang at lade Svaret være fra Gesandterne. De var jo blevne „afdankede“ Dagen forud og udsatte sig for ved paany at møde paa egen Haand at blive simpelthen afviste. Svaret var derfor affattet i Enkedronningens Navn og, da Rigsraadets „Resolution“ ikke var stilet til hende, havde det Form af en „Erindringsskrivelse“ desangaaende.

Hun begyndte heri med at erklære, at Rigsraadet havde mis-

forstaaet hendes Faders Forslag. Hverken hun eller hendes Fader ønskede „Livgedingsbrevet“ forandret, men alene at der midlertidigt anvistes hende en anden Bolig, indtil hendes „Livgedings Hus“, Nykøbing Slot, blev færdigt. Hun holdt tværtimod paa, at Frederik den Andens Enke-Forskrivning fuldt ud burde efterleves. Men hende bekendt lød den kun paa hende personlig, ikke paa hendes Børn. Derfor kunde hun ikke være pligtig til at bekoste sine Døtres Underhold. Ligeoverfor Rigsraadets Eksempler paa, at saaledes havde det tidligere været Skik, vilde hun blot anføre, at hendes egen Moder, Christian den Tredjes Søster, underholdtes af sin Broder, Kongen, til sit Giftermaal, og ikke af Enkedronningen. Den af Rigsraadet omtalte Frøken Dorothea opholdt sig vel hos sin Moder, men fik ligeledes sit Underhold af Broderen, Christian den Tredje. Enkedronningen haabede derfor, at Rigsraaderne vilde udvide deres Tilbud til mere end blot Frøknernes Klæder.

Enkedronningen maatte altsaa nu afvente den Tid, da den paabegyndte Bygning paa Nykøbing Slot var færdig, efterdi der ikke kunde indrømmes hende noget andet Slot til midlertidigt Opholdssted. Hun saa heri et Udtryk for Rigsraadets Villighed til fremdeles uforandret at fastholde Aftalerne af 1588. Hvad selve Opførelsen af Nykøbing Slot angik, tog hun imod Rigsraadets Tilbud om hurtig Fremme. Dog haabede hun, at Udtrykket: „Fuldførelse af det tingede Arbejde“ ikke skulde forstaas bogstaveligt, saa at herved udelukkedes Bryggers, Bagers, Lader og Stalde, thi hun kunde ligesaa lidt undvære disse som selve Boligen.

Angaaende den holstenske Regering var Enkedronningen sig bevidst ikke at have foretaget sig noget til Forringelse for sin højtelskede Søn eller Danmarks Rige. Ikke desto mindre var hun villig til at tage Sagen under fornyet Overvejelse[1].

Det kunde synes, som om der, efter at Enkedronningens første Forbitrelse havde sat sig, igen var foregaaet en Svingning i hendes Forhold til Sagen. Der var noget ret maadeholdent baade i Formen og Indholdet af hendes Skrivelse, hvilket maaske dog kun skyldtes de meklenborgske Raader, der havde af-

fattet den og vel nødigt vilde gøre sig selv umulige som danske Pensionister. Da de Dagen efter (den 9. December) skulde aflevere den, havde de Befaling til samtidigt at udbede sig Rigsraadets Svar paa, hvad der vilde blive gjort til Afhjælpning af Livgedingets Mangler og givet til Frøknernes Underhold.

Maaske var dette, at æske Svar, blot et Fif for at hindre Rigsraadet i tavst at lægge det hele til Side. Fuldt saa troligt er det dog, at Enkedronningen virkelig har tænkt sig Muligheden af, at Rigsraadet ved at høre hendes Forklaring kunde blive omstemt og endnu byde noget klækkeligt. Hun brød da ikke Broen helt af efter sig, men lod Haanden, om end fremdeles knyttet, tillige svagt være rede til Fremrækning. I begge Retninger kunde det tydes, at Gesandterne tillige skulde overlevere Hans Blomes indløbne Svarskrivelse, hvis Indhold Rigsraaderne Dagen forud havde omtalt uden selv at have læst den[1].

Rigsraaderne modtog saavel Enkedronningens som Hans Blomes Skrivelser til nærmere Betænkning. Der kunde maaske endnu have været Haab om, at Enkedronningens Skrivelse, oplæst i et Raadsmøde, trods dens enkelte Snærter dog ved dens delvise Sindighed kunde stemt forsonligt. Men for Hans Blomes Skrivelse var alt Haab udelukket[2]. Den var holdt i en udfordrende Form, der ubetinget maatte forbitre det danske Rigsraad.

Han forklarede deri Enkedronningen, at den hele Strid med Ribe blot drejede sig om, at Bispen dèr var vred over, at hans Svigersøn, Anders Sørensen Vedel, ikke havde kunnet paatvinge Nørrefardrup Sogn en af sine Tjenere til Præst. Det var den sorteste Usandhed, at Hans Blome havde hindret Domprovst Heidmann i Ribe i hans Kirkeregnskaber. Det var tværtimod denne, der først i en fire – fem Aar havde undladt at aflægge Regnskab „for at han desbedre kunde øve sin Utroskab og se paa egen Fordel“. De arme Beboere i Tørning, der tilsidst hverken vidste ud eller ind, havde da klaget til Frederik den Anden, og denne havde befalet Hans Blome at skrive til Provsten om at komme til Haderslev og aflægge Regnskab i Kongens Nærværelse. Vægrede han sig, skulde Hans Blome blot tage Fyren

ved Vingebenet og lade ham hente. Saa kom han da. Men blandt andet manglede der 7000 Mark lybsk, som han paastod at have udgivet til Kirkernes Behov, men ikke kunde gøre Regnskab for. Provst Heidmann blev da ved tre Gange tolv Mands Ed svoret til „Mindremand" og siden af otte Nævninger svoren til Kirketyv. Hendes Majestæt maatte virkelig have Hans Blome undskyldt, naar han nu ikke vilde holde Regnskab med saadan en gudsforgaaende Tyveknægt, førend denne havde renset sig ved Rette.

Men understod man sig at beskylde Hans Blome for at have handlet mod Rigens Højhed, saa tilbød han Hds. Maj., det unge Herskab og Danmarks Krone, at ville vove Legem og Liv, Gods og Blod paa at udvidske denne falske Bagvadskelse. Ad Rettens Vej lod det hele sig ordne ved at indbringe Sagen for den slesvigske Landdag eller for en blandet Kommission af Statholderen og alle kongelige og hertugelige Landraader.

Det var en grusom Salve. Oversat paa jævnt Sprog betød det, at Hans Blome ikke agtede at efterkomme Enkedronningens Befaling om, saa længe Christian den Fjerde var mindreaarig, at holde Fred med Ribe, samt at Hans Blome kun vilde have Sagen afgjort ved slesvigske og holstenske Myndigheder, skøndt det jo var en Grænsestrid mellem Danmark og Hertugdømmerne.

21

Den 10. December blev Afgørelsens Dag. Gesandterne var stævnede til Møde, og Rigsraaderne svarede dem, ikke skriftligt, men blot mundtligt, at nu havde de læst Enkedronningens Erindringsskrift, der dog ikke havde ændret deres Opfattelse. Rigsraadet havde tilforn vel overvejet Sagen og taget sin Beslutning, derfor fik det i Guds Navn at blive herved. Rigsraadets Tilbud med Hensyn til de unge Frøkner og Nykøbing Slots Opførelse skulde blive efterlevede. Dog kunde man ikke undlade at bemærke, at Nykøbing nu var saa godt udstyret med

Herregemakker, Bryggers, Stalde o. s. v., at det vel kunde lignes med Vordingborg og andre kongelige Huse. Under disse Omstændigheder var det ikke nødvendigt at besvære Gesandterne med mere skriftligt i denne Sag; Rigsraadet bad sig blot endnu engang anbefalet hos Hertug Ulrik.

Derimod var Hans Blomes Skrivelse af den Natur, at man fandt det nødvendigt at faa den belyst af Modparten, Erkedegn Magister Heidmann, der just for Tiden var i København. Man havde derfor tilstillet denne en Afskrift og afæsket ham Svar, der skulde blive bragt Gesandterne inden deres Afrejse. At Hans Blome ikke agtede at lystre Enkedronningens Befaling var klart nok. Der var da formentlig intet andet Middel end at afsætte ham og overdrage Haderslev Len til en mere fredsommelig Mand.

Da Gesandterne havde faaet dette Svar, forlod de Raadsalen, gik til Enkedronningen, der ligeledes opholdt sig paa Slottet (Fig. 49), og bragte hende Besked. Hun befalede dem at vende tilbage og sige til Rigsraaderne, at det virkelig havde været hendes alvorlige Agt at forlade Hoffet. I Henhold til Aftalerne mellem Hertug Ulrik og Rigsraadet ved Frederik den Andens Begravelse havde hun nemlig vel i nogle Aar mødt al underdanig Forekommenhed. Men i det sidste Aarstid var der blevet vist hende i den Grad mangfoldig, tvær Uvilje, at hun havde ment ikke at burde taale det længer.

Da hun nu imidlertid havde erfaret, at den paatænkte Forandring denne Gang ikke lod sig iværksætte, vilde hun dog nu stille det i Bero, i den sikre Forvisning, at man for Fremtiden ligesom i Begyndelsen vilde holde sig Aftalerne af 1588 efterrettelige. Skulde der mod Forventning fremdeles møde Hds. Maj. nogen Fortrædelighed, og sligt komme Regeringsraaderne for Øren, nærede hun ingen Tvivl om, at disse vilde lade sig det være magtpaaliggende tilbørligt at afhjælpe saadant. Til Gengæld var Hds. Majestæt dem alle hver især med Naade bevaagen.

Rigsraaderne synes at have tænkt sig Muligheden af Gesandternes Komme, thi disse traf dem endnu i Raadsalen. Da Meddelelsen fra Enkedronningen var bleven forebragt, gik Rigs-

Fig. 49. Københavns Slot (Gaardsiden).
(Efter R. Mejborg.)

raaderne i nogen Tid udenfor, kom derpaa atter ind og afgav følgende Erklæring: Det kom dem fast besværligt for at erfare, at Hds. Maj. ikke var bleven behandlet saaledes, som det sømmede sig. Da nogle af deres Midte var blevne omtalte i Forbindelse hermed, vilde intet være dem kærere, end at samme maatte blive nævnede ved Navn, paa det at de kunde svare for sig. Iøvrigt tilbød Regeringsraaderne sig, hvis noget skulde blive dem forebragt, hvorover Hds. Maj. maatte have at beklage sig, da at forhøre Sagen og deri beslutte, hvad der sømmede sig.

Med dette temmeligt studse Svar maatte Gesandterne lade sig nøje. Opfordringen til at navngive bestemte Rigsraader blev tilsyneladende overhørt. Gesandterne vidste jo, at Enkedronningen ikke vilde indlade sig herpaa, og de synes da at have søgt hende forskaanet for den Ydmygelse, stiltiende at maatte indrømme at have brugt Sigtelser, som hun ikke kunde staa ved. Saavidt det lader, bragte de nemlig ikke først Enkedronningen Svaret, men tog straks Afsked med Rigsraaderne, hvem de takkede hjerteligt for det „herlige Traktemente" under hele det lange Ophold. — Hermed var Rigsraads-Samlingen forbi. De fjærnest boende Rigsraader kunde allerede samme Dag, før det ringede Solnedgang fra Vor Frue, komme ud forbi Portvagten og et Stykke paa Vej hjemad til den ventende Julefest.

Meklenborgerne derimod havde endnu lange Udsigter. For dem var end ikke Dagens Gerning omme, da de havde bragt Enkedronningen den sidste Besked. De maatte endnu samme Aften henvende sig til Niels Kaas og melde ham, at de havde Befaling fra Hertug Ulrik til hemmeligt at forhandle noget med ham og Jørgen Rosenkrans. Velvillig som altid svarede Niels Kaas dem, at han og Jørgen Rosenkrans nok skulde indfinde sig hos dem paa deres Gemak den følgende Dag.

Morgendagen kom, men Niels Kaas kom ikke. Han var bleven betænkelig. Og med Rette. Endnu var jo ikke alle Rigsraader dragne af By. Hvor let kunde det ikke rygtes, hvis blot een af dem forgæves søgte Kansleren eller Jørgen Rosenkrans, at disse to nu, efter at Raadets Forhandlinger var omme, plejede

særskilte Forhandlinger med Gesandterne. Sligt vilde udsaa Mistanke og Ufred.

Hemmeligt sendte da Niels Kaas og Jørgen Rosenkrans en betroet Mand, Caspar Paslick, der havde overværet Møderne uden dog at være Rigsraad, for at meddele Meklenborgerne disse Betænkeligheder, undskylde de tvendes Udebliven og underhaanden forhøre, om de ikke var villige til at betro ham, hvad de havde paa Hjerte. Med Enkedronningens Indvilligelse gik Gesandterne ind paa at benytte Licentiat Paslick som Mellemmand og lod ham derpaa gennemlæse det hidtil uomtalte Punkt i deres Instruks vedrørende Christian den Fjerdes Undervisning.

Næste Dag, den 12. December, kom han tilbage med følgende Svar fra Regeringsraaderne. De forstod vel, at Hertug Ulriks „bedstefaderlige og omsorgsfulde Erindring ikke var andet end inderligt godt ment“. Men dog var det dem af forskellige Grunde særdeles kært, at dette Punkt ikke var blevet forebragt for det menige Rigsraad. De haabede, at Gesandterne af egen Erfaring under deres Ophold havde lært, at den unge Konges Undervisning ikke blev forsømt. Den Ordning, der nu var truffen i saa Henseende, stod i hvert Fald ikke blot ved Siden af, men overgik den i Frederik den Andens Levetid. Øvelse i det tyske Sprog manglede Hs. Maj. ikke, siden han daglig havde Lejlighed til at tale det med sin elskede Fru Moder, sine Søstre og de tyske Hofjunkere. I Virkeligheden var Forholdet ogsaa det, at han til Nødtørft vel kunde udtrykke sig paa Latin og Tysk. Men at man til Opvartning hos Hs. Maj. foretrak den danske Nation fremfor andre, det vilde dog forhaabentlig ingen fortænke Regeringsraaderne i. Ikke desto mindre skulde de have Hertugens velmente Erindring, hvor Lejlighed gaves, i tilbørlig Agt.

Da Gesandterne bragte Enkedronningen dette sidste afvisende Svar, erklærede hun, at hun lod det staa ved sit Værd, men var fremdeles af den Mening, at Christian den Fjerde ikke blev opdragen saaledes, som hun kunde ønske det.

Hvor forstaaelig end denne Udtalelse kunde være fra hendes særlige Synspunkt, saa betød den i og for sig ikke meget og

vilde i hvert Fald ikke have nogen Vægt overfor Regeringsraaderne. Der blev da ikke vekslet yderligere Ord. Og da Forhandlings-Genstandene hermed var udtømte, tog Gesandterne den 12. December Afsked hos Enkedronningen. I sidste Øjeblik, førend de drog bort, bragte et Bud fra Regeringsraaderne dem endnu Erkedegn Heidmanns Svar paa Hans Blomes Beskyldninger[1]. Det var meget langt, og det tillodes dem derfor at tage Brevet med og læse det undervejs. Derimod fraraadede Regeringsraaderne dem at sende Hans Blome en Afskrift, da sligt kun vilde medføre Vidtløftigheder.

Gesandterne læste Brevet undervejs og synes at være blevne overbeviste af dets Modgrunde. I hvert Fald skrev de fra Gedser tilbage til Enkedronningen[2], at Erkedegnen havde klaret saa godt baade Historien om de stjaalne 7000 Mark og den senere Tyvs-Ed, mod hvilken han havde erhvervet Frederik den Andens Beskærmelsesbrev, at det ikke gik an uden videre at afskedige ham. Og de fik Tid til saavel dette som andre Skriverier[3]. Den 12. December var de dragne fra København, og endnu den 21. laa de fremdeles vejrfaste paa Gedser. De boede paa Kroen hos Matthias Røvers Eftermand, en forhenværende tysk „Enspændiger". Og dagligt havde de, naar de listede ud for at se, om dog ikke Vejret skulde bedage sig, den Gaard for Øje, hvor deres Hertuginde for fem Aar siden under lignende Forhold havde udaandet, og hvor Hertug Ulrik derfor ikke mere vilde overnatte[4]. Det var triste Udsigter og Udsigt til en trist Jul. Rejsen selv svarede til Rejsens Udbytte.

22

Jo mere Enkedronningen tænkte i Ro over Udfaldet af den hele Sendefærd, des tydeligere maatte det staa for hende, at det var et fuldstændigt Nederlag. Alle hendes Begæringer var blevne afslaaede. Hendes Fader havde nærmest gjort sig til Nar ved sin Indblanding. Selv havde hun maattet staa Skoleret i det hol-

stenske Spørgsmaal. Og al denne Tort var tilføjet af det danske Rigsraad, som hun paa Forhaand havde været sikker paa umuligt kunde staa sig mod Udsendinge fra hendes Fædrenehjem. Dette nagede hende. Hertil kom desuden Vanskeligheder paa andre Omraader. Henrik Ranzau spillede tydeligt nok mere og mere under Dække med det danske Rigsraad og holdt det hemmeligt i Kundskab om alt, hvad Enkedronningen foretog sig i holstenske Sager[1].

Samtidigt glippede det med den Bistand, som hun havde haabet fra Landgreven af Hessen i Form af gunstig Paavirkning af hans unge Slægtning, Johan Adolph af Gottorp. Paa Hertug Ulriks Opfordring i saa Henseende havde Landgreven svaret med et hvast Brev, hvori han mindede om Enkedronningens og Danmarks Forsøg i Aaret 1588 paa at bedrage den ældre Broder ved at faa Christian den Fjerde valgt til Hertug ogsaa i den gottorpske Del[2].

Andre vilde under slige Forhold maaske have tabt Modet og ønsket at opgive Kampen. Enkedronningens Virketrang æggedes kun yderligere herved. Og samtidigt fik hendes Kampbegær et nyt Tilløb, idet hun erhvervede sig en ligestemt Vaabendrager.

Det havde allerede tidligere gentagne Gange vist sig, hvor ilde stedt hun var uden en retskyndig Kansler, der kunde føre hendes Tanker og Planer ud i Livet ved at iklæde dem forretningsmæssig Form. Efter hendes Overtagelse af Regeringen i Hertugdømmerne var slig en Embedsmand bleven aldeles nødvendig for hende. Afsendelsen af det meklenborgske Gesandtskab til Danmark viste bedst, hvilket uhyre Kraftspild Manglen af en slig Person medførte. Ingen følte dette bedre end Enkedronningen selv, og hun skrev derfor kort efter Jul 1591 til sin Fader for at bede ham afhjælpe saavel dette Savn som Manglen af en tysktalende Præst.

Dette sidste tog noget længere Tid, thi Magister Maschwedel, paa hvem Hertugens Valg faldt, skulde ikke blot først prøves som Taler — Hertugen gav ham, da han havde ladet ham prædike for sig, Karakteren: „nicht übel“ — men dernæst skulde

han sendes til Universitetet i Rostock for af Professor Lucas Backmeister at undersøges, om han ogsaa var ganske „ren i Læren“, førend man turde ordinere ham til Hofpræst. Sligt tog Tid, saa at førend til Paaske kunde han ikke ventes til Danmark. Den verdslige Visdom var derimod hurtigere i Vendingen. Hertugens Valg faldt paa en af hans egne Raader, Dr. juris Winhold Sybrandt. I en Fart satte denne sig i det hertugelige Kancelli ind i alle de mange Sager vedrørende Enkedronning Sophia og Danmark, og allerede den 20. Januar 1592 var han sejlklar[1].

Det Forspring, som saaledes Juraen fik for Kristendommen, blev ikke uden sindbilledlig Betydning for de nye Forhold. Dr. Sybrandt var en dygtig Mand, og Hertug Ulrik havde uden Tvivl Ret, naar han skrev om ham, at han kun vanskeligt selv kunde undvære ham. Men hans Begavelse var af en farlig Art og passede i hvert Fald kun altfor godt ind i Enkedronningens Svagheder. Nybagt, stridslysten, skarp og hensynsløs blev han trods al Klarhed og praktisk Behændighed kun en forøget Slyngkraft i Enkedronningens iltre Virkemod. Al den stolte Overlegenhed, al den fremfusende Sikkerhed og bidske Frygtløshed, som hun sad inde med, og som hidtil havde gjort saa mange af hendes Skridt altfor djærve og ubændige, blev nu skarpsleben og giftdøbt. Hendes Forstand, varme Følelse og Hjertens Godhed havde tidligere kunnet bringe de Mænd, der havde kendt hende fra, da hun som Barn blev dansk Dronning, til at glemme mangen uoverlagt Haardhed og kantet Smaalighed og skrive det hele paa de nye Forholds og Uerfarenhedens Regning. Men nu blev alt anderledes. Dette her var ikke længer blot ungt Overmod, der slog Knald med en Kanepisk, men erfaren Ondskab, der slog, saa det ramte, og ramte, saa det sved. De Angreb tilhøjre og venstre, der nu haglede ned, var vel beregnede i al deres Overfusen. Hadefulde, giftige hagede de sig fast, skar igennem og gød Ild i Saaret. Og hvad der næsten var det værste, de var saa juridisk fiffigt affattede, at Brodden sad der, men Ansvaret var borte. Saadanne Angreb skaber Fjender og glemmes ikke. Med Dr. Sybrandts Komme begyndte et nyt Afsnit i Formynderstridens Historie.

Allerede i Februar 1592 synes man at kunne spore en ændret Tone i Enkedronningens Breve. Ifølge hendes tidligere lagte Plan burde jo Landdagen, hvor Johan Adolph skulde hyldes som Hertug af den gottorpske Del, opsættes og udskydes saa længe som muligt. Men medens hun endnu i Efteraaret 1591 havde søgt passende Paaskud og tilskrevet alle Vedkommende vidtløftige Undskyldninger for Udsættelsen, saa var Tonen en hel anden, da hun i Februar 1592 paany udsatte Landdagen indtil Slutningen af Maj. Det hed nu blot kort og godt, at „paa Grund af indtrufne, uforudsete Forhindringer var det hende umuligt“ at holde Landdagen til den berammede Tid[1].

Mere tydelig blev dog Virkningen af Kanslerens Komme paa et andet Omraade. Det meklenborgske Gesandtskabs Skæbne havde pint og ærgret Enkedronningen i højeste Grad. Kunde hun tænkes at glemme, saa skulde Hak Ulfstands og særligt Hans Mikkelsens Holdning bag efter vel minde hende om, hvad hun forgæves havde søgt at faa forandret. Ingen af disse kunde være i Tvivl om, hvem der var sigtet til, og hvilke Forhold der var klaget over i Hertug Ulriks og Enkedronningens ret gennemsigtige Beskyldninger.

Almindelig menneskelig Skrøbelighed samt Trang til at sikre sig selv bød dem da nu at lade hende dobbelt føle, hvo der havde Magten, være strængere end før over Adgangen til Christian den Fjerde, laase for Kælder, stænge for Stald. Og hvad der gjaldt overfor Enkedronningen, gjaldt i endnu højere Grad overfor hendes Folk. Især denne nye tyske Doctor, som formodentlig efter gammel Skik skulde ikke blot huses, fødes og klædes, men vel endog lønnes af Danmark. Det var ikke lystelige Forhold paa Frederiksborg, hverken for Enkedronningen eller hendes Undergivne.

Under Vægten af alt dette fattede Enkedronningen og Dr. Sybrandt en ny Plan. Det er selvfølgelig ikke nu muligt at sondre hver enkelts Part heri, ikke mindst fordi de synes at have været saa enige. I det Brev, hvori Planen udtaltes, genkender man let Doctorens æggende, bidske Stil med dens latinske Floskler. Men samtidigt hører man stundom ligesom en heftig Kvindes

Udbrud, der, hvis de ikke betegner delvis Diktat, dobbelt viser den inderlige Enhed i Tankegang hos Afsender og Affatter.

Brevet var dateret Frederiksborg den 1. Marts 1592 og naturligvis stilet til Hertug Ulrik[1]. Enkedronningen kunde ikke godt taale at tænke paa det hastige, uventede Svar, som Rigsraaderne havde givet paa hendes Faders Henvendelse. Hidtil havde hun ladt det blive ved, hvad hun erklærede dem den 9. December forrige Aar. Men lod man det gaa helt hen i Tavshed, saa vilde Regeringsraader og Rigsraader holde Hænderne for Øjnene og faa sig en billig Latter over, hvordan Fader og Datter, da de forlangte noget urimeligt og blot til egen Fordel, var blevne vist Vintervejen og lyst hjem, saa at der ikke var andet muligt mere end altum silentium eller evig Tavshed. Ja, de Karle kunde drive det saa vidt i Overmod, at naar man nødtes til igen at søge noget hos dem, de da uden videre svarede Nej.

Enkedronningen mente derfor, at de trængte til et skarpt Svar. Og dette var let at give, thi Hertug Ulrik og hun havde jo ikke anmodet om det urimelige, som Rigsraadet paaduttede dem, men om det ganske naturlige: en midlertidig Bolig, indtil Nykøbing Slot blev færdigt, og Underhold for Døtrene, indtil de skulde have Udstyr. Latterligt og harmeligt var det at se, hvorledes Rigsraaderne havde vovet at holde dem „Livgedings-Brevet" for Næsen, og med majusculis eller store Bogstaver mindet om, at jo Hertugen i sin Tid selv havde „ladet sig det gefalle".

Som om ikke Hertugens og hendes Ønsker netop var i den inderligste Overensstemmelse med „Livgedings-Brevet". Thi naar der i dette taltes om „Livgedings-Hus", hvor Enkedronningen skulde bo, saa forudsattes selvfølgeligt, at dette havde Tag og Kammer, saa at det overhovedet var beboeligt. Og naar „Livgedings-Brevet" var oprettet mellem Mand og Hustru, uden at Børn med et Ord berørtes, saa var det et dristigt Stykke at paastaa, at det angik Døtrenes Underhold. Hertug Ulrik maatte derfor endelig sende Rigsraaderne en skarp Tilrettevisning, „saa at der kunde blive sat Spunds for al deres Næsvished og Hovéren, som nu piblede ud". Hvad Enkedronningen selv vilde gøre,

havde hun endnu ikke endelig bestemt. Derom vilde hun gerne først tale mundtlig med Faderen.

Saa var der Christian den Fjerdes slette Undervisning. Hertugen havde jo klaget over den, men den var ikke bleven bedre. Hak Ulfstand var Hofmester, men savnede efter Enkedronningens Mening alle en god Hofmesters Egenskaber. Han havde selv hverken lært ita eller non, og et Spørgsmaal om han overhovedet kunde skrive sit eget Navn. Og saa skulde han med sin crassa ignorantia føre Tilsyn med, at Tugtemesteren ikke lærte den Unge andet end det nødvendige og ikke besværede ham med utidig Vidtløftighed! Hans eget Hverv var at undervise Christian den Fjerde i kongelige Sæder og excercitia; men han havde jo aldrig seet sligt, endsige lært det. Nej, han duede kun til at være Hofmester, hvis dette bestod i at kunne løfte en Kande og tømme den, fortælle Nyheder til en maabende Flok og faa den omskabt til Grinebidere.

Da Hak Ulfstand sjældent var tilstede, og for den Sags Skyld ogsaa kunde undværes, var Christian den Fjerde den meste Tid overladt til sin Lærer, Magister Hans. Men han var af samme Stof som Hofmesteren, bundede nok ikke dybere i Lærdom og var i hvert Fald udygtig til denne Art Undervisning. Det bedste, han foretog sig, var at lade Christian den Fjerde hver Morgen læse et Kapitel i Biblen. Dog det kunde Moderen jo ligesaa godt gøre. Men han var mere end udygtig. Han var tillige en durkdreven Ræv med allehaande bag Øret. Just derfor satte Regeringsraaderne ham saa højt, ja paastod, at bedre Mester skulde man ikke finde, om saa man støvede alle Højskoler igennem. Sagen var, at han kunde bruges til at fylde den unge Herre med deres Meninger om, hvordan alting nu og engang i Tiden burde være, og fæstne den unge Konge i, hvad der saaledes blev ham indbildt.

Al Hans Mikkelsens Higen gik ud paa at gøre Tyskerne forhadte for Prinsen og fremhæve de Danske. Ja, i sin Trædskhed søgte han endog at hidse Søn mod Moder og stifte alskens Tvedragt imellem dem, hvad dog, om Gud vil, med Forstand skal blive imødegaaet. Han lod sin Herre ingen Tid tilovers til at

veksle et Ord med sin Moder, og altid var han tilstede og hørte selv med. Ja, han havde indjaget Prinsen saadan Frygt, at denne intet turde foretage sig, om det saa gjaldt hans eget Ve og Vel, uden først at have spurgt sig for hos ham og faaet hans Befaling. Denne Pave skod sig saaledes op, at han understod sig at byde over Stald, Køkken og Kælder. Ingen turde gøre sig Haab om at komme an ved Prinsens Hof, naar han ikke havde fundet Naade for Magisterens Øjne.

Kun Gud i Himlen vidste, hvor nær det gik Enkedronningen at se sin Søn i den blomstrende Ungdom blive saa ilde røgtet og plejet. Nu nylig havde han Lyst til at øve sig i Ridning. Men se, om den Pave vilde give efter og lade ham faa Lov! Og dog var Prinsen just nu i den Alder, hvor slige Øvelser hørte sig til, istedetfor altid at sidde indelukket og ophængt. Enkedronningen kunde som Moder ikke tie til sligt eller svigte sit Barn, hvor det ikke selv kunde raade. Og Bedstefaderen var knyttet til den unge ved Blodets Baand. Hun bad derfor Hertug Ulrik for hendes Skyld, for Frederik den Andens Skyld, at skaffe Forandring i disse Forhold.

Hun havde tænkt sig en Skrivelse fra Hertugen til Rigsraaderne med Opfordring til at tage Vare paa Christian den Fjerdes Opdragelse og give ham en anden Hofmester, da Hak Ulfstand saa sjældent kunde være hos ham. Det kunde maaske hedde i denne Skrivelse, at alle kongelige mores og exercitia nu var stegne saa højt, at Folk, som for 40, 50 Aar siden var ved Konge- og Fyrstehoffer, nu stod fremmede og uden Forstaaelse overfor alt dette, endsige da at de kunde bruges til at undervise unge Herskaber og øve dem deri. Da heller ikke Prinsens Lærer længer passede til hans Alder, efterdi han ikke havde seet sig om udenfor Riget, saa burde der formentlig ogsaa her gøres Forandring, og en ny ansættes, der var dygtig i Sprog og Historie og havde bevæget sig i Verden.

Dette sidste var kun Forslag, som Enkedronningen bad sin Fader selv at rette paa, men snarest at fremme. „Thi dette Par Folk, Hofmesteren og Præceptoren, ville Vi ikke længere vide, se, taale eller høre om Vor Søn!“

Med dette heftige Udbrud endte Brevet. Dog henstilledes det i en Efterskrift til Hertugen, om han ikke vilde lade de to her udbedte Skrivelser til Rigsraadet komme i to Hold og sende den om Undervisningen først, for at den kunde faa Tid at virke. Det var nemlig at befrygte, at hvis Tilrettevisningen om „Livgedinget" kom samtidigt, kunde den ene let svække den anden.

23

Under tidligere Forhold kunde saa varm en Opfordring som denne maaske have lokket Hertug Ulrik frem til virksom Indgriben. Han havde imidlertid den sidste uheldige Indblanding i for friskt et Minde til, at han skulde lade sig hidse paa ny. Han indskrænkede sig derfor til at svare[1], at det havde gjort ham meget ondt af Enkedronningens Brev at erfare, at hun fremdeles havde Grund til Utilfredshed. Men hvad Forslaget om Brevene angik, saa maatte han bestemt afvise det som uhensigtsmæssigt. Enkedronningen havde jo i December under Gesandtskabets Ophold i Danmark selv sendt Rigsraadet en Gendrivelse af dets Misforstaaelser, men ikke desmindre var Rigsraadet ganske roligt blevet ved sin første Afgørelse uden at ville indlade sig paa Forhandling.

Det maatte overhovedet erindres, hvad Hertugen baade efter og før Frederik den Andens Død havde erfaret, at det danske Rigsraad, efterdi Danmark var et Valgrige, havde erhvervet sig mere Magt end Undersaatter i Arvelande. Rigsraaderne agtede derfor kun lidet, hvad Hertug Ulrik anmodede dem om, naar det ikke stemmede med deres egen Vilje. Og man udrettede ikke det mindste ved at indlade sig i blot Ordstrid med den Slags Folk, naar man ingen Magt havde over dem. Et nyt skarpt Brev vilde da ikke tjene Enkedronningen til Fromme, men kun vække yderligere Forbitrelse.

Alt dette havde Hertugen baade selv tænkt paa, forend han efter sin Datters Ønske sendte Gesandtskabet, og bedt hende

betænke, forinden hun meddelte Rigsraadet, at hun agtede at forlade Hoffet. Han havde baade mundtligt og skriftligt advaret hende derimod. Drog hun bort fra Hoffet, vilde kun hendes Ubehageligheder forøges; blev hun derimod endnu en Tid, vilde det være Christian den Fjerde og de andre Børn til Gavn, og hende selv til Anseelse. Men den første Forudsætning for at blive var ikke at stifte ny Strid. Rigsraadet havde jo lovet at holde sig til Aftalerne af 1588, og hvis Enkedronningen havde noget at beklage sig over, da at ville tage Sagen til Forhør. Det vilde da være ganske utilraadeligt nu at sende slig skarp Skrivelse.

Hvad den unge Konges Opdragelse angik, saa tvivlede Hertugen ikke om de omtalte Mangler hos Hofmester og Lærer. Hertugen maatte selv bekende, at hvis Henrik Rammel havde maattet blive ved at være Hofmester[1], vilde dette have været til langt større Gavn for den unge Konge. Men da nu Hak Ulfstand baade selv var Regeringsraad og af det samlede Rigsraad valgt til at være Hofmester; da fremdeles Regeringsraaderne satte Læreren saa højt, som de gjorde, saa vilde et Brev i modsat Retning til Folk, over hvem man intet havde at sige, ogsaa i denne Sag kun udrette eet: at fremkalde yderligere Ubehageligheder. Hertugen bad derfor sin Datter vise Taalmodighed.

— At tale om Taalmodighed til Enkedronningen, tilmed naar Dr. Sybrandt stod vaabenklar ved hendes Side, var at prædike for døve Øren. Hvor ørkesløst dette var fremgaar allerede af, at de end ikke oppebiede Hertugens Svar, end sige hans mulige Skrivelse til Rigsraadet, men selv lagde ud forinden. Om Grundene til denne Hast og Ændring af Planen foreligger der intet. Skøndt andre Hensyn vel har været medbestemmende, fristes man næsten til at tro, at den altfor lange Ventetid, inden Hertugen lod høre fra sig, omtrent tre Uger[2], har været en Hovedgrund.

Det maa lades dem, at de optog Kampen uden smaaligt Hensyn til Følgerne. At der kunde være Fare ved paa samme Tid at bryde baade med Henrik Ranzau og med Rigsraadet synes ikke at have voldet nogen Ængstelse. Som et Linjeskib for

strygende Vind stod Enkedronningen ind mellem dem og gav samtidigt det glatte Lag til begge Sider.

Den 15. Marts skrev hun til Henrik Ranzau[1], at hun alt tidligere havde paatalt, men nu ikke længere vilde taale den Maade, hvorpaa han forsætligt forvirrede Regeringssagerne ved at sende Indberetninger baade til hende og til Rigsraaderne. Trods hans Undskyldninger var hans Fremfærd dog ikke bleven ændret. „Man var naadekær og Allemands Ven". Enkedronningen vilde endnu engang have ham erindret om at holde sig fra sligt. Hvis ikke maatte hun tænke paa andre Midler, hvorved slig Utilbørlighed kunde afskaffes.

Det var den skrappeste Tiltale, som Henrik Ranzau længe havde faaet. Han bevarede dog Anstanden og svarede tilbage[2], at han med ikke ringe Vemod havde erfaret, at Enkedronningen nærede Mistanke til ham. Siden denne Sag sidst havde været paa Tale mellem dem, havde han imidlertid, saa sandt hjælpe ham Gud! ikke meddelt Rigsraaderne det ringeste Ord, skriftligt eller mundtligt, om Regeringssager i Hertugdømmerne. Hermed var selvfølgelig ikke ment, at han jo nok havde sendt Rigsraadet nye Tidender, hvad han jo var forpligtet til og lønnedes for.

Muligt kunde Enkedronningen staa i den Formening, at han vidste Besked om, hvad der senest var foregaaet mellem hende og Rigsraadet, ja havde blandet sig deri med Raad og Daad. Men han kunde med Sandhed sige, at han ikke havde vidst og endnu ikke vidste det ringeste herom. Thi han brugte ikke at blande sig i Handler, der ikke angik ham, eller „forsætlig forvirre Regeringssager", eller være „naadekær og Allemands Ven", som Hds. Maj. „fast heftigt" udtrykte det. Al hans Tragten gik tværtimod ud paa nu i hans høje Alder — ligesom forresten da ogsaa, dengang han var ung — at kunne leve sin korte Tid med en god Samvittighed. Og hans Samvittighed tilsagde ham, at han i denne Sag var ganske uskyldig.

Det havde været hans Haab, at Enkedronningen ikke vilde kunnet lade sig bevæge til at sende ham en „slig gesvindt Skrivelse" paa den blotte Mistanke, uden sikker Vished for, hvor,

hvorledes og ligeoverfor hvem han havde forbrudt sig. Denne falske Angivelse pinte ham imidlertid. Han bad derfor underdanigst Enkedronningen om at nævne ham Vedkommende, saa skulde han svare ham saaledes, at Hds. Maj. skulde spore hans Uskyld og deraf have et naadigst Velbehag. Men først og fremmest bad han hende om at agte denne hans sandfærdige Undskyldning mere end hans Avindsmænds Forebringender, og være og blive ham en naadig Dronning og Frue. Han trøstede sig underdanigst til at være saavel villig som skyldig til at fortjene sligt ved al menneskelig og mulig Flid for Hds. kongl. Majestæt og alle hendes, hvilke han troligt befalede den Almægtige til al kongelig Velfærd.

Den hele Trøst, Statholderen fik, var en kort Meddelelse[1] fra Enkedronningen om, at hun havde modtaget hans Undskyldningsbrev og ikke kunde gaa nærmere i Enkeltheder, men lod det blive herved. Hvis ogsaa han fremtidigt lod alt have sit rette Forblivende, vilde Sagen hermed være i Orden. Henrik Ranzau tav hertil, og Freden var atter tilsyneladende genoprettet. Men ogsaa kun tilsyneladende. Thi med denne Brevveksling var det sidste, afgørende Spil begyndt, hvor det gjaldt om, hvem af de to Parter der skulde helt fortrænges. Som Datidens „Pirkentavl“ spilledes dette paa højst forskellig Maade. Enkedronningen med stærke Stød til den ophængte Kugle, hvorved den maaske kunde ramme og splitte, men snarest slog fejl af Forhjørnet og gik over Hovedet paa Resten. Statholderen derimod med disse bløde, vel beregnede Sving, hvor Kuglen ligesom halvt undskyldende gled ud af hans Haand og, mildt og stille kredsende, endte med bagfra at „pirke“ Hovedkeglen om.

24

Den 15. Marts 1592 havde Enkedronningen givet Henrik Ranzau det glatte Lag. Tre Dage efter kom Turen til Rigsraaderne. Ogsaa denne Skrivelse udfærdigedes paa Frederiks-

borg, under hvis tvedelte Dobbelttag tvende Lejre husedes i disse Dage, Christian den Fjerde og Hans Mikkelsen skrivende latinske Stile[1] i det ene Kammer, Enkedronningen og Dr. Sybrandt i Lag med en tysk Note i det andet.

Emnet for denne[2] var valgt med en vis Snildhed, idet den ikke kom til at dreje sig om de to haabløse Punkter, som man jo ogsaa havde overladt Hertug Ulrik, nemlig „Livgedinget" og Christian den Fjerdes Opdragelse, men derimod om et saarbart Punkt i Rigsraadets sidste Udtalelse. Som Paaskud benyttedes, at Enkedronningen under det meklenborgske Gesandtskabs Forhandlinger havde svaret Rigsraadet paa dets Henstilling om Regerings-Forholdene i Hertugdømmerne, at hun vilde tage Sagen under fornyet Overvejelse.

Det var dette, hun nu havde gjort. Først havde hun tænkt sig at lade det hele Spørgsmaal ubesvaret, da Gesandternes Hverv jo slet ikke havde drejet sig herom, og det af dem blot rent i Forbigaaende under Omtalen af Hans Blomes Strid var blevet berørt, at Enkedronningen efter Anmodning havde overtaget Regeringen i Hertugdømmerne. Men ved nærmere Eftertanke var det blevet hende klart, at Rigsraadet med Flid havde trukket netop denne Sag frem for at rette den Sigtelse mod hende, at hun havde trængt sig ind i Regeringen uden at agte sin Søns Højhed og Reputation. Her var da hendes Svar.

Kun nødigt havde Enkedronningen i sin Tid paataget sig al Ulejlighed og Bekymring med Formynderregeringen i Hertugdømmerne. Hun havde kun gjort det for sin Søns Skyld og efter de holstenske Raaders oftere gentagne Bøn. Og hun maatte være overbevist om, at Rigsraadet baade fra først af kendte denne det holstenske Ridderskabs „heftige Solliciteren" og var vidende om, at hun endelig overtog Regeringen. Hun anede ikke, at nogen kunde have noget at erindre mod dette Skridt, og hun kendte ikke anden Maade at hævde sin Søns Højhed og Reputation. Havde nogen kunnet paavise hende en saadan, vilde hun med Glæde have valgt den.

Da Rigsraaderne tav, maatte hun tro, at hendes Foretagende var dem til Behag. Havde de imidlertid haft bedre Tanker om,

hvad der kunde tjene hendes Søn til bedste, men forsætlig forholdt Enkedronningen sligt og derved foraarsaget deres Herre Skade, saa havde de kun i ringe Grad handlet, som de burde. Enkedronningen derimod var, selv om ingen havde bedt hende om at overtage Formynderskabet og Styrelsen, ifølge Loven den nærmeste hertil, efterdi der ikke var nævnet nogen i Testamentet. En Slægtning styrer altid bedre end en Fremmed. Enkedronningen havde altsaa med personlig Opofrelse gjort, hvad der var det rette og det bedste, og fortjente herfor Tak.

Men, kunde der maaske indvendes, i dette Tilfælde behøvedes ingen andens Omsorg og Styrelse, da Christian den Fjerde jo alt af Kejseren havde erholdt veniam ætatis og saaledes var fritagen for andres cura og selv burde føre administrationem. Dette kunde dog ikke være Rigsraadets Mening. Thi da det holstenske Ridderskab i sin Tid var gaaet ud fra denne Tankegang og derfor havde krævet, at Prinsen personlig skulde lade sig hylde og personlig bekræfte deres Privilegier, saa var det netop det danske Rigsraad, der havde svaret, at dette ikke kunde ske, da han endnu var mindreaarig. Man opsatte derfor baade den personlige Hylding og den personlige Bekræftelse af Privilegierne, indtil Prinsen fik naaet den myndige Alder. Efter Rigsraadets egen Paastand var altsaa Christian den Fjerde endnu mindreaarig, og Landets Styrelse maatte ske ved Formynder.

Men saa var det fuldstændigt med Urette, at man angreb Enkedronningen for at nedbryde den unge Herres Højhed og Reputation ved som Formynderske at lede Styrelsen for ham. Thi et af to. Enten var Christian den Fjerde i dette Øjeblik myndig og maatte i saa Fald holde, hvad der af Rigsraadet paa hans Vegne var blevet lovet: selv at bekræfte alt, hvad Holstenerne kaldte deres Privilegier. „Men saa ligger vistnok Vor Søns Reputation og Højhed med det samme i Brønden, og Vi gad seet den, der atter skulde faa dem til Vejrs og løftet op". Eller ogsaa var Christian den Fjerde fremdeles umyndig, og Rigsraadet i sin gode Ret, naar det lod Hertugdømmernes Ridderskab nøjes med det blotte Løfte om, at Privilegierne nok skulde blive bekræftede. Tertium non datur.

En Fordel ved Formynderskab er, at den unge Herre ikke faar Magt til at angribe sit eget Gods. Har han en saadan Magt, saa slutter der sig nu en, nu en anden til ham, og man ordner og omordner saalænge, indtil der tilsidst næsten ikke er mere tilovers. Kommer han saa selv engang til Regeringen og skal selv holde Hof, er der knap levnet saa meget, at han har til Husbehov og kan hævde sin Stand. Exempla sunt odiosa. Enkelte Eksempler, Rigsraadet bekendte, kunde anføres. Sed sufficiat.

Hvad Fyrstendømmernes Indtægter angik, saa mærkedes det vel, at Rigsraadet vilde stille Enkedronningen i et mistænkeligt Lys. Hun vidste godt, at Slesvig og Holsten var gode Fyrstendømmer. Hvis de var endnu bedre, skulde det glæde hende. Og hun skulde forhaabenlig ikke efterlade dem værre, men bedre, thi hun havde ikke sovet, men haft vaagent Øje overalt.

Hvorledes hun tog Vare paa Christian den Fjerdes Vel kunde sees af, at hun med al Flid havde afværget den Hyldingsdag, som Rigsraadet havde bevilget den gottorpske Hertug Johan Adolph. Den var ikke kommen istand endnu. Og hvis Rigsraadet gjorde sin Pligt mod den unge Konge, skulde der vel fremdeles findes paa Udveje.

Dette var en kort Redegørelse for, hvorledes hun var kommen til Formynderskabet, og hvorfor hendes Styrelse var bedre og tjenligere, end hvis Christian den Fjerde selv førte Styret. Delte Rigsraadet Mening med Enkedronningen, var alt i Orden. Vidste de noget bedre at anføre, var det deres Pligt at sige det. Hun skulde i saa Fald, hvis hun fandt deres tjenligere til hendes Søns Bedste, ogsaa vide at vise dette.

I hvert Fald haabede hun, at Rigsraadet nu vilde aflægge sin Mistro overfor hende og ikke mere tænke paa den Regeringsmagt, som hun med Føje og Ret udøvede. Hun skulde med Guds Hjælp optræde saaledes, at man engang skulde sige: „Frumoderen har ment det troligt og vel med sine Børn“. Hun stolede naadigst paa, at Rigsraadet ikke ved forsætlige Indgreb vilde fremkalde modsigende Befalinger og derved kun bidrage til, at Undersaatterne blev „argere og ondere end tilforn“. Selv lovede

hun at ville holde det i Kundskab om alle de Sager af Vigtighed, der maatte forekomme.

Under Regeringsraadernes Adresse afgik denne Skrivelse til København. Her var imidlertid kun Niels Kaas tilstede samt — den ham i de andres Fravær vistnok medforordnede — Arild Hvitfeld. De læste Brevet og svarede straks[1] tilbage, at da Enkedronningens Udtalelser angik det samlede Rigsraad, maatte ogsaa dette give Svaret. Foreløbigt kunde de dog ikke andet end for deres egen Del bemærke, at de ikke mindedes nogen Ytring i hin Rigsraadets Resolution, hvormed man havde ment at ville fornærme Enkedronningen. Da de meklenborgske Gesandter havde omtalt hendes Overtagelse af Regeringen, og da just i samme Dage en udskreven Hyldingsdag for Johan Adolph var bleven udsat, var det formentlig faldet naturligt at minde om, at Kongens Interesser maatte blive iagttagne, hvilken Ytring dog umuligt kunde tænkes rettet mod Hds. Majestæt.

Hermed var Striden udsat, indtil Rigsraadet samledes til Herredag i Maj Maaned 1592[2]. Dette Tidspunkt synes dog Enkedronningen ikke at have været særligt opsat paa at oppebie. Hun forlod Frederiksborg og drog ud paa en vidtløftig Rejse til „Livgedinget", Meklenborg og Hertugdømmerne.

Niels Kaas og Arild Hvitfeld, der var vidende om denne hendes Plan, sendte derfor tre Dage efter deres sidste Brev til Enkedronningen et nyt til Lensmanden paa Frederiksborg, Jakob Trolle[3], med Befaling til forinden Enkedronningens Afrejse at meddele hende, at det fremdeles var galt fat med Hans Blome. Skøndt hun havde befalet ham at afskedige den af ham med Urette indsatte Præst i Fardrup, sad denne fremdeles i Embedet. De bad hende derfor inden sin Afrejse fra Landet tænke paa Middel og Raad til at faa sligt afskaffet, paa det at ikke Regeringsraaderne skulde nødsages til at give menige Rigsraad det tilkende, og dette da tage Sagen i sin Haand.

Brevet til Jakob Trolle synes at være kommet for silde. Et nyt Brev[4] sendtes da afsted efter Enkedronningen og naaede hende i Vordingborg. Hun svarede tilbage i temmeligt almindelige Udtryk[5]. Ankommen til Nykøbing havde imidlertid ogsaa

hun en lille Djævel at hviske dem i Øret. Næst efter Tak for, at der var sørget for Forraad til fortsat Bygning — de hugne Sten var dog endnu ikke tilstede — meddelte hun, at Bryggerset og Bagerset nu var saa faldefærdige, at hvis man ikke passede paa itide, vilde de styrte ned i Graven[1]. Med disse Smaaskud paa længere Afstand endte den første Del af Sammenstødet.

25

Enkedronningen opholdt sig nu i nogle Maaneder borte fra Hoffet. I denne Tid hvilede vel ikke Striden; det var jo tværtimod Rigsraadets Tur nu at tage til Genmæle. Men al Strid og al Bitterhed var ikke i Stand til at dække over et Træk, der netop i disse Omgivelser gør et særligt tiltalende Indtryk: Begge Parter blev øjeblikkeligt enige, al Tvist var glemt, saa saare det gjaldt hele Rigets Interesser. Dette viste sig gentagne Gange med Styrke i Aaret 1592, og det er netop denne Underbund, der giver hin Tids Historie sit smukkeste Præg. Man dømme som man vil om de enkelte Parters forskellige Syn og Fordomme. Det føler man, at Forbindelsen mellem disse forskellige Opfattelser og den fælles Følelse af det rette ikke var bristet. Strøg en Storm over dem, reves de ikke med, men bølgede blot i Takt, sunde og rodfaste.

Tydeligt ytrede denne Enighed sig i et Brev[2], som Enkedronningen afsendte til Regeringsraaderne fra Nykøbing samme Dag som hint om det faldefærdige Bryggers. Hertug Ulrik havde faaet Nys om og meddelt til sin Datter, at Sverige hvervede Krigsfolk og lod ruste Skibe i Tyskland, hvilke man agtede, „uden at spørge Christian den Fjerde om Forlov, at lade føre over hans Strømme“. Øjeblikkeligt havde Enkedronningen meldt det til Regeringsraaderne, der straks tog deres Forholdsregler. Det var denne deres hurtige Omsigt, som hun takkede dem for i sit Brev og lovede i Tiden at skulle minde Christian den Fjerde om.

Da hen paa Sommeren den farlige Forbindelse mellem Sverige og Holsten Gottorp fuldbyrdedes, idet Hertug Carl af Södermanland (den senere Kong Carl den 9de, Fig. 50) efter sin første Hustrus Død ægtede Johan Adolphs Søster (Fig. 51), viste Enkedronningen og Regeringsraaderne lignende Samdrægtighed. Enkehertuginde Christine ledsagede Bruden, sin Datter, gennem Danmark til Sverige. Med Flid behandlede Regeringsraaderne dem paa deres Gennemrejse med udsøgt Forekommenhed, og Enkedronningen kom baade paa Opturen og Nedturen til Antvorskov for at holde Hof her saa længe og repræsentere Landet, uagtet, som hun udtrykte sig til Regeringsraaderne, „I vel forstaa, at intet Sted i hele Riget er mig widrigere end dette“, og Pest desuden rasede rundt omkring[1].

Fig. 50. Hertug Carl af Sødermanland, senere Kong Carl IX.

Sin vanskeligste Prøve havde Enigheden at bestaa i det holsten-gottorpske Spørgsmaal. Dette grænsede nemlig altfor nært op til selve Hovedstridspunktet, Enkedronningens Overtagelse af Regeringen i Hertugdømmerne. Ogsaa i denne Sag viste man dog en vidtgaaende Endrægtighed. Midt under Striden henvendte Enkedronningen sig i Marts 1592 hemmeligt til Niels Kaas, talte aabent og ærligt til ham om alle Vanskelighederne og endte med at vinde ham for sin Opfattelse[2].

Det, hun havde kæmpet for, var jo at hindre Johan Adolph i at blive hyldet, da han rimeligvis vilde blive tvungen til med det samme at bekræfte Privilegierne, men herved i sine Undersaat-

ters Øjne vilde faa et Forspring for Christian den Fjerde. Enkedronningen havde ikke i denne Sag kunnet betro sig til sine holstenske Raader, da det jo netop var dem, hvis Fordringsfuldhed angaaende Privilegierne skulde holdes nede.

Fig. 51. Johan Adolphs Søster Christina af Holsten, gift med Kong Carl IX i Sverige.

Hendes Forsøg paa gennem Landgreve Vilhelm af Hessen at faa Johan Adolph advaret, var, som ovenfor berørt, ganske mislykket. Landgreven synes at have opfattet denne Tilnærmelse som en blot Krigslist fra dansk Side. 1588 havde man søgt at hindre Philips Valg, nu søgte man at hindre Johan Adolphs Hylding. Efter hans Mening burde man i Fællig afslaa alt, hvad der hed Privilegier. Men hvis man fra dansk Side ikke havde Mod hertil, burde tværtimod den unge Hertug se skyndsomst at blive hyldet og efter Evne benytte sit Forspring for Christian den Fjerde. Landgreven afbrød derfor snart de gennem Hertug Ulrik af Meklenborg indledte, hemmelige Forhandlinger, og kort Tid efter røbede han endogsaa den hele Hemmelighed, saa at Enkedronningen kunde melde sin Fader, at man nu i Hertugdømmerne vidste god Besked om deres Brevveksling[1].

Her var da intet andet for, end at tale aabent med Niels Kaas. Og han forstod hende. Han var jo selv bleven betænkelig ved

den stærke Firen for Hertugdømmernes Valgret 1588, og med Iver havde han 1590 virket for Hævdelse af Kongehusets Arveret. Han enedes da med Enkedronningen om en bestemt Slagplan. Det kunde ikke hjælpe yderligere at opsætte Johan Adolphs Hyldingsdag, den maatte nu finde Sted til den af Enkedronningen sidst fastsatte Tid, den 29. Maj 1592. Men hvis, som det var at formode, Johan Adolph ved denne Lejlighed blindt hen vilde bekræfte alle Landets Privilegier, baade de skrevne og de blot paastaaede, saa skulde der paa Christian den Fjerdes Vegne nedlægges Indsigelse herimod.

I Henhold til disse Aftaler skrev Enkedronningen aabenlyst til Regeringsraaderne fra Flensborg i Maj og bad dem sende hende en paalidelig Raadgiver til Hjælp, da hun kun var omgiven af holstenske Raader, der i denne Sag ikke kunde bruges[1]. Tillige tilstillede hun dem et Udkast[2] til, hvad hun havde tænkt sig at ville meddele Johan Adolph om Sagen, for om muligt i sidste Øjeblik at bevæge ham til ikke personlig at modtage Hyldingen og heller ikke selv at bekræfte Privilegierne. Regeringsraaderne svarede tilbage[3] i samme tillidsfulde Aand, raadede hende efter bedste Overbevisning, og sendte hastigt Rigsraad Sten Brahe og Henrik Rammel til Haderslev for at staa hende bi.

Forsaavidt var alt godt. Men Vanskeligheder indtraf og maatte nødvendigvis indtræffe. Hidtil havde begge Parter været enige, fordi de havde seet Sagen alene med Christian den Fjerdes Tarv for Øje. Men næppe skulde de tagne Beslutninger bringes ud i Livet, førend det maatte vise sig, at samme Christian den Fjerde var paa engang Konge i Danmark og Hertug i Slesvig og Holsten, paa engang Rigsraadets og Enkedronningens Myndling. Hvilken Christian den Fjerde var det nu, hvis Tarv man havde haft for Øje? Kongens eller Hertugens? Der var uløselig Splid mellem hans egne to Stillinger, forsaavidt han som Konge var sin egen Lensherre, som Hertug sin egen Lensmand. Og denne Splid maatte nødvendigvis forplante sig til de to Parter, der hver især udtrykte kun den ene Side af ham.

26

Uheldet vilde, at Rigsraadet just var samlet til en Herredag i København. Dette, der vel næppe var blevet blidere stemt ved Gennemlæsningen af Enkedronningens og Dr. Sybrandts Brev om Formynderregeringen i Hertugdømmerne, medgav Sten Brahe og Henrik Rammel en dobbelt Instruks. Den ene gik ud paa, hvilke Forholdsregler der burde træffes i Anledning af Johan Adolphs Hylding. Den anden, der var hemmelig, rippede op i den gamle Tvist mellem Enkedronningen og Rigsraadet. Derimod medgaves der dem ikke nogen Fuldmagt til paa Christian den Fjerdes Vegne at modtage Hyldingsed af de mange, der hidtil havde undladt at aflægge en saadan.

Dette var et gammelt Stridspunkt. En Mængde holstenske Adelsmænd havde hidtil nægtet at sværge Hyldingsed til Christian den Fjerde, fordi Eden hver Gang var bleven dem afkrævet af en Dansk [1]. Fra Rigsraadets Synspunkt seet var dette en Opsætsighed, der nærmede sig til Oprør, og derfor burde de Paagældende stilles i Gabestokken ved, at der ikke længere gaves dem Lejlighed til at aflægge Eden. Fra Enkedronningens Synspunkt seet, var dette sidste en meget farlig Fremgangsmaade, tilmed naar i samme Øjeblik Johan Adolph personlig modtog Hyldingsed af alle sine Undersaatter. At de ikke havde villet sværge til en dansk Rigsraad, var i hendes Øjne kun en ringe Brøde; men der burde først og fremmest gives alle Lejlighed til nu at yde Christian den Fjerde den manglende Ed.

Under disse overordentlig vanskelige Forhold mødte Sten Brahe og Henrik Rammel den 22. Maj 1592 i Haderslev (Fig. 52) hos Enkedronningen.

Sammenkomsten, hvis Enkeltheder vi kender gennem deres Indberetning [2], giver et levende Billede af de modsatte Strømninger, der satte begge Parters Sind i Bevægelse. De meldte sig hos Enkedronningen „Kl. halvfem om Aftenen" og tilsagdes til Audiens næste „Formiddag" Kl. 8. Forholdene var indskrænkede: det var jo som Gæst hos sin Lensmand, Hans Blome, at Enkedronningen opholdt sig her, og som sædvanligt var kun faa Rum

tagne i Brug. Audiensen maatte da begynde med, at Stuen ryddedes, idet Hofjunkere og Tjenerskab fik Befaling til at gaa udenfor saalænge, og kun Enkedronningen og hendes Kansler, Dr. Sybrandt, blev tilbage.

Denne Fjerdemands Nærværelse var næppe efter Gesandternes Ønske, og Uviljen mod ham maatte vokse ved Tanken om, at det sikkert var denne nye Embedsmand, der havde affattet det sidste grove Brev til Rigsraadet. I deres Indberetning levnede de ham det mindst mulige og kaldte ham „Dr. Brandt“.

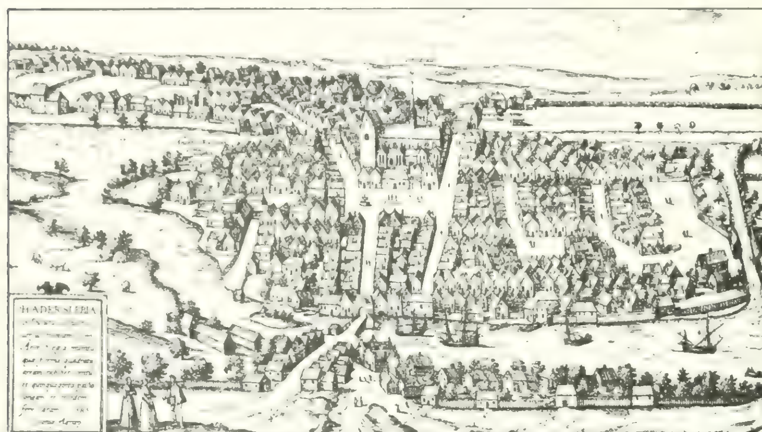

Fig. 52. Haderslev i det 16. Aarhundrede.
(Efter Braunius: Theatrum urbium.)

Gesandterne begyndte med at sige, at de efter Enkedronningens Begæring var affærdigede hid af Rigsraadet i Anledning af Hyldings-Sagen og derfor ventede Hds. Maj. Befaling. — Enkedronningen og hendes Kansler gik lidt tilside for at raadslaa. Derefter lod hun Dr. Sybrandt svare dem, at hun takkede Rigsraadet, fordi det havde afsendt dem, men hun maatte begære „Anstand“ til næste Dag for nærmere at overveje Sagen.

Nu var det Gesandternes Tur til at raadslaa indbyrdes. Slet saa hurtig en Affejning ønskede de dog ikke, og de enedes da om at hage sig fast ved Hjælp af en historisk Fremstilling. Der-

paa tog den ene af dem Ordet og bad Hds. Maj., naar hun overvejede Sagen, at mindes dens Gang, hvorledes hun først havde skrevet til Rigsraadet, og hvad dette derpaa havde tilbudt. I Overensstemmelse hermed havde Rigsraadet medgivet Gesandterne en Instruks[1] om, hvad de skulde forebringe og udrette hos Johan Adolph i Flensborg. Først skulde de søge at overtale ham til at opsætte den personlige Hylding, indtil den kunde foregaa samtidigt med Christian den Fjerdes. Vilde Hertugen imidlertid ikke gaa ind herpaa, men lod sig alligevel hylde og bekræftede personligt Privilegierne, skulde de nedlægge Indsigelse imod, hvad herved muligt kunde være den unge Konge til Skade. Denne Instruks havde Rigsraadet affattet uden i mindste Maade at ville foregribe eller paavirke Enkedronningens Bestemmelse. De henstillede derfor til hende, om hun vilde indskrænke sig til denne, eller selv medgive dem en lignende. Men i hvert Fald maatte de bede hende om at medgive dem et Kreditiv til Bevis for, at de mødte paa hendes Vegne.

Under denne Gesandternes Fremstilling havde Enkedronningen anmodet dem om at anføre Instruksens Ordlyd, hvorpaa de havde oplæst dens Hovedpunkter. Derpaa lod hun dem ved Dr. Sybrandt svare, at Opfordringen til Johan Adolph om at opsætte den personlige Hylding, indtil den kunde ske samtidigt med Christian den Fjerdes, fandt hun utidig. Hertugen var saa ofte bleven opfordret hertil, uden at det havde frugtet. Mindst nu saa sent vilde det nytte, men kun føre til at ophidse Sindene. – Gesandterne indrømmede, at Opfordringen næppe vilde virke, ligesom Rigsraadet heller ikke ventede sig stort heraf. Ikke desmindre var en saadan Opfordring dog formentlig paa sin Plads og nødvendig som fremtidigt Bevis for, at Rigsraadet ikke havde ladet noget Middel uforsøgt.

Enkedronningen lod det da bero derved, og erklærede, at hun iøvrigt ikke fandt noget at ændre ved Instruksen og derfor heller ikke mente, at nogen anden var fornøden. Hun vilde derfor nøjes med at give dem et Kreditiv samt Befaling om at udføre deres Hverv efter den givne Instruks, som hun billigede. Disse Brevskaber lovede hun at lade dem tilstille næste Morgen.

Hermed var den egentlige Audiens forbi, og Dr. Sybrandt synes at have fjernet sig, medens Enkedronningen endnu underholdt sig med Udsendingene, indtil der var rettet an. Dette gunstige Øjeblik benyttede de til ifølge den hemmelige Instruks at fremkomme med deres andet Hverv, det evige Spørgsmaal, Hans Blome, og hvad Enkedronningen i denne Sag skulde have lovet Rigsraadet. Da de begyndte herpaa, blev Enkedronningen tydeligt nok ilde berørt og havde først nogen Vanskelighed ved at beherske sig[1], men svarede dem dog, at den hele Strid mellem disse Lensmænd i sig selv var uden synderlig Betydning og kun skruet op til noget ved de paagældendes gensidige Uvilje. Hvad hun havde lovet Rigsraadet, mindedes hun meget vel og agtede ogsaa at holde. Kun maatte hun bestemt kræve, at det ikke blev omtalt og udspredt forinden. Naar det endnu ikke var blevet udført, havde dette sine Aarsager.

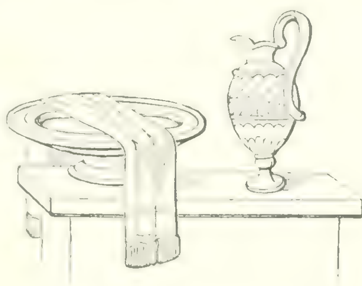
Gesandterne takkede hende for denne Udtalelse, der senere udlagdes som et fornyet og bestemt Løfte om at fjerne Hans Blome. Derpaa fremkom de med en ny Pille, idet de gik over til at omtale det af hende i Hertugdømmerne oprettede Møntværk, hvis Mønter havde vakt pinlig Opsigt ved deres urigtige Præg. Enkedronningen, der meget vel forstod, at det var selve Oprettelsen af Møntværket, der havde ærgret Rigsraadet, svarede skarpt, at det var hende, der havde ladet Møntværket oprette, og hun havde haft fuld Ret hertil, idet hun havde handlet som Formynderske for Christian den Fjerde og kun ladet præge Mønt for Hertugdømmerne. Hun haabede, at der ikke var nogen, som vilde tage sig dette nær.

Hun havde heller ikke hørt et Ord om, at der skulde være begaaet noget Bedrageri ved Møntværket; dog skulde hun gærne lade Mønterne prøve i Hamborg og Lybæk. Paa det indprægede Vaaben havde hun ikke givet videre Agt. Skulde der heri, som af Gesandterne angivet, have indsneget sig en lille Fejl, hidrørte dette fra Stempelskærerens Uvidenhed og kunde jo let ændres, hvad ogsaa skulde ske; men Mønten selv var lige lødig og god, før som efter. Iøvrigt var hun ikke engang sikker paa, at det var en virkelig Fejl, som Gesandterne havde omtalt. Det forekom

hende, uden at hun dog turde sige det sikkert, at Vaabnet havde været udskaaret paa samme Vis i Frederik den Andens Haandsignet, det i den blaa Safir. Men som sagt, skulde det vise sig nødvendigt, kunde denne Ubetydelighed jo altid rettes.

Gesandterne bad hende derpaa undskylde denne Rigsraadets underdanige Erindring. Det havde ment den nødvendig, da Folk i Udlandet jo muligt kunde gaa ud fra, at saadan Mønt var bleven slagen i Danmark. Med Sverige var man engang kommen i Strid i Anledning af Vaabnet. Og i hvert Fald vilde Rigsraadet nødigt udsætte sig for spottende Eftertale, som om det ikke kendte sin egen Herres og Rigets Vaaben.

Nu var der rettet an. Enkedronningen satte sig tilbords og lod Gesandterne opfordre til ligeledes at tage Plads. Det har næppe faldet ganske let ovenpaa det, der var foregaaet, at faa en utvungen Samtale i Gang. Og det skulde ikke hjælpe herpaa, hvis Hans Blome, som Lensmand paa Stedet, deltog i Taflet. Straks efter Haandtvætningen (Fig. 53) ved Maaltidets Ende forespurgte Gesandterne, om Enkedronningen havde videre at befale dem, og da hun svarede Nej, tog de højtidelig Afsked og begav sig ned i Staden til deres „Losamente“.

Fig. 53. Til Haandtvætning.

Hvor pinligt end Mødet kunde have været, saa havde de dog Grund til at være glade over Udfaldet. De havde faaet sagt, hvad de skulde, og opnaaet det særdeles gunstige, at Enkedronningen lod sig nøje med den dem af Rigsraadet medgivne Instruks. I Virkeligheden vilde de nu kunne møde paa Landdagen som Udsendinge fra Rigsraadet, der i Forbigaaende velvilligt ogsaa tog sig lidt af Enkedronningen. Uden at mærke det, havde hun selv været med til at fastslaa, at Rigsraadet havde Hovedmyndigheden i Hertugdømmerne, og at hendes Myndighed kun toges med paa Slæb. Nu gjaldt det blot om at slippe vel bort med dette gode Udbytte.

Den følgende Dag, den 23. Maj, var de tidligt paa Færde. Det var deres Agt at smutte bort skyndsomst muligt. De manglede blot Enkedronningens Kreditiv. Da det varede dem for længe, inden det kom, sendte de Bud til „Dr. Brandt“ og bad ham om snarest at sende dem det. Han medgav Budet et Udkast, for at de kunde gennemlæse det, og lovede iøvrigt snarest at renskrive det og skaffe det forseglet og underskrevet, saa saare „det kongelige Kammer blev aabnet“.

Enkedronningen var altsaa ikke oppe, eller dog ikke at faa i Tale af sin Kansler, endnu. Men dette var jo ogsaa ligegyldigt. De havde jo taget højtidelig Afsked igaar, og med Datidens snirklede Talemaader kunde ingen afgøre, om deres vidtløftige Tak og Farvel havde gældt blot Middagen eller Opholdet i det hele. At Enkedronningen var begyndt Audiensen med at begære „Anstand“ havde intet at sige, da hun jo i Virkeligheden havde givet dem fuldt Svar med det samme. Og havde hun villet tale yderligere med dem, havde „Dr. Brandt“ vel meddelt dem dette; men han talte jo kun om Renskriften.

Her var da intet mere at bie efter, tilmed da de „hele Morgenen havde ventet temmeligt længe“. De gav deres underordnede, Ludvig Weiner, Befaling til at vente paa Kreditivet og bringe det efter dem. Da Sejrværket paa Haderslev Kirketaarn slog syv, travede Sten Brahe og Henrik Rammel ud ad Aabenraa Vejen.

Hermed var Knuden paa en nem Maade hugget over, og det vilde sikkert glæde Rigsraaderne engang at høre, hvorledes deres Udsendinge ikke blot havde sejret i det store, men ogsaa i det enkelte hævdet Rigsraadets Værdighed. De nøjedes ikke med at tage kun til Aabenraa, hvad der ellers var anseet for en passende Dagsrejse[1]. Efter at have bedet her, drog de lige saa langt videre, og naaede sluttelig til Flensborg.

Sent paa Aftenen kom endelig Ludvig til dem, men — uden noget Kreditiv. Han berettede, at Enkedronningen var bleven ilde tilfreds med, at de uden videre var dragne bort; hun havde haft vigtige Sager at tale med dem om. I den Anledning skulde han hilse og sige: Naar de var dragne bort, var den Sag omme.

De maatte saa rejse med samt deres Instruks! Hds. Maj. agtede ikke nu at sende Brev efter dem [1].

27

Det var en meget ubehagelig Vending! Alt, hvorpaa de havde bygget deres glade Haab, var nu bristet. Det var nok ikke Enkedronningen, men dem selv, der var gaaet i Fælden. Hvilken ynkelig Rolle ventede dem baade paa Landdagen og siden for Rigsraadet! Og vilde de overhovedet blive modtagne paa Landdagen, nu da de mødte uden Kreditiv fra Enkedronningen og uden noget hjemmefra? Alt dette forhandledes i det indskrænkede „Losamente“, som de paa Grund af den stærke Tilstrømning til Flensborg maatte nøjes med. Intet Under at, hvor meget de end søgte Trøst i, at slig Behandling var: unverhoft, fremd o. s. v., sank Stemningen til „fast melankolisch“. Sluttelig vidste de hverken ud eller ind. Der var nok ikke andet for, end foreløbigt begge stige i Himmelsengen og imorgen vende tilbage til Haderslev.

Den følgende Dag fik de alle Landskaberne paa den lange Vej nordefter at se fra modsat Side, og naaede endelig om Aftenen til Haderslev. Taflet var endt paa Haderslevhus, da de meldte sig. De fik straks Foretræde.

De begyndte med at besvære sig over den tilsendte Besked, hvori de beskyldtes for, uden Enkedronningens Vidende at have begivet sig bort. De havde jo faaet fuldkommen Afsked og derfor ikke seet nogen Grund til at blive længere eller „paany at overløbe Hds. Majestæt“. Det var blot Brevet, der manglede. Men isteden for dette havde de modtaget den uventede Meddelelse, og derfor anseet det for deres Pligt at vende tilbage og spørge, hvad Hds. Maj. havde yderligere naadigst at befale.

Enkedronningen lod Dr. Sybrandt føre Ordet. Hds. Majestæt havde ganske vist tænkt sig, at Gesandterne før deres Afrejse i det mindste havde ladet forespørge, om Hds. Maj. havde videre

at befale. Da dette ikke var skeet, havde hun haft sine Tanker derved. Dog vilde hun nu lade dette være, hvad det var, og tage mod deres Undskyldning.

Hvad Sagen selv angik, var det ikke uden Grund, at hun havde undladt at sende Brevene efter dem, thi nærmere seet maatte den hele Fremgangsmaade volde stor Betænkelighed. Gesandterne havde jo kun oplæst enkelte Punkter af deres Instruks, ikke den hele. Og dog begæredes der en skriftlig Befaling fra hende til at udføre Hvervet efter Instruksen i hendes og Rigsraadets Navn. Men sæt nu, at der stod noget i Instruksen, som siden kunde blive hende til største „Præjudits“ og Skade! I hvert Fald var det fuldstændigt utilraadeligt og upassende, om Enkedronningen, uden at kende hele Instruksens Indhold, gav Befaling til at udføre den.

Men dernæst var Instruksen affattet alene i Rigsraadets Navn, forseglet og underskrevet kun af Rigsraaderne. Ihvorvel Hds. Maj. var indbegreben med deri, var dog Rigsraaderne „Principalerne“, der havde affærdiget Gesandterne, medens Enkedronningen kun „accessorie og incidenter“ var sat med deri, hvilket var hende til Forklejnelse, hvorfor hun overhovedet ikke vilde være med dertil.

Og endelig for det tredje havde Hds. Maj. i sin Tid alene anmodet Rigsraadet om at sende hende nogle, der kunde overvære Landdagen og her optræde paa hendes Vegne. I det Sted havde man vel sendt hende saadanne, men samtidigt i deres medgivne Instruks foreskrevet hende, hvad hun skulde lade foretage paa Landdagen. Hvad Instruksen i saa Henseende bestemte, var imidlertid unyttigt og skadeligt. Nu f. Eks. at opfordre Hertugen til at vente med den personlige Hylding, indtil Christian den Fjerde blev myndig, var ingen Verdens Nytte til og vilde kun tjene til at ophidse Sindene. Enkedronningen vilde derfor ikke være med til et saadant Skridt. Hun havde overhovedet virket saa meget i den hele Sag, at hun nu vel kunde lade det bero derved.

Af alle disse Grunde var det da bedst, at Gesandterne drog afsted alene i Rigsraadets Navn og udførte dettes Hverv efter

den medgivne Instruks. De skulde derfor ikke tænke videre paa Hds. Maj., men hvad Rejsen angik lade det blive ved den dem sidst fra hende bragte Besked.

Som det vil erindres, var denne sidste Besked den, som Ludvig havde overbragt i de mindre diplomatiske Udtryk: „De maatte rejse med samt deres Instruks! Af Enkedronningen fik de ingen Breve“. For anden Gang modtog de altsaa samme Svar og var nu i Haderslev ikke et Skridt videre end i Flensborg.

Gesandterne svarede, at hvad der var blevet sagt om deres Instruks, kom dem „fremmed og vidtløftigt for“. De vilde ikke haabe, at de Herrer Rigsraader nogensinde havde givet Hds. Maj. Aarsag til at mistænke dem for at ville handle hende til Skade. En ligefrem Smerte var det dem selv personligt at staa her, mistænkte for at have villet forelæse Hds. Maj. visse Dele af Instruksen, der kunde være hende til Behag, og fortie andre, der vilde blive hende til Skade.

Man tillagde dem med andre Ord at spille under Dække og „hinterlistigt“ at ville lokke Hds. Maj. til at godkende den hele Instruks. Men det var ikke noget, ærlige Folk gav sig af med. Bevar os vel! Sligt tillagdes kun Skælmer. De maatte derfor bede sig forskaanede for sligt af Hds. Maj. og anmode hende om ikke af nogen, hvo det saa var, at lade sig bevæge til at tænke saaledes om dem eller andre ærlige Folk. De havde oplæst for Hds. Maj. ikke blot en Del af, men hele Instruksen, kun paa Indledningen nær, der ikke vedkom Enkedronningen.

Men for at Hds. Maj. ikke skulde nære nogen Tvivl om denne, og for at gøre det kundbart, hvad Foragt der vistes dem ved at tiltro dem sligt, saa vilde de nu læse den hele Instruks op fra Ende til anden. — Her slog Vedkommende med ædel Nidkærhed den korte spanske Kappe til Side, drog Instruksen op af Vamsen og begyndte Oplæsningen.

I Øjeblikket har dette Optrin vistnok gjort god Virkning, især da han med lykkelig Haand fremdrog den rette Instruks, Hovedinstruksen, og ikke den hemmelige, der næppe egnede sig til Oplæsning. Mindre virkningsfuldt tager det sig ud i Indberet-

ningen, hvor der ligesom slaas Vand paa den glødende Trohjertethed ved følgende nøgterne Bibemærkning: „det kunde jo gøres uden al Betænkelighed“.

Da Oplæsningen var tilende, benyttede de straks Lejligheden til at gaa angrebsvis frem og spørge, om heri var andet end, hvad de tilforn havde sagt. Fra modsat Side bøjede man imidlertid behændigt af ved at svare, at man dennegang havde faaet et mere samlet Indtryk end før.

Gesandterne slap imidlertid ikke Taget, men svarede, at da det i Kraft af dette samlede Indtryk nu maatte staa klart, at Rigsraadet ikke vilde foregribe Enkedronningen, men udtrykkeligt overlod det til hende selv at forfatte en egen Instruks, saa henstillede Gesandterne det fremdeles til Hds. Maj. at afsende dem med en saadan. Herved vilde baade Hds. Maj.s Ønsker og Rigsraadets Instruks kunne blive efterkomne.

Paa dette Punkt greb Enkedronningen personlig ind, og, uden at lade sin Kansler faa Lejlighed til at anholde denne Tvetydighed, afbrød hun selv Gesandterne og sagde: „Ja paa den Maade, at I forebragte mit Hverv tilligemed Rigsraadets!“ — Gesandterne tilbød da, hvis Enkedronningen ønskede det saaledes, at ville møde i en Art dobbelt Sending, saa at de først optraadte alene paa Enkedronningens Vegne, og dernæst forebragte, hvad de i Henhold til Rigsraadets Instruks videre havde at sige.

Efter et meget vidtløftigt Ordskifte enedes man endelig om en saadan Ordning. Enkedronningen lovede at ville benytte dem som sine Udsendinge og i den Anledning medgive dem et Kreditiv og en særlig Instruks. — Endelig kunde de da, trætte af Dagens Anstrængelser, forlade Haderslevhus og gaa ned i Byen til deres Herberge.

Næste Morgen tidlig bragte Dr. Sybrandt dem Udkastet til en Instuks. Heri var der paalagt dem et dobbelt Hverv. Dels skulde de ved Johan Adolphs Hylding passe paa, at han ikke bekræftede nye Privilegier, og i saa Fald straks paa Christian den Fjerdes Vegne nedlægge Indsigelse herimod. Dels skulde de i Christian den Fjerdes Navn modtage Hyldingsed af alle dem,

der endnu ikke havde svoret ham Troskab. Denne Gang viste Gesandterne, at den tidligere Belæring havde frugtet. De ventede uden Kny til henad Middag. Og da Enkedronningen lod dem vide, at hun, for ikke at forsinke dem længere, vilde sende Brevskaberne efter dem med en Enspændiger til Flensborg, gik de først op paa Slottet og tog højtidelig Afsked, førend de drog afsted. Det var Aften, da de naaede Flensborg.

28

Næste Dag, den 27. Maj 1592, ankom ganske rigtigt Enspændigeren med Kreditivet og Instruksen[1] fra Enkedronningen. Men Instruksen var anderledes affattet end det Udkast, Dr. Sybrandt Dagen forud havde vist dem, idet Befalingen om at modtage Hyldingsed paa Christian den Fjerdes Vegne var udeladt, og det kun paalagdes Gesandterne at nedlægge Indsigelse mod nye Privilegier, som Johan Adolph muligt vilde bekræfte.

Det var Lørdag, og efter tidligere Angivelse agtede Johan Adolph at holde sit Indtog i Flensborg paa denne Dag. Byen var derfor i Bevægelse. Aldrig havde Tilstrømningen til en Landdag været saa stærk som til denne. Af Ridderskabet var mødt over to Hundrede[2]. De andre Stænder havde ligeledes givet talrigt Møde, og Byen vrimlede af nysgerrige. I sidste Øjeblik kom der imidlertid Melding om, at Hertugen var bleven hindret i at kunne holde sit Indridt til fastsat Tid. Dette blev udsat først til Søndag, siden til Mandag. Et svensk Gesandtskab var nemlig kommet til Gottorp for at forhandle om Giftermaalet mellem Hertug Carl (den senere Carl den Niende) og Johan Adolphs Søster, Frøken Christina (der blev Moder til Gustav Adolph), og dette Gesandtskab maatte først have Svar.

Herved skabtes der en ufrivillig Ventetid for Landdagens Medlemmer, der søgte at forslaa den paa forskellig Vis. Henrik Ranzau var straks ved sit Komme om Lørdagen bleven opmærksom paa det forunderlige, at her var mødt to Danske, en

Rigsraad og en kongelig Raad, paa Enkedronningens Vegne. Han maatte have Vished for, hvad dette havde at betyde, om Vinden virkelig skulde have vendt sig, og aflagde derfor Søndag Morgen efter Prædiken Sten Brahe og Henrik Rammel et Besøg i deres Herberge.

I Samtalens Løb spurgte Henrik Ranzau dem blandt andet, om de skulde modtage Eden paa Christian den Fjerdes Vegne af dem, der endnu ikke havde svoret. Dette benægtede Gesandterne i en paa engang forsigtig og dog meget aaben Form. Rigsraadet, sagde de, havde ikke paalagt dem dette, formentlig af den Grund, at det ikke havde villet foregribe Enkedronningen i en Sag, der væsentlig angik Christian den Fjerde blot som Hertug. Enkedronningen derimod havde først paalagt dem dette Hverv, men derpaa, af dem ubekendte Grunde, udeladt samme Punkt af Instruksen[1].

Hvad de danske Gesandter her anførte om Rigsraadets Finfølelse overfor Enkedronningen var Sandhed med Begrænsning. De vidste bedre Besked end som saa om Sagens Forhistorie. Naar de derimod saa aabent afslørede Sagens sidste Udviklingstrin for Statholderen, var det sikkert for at aflokke denne Forklaringen paa Enkedronningens gaadefulde Optræden.

Henrik Ranzau blev meget forbavset. Hvad her var sket, var i Strid med, hvad han og baade kongelige og hertugelige Landraader havde vedtaget paa Mødet i Rendsborg[2]. Ganske vist havde Hans Blome og Christopher Ranzau ved den Lejlighed været fraværende. Mon nogen af disse nu skulde have paavirket Enkedronningen? Eller beroede det hele ikke langt snarere paa en Misforstaaelse, en Forglemmelse? Men i saa Fald maatte Sagen klares. Henrik Ranzau tilbød Gesandterne straks at skrive et Brev til Enkedronningen for at minde hende om at give dem Befaling til at modtage Eden, et Tilbud, som disse med Glæde modtog.

Som sagt saa gjort. Gaasefjeder og Blækhorn blev taget frem, og den tjenstvillige Statholder skrev i deres Paasyn til Enkedronningen, at han af Sten Brahe og Henrik Rammel tilfældigt havde erfaret, at de ikke havde nogen Fuldmagt til at modtage

Eden. Ihvorvel han ikke tvivlede om, at Hds. Maj. selv havde truffet Bestemmelse i saa Henseende, ansaa han det dog for sin Pligt at melde hende, at der i denne Sag hurtigst muligt maatte udstedes en Anordning, hvorfor han tillod sig at sende denne Forespørgsel med Bøn om, at Budet maatte faa Svar tilbage, om hun havde anordnet nogen anden eller vilde give de to ovennævnte Fuldmagt[1].

Brevet naaede Haderslev inden Aften. Men hurtigere kom Svaret, idet Hans Blome og Dr. Sybrandt endnu samme Aften[2] traadte ind til Statholderen, overrakte ham et Kreditiv fra Enkedronningen og mundtligt meddelte ham, at det var Hds. Majestæts Vilje, at han, Henrik Ranzau alene, skulde modtage Eden. Han kom i den Anledning — som han senere udtrykte det overfor Christian den Fjerde[3] — i „en haard Disputation" med dem, „vægrede sig paa det højeste", fordi sligt var stridende baade mod tidligere Skik og mod, hvad sidst af Landraaderne var vedtaget i Rendsborg. De anmodede ham imidlertid „paa det heftigste", og tilsidst gik Statholderen dog ind derpaa, da han af Hensyn til den unge Konge ikke vovede at forspilde saa gunstig en Lejlighed til at binde Undersaatterne ved Ed, nu da de næsten fuldtalligt var samlede.

Det blev da altsaa ikke Gesandterne, men deres hjælpsomme Ven, der om Tirsdagen modtog Eden i Kongens Navn. De var blevne narrede, men af hvem? Af Enkedronningen, hendes Kansler, Hans Blome eller Henrik Ranzau? Eller muligt af dem alle fire? Gesandterne synes ikke at have kunnet ret gennemskue dette, Eftertiden formaar det ikke heller. Kun eet fremgaar klart, at de skyndte sig at forfatte deres Indberetning og komme bort fra Landdagen, førend Edsaflæggelsen fandt Sted.

Den, hvis Standpunkt det vilde have mest Interesse at blive klar paa, er Henrik Ranzau. Mod Sædvane befandt han sig paa det mest udsatte Punkt, forrest i Breschen. Vi kan kun iagttage hans Iver for at grave sig ned og søge Dækning. Endnu den 2. Juni, fire Dage efter Edsaflæggelsen, havde han ikke modtaget nogen skriftlig Befaling fra Enkedronningen til at gøre, hvad han havde gjort. Det kunde se ud, som om Hans Blome og Dr.

Sybrandt havde lokket ham i en Fælde og faaet ham til paa en blot mundtlig Meddelelse at foretage det udfordrende Skridt.

Han skrev da et meget forsigtigt Brev[1] til Enkedronningen, og erklærede, at han intet hellere havde seet, end at de danske Afsendinge efter gammel Skik havde modtaget Eden. Efter Enkedronningens Vilje havde han dog paataget sig dette Hverv, men maatte, for at undgaa enhver Mistanke for at have handlet paa egen Haand, udbede sig en skriftlig Befaling fra hende. Han fik endelig en saadan[2], som blev tilbagedateret til den 28. Maj og angaves at være udfærdiget paa Haderslevhus, saa at det kunde se ud, som om Enkedronningen straks efter Modtagelsen af Henrik Ranzaus Forespørgsel havde afsendt sin Ordre. Nu var Papirerne i Orden baade for Samtid og Eftertid.

Men med selve Sagen kneb det fremdeles. Han ønskede den ikke særligt fremhævet overfor Rigsraadet og sendte derfor, mod Skik og Brug, ikke nogen Indberetning om det skete. Først ved en udtrykkelig Befaling fra den unge Konge lod han sig et halvt Aar efter drive ud og sendte da Fortegnelsen over alle dem, der havde aflagt Eden.

I det medfølgende Brev[3] forklarede han, at han havde levet i den Forvisning, at det danske Rigsraad forlængst havde meddelt Kongen Beretning, da et af dets egne Medlemmer jo havde overværet Landdagen. Grunden til, at han ikke selv havde skrevet før, var, at han, samme Dag som han modtog Eden, havde faaet Fjerdedags-Feber, og Tilbagefald af denne Sygdom havde siden stadigt hindret ham. Meget mod sit Ønske var han gaaet Gesandterne i Vejen og havde modtaget Eden. Det var kun skeet efter Enkedronningens udtrykkelige Vilje, hvis skriftlige Befaling af 28. Maj han derfor tillod sig at vedlægge.

Medens Sindene paa Landdagen var fyldte af Spørgsmaalet om Edsmodtagelsen, holdt endelig Hertug Johan Adolph sit Indtog i Flensborg Mandag Middag den 29. Maj. En Time efter meldte Sten Brahe og Henrik Rammel sig hos ham, afleverede deres Kreditiv fra Enkedronningen og modtoges straks i Audiens. De mødte jo efter Løfte først alene som Enkedronningens Udsendinge og nedlagde da paa hendes Vegne Indsigelse imod

Hertugens mulige Bekræftelse af nye Privilegier. Han lod dem svare, at han agtede at vandre i sine Forfædres Spor og ikke gøre andet, end hvad der sømmede sig disse. Han tvivlede ikke om, at hans tro Lands-Stænder heller ikke vilde begære andet af ham. Der var da ingen Grund til Frygt. Ikke destomindre var han sin kære Tante taknemmelig for denne Henvendelse og bad hende hilse.

Da Enkedronningens Udsendinge derpaa havde taget Afsked, meldte de sig paany som Gesandter fra Rigsraadet og forebragte dettes Hverv, der jo gik ud paa, om Hertugen ikke heller vilde vente med den personlige Hylding, indtil den kunde ske sammen med Christian den Fjerdes. Hertugen holdt først Raadslagning og svarede derpaa, at da ikke alle hans Raader var til Stede, bad han om at maatte udsætte det endelige Svar til Dagen efter.

Om Eftermiddagen affattede Gesandterne til Enkedronningen en kortfattet Beretning[1], hvor det tyndladne Udfald af deres Sendelse ikke dækkedes med mange Omsvøb. Da den var afgaaet, var deres Hverv som Enkedronningens Udsendinge omme. Ovenpaa det foregaaede agtede de ikke at aflægge hende nogen mundtlig Beretning.

Næste Morgen Kl. syv stedtes de atter til Foretræde hos Hertugen, der lod dem ved sin Kansler svare, at Johan Adolph allerede var erklæret for myndig i det hellige romerske Rige og forlængst havde overtaget Regeringen i sine to Stifter, Bremen og Lybæk, hvis Erkebiskop og Biskop han jo var og formentlig havde bestyret upaaklageligt. Det vilde da være for meget forlangt, at han skulde erklære sig for umyndig og vente med den personlige Hylding, indtil Christian den Fjerde blev myndig. Sligt vilde Lands-Stænderne ikke tillade, ligesaa lidt som de vilde kræve Bekræftelse af andre Privelegier end de gamle. I intet af disse Skridt kunde der ligge noget Kongen til Forkrænkelse. — Gesandterne havde jo Befaling til ikke at staa fast ved Fordringen, men vise Imødekommenhed, saa det hele endte hurtigt i almindelige, høflige Talemaader.

Førend deres Afsked foregik dog et lille ejendommeligt Op-

trin, idet den gottorpske Kansler udbad sig deres af Enkedronningen medgivne Instruks til Gennemlæsning, da der var henvist til den i deres Kreditiv. Først svarede de Nej, da sligt ikke var Skik og Brug. Men da Kansleren havde forevist dem Kreditivet, hvori Instruksen virkelig stod omtalt paa en usædvanlig Maade, gik de ind paa at fremvise den. Da Kansleren havde gennemlæst den, takkede han dem og rakte den tilbage, idet han tilføjede, at han selvfølgelig kun paa denne usædvanlige Foranledning havde gjort dette usædvanlige Skridt.

Da Gesandterne om Eftermiddagen skrev den lange Indberetning hjem til Rigsraadet, var denne lille Historie et kærkomment Kryderi. Som en Himmerigsmundfuld gemtes den tilsidst og gav en Eftersmag, der lod glemme den flove Kost. Thi det var dog altfor morsomt, at denne Enkedronningens nye „Kansler“, „Dr. Brandt“, end ikke kunde affatte et Kreditiv rigtigt. De mærkede ikke — eller vilde ikke mærke — at man muligt med Flid og paa deres Værdigheds Bekostning havde foranlediget dette lille Toldeftersyn. Det laa i Enkedronningens Interesse at faa slaaet fast, at Gesandterne havde særskilt Instruks fra hende, samt hvad og hvor meget denne indeholdt.

Om Tirsdagen tog, som oven anført, Henrik Ranzau, trods sin Feber, mod Eden. Og om Onsdagen den 31. Maj bekræftede Johan Adolph Stændernes Privilegier og modtog personlig Hyldingseden[1]. Det slesvigholstenske Selvstændigheds-Parti havde vundet en ny, betydningsfuld Sejr. Med stor Behændighed var Johan Adolph bleven spillet ud mod Christian den Fjerde, ligesom denne i sin Tid var bleven anvendt mod Hertug Philip. For anden Gang var Landets Svaghed — dets Delthed mellem tvende Fyrstehuse — med Held blevet benyttet til at vrikke det frit.

Hvor vidt man denne Gang var naaet henimod det store Maal, Landets frie Valgret, fremgik noksom af den Behandling, som Johan Adolphs svage Modstandsforsøg fik. Da Hertugens Kansler i sin Tale paa Landdagen vovede at indsnige en Ytring om, at Johan Adolph i Kraft af Arveret havde overtaget Regeringen,

blev han øjeblikkelig modsagt, og Sagen maatte derved have sit Forblivende[1].

29

Det var altsaa Udfaldet af den fra mange Sider med saa stor Spænding imødesete Landdag i Flensborg 1592. Kun een maatte siges her at have tabt paa alle Punkter, det var Enkedronningen. Ikke en Smule af Udbyttet var tilfaldet hende, blot alle Ulemperne. Medens det slesvigholstenske Ridderskab stolt hjembar Sejren, medens Johan Adolph glædede sig over dog endelig engang at have opnaaet den ham længe hindrede Hylding, og det danske Rigsraad, jo mere der rumledes med Valgret i Holsten, trygt maatte føle Danmark-Norges samlede Styrke og sit gode Tag i Sønderjylland — stod Enkedronningen tomhændet og ene, ikke blot forladt af alle, men Genstand for alles Vrede.

Thi det, hun kæmpede for, hendes Børns Arveret og Fyrstemagt i Hertugdømmerne, var nu fjernere end nogensinde fra at kunne gennemføres. Hun kunde ikke være i Tvivl om, at det Parti, hvortil hun støttede sig, Henrik Ranzau og alle Landraaderne, der i sin Tid havde faaet hende Regeringen overdraget, var selve dem, der nys, da hun søgte i Land med, hvad hun kunde redde, alle som een havde været med til at støde Baaden ud i Strømmen. Johan Adolph hadede hende som den, der nu i snart to Aar med Kvindelist og Kvindesejghed havde forholdt ham hans lovlige Ret til at hyldes som Hertug. Rigsraadet endelig, med hvem hendes Samvirken i Landdagssagen var bristet, søgte Glemsel for, hvad der var tabt, og for egen Skyld, i forøget Bitterhed mod den svigefulde Forbundsfælle.

Alle disse Vanskeligheder opildnede dog kun hendes Virkekraft. Midt under Faren fattede hun, og fik paa meget væsentlige Punkter gennemført, en Plan, der højligt vidner om hendes Uforfærdethed og Snille. Rigsraadet skulde affejes, Johan Adolph vindes, og ved hans Hjælp Landraaderne med deres Valgret og Tøjlesløshed kues.

Den første Del af Planen var tilsyneladende den mindst ejendommelige og stod, som vi siden nærmere skal se, i nær Forbindelse med, hvad Rigsraadet paa den samtidige Herredag i København havde budt hende til Svar paa det efterladte skarpe Brev. Hun kunde nu trygt tage Bladet fra Munden, thi der var ikke mere for hende at opnaa hos Rigsraadet, og den tidligere Forbindelse, Opholdet ved Hoffet, vilde for længere Tid være udelukket. Paa dette Punkt laa det egentlige nye i hendes Plan lige overfor Rigsraadet: det var hendes Agt fremtidigt mere end tilforn at tage Ophold i Hertugdømmerne.

Her var jo nu hendes Arbejdsmark, naar hun vilde forsøge paa at vinde Johan Adolph og kue Landraaderne. Her var hendes Nærværelse mere nødvendig end forhen, da Statholderen syntes at blive mere og mere affældig. Derfor burde Furen mellem Kongeriget og Hertugdømmerne drages dybere end tilforn. Rigsraadet havde vist hende Foragt som Kongemoder, de skulde møde hende som Hertugmoderen. Dets Indblanding i sydlige Forhold burde afvises, Hans Blome ikke afsættes. Frit skulde derfor Ordene suse, saaledes som en Sybrandt mægtede at sætte dem i Sving, om Ørene paa disse „Herligheder" lige fra Hofmesteren Hak Ulfstand til Sten Brahe, der sidst havde vovet at forlade Haderslevhus uden at sige Farvel. Følgen blev en overmaade skarp Skrivelse fra Enkedronningen til Rigsraadet[1] med Beklagelse over det sidst afsendte Gesandtskab, og et ligeledes skarpt Svar fra Rigsraadet til hende[2].

Den anden Part af Enkedronningens Plan, at ville vinde Johan Adolph, var ubetinget den dristigste. At hun nu kunde anse sligt for ønskeligt, er let nok at forstaa. Tidligere havde hun i de unge gottorpske Hertuger kun set sin Søns Medbejlere og hensynsløst søgt at holde dem nede. Nu, da Bladet havde vendt sig, og Johan Adolph ikke blot sad sikrere i Sadlen i Hertugdømmerne end Christian den Fjerde, men ved Svogerskab med Sverige truede med at blive en politisk Størrelse af Betydning, maatte hun naturligt blive klar over, baade at der maatte tages Hensyn til ham, og at hans og Christian den Fjerdes Interesser dog egentlig faldt sammen. Hun var kaldet til paa de unges Vegne

at varetage disse Interesser, først og fremmest holde Tvedragt borte fra dette Forhold, for at de i Forening kunde værne deres Fælleseje, Arveretten.

Men fra at indse det ønskelige heri til virkelig at gennemføre denne Plan, var der et langt Spring. Vanskelighederne var overordentlige. Johan Adolph vidste ypperlig Besked om, hvem det var, der stadigt havde faaet hans ansatte Hyldingsdag til at strande og haanet ham, der alt siden 1590 var myndig regerende Bisp i Lybæk og Erkebisp i Bremen[1], ved at behandle ham som et umyndigt Barn i Hertugdømmerne. Han hadede af et godt Hjerte denne kære Tante, hvis sidste Bedrift havde været, da hun nødtvungen maatte lade sine Gesandter lykønske ham paa Landdagen i Flensborg, endnu engang at nedlægge Indsigelse imod, at han bekræftede Privilegierne.

Saa meget des sværere blev altsaa Omslaget. Men det maatte gøres. Og Enkedronningen udførte det med en Selvbeherskelse og Dygtighed, der uvilkaarligt afnøder Beundring. Lige da Landdagen var omme, begav hun sig straks ned til Flensborg, mødte som Gæst paa Gottorp[2], og her begyndte saa den Tæmningsproces, hvis hurtige Udviklingstrin foreligger. Knapt et Aar efter var Enkedronningen ikke blot Johan Adolphs politiske fortrolige og kyndige Raadgiverske, men hans moderlige Veninde, der troligt formanede ham til blandt fyrstelige Sysler at foretrække Jagt for Drik[3]. Da fire Aar var gaaede, var Johan Adolph helt indfangen, og samtidigt Faren ved det gottorpske Giftermaal i Sverige modvirket, idet han ved Christian den Fjerdes Kroning ægtede en af de smaa Frøkener, som Rigsraadet havde nægtet Underhold, den nu sekstenaarige Frøken Augusta.

Det var klart, at han i Begyndelsen maatte lokkes til Tillid, førend han lærte at spise af Haanden. Og her sattes Enkedronningen ofte paa en haard Prøve, thi jo mere sky han var, des kosteligere Lokkemad maatte der rækkes ham. Vi kan bestemme det nye Venskabs Værdi og hendes Selvbeherskelse ved de Ofre, hun fandt sig foranlediget til at bringe. Det tungeste af disse var uden Tvivl det, hun bragte i September Maaned 1592, da hun

gik ind paa at overlade Johan Adolph Fællesregeringen for det følgende Aar over baade den kongelige og hertugelige Del af Hertugdømmerne. Maaden, hvorpaa dette skete, giver et godt Indblik i det hele Forholds Natur.

Enkedronningen var tydeligt nok, hvor meget hun end erklærede sig for træt og ked af Regeringsbyrderne, ikke tilbøjelig til at give slip paa Tøjlerne og for et Aar overlade dem til den unge, uerfarne Hertug. Da de i Kiel forsamlede Landraader henviste Spørgsmaalet til de tvendes egen Afgørelse, skrev hun derfor til Johan Adolph[1] og erklærede, at hendes hidtidige Regering af hele Landet paa ingen Maade medførte, at denne nu paa Tur skulde gaa over til ham. Forholdene havde nemlig hidtil været uregelmæssige, idet der overhovedet ikke havde været nogen Regent i den ene Landsdel. Naar man da nu i Henhold til Forliget af 1564 skulde lade regelmæssig Ordning indtræde, saa kunde dette ligesom dengang lettest ske ved, at Parterne, der jo var lige nær, kastede Lod om, hvem af dem der skulde føre Regeringen i det følgende Aar.

Johan Adolph var imidlertid ligesaa ivrig efter Magten som hun. Han svarede tilbage[2], at i Kiel havde samtlige Landraader ansøgt ham om selv at overtage Regeringen til Mikkelsdag, da Enkedronningen nu havde ført den saa længe. Han havde ganske vist vægret sig herved, men svaret, at hvis Hds. Maj. ifølge den gamle Ordning selv vilde afstaa ham Regeringen til Mikkelsdag, saa var han villig til at overtage den. Lotteri var derfor unødvendigt.

Meningen hermed var ikke svær at gætte, Anvisningen stak tydeligt nok Hovedet frem. Enkedronningen lod da heller ikke, som om hun ikke havde forstaaet dette. Det vilde tværtimod have været hende en sand Glæde at kunne overlade ham Regimentet fra Mikkelsdag. Men den gamle flensborgske Ordning af 1564 maatte nu engang gennemføres efter sin Aand og Bogstav, og den krævede Lodtrækning i et Tilfælde som dette. At Enkedronningen holdt derpaa var da ikke begrundet i Egennytte, men ene og alene for at stoppe Munden paa alle, der vilde

ræsonnere. Naar Lodtrækningen foregik, ønskede hun af ganske Hjerte kun eet: at Loddet maatte træffe Johan Adolph[1].

Det var ret et smukt Ønske, men dog, efter hvad denne svarede[2], paa engang for meget og for lidt. For meget, thi Johan Adolph vilde selv ogsaa helst være fri for Regeringen til næste Aar, for ganske at kunne vie sig til Styrelsen af sit Erkebispedømme Bremen. For lidt, thi det var og blev jo kun et Ønske. Men Johan Adolph maatte begære selve Virkeligheden. „Thi man har gjort Os Opnaaelsen af Hyldingen saa sur og svær, hvilket Vi alligevel ingenlunde tilregne Eders Majestæt, hvem Vi meget mere vide at takke sønligt for al Befordring.“ Hertil kom, at Johan Adolph højt og dyrt havde svoret, ikke at ville føre Forsædet paa nogen Retsdag, førend han selv var den regerende. Sæt nu Loddet faldt paa Enkedronningen, og denne ikke personligt kunde føre Forsædet, men bad Johan Adolph derom, saa maatte han svare bestemt Nej, og herved den Forbedring af Retstilstanden lide, som laa dem begge saa meget paa Hjerte. Men iøvrigt vilde det ogsaa have været ham en Glæde at indvilge i det omtalte Lotteri. Forpligtet dertil var han dog ikke, thi den Flensborgske Afsked af 1564 paabød det ej.

Der var noget i dette Brev, der ikke huede Enkedronningen. Han viste aabenbart Tænder, og den gamle Vildskab lod sig tilsyne. Skulde ikke alt det opnaaede gaa til Spilde, maatte man række ham den ønskede Bid. Resolut gjorde Enkedronningen dette i følgende Svar[3]: „Da Vi ikke alene gerne ville skaane Os selv for Møje, men ogsaa, for at vise Vort venlige Gemyt, gerne ville føje og være Eders Kærlighed til Behag, saa meget det til enhver Tid lader sig gøre og gaar an, saa ere Vi i Guds Navn tilfredse med, at Eders Kærlighed uden Lodkastning paa førstkommende Mikkelsdag overtager Regeringen og beholder den et Aar.“

30

Naar det i Johan Adolphs sidste Brev hed, at hvis han ikke fik Regeringen, vilde han heller ikke føre Forsædet ved nogen

Retsdag, saa var denne Trusel af større Vægt, end den ved første Øjekast kunde tage sig ud. Begge Parter var nemlig blevne enige om en højst nødvendig Fællesoptræden for at bringe den dybt sunkne Retspleje atter paa Fode. Vi staar her ved det tredje Led af Enkedronningens store Plan, der ligesom de to andre ikke ene og alene var fremkaldt ved Landdagens Udfald, men, som enhver vel beregnet Forholdsregel, virksomt greb ind i de samlede Forholds Natur. Simplest lod Formaalet sig udtrykke ved, at Undersaatterne nu skulde kues, idet Enkedronningen og Johan Adolph i Forening vilde hævde Loven.

Hvor nødvendigt dette var, vil bedst forstaas af, at der i de sidste Aar, siden Hertug Adolphs og Frederik den Andens Død, havde hersket fuldstændig Opløsnings-Tilstand, saa at kun faa Domme var blevne afsagte, færre blevne udførte. Aarsagerne var mange. I to Aar, 1588—90, havde den kongelige Del af Hertugdømmerne været uden Herre, i alle Aaringerne den hertugelige. Landets Delthed, Lensmændenes indbyrdes Tvist gjorde, at Forbrydere let kunde undslippe. Uden Støtte fra oven turde eller kunde den enkelte Lensmand ikke skaffe Loven Fyldest. Selv i Flok som Dommere paa en Landretsdag var de temmelig magtesløse, og i syv Aar, 1586—93, var der jo overhovedet ikke blevet holdt nogen Landretsdag[1]. Ved denne Slaphed i Retsplejen udklækkedes der Voldsomheder og Forbrydelser i Skokketal. Medens man politisk hævdede Frihed og Valgret, oversattes dette til dagligt Brug som Ret til Lovløshed og Trods mod alt, hvad der hed Øvrighed. Et Par Eksempler vil tydeliggøre Tilstanden.

Landevejene vrimlede af Røvere. Statholderen, Henrik Ranzau, der ifølge sin Stilling ofte maatte færdes paa Rejse, blev i Aaret 1592 stræbt efter Livet ikke mindre end fire Gange. Nogle Aar forud var hans Søn Frederik, Erkedegn i Slesvig, bleven myrdet paa en Rejse, uden at Gerningsmændene blev opdagede. Hvad hjalp det, at der udenfor hver By stod ved Vejen baade Galge og Stejle (Fig. 54), hvor Menneskerester dinglede, naar dog de, der havnede dèr, forinden havde faaet Lov til at myrde mange flere!

Paa Landevejen mellem Lybæk og Hamburg huserede en Broder og Søster, der sammen havde avlet tre Børn og dræbt atten vejfarende[1]. Da man endelig ved Oldeslo fik en gammel Kone og hendes Mand radbrækkede, bekendte hun, at hun i Forening med sin forrige Mand havde myrdet ialt 85 Mennesker[2]. Medens Enkedronningen gæstede Johan Adolph paa Gottorp i Juni 1592, fangede fire Røvere ikke langt fra Lybæk en Kvinde, drev i tre Døgn Utugt med hende, sprættede hende sluttelig op og fortærede hver sin Fjerdedel af hendes Hjerte[3].

Mellem Bønderne var Blodhævn lovlig Afgørelsesmaade[4]. Adelen var ikke bedre end de andre Stænder. I Købstæderne optraadte ofte Adelsmænd som blotte Voldsmænd og Røvere,

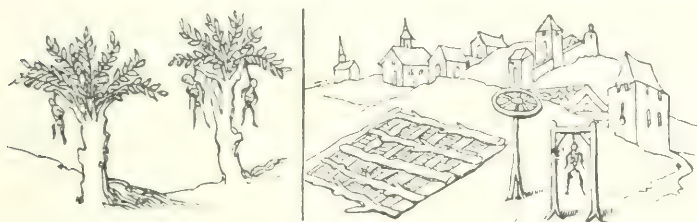

Fig. 54. Galge og Stejle.
(Efter Thomas Wright.)

og indbyrdes var deres Sæder ligesaa tøjlesløse. Det var saaledes det utrolige, hvad Hans Penz og hans Venner tillod sig i Kiel 1590, førend Borgerne endelig fik dem overmandede[5]. Jacob Sehested myrdedes foran Vinkælderen i Rendsborg, Jørgen Schwabe slog i Kiel Ruderne ind til nogle andre Adelsmænd, der straks løb ud og huggede ham ned. Frederik Brockdorf til Bosee dræbte Gert Ranzau til Bothkamp; Poul Ranzau til Knop myrdede sin egen Broder Hieronymus Ranzau til Bothkamp, Amtmand i Kiel og Bordesholm. Af Benedict og Metta Ahlefelds tolv Børn blev de elleve stukne ihjel med Naale i Hovedet i Vuggen, den tolvte dræbt ved Gift, da hun skulde have Bryllup[6] o. s. v. o. s. v.

Alle disse Udbrud af Raahed og Tøjlesløshed maa naturligvis, for ikke ganske at misforstaas, sammenlignes med hin Tids For-

hold i det hele og ikke med en seneres. Men selv maalte med Datids Alen var de langt ud over det sædvanlige og vakte med Rette vedkommendes Sorg og Harme. Det var Haabet om at kunne hæmme sligt, der i sin Tid havde været medvirkende Grund til, at Enkedronningen overhovedet havde overtaget Regeringen i Hertugdømmerne. Det var det faste Forsæt om, nu i Forening med den nye Landsherre ved alle Midler at bekæmpe Ondet, der besjælede hende, da hun nærmede sig Johan Adolph.

Allerede hin Aften paa Landdagen i Flensborg, da Hans Blome og Dr. Sybrandt traadte ind til Henrik Ranzau med mundtlig Melding fra Enkedronningen, var Sagen forberedt, idet de medbragte skriftlig Instruks[1] fra hende i saa Henseende. De tre skulde som hendes Udsendinge melde sig hos Johan Adolph og aabent meddele ham hele Tilstanden. I varme, kraftige Udtryk blev denne udmalt i Instruksen, hvori det hed, at daglig Erfaring viste, at der ingen Alvor var i Retsbestyrelsen. Drab, Ægteskabsbrud, Utugt, Røveri, Vold og Overfald blev begaaede uden at straffes. Skulde det blive saaledes ved, maatte Øvrigheden heller høre op at føre Regimente. Thi ellers var at vente, at den Almægtige tilsidst vilde slaa Øvrighed med Undersaatter og tilintetgøre dem begge. Der maatte da formentlig nu, da den hertugelige Landsdel endelig havde faaet en Herre, øjeblikkeligt raades Bod herpaa, og Enkedronningen opfordrede derfor til at afkræve Landdagen en Betænkning om, hvad der burde gøres.

Hendes Opfordring toges tilfølge, og Landdagen vedtog herhenhørende Forholdsregler. Da i den Anledning Statholderen og Raaderne atter samledes i Kiel den følgende Maaned, sendte hun paany Dr. Sybrandt til Johan Adolph for at holde ham til Ilden og i Forening med hende tvinge Raaderne til Virksomhed i denne Sag[2]. En ændret Straffelov og skærpet Strafferetspleje blev Følgen[3].

Men Enkedronningens Planer gik videre. Ifølge hele hendes Syn var der en nøje Forbindelse mellem Frihedsbevægelsen og Forbrydelserne. Begge var Udslag af en og samme Ulydighedsaand. Og ifølge hendes Opfattelse kunde denne kun ret bekæmpes af en

dertil født og baaren Fyrste. Adelen havde vist sin Uduelighed til saadant, Amtmændenes Slaphed i Retsplejen var selv et Udslag af samme Ulydighed. Derfor burde nu hun og Johan Adolph i Forening tage fat, og idet de hævdede Straffeloven i sin Strænghed, ikke mindst rette den mod selve Adelen og dens Spidser, Amtmændene. I et og samme Aandedræt vilde de herved kæmpe for Arveret, for Fyrstemagt og Rettens Pleje.

Og Amtmændene lod sig let ramme. Vel var de ikke ligefrem Landevejsrøvere, Mordbrændere og Indbrudstyve. Naar de begik Drab, var det kun fordi hos dem som hos alle andre Kaarden sad løs og Blodet blev hedt, naar det spædtes med Vin. Sligt tog fornuftigvis ingen altfor nøje. Men hvad Enkedronningen tog nøje og ifølge baade sin Natur og sit grundige Studium af Lensregnskaberne lagde den største Vægt paa, var, at de tog sig for stor en Fordel af Lenene. Sligt var Bedrageri mod Kronen, Majestætsforbrydelse.

Naar f. Eks. Statholderen af Segeberg Amt kun betalte 3500 Daler aarligt, medens det indbragte 12000 Daler, saa var dette aldeles utilbørligt. Alene af Kalkgruben dèr havde han ved Salg til Hamborg en Indtægt, der var flere Tusind Daler større end alt, hvad han svarede til Kronen.

Og som det gik ham, gik det alle de andre Amtmænd. Fem, sekstusend Daler bedrog de hver især aarligt Kronen for, og forhuggede dertil Kronens Skove og jog paa dens Vildtbaner, ganske som om de var Fyrster og Herrer[1]. Nej, dette Forhold burde kulegraves. Ikke blot skulde der vendes op og ned paa alle dem, der havde vovet sligt. Men endnu et Spadestik dybere! og selve Embedsindtægterne skulde lægges fuldt for Dagens Lys og nøje ordnes, for at den rette Ejer fuldt kunde høste Landets Grøde.

Det var en virkelysten Kvinde, der tænkte saaledes, Moderen til den paapasselige og nøjeregnende Christian den Fjerde, Bedstemoderen til den Frederik den Tredje, der engang skulde inddrage alle Lenene og nogle private Formuer tillige. Men skøndt Enevælden var begyndt svagt at kunne vejres, var Tiden dog endnu ikke moden til at gennemføre sligt. Den Storm, som

Enkedronningen vakte i Hertugdømmerne ved sine Forholdsregler, rejste, inden et Aar var omme, en Bølge, der med Modbølgen fra Danmark slog sammen over hende og rev hende bort. Den Mikkelsdag, da hun igen skulde overtage Regeringen, kom aldrig.

31

Medens alt dette stod paa i Hertugdømmerne, havde Rigsraadet været samlet og Herredag holdt i København i Maj og Juni 1592. Ved deres Ankomst til Byen forefandt Rigsraaderne det ejendommelige Brev af 18. Marts, som Enkedronningen kort før sin Bortrejse havde tilstillet Regeringsraadet. Det var jo, som det vil erindres, den nye Kansler Dr. Sybrandts Prøvestykke, hvast og giftigt, men klart i sin Bevisførelse for, at Enkedronningen havde været i sin gode Ret til paa Landraadernes Bøn at overtage Regeringen i Hertugdømmerne. Niels Kaas og Arild Huitfeld havde vel foreløbigt besvaret det, men kun ved en Meddelelse til Enkedronningen om, at denne Sag vedkom hele Rigsraadet. Brevet ventede altsaa fremdeles paa Svar.

Der kan ikke være nogen Tvivl om, at det har kogt i mange Rigsraader af Forbitrelse ved Gennemlæsningen af denne Udfordring. Sagen selv krævede imidlertid stor Selvbeherskelse. Dels var det et Spørgsmaal, om ikke Enkedronningen maatte siges at have den formelle Ret, hendes Skrivelse var i hvert Fald affattet med megen Snildhed. Dels kunde det, at svare grovt, muligt blive en farlig Historie, naar den unge Konge engang blev voksen, og dette Brev laa som et varigt Vidne om, hvad man havde vovet at byde hans Moder. Men hertil kom, at Forholdene paa en Maade havde skiftet Karakter efter Afsendelsen af Brevet, idet Enkedronningen selv havde rakt Haand til Forlig, ved at anmode Rigsraadet om Udsendinge til Hjælp ved Johan Adolphs Hylding. Hensynet til Fædrelandets Tarv maatte gaa forud for alt, og Uviljen mod Enkedronningen foreløbigt holdes nede.

Dette skete ogsaa, for saa vidt Rigsraadet tav, saa længe Hyldingssagen stod paa. Den sjette Maj var Rigsraaderne komne sammen, men endnu en Maaned efter var intet Svar afsendt, uden al Tvivl for ikke at umuliggøre frugtbar Samvirken. Men i Hjertet var Stemningen selvfølgelig den samme, og Forbitrelsen over den uvante haanlige Tiltale brændte fremdeles. Vi kan maale denne Rigsraadets Stemning paa et tilgrænsende Omraade.

En ganske overordentlig vanskelig Stilling i hine Dages Strid indtog Embedsmændene i det saakaldte „tyske Kancelli". De havde blandt andet under sig de Hertugdømmerne vedrørende Sager. Men hvem skulde de lystre, Enkedronningen eller Rigsraadet? Ved at adlyde den ene udsatte de sig for Afsked af den anden. Og dobbelt indviklede blev Forholdene ved Datidens Lønningsmaade, idet Hovedlønnen for et Arbejde, der strængt taget udførtes for Kongen af Danmark blot som Hertug i Holsten, hyppigt bestod i et Len eller et Kannikedømme i Danmark eller maaske i Norge. Det første Offer for denne uløselige Splid havde været selve Kansleren i det „tyske Kancelli", Henrik Rammel. Efter sit Fald havde han imidlertid sluttet sig bestemt til den ene af Parterne, og optraadte siden da som Rigsraadets haandgangne Mand.

En modsat Vej indslog en anden af Kancelliets Embedsmænd, Hans Rostrup. Han havde været ansat siden 1578[1] og indtog efter Lønnen — 200 Daler aarlig[2] — at dømme, en ret anselig Stilling. Frederik den Anden havde i sin Tid forøget denne Løn med et Kannikedømme i Aarhus. Og efter Kongens Død var dette Kannikedømme blevet yderligere forbedret[3] og derhos en ikke ubetydelig aarlig Naturalydelse i København tillagt Hans Rostrup[4] — altsammen Udtryk for, at han stod højt i de magthavendes, særlig Enkedronningens Gunst.

Med hende fulgte han da ogsaa paa Rejsen til Brunsvig 1590[5] og synes siden da at have arbejdet som en Slags Kabinets-Sekretær hos hende, i det mindste saa længe hun opholdt sig i København eller dens Nærhed. I et Brev fra Sommeren 1591, ved hvilket Enkedronningen forærede ham en Skibsladning

Brænde fra Falster til Vinterforsyning, kaldte hun ham ligefrem „Vor Sekretær"[1]. Denne større Forsyning svarede vistnok til, at Hans Rostrup, der var Enkemand, nu agtede at gifte sig paany. Brylluppet stod i Flensborg, og Enkedronningen viste ham ogsaa ved denne Lejlighed paa forskellig Maade sin Bevaagenhed.

Under saadanne Forhold kunde det ikke vare længe, førend Hans Rostrup af Rigsraads-Partiet blev ugleset som frafalden. Den sidste Naadesbevisning fra Regeringsraaderne modtog han i Januar 1592. Og det var endda et Spørgsmaal om den egentlig gjaldt ham og ikke snarere Bispen i Aarhus, der fik Lov til at tilbytte sig Hans Rostrups Kannikedømme i Aarhus, mod at afstaa til denne sit i Roskilde[2]. Ganske kort efter brød Uvejret løs.

Medens Niels Kaas var bortrejst, paalagde nemlig Hans Rostrup, der synes for en kort Tid at have været den ledende i det tyske Kancelli, en anden Embedsmand i dette, Augustus Erik, at affatte en kongelig Skrivelse til Henrik Ranzau. Det befaledes heri Statholderen at forskrive alle, der endnu ikke havde aflagt Ed til Christian den Fjerde, til Møde ved Johan Adolphs Hylding i Flensborg, og dèr paa den unge Konges Vegne selv at tage dem i Ed. Som bekendt stemmede dette med Enkedronningens Ønsker, men var i Strid med Regeringsraadernes. Det lykkedes imidlertid ikke at faa Brevet til at afgaa. De tre tilbageværende Regeringsraader blev opmærksomme paa det besynderlige Indhold og sendte det først til Niels Kaas's Gennemsyn[3].

Hermed var Hans Rostrups Stilling undergravet. Han betragtedes nu som Forræder og skyldig i Majestætsfornærmelse, og skøndt man endnu ikke foretog noget ligefremt Skridt imod ham, var dog hans Forhold til Omgivelserne saa ubehageligt, at han blev syg af Fortvivlelse[4]. Saaledes stod Sagerne, da Enkedronningen i Slutningen af Marts 1592 forlod Danmark. Efter at hans Beskytterinde var dragen bort, blev hans Stilling naturligvis end mere utaalelig, og i sin Vaande synes han tilsidst at have skrevet til hende om Hjælp.

Under disse Forhold samledes Rigsraadet i Maj, og man blev, som det synes, hurtigt enig om, at Hans Rostrup skulde styrtes. At fælde ham for Brevets Skyld var imidlertid misligt. Han havde næppe, som Regeringsraaderne i deres første Hede skrev til Niels Kaas, begaaet noget formelt ulovligt og usandfærdigt angivet, at han blot havde lystret Kanslerens Befaling. Den, efter hvis Befaling han havde handlet, var tydeligt nok Enkedronningen, og i hendes Tjeneste stod han jo ogsaa.

Saa meget des mere kærkommen var da den Oplysning, som hjælpsomme Aander skaffede til Veje, at hans anden Hustru var i Slægt med den første, at Enkedronningen havde givet Parret Fritagelse for det i Hertugdømmerne mod saadant Giftermaal gældende Forbud og derpaa selv „befordret Brylluppet". Her var aabenbart en Vej til at ramme begge Parter, Hans Rostrup, hvis Overtrædelse af et Forbud her var tydelig nok, og Enkedronningen, der, selv om hun kunde give Fritagelse i Hertugdømmerne, skulde lære, at denne Fritagelse ikke strakte sig til Kongeriget.

Under disse Omstændigheder indtraf Enkedronningens Anbefalingsskrivelse[1] for Hans Rostrup til Niels Kaas og Rosenkrans. Brevet var uden al Tvivl sat i Stil af Dr. Sybrandt. Og under hans Pen blev selv en Anbefaling til en Spydighed, en Forbøn til et Angreb.

Brevet begyndte med, at Enkedronningen før sin Afrejse fra Danmark havde hørt ymte om, at hendes gamle, tro Tjener Hans Rostrup var bleven mistænkeliggjort for Regeringsraaderne. Rygtet var trængt saa viden om, at han derved havde mistet sit gode Navn. Som hans Brøde angaves, at han skulde ved en Skrivelse have gaaet den udvalgte Konges Ære og Krone for nær. Dette forekom Enkedronningen besynderligt, da Hans Rostrup havde tjent baade Frederik den Anden og Regeringsraaderne, udført mange vanskelige Arbejder, altid vist sig tro og vundet sine Foresattes Yndest, saa at baade i Frederik den Andens Dage og senere hans Underhold oftere var blevet forøget. Enkedronningen kunde selv give ham det bedste Lov for hans Udførelse af hendes Sager; han havde aldrig af Uagtsom-

hed, endsige med Forsæt, gjort sig skyldig i noget som helst, der kunde gøre ovennævnte Brøde sandsynlig.

Ikke desto mindre maatte hun have fuld Klarhed paa, om Rygtet havde Ret. I sidste Fald vilde hun naturligvis „ikke taale slig uartig Knægt og letfærdig Yngel“ længer i sin Tjeneste, end mindre betro ham sine hemmelige Sager, men have ham forfulgt paa det strængeste. Men saa kunde hun heller ikke andet end undre sig over, at Regeringsraaderne ikke forlængst havde opfyldt deres Pligt og underrettet hende herom.

Det var derfor hendes Ønske og Vilje, at de skulde nøjagtigt undersøge Sagen og med Overbringeren af dette Brev tilbagesende hende under deres Navn og Segl en klar Besked om, hvilke Personer det var, der navde sværtet Hans Rostrup hos Regeringsraaderne, og paa hvilken Maade dette var sket.

Viste det sig, at det kun var „uartige Folk“, som havde understaaet sig hertil, ham til Skade, men i Strid med Sandheden, saa burde slige hensynsløse Slyngler straffes, saa at andre maatte faa Afsky herfor. Fastholdt derimod Bagvadskerne deres Angivelse, saa burde der i slig vigtig Sag gaas frem ad Lovens Vej, og under en Retssag gives den anklagede Lejlighed til Forsvar.

Efter Modtagelsen af dette Brev forelagde Regeringsraaderne Sagen for det samlede Rigsraad. Her enedes man om følgende Afgørelse: Da Hans Rostrup ved at ægte sin afdøde Hustrus Farbroders Datter, havde overtraadt Frederik den Andens Ægteskabs-Ordning, skulde han afsættes fra sit Embede, have sit Kannikedømme og øvrige tillagte Underhold forbrudt, samt landsforvises fra Danmark for ikke at forarge ved sit slette Eksempel. — Den første Juni fik han sin Afsked[1].

Først et Par Ugers Tid efter besvarede Niels Kaas og Jørgen Rosenkrans Enkedronningens Brev[2]. Dem bekendt var der ikke nogen, der havde bagtalt Hans Rostrup for Regeringsraaderne. Derimod havde de allerede for længere Tid siden bragt i Erfaring, hvorledes han var falden i Sygdom og Melankoli, havde udtalt sig i haarde Ord om sit Skriveri og blandt andet forbandet den Dag, han havde lært at skrive. Sligt var rygtedes blandt

Folk i Almindelighed, længe førend det var naaet til Regeringsraaderne. Af Hensyn til Enkedronningen, i hvis Tjeneste han stod, havde disse dog ikke villet bringe Rygtet for hendes Øren. Hvis Hans Rostrup maatte vide nogen bestemt, der havde udspredt dette Rygte, stod det ham naturligvis frit for at søge denne dragen til Ansvar.

Men samtlige Regeringsraader havde erfaret, at Hans Rostrup i Flensborg havde ægtet sin afdøde Hustrus Farbroders Datter. Dette var i Strid med den af Frederik den Anden udstedte „Ægteskabs-Ordning", som var bleven affattet efter Samraad med alle Rigsraader og Bisper og trykt kort før Kongens Død. Endnu var der aldrig blevet givet nogen Fritagelse fra denne, og Regeringsraaderne burde da ikke være de første hertil. Det samlede Rigsraad havde derfor bestemt, at Hans Rostrup skulde afskediges fra sine Stillinger og, for ikke at give andre et slet Eksempel, forbydes Bolig i Danmark. Da han umuligt kunde have været i Tvivl om, at det var noget ulovligt han foretog sig, havde han ene sig selv at takke for, hvad der nu var overgaaet ham.

Til dette Brev tav Enkedronningen. Hans Rostrup tyede straks efter Dommen til hende, og det var vistnok efter hendes Raad, at han henvendte sig til hendes Fader Hertug Ulrik af Meklenborg, for at denne ved sin Mellemkomst kunde jævne Sagen. Hertugen skrev da til Regeringsraaderne[1] og gjorde dem opmærksomme paa, at Hans Rostrup før sit Giftermaal i Flensborg havde ansøgt Landets Øvrighed, Enkedronningen, om Tilladelse dertil. Den var bleven ham bevilget, fordi sligt Ægteskab ikke var forbudt i Guds Ord, og Fritagelse i lignende Tilfælde ofte forhen var bleven given. Men naar Enkedronningen havde givet Hans Rostrup den fornødne Tilladelse og derpaa selv befordret hans Bryllup, saa kunde han ikke herfor afsættes og udvises af Danmark uden Krænkelse af Enkedronningens Højhed.

Hertugen bad derfor Regeringsraaderne at betænke, at Hans Rostrup ikke havde begaaet noget ulovligt, idet han jo havde indhentet Tilladelse af det Steds Øvrighed, hvor Brylluppet

stod. Han havde tjent Frederik den Anden tro og sat sit Helbred til i denne Tjeneste. Endelig havde han Frederik den Andens Haand og Segl for, at han paa Livstid maatte nyde sin Pension og det ham tilstaaede Underhold, saa at han formentlig ikke kunde berøves disse, selv om han sattes fra sin Bestilling.

Det var derfor Hertugens Bøn til Regeringsraaderne, at de vilde agte paa denne hans velvillige Mellemkomst og ikke træde Enkedronningen for nær.

Regeringsraaderne svarede tilbage[1], at det altid vilde være dem en Glæde at kunne opfylde ethvert af Hertugens Ønsker, men de var vanskeligt stillede som Formyndere, der om føje Tid skulde staa til Ansvar for hvert Skridt, de havde foretaget sig. Christian den Tredjes Ordinans om Ægteskabssager var i Frederik den Andens sidste Dage bleven forbedret og udgangen paany. I den var Ægteskab i saa nære Grader forbudt alle, undtagen fyrstelige Personer. Frederik den Anden havde kun to Gange og meget ugerne givet Adelspersoner Tilladelse til Ægteskab mellem beslægtede i tredje Grad.

De havde derfor ikke ventet, at Hans Rostrup, der selvfølgelig var bekendt med Loven, skulde forbryderisk ville tilrive sig noget, der ene var forbeholdt fyrstelige Personer. Hvorledes skulde de kunne taale i Landet en slig Person, der uden Grund offentlig krænkede et Bud, som de selv havde været med til at udstede? Skulde de endog give ham aarlig Pension af det kongelige Rentekammer, Kostpenge og andre Gunstbevisninger? Hvorledes vilde det blive muligt engang i Tiden at forsvare sligt for Hs. Maj. Kongen?

Det indgaaede Ægteskab var ganske vist tilladt efter de guddommelige Love og ligeledes efter Kejserretten. Men i Praksis fulgte man dog overalt i slige Sager den kanoniske Ret. De ønskede ikke at blande sig i, hvad Enkedronningen udenfor Riget tillod eller selv endog befordrede. Dog ogsaa i saa Henseende fandt de sig her beføjede til at udtale, at hvis Enkedronningen havde vidst, at der baade i Riget og Hertugdømmerne var udstedt bestemte Forbud mod sligt Ægteskab, havde hun maa-

ske næppe saa let ladet sig overtale til at give Fritagelse derfor.

Rigsraadets Beslutning gjaldt kun Riget og kunde da ikke med Grund opfattes som sigtende til Forringelse af deres naadige Frues Ære og Højhed. De bad Hertugen betænke dette og ikke vredes paa dem eller overhovedet fortænke dem i, hvad de her havde ment at burde gøre.

Herved blev det. Hans Rostrup var og blev afsat fra sit Embede, berøvet alle Indtægter og landsforvist fra Danmark. Det blev saa Enkedronningens Sag at se at sørge for ham i Hertugdømmerne. Det maa siges til hendes Ære, at hun troligt tog sig af ham[1].

32

Kort efter Hans Rostrups Afsked vendte Sten Brahe og Henrik Rammel tilbage fra den mislykkede Sendelse til Hyldingsdagen i Flensborg. Deres Meddelelser om Enkedronningens Optræden mod dem stemte næppe Rigsraadet blidere, og i hvert Fald var nu den sidste Grund bortfalden til længere at opsætte Besvarelsen af hendes Brev af 18. Marts. Den 8. Juni udstedtes da Svaret, der underskreves af alle de tilstedeværende Rigsraader, men kun forsegledes af de fire, der tillige var Regeringsraader[2].

De begyndte med at erklære, at de i sin Tid ved deres „trohjertede, antydningsvise Erindring“ om Forholdene i Hertugdømmerne ingenlunde havde tilsigtet at fornærme Hendes Majestæt eller blande sig i hendes Bestyrelse. De meklenborgske Gesandter havde selv fremkaldt denne Udtalelse, idet de havde berørt, hvorledes Enkedronningen havde ladet sig bevæge til at overtage Regeringen i Hertugdømmerne, et Punkt, som Rigsraadet altsaa ikke kunde lade ubesvaret. Men hverken Gesandternes senere mundtlige Meddelelser eller Enkedronningens Svar, at hun vilde tænke over Sagen, havde ladet formode, at

Rigsraadets Ord skulde have berørt Enkedronningen ubehageligt. Rigsraaderne havde derfor levet i det Haab, at ligesom de havde talt af et godt Hjerte, saaledes havde de heller ikke „ved slig noget friere, men dog ganske velmente, underdanigste Meddelelse begaaet noget urigtigt“.

Saa meget des mere forundrede var de blevne ved nu, saa længe efter, at modtage Enkedronningens Skrivelse, hvori de tiltaltes i heftige og hadefulde Udtryk. De kendte imidlertid for vel Hds. Majestæts milde og fyrstelige Sindelag til ikke at vide, at denne Skrivelse ikke var flydt af hendes gode og fromme Hjerte. Den skrev sig „fra et uroligt Menneske, som hun havde anskaffet sig“, og som ønskede at vække skadelig Mistro mellem hende og Rigsraadet. Dette fremgik ogsaa af Skrivelsens mange juridiske Vidtløftigheder, dens „Cauteler og Raciocinationer“ om „venia ætatis“, om „majore“ og „minorenni“ o. s. v., der bedre vilde have passet i en Forelæsning paa en Højskole end i en fyrstelig Skrivelse. Rigsraadet skulde dog kort og klart besvare begge Brevets Hovedpunkter.

Da de meklenborgske Gesandters Instruks udtrykkeligt omtalte Overtagelsen af Regeringen i Hertugdømmerne, kunde Rigsraadet ikke lade dette Punkt uberørt. Med Urette beskyldtes da Rigsraadet for af ond Vilje at være fremkommen med denne Omtale. Enkedronningens Brev-Affatter burde hellere have efterlignet de meklenborgske Adelsmænds høflige Eksempel end besvære ærlige og velfortjente Mænd med saadanne Bagvaskelser. Rigsraadet trængte heller ikke til Undervisning eller „juridisk Commonefaction“ om, hvorledes det skulde skrive i Sager angaaende Kongen og Riget.

At Rigsraadet skulde have begaaet nogen forsætlig Brøde ved ikke at have fraraadet Enkedronningen at overtage Regeringen i Hertugdømmerne eller ved ikke at have anvist bedre Midler, kunde det ikke forstaa. Det var jo hverken til Stede eller havde vidst noget rigtigt om dette Skridt, førend det var foretaget, og Enkedronningen havde overtaget Regeringen.

Den til Rigsraadet rettede Opfordring om at aflægge al Mis-

tænksomhed lige over for Hds. Maj. var overflødig og ganske unyttig. Dets Stræben gik ene ud paa at hævde Kongens Ære og Højhed.

— Dette Brev krydsedes af et[1] fra Enkedronningen, i hvilket hun bebrejdede Rigsraadet den Sten Brahe og Henrik Rammel medgivne Instruks, der var i Strid med Aftalerne og vilde have været hendes Ære for nær at rette sig efter. Naar hun havde ladet Henrik Ranzau modtage Eden paa Christian den Fjerdes Vegne, var dette sket med velberaad Hu og den unge Konge til Gavn.

Rigsraadet var endnu samlet og skyndte sig at svare. Indholdet af dette Svar[2] blev tildels Gentagelse af det tidligere. Enkedronningens Opfattelse var fejlagtig og maatte tilskrives urolige Mennesker, der paa enhver Maade søgte at bringe Rigsraadet i hendes Ugunst. Rigsraaderne maatte derfor bede Hds. Maj. om ikke at lade sig paavirke af slette Folk eller lade sig indbilde, at de ikke mente det ærligt og godt. De maatte derfor bestemt anmode Enkedronningen om for Fremtiden hellere at forhandle mundtlig med dem end gennem saadanne Skrivelser som de sidste.

Denne Afskeds-Hilsen fra Danmark naaede ikke Enkedronningen i Haderslev. Hun var allerede brudt op og havde begivet sig syd paa til sin endnu argere Fjende, Johan Adolph, hvem det fra nu af var hendes Maal om muligt at vinde. Efter at de første Forsøg i denne Retning var faldne heldigt ud, havnede hun endelig hos sin Fader i Meklenborg, og først her blev der atter Tid til i Ro at overveje, om Rigsraadets Breve krævede Svar. Dr. Sybrandt maatte ikke have været den, han var, hvis han ikke havde fundet, at Rigsraadets Finter til Enkedronningens Brev-Affatter trængte til en Afviskning. Fra Güstrow i Meklenborg afsendtes da den 27. Juni 1592 et sidste Skud[3].

Enkedronningen udtalte sin Tilfredshed med af Rigsraadernes Skrivelse at have forstaaet, at de nu var enige med hende om, at deres Udtalelser i Anledning af hendes Regerings Overtagelse i Hertugdommerne havde været uheldige. Indrømmelsen

var kun sket i faa Ord, men tydelig nok, og dermed havde deres unyttige Anhang faaet sin passende Afslutning.

Derimod undrede det hende, at de dadlede hendes Brev-Affatter. Tidligere havde de været uenige med hende, nu var de blevne enige, det maatte dog skyldes Affattelsen af hendes Brev. Og der var ikke sagt et Ord for meget dèr, kun den rene, skære Sandhed. Men for Sandheden skyldes der Tak.

Iøvrigt beroede det paa en Misforstaaelse, naar Rigsraadet skelnede mellem Enkedronningen og hendes Brev-Affatter. Denne havde kun skrevet paa hendes Befaling. Han havde også et godt Lov paa sig for Fredsommelighed hos høje og lave og lod sig derfor ikke bringe ud af Ligevægt ved utidige Bebrejdelser. Derimod vilde det have sømmet sig bedre, om Rigsraadets Brev-Affatter i sin Tid havde holdt sig i Tømme og tænkt paa, til hvilken Person han talte. I saa Fald havde Enkedronningen ikke behøvet at sende Rigsraadet sin Tilrettevisning. Og Rigsraadet havde været fritaget for i sin Undskyldningsskrivelse gentagne Gange at maatte indrømme, at det var gaaet videre end nødvendigt og sømmeligt.

I Haab om, at Rigsraaderne fremtidigt vilde forskaane hende for saadanne forkastelige og ubegrundede Henvendelser var hun dem i Naade velbevaagen.

Hermed standsede, underlig nok, for et halvt Aars Tid Striden mellem Enkedronningen og Rigsraadet. Flere Grunde virkede her sammen. Enkehertuginde Christines dobbelte Gennemrejse til og fra Sverige i Anledning af det svensk-gottorpske Giftermaal tvang for en Stund Parterne til ydre Enighed. Atter saa man da, som i fordums fredelige Dage, Enkedronning Sophia gøre Fyldest som Landets Værtinde og Rigsraaderne som Hofmænd danne Rammen om hendes Magt, medens denne Gang Hertuginden til Tak for festlig Modtagelse lod Johan Adolphs seks Trompetere blæse dem et Stykke[1]. Endnu en Fællesfølelse samlede Parterne, Frygten for den Pest, der i dette Aar rasede stærkere end sædvanligt, og drev Hoffet fra Slot til Slot. I et Nu kunde Farsoten overklippe den første

Forudsætning for alt, hvorom der stredes, den unge Konges Liv[1]. Ved Mikkelsdagstid endelig overtog, som før omtalt, Johan Adolph Fællesregeringen i Hertugdømmerne; Enkedronningen traadte da ganske naturligt for en Stund i Skygge.

— ———

Anmærkninger og Henvisninger til V Bog

UNDER CHRISTIAN DEN FJERDES MINDREAARIGHED I—II

er en Omarbejdelse af „Christian den Fjerdes Skib paa Skanderborg Sø" I—II, der udkom 1893 med følgende Forord:

„Under et Ildebefindende, der et Aarstid hindrede mig i literær Virksomhed, gjorde jeg mig fortrolig med Tanken om, ikke at kunne fortsætte min „Danm. og Norges Hist. i Slutn. af det 16. Aarh." Idet jeg med Vemod oversaa det meget, som jeg maatte lade uudført, dvælede mit Blik særlig ved Slutningspartiet af, hvad jeg havde haabet at kunne fremstille, Formynderregeringens Historie. Jeg mindedes levende, hvorledes dette var det oprindelige Parti af min Plan, det Sted, hvor jeg første Gang ret havde følt Glæden ved at granske i utrykte Kilder, og hvor jeg første Gang var bleven mig min Opgave bevidst. Det stod da klart for mig, at hvis det endnu engang skulde forundes mig at vende, om end kun kortvarigt, tilbage til mit Arbejde, hvis jeg maatte tage blot eet med endnu, skulde det være herfra.

Idet jeg i disse Tanker halvt prøvende satte Pennen paa Papiret, paatrængte af sig selv Beretningen om Christian den Fjerdes Skib sig som Emne. Hovedsagen kunde siges med faa Ord, og dog havde den en Slags sindbilledlig Betydning; baade hvad en senere Tid havde troet, og hvad der virkelig var foregaaet, gengav Grundtræk, der, uden at udviskes, kun voksede i Liv ved at tilsættes med Enkelthederne. Idet jeg sysslede hermed, uddybedes utormærkt Emnet, og, alt imens jeg skrev mig rask, blev denne Bog til.

Jeg vilde være meget i Vilderede, hvis jeg skulde sige, hvad den egentlig er: en Bagatel, et literært Testamente, en Studie eller en fuldt udført Behandling. Var jeg en anden, lagde jeg den maaske atter roligt hen og lod den ligge til mulig Udgivelse efter min Død. Var jeg mig selv for tyve Aar siden, udgav jeg den som en „historisk Skitse", bestemt til at afløses af mit større Arbejde. Som jeg er, indskrænker jeg mig til at sige: Saaledes blev den til, og her er den.

Tr.-L."

Forkortelser: D. K. H. = Haandskrift-Samlingen: „Danske Kongers Historie". — D. S. A. = Haandskrift-Samlingen: „Dronning Sophias Arkiv". — H. o. L. = Haandskrift-Samlingen „Hyldinger og Landtinge".

Alle i nærværende Bog omtalte Haandskrifter findes, saafremt intet andet udtrykkeligt bemærkes, i Rigsarkivet i København.

Side 7. [1] Ludvig Holberg: Dannemarks Riges Historie, udg. af J. Levin II 364.
S 8. [1] C. F. Allen: Haandbog i Fædrelandets Historie. 7de Udg. S. 363. — [2] Forstelig Leffnetzs oc Døds Speyl . . . der den Stormectigste oc Høyborne Konning Christians den IV høysørgelige Ligbegengelse klagelig bleff holden ud Vor Frue Kirke i

Kiøbenhaffn d. 18. Novemb. Anno 1648. Nogenlunde fremviist aff Lauritz Jacobsøn, Hoffprædikant. (Prentet udi Kiøbenhaffn 1649.) 4to. Bl. D 4.

S. 10. [1] Se f. Eks. C. Molbech i Nyt historisk Tidsskrift III 260—61, Troels-Lund: Historiske Skitser S. 338 (nærværende Skrift I 178) og H. C. Bering Liisberg: Christian IV S. 37. — I en Række Forelæsninger ved Københavns Universitet 1874—75 over Formynder-Regeringens Historie har jeg mundtligt meddelt det samme som her.

S. 12. [1] Christian den Fjerdes latinske Stilebog (nu i Rigsarkivet, tidligere Gammel Kongelig Samling. 4to. no. 2591). Fire Stile er daterede Skanderborg, nemlig den 11te, 12te, 15de og 18de Januar 1591. Ifølge Bestemmelsen skulde vel Chr. IV fra Skanderborg være dragen til Dronningborg og efter et kortere Ophold her være vendt tilbage til Skanderborg „dèr en Tidlang at forblive" (Jydske Tegnelser 14. Decbr. 1590). Men Opholdet paa Dronningborg trak ud, og ifølge Jydske Tegnelser 13. Febr. 1591 ændredes det andet Ophold paa Skanderborg til kun at omfatte en Nat.

S. 13. [1] Jydske Tegnelser 2. Aug. 1595.

S. 18. [1] Peder Hansøn Resen: Kong Frederichs den Andens Krønicke (Kbhvn. 1680) S. 355.

S. 22. [1] Historisk Tidsskrift III 80. — [2] Saaledes N. Slange: Christian den Fjerdes Historie I 7—8. — [3] K. Erslev (Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Tid I 7) slutter heraf — og særligt af den Omstændighed, at slige Forhandlinger ikke omtales i Enkedronning Sophias Breve til hendes Fader, Hertug Ulrik, skrevne mellem Frederik II's Død og Begravelse — at „hele denne Beretning (Slange's) synes for Dronning Sophias Vedkommende usand". Absolut sikker er denne Slutning ikke. Enkedronningens første Brev af 14. April 1588 (Hist. Tidssk. III 80) overbragtes nemlig til Hertug Ulrik af Joachim Bassewitz med mundtlig Besked, hvorom det i Brevet udtrykkeligt hedder: Was ich E. G. nicht geschrieben habe, das habe ich Batzewitzen mundtlich berichtet. Joachim Bassewitz til Lewetzau var Hertug Ulriks betroede Raad og benyttedes senere af denne som Underhandler om Enkedronningens Sager med det danske Rigsraad. Han har næppe været sendt til Danmark i Anledning af Fr. II's Død for blot at overbringe Enkedronningen et Kondolence-Brev. Let forstaaeligt er det, om hun overlod ham mundtligt at forklare den politiske Situation. Der er da altsaa fremdeles Mulighed for, at der straks efter Frederik den Andens Død virkelig har fundet Forhandlinger Sted om Enkedronningens Overtagelse af Formynderskabet. At den Form, hvorunder Slange gengiver disse, ikke er ganske korrekt, er klart nok. Blandt andet har han Uret i, at Rigsraadet først den 27. April udstedte sit aabne Brev om, at det overtog Formynderskabet og beskikkede fire af sin Midte til at lede Regeringen; dette var vedtaget allerede den 15. April og kundgjordes den 17. April. Slanges Fejl her er da muligt kun en Trykfejl: 27. for 17. April. Men Kærnen i Slanges Fremstilling: at der har fundet saadanne Forhandlinger Sted, staar endnu uantastet. Det vilde nemlig være forhastet at slutte, at Sagen var helt tilende med Rigsraadets aabne Brev af 15. April. Meget synes at tyde paa, at dette kun udgjorde et Led med i Striden, maaske et blot Overgreb fra den ene Parts Side, men ikke Sagens Afslutning. Ogsaa efter den 15. April synes Enkedronningen at have været i Besiddelse af et Middel til at afnøde Rigsraaderne betydelige Indrømmelser. „Tilbud" fra Rigsraadet omtales gentagne Gange efter denne Dag i Enkedronningens Breve til Faderen. Den 21. April hedder det saaledes: Doch haben die riches rehte noch der zeit wol sich keigen mich erbotten, als ich E. G. vol berichten wil, wen E. G. zu mir komen werden. I Brevet af 1. Maj omtales et yderligere Tilbud fra Rigsraadets Side. Forholdet ordnedes først efter Hertug Ulrik af Meklenborgs Komme til Frederik den Andens Begravelse. De Aftaler, der da blev trufne mellem ham paa hans Datters Vegne og Rigsraadet, synes at have udgjort den egentlige Afslutning paa Forhandlingerne om Formynderskabet. Aftalerne var mundtlige, men tillægges overalt, hvor de senere omtales, en betydelig Vægt; deres Indhold lader sig, netop fordi de sluttelig gav Anledning til Strid, ved Hjælp af denne med nogenlunde Sikkerhed bestemme. Min følgende Fremstilling søger at vise, hvorledes Rigsraadets Skridt af 15. April, Slanges Beretning

om de forefaldne Stridigheder og hele den sluttelige Ordning af Enkedronningens Stilling efter mit Skøn naturligst lader sig forene. — Idet jeg her har søgt at imødegaa en formentlig forhastet Slutning i K. Erslevs „Aktstykk. o. Opl. t. Rigsr. Hist. i Kr. IV's Tid", og senere undertiden vil komme til at paavise bestemte Fejl i samme Skrift, ønsker jeg, for at udelukke hver Misforstaaelse, straks at udtale, hvor umuligt det efter min Mening er i et Skrift af den Art ganske at undgaa Fejl, samt at Forudsætningen for min nærmere Omtale af nævnte Bog er, at jeg anser den for et meget værdifuldt Hjælpemiddel til Kundskab om Datids Historie.

S. 24. [1] Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Hist. under Kristian IV I 6—12. — [2] Historisk Tidsskrift III 79.

S. 26. [1] Sjællandske Tegnelser 29. April 1588. — Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraad. Hist. I 17.

S. 27. [1] Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysn. t. Rigsraad. Hist. I 8. — [2] Skrivelse fra Ulrik af Meklenborg til Enkedronning Sophia, dat. Güstrow Sontag vocem jucundidatis 1588. „Udenlandske Magter". Meklenborg no. 22. Rigsarkivet.

S. 28. [1] Tyge Brahes meteorologiske Dagbog (Kbhvn. 1876) S. 106.

S. 32. [1] Sjællandske Tegnelser 16. April 1588 (R. A.). — [2] Sjællandske Tegnelser 17. April 1588 (R. A.).

S. 33. [1] Sjællandske Tegnelser 3. Maj 1588 (R. A.).

S. 34. [1] Tyge Brahes meteorologiske Dagbog (Kbhvn. 1876) S. 107.

S. 35. [1] P. H. Resen: Kong Frederich den Andens Krønicke (Kbhvn. 1680) S. 390. — [2] Ceremoniellet ved Frederik II's Begravelse. Sjællandske Tegnelser 5. Juni 1588 (R. A.).

S. 37. [1] Smstds.

S. 45. [1] Danske Kongers Historie Fase 64. (R. A.).

S. 51. [1] Georg Waitz: Schleswig-Holsteins Geschichte II (Gøttingen 1852) S. 416.

S. 52. [1] „Bis beständige häupter zur gemeinen regierung erwehlet". — [2] Kort Appunctuation over, hvad de danske Rigsraader har foreslaaet de fyrstelig holstenske i København den 10. Juni 1588. Kl. 8. Registrant 13. Slesvig 1. a.

S. 53. [1] Den holstenske Statholders og Raadernes Svar paa det danske Rigsraads Appunctuation den 11. Juni 1588. Registrant 13. Slesvig 1. a.

S. 54. [1] G. Waitz: Schlesvig-Holsteins Geschichte II (Gøttingen 1852) S. 416.

S. 55. [1] „Bis beständige häupter zur gemeinen regierung erwehlet".

S. 56. [1] Gert Ranzau, født den 8. Oktober 1558, fik den 9. Marts 1584 Forleningsbrev paa Kronborg med Holboherred, Kronborgs og Hørsholms Birker. — [2] Gert Ranzau begyndte paa Kronborg med 300 Daler i Løn og en Tiendedel af de uvisse Indtægter, fik et halvt Aars Tid efter dette ændret til 700 Daler uden Uvist, og endelig i Januar 1588 Genant til Folkenes Underhold. (K. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd. S. 19). — [3] Danske Magazin IV 107—8. — [4] De uvisse Indtægter af Kronborg Len udgjorde i Aaret 1592—93, uden Oldengæld, 1613 Daler og 14½ Td. Sild. Kronborg Jordebog. 1592—93.

S. 57. [1] Skrivelse fra Enkedronning Sophia til Henrik Ranzau, dat. Kronborg den 31. Juli 1588. Registrant 13. Slesvig no. 1. a. — Stærkest udtaler dog maaske Enkedronning Sophia sine Planer fra 1588 i et Udkast til en Instruktion af 6. Maj 1592. (D. K. H. 70, no. 66.) Det hedder heri, at hun af Hensyn til Fællesstyrelsens Ulemper havde Aar 1588 holdt paa, at Chr. IV skulde underkaste sig Valg for ad denne Vej at naa til: entweder allein entrathen oder auch allein guberniren. Valget, tilføjes der undskyldende, kunde jo lige saa godt være faldet paa Hertug Philip som paa Chr. IV, og hun beder derfor Philips Eftertølger, Johan Adolph, om ikke af denne Grund at nære nogen Uvilje imod hende.

S. 61. [1] Skrivelse fra Landgrev Vilhelm af Hessen til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Cassel 19. Januar 1592. D. K. H. 70. no. 64. — A. Ipsen: Die alten Landtage der Herzogthümer Schleswig-Holstein 1588—1675. Kiel 1852. S. 50—67. — G. Waitz: Schlesw.-Holsteins Geschichte II 419—21.

S. 62. [1] D. K. H. 70. no. 1, 2 og 6. — [2] A. Ipsen: Die alten Landtage der Herz. Schleswig-Holstein 1588—1675. S. 74. — G. Waitz: Schleswig-Holsteins Geschichte. II 427—28.

S. 63. [1] Dat. Flensborg den 21. Maj 1590. D. K. H. 67. c. I et senere Brev, dat. Horsens 26. Maj 1590, melder han Jørgen Rosenkranz: „Den Handel om det Arveforedrag gik intet for sig," da Hertug Philip drog for hastigt af Byen og hans Kansler blev syg. Det er opsat til Bartholomæus Dag. D. K. H. 67. c. — [2] D. K. H. 70 no. 3—5, 7—9.

S. 66. [1] Dat. København den 12. Juli 1589. Kongelige Ægteskabssager no. 24. Registrant 10. Aftrykt, dog med Udeladelse af Enkedronningens paaskrevne Svar, i K. Erslev: Rigsraadets og Stændermødernes Hist. I 35. — [2] Kgl. Ægteskabssager no. 25. Registr. 10.

S. 70. [1] Se f. Eks. Sjællandske Tegnelser 10. August 1589. — [2] F. R. Friis: Tyge Brahe S. 185—86.

S. 73. [1] Liunggreen: Svenska Herregårdar V. Beckaskog. — [2] H. Ellis: Original letters illustrative of English history. 2 Series. III, 149. — [3] Sjællandske Tegnelser 14., 24. og 30. Maj 1590.

S. 74. [1] D. K. H. 67. c.

S. 75. [1] N. Slange: Christian den Fjerdes Historie I. 11.

S. 76. [1] Liunggreen: Svenska Herregårdar V. Beckaskog. — Joh. Grundtvig (Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873—76) antager, at Henrik Rammel afskedigedes den 18. Juli 1590. — [2] Skaanske Tegnelser 5. Marts 1590.

S. 77. [1] Skaanske Registre 15. August 1590. — [2] Dat. Dobberan den 14. Marts 1592. D. K. H. no. 58. — [3] Nærværende Skrift II Bog Side 132. — [4] Fyenske Tegnelser den 18. August 1590. — Joh. Grundtvig (Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873—76) antager, at han alt den 30. Juli 1590 er bleven ansat som Hofmester.

S. 78. [1] Enkedronningen overtog Regeringen i Hertugdømmerne i September 1590 paa Haderslevhus. I hendes senere Fremstillinger af dette Skridt hedder det, at hun gjorde det efter Henrik Ranzaus og de holstenske Raaders indstændige Anmodning og oftere (zu mehren malen, unterschiedlichen malen) gentagne Opfordringer. Den første Opfordring skal være bleven rettet til hende allerede 1588, den sidste selvfølgelig i Haderslev Septbr. 1590. At man efter Chr. IV's Hylding har fra holstensk Side forstærket Opfordringerne, er klart. De to bedste Lejligheder hertil var Rejsen til Brunsvig, hvor Enkedronning Sophia havde anmodet Henrik Ranzau om at være med ved Indtoget i Wolfenbüttel d. 20. Juni (Skrivelse af 19. Maj 1590. D. K. H. 72) og Mødet i Kolding, hvor muligt alle de holstenske Raader var til Stede (K. Erslev: Rigsraad- og Stændermøder under Kr. IV I, 39), i hvert Fald Hans Blome i livlig Forbindelse med Enkedronningen. — [2] Dansk biografisk Lexikon II, 425.

S. 81. [1] Tre Stævninger til Retsdagen i Haderslev, daterede Kolding d. 24.—26. August 1590, alle med Enkedronningens Segl og egenhændige Underskrift findes i D. K. H. 70 (ikke nummererede). — To Stævninger til samme Retsdag, dat. Haderslev 26. August 1590, med Hans Blomes Underskrift og Segl ligger løse i D. K. H. 72, no. 2. — [2] Skrivelse fra Enkedronning Sophia til Rigsraadet, dat. Frederiksborg den 18. Marts 1592 og Rigsraadets Svar af København d. 8. Juni 1592. D. K. H. 70, no. 39 og 42.

S. 82. [1] Skrivelse fra Henrik Ranzau til Enkedronning Sophia, dat. Segeberg 18. August 1590. D. K. H. 70, no. 10. — [2] Fremstillingen af, hvad her foregik, genkommer oftere, næsten med staaende Udtryk, dog undertiden svagt nuancerede efter Forholdene (saaledes den i Nordalbingische Studien VI 300 trykte, hvis Datum er urigtig, hvorom nedenfor), hvor Enkedronning Sophia siges kun at være bleven opfordret to Gange. Den paalideligste maa vel være Enkedronningens egne Ord til Henrik Ranzau, hvem hun kort efter minder om det passerede. Brev dat. København d. 1. Oktober 1590. D. K. H. 70, no. 16. — Nogen bestemt Dag angives ikke, men det maa have været mellem den 8. og 15. Septbr., da Henrik Ranzau og Raadernes Ophold ikke

varede længere. (Smlgn. D. K. H. 70, no. 11.) Senere antedaterede Enkedronningen Begivenheden og lod Opfordringen være udstedt den 2den September.

S. 83. [1] Vossiske Excerpter 1590. Henrik Ranzau. (R. A.)

S. 85. [1] D. K. H. 70, no. 18. — [2] D. K. H. 70, no. 22. (Henrik Ranzau til Enkedronningen, dat. Segeberg d. 14. Oktober 1590). — [3] D. K. H. 70, no. 14 og 15. — [4] D. K. H. 70. — [5] Den 15. September 1590. D. K. H. 77. — [6] D. K. H. 70, no. 19.

S. 86. [1] Enkedronningens pludselige Rejse til København synes den nærmeste Maade at forklare de to Omstændigheder paa, at Brevet fra H. R. er paategnet: Receptum Kolding 29. Septbr., og Svaret fra Enkedronningen, dat. Copenh[agen] den 1. Oktober. Da imidlertid en saa hurtig Rejse er usandsynlig, maa Svaret af 1. Oktober vistnok antages for antedateret, hvad flere Hensyn ogsaa kunde have opfordret Enkedronningen til. — Udelukket er dog ikke den Forklaringsmaade, at Copenh. her skal tydes anderledes end paa den sædvanlige Vis som Forkortelse af Copenhagen (f. Eks. som Betegnelse for Københoved = Copenhoved, 4 Mil nordvest for Haderslev).

S. 88. [1] D. K. H. 70, no. 16. — [2] D. K. H. 70, no. 17.

S. 89. [1] Skrivelse dat. Segeberg den 7. Oktober 1590. D. K. H. 70, no. 20. — [2] Dat. Segeberg den 8. Oktober 1590. D. K. H. 70, no. 21. — [3] Dat. Segeberg den 14. Oktober 1590. D. K. H. 70, no. 22. — [4] Skrivelse fra Enkedronning Sophia til Henrik Ranzau, dat. Kolding d. 21. Oktober 1590. D. K. H. 70, no. 24.

S. 90. [1] Dat. Kolding d. 14. Oktober 1590. Hans Svar dat. Lybæk 20. Oktober s. A. D. K. H. 70, uden Nummer og no. 25. — [2] Den 19. Oktober 1590. — [3] D. K. H. 70, no. 28. — [4] Dat. Kolding 21. Oktober 1590. D. K. H. 70, no. 24. — [5] Dat. Segeberg 24. Oktober 1590. D. K. H. 70, no. 26. — [6] Dat. Kolding den 8. November 1590. D. K. H. 70, no. 27. — [7] Dat. Segeberg den 28. Oktober 1590. D. K. H. 72.

S. 91. [1] Dat. Segeberg d. 17. November 1590. D. H. H. 72.

S. 92. [1] Dat. Kolding d. 22. Novbr. 1592. D. K. H. 72.

S. 93. [1] Kejser Rudolphs Svar til Enkedronning Sophia, dat. Prag den 18. Januar 1591. (Ny Stil.) D. K. H. 70, no. 30. Original.

S. 94. [1] Lic. Joachim Reichs Relation til Enkedronning Sophia. Dat. Segeberg den 2. Februar 1591. D. K. H. 70, no. 31.

S. 95. [1] Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarh. (illustr. Udg.) X 58. — Saml. t. Fyens Hist. o. Topogr. VI. 386. — [2] Skrivelse fra Henrik Ranzau til Regeringsraaderne dat. Breitenberge 19. April 1593. Egenh. Orig. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 29. — [3] I. H. Schlegel: Geschichte Christian des Vierten I. 150. — [4] Epistolæ consolatoriæ regum, principum etc. ad Henricum Ranzovium, opere M. Georg Ludv. Frobenii collectæ Francfort. 1593. p. 157.

S. 96. [1] Descriptio pompæ funebris Frederici II . . . et descriptio sacelli prope monasterium Segebergense. Hamburg 1592. D. F. — [2] Enkedr. Sophia til Morten Ventermand, dat. Koldinghus d. 22. Februar 1591. D. K. H. 73 d. d. — Saml. t. Fyens Hist. o. Topogr. Vı 386. — [3] Jydske Tegnelser d. 27. Januar 1591.

S. 97. [1] Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarh. (illustr. Udg.) X 58. — [2] Jydske Tegnelser, dat. Dronningborg den 31. Januar 1591.

S. 98. [1] Henrik Ranzau til Enkedronning Sophia, dat. Segeberg 6. Marts 1591. — Hertug Ulrik til Henrik Ranzau, dat. Greueszmhülen d. 16. Marts 1591. — Henrik Ranzau til Enkedronning Sophia, dat. Segeberg 19. Marts 1591. — Dito af 24. Marts 1591. — Enkedronning Sophia til Henrik Ranzau, dat. Wolffenbüttel 31. Marts 1591 D. K. H. 72.

S. 99. [1] Dat. Segeberg den 3. April 1591. D. K. H. 70, no. 32. — [2] D. K. H. 73, b.

S. 100. [1] D. K. H. 70, no. 34. — [2] D. K. H. 70, no. 33. — [3] Dr. Jacob Bordings Modtagelsesbevis for Aktstykkerne i Hans Blomes Sag. 10. Marts 1591. — Hertug Ulriks Skrivelse til Enkedronning Sophia af 13. Marts 1591. D. K. H. 71, no. 1—2.

S. 102. [1] Henricus Ranzovius: De somniis eorumque eventibus. Rostock 1591. — Elogia et epitaphia in obitum Caii Ranzovii. Lipsiæ 1591.

S. 103. [1] Den Segebergske Reces af 2. Maj 1591. D. K. H. 70, no. 35. Trykt i Nordalbingische Studien VI 300—303, men med den fejlagtige Datum: 2. August 1591. — [2] Gavebrev. D. K. H. 63. — [3] Vossiske Excerpter 1590. Henrik Ranzau. — [4] Elogia et epitaphia in obitum Caii Ranzovii. Lipsiæ 1591

S. 104. [1] Dat. Frederiksborg den 28. Maj 1591. D. K. H. 72. — [2] Dat. Segeberg d. 12. Juni 1591. D. K. H. 72.

S. 105. [1] Enkedronning Sophia til Christoffer Valkendorf, dat. Segeberg 2. Maj 1591. D. K. H. 73. dd. — [2] Skrivelse fra Enkedronning Sophia til Regeringsraaderne, dat. Frederiksborg 15. Maj 1591. D. K. H. 73. dd. — [3] Jydske Tegnelser 2. Januar 1591. — Norske Rigs-Registranter III 156—59.

S. 106. [1] Om Portrætet se Francis Beckett i Hist. Tidsskr. VI 4, 197 og E. F. S. Lund: Danske malede Portræter II 68.

S. 107. [1] N. Slange (S. 47) siger vel, at Flaaden d. 25. Maj kom til Oslo; men Enkedronning Sophia anfører udtrykkelig (i et Brev til Henrik Ranzau af 1. Juni 1591, D. K. H. 72) „Tirsdagen den 25. Maj" som den Dag, da Christian den Fjerde er gaaet ombord for at sejle til Norge. — [2] Disse var de tre Regeringsraader, der fulgte med (Rigens Regnskab 1591—92). Med Urette anfører Kr. Erslev (I, 44) Christoffer Valkendorf som den tredje. Han var jo allerede paa Herredagen 1590 udtraadt af Regeringsraadet.

S. 108. [1] Alle Smaatræk er hentede fra Rigens Regnskab 1591—92. — N. Slange: Christian den Fjerdes Historie S. 47—48.

S. 109. [1] Sophia til Regeringsraaderne, dat. Frederiksborg d. 30. Maj 1591. D. K. H. 73 b. — [2] Enkedronningens Svar, dat. Frederiksborg d. 20. Juni 1591. Langebeks Diplomatarium.

S. 110. [1] Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing den 10. August 1591. Kongelige Ægteskaber. no. 26.

S. 111. [1] Langebeks Diplomatarium med Paaskrift: Autogr. in archivo Rosenholm 1761. — Iøvrigt afsendte Christian den Fjerde den 23. Juni fra København en egenhændig Skrivelse tilligemed nogle Gaver til sin Moder. Chr. IV's egenhændige Breve ved Bricka og Fridericia 1589—1625. S. 3. — [2] Sjællandske Tegnelser den 7. April 1591. — Samlinger til Fyens Hist. o. Topogr. VI. 388.

S. 112. [1] Saml. t. Fyens Hist. o. Topogr. VI. 381.

S. 113. [1] Herredagen aabnedes den 27. Juni, og Rettertinget varede fra 28. Juni til 10. Juli (K. Erslev I, 46). I denne Tid maatte Chr. IV skrive fem latinske Stile, nemlig den 28. Juni og den 5., 6., 8. og 9. Juli. Chr. IV's latinske Stilebog. Univ. Bibl.)

S. 114. [1] Chr. IV's latinske Stilebog. Stil dat. København d. 15. Juli 1591. Univ. Bibl. — Om Hans Straalendorfs Begravelse, se Rigens Regnskab 1591 og Danske Magazin IV 5, 358—60. — [2] Latinsk Stil, dat. København 12. Juli 1591. Nyt hist. Tidsskr. III, 299. — [3] Historisk Tidsskrift VI, 309—20. — [4] Samlinger til Fyens Hist. og Topogr. VI, 390. — [5] Rigsarkivets Registrant 10. Kongelige Ægteskaber no. 26.

S. 120. [1] Liunggreen: Skånska Herregårdar III. Hickeberga.

S. 121. [1] Efter Oplysning meddelt af Hickebergas nuværende Ejer, Baron Wrangel, til Domkirkearkitekt Theodor Wåhlin, og af denne til Forfatteren.

S. 125. [1] Sjællandske Tegnelser 10. December 1590.

S. 127. [1] Bering Liisberg: Christian IV. S. 84. — Baltzer von Stettin og hans Fægtere „anslog" gentagne Gange „en Fægteskole paa Københavns Slot" for Prinsen og modtog af denne Betaling derfor. Senere ny „Fægteskole" paa Kronborg og atter paa Københavns Slot for Prinsen, da de meklenborgske Gesandter var til Stede. Rigens Regnskab 1591. — [3] Chr. IV's latinske Stil, dat. Frederiksborg d. 9. April 1591.

S. 128. [1] Molbech i Nyt historisk Tidsskrift III, 247—49. — H. Rørdam i Nye

kirkehistoriske Samlinger VI 154—68. — [2] Se f. Eks. Rigens Regnskab af 1591—92.

S. 129. [1] Datidens Haansord mod en Lærd, i Modsætning til en Hofmand. — [2] Rigens Regnskab 1591. — [3] Skrivelse fra Enkedronning Sophia til Enevold Kruse, dat. København den 24. Juli 1591. D. K. H. 73. dd.

S. 130. [1] Rigens Regnskab 1591. — Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873—76. S. 196. — [2] D. K. H. 73, dd.

S. 131. [1] Dat. Güstrow d. 28. August 1591. D. K. H. 71, no. 3. — [2] Dat. Güstrow den 29. August 1591. D. K. H. 71, no. 4. Dette Brev betegnes af K. Erslev (I 47, Anm. 1) som „et som det synes ikke benyttet Udkast". Af D. K. H. 71, no. 19, Slutning (de meklenborgske Gesandters Relation) ses dog, at Regeringsraaderne tilstaar at have modtaget det. — [3] Skrivelser daterede Grabow 5. September 1591. D. K. H. 71, no. 5 og 6.

S. 132. [1] G. Waitz: Schleswig-Holsteins Geschichte II (Gøttingen 1852) S. 428. [2] Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik, dat. Kronborg 19. Oktober 1591. D. K. H. 70, no. 49. — [3] Den Rendsborgske Afsked af 30. August 1591. D. K. H 70, no. 44.

S. 133. [1] Dat. Kronborg d. 19. Oktober 1591. D. K. H. 70, no. 49. — [2] Enkedronning Sophias Skrivelser til Johan Adolph og Henrik Ranzau, dat. Nykøbing 22. September 1591. D. K. H. 70, no. 46 og 47.

S. 134. [1] Enkedronning Sophia til Niels Kaas, dat. Frederiksborg d. 27. Septbr. 1591. D. K. H. 70, no. 48. — [2] D. K. H. 71, no. 9. — [3] D. K. H. 71, no. 8. — [4] Dat. Stargardt den 22. Oktober 1591. D. K. H. 71, no. 10.

S. 135. [1] Dat. Stargardt den 25. Oktober 1591. D. K. H. 71, no. 14.

S. 136. [1] Daterede Alten Stargardt den 26. Oktober 1591. D. K. H. 71, no. 11 og 13. Smlgn. 70, no. 36 m. fl. — [2] Brevet er dat. d. 3. November 1591. D. K. H. 71, no. 17.

S. 137. [1] Skrivelse dat. København den 19. November 1591 fra de meklenborgske Gesandter til Hertug Ulrik. D. K. H. 71, no. 19. — [2] „Aus allerhandt bewegenden ursachen".

S. 139. [1] Extrakt af Instruxen, dat. Alten Stargardt den 26. Oktober 1591, overleveret til Regeringsraadet. D. K. H. 70, no. 36. — [2] Skrivelse fra de meklenborgske Gesandter til Hertug Ulrik, dat. København den 19. November 1591. D. K. H. 71, no. 19.

S. 140. [1] De meklenborgske Gesandters Skrivelse til Hertug Ulrik, dat. København den 19. November 1591. D. K. H. 71, no. 19.

S. 141. [1] Værten her fik 39 Daler for, hvad deres Kuske og Heste havde fortæret. Rigens Regnskab 1591.

S. 142. [1] Skrivelse fra Hertug Ulrik til hans Gesandter i Danmark, dat. Güstrow den 26. Novbr. 1591. D. K. H. 71, no. 24. — [2] Dat. Güstrow den 27. November 1591. D. K. H. 70, no. 51. — [3] N. Slange: Christian den Fjerdes Hist. S. 35—36.

S. 144. [1] Dat. København den 26. November 1591. D. K. H. 71, no. 37. — [2] De meklenborgske Gesandters Relation, dat. Gedser den 21. Decbr. 1591. Regeringsraaderne „lieszen sich es durchaus gefallen". D. K. H. 71, no. 29—30. — [3] Regeringsraadets Rekreditiv af 8. December 1591. D. K. H. 71, no. 56.

S. 147. [1] Rigsraadets Resolution af 8. December 1591, Original med 14 Segl. D. K. H. 71, no. 38. Afskrift: D. K. H. 70, no. 37.

S. 149. [1] Enkedronning Sophias Erindringsskrivelse til Rigsraadets Resolution, dat. København den 8. December 1591. D. K. H. 71, no. 40.

S. 150. [1] De meklenborgske Gesandters Relation, dat. Gedser den 21. December 1591. D. K. H. 71, no. 29 og 30. — [2] Hans Blome til Enkedronning Sophia, dat. Haderslev den 3. December 1591. D. K. H. 71, no. 41.

S. 156. [1] Dat. København den 9. December 1591. D. K. H. 71, no. 42. — [2] Dat. Getzbu (Gedsby) den 19. December 1591. D. K. H. 70, no. 38, smlgn. 71, no. 55. — [3] Indberetningen til Hertug Ulrik er dat. herfra den 21. December 1591. D. K. H

71, no. 29—30. — [1] Sjællandske Tegnelser 17. April 1588. — Enkedronning Sophia til Niels Friis den 13. Marts 1590. D. K. H. 73, dddd.

S. 157. [1] Se f. Eks. Henrik Ranzaus Undskyldningsbrev til Enkedronningen, dat. Segeberg den 30. Novbr. 1591. D. K. H. 72. — [2] Dat. Cassel den 19. Januar 1592. D. K. H. 70, no. 54.

S. 158. [1] Skrivelser fra Hertug Ulrik til Enkedronning Sophia, dat. Güstrow 20. Januar, Dobberan 8 og 12. Marts 1592. D. K. H. 71, no. 57, 60—62.

S. 159. [1] Enkedronning Sophia til Henrik Ranzau, dat. Frederiksborg d. 16. Februar 1592. D. K. H. 74.

S. 160. [1] D. K. H. 71, no. 58.

S. 163. [1] Dat. Dobberan den 14. Marts 1592. D. K. H. 70, no. 58.

S. 164. [1] „Bei dem hofmeister ambt hette gelassen werden mögen". — [2] Enkedronningens Brev var af 1. Marts. Hertug Ulriks Svar var af 14. Marts og kan ikke være naaet til Enkedronningen, da denne den 18. Marts afsendte sin Skrivelse til Rigsraadet.

S. 165. [1] Dat. Frederiksborg den 15. Marts 1592. D. K. H. 74. — [2] Dat. Segeberg den 4. April 1592. D. K. H. 74.

S. 166. [1] I Skrivelse, dat. Güstrow den 12. April 1592. D. K. H. 74.

S. 167. Gammel Kongelig Samling. 4, no. 2591 (findes nu i Rigsarkivet). Latinske Stile, dat. Frederiksborg d. 14., 16., 17. Marts 1592. — [2] Enkedronning Sophia til Rigsraadet, dat. Frederiksborg d. 18. Marts 1592. D. K. H. 70, no. 39—40.

S. 170. [1] Dat. København den 21. Marts 1592. D. K. H. 70, no. 40. — [2] Danske Magazin V 120. — [3] Dat. København den 24. Marts 1592. D. K. H. 74. — Smlgn. Jydske Tegnelser 13. Januar 1592. — [4] Dat. København den 30. Marts 1592. Underskrevet af Niels Kaas, Hak Ulfstand og Arild Huitfeld. D. K. H. 70, no. 41. — [5] Dat. Vordingborg d. 1. April 1592. D. K. H. 76, no. 75.

S. 171. [1] Dat. Nykøbing den 3. April 1592. D. K. H. 73, b. — [2] Dat. Nykøbing den 3. April 1592. D. K. H. 73, b.

S. 172. [1] Danske Magazin V 123—26. — Skrivelser fra Enkedronningen til Regeringsraaderne, dat. Nykøbing den 6. og 9. Juli, Aalholm den 6. Oktober 1592. D. K. H. 73, b. — Sjællandske Tegnelser 7. Juli, 2., 8. og 30. Oktober 1592. — Fyenske Tegnelser 17. Juli og 11. Oktober 1592. — Skaanske Tegnelser 17. Juli, 1. og 27. Septbr. 1592 o. s. v. — [2] Skrivelser fra Hertug Ulrik af Meklenborg til Enkedronning Sophia, dat. Dobberan 8. og 28. Marts 1592. D. K. H. 70, no. 57 og 61.

S. 173. [1] Hertug Ulrik af Meklenborg til Landgrev Vilhelm af Hessen, da. Dobberan d. 25. Marts 1592. — Svar fra denne, dat. Cassel den 7. April 1592. — Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik, dat. Segeberg den 22. April 1592. D. K. H. 70, no. 60, 62, 63 og 64.

S. 174. [1] Dat. Flensborg den 6. Maj 1592. D. K. H. 70, no. 65. — H. o. L. 1. d. [2] Udkast til en Instruks for et muligt Gesandtskab fra Enkedronning Sophia til Johan Adolph, meddelt Regeringsraaderne i Skrivelse af 6. Maj 1592. D. K. H. 70, no 66. — Langebeks Diplomatarium efter Arkivet paa Rosenholm. — H. o. L. 1. d. — [3] Dat. København 13. Maj 1592. D. K. H. 70, no. 68. — H. o. L. 1. d.

S. 175. [1] Enkedronning Sophia til Rigsraaderne, dat. Haderslev den 7. Juni 1592. H. o. L. 1. d. — Jydske Tegnelser 7. Februar 1592. — [2] Sten Brahes og Henrik Rammels Indberetning til Rigsraadet, dat. Flensborg den 30. Maj 1592. H. o. L. 1. d.

S. 177. [1] Instruks, dat. København den 16. Maj 1592. H. o. L. 1. d.

S. 178. [1] erwiederten „anfänglich mit etwas bewegnisz".

S. 180. [1] Danske Magazin V 126.

S. 181. [1] „Weil wir aber davon gezogen wären, so hätte es seine maasze. Wir muchten nun mit unser instruction hinziehen. Ih. Maj. wuszten uns itzo keine schreiben nachzuschicken. Das muszte er uns berichten".

S. 185. [1] Begge findes endnu i Rigsarkivet, Instruksen i Original, Kreditivet i Afskrift. (H. o. L. 1. d.) Dette er undgaaet Kr. Erslevs Opmærksomhed, idet han lader

Kreditivet uomtalt og ved en Misforstaaelse betegner Instruksen (Originalen) som et Kreditiv. Med Urette hedder det videre: (Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Kristian IV's Tid I 58) at Enkedronningen medgav dem „istedetfor Rigsraadets Instruks et Kreditiv fra hende selv". Som det alt vil være klart og end mere vil fremgaa af det følgende, medbragte Gesandterne til Landdagen ikke mindre end tre Dokumenter: 1) et Kreditiv fra Enkedronningen, 2) en Instruks fra Enkedronningen og 3) en Instruks fra Rigsraadet. I deres Indberetninger gøres udførligt Rede for, hvorledes de røgtede deres Hverv efter begge Instrukser. — [2] G. Waitz: Schleswig-Holsteins Geschichte II (Gøttingen 1852) 430—31.

S. 186. [1] Se foruden Sten Brahes og Henrik Rammels Indberetning til Rigsraadet, dat. Flensborg 30. Maj 1592: Skrivelser fra Henrik Ranzau til Enkedronning Sophia, dat. Flensborg 28. Maj 1592 og til Chr. IV, dat. Segeberg 15 December 1592. H. o. L. 1. d. — [2] Skrivelse fra Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Segeberg 15. December 1592. H. o. L. 1. d.

S. 187. [1] Dat. Flensborg 28. Maj 1592. Originalen i D. K. H. 74. — [2] Gesandternes Beretning staar her til Troende, naar de to Dage efter beretter, at det skete samme Dags Aften. I sit Brev til Chr. IV af 15. Decbr. 1592, altsaa skrevet et halvt Aars Tid efter, siger Henrik Ranzau, at de først kom den næste Dag. — [3] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Segeberg 15. December 1592. H. o. L. 1. d.

S. 188. [1] Henrik Ranzau til Enkedronning Sophia, dat. Flensborg 2. Juni 1592. D. K. H. 74. — [2] Sophia til Henrik Ranzau, dat. Haderslev 28. Maj 1592. D. K. H. 74. — En af H. R. besørget Afskrift er vedlagt hans Skrivelse af 15. Decbr. 1592 til Chr. IV. H. o. L. 1. d. — [3] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Segeberg 15. December 1592. H. o. L. 1. d.

S. 189. [1] Sten Brahes og Henrik Rammels Relation til Enkedronningen, dat. Flensborg 29. Maj 1592. D. S. A. — H. o. L. 1. d.

S. 190. [1] Saaledes Henrik Ranzaus Fremstilling i hans ovenomtalte Brev af 15. Decbr. 1592. — G. Waitz (Slesw. Holst. Gesch. II 430) sætter med Urette Hyldingen til den 29. Maj, paa hvilken Dag vi baade af de danske Gesandters Indberetning og af Henrik Ranzaus Brev veed, at først Hertugens Indtog fandt Sted. — At Hyldingen er foregaaet den 31. Maj, bekræftes af en samtidig Paaskrift paa et Omslag i Pakken H. o. L. 1. d.: „Die huldigung ist zu Flensburg gethan den letzten May 1592" og af Protokol 1. no. 61 i samme Pakke (Copi af Johan Adolphs Confirmation af Privilegierne), hvor det om den af ham aflagte Ed paa Privilegierne hedder: sub dato Flensborgh den letzten May Ao. 92.

S. 191. [1] G. Waitz: Schleswig-Holsteinische Geschichte II. 430.

S. 192. [1] Dat. Haderslev den 7. Juni 1592. — D. K. H. 70, no. 69. — [2] Dat. København den 12. Juni 1592. H. o. L. 1. d.

S. 193. [1] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Segeberg den 12. December 1590. H. o. L. 1. d. — [2] Sophia til Henrik Ranzau, dat. Flensborg 11. Juni 1592. D. K. H. 74 og Enkedronning Sophias Instruks for Dr. Sybrand til Johan Adolph, dat. Güstrow 2. Juli 1592. H. o. L., Pakke mærket „Dronning Sophias Correspondance". — [3] Se f. Eks. det meget karakteristiske Brev fra Enkedronning Sophia til Johan Adolph, dat. Wolffenbüttet 28. Maj 1593. D. K. H. 76, no. 44.

S. 194. [1] Dat. Nykøbing 15. August 1592. H. o. L. 1. e. no. 2. — [2] Dat. Beringhaussen (??) 17. August 1592. H. o. L. 1. e. no. 3.

S. 195. [1] Dat. Nykøbing 2. Septbr. 1592. H. o. L. 1. no. 4. — [2] Dat. Tønder 15. Septbr. 1592. H. o. L. 1. e. no. 5. — [3] Dat. Halsted Kloster 20. Septbr. 1592. H. o. L. 1. e. no. 6.

S. 196. [1] Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogth. Schleswig-Holstein und Lauenburg 1, 162.

S. 197. [1] Orion. Hist. Qvartalskrift, red. af T. A. Becker I, 194. — A. H. Lackmann: Einleit. zur Schlesw.-Holstein. Historie II (Hamburg 1733) 71. — [2] Zeitschrift der Gesellschaft für die Geschichte der Herzogthümer Schleswig Holstein und Lauen-

burg VIII 242. — [3] A. H. Lackmann: Einleitung zur Schlesw.-Holstein. Historie II (Hamburg 1733) 71. — [4] Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogth. Schleswig-Holstein u. Lauenburg II, 1—14. — [5] Samme Skrift I 148—81. Om tilsvarende Optrin i Sønderjylland se A. D. Jørgensen: Ullerup Sogns ældre Historie. Sønderjydske Aarbøger 1891. S. 66—72. — [6] Klevenfeld: Optegnelser til holstensk Adel. Rigsarkivet. — Orion, Hist. Qvartalsskrift, red. af T. A. Becker I, 194.

S. 198. [1] Dat. Haderslev 27. Maj 1592. Orig. D. S. A. (VII E. 256). — D. K. H. 74. — [2] Sophias Instruks for Dr. Sybrandt, dat. Güstrow 2. Juli 1592. H. o. L. „Dronning Sophias Correspondance". — [3] Landraaderne enedes i Kiel Juli 1592 om at foreslaa Indførelsen af Carl V's peinliche Gerichtsordnung af 1532. Se bl. a. Sophia til Johan Adolph, dat. Nykøbing 12. August 1592. H. o. L. 1. e, no. 2. — N. Falck: Schlesw.-Holstein. Privatrecht III, 762.

S. 199. [1] G. Waitz: Schleswig-Holsteins Geschichte II (Gøttingen 1852) 431—32.

S. 201. [1] Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873—76. S. 187. — [2] Rigens Regnskab 1588 og 1590. — [3] Jydske Registre 30. Juni 1589. — [4] Sjællandske Registre 2. September 1589. — [5] Sjællandske Tegnelser 16. Marts 1590.

S. 202. [1] Skrivelse fra Enkedronning Sophia til Niels Friis, dat. Nykøbing 22. Aug. 1591. D. K. H. 73, ddd. — [2] Sjællandske Registre og Jydske Registre 26. Jan. 1592. — [3] Jydske Tegnelser 7. Februar 1592. — [1] Enkedronning Sophia til Niels Kaas og Jørgen Rosenkrans, dat. Haderslev 20. Maj 1592. — Svar fra disse, dat. København 12. Juni 1592. D. K. H. 73, b.

S. 203. [1] Dat. Haderslev den 20. Maj 1592. D. K. H. 73, b.

S. 204. [1] Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873—76. S. 187. [2] Deres Skrivelse er dateret København 12. Juni 1592. Langebeks Diplomatarium.

S. 205. [1] Dat. Güstrow 1. Juli 1592. Langebeks Diplomatarium.

S. 206. [1] Dat. København 12. Juli 1592. Langebeks Diplomatarium.

S. 207. [1] Hans Rostrup var siden Enkedronningens betroede Mand, benyttedes af hende i vigtige Hverv til Tyskland og vovede sig ogsaa under hendes Beskyttelse til Nykøbing. Se f. Eks.: Sophias Regnskab for Hertugd. 1589—1603. D. S. A. — Dr. Sybrandt til Sophia, dat. Rostock 4. Aug. 1594. D. S. A. — o. s. v. — [2] Originalen: D. K. H. 70, no. 42.

S. 209. [1] Dat. Haderslev 7. Juni 1592. D. K. H. 70, no. 69. — [2] Dat. København 12. Juni 1592. H. o. L. 1. d. — [3] Enkedronning Sophia til Rigsraadet. D. K. H. 70, no. 43.

S. 210. [1] Rentemester-Regnskab 1592. „Givet den 29. Juli af Kongen til seks af Johan Adolphs Trompetere, fordi de blæste for Kongen paa Antvorskov, da Frøkenen af Holsten og hendes Fru Moder ankom til Slottet paa deres Rejse her igennem Riget til Sverige o. s. v."

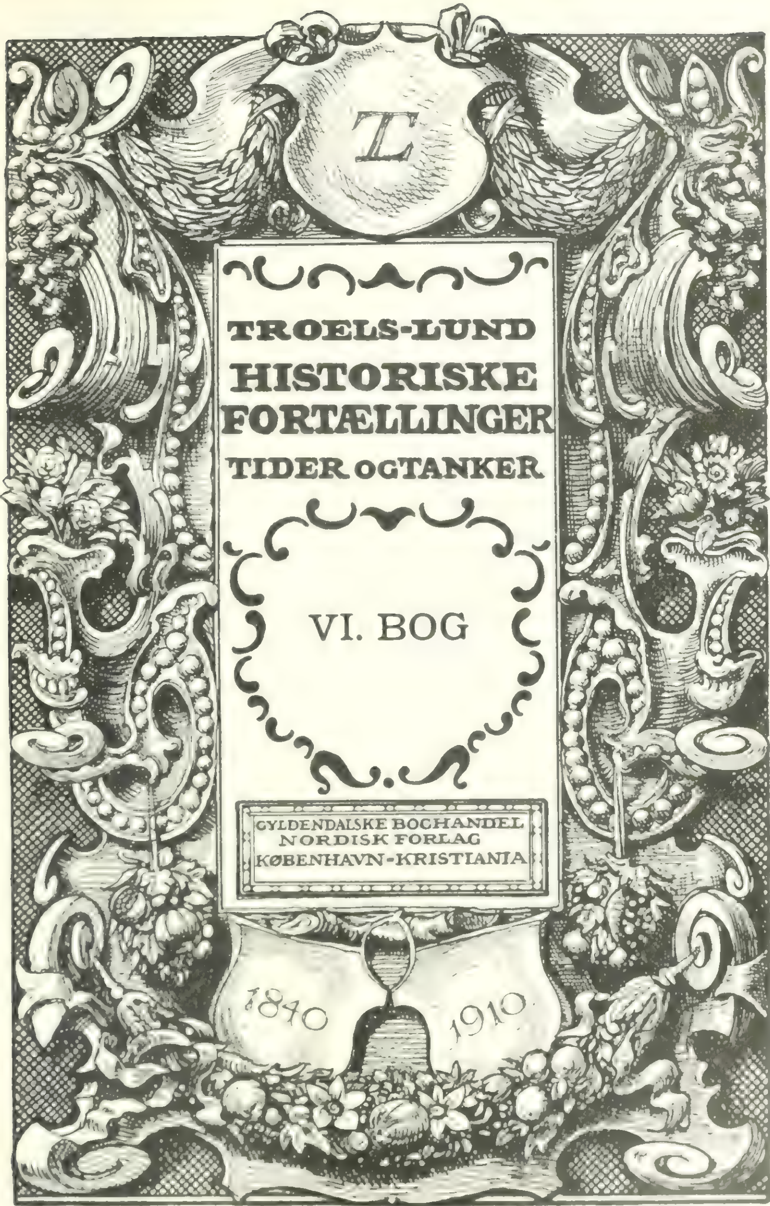
S. 211. [1] Om Sygdom blandt Hofsinderne se bl. a. Skaanske Tegnelser 15. September 1592.

INDHOLD AF V BOG

TROELS-LUND

HISTORISKE FORTÆLLINGER

TIDER OG TANKER

TROELS-LUND
HISTORISKE
FORTÆLLINGER
TIDER OG TANKER
VI. BOG
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN-KRISTIANIA
1840
1910

FR. BAGGES KGL. HOF-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

UNDER CHRISTIAN DEN FJERDES MINDREAARIGHED

II

I

STRIDEN mellem Enkedronningen og Rigsraadet, Johan Adolph og Henrik Ranzau, hvilede i Slutningen af 1592. Men den var ikke endt. Den blussede atter op kort efter Nytaar 1593, dennegang heftigere end nogensinde tilforn.

Tilsyneladende saa alt just paa den Tid saa fredeligt ud. Enkedronningen var kommen til Hoffet for at holde Jul med sine Børn, og Opholdet forlagdes i den egentlige Juleferie til Københavns Slot. Vel undte Hans Mikkelsen end ikke her sin Lærling hel Frihed. Den 29. December maatte Christian den Fjerde skrive en latinsk Stil [1]. Men forresten var der sørget for Morskab for alle Aldere. Der var Forestilling i Fægtning (Fig. 1) paa Slottet baade anden Juledag og Nytaarsaften, denne Gang blandt andet med nye Vaaben, der var lavede udtrykkeligt hertil.

Christian den Fjerde gav sin Moder et Smykke til en Værdi af tusind Kroner i Nutids Mønt, besat med Ædelstene, forarbejdet af Guldsmed Fuiren i Odense; hver af de to smaa Frøkener gav han et tilsvarende Smykke, men mindre, ligeledes fra Fuiren. Selv fik han et Guld-Bælte med guldstukket Silke- og Fløjels-Gehæng til hans nye „Rapier". Med Guldkjæden paa, der blev lavet sidste Sommer, da Hertuginde Christine skulde komme, og vejede 386 ungerske Gylden, saa han nu hel kongelig ud.

Heller ikke den fraværende blev glemt, den yngre Broder Ulrik, der studerede ved et Universitet i Tyskland, som Bedstefaderen havde udtrykt det: ligegyldigt hvilket, naar han blot

havde en flink Hofmester med sig. En Enspændiger afsendtes til ham med et Sølv-Vandbækken og en Sølv-Vandkande, som han ikke maatte forsmaa.

Regeringsraaderne fik hver en Guldring med fem Diamanter. Prinsens „egne Drenge“ fik Kjortler, forede med Ulveskind og Ræveskind, hvad de vel kunde bruge i den skingrende Frost, som det var og havde været det Aar, næsten lige siden Kornet var kommet i Hus og Ævret opgivet[1]. Og Fornøjelighederne tegnede til at skulle blive ved. Fastelavns Søndag skulde Hofmarsken Preben Bilds Bryllup staa paa Københavns Slot. Kongen vilde selv gøre det, og ikke mindre end femten Rigsraader med Fruer, 70 Herremænd med Fruer, 25 ugifte Herremænd og 34 Enkefruer samt alle deres Jomfruer blev indbudne[2].

Fig. 1. Fægtere i Kamp. Tegnet af Christian IV som Barn paa et Blad i hans Stilebog.

Disse Festligheder havde imidlertid ogsaa en politisk Side. For første Gang i lange Tider opholdt Enkedronningen sig atter ved Hoffet, og det storartede Bryllup bandt hende til at blive dèr i det mindste den 25. Februar over. Fra Jul til Fastelavn havde man hende altsaa alene, uden meklenborgske Udsendinge, uden Hans Blome, ja maaske endog uden Dr. Sybrandt til Hjælp.

Her var en ypperlig Lejlighed til at tage hende i Skole. Hele det lange Regnskab kunde nu med Fordel gøres op, lige fra Grænsestridighederne med Haderslev til de grove Breve og nu senest Overladelsen af Fællesregeringen i Hertugdømmerne til Johan Adolph. Men højtideligt burde Afregningen foregaa, i det samlede Rigsraads Nærværelse. Ventede man imidlertid hermed til Fastelavn, da Rigsraaderne alligevel skulde møde til Festen, kunde let Fuglen flyve bort lige efter, saa at det blev de Herrer, der stod tilbage som Narre. Her var ikke andet for end at holde et Rigsraadsmøde mellem Jul og Fastelavn.

Hvor ubekvem end denne Forholdsregel kunde være især for de fjerntboende, der nu ved Midvinter, under Isgang, i aaben Baad, maaske i Mulm og Mørke skulde over Bælterne, saa havde man dog paa Forhaand ogsaa disse i Fælden. Alle de samme skulde jo nemlig et Par Uger efter samme Vej, og det ikke alene, men med Hustru og Døtre, Fruervogn og Heste, Folk og „Tingester". Ingen kunde paa Forhaand vide, om det vilde blive koldere den 1. Februar end den 23. Næppe var Julen da omme, førend Ilbud afgik til alle Rigsraader[1] hele Landet over, samt til enkelte andre Lensmænd, f. Eks. Kasper Markdanner (Fig. 2) i Kolding[2], om at møde i København til Kyndelmisse (2. Februar), da mærkelige Sager ikke tillod at opsætte Rigsraadets Sammenkomst længere.

Enkedronningen og Christian den Fjerde var kort efter Jul dragne til Frederiksborg[3]. Forberedelserne til Angrebet undgik da maaske hendes Opmærksomhed. Men det maatte blive hende klart, at der var noget i Gære, da omtrent ved Kyndelmisse den unge Konge hentedes til København i Anledning af Rigsraadernes Komme. Hun havde ikke noget at tale med dem om og foretrak derfor at blive derude, hvor hun var.

Alle Rigsraaderne mødte, paa den ene, Erik Hardenberg, nær. Deres Forhandlinger afbrødes i de tre Dage, den femte, sjette og syvende Februar, da der efter kongelig Befaling holdtes Bededage hele Landet over, til hvilke Sjællands Bisp, Peder Vinstrup, havde forordnet Teksten[4]. Men derefter kunde de tage fat med fornyede Kræfter, og den niende var alting færdigt til, at Rigsraadet kunde læse Enkedronningen Teksten. Da hun fremdeles blev paa Frederiksborg, udvalgtes Rigsraaderne Manderup Parsbjerg, Henrik Belov og Jacob Seefeld samt den tro Mand Henrik Rammel til at tage derud. Forsynede med baade Kreditiv[5] og Memorial[6], mødte de til Audiens den tiende.

Det var et langt Foredrag, den Ordførende holdt. Han begyndte lige fra Frederik den Andens Død og mindede om, hvorledes Rigsraaderne dengang havde „bedet hende om som vor naadigste Dronning og Frue at være og blive tilstede hos os, for at, naar noget uforudseet maatte indtræde angaaende hendes

Børn, vi da hos hende i alle Tilfælde i derhen hørende Sager kunde faa tro, naadigste Raad". — Som det vil ses, var denne Sætning skruet med stor Kunst, saa at den hende indrømmede

Fig. 2. Kasper Markdanner og Hustru Sophia Oldeland.
Gravsten i Rønninge Kirke paa Fyn.
(Fotograferet af Kr. Hude.)

Stilling holdtes svævende mellem en Dronnings og en erfaren Goldammes.

Enkedronningen havde i sin Tid til Rigsraadernes Anmodning svaret paa en saadan Maade, at de baade nu og dengang var hende Tak skyldige. Men denne deres Taknemmelighed

mente de ogsaa at have lagt tilstrækkelig tydeligt for Dagen, blandt andet ved at yde hendes to Døtre Udstyr, hvortil de ikke var forpligtede, da Frøknerne her i Riget efter Faderens Død altid have plejet at bo hos deres Moder paa „Livgedinget“ og derfra at forsørges.

Saa man hen til de ydre Forhold, saa var Tilstanden, takket være Rigsraadets Bestræbelser, overalt god. Alle Nabofyrster, ikke mindst Kongens Slægtninge, var blevne behandlede med Forekommenhed, Sømagterne ligervis. Grænsestridighederne med Sverige var nyligt blevne bilagte ved Møde mellem begge Landes Rigsraader. Kun et eneste Punkt gav endnu stadig Anledning til Uro, det var det, der henhørte under Enkedronningen, Haderslev.

Hele Hans Blomes lange Synderegister opregnedes derpaa, og der truedes med voldelig Indskriden, hvis Enkedronningen ikke endelig engang afhjalp disse Ulemper og opfyldte sit oftere gentagne Løfte. Rigsraaderne haabede, at Hds. Majestæt vilde forstaa og billige deres Ønske om at faa alle disse Vidtløftigheder afskaffede, der var en aaben Forhaanelse mod Christian den Fjerde og hans Magt. Og Rigsraaderne haabede, at Hds. Majestæt vilde mindes, at hun selv var en salvet og kronet Dronning til Danmark.

Kroning og Salvning var ikke „blotte spectacula og Ceremonier“, men Formaninger og Betegnelser for kongeligt Embede. De betød, at det paahvilede hende at tage dette Rige naadigst i Agt, befordre dets Rettigheder, Ære, Ro og Fromme, og yde det menige Rigsraad i alle forekommende Tilfælde naadigst Hjælp. Ogsaa af rent personlige Grunde var Hds. Maj. knyttet til Riget. Thi i Modsætning til, hvad der havde været Tilfældet for tidligere Enkedronningers Vedkommende, laa hele hendes „Livgeding“ indenfor dettes Omraade. Hendes og Rigets Interesser maatte derfor være de samme.

Her skulde ifølge Instruksen Gesandterne standse og afæske Enkedronningen bestemt Svar. Naar dette var givet, skulde de begynde Omtalen af de haarde og ærerørige Breve. Rigsraadet havde i den senere Tid modtaget flere Skrivelser fulde af Be-

skyldninger, som ærlige Folk ikke kunde undlade at tage sig nær. Brevene var under Hds. Majestæts Haand og Segl, og forsaavidt sømmede det sig maaske ikke at indlade sig i Disput og besvære sig desangaaende.

Men ved nærmere at overveje alle Omstændighederne var Rigsraadet kommet til det Resultat, at de ikke stammede fra Enkedronningen selv, men skrev sig fra andre Folks hadefulde Indskydelser, og disse Folk skulde have Svar. At Hds. Majestæts kongelige, blide, milde Gemyt, som Rigsraaderne af lang Erfaring kendte, ikke var Kilden, maatte staa enhver klart, thi Brevene var heftige og angreb hæderlige, veltjente Mænds Ære. Formen viste det samme. De vrimlede af latinske, juridiske Brokker, „Kavteler, Skoleregler og gesvindte ratiocinationes", som ellers ikke træffes i kongelige Kancellier, men kun bruges i Skoler, hvor stundom en Rabulist hidser en anden op.

Hvad Indholdet angik, saa bestod det væsentligt i Beskyldninger mod Rigsraadet for at have fortiet, hvad der tjente til Rigets Bedste, og af Vrede over Enkedronningens overtagne Regering i Hertugdømmerne at have modarbejdet hende, svigtet den unge Konge og handlet som Folk, hvem ingen Tillid kunde vises. Rigsraadet maatte hertil svare, at selv om Hds. Majestæt var bleven bevæget til Unaade imod det, og Hds. Majestæt i den Anledning, hvad dog ikke lignede hende, var bleven heftig, saa burde en Raadsperson først og fremmest, naar han af Enkedronningen fik Befaling til at angribe Rigsraaderne, have formanet hende til Sindighed, og ikke i det Sted „blæse Hds. Majestæt i Flamme" til at forhaane ærlige Folk og hidse alle Sind.

Om Rigsraadet selv var det nok at oplyse, at de højsalige Konger af Danmark altid havde holdt det i Agt og Ære. Og Raadet selv havde, Gud ske Lov! ogsaa vidst at vise sig saaledes, at Kongerne deraf havde haft et naadigst Behag, og vigtige Sager var blevne behandlede til Rigets og Hertugdømmernes Gavn, til Kongernes og deres Børns Velfærd.

Rigsraaderne holdt som sagt Hds. Majestæt for undskyldt og vilde hermed ikke have svaret hende, men Forfatteren til hendes ubegrundede Skrivelser. Hds. Majestæt selv vilde de af Hjertet

ønske, at hun istedenfor saadanne Raadgivere var forsynet med Folk, der mere havde Lyst til at vække god Forstaaelse end saaledes at vende alle underdanige, tro og velmenende Sind fra hende. For deres eget Vedkommende var det deres underdanigste og højstflittige Bøn til Hds. Majestæt, at hun fremtidigt ikke vilde lade sig bevæge til at sende dem saadanne heftige og ærerørige Breve, men i alle Sager, hvor hun var utilfreds eller i Tvivl, henvende sig til dem enten personligt eller ved forstandige, fredelskende Mænd.

Endnu skulde Rigsraadet henlede Enkedronningens Opmærksomhed paa det i Haderslev oprettede Guldmønt-Værk, hvorover det ikke lidet maatte besvære sig. Da Montretten i Danmark var et Kroneje, et „Regale", faldt det Rigsraadet til Skam, at her prægedes Mønt med urigtig Titel paa Kongen, for ikke at tale om, at „udvalgt Konge" og Krone ikke stemmede sammen. Sligt kunde i Udlandet udtydes, som om det var Rigsraadet, der ved at udelade, hvad der tilhørte Kongen, hans Vaaben og hans Titel, søgte noget for sig, der ikke tilkom det. Da dette Møntværk næppe var oprettet efter Enkedronningens Tilskyndelse, og Forsømmelsen med Hensyn til Titel og Vaaben endnu mindre var befalet af hende, maatte Rigsraadet bede Hds. Majestæt give Befaling til, at der holdtes bedre Opsigt dermed.

Endelig havde Rigsraadet erfaret, at Johan Adolph havde ladet udskrive en Landretsdag for Hertugdømmerne, hvilken han selv agtede at holde og forestaa som regerende Herre. Rigsraadet kendte ikke Enkedronningens og Hertugens Aftaler, men det kom det fremmed for, at Johan Adolph saaledes skulde have Fortrinet for den udvalgte Konge, der i hele to Aar havde været hyldet, førend Johan Adolph kom til Regeringen. Sligt var til ikke liden Forringelse for den unge Konges Anseelse og kunde drage meget skadelige Følger efter sig. Rigsraadet kunde ikke foreskrive Enkedronningen noget angaaende Hertugdømmernes Bestyrelse. Ikke desto mindre havde det ment at burde gøre Hds. Majestæt opmærksom herpaa, „for at vi ikke senere skulde faa at høre, at vi havde forholdt Eders Majestæt vore Tanker og derved skadet Kongen".

Hermed var den lange Straffeprædiken til Ende. Øjeblikket var valgt med Smag, thi Enkedronningen havde ikke sin Kansler, Dr. Sybrandt, hos sig[1], men maatte se at klare sig alene.

Beretningerne om Mødets Udfald er meget afvigende. Rigsraaderne paastod senere, at Enkedronningen ved denne Lejlighed gav dem et bestemt Tilsagn om at afskedige Hans Blome[2]. Enkedronningen derimod fastholdt siden, at hun ikke indlod sig i nogen Disput med de udsendte Rigsraader, men blot udbad sig deres Hverv skriftligt, da hun ikke havde nogen af sine Raader hos sig. Skøndt Rigsraaderne paany bad hende erklære sig om det forebragte, fik de intet andet Svar[3]. Sandheden turde ligge i Midten. Enkedronningen har næppe kunnet slippe med blot at forlange deres Instruks eller Memorial og derpaa affærdige dem. Men de almindelige Talemaader, hun har været nødt til at anvende, har næppe indeholdt det bestemte Løfte, som Rigsraaderne vilde lægge deri. Begge Parters Optræden straks efter tyder ogsaa paa, at ingen af dem følte sig helt sikker.

Næppe kom nemlig Enkedronningen nogle Dage efter ind til København, førend Rigsraaderne traf en Forholdsregel, der skulde underbygge, hvad der var søgt opnaaet paa Frederiksborg. De lod Christian den Fjerde henvende sig personligt til sin Moder og bede hende om at give Hans Blome Afsked. Enkedronningen svarede imidlertid blot i Almindelighed, at hun vilde befordre, hvad der kunde tjene til Fred, men nævnede end ikke Hans Blomes Navn[4].

Dette undvigende Svar gjorde Rigsraaderne betænkelige, og de besluttede sig til et mere afgørende Forsøg. Enkedronningens Fader, Hertug Ulrik, antoges med Grund for at have en stærk Indflydelse paa hendes Beslutninger. Rigsraadet bestemte sig da til at sende hemmeligt en af dets Midte, den danske Meklenborger, Henrik Belov, til Hertugen for at fremstille for denne, hvad Enkedronningen havde lovet, og bede ham opfordre sin Datter til snarest at opfylde dette Løfte. Den 16. Februar blev Kreditivet for Henrik Belov underskrevet af de øvrige Rigsraader[5], og dermed drog han skyndsomst afsted.

2

Tidspunktet for Henrik Belovs Afsendelse var godt beregnet. Samtidigt var nemlig Hoffet — rimeligvis paa Grund af Forberedelserne til de store Festligheder — blevet forlagt fra København til Frederiksborg. Christian den Fjerde skrev endnu den 15. Februar sin latinske Stil paa Københavns Slot, men de to følgende, den 19. og 20. Februar, paa Frederiksborg. Der var da ingen Fare for, at han ved en Fejltagelse skulde røbe eller Enkedronningen opdage, at en af Rigsraaderne ilsomt var reden af By. Men næppe var hun kommen til København, førend hun ogsaa opdagede, baade at Henrik Belov var bortsendt og hvorhen Rejsen gjaldt. Han havde en Uges Forspring. Der var intet Øjeblik at spilde.

Medens Dragefruerne Fastelavns Lørdag den 24. slog de sidste Hammerslag, og Riddersal og Gange genlød af Tummel, Fortravet for Morgendagens Lystighed, sad Enkedronningen i sit Kammer ivrigt sysselsat med at skrive til Faderen. Hun skrev[1], at Henrik Belov ilsomt, og uden at hun maatte vide det, var bleven afsendt til Meklenborg. Hun kunde da vel slutte, at hans Hverv maatte angaa hende.

Skulde han tale om Tvisten mellem Haderslev og Ribe bad hun sin Fader mindes, at det jo ikke var sin egen Sag, hun førte, men sine Børns. Skulde han tale om haarde Breve, som hun maaske havde sendt, saa havde Rigsraadet ogsaa givet hende Aarsag dertil. Hertug Ulrik maatte endelig sige ham lige ud, at Rigsraadet jo ikke havde holdt, hvad det havde lovet Enkedronningen, ikke bygget hendes „Livgeding", som tilsagt var. Han maatte overhovedet endelig sige ham saaledes Besked, at Æren blev paa hendes Side, indtil hun kunde sende udførligere Besked. Det skulde hun gøre, saa saare hun kom til Haderslev, hvorfra Dr. Sybrandt skulde blive affærdiget til Meklenborg med mundtlig Melding om alt. Det, Rigsraadet vilde, var at faa hende fra Regeringen. Dette tilstræbtes ad alle Veje, og det var ogsaa Hovedhensigten nu med Henrik Belovs Sendelse, ganske det

samme som Henrik Rammel var gaaet ud paa, da han sidst havde talt med Hertugen i Güstrow.

Enkedronningens Brev kom for silde. Muligt kunde hun ikke faa paalideligt Bud til Meklenborg eller frygtede for, at Rigsraaderne skulde lade Brevet stoppe undervejs. Det maatte gaa den lange Omvej over Haderslev, hvor Dr. Sybrandt i Øjeblikket opholdt sig, hvem hun med et Par Ord meddelte Anledningen og befalede at besørge det, „Dag og Nat uspart", til Meklenborg. Dr. Sybrandt gættede, at Henrik Belovs Sendelse ogsaa angik ham, vedlagde derfor et Par Ord til Hertugen [1] med Bøn om ikke at dømme ham uhørt og lod saa begge Breve skyndsomst gaa videre. Under alt dette havde imidlertid Modparten faaet langt Forspring. Først den 8. Marts afgik Brevene fra Haderslev og allerede den 2. Marts havde Henrik Belov faaet Hertugen i Tale [2].

Hvor overbevisende end Henrik Belov vidste at føje sine Ord, og hvor vel anskreven han end som oprindelig Meklenborger kunde være hos Hertug Ulrik, saa var denne dog for gammel til ikke at vide, at Beretningerne nordfra gerne kom Par og Par og hinanden modsigende. Han ventede derfor lidt for at se, om den behørige Biforklaring fra hans Datter ikke skulde komme. Da den udeblev, gav han endelig Henrik Belov den 4. Marts i Bützow et yderst forsigtigt, mundtligt Svar [3] paa hans mundtlige Anmodning.

Hertugen beklagede meget, at Striden angaaende Amtmanden i Haderslev havde antaget saadant Omfang, at den nu formentlig kun kunde hæves ved hans Afsættelse. Naar Rigsraadet i denne Anledning havde henvendt sig til Hertugen for at bede ham opfordre Enkedronningen til uopholdelig at give Hans Blome Afsked, hvad hun oftere skulde have lovet, senest den 10. Februar, uden at det dog endnu var sket, skøndt Lenet burde aftrædes til Valborgsdag — saa vilde det til enhver Tid være Hertug Ulrik kært at kunne efterkomme Rigsraadets Ønsker.

Men netop i dette Tilfælde var det ham ikke muligt, da Enkedronningen havde meddelt ham, at hun ønskede personligt eller ved en betroet Raadsperson at tale med ham om samme Sag

samt om Opfyldelsen af Rigsraadets i sin Tid til de meklenborgske Gesandter i København givne Løfter. Hertugen maatte da i Øjeblikket indskrænke sig til at udtale, at han stolede paa, at Rigsraadet i sin Visdom vilde vide at handle rigtigt i denne Sag, og ikke indlade sig paa noget overilet Skridt, der hurtigt var gjort, men vanskeligt rettet[1].

Desforuden havde Henrik Belov meddelt Hertugen, at Rigsraadet frygtede for, at Johan Adolph, ved at overtage Regeringen i Hertugdømmerne og nu at ville føre Forsædet paa den kommende Landretsdag, traadte den unge Konges Rettigheder for nær. Hertug Ulrik kunde hertil kun svare, at han stolede paa, at Rigsraadet i Behandlingen af denne Sag sikkert vilde vide at træffe det rette. —

Med disse orakelmæssige Udtalelser maatte Henrik Belov og Rigsraadet lade sig nøje. Det var en Tak for sidst og, om end i høflig Form, lige saa afvisende et Svar som det, Hertug Ulriks Gesandter for et Aars Tid siden havde bragt hjem fra Rigsraadet i København. Hertil indskrænkede Hertug Ulrik dog ikke sin Virksomhed i denne Sag. Da al Forklaring fra Enkedronningen fremdeles udeblev, skrev han i Fortrolighed til hende om, hvad der var foregaaet, og sendte tillige en af sine Raader for at forhandle med hende derom, saa at det overfor Rigsraadet kunde godtgøres, at han havde taget sig af Sagen.

Hans Valg faldt paa Dr. juris Veit Winsheim, der var særlig skikket til en Sendelse af denne Art, hvor Aabenmundethed til Modparten ikke kunde skade. Dr. Winsheim var nemlig ret et Pragteksemplar af Datidens juridiske Amfibier. Bosat i Hamborg, var han paa engang ansat som meklenborgsk Raad, kongelig holstensk Raad og siden ogsaa som dansk[2] Raad. Han var saaledes vel inde i Sagerne og i Embeds Medfør alle Parters Fortrolige.

Til denne sendte altsaa Hertug Ulrik Bud om, at han skulde begive sig til Enkedronningen, og lod samtidigt forfærdige Kreditiv og Instruks[3] for ham til Rejsen. Ifølge Instruksen skulde han meddele hende om Henrik Belovs Sendelse og Hertugens Svar, der havde lydt: at hvis hun havde lovet at afskedige Hans

Blome, vilde hun sikkert ogsaa gøre det. I Henhold hertil skulde Dr. Winsheim paa Hertugens Vegne opfordre Enkedronningen til, hvis hun havde givet noget Løfte i saa Henseende, da at opfylde det uden dog hverken at træde sin egen Værdighed for nær eller unødigt krænke Hans Blome — en Opfordring, der jo naturligvis forsaavidt var unødvendig, som Enkedronningen ogsaa uden den vilde vide at opfylde, hvad hun havde lovet.

Med denne fint afbalancerede Besked skulde altsaa Dr. Winsheim afgaa til Enkedronningen. Men da det kom til Stykket, var han ikke til at finde i Hamborg, hvor det hed sig, at han i Embeds Anliggender var kaldet nordpaa. Kreditiv og Instruks afsendtes da efter ham til Slesvig, men ubesindigt nok med Hans Blomes „rødskæggede Tjener“, der havde bragt Bud til Meklenborg og nu fik fri Befordring hjem, mod at medtage Pakken. Han afleverede den imidlertid til sin Herre, der uden videre brød Instruksen, gennemlæste og gemte den, da den nu formentlig ikke længer passede til Forholdene, og han ikke ønskede Muligheden af Afsættelse sladret af Skole[1]. Enkedronningen dækkede bagefter det skete med sit Navn[2]. Men saaledes kom den ulykkelige Doctor til at møde som Sendebud uden Instruks.

Og samtidigt viste det sig, at det var Henrik Ranzau, der havde hindret ham i at udføre Hertug Ulriks Hverv, idet Statholderen havde kaldt ham nordpaa, for at han som holstensk Raad efter Rigsraadets Ønske skulde hjælpe med til at bekæmpe Enkedronningen. Et saadant Virvar af Pligter kunde oprive en anden. Dr. Winsheim fyldte det kun med en Følelse af egen Betydning. For en kort Stund knyttedes, som vi straks skal se, hans Navn, om end kun som tilfældig Mellemmand, til Begivenheder af virkelig Vægt. Der blev Mening i hans Yndlingssport at sætte paa Brevet: „haster, haster, haster“! Som en vims lille Haletudse foer han om i Tidens rørte Vande.

3

Medens hin Meningsudveksling var foregaaet paa Linjen København—Gjedser—Meklenborg, var der landværts, fra Segeberg over Gottorp til København og tilbage, foretaget en Række af Træk og Modtræk, der skulde faa den mest afgørende Indflydelse paa Udviklingens hele Gang.

Henrik Ranzau var misfornøjet med Tilnærmelsen mellem Enkedronningen og Johan Adolph. Hans Styrke havde hidtil bestaaet i at kunne vinde Plads og danne den forsonlige, højere Enhed mellem de kongelige og gottorpske, modsatte Interesser. Da Johan Adolph i Efteraaret 1592 overtog Regeringen, maatte Henrik Ranzaus Magt som kongelig Statholder nødvendigvis blegne. Og han vidste godt, hvem det var, Enkedronningen ved at nærme sig Hertugen blandt andet ønskede at komme til Livs. Ganske naturligt sluttede han sig da nu nøjere til Rigsraadet eller rettere til den unge Konge, og søgte sig et sikrere Stade som trofast Vogter af den unges Rettigheder. Som Overgang til denne nye Stilling benyttede han med vanlig Smidighed en Anledning, der for de fleste kun vilde have frembudt Vanskeligheder.

Regeringsraaderne havde, da Henrik Ranzau stadigt forholdt sig tavs om sin Modtagelse af Eden paa Kongens Vegne i Maj 1592 paa Landdagen i Flensborg, tilsidst sendt ham en Befaling, underskreven af Kongen, om at indberette, hvad der var foregaaet ved den Lejlighed. Henrik Ranzau maatte da bide i det sure Æble og give Svar. Den 15. December 1592 skrev han fra Segeberg til Christian den Fjerde[1] og undskyldte, som før berørt, sin lange Tavshed med, at han havde lidt af Fjerdedags-Feber og desuden været forvisset om, at Sten Brahe og Henrik Rammel ved deres Hjemkomst fra Landdagen havde givet Melding om det foregaaede.

Da dette sidste nu formentlig ikke forholdt sig saa, tillod han sig at indsende en Fortegnelse over dem, der havde aflagt Ed, og benyttede Lejligheden til vidtløftigt at forklare, hvorledes han meget imod sin Vilje var kommen til at modtage Eden.

Efter hans Mening tilkom dette Sten Brahe og Henrik Rammel, men Enkedronningen havde ved baade mundtlige og skriftlige Befalinger tvunget ham til at modtage den.

Nu var Vinen kommen, som Hs. Maj. havde bestilt, tre Fade Reinfall og et Fad Malvasier. Budet fra Leipzig havde haft dem med, de kostede omtrent tyve Thaler Fadet.

Af Nyheder var der, at Kejseren af Tyskland havde henvendt sig til Henrik Ranzau, for at han skulde forpligte sig overfor Hs. kejserlige Majestæt som Raad, naar denne havde noget at forrette i den sachsiske Kreds. Om end Henrik Ranzau fast var gammel og ikke havde tænkt at forpligte sig til nogen anden end Christian den Fjerde, saa vidste dog denne naadigst Besked om, at han havde en anseelig Sum udestaaende i Nederlandene, hvor han ved Kejserens og Kongens forenede Hjælp lettere vilde kunne komme til sit, hvad ogsaa Kejseren allernaadigst havde ladet sig forlyde med. Henrik Ranzau tvivlede da ikke om, at Christian den Fjerde vilde være tilfreds med, at han saaledes traadte i nøjere Forhold til Kejseren, selvfølgelig hver Pligt mod Kongen, hans Riger og Lande ubeskaaren, mod hvilke han ingensinde vilde lade sig bruge. Og han haabede, at Kongen vilde ligesom Hs. Majestæts Hr. Bedstefader og Hr. Fader gerne unde sin gamle Tjener, hvad der kunde tjene ham til Berømmelse, Ære og Fordel.

Det var fint Smæld. Her praledes ikke plumpt, endsige trygledes der. Beskedent, bravt og ukunstlet lagde han blot alt til rette, saa at andre selv kunde slutte, hvor værdifuld han var. Hans tidligere, mulige Brøde eller dog Forsømmelse, hvorfor han undskyldte sig i Brevets første Del, glemtes ganske over dets sidste, værdifulde Nyhed. Det vilde have været uforsvarligt, om Regeringsraaderne i et Øjeblik som dette ikke havde gjort alt for at vinde denne Mand, hvis Ord havde Vægt ikke alene i Holsten, men ved Kejserhoffet. Omvendt lagde Statholderen i den følgende Tid saa megen Konge-Troskab for Dagen, at det var en Lyst at arbejde sammen med ham. Ganske naturligt blev han da en Hovedperson i de vigtige Begivenheder, som Aaret 1593 bragte.

4

Henrik Ranzau holdt Regeringen i Danmark ypperligt underrettet om alt, hvad der foregik i Hertugdømmerne i Vinterens Løb. Og det kunde vel gøres fornødent. Thi i Stilhed forberedtes her et stort Foretagende, men hvori dette egentlig skulde bestaa var vanskeligere fra dansk Side at blive klar paa, nu da Enkedronningen havde afstaaet Regeringen til Johan Adolph. I Forening var disse to blevne enige om, at der ved Paasketid efter gammel Skik[1] igen skulde holdes en Landretsdag i Byen Slesvig, og at Johan Adolph skulde indtage Forsædet ved denne.

Hver især agtede de imidlertid at benytte denne Lejlighed til at frigøre sig fra forskellige Tryk, som Rigsraadet, Henrik Ranzau og flere af Landraaderne hidtil havde øvet paa dem. Ved denne Lejlighed skulde saaledes nogle af Hans Blomes Stridigheder afgøres. Her skulde Sager for, vedrørende Grænsespørgsmaal mellem den kongelige og hertugelige Del. Her skulde endelig Hertugen ved sin personlige Optræden søge at ave den Hensynsløshed hos enkelte Landraader, hvorunder man tidligere havde lidt.

Det var højt Spil. Man agtede samtidigt at begynde Kampen mod Rigsraadet, Statholderen og i det mindste en Del af Landraaderne. Men Johan Adolph var ung og dristig. Og Enkedronning Sophia, der nu personligt stod mere dækket, var kampivrig som før og forsynede ham troligt med de fornødne Vaaben. Det er meget betegnende, at Enkedronningen to Dage efter, at hun paa Frederiksborg den 10. Februar havde udholdt Rigsraadets Stormløb, var saa lidet forknyt, at hun tilsendte ham et af de aller farligste Vaaben. Den 12. Februar 1593 skrev hun et Brev, der kom til at drage vidtrækkende Følger efter sig.

Stævningerne til Landretsdagen var udgaaede baade i Enkedronningens og i Hertugens Navn[2], og det var en Selvfølge, at begges Landraader skulde møde og udgøre Dommerne. Ifølge gammel Skik tilkom det maaske den regerende Landsherre at forskrive ogsaa den anden Landsherres undergivne til Mødet. I

denne Anledning skrev i hvert Fald Enkedronningen den nævnte Dag til Johan Adolph, at hun overlod det til ham at indkalde ogsaa hendes Landraader til Landretsdagen, ligesom hun samtidigt meldte Henrik Ranzau[1], at han og de andre vilde blive indkaldte ved Skrivelse fra Johan Adolph. Men hun gjorde mere end dette. I Brevet til Johan Adolph lagde hun et løst Blad med følgende Indhold:

„Post scripta. Fremdeles venlige, kære Fætter og Søn! Hvis der mellem Vore Raader skulde være en eller anden, der er Eders Kærlighed saa meget imod, at Eders Kærlighed ikke kan taale hans Nærværelse, saa lade Vi det ske, at de samme forblive uindkaldte, saa at Vidtløftighed undgaas. Datum ut literis. Sophia“ [2].

Johan Adolph svarede med Tak tilbage, at da han havde Udestaaende med Claus Ahlefeldt, Amtmand i Schwabstedt, saa „viste Hendes kongelige Værdighed ham en venlig, moderlig Gefall, naar hun var tilfreds og ikke vilde fortænke ham i, at samme Claus Ahlefeldt forblev uindkaldt til Landretsdagen“ [3].

Denne Fremgangsmaade kunde være ret bekvem, men var jo fra en anden Side seet yderst mislig, naar der, som her, var Tale om Sammensætningen af en Domstol. Tillige var der herved nedlagt en Magt i Hertugens Haand, der, hvor frivilligt den end var overdraget ham af Enkedronningen, vanskeligt kunde undgaa Skæret af at indeholde en Forhaanelse mod den unge Konge og hans Myndighed.

Allerede Meddelelsen om Hertugens Eneret til at forskrive Raaderne synes at have stødt Henrik Ranzau. Men ganske naturligt maatte han blive opskræmt ved den anden Nyhed, der i Længden ikke kunde holdes skjult men snart sivede ud: den Hertugen tildelte Udelukkelsesret. Saa vilde altsaa Henrik Ranzau, der havde været Nummer eet paa de tidligere Landdage, ved dette Møde blive kun en taalt Størrelse, som sad der ifølge Hertugens Naade og, hvad Øjeblik det skulde være, kunde vises bort. Henrik Ranzau tog ikke fejl i, at en saadan Skæbne ventede ham. Men sligt burde hindres ved alle Midler. Og han traf sine Forholdsregler.

Desværre er vi paa dette afgørende Punkt ikke i Stand til fuldt at kunne følge de hemmelige Forbindelser mellem Statholderen og Regeringsraaderne. At han hurtigst muligt underrettede dem om alt, hvad han opdagede, er sikkert nok. Endnu den 26. eller 27. Februar lod de i den Anledning den unge Konge befale ham at tale med Johan Adolph om den Stævning til Landretsdagen, som Hans Blome havde forhvervet over Erkedegn Erasmus Heidmann, og forbyde at denne Sag, der angik Riget, maatte behandles paa Landretsdagen [1]. Et Par Dage efter sendtes ham en lignende kongelig Befaling angaaende Johan Kuhlmanns Stævning af det slesvigske Domkapitel [2]. Men herfra til den voldsomme Forholdsregel, der blev truffen, var der et langt Spring: Man bestemte sig nemlig til at lægge en Mine under hele Spørgsmaalet i Hertugdømmerne og sprænge alle Forholdene fra hinanden ved at faa Christian den Fjerde af Kejseren erklæret for myndig.

Hvo var Ophavsmand til denne Plan? Det vil næppe være muligt fuldt at kunne faa Rede herpaa. Kom Forslaget fra Henrik Ranzau, har han vistnok været saa forsigtig ikke at give det skriftligt fra sig, men oversendt det mundtligt ved en betroet Mand. At Regeringsraaderne alene ikke turde træffe en saa overordentlig vigtig Afgørelse, er klart nok. I København var Rigsraadet just samlet. Der er da Mulighed for, at dette selv har undfanget Ideen og enten i et Øjebliks Hidsighed eller efter virkelig moden Overvejelse vedtaget at udføre den.

Fra Parternes Interesser lader intet med Sikkerhed sig slutte, thi Forehavendet maatte blive skæbnesvangert baade for Henrik Ranzau og Rigsraadet. Vel vilde nemlig Enkedronningen med samt Johan Adolphs til hende støttede Overmagt blive sprængt i Luften, men hvo borgede for, at ikke Rigsraadets og Henrik Ranzaus mulige Forhaabninger gik samme Vej, idet den unge Konge som myndig vilde hævde Selvraade? Ja, hvo indestod for, at han ikke som myndig kunde ende med at gaa i Moderens Ledebaand? Parternes Interesser viser os da kun usikkert Vej. Og Dokumentets hensynsfulde Form lige overfor saavel Rigets som Hertugdømmernes Raader lader os ligeledes i Uvished.

Kun eet staar sikkert fast, at hvo saa end Planens Ophavsmand var, maa den være bleven vedtagen af det danske Rigsraad. Fra København afgik derfor ogsaa den betydningsfulde Skrivelse i al Hemmelighed sydpaa.

Brevet er dateret København den 1. Marts 1593 og stilet fra Christian den Fjerde personlig til den tyske Kejser, Rudolph den Anden[1]. Indholdet er følgende:

Hs. kejserlige Majestæt vilde venligt erindre, hvorledes han Aar 1589 havde meddelt Christian den Fjerde paa dennes Ansøgning indultum veniæ ætatis, saa at den unge Konge kunde beklædes med Højhedsretten over Holsten, hvortil han endnu manglede Alderen. I de siden da forløbne fire Aar havde der imidlertid baade i dette Fyrstendømme, der hørte til det romerske Rige, og i Christian den Fjerdes andre tilstødende Fyrstendømmer indsneget sig allehaande Forvirring, Mangel og Brøst. Det „hellige Justitieværk og dets Execution“ var til mange Menneskers Ulempe blevet forsømt; Vold, Drab og andre ulidelige Laster var blevne øvede uden Sky og uden Straf, og Christian den Fjerdes Mindreaarighed var bleven misbrugt paa mange Maader.

Hans Samvittighed og paahvilende Øvrighedspligt bød ham nu ikke længere at taale sligt Uvæsen, der ifølge sin Natur vokser, jo længere Tid der gaar. Han savnede vel ikke Midler til at hemme alt dette, men havde hidtil paa Grund af sin Alder næret Betænkelighed ved selv at overtage Regeringen, og vilde fremdeles nære Betænkelighed, hvis ikke hine Vidtløftigheder saa alvorligt opfordrede ham.

Da nu altsaa Nødvendigheden krævede det, og da hans fornemste, tro Raader, paa hvis Ord han med Grund lagde Vægt, underdanigst havde formanet ham dertil og flittigt anholdt ham derom, saa havde han ladet sig bevæge af disse højvigtige Aarsager til at ansøge Hs. kejserlige Majestæt om at ville af kejserlig Magtfuldkommenhed eftergive ham den ringe Tid, der endnu manglede ham i Myndigheds Alder, idet han om nogle faa Uger fyldte sit syttende Aar. Hvad der endnu manglede ham i Alder og Erfaring vilde opvejes ved hans tro Raaders og Lands-Stæn-

ders Raad. Han bad derfor Kejseren om at udvide det tidligere givne indultum veniæ ætatis, der alene havde angaaet Iklædelse af Højhedsretten, til ogsaa at angaa Retten til selv at varetage Regeringen i Landet, med andre Ord, om at tilstille ham et Dokument, hvorved han nu erklæredes for fuld myndig.

5

Skrivelsen afsendtes i største Hemmelighed, og dennegang lykkedes det fuldstændigt at bevare Tavshed. Endnu længe efter, at gunstigt Svar var opnaaet, havde ikke Enkedronning Sophia[1], endsige de andre, nogen Anelse om, hvad her var foregaaet. De arbejdede fremdeles travlt og med godt Haab til det sidste paa den underminerede Jordbund.

Al deres Higen og Tragten gik ud paa at gøre den Sejr, de nødvendigvis maatte vinde paa Landretsdagen i Slesvig, saa afgørende som muligt. Landretsdagen skulde aabnes den 11. Marts 1593, og her viste det sig snart, hvor snildt der var blevet manøvreret fra Enkedronningens og hendes Partis Side. Tilsyneladende havde hun ladet Magten glide sig af Hænde ved at overlade Johan Adolph ikke blot at føre Forsædet men tillige Retten til at udelukke, hvem der var ham imod. Herved var Henrik Ranzaus Parti blevet bragt i Mindretal. Men Hertugens Parti havde ikke derfor vundet Overvægten. Thi Landretsdagens Medlemmer udgjorde ikke blot de to Partier: de hertugelige og de kongelige Raader; disse sidste var atter delt i to Lejre, Henrik Ranzaus og Hans Blomes.

Det var i Virkeligheden dette sidste, Enkedronningens Parti i snævrere Forstand, der nu havde Magten i Hænde og ved at slutte sig skiftevis til hvert af de to andre var i Stand til at beherske Landretsdagens Stemmegivning. Partiets Ledere var Hans Blome og Dr. Sybrandt, hvilken sidste havde Sæde paa Landretsdagen som „lærd Raad" og Enkedronningens Kansler. Til dem sluttede sig Hans Blomes to Brødre, Henrik, Amtmand

paa Gottorp, og Didrik, samt dennes Svigersøn Didrik Ahlefeldt, Christopher Ranzau til Kværnbæk og flere[1]. Ganske naturligt kom da Hans Blome til paa denne Landretsdag at spille en fremtrædende Rolle, der i visse Maader mindede om Statholderens Indflydelse ved tidligere Lejligheder.

Henrik Ranzau havde straks, da han modtog Enkedronningens Brev om, at Johan Adolph skulde forskrive Landraaderne, anet den Fare, der truede. Og det maatte gøre ham yderligere klar, da han hørte, at Johan Adolph havde udelukket Claus Ahlefeldt, Amtmand i Schwabstedt, men til Gengæld indkaldt Revl og Krat af sine egne blot „lærde Raader", seks ialt.

Henrik Ranzaus eget Parti talte, ham selv iberegnet, heller ikke mere end seks. Thi han kunde kun stole pna sin Søn Gert, Amtmand i Flensborg, Hans Ranzau, Amtmand i Rendsborg, Henrik Ahlefeldt, Ditlev Brockdorf og den „lærde Raad" Joachim Reich. Hans egen Svigersøn, Balthasar Ahlefeldt, var derimod upaalidelig og som hertugelig Raad formeget afhængig af Johan Adolph til ikke at stemme med denne. Hertil kom saa den Jobspost, at af de to Ahlefeldter, der ellers var Statholderens Støtter, laa Benedict syg af Fjerdedags Feber og kunde ikke møde, og Claus var, som Hertugen ubehagelig, slet ikke bleven indkaldt[2].

Under disse Omstændigheder bestemte Henrik Ranzau sig til et dristigt Modtræk. Idet han lod uvidende om, at Enkedronningen havde overladt Johan Adolph Retten til at forskrive Landretsdagens Medlemmer, og idet han for en Forsigtigheds Skyld vistnok antedaterede sit Brev før Enkedronningens Meddelelse herom, forskrev han ifølge egen Magtfuldkommenhed som kongelig Statholder Dr. Veit Winsheim til at møde som kongelig, „lærd Raad" til Landretsdagen. At denne, naar han iøvrigt lovligt indkaldtes, var berettiget til at have Sæde i slig Forsamling, var der ingen Tvivl om, da Frederik den Anden i sin Tid havde udnævnt ham til „kongelig Raad" i Retssager Hertugdømmerne vedkommende[3].

Den 11. Marts kom. Alle de indkaldte havde givet Møde i Slesvig, paa den syge Benedict Ahlefeldt nær. Claus Ahlefeldt

havde, da han ikke var indkaldt, holdt sig borte. Men Dr. Winsheim mødte paa Pletten og voldte ved sin Særstilling som overtallig ikke ringe Besvær. Henrik Ranzau var imidlertid en ivrig Forkæmper, Johan Adolph var ung og godmodig, og det endte med, at den overtallige fik Tilsigelse baade af Hertugen og af Statholderen til at give Møde næste Dag[1].

Den 12. Marts Kl. 8 mødte da Dr. Winsheim paa Raadhuset. Men han maatte foreløbigt blive staaende ude paa Gangen, medens de andre kom ind. Henrik Ranzau trøstede ham med, at han var i godt Selskab, thi ogsaa Claus von Ahlefeldt, kongelig Raad og Amtmand over Schwabstedt, var udelukket. Det var altid lidt at lune sig ved, medens han timevis trippede om paa det kolde Stengulv.

Imidlertid gik det varmt til derinde. Henrik Ranzau tog ikke blot Dr. Winsheim i Forsvar, men optog hele Spørgsmaalet om Udelukkelsesretten. Sligt var noget hidtil uhørt. Det maatte bero paa en Misforstaaelse, at Enkedronningen skulde have tilladt saadant. Frederik den Anden havde jo i sin Tid siddet i Raad sammen med Folk som Dr. Adam og Dr. Ølgaard, uagtet de var i hans højeste Unaade. Og i nærværende Tilfælde havde jo Hertugen ikke engang noget at udsætte paa Dr. Winsheim, endsige noget gyldigt at beskylde ham for. At udelukke Claus Ahlefeldt og Dr. Winsheim var ikke blot en Forhaanelse af den kongelige Magt, men dobbelt uforsvarligt, da de kongelige Raader herved baade vilde blive svækkede paa lærde Raader og tilsammen blive saa faatallige, at de nødvendigt maatte blive overstemte.

Hans Blome blev ikke Statholderen Svar skyldig. I sin livlige Udtryksmaade svor han paa, at han ikke vilde sidde paa Bænk sammen med Dr. Winsheim. Denne var slet ikke tilsagt af Hertugen til at møde og havde altsaa aldeles intet der at gøre. Han var ansat under de danske Rigsraader, men ikke i Holsten. Han vilde da kun sidde der som Spion og meddele Rigsraaderne alt, hvad man hemmeligt forhandlede paa Landretsdagen. Men hele Spørgsmaalet bortfaldt ved, at Enkedronningen havde overladt Hertugen selv at udelade, hvem han ikke ønskede. I Kraft heraf var saavel Claus Ahlefeld som Dr. Winsheim udelukkede fra

denne Landretsdag, da de, som Hertugen imod, ikke var blevne indkaldte.

Henrik Ranzau svarede hertil, at det var netop denne højeste Afgørelse, Enkedronningens Tilladelse til Hertugen, som han betvivlede. Det ene Ord tog nu det andet. Begge Parter blev hidsige, og Hans Blome var ikke at formaa til at sætte sig ned. Forgæves formanede Hertugen dem til Fred og til at begynde Forhørene, for hvis Skyld de her var samlede. Forgæves fremlagde han selve Enkedronningens Brev med Tilladelsen. Henrik Ranzau erklærede, at han var Indehaver af det kongelige Segl og agtede ikke at forsegle en eneste Dom, førend det Spørgsmaal var fuldt klaret, om det var med Enkedronningens Vidende og Vilje, at Medlemmer af Landretsdagen udelukkedes. Kun paa Betingelse af, at de maatte afsende Forespørgsel til Enkedronningen i saa Henseende, vilde han og de øvrige kongelige Raader deltage i Arbejderne, idet han dog som sagt forbeholdt sig ikke at anvende det kongelige Segl, førend Svar var kommet tilbage. Herom enedes man da endelig, og hermed var hele Formiddagen gaaet, saa at det første, egentlige Retsmøde maatte udsættes til om Eftermiddagen[1].

6

Om Eftermiddagen havde Hans Blome Forfald og kunde ikke møde. Det gjaldt nemlig om hurtigst muligt at skrive til Enkedronningen, sætte hende ind i Forholdene og saaledes forekomme Henrik Ranzaus Forespørgsel. Hans Blome skrev da[2] en Redegørelse for, hvad der var foregaaet, og opfordrede hende paa det indstændigste til ikke at svare Henrik Ranzau imødekommende. Hun havde jo dog givet Johan Adolph Lov til at udelukke en enkelt eller to og burde da ikke ved en Skrivelse til Henrik Ranzau tilbagekalde dette Løfte.

Dr. Winsheim var ifølge sin Ed forpligtet til at meddele Rigsraaderne alt, og han vilde ganske sikkert sladre om, hvad Enke-

dronningen nok vidste, man saa sig nødt til at lade komme for paa Landretsdagen. Men hertil kom, Dr. Winsheim var ikke engang berettiget til at tage Sæde paa Landretsdagen, thi hans Bestalling lød kun paa at skulle møde for Kammerretten i Speyer, men ingenlunde paa at være Dommer ved en Landretsdag.

Sagen var simpelt hen denne: Henrik Ranzau havde ved Benedict Ahlefeldts Sygdom mistet en Stemme og havde derfor hidkaldt Dr. Winsheim. Men skulde Henrik Ranzau have Lov til mod Enkedronningens og Johan Adolphs Vilje at indsætte Raader? Bag Henrik Ranzau i denne Sag stod naturligvis Rigsraadet, og disse to havde her stukket Hovederne sammen. Svarede hun ja til ham, var det en Sejr for Rigsraadet.

Brevet endte med forskellige Udkast til afslaaende Svar til Henrik Ranzau, hvilke Hans Blome betænksomt stillede til Enkedronningens Valg for det Tilfælde, at hun maatte billige hans Betragtningsmaade. Denne sidste Forholdsregel var overmaade hensigtsmæssig, da hendes Kansler, Dr. Sybrandt, jo for Tiden var i Slesvig og Brevet meget let kunde træffe hende paa Rejse, helt udelukket fra juridisk Bistand.

Først de følgende Dage satte Modparten sig i Bevægelse. Dr. Winsheim skrev Brev paa Brev. Først skrev han til Johan Adolph og forespurgte om, hvormed han havde vakt Hertugens Misfornøjelse, siden denne havde udelukket ham[1]. Hertugen lod ham ved sin Kansler mundtlig svare, at han skulde faa Svar — en anden Gang.

Dr. Winsheim skrev da et nyt Brev med samme Anmodning, men tilføjede, at da Enkedronningen endnu laa ved Bæltet, og der maaske ikke kunde ventes Besked fra hende, maatte han forbeholde sig at indanke den hele Sag for — Kejseren[2]. Derpaa skrev han til Hertug Ulrik af Meklenborg[3], gav en vidtløftig Fremstilling af det foregaaede og fandt Forklaringen til sin Udelukkelse i Hans Blomes personlige Uvilje. Denne havde nemlig ulovligt tilvendt sin Søn et Præbende ved Kapitlet i Hamborg, som han nu uden Tvivl frygtede for, at Dr. Winsheim vilde søge at gøre ham stridigt.

Den 14. Marts udfærdigedes Forespørgslen fra Henrik Ranzau til Enkedronningen. For at give den mere Vægt var den affattet ikke blot i hans, men i hele Partiets Navn og altsaa underskreven af samtlige seks[1].

Brevene naaede Enkedronningen paa Antvorskov, hvor hun i nogle Dage maatte holde Rast, vistnok paa Grund af ugunstigt Vejr, paa Rejsen fra København til Haderslev. Hun var opfyldt af Bitterhed mod Rigsraaderne, hvad der tydeligt nok gav sig tilkende i hendes udstedte Skrivelser. Først havde hun her modtaget en Meddelelse fra Henrik Ranzau og samtlige kongelige Landraader. Vi kender ikke selve Skrivelsen, men den indeholdt en Tilkendegivelse af, at de enstemmigt havde afvist en af Rigsraadet til dem rettet Opfordring.

Enkedronningen svarede dem den 19. Marts[2] og udtalte i stærke Udtryk sin Tilfredshed. Det var ærligt og hæderligt handlet, hun skulde med taknemmeligt Sind vide at anbefale dem til Christian den Fjerde, og denne deres Optræden skulde tjene dem til særlig Ære. Angaaende Hertug Hans's Forlangende paalagde hun Statholderen blot at svare Rigsraaderne, at de ikke skulde bekymre sig om disse Sager; men hvis Hertug Hans yderligere skulde henvende sig til dem derom, da blot, som sømmeligt var, henvise ham til Enkedronningen.

Samme Dag havde hun haft Lejlighed til direkte at affeje Regeringsraaderne. Hendes Lensmand paa Nykøbing og Aalholm, Frederik Hobe, havde af disse faaet Befaling til i en enkelt Sag, hvor Landsdommeren selv var Part, at dømme i Landsdommers Sted. Heraf tog Enkedronningen Anledning til den 19. Marts at sende ridende Bud ogsaa til København med Brev[3] til Regeringsraaderne. Hun meddelte dem deri, at da hendes Lensmand havde tilstrækkeligt at bestille i hendes Tjeneste, frabad hun sig slig Benyttelse af ham og ventede derfor deres skriftlige Tilbagekaldelse af Ordren tilbage med Overbringeren.

Under disse Omstændigheder var det ikke vanskeligt at gætte, hvorledes hendes Svar paa Forespørgslen fra Slesvig maatte blive. Hans Blomes Brev kom først, og hans Henvisning til, at

Henrik Ranzau og Rigsraadet i denne Sag stak Hovederne sammen, var ikke talt for døve Øren. Enkedronningen benyttede et af de Udkast til afslaaende Svar, som Hans Blome havde tilsendt hende. Den 20. Marts skrev hun til de seks Herrer[1], at hun var bleven enig med Johan Adolph om en bestemt Maade at udskrive de kongelige Raader paa til Landretsdagen, og ved den vilde hun lade det blive. Da Dr. Winsheim ikke var udskreven af Johan Adolph, og denne ikke gærne vilde have ham med, burde man altsaa ikke paatvinge ham, og hun lod det derfor blive herved. — Samme Meddelelse sendte hun til Dr. Winsheim selv.

Med denne Afgørelse var Knuden overhugget, og Henrik Ranzau maatte, hvor nødigt han end vilde, finde sig i Forholdene. Hans Paastand om ikke at ville forsegle nogen Dom med det kongelige Segl, førend Enkedronningens Erklæring var indhentet, kunde nu ikke længere fastholdes. Og hans Stilling blev dobbelt vanskelig derved, at enkelte af de afsagte Domme gik ham selv imod, saa at det, hvis han yderligere nægtede at forsegle dem, vilde faa Skær af, at han her handlede af blot personlige og egennyttige Grunde. Han maatte da gaa ind paa at udfærdige dem lovligt med kongeligt Segl[2].

Landretsdagens farligste Tidspunkt nærmede sig imidlertid, da de tvivlsomme Sager skulde for, om hvilke Statholderen hemmeligt havde underrettet Regeringsraaderne. Disse havde jo i den Anledning ladet Christian den Fjerde befale Henrik Ranzau, at han skulde hindre saadanne Sagers Behandling paa Landretsdagen. Men for yderligere at hævde dette Standpunkt havde de besluttet at sende en særlig Udsending, der, hvis fornødent gjordes, i Kongens Navn skulde nedlægge Indsigelse imod, at Sagerne kom for. Hertil valgtes Dr. juris Jørgen Skomager eller Georg Schuhmacher, Embedsmand i det tyske Kancelli. Han udstyredes med Kreditiv til Johan Adolph og hemmelig Instruks, samt fik Befaling til i alle vigtige Sager at gaa paa Raad med Statholderen og Dr. Winsheim[3].

Henrik Ranzau havde ventet en saadan Udsendings Komme, da han ved det danske Buds Forsømmelighed endnu ikke havde

modtaget den kongelige Befaling som Svar paa hans Brev. Næppe meldte da hans Tjenere ham, at Dr. Skomager kom kørende, førend han straks forlod Raadhuset og stævnede ham til Mode i Domkirken. Her viste Doctoren ham sine medbragte Skrivelser og raadslog efter Ordre med ham om, hvad der var at gøre.

Statholderen lovede naturligvis at efterkomme den kongelige Befaling, der var undervejs, men erklærede, at hans Indflydelse paa Landretsdagen kun var ringe, hvorfor det vilde være rigtigst, at Dr. Skomager optraadte som særskilt, kongelig Udsending. Naar Retsdagens første Halvdel var omme, i hvilken blot de holstenske Sager behandledes, og Turen altsaa var, at de sønderjydske Sager skulde for, vilde det rette Øjeblik være kommet til, at han overbragte Forsamlingen det kongelige Budskab[1]. — Siden forhandlede Dr. Skomager med Dr. Winsheim og forholdt sig derpaa en Ugestid ganske stille i sit „Losamente".

Da den halve Samlings Tid omtrent var gaaet, og de sønderjydske Sager skulde for, gik Dr. Skomager Søndagen den 25. Marts til Hertugens Kansler, meddelte, at han havde et kongeligt Budskab at bringe Hertugen og Raaderne, og begærede derfor at modtages i Forsamlingen næste Dag. Men da han om Mandagen vilde begive sig til Raadsalen, kom der Svar, at man ikke kunde modtage ham førend Dagen efter, og ligesaa gik det om Tirsdagen. Først Onsdag Formiddag Kl. 9 kom han endelig ind i Raadhuset. Bag efter erfarede han, at Grunden til Udsættelsen var, at man i Mellemtiden havde anstrengt sig for at bringe Forlig i Stand i Sagen mellem Hans Blome og Erkedegn Erasmus Heidmann, hvilket dog var strandet paa den sidstes Modstand.

Onsdag Kl. 9 kom Dr. Skomager da ind i Raadhuset. Men foreløbigt heller ikke videre. Thi da man inde i Raadsalen hørte, at han var udenfor, begærede en af Parterne i en af de mistænkelige Sager, at denne Sag først maatte komme for og blive afgjort, førend Rettergangen afbrødes ved det kongelige Budskab. Hertugen og Raaderne, der fuldt vel forstod Meningen,

bevilgede dette, og Dr. Skomager maatte da tilbringe Tiden saalænge udenfor blandt ventende Parter[1].

7

Den Sag, der nu foretoges, var anlagt af Johan Adolphs Kammersekretær, Johan Kuhlmann, imod Slesvigs Domkapitel. Den drejede sig om en Gaard i Slesvig By, den gamle Erkedegnegaard, som Johan Kuhlmann paastod var skænket ham af den afdøde Hertug Adolph, i hvilken Anledning han nu havde indstævnet Kapitlet for at faa Spørgsmaalet afgjort ved en Landretsdom. Sagen var dog mere end et blot privat Tvivlsmaal. Den dannede et Led med i den store Strid, der havde staaet paa snart i et Par Menneskealdere, lige siden Reformationens Indførelse.

Fra dansk Side paastod man, at, da Biskoppen af Slesvig i den katolske Tid stedse havde staaet under Erkebispen af Lund, og da alt Kirkegods hørende under Erkebispen af Lund ved Reformationen var blevet inddraget af Kongen af Danmark, der nu var Kirkens øverste Herre, saa henhørte Bispedømmet Slesvig med alt dets underliggende Gods alene Kongen af Danmark, uafhængigt af, hvordan Hertugdømmet Sønderjylland forresten maatte være bortforlenet og udstykket. Fra modsat Side hævdedes der, at det tidligere Kirkegods i Sønderjylland ikke var anderledes stillet end andet Gods i Hertugdømmet og ikke stod i inderligere Forhold til Kongeriget end f. Eks. den kongelige Del af Sønderjylland.

Historisk seet tog Udviklingen sig saaledes ud: Christian den Tredje splittede ikke i Sønderjylland, saaledes som i Kongeriget, Kirkegodset ad, men lod efter tysk Mønster en stor Del af det slesvigske Bispegods bestaa som samlet Hele. Kannikerne ved dette Domkapitel fik, i det mindste af Navn, Ret til at vælge deres Bisp, men Bispestolens Hovedindtægter forbeholdt Christian den Tredje foreløbigt sig selv. Den første Superintendent,

Dr. Tilemann van Hussen, maatte nøjes med 900 Mark lybsk aarligt samt nogle Naturalydelser.

Men Aar 1544 delte Kongen Hertugdømmerne med sine to Brødre, Hans og Adolph. Ridderskabet, som var misfornøjet hermed og ønskede i Bispen at have et kirkeligt Enhedsmærke, der kunde føre Forsædet paa Landdagen, bevægede da Kongen til at overlade Dr. Tilemann van Hussen Bispestolens gamle, rige Indtægter[1]. Kun faa Aar varede dog denne Ordning. Allerede 1549 affandt Christian den Tredje sig med sin yngste Broder Frederik, der ogsaa kunde ønske sig en Del af Hertugdømmerne, ved at lade ham vælge til Medhjælper (coadjutor) ved Bispedømmet, saa at han nu kom til at nyde Bispegodsets store Indtægter, medens Dr. Tilemann for sin oprindelige Løn maatte varetage de kirkelige Forretninger.

Hertug Frederik blev saaledes Kongefamiljens gejstlige Medlem. Allerede forhen var han bleven Biskop af Hildesheim og havde Løfte paa Erkebispedømmet Bremen, saa at han nu vel kunde klare sig standsmæssigt, især da han havde lovet at forblive i ugift Stand og — imod Tidens Skik — ansaa sig for bunden ved dette Løfte. Christian den Tredje kunde da haabe ved hans Død engang atter at faa Bispegodset tilbage.

Men Hertug Adolph var en lun Broder. Han fik, da Frederik var svagelig, Kannikerne til med dennes Samtykke (17. Juni 1556) at vælge ham, Adolph, til Broderens „Medhjælper". Og da Frederik døde i Oktober samme Aar, overtog Hertug Adolph det byrdefulde Hverv under Titel af Bisp at forbruge Bispegodsets Indtægter. Christian den Tredje blev i høj Grad misfornøjet. Han godkendte ikke Valget, tilkendegav Kapitlet sit Mishag, men lod forresten sin uregerlige Broder beholde Byttet og Sagen gaa sin egen, skæve Gang.

Frederik den Anden var næppe videre blidt stemt mod sin myndige Onkel. Men da Krigen med Sverige var i Gang, maatte han sikre sig mod Syd og anerkendte i Maj 1563 Hertug Adolph som Biskop. Aaret efter lod Kongen sin Unaade mod Kapitlet falde og bekræftede dets Privilegier[2].

Efter at Hertug Adolph var kommen i ubestridt Besiddelse

af Bispegodset, viste han sig ligesaa hensynsløs som tidligere. Han mageskiftede og afhændede Stumper og Stykker deraf baade til sig selv og andre. Paa denne Maade kom blandt andet Erkedegnegaarden i Slesvig i Johan Kuhlmanns Eje. Det var da paa høje Tid, at Hertug Adolph døde 1586. Efter hans Død skred Frederik den Anden straks ind. Kannikerne fik ikke Lov til at vælge en ny, fyrstelig Bisp, men Kongen omdannede det meste af Bispegodset til et almindeligt, verdsligt Len, Amtet Schwabstedt, der bestyredes af en kongelig Amtmand. Let forstaaeligt vil det nu være, hvorfor Hertug Adolphs Søn, Johan Adolph, til denne Landretsdag i Slesvig ikke ønskede at indkalde netop Amtmanden i Schwabstedt, Claus Ahlefeldt, med hvem „han havde noget udestaaende".

Sagen selv var imidlertid ikke bragt til Ro ved denne Ordning. Blandt de Besværinger, hvormed Stænderne fremkom, da Christian den Fjerde og Hertug Philip hyldedes i Flensborg 1590, var ogsaa det Krav, at Prælaterne skulde igen have deres gamle, frie Valgret til Bispedømmet Slesvig. De kongelige Udsendinge var kun slupne derfra ved at faa Afgørelsen opsat til Mortensdag samme Aar; derpaa havde Hertug Philips kort efter indtrufne Død afgivet nyt Paaskud for, at Sagen atter en Tid stilledes i Bero.

Nu skulde imidlertid Sagen afgøres, og alt var lagt tilrette til en for Hertugdømmerne gunstig Afgørelse. De første Skridt skulde foretages paa Landretsdagen i Slesvig 1593, og mere skulde følge efter. Vi staar her ved Nøglen til Forstaaelsen af en af de Planer, der politisk knyttede Enkedronningen og Johan Adolph sammen. Thi det var selvfølgelig andet og mere det drejede sig om, end om Johan Kuhlmann skulde blive Besidder af en gammel Gaard paa Gaden i Slesvig, og om Hans Blome skulde have Lov til at indsætte en Præst eller ikke. Overfor saa ringe en Fare havde det danske Rigsraad aldrig indladt sig paa det voldsomme Middel at sprænge baade Fjenden og sig selv i Luften ved at faa Christian den Fjerde erklæret for myndig.

Det, hvorom det drejede sig, var, hvorvidt alt det rige slesvigske Bispegods hørte til Danmark eller til Sønderjylland. Rigs-

raadet paastod, at det var Kongen af Danmarks Eje. Enkedronningen og Johan Adolph derimod var enige om, at det var hertugeligt Land og derfor burde unddrages Rigsraadets Indblanding. Her endte imidlertid de tvendes Enighed. Enkedronningen sluttede videre, at naar det var hertugeligt Land, udgjorde det en Del af hendes Børns Arvegods, som hun vel skulde vide at forvalte, indtil de blev myndige. Johan Adolph haabede, at var først Bispegodset frataget Rigsraadet og Domkapitlets frie Valgret genoprettet, skulde nok Forholdene føje sig saa, at han blev valgt til sin Faders Efterfølger som Bisp.

Vanskeligheden for os ved at forstaa Enkedronningens og Hertugens Fællesplan, at ville løsrive en stor Del af Sønderjylland fra den nære Forbindelse med Danmark, ligger imidlertid ikke saa meget i at kunne fatte den, som i at kunne bedømme den rigtigt. Uformærkt paalister sig nemlig let en senere Tids Tankegang og Synsmaader. Den Jordbund, hvorom man var uenig, har i vor Tid været dyrt tilbagevundet med Blod, dyrt igen tabt, og uvilkaarligt former vor Tanke Fortids Forhold efter flygtige Ligheder og Ideforbindelser med Nutiden.

Men den Strid, der dengang førtes, var ikke en Nationalitets Kamp i moderne Forstand. Den var fremkaldt ved den usalige Deling af Hertugdømmerne, som Christian den Tredje havde foretaget ikke mindst imod disses eget Ønske. Den angik det Gods, som han med den stærkeres Ret havde berøvet Kirken. Og den var i sit Væsen blot en Styrkeprøve mellem Rigsraadet og Enkedronning Sophia, mellem Adelsdømme og Fyrstemagt.

Spørgsmaalet om, hvilken af Parterne der havde Ret, lader sig da ikke afgøre ud fra Nationalitetshensyn. Det maa besvares ud fra det rent retslige Synspunkt: Hvo var den lovlige Besidder af eller havde den største Adkomst til det, hvorom der stredes? Maa Svaret herpaa blive Christian den Fjerde, saa bliver det næste Spørgsmaal: Var det som Konge af Danmark eller som Hertug i Sønderjylland, at han besad det inddragne Kirkegods, Bispedømmet Slesvig, Amtet Schwabstedt? Hertil maa vistnok svares: som Hertug i Sønderjylland. Det var denne,

Lensbesidderen, der i sin Tid havde inddraget det, og ikke Lensherren, Kongen af Danmark. Ellers vilde jo f. Eks. i Holsten det inddragne Kirkegods ikke have tilhørt Hertugen, men hans Lensherre, Kejseren.

Men var det Hertugen, der var Ejer af det i Hertugdømmet inddragne Kirkegods, og var Rigsraadet Formynder for Kongen, Christian den Fjerde, Enkedronningen Formynderske for Hertugen, Christian den Fjerde, saa maatte Bispedømmet Slesvig, Amtet Schwabstedt, henhøre under Enkedronningen. Og det var da et Overgreb, naar Rigsraadet vilde hindre den af Enkedronningen godkendte Domstol i at afgøre en Ejendomstrætte indenfor dette Omraade. Omvendt kan det dog ikke nægtes, at Enkedronningen havde givet det hele et yderst betænkeligt Præg ved at lade Johan Adolph være den optrædende ved denne Lejlighed. Hun var ham overlegen og vilde kun bruge ham til at rage Kastanjerne af Ilden. Men for Rigsraadet kunde det tage sig ud, som om hun gik i hans Ledebaand og nu stod i Begreb med tankeløst at overlade det saa længe omstridte til Gottorperen.

Noget mere forviklet stillede det sig med de Hans Blomeske Sager. Thi naar Landstykker kirkeligt hørte under Ribe, verdsligt under Haderslev, kunde selv ikke den haarfineste Sondring drage Skellet mellem Enkedronningens og Rigsraadets Magtomraader. Her var kun eet Middel: at ophæve al Tvist ved at lade Magten samles i en og samme Person, den myndige Christian den Fjerde.

8

Alt saadant havde Dr. Skomager rig Lejlighed til at tænke over, medens han timevis maatte vente udenfor Raadsalen. Pludselig afbrødes dog Ventetiden paa en ejendommelig Maade, idet Statholderen kom ud af Døren i heftig Sindsbevægelse, ude af Stand til at skjule sin Ophidselse. Han meddelte, at han, da Stemmeafgivningen i Kuhlmanns Sag skulde foregaa, var paa

Grund af det til ham fra Christian den Fjerde sendte Brev bleven udvist som mistænkelig[1].

Optrinet inde i Salen synes at have været meget stormende. I en senere Skrivelse fra Johan Adolph til Enkedronningen[2], hvor dog enkelte Smaating er mindre nøjagtigt gengivne, beskrives det saaledes: Statholderen meddelte Forsamlingen, at han havde kongelig Befaling til at føre Tilsyn med visse Sager og anordne, hvorledes dermed skulde forholdes. Hertugen svarede, at han kunde mærke, at Henrik Ranzau vilde være Direktor i Sagerne. Hvis saa var, vilde hans Stemme ikke være uden Mistanke, og det vilde derfor være sømmeligst, at han, naar slige Sager kom for, stod op og lod de øvrige Raader stemme alene.

Statholderen foer da op og raabte: „Jeg hører det nok, jeg hører det nok, jeg skal ogsaa vises væk! saa vil jeg gaa min Vej med det samme.“ Det hjalp ikke, at Hertugen og Hans Blome bad ham vente, til Stemmeafgivningen skulde foregaa. Henrik Ranzau løb ud, og forgæves sendte man Bud efter ham i hans Herberge. „Han blev borte, indtil han efter et Par Dages Forløb atter fik Mod paa at møde.“

Hertugen har, hvad det sidste angaar, ikke husket rigtigt. Statholderen forlod ikke Raadhuset med det samme, men blev blot staaende udenfor hos Dr. Skomager og kølede sig af. Da denne noget efter kaldtes ind i Raadsalen, fulgte Statholderen med ham.

Dr. Skomager meddelte mundtligt sit Budskab, der jo bestod i et kongeligt Forbud mod at behandle de tvivlsomme Sager. Hertugens Kansler svarede ham i almindelige Udtryk og bad ham forføje sig til sit Herberge og der vente nærmere Besked. Doctoren forlod da atter Forsamlingen. Statholderen rejste sig og fulgte ham.

Svaret, der skulde gives, afhang af, hvo der havde udsendt Dr. Skomager. Han havde talt i den unge Konges Navn, men Christian den Fjerde var jo umyndig og Rigsraadet hans Formynder. Var det dette, der havde ladet høre fra sig, saa burde det simpelthen afvises. Noget anderledes stillede Sagen sig, hvis

det var den unge Konge personligt, der havde udfærdiget hans Instruks. Det gjaldt da om paa en eller anden Maade at faa selve Instruksen i Hænde og efterse Underskriften.

Kl. 2 kaldte man Dr. Skomager til at møde paany i Forsamlingen. Kansleren udtalte, at Hertugen og Raaderne naadigst og gunstigst havde hørt, hvad han havde forebragt fra sin Herre og Regeringsraaderne. Men da Sagerne var Hertugen fremmede, begærede denne at se hans Instruks, for at han deraf lettere kunde forstaa dem.

Dr. Skomager var imidlertid paa sin Post. Han svarede, at han erindrede meget vel, hvad han havde sagt idag. Ikke med et eneste Ord havde han omtalt Rigsraadet, men alene Kongen, der havde udsendt ham. Sin Instruks kunde han ikke fremlægge, thi den var ikke bestemt til Læsning for andre, tilmed da han havde flere Hverv at udføre end her ved Landretsdagen. Han var sig bevidst at have talt saa tydeligt og langsomt, at Notar og Skrivere maatte have kunnet følge med. Ikke desto mindre var han meget villig til at give Hertugen en Afskrift af de tre Punkter i Instruksen, der vedkom, hvad han idag havde forebragt. — Her blev Hertugen utaalmodig, gav et Vink med Haanden, at det nu kunde være nok, og Forhandlingen var til Ende.

Begge Parter havde i Virkeligheden forstaaet hinanden. Da Dr. Skomager kom hjem, blev han derfor efter Samraad med Henrik Ranzau enig med denne om, at der burde skrives til Regeringsraaderne, og det yderste Nødmiddel skaffes til Veje. Regeringsraaderne skulde lade Kongen personlig tilskrive Statholderen og under Trusel af højeste Unaade forbyde ham at forsegle Dommen i Kuhlmanns Sag eller de øvrige omtvistede Sager med det kongelige Segl. Dr. Skomager skrev Brevet, et Ilbud red afsted dermed, og for at dette ikke som det sidste til Statholderen skulde opholdes undervejs, var Brevet forsynet med Paategningen: Eilich! eilich! eilich![1]

Den følgende Dag, den 30. Marts, kaldtes Dr. Skomager til Raadhuset for at modtage Svaret. Han begav sig derhen ledsaget af Statholderen, der synes at have grebet hver Lejlighed til at

betegne, at de havde fælles Sag, og at han selv nu gik ledig som udelukket fra Stemmegivning i de tvivlsomme Sager.

Formodentlig har dette højtidelige Optog stødt Modpartiet. Man skilte dem derfor ad, da de var komne til Raadhuset, ved at anmode Doctoren om at møde i Domkirken. Her havde Statholderen jo intet at gøre og kunde altsaa ikke være Ledsager. I Domkirken kom Frederik Ahlefeldt og Hertugens Kansler, hvilken sidste efter vidtløftig Gentagelse af, hvad Doctoren havde haft at udrette, og med de bedste Ønsker om fortsat fortroligt Forhold mellem Riget og Hertugdømmerne, endelig overrakte det skriftlige Svar[1]. Med dette ilede Dr. Skomager til Henrik Ranzau og Dr. Winsheim.

Indholdet var: Hertugen og Raaderne havde ved Dr. Johan Schuhmacher modtaget Opfordring til i Sagen angaaende Erkedegn Heidmann ikke at beslutte noget, der var i Strid med det mellem Danmark og Hertugdømmerne oprettede Forbund og Arveoverenskomst. Hans fyrstelige Naade og de tilstedeværende Raader var ingenlunde til Sinds at ville med deres Vidende handle imod Kongens eller Danmarks Højhed, endsige mod oprettede Forbund og Overenskomster. Og de nærede den Forvisning, at Hs. kongelige Majestæt og hans Rigsraader ligervis lige saa lidt vilde overtræde Hertugdømmernes velerhvervede Privilegier.

De tre forbundne mærkede meget vel Brodden i dette Svar, baade i, hvad der blev sagt, og hvad der forblev uomtalt. Naar kun Erkedegn Heidmanns Sag anførtes, men ikke Johan Kuhlmanns om Gaarden i Slesvig, hvorom det kongelige Budskab dog ligeledes havde drejet sig, saa laa heri, at dette Spørgsmaal som vedrørende blot indre slesvigske Forhold, aldeles ikke vedkom Riget. Dr. Skomager holdt først paa, at man ikke skulde lade sig nøje med dette Svar, men kræve udtrykkelig Besvarelse af hvert enkelt Punkt i hans Forebringende og herved altsaa tvinge dem til at berøre ogsaa Johan Kuhlmanns Sag. Ved nærmere Eftertanke enedes man dog om at lade det blive herved og foreløbig afvente selve Sagernes Udfald[2].

9

Medens Henrik Ranzau som mistænkt var udelukket fra Raadsalen, havde hans Søn, Gert, her varetaget de fælles Interesser. Allerede den samme Dag, da Faderen blev udvist, havde Gert Ranzau, da han skulde afgive sin Kendelse, holdt en Tale, hvori han søgte at sønderhugge Modpartens Tankegang. Det var væsentlig Erkedegn Heidmanns Sager, hvortil han holdt sig. Om disse var der blevet sagt i denne Sal, at de ikke vedkom Riget, ikke vedkom Prælaten Heidmann, men blot Heidmanns Person. Gert Ranzau kunde imidlertid give afgørende Oplysninger i modsat Retning. Thi han havde i sin Tid været Medlem af den Kommission i Kolding, der under Enkedronningens Forsæde skulde dømme i den større Sag, hvoraf Dr. Heidmanns kun var en Del, Sagen mellem Lensmændene i Ribe og Haderslev, mellem Albert Friis og Hans Blome. Disse Sager hørte uadskilleligt sammen som Hovedsag og Bisag. Men heraf fulgte to Ting. For det første, at Hans Blome som Part i nærværende Sag lige saa vel burde udelukkes fra at dømme som Statholderen. Og for det andet og afgørende: at da det angik en Strid mellem Ribe og Haderslev, mellem Riget og Hertugdømmerne, burde Sagen overhovedet ikke behandles af Landretsdagen.

Hans Blome tog nu til Orde og paastod, at Gert Ranzau huskede fejl. Hvad der havde været for i Kolding var Albert Friis's Sag, men ikke Sagen mellem denne og Hans Blome. Gert Ranzau blev imidlertid ved sin Paastand, og Hans Blome raabte da: „Jeg skal skaffe Dronningens Haand og Segl for, at det forholder sig, som jeg siger.“ Gert Ranzau lod sig dog ikke bringe til Tavshed. Det udartede til en skarp Ordstrid imellem dem, som først endte, da Hertugen bød dem tie. Hermed afbrødes Forhandlingerne om de tvivlsomme Sager for den Dag. De synes at være blevne udsatte, indtil Hans Blome fik skaffet det lovede Bevis[1].

I denne Anledning drog han og Dr. Sybrandt til Haderslev, hvorhen Enkedronningen just i de samme Dage var ankommen.

De tvendes Udebliven fra Landretsdagen kom ved denne Afstikker til at vare fra Søndag til Onsdag. De havde ogsaa en Del at tale med Enkedronningen om. De skulde bevæge hende til at overtage Ansvaret for deres egenmægtige Bryden af hendes Faders Segl for Pakken med Instruks til Dr. Winsheim. Saa skulde de skaffe en Erklæring med hendes Navn og Segl under, der kunde dække Hans Blomes vovede Paastand om, hvad det var for en Sag, der havde været for i Kolding. Til Gengæld skulde de være hende behjælpelige med at svare Henrik Ranzau, der som sidste Forsøg paa at skræmme Enkedronningen fra, hvad hun havde for, havde sendt hende Rigsraadets Betænkning om Johan Kuhlmanns Sag.

Fig. 3. Gert Ranzau. Medaille.
(Efter „Beskrivelse over Mynter og Medailler".)

Alt gik efter Ønske. Bruddet af Hertug Ulriks Segl blev tilgivet, Beviset udstedt, og et Brev skrevet til Henrik Ranzau[1], hvori det meddeltes ham, at da Enkedronningen ikke kendte denne Sags Enkeltheder, kunde hun ikke heller udtale sig derom. Men den bedste Maade at faa disse klarede paa, var at lade Sagen komme for Retten, hvorved den jo vilde blive belyst fra begge Sider ved Parternes Svar og Gensvar. Hun tvivlede ikke om, at naar Sagen var forhørt, vilde Statholderen vide at handle efter Pligt, Ed og Hertugdømmernes Tarv.

Da Hans Blome om Torsdagen mødte paa Raadhuset i Slesvig, gik han, efter at Hertugen allerede havde taget Sæde og Retten var sat, over Gulvet til Gert Ranzau (Fig. 3) og sagde: „Gert! Her har jeg Dronningens forseglede Bevis for, at min Sag ikke har været for i Kolding. Det vil jeg nu fremlægge i Raadet og ikke længer taale saadanne unyttige Ord af Dig." Gert Ranzau svarede: „Jeg har sagt, hvad jeg staar ved, at saa-

vel Eders som Albert Friis's Sag var for i Kolding. Og jeg vil ligesaa lidt taale unyttige Ord af Dig som Du af mig; thi jeg er fuldt saa vel min Herres Stedfortræder som Du." — Hans Blome raabte da, at han havde siddet i Raad, førend Gert kunde løse Bukser[1] og endte med: „Gert! est Du en ærlig Karl, saa følg mig!" Gert Ranzau vilde modtage Udfordringen og løb ud af Døren efter ham, men da sprang Frederik Ahlefeldt, Ditlev Brockdorff og andre imellem, saa at Gert Ranzau ikke kunde komme ud, og Hertugen med alle de andre bad ham holde Fred og sætte sig ned.

Der blev nu bragt saa megen Ro til Veje, at man kunde begynde Behandlingen af Sagen. Men noget efter kaldte Hans Blome, der ikke havde vist sig, siden han var stormet ud, Christopher Ranzau, Ditlev Brockdorff og Dr. Sybrandt udenfor og bad dem paa hans Vegne fremlægge i Raadet Enkedronningens skriftlige Bevis for, at hans Sag ikke havde været for i Kolding. Brevet blev oplæst i Salen.

Udtrykkene deri var vistnok satte paa Skruer; i hvert Fald rejste Gert Ranzau sig straks og sagde, at han forleden havde sagt, at det var Sagen mellem Hans Blome og Albert Friis, der havde været for i Kolding. Enhver, der paastod, at han havde sagt andet, var ingen ærlig Mand og skulde faa med ham, Gert Ranzau at gøre. Han var ikke bange for nogen, og det skulde han vise.

Da Hans Blome fremdeles ikke var til Stede, døde dette andet, bevægede Optrin hen med det samme. Men det livlige Møde skulde blive Vidne til endnu et tredje. Længere hen kom nemlig Hertugen og Statholderen, der denne Dag var til Stede, i Strid. Statholderen blev erklæret for partisk, rejste sig derfor op og gik sin Vej. I samme Øjeblik sprang ogsaa Gert Ranzau op og fulgte med Faderen ud af Døren.

Hermed var Mødets mest udprægede Medlemmer fjærnede, men Udsigten til en bevæget Dag dog ikke derfor forbi. Optrinene henlagdes nu blot til Gaden. Gert Ranzau lod nemlig kun, som om han vilde følge Faderen, men smuttede undervejs fra denne og ilede hen til Hans Blomes Herberge. Her dundrede

han paa og sendte det Bud ind, at, efterdi Hans Blome før paa Raadhuset havde opfordret ham til at komme udenfor, saa var han her nu og ventede ham. Var Hans Blome en ærlig Mand, kom han ud.

Der behovedes mindre end sligt til at samle Opløb, og Adelsmænd og Borgere kom løbende til for at se, hvad Enden skulde blive. Gert Ranzau synes tilsidst selv at have indset det upassende i Forestillingen. Det vilde jo ogsaa have været et eget Syn at se Landets to øverste Embedsmænd, Amtmanden i Flensborg og Amtmanden i Haderslev, om Formiddagen, før Folk endnu var drukne, midt paa aaben Gade udfægte deres Mellemværende, medens Mængden hujende slog Kreds, peb i Fingrene og raabte: „Puds ham!" Og helt besynderligt vilde det samme forekomme, naar det tillige skulde betyde: at holde Landretsdag samt afvende Herrens Fortørnelse ved at hævde den dybt sunkne Retspleje. Ventetiden og Omgivelserne slog da koldt Vand i Blodet paa Gert Ranzau. Der maatte kunne findes et mere passende Sted til Tvekampen. Førend Hans Blome var kommen ud, løb Gert Ranzau til sit Herberge og lod sadle sin Hest.

Imidlertid var Rygtet om, hvad der foregik paa Gaden, trængt ind i Raadhussalen. Man ilede ud for at hindre ubetænksomme Skridt, og en Flok bestaaende af Christopher Ranzau, Ditlev Brockdorff, Frederik Ahlefeldt og Hertugens Kansler, traf Gert Ranzau i hans Herberge i Færd med at ville til Hest.

De sagde ham fra Hertugen, at denne var meget ked over, at sligt skulde gaa for sig, da det var den første Landretsdag i hans Regering. Hertugen bad ham derfor som hans Landsfyrste om at give efter, da det vilde være ham, Hertugen, til stor Skam, om sligt skulde komme ud iblandt de regerende Fyrster.

De blev længe ved at opfordre Gert Ranzau paa denne Vis, og tilsidst svarede han, at Hertugen altid havde været ham en naadig Herre, han vilde derfor nødigt gøre ham imod. Paa den anden Side angik Sagen hans eget Navn og adelige Ære. Han vilde da lægge hele Sagen i Hertugens Haand paa Betingelse af, at hans Navn og Ære forblev ukrænkede. — Saa blev Hesten sadlet af igen.

10

Næste Morgen i Raadsalen kaldte Hertugen Gert Ranzau til sig, bad ham give sig tilfreds og takkede ham, fordi han havde overladt Sagen til hans Afgørelse. — Retten kunde da nu atter arbejde i Ro, og en Del af de vigtige Sager blev afgjort i disse Dage. Flertallet optraadte med et vist Maadehold. Erkedegnegaarden i Slesvig tildømtes vel Johan Kuhlmann, og Modparten, Slesvigs Domkapitel, paalagdes evig Tavshed desangaaende. Men i Sagen angaaende Dr. Heidmann nøjedes man med at søge Parterne forligte. Og i en tredje Sag, om Kirken og Flækken Kappel, udsattes Afgørelsen til en følgende Landretsdag, udtrykkeligt ifølge Christian den Fjerdes derom udtalte Ønske[1].

Uro var der imidlertid kommet i Blodet, og denne øgedes kun nu, da Skridtet var gjort. En Del af de blot lærde tilstedeværende begyndte at fortrække. Dr. Heidmann kaldtes af Albert Friis til Horsens. Dr. Skomager vendte hjem for at berette, hvad der var foregaaet. Dr. Winsheim kaldtes til København for i Erstatning for sin mislykkede Deltagelse i Landretsdagen at afgaa til Meklenborg med Klage fra Christian den Fjerde og Rigsraadet over alt det skete[2]. Henrik Ranzau blev selv mere og mere urolig. Nu skulde jo Dommen i Johan Kuhlmanns Sag forsegles. Men han vidste, at det udbedte Forbud fra Christian den Fjerde[3] mod at forsegle den med det kongelige Segl maatte være undervejs.

Han anvendte da sit gamle Middel, at blive syg. Vistnok den 7. April, samme Dag som Johan Kuhlmanns Sag var paadømt, udbad han sig paa Grund af Svaghed Orlov hos Hertugen, og var saa forsigtig at lade dette Budskab overbringe af to, der ikke kunde vække Mistanke, nemlig en Ven og en Modstander, den kongelige Raad, Henrik Ahlefeldt, og den hertugelige Raad, Ditlev Ranzau. De havde Fuldmagt til at erklære, at der var sørget for fortsat Udførelse af Statholderens løbende Forretninger[4].

Da Orlov var bevilget, drog Henrik Ranzau stille bort fra

Slesvig, men puttede forinden hemmeligt det kongelige Signet til sig. Da han var kommen vel hjem til Segeberg, gav han sig i et Brev til Rigsraaderne Luft i følgende Kraftytring og Ordspil: „Da det blev mig for broget, har jeg ikke villet overvære Retsdagen eller rettere Uretsdagen længere, men begivet mig bort med det kongelige Signet“ [1].

Gert Ranzau var ladt tilbage under mislige Forhold. Faderen havde vistnok villet skaane ham ved ikke at blande ham for meget ind i, hvad der foregik. Det er end ikke ganske klart, om Gert Ranzau har vidst fuld Besked om, at det kongelige Signet blev bortført. Men om ham maatte naturligt al Vreden samle sig, saasnart Statholderens Træskhed blev opdaget, ikke mindst fordi han straks erklærede, at han havde Befaling til under sin Faders Fraværelse at træde i dennes Sted og udføre alle hans Forretninger.

Gert Ranzau havde imidlertid et godt Paaskud til at kunne give den forurettede og ligeledes ved Lejlighed fjærne sig, idet Hertugen intet havde gjort i Sagen mellem ham og Hans Blome. Forgæves havde Gert Ranzau sendt Bud til de Mellemmænd, der i hans Herberge havde faaet ham fra at kæmpe med Hans Blome, og spurgt dem, hvor den Oprejsning, Hertugen havde lovet ham, blev af. Det hele, han havde opnaaet, var, at Johan Adolph næste Morgen i Raadsalen var kommen hen til ham og havde sagt: „I har givet Sagen i min Haand. Slaar Eder til Ro! Enhver veed, hvorledes Sagen er gaaet til, og intet kan geraade Eder til Skam.“ Hvortil saa Gert Ranzau havde svaret, at han havde givet Sagen i Hertugens Haand. Da nu denne var saa haardt sindet imod ham, maatte han jo lade det blive herved; ellers vidste han vel, hvad der havde sømmet sig.

Henrik Ranzau synes at være dragen bort en Lørdag, ventelig for at faa Søndagens Forspring, førend noget opdagedes. Men allerede Lørdag Aften kom det ud, at man fra kongelig Side kun forseglede med eet Segl, Enkedronningens, og ikke efter Skik og Brug med de to, Enkedronningens og den unge Konges. I denne Anledning stævnede tre hertugelige Raader, muligt efter Dr. Sybrandts egen Anvisning, ham, som Enke-

dronningens Kansler, tillige med Gert Ranzau til at møde om Søndagen i Domkirken og give Forklaring herpaa.

Beretningerne om dette Møde afviger noget indbyrdes[1]. Ifølge den ene svarede Gert Ranzau, at hans Fader havde medtaget det kongelige Segl og vilde sikkert forsegle Dommene dermed, naar de blev ham tilsendte. Herimod nedlagde Dr. Sybrandt Indsigelse og erklærede, at dette ikke var nødvendigt. Selv med Enkedronningens Segl alene var Dommene gyldige. Gert Ranzau svarede, at dette maatte han lade staa ved sit Værd og overlade til Statholderens Afgørelse.

Ifølge den anden Beretning synes Gert Ranzau at have afgivet uklar Besked og sagt, at han ikke forstod det hele, men at Ditlev Ranzau, der havde overbragt Hertugen hans Faders Anmodning om Orlov, vistnok ogsaa af denne havde faaet Forklaring og Besked herom at bringe til Johan Adolph.

Det er ret troligt, at Gert Ranzau paa denne Maade har villet spinde Sagen ud og skaffe sin Fader Forspring. Han vidste nemlig uden Tvivl, at Ditlev Ranzau just var bortrejst, og at en Forespørgsel her altsaa vilde kræve Tid. Vist er det, at Dagen efter afgik Ilbud fra Johan Adolph med Brev til Ditlev Ranzau for at afkræve ham den ikke overbragte Besked[2]. Han svarede i største Skynding, tydeligt nok ganske betuttet, at han ikke havde faaet nogen som helst Besked af Statholderen at overbringe, i hvilket Fald han selvfølgelig ikke vilde have undladt at bringe den[3].

Gert Ranzau oppebiede ikke fornyet Forespørgsel. I sit Hastværk glemte han at sætte Datum paa følgende Brev[4] til Hertugens Kansler, Johan Kuhlmann, men iøvrigt er det ret klart i sig selv: Da jeg mærker, at de kongelige og fyrstelige Raader for største Delen er tagne bort, har jeg haft Betænkelighed ved at blive her længere. Jeg beder Eder venligst at undskylde mig for min naadigste Herre og Fyrste. Da jeg ligeledes hører, at Prinsens Signet ikke er blevet her, saa tvivler jeg ikke om, at min Fader vil forsegle Dommene og Afgørelserne, naar de bliver ham tilsendte. — Hermed var ogsaa han borte.

11

Landretsdagen i Slesvig var altsaa bleven sprængt af et Mindretal og det paa saa snedig en Maade, at hele Flertallets Arbejde blev forgæves. Dette var Henrik Ranzaus Svar paa, at Enkedronningen og Hertugen havde lagt Planer op sammen. Som sædvanligt havde Statholderen spillet fint og opnaaet stort Udbytte ved de mindste Midler. Selv det afgørende, Medtagelsen af Signetet, var jo i og for sig kun en Gammelmands Samvittighedsfuldhed, der vel kunde sinke, men ikke behøvede at afbryde Forretningsgangen.

Intet Under, at da Efterretningen om det skete naaede til Haderslev, blev Enkedronningen greben af den største Forbitrelse. Hendes Harme gav sig Luft i en Skrivelse, der selv hos Datiden, som dog var vant til skarpe Udtryk, vakte en Opsigt, hvorom de mange bevarede Afskrifter endnu bærer Vidne. Hun skrev til Statholderen[1], at hun havde faaet paalidelig Efterretning om, at han før Landretsdagens Slutning uden videre var dragen bort, medtagende det kongelige Signet. Dette forekom hende ikke lidet fremmed, da han jo var mødt dèr paa Enkedronningens Vegne og følgelig skyldig at blive Retsdagen ud. Og om den unge Konges Segl vidste han jo godt, at der i Segeberg var blevet vedtaget, at det under Formynderregeringen altid ved Retssager skulde bruges sammen med Enkedronningens, ikke fordi det danske Rigsraad havde sendt dem det, men fordi det nu saaledes behagede Enkedronningen og samtlige Landraader.

At Henrik Ranzau ganske efter sit eget Hoved og blot som Privatmand skulde understaa sig at gøre Forandring heri, havde hun ikke kunnet formode og vidste ikke heller, hvorfra han uden hendes Vidende og Vilje skulde med eet have faaet slig Myndighed. Men hun sluttede baade af dette og andet mere, som vilde blive for vidtløftigt at anføre, at han og hans — der for en Del skyldte hende, at de var komne til Ære og Anseelse — nu gik ud paa at blive Herre og Mester, medens hun skulde taale deres Vold og Overmod. Men det skal med Guds Hjælp

ikke ske! Hvor surt og fast I end slider i det, I skal forblive Lensmænd og Undersaatter, Vi Øvrighed, indtil Vor Søn selv overtager Regeringen!

Hun vidste vel, hvorledes han og hans optraadte. En sidder ved en Kande Vin eller Øl og mestrer og mønstrer Os og Øvrigheden, og sætter dem Maal og Grænse. En anden foragter vore Befalinger og paastaar kun at ville lystre Regeringsraaderne, ikke Os. En Tredje vil sætte Uvilje mellem Os og Vore og Rigsraaderne. Alle nedbryder de Vor kongelige Myndighed og hjælper med til at tilintetgøre Hertugdømmerne og deres velerhvervede Rettigheder. Og Vi maa taale alt sligt til en Tid. — Men hun haabede at skulle opleve det Syn, at alle de, der havde ment sig kloge og stormægtige, skulde paa Grund af deres Overmod hvirvles saa dybt ned, at de ikke mere skulde formaa atter at komme til Vejrs. Da skal det hedde: Som Arbejdet, saa Lønnen.

Men imidlertid skulde hun i det Formynderskab, som Henrik Ranzau og Raaderne havde bedet hende paatage sig, ja paatvunget hende, søge at bruge sig saaledes som Øvrighed, at hun kunde forsvare det for Gud og Mennesker. Og derhos skulde hun ikke undlade, hvor hun kom hen paa sin Rejse i Sommer, at fortælle Herrer og Venner om den Troskab og Bistand, der var blev ydet hende af ham og hans, og rose dem efter Fortjeneste.

Egentlig havde hun haft god Føje til, siden han egenmægtigt havde gjort Forandring med det ene Signet, saa ogsaa at gøre noget lignende med det andet. Men af Skaansomhed mod Henrik Ranzau vilde hun dog ikke volde ham offentlig Spot og Spe, men endnu for denne Gang lade det gaa og befale det til Gud og Tiden.

Hvilket Vi ikke have villet forholde Eder, og ere Eder i Naade bevaagen. Sophia.

Den mærkelige Skaansomhed, som her kom til Orde i Slutningen af Brevet, havde sin Grund. Den stod uden Tvivl i Forbindelse med, at Enkedronningen ikke i Øjeblikket turde bryde helt med Statholderen og de andre Amtmænd, da de endnu ikke

havde aflagt deres Lensregnskab, og saaledes sad inde med et værdifuldt Gidsel. I „nogle Aar“ havde hun, sikkert meget mod sin Vilje, ikke ladet Amtsregnskaberne afhøre[1]. Man tager næppe fejl, naar man heri ser en nødtvungen Eftergivenhed, der uden maaske at være ligefrem lovet, havde dannet den stiltiende Forudsætning for, at man i sin Tid overhovedet havde overdraget hende Regeringen i Hertugdømmerne.

Det vilde imidlertid kun daarligt stemme med hendes Snille i Pengesager, hvis hun hermed skulde have været helt bunden. Alt synes tværtimod at tyde paa, at hun efter Evne har omgaaet denne Vanskelighed ved hvert Aar paa „Kieler Omslag“ at stifte saa stor en Gæld paa formodet Kassebeholdning, at det lykkedes hende at tappe Amtskasserne selv uden Regnskabs Aflæggelse. Forgæves havde Henrik Ranzau Aar ud og Aar ind frabedt sig at besørge hendes Pengesager. Paa dette Punkt havde hun været ubønhørlig. Han var for sine egne Pengeomsætningers Skyld nødt til at møde i Kiel ved Omslaget. Og han kunde da ikke godt undslaa sig for ogsaa at besørge Enkedronningens.

Men meget henlaa der naturligvis fremdeles i de enkelte Amtskasser, og særligt var der mange, omtvistelige Poster i Regnskaberne, der vistnok vilde tage sig højst forskelligt ud, alt eftersom det var Amtmændenes eller Enkedronningens Øjne, der hvilede paa dem. Om hendes Stemning i saa Henseende i de samme Dage kan man danne sig et Begreb ved et Brev, skrevet ligeledes den 12. April. Det var til den syge Amtmand Benedict Ahlefeldt, der paa Grund af Feber ikke havde kunnet møde ved Landretsdagen, og det angik en Pengesum, som han trods Enkedronningens Befaling endnu ikke havde betalt til Schack Ahlefeldt. „Vi maa vel lade saadan og anden af Eder imod Os udvist Usømmelighed og grovt Overmod hvile, i Haab om, at Tid og Stund engang maa bringe det i Erindring og skaffe det passende Løn efter sig. Imidlertid ville Vi endnu engang og endelig have Eder befalet, at I uvægeligt og uopholdeligt betaler Schack Ahlefeldt den omtalte Sum og opfører Eder saaledes, at andre kunne lære Lydighed af Eder, og Vi ikke

faa Aarsag til at tænke om Eder og behandle Eder paa anden Vis" [1].

Enkedronningen var kommen i Kog. Der behøvedes kun fire Dage endnu til, at hun kogte over, og trods alle tidligere Hensyn og Forsigtighedsregler tog en meget dristig Beslutning. Den 16. April afgik nyt ridende Bud syd paa med Brev til Statholderen [2]. Det meldtes ham heri, at da Amtsregnskaberne i nogle Aar ikke var blevne afhørte, var det Enkedronningens Vilje med det første at lade Afhøring finde Sted. Det befaledes ham derfor at holde sig rede og om en otte Dage sende sin Amtsskriver med færdigt Regnskab til det Sted, Enkedronningen maatte bestemme.

Nu skulde Henrik Ranzau tage sig i Agt. Nu begyndte det at gælde selve Lenet og Statholderskabet. Hvilket Mod der nu besjælede Enkedronningen, fremlyste af, at lignende Befalinger sendtes ikke blot til de øvrige Amtmænd, men end ogsaa til Claus Ahlefeldt i Schwabstedt, skøndt han hidtil havde aflagt Regnskab umiddelbart til Kongens Rentekammer [3].

12

Allerede Enkedronningens første Brev havde gjort stærk Virkning, da det naaede til Breitenberg. Den Dyd eller Evne, som Statholderen satte højst, var Anstand. Han var selv en Mester heri og havde ved sine hyppige Sendelser til Fyrstehoffer opnaaet en sjælden Færdighed i vindende, vel afpasset Optræden. Aldrig svigtende Anstand udgjorde da ikke blot den blanke, bløde Politur paa hans adelige Skjold, men gav ham, hvad han endnu kun manglede, saa godt som Fyrsterang. Thi den dannede den Luftkreds, hvori han og Fyrster mødtes som Ligemænd. Han var uimodstaaelig med denne korrekte, ærbodige, elskværdige Jævnbyrdighed, hvormed han katteblød og kattespænstig havde vidst at glide ind og nu sad fast som en af deres egne ved alle de mange Hoffer i Nordevropa.

Og saa med eet at blive greben i Kraven, rusket og rystet, saa Fjerene fløj, og han blev ganske forpjudsket! Og det ikke af en Ligemand, saa af det hele kunde benægtes eller overlegent forbigaas som Taktløshed, men af en virkelig Dronning, der endog truede med at ville rejse rundt og fortælle det med Biomstændigheder ved alle Hoffer, fra Brunsvig til Meklenborg!

Her var kun eet at gøre: Komme hende i Forkøbet og selv først skrive allevegne om og berette, hvad der var foregaaet. En Afskrift af Enkedronningens Brev med vedlagt, værdigt og roligt Svar fra Henrik Ranzau maatte kunne overbevise enhver rettænkende om, hvem det var, der her var brudt udenfor Anstands og god Tones Skranker. Altsaa først Svaret til Enkedronningen.

Men inden dette endnu var skrevet, kom det andet Brev fra Enkedronningen, det om Regnskabs-Afhøringen, det egentlige Undsigelsesbrev. Hvis Henrik Ranzau havde været i Tvivl om Bruddets Dybde, fik han Beviset nu. Nu gjaldt det mere end blot Anstandsregler. Det var selve det at være eller ikke være, hans Stilling som Statholder og Lensmand, der stod paa Spil. Dog først og fremmest intet Spor heraf i hans Svar! Kun ædel Undervarme, ingen Bitterhed eller egen Vrede, der lige overfor fremmede Fyrster kunde skaffe Enkedronningen en letvunden Sejr. Altsaa først Svaret paa hendes første Brev[1].

Hvad Eders Majestæt ganske uventet og uforskyldt, fast haardt og vredt har skrevet mig til under 12. ds. fra Haderslev, har jeg med Smerte fornummet. Skøndt uskyldige, angribes jeg og mine deri paa en saadan Maade, at hvis slig, højbesværlig Skrivelse var kommen til mig fra en af mine Ligemænd og ikke fra Eders Majestæt, skulde jeg billigt og med Lethed have besvaret den, som min Ære og, Gud være lovet! endnu uplettede Hæder krævede. Men overfor Eders Majestæts Person er jeg skyldig og villig til at vise Ærefrygt. Saa vil jeg da gerne, saa meget jeg formaar, vise Taalmod, henstille Mesteparten af Eders Majestæts Skrivelse til sit Sted og lade den ubesvaret. Dette falder mig saa meget lettere, som jeg fra Eders Majestæts tidligere milde, kongelige Gemyt slutter, at den nærværende Unaade

mod mig og mine skriver sig fra ukristelige, onde Bagvadskelser og ubeføjede Angivelser.

Jeg skal dog ikke undlade at anføre til min Undskyldning, at jeg ikke af Anmasselse har handlet med den unge Konges Signet, som sket er, men ifølge Hans Majestæts egenhændige Befaling, som af Originalskrivelsen kan ses til enhver Tid, saa og Grunden til, at Skrivelsen blev udstedt. At jeg personlig forlod Retsdagen i Slesvig en af de sidste Dage, havde flere andre Aarsager. Min Legemssvaghed krævede det med Nødvendighed. Thi der i Raadet gik allehaande for sig, som før er uhort, saa at jeg i min høje Alder fik for meget, og deraf fulgte saadan Rystelse og Besvær, at — hvad mange vil kunne bevidne — to Fingre paa min Haand blev lamme, og al min Sundhed truede med at gaa tabt, hvis jeg ikke kom bort. Jeg undskyldte mig ogsaa underdanigst før min Afrejse og afgav Beretning om min Svaghed. Jeg haaber derfor, at hverken Signetets Fjernelse eller min Bortrejse maa blive optaget mig til Unaade.

Med Urette beskylder Eders Majestæt mig og mine i den haarde Skrivelse efter Angivelser fra slette, ondsindede, bagtaleriske Mennesker. Jeg har i min lange Tjeneste, Gud være lovet! aldrig tilforn faaet den Slags Skrivelser, men mange naadige fra Konger og fra Fyrster. Jeg og mine veed os fri for, hvad vi beskyldes for. Jeg beder derfor Eders Majestæt — til Befrielse for Eders egen, kristelige, kongelige Samvittighed — ikke at bringe ærlige, uskyldige Folk i saa højbesværlig Mistanke uden samtidigt at vise mig og mine den Retfærdighed og Naade, at I udtrykkeligt lader os forstaa, hvad enhver af os er beskyldt for, og derpaa tillader os at svare. Saa tvivler jeg ikke om, at jeg og mine skal bevise vor Uskyld.

Men vil Eders Majestæt lønne mig saaledes for lang og tro Tjeneste, at jeg nu i min høje Alder skal staa haardt anklaget uden at maatte svare; ja, skal jeg, efter hvad der antydes, tillige miste mit gode Navn hos Eders Majestæts Venner og Fyrster, for hvem jeg, hvis det maatte tilstedes mig at svare, letteligt skulde bevise min og mines Uskyld; times mig alt dette, saa bekommer jeg kun slet Løn for min lange Tjeneste, men haaber

dog ikke desto mindre ved Guds naadige Hjælp at skulle bruge tilladelige Midler saaledes, at jeg igen faar mit ærlige Navn tilbage og tager det med mig i Graven.

Dette er hvad jeg i Hast, og, Gud veed, fast med bevæget Sind og ugerne, har kunnet svare paa Eders Majestæts haarde og uformodede Skrivelse til mig. —

Henrik Ranzau havde været heldig med sit Svar. Her var intet, der kunde aabne Indblik hverken til det forudgaaede, indviklede Spil, hvori han havde sejret, eller til Frygten for den Afsked, hvormed han i den Anledning blev truet. Kun den dybt krænkede, tro Tjener, de ædle Oldingetræk i ren Profil. Og hvor lød det ikke troværdigt og tillige rørende, lige fra de to lamme Fingre til det, at ville skaffe sig Oprejsning alene ved „tilladelige Midler“! Den brave Mand, saa gammel og endnu ikke verdensklog nok til at vide, at „tilladelige Midler“ i Reglen kun forslaar lidet.

Brevet skulde skrives fire Gange rent, thi der var fire Parter, der foreløbigt skulde have det: Enkedronningen, Christian den Fjerde, Regeringraaderne og Hertug Ulrik af Meklenborg, de tre sidste tillige en Afskrift af Enkedronningens første Brev. Men denne skulde desuden have Svar paa sit Brev om Afhøringen af Regnskaberne, og de tre andre Parter hver især en efter de enkelte afpasset, særskilt Fremstilling. Elleve Breve at besørge, og endda skulde Statholderen samtidigt rejse fra Breitenberg til Segeberg. Intet Under, at Brevene til Hertug Ulrik først blev færdige næste Dag, den 20. April, i Segeberg; men der var dog ingen Tid spildt, det var jo paa Vejen til Meklenborg.

13

Henrik Ranzaus Svar til Enkedronningen om Afhøringen af Regnskaberne[1] blev kort og forretningsmæssigt: Statholderen skulde vide at rette sig derefter. Brevet til Hertug Ulrik[2], hvem Henrik Ranzaus vedlagte Svar til Datteren muligt kunde fore-

komme lidt vel skarpt, blev holdt i en blødere, inderligt bedrøvet Toneart. Smerteligt bevæget tyede Statholderen i sin Nød til sin gamle Velynder, Hertugen. Han havde modtaget hoslagte, unaadige, haardt saarende Brev og svaret, som vedlagte Afskrift udviste. Gud var hans Vidne, aldrig havde han stræbt at hæve sig eller sine mod Enkedronningen. Han havde altid, baade i Hertug Adolphs Dage og siden, kun stræbt efter eet: Fred, og derfor havde han ogsaa et godt Lov paa sig baade inden- og udenfor det hellige romerske Rige, hos Kurfyrster og Fyrster, hos høje og lave. Forklaringen maatte være giftige Misunderes Bagvadskelse.

Men sligt burde ikke berettige, at man straks uden at give ham Lejlighed til Forsvar, uden at betænke hans gamle Hengivenhed rettede saadan Skrivelse til ham. Han var dybt bekymret over den Betjening, Enkedronningen havde: alt kom straks paa Papiret i den skarpest mulige Form. Sligt satte ondt Blod og maatte skade Hds. Majestæt overordentligt baade overfor Kongen og overfor Rigsraadet, ligesom det nødvendigvis maatte vende Hertugdømmernes Sind fra hende. Han havde hørt, at Enkedronningens Kansler, Dr. Sybrandt, for Tiden var hos Hertugen — Henrik Ranzau var vel underrettet, det forholdt sig saa — Hertugen vilde vel ikke alvorligt anmode ham om, at bruge høfligere Former, naar han skrev for Enkedronningen; Statholderen havde aldrig i sin Tjenestetid faaet Mage til Truselsbrev.

Da han nu i sin høje Alder var bleven besværet med dette skarpe Angreb og var sig sin Uskyldighed bevidst, bad han om, at Hertugen dog i det mindste ikke vilde lade sig paavirke deraf, men bevare sin gamle Naade og Bevaagenhed mod ham. Angav nogen ham for Hertugen, bad han ham blot om ikke at dømme ham uhørt, men give ham Lejlighed til Forsvar.

Han kunde slet ikke forstaa, hvad der var Grunden til dette hurtige Omslag i Enkedronningens Stemning mod ham, til denne hendes pludselige Unaade. Endnu for tre Uger siden havde hun tilskrevet ham et meget naadigt Brev. Det maatte vel stamme fra, at han havde borttaget det kongelige Signet fra Landrets-

dagen. Men han havde ikke kunnet handle anderledes. Thi hans Herre og Konge, Christian den Fjerde, havde i to Skrivelser, den sidste endog skreven med hans egen Haand, udtrykkeligt forbudt ham at forsegle dermed. Da han mærkede, at Landretsdagen desuagtet vilde afgøre Sagerne, havde han begivet sig bort, ogsaa forresten paa Grund af Legemssvaghed. — De to lamme Fingre omtaltes ikke nærmere.

Tonen i Brevene til Christian den Fjerde[1] og til Regeringsraaderne[2] var en Del forskellig herfra. I det første var der endnu lidt officielt Klynk. I det sidste var selv dette ved at vige for Embeds-Oprørthed, parret med et lunt Smil under Sydvesten ad den ublide Dravat. Men det, der gav dem begge særlig Interesse, var, at Henrik Ranzau her anvendte de omtalte „tilladelige Midler" til at faa Oprejsning. Det mindst sammensatte af disse var at anraabe den unge Konge om Hjælp: Ihvorvel jeg saaledes i min høje Alder tilligemed alle mine er bleven saa skarpt angreben af Enkedronningen og truet af hende, stoler jeg dog underdanigst paa, at Eders kongelige Majestæt af Hensyn til, at jeg og mine har tjent Eders Forfædre i mange, lange Aar med al mulig Troskab og Flid, og, Gud ske Lov! endnu aldrig faaet saadanne Skrivelser, vil være mig og mine naadigst bevaagen og give mig Eders kongelige Raad og Hjælp til, at jeg maa redde mit hæderlige Navn.

Dette var endnu kun uskyldige Vendinger, der for saa vidt gerne kunde være blevne læste ogsaa af Enkedronningen og Hertug Ulrik. Men aldeles ikke bestemte for disse var de andre „tilladelige Midler". Her borede han med sikker Haand bag fra en Dolk i Ryggen paa sin Modstander, fældede med Behændighed den, der havde truet ham. Statholderen hviskede nemlig den unge Konge og Regeringsraaderne en hel Del Oplysninger i Øret, der, selv om flere af dem tilforn var disse bekendte, dog i hans, Statholderens, Mund fik en ganske overordentlig Betydning. Thi han indrømmede dem nu den Beviskraft, som han tidligere ved hele sin Optræden stadigt havde benægtet.

At dette, saaledes at fornægte sin Fortid, maatte være vanskeligt at udføre med Anstand, laa i Sagens Natur. Der hørte mere

end Mesterskab til at vende Vrangen af Begivenhederne saaledes ud, at alt, hvad hidtil var foretaget i Hertugdømmerne, kom til at syne som gjort alene med Christian den Fjerdes Tarv for Øje. Der kom derfor ogsaa lidt skruet i Vendingerne i Brevet til Kongen: Jeg kan ikke undlade at meddele Eders Majestæt, at, omendskøndt Enkedronningen af mange Grunde, ogsaa for at forskaane Eders Majestæts Lande for store Omkostninger, ikke er bleven valgt af Landskabet eller efter Eders Majestæts naadige Befaling, men kun af de holstenske Landraader til at forestaa Regeringen, indtil Eders Majestæt selv maatte behage at overtage den, saa er der dog taget saadant Forbehold og Begrænsning dermed, at Eders Majestæts Højhed er tagen underdanigst i Agt, og at intet skulde ske uden Landraadernes forudgaaede Raadslagning og Samtykke, og der er i saa Henseende sket en skriftlig Overenskomst med Haand og Segl mellem Enkedronningen og Landraaderne. Men urolige, onde Mennesker har bevæget Enkedronningen til ikke at efterleve denne Overenskomst.

Der kom straks mere Friskhed og Liv i Tankegangen, da han kom ind paa det brændende, men ogsaa mere enkle Spørgsmaal, om Amtsregnskabernes Afhøring: Enkedronningen har sendt mig medfølgende Befaling, hvorpaa jeg har svaret, som Afskriften viser. Jeg kan hertil ikke undlade at bemærke, at der ganske vist indtil Dato er blevet udredet til Enkedronningen de aarlige Amtsindkomster, efterdi Eders Majestæt ikke har givet nogen anden Befaling desangaaende (!), men der er endnu ikke blevet afkrævet Amtmændene noget Regnskab. Jeg beder derfor underdanigst Eders Majestæt erklære Eder om, hvorvidt dette af Enkedronningen krævede Regnskab, ved hvilket ingen er til Stede paa Eders Majestæts Vegne, er efter Eders Majestæts Ønske, og om I ikke vilde give nogen Befaling desangaaende, „paa det at Eders Majestæt i dette ligesom i alt andet, som disse Landes naturlige og svorne Herre, om hvem vi ønsker og intet hellere vilde, end at han ifølge den derom modtagne, kejserlige Tilladelse selv vilde overtage Regeringen over disse Lande og dette Folk, selv maatte være den ledende og styrende“. — Her rev

tydeligt nok Stemningen Forfatteren med sig, og det blev et smukt, varmt Udtryk for uskrømtet Kongetroskab uden Bagtanke.

Brevet til Regeringsraaderne var skrevet egenhændigt af Henrik Ranzau. Og med enduu større Uforbeholdenhed foretoges Omslaget her. Som Øksehug, naar et Træ rodhugges, faldt Beviserne fast og regelmæssigt for, at Enkedronningens Tid var omme. At Enkedronningen ikke længere kan forestaa Regeringen har gode Grunde. Thi hun har ikke i mindste Maade rettet sig efter den mellem hende og Landraaderne oprettede Overenskomst og ikke taget os med paa Raad. Hun har dernæst efter Mandatets Tid ladet udgaa Afgørelser, der ikke var forseglede med Kongens Segl. Fremdeles har Kejseren ikke villet indvilge i hendes Regering, hvad jeg forudsagde hende, førend hun søgte ham derom. Desuden er hendes Regeringsovertagelse ikke sket med Landskabets Bevilling, ligesom den heller ikke nogensinde er bleven forkyndt Landskabet. Derfor ville I venligst lade Eder denne Lejlighed og vort Besvær være i gunstig Erindring.

14

Et Spørgsmaal, hvoraf Dommen over hele denne Henrik Ranzaus Færd for en væsentlig Del afhænger, er dette: Vidste han den Overraskelse, der forestod, at Christian den Fjerde snart skulde erklæres for myndig og selv overtage Regeringen? Hvis han intet vidste herom, var der Gift i hvert af hans Angreb paa Enkedronningen. Var han derimod vidende om, hvad der skulde ske, saa skød han blot iøjnefaldende med til Vognen, der hældede.

Brevene indeholder intet Svar paa dette Spørgsmaal. Kun tilsyneladende viser det ene os paa Spor, idet der i Brevet til Kongen siges: „Vi ønsker intet hellere, end at Eders Majestæt ifølge den derom modtagne, kejserlige Tilladelse selv vilde over-

tage Regeringen over disse Lande og Folk." Den kejserlige Tilladelse, hvortil her sigtes, var ikke den kejserlige Myndigheds Erklæring, som jo endnu ikke var udstedt, men blot den meget omtvistede tidligere „Indult" af 1589. Heller ikke af Svarene fra Kongen eller Regeringsraaderne fremgaar det mindste herom. De iagttager den dybeste Tavshed.

Af Sagen selv endelig, af Statholderens Interesse, lader sig intet slutte. Thi det kunde ligesaa vel være ham magtpaaliggende, skøndt indviet, at tie, som han kunde ønske – uindviet, men paa Spor — ved Hjælpsomhed at faa udlokket en Tilstaaelse. Den Indvending endelig, at hvis han havde vidst, hvad der forestod, var alle de i hans to Breve meddelte hemmelige Oplysninger ligegyldige, beviser heller intet. Thi hvis Statholderen var Medvider i eller blot havde faaet Nys om, hvad der var i Gære, kunde det være ham magtpaaliggende at lade særlig den unge Konge vide, at det store Skridt, man nu stod i Begreb med at foretage, havde i Virkeligheden han med andre Midler forlængst baade forberedt og iværksat.

Som sagt, Sporene udenfor Rævehulen er utydelige og peger i dobbelt Retning. Vi maa nøjes med at iagttage Virkningen af Statholderens Breve og hvad Svar, han fik igen. Hvad han muligt anede, men næppe fik ligefrem Bevis for, var, at Regeringsraaderne sikkert i deres Hjerter gottede sig over den Overhaling, han havde faaet. Regeringsraadet var ikke samlet, Jørgen Rosenkrans var dragen til sin Gaard i Jylland, Hak Ulfstand til sin i Skaane, da Brevene kom.

Niels Kaas modtog dem, og der kommer formelig Flugt i hans sindige Forretningsstil, da han melder sin gamle Ven, Jørgen Rosenkrans[1], om hvor „sælsom en Ende den Retsdag i Slesvig haver fanget". Udfordringerne mellem Hans Blome og Gert Ranzau maa han omtale med kraftig Udmaling af Biomstændighederne. Sluttelig bliver det ham dog for meget at fortælle, og han fortsætter: „Hvorledes alt er afganget er meget for langsomt at skrive, men hvad Dronningen siden har skrevet Statholderen til, og hvad han har svaret med mere, som kongelig Majestæt er tilskrevet . . . . skikker jeg Dig derhos, hvoraf Du

formærker Dronningens Affektion saavel mod os som andre, som ikke vil være Hans Blome følgagtige . . . Gud give, I ville komme herover med det første, vi besværes med fast vigtige Sager. Hak [Ulfstand] har nu været otte Dage i Skaane" o. s. v.

Regeringsraaderne udtalte i Svaret til Henrik Ranzau[1] deres hjertelige Deltagelse over, at han i sin hæderlige Alderdom skulde ved hadske Menneskers Anstiftelse blive behandlet paa slig Vis. Iøvrigt henviste de til det medfølgende Brev fra den unge Konge, der selv havde ønsket at skrive ham til.

I dette Brev, som de havde ladet Christian den Fjerde underskrive[2], udtaltes i stærke Udtryk, at den Behandling, Statholderen havde lidt, kunde ikke undre Kongen, thi denne havde ogsaa mærket samme urolige Menneskers „fjendske Sindelag og skammelige Tilskyndelser imod Os ligefra Vor kære Faders Død; men det skal alt, om Gud vil, blive rettet med Tiden". Kongen haabede, at hans Moder vilde overveje Statholderens lemfældige Svar, og ikke lade gaa ud over denne, hvad kun var udført efter Kongens udtrykkelige Befaling. Naar Dronningen blev rigtigt underrettet, vilde hun sikkert heller ikke fortænke Kongen i, at han havde udstedt Befalingen. Statholderen skulde derfor ikke frygte i denne Sag; naar Kongen fik talt med sin Moder, vilde det sikkert lykkes ham at overbevise hende; og ham burde det i hvert Fald at staa den bi, der havde udført hans Befaling. Hvad Amtsregnskabet angik, saa havde Statholderen, saa snart han modtog dette Brev, at aflægge det for Kongen ved et dertil afsendt, særligt Bud.

Det var Svar, som Henrik Ranzau kunde ønske det. Mere blandet var Skrivelsen fra Hertug Ulrik[3]. Han beklagede, at Landretsdagen havde givet Anledning til saadanne Skrivelser mellem hans Datter og Statholderen. Hvad der egentlig var foregaaet, kunde han ikke blive klog paa. Thi Dr. Winsheim var mødt hos ham paa Kongens Vegne og havde givet een Forklaring, men samme Dag var Dr. Sybrandt kommen paa Enkedronningens Vegne og havde givet den stik modsatte. Han maatte da opsætte sit egentlige Svar, indtil han havde talt med

sin Datter. Han vilde dog haabe, at Grunden til hans Datters Vrede var af den Art, at Statholderens Undskyldning kunde slaa til, ligesom denne oprigtigt talt nu ogsaa var i den Alder, hvormed det lidet stemmede at vække blivende Uro og Uvilje. Dr. Sybrandt skulde Hertugen formane til Fredsommelighed.

Der var noget trangt ved dette Svar, som umuligt kunde tiltale Henrik Ranzau. Det var ikke blot et Tegn paa, at Enkedronningen her var kommen ham i Forkøbet, ligesom hun ventelig ogsaa vilde komme først med sin Forklaring baade til Dresden, til Wolffenbüttel og til de andre beslægtede Hoffer. Men hvad værre var, Hertug Ulrik syntes at have taget Parti, og hans Mening om Sagen havde just i Øjeblikket faaet en Betydning, som vanskeligt kunde værdsættes højt nok. Thi det var blevet mere og mere klart for Statholderen i disse Dage, at af Hertugens Dom afhang for en væsentlig Del hans egen fremtidige Stilling.

15

Hele det Uvejr, der nys havde raset i Slesvig, drev nemlig østerpaa ned over Meklenborg. Over Bützow laa i Øjeblikket det laveste Lufttryk, og ind mod dette Lavtryk stormede det derfor nu fra alle Kanter, fra Christian den Fjerde, Regeringsraaderne, Enkedronningen, Johan Adolph og Henrik Ranzau med Gesandter og Brevbringere under gensidige Rænker, Stoden og Skubben for at komme først.

Grunden var, om man saa vil, kun den sædvanlige. Men den var ophedet til en Varmegrad, saa at den i Virkeligheden var bleven en anden. Alle tyede, som oftere før, til Hertugen for at klage deres Nød, for at bruge ham som Raadgiver, Mægler, Opmand. Men fra Enkedronningens Side var denne Gang dette den sidste og eneste Udvej, thi al ligefrem Forhandling med Rigsraadet var hende nu afskaaren. For Rigsraadet og Henrik Ranzau udgjorde Hertug Ulrik den, der ene havde det i sin Magt at løse Knuden og afværge en Anvendelse af Vold, hvis

Følger kunde blive vidtrækkende. Hvis han vilde overtale sin Datter til nu, da det saae saa forstyrret ud, at opgive hele Regeringen i Hertugdømmerne, saa vilde Henrik Ranzau kunne beholde sin Stilling som Statholder i Fred, og Rigsraadet kunne slukke Lunten, putte Christian den Fjerdes Myndighedserklæring uaabnet i Lommen og regere uforstyrret i den unge Konges Navn.

Det var da hverken Meklenborgs Magt, hvorpaa det kom an, eller Hertug Ulriks Anseelse, Visdom og politiske Erfaring. Det var hans Tryllemagt over Datteren, man bejlede til, og det var atter denne Magt, der drog hende med vante Tillid til den eneste Raadgiver, paa hvem hun fuldt turde stole. Naar endelig Johan Adolph gik samme Vej som alle de andre, saa var det nærmest som en Skoledreng med ikke ganske sikker Samvittighed, men vis paa, at Fristed maatte være dèr, hvor alle de andre søgte hen.

I Meklenborg mødtes da de forskellige Tankegange i Form af Gesandtskabs-Meddelelser og Breve. Idet de sidste Tiders Begivenheder saaledes blev belyste fra alle Sider og i samlet Lys rettede mod et og samme Punkt, brødes de atter her som i en Prisme og stod som et mangefarvet Straalebundt. Alderen af hvert enkelt Lys lader sig bestemme, ligesom de finere Flamme-Traade, der angav, hvilken Art Lidenskab der brændte i hvert.

Ældst var aabenbart Enkedronningens Tankegang. Det var næsten som Lys fra en undergaaet Klode, naar Dr. Sybrandt[1] skulde genoptage Spørgsmaalet om, at hun ønskede at forlade Hoffet. Alt, hvad der havde bevæget hendes Sind lige fra hin Februardag, da hun sad ensom paa Københavns Slot og skrev til sin Fader om Henrik Belovs hemmelige Bortrejse, skulde nu frem paa ny, og Hovedsummen var, at Rigsraaderne ikke havde formaaet at afpresse hende noget Løfte om Hans Blomes Afskedigelse, men de havde rigtignok behandlet hende paa en saadan Maade, at hun vilde tage sin Død derover, skulde hun taale det længer.

Hertug Ulriks Indvendinger mod, at hun forlod Hoffet, havde

jo været, at herved vilde hun fjærnes fra Christian den Fjerde og paadrage sig en Mængde Udgifter. Men det første frygtede hun ikke for. Hun maatte tværtimod med Tak til Gud melde, at den unge Konges Sindelag mod hende nu var saaledes, at det ikke noksom kunde roses. Jo længere han havde været skilt fra hende, desmere var hans Kærlighed til hende kun vokset, og hun frygtede derfor ikke, men haabede at kunne bevare Forbindelsen ved Brevveksling. Pengeudgifterne burde ikke være et afgørende Hensyn. Havde hun straks efter sin Husbonds Død maattet forlade Hoffet, vilde det jo have kostet hende endnu mere. Ganske vist havde Rigsraaderne ikke holdt deres Ord og bygget Nykøbing Slot færdigt, saa at det kunde beboes, men hun agtede da at tage Bolig indtil videre paa et passende Sted i Hertugdømmerne.

Sine Døtre vilde hun underholde af Hertugdømmernes Indtægter, saa maatte hendes Sønner se at enes herom, naar de en Gang blev voksne. Endelig var det hendes Ønske, at lille Ulrik, der for Tiden studerede i Rostock, ikke efter hendes Faders Raad skulde indtil videre forblive der, men drage længere syd paa til Leipzig. Hun havde med sin Faders Tilladelse forhørt sig om Forholdene dèr. Dèr var Luften sund, Kosten god, Omgangstonen „høflig", Udtalen ren og Priserne som andensteds. Lille Ulrik havde selv Lyst til at lære Højtysk, men det kunde ikke læres i Rostock, tværtimod, Rostocker-Børn sendtes just af den Grund til Leipzig. Og saa et Hovedhensyn. Fra Danmark holdt man skarpt Udkig med ham i Rostock, dadlede alle Forholdsregler, hviskede og tiskede til Christian den Fjerde derom, hvad let vilde ende med at sætte Splid imellem Brødrene. Sligt vilde hindres, naar han kom udenfor Rigsraadets Synskres, helt ned til Leipzig.

Ved Siden af disse halvt udbrændte Arnegløder var der ganske anderledes frisk Flamme i Dr. Winsheims Besked. Der var ogsaa pirret op i den fra alle Kanter. Han mødte med kongelig Instruks[1], Brev fra Regeringsraaderne[2], egenhændig Skrivelse fra Christian den Fjerde til Bedstefader[3], medens Statholderen pustede til fra Segeberg saa meget, han formaaede.

Det drejede sig altsammen om Dagens brændende Spørgsmaal, det nyeste nyt: den uhørte Haan, der var bleven vist Christian den Fjerde paa Landretsdagen i Slesvig, idet hans gamle, veltjente Raader var blevne afviste, og Johan Adolph havde skaffet sig Stemmeflerhed paa saa ærekrænkende en Maade. Rygtet herom fløj til Spot og Spe viden om Lande. Vilde Hertug Ulrik dog ikke hjælpe med til at faa disse Forhold ændrede, før end de endnu havde draget uberegnelige Følger efter sig?

16

Dr. Winsheim naaede først til Maalet. Den 18. April, Kl. $5^1/_2$ Morgen, kom han til Bützow[1] og meldte sig straks hos Hertug Ulrik. Regeringsraaderne og Henrik Ranzau anede ikke, hvor heldige de havde været med Valget af netop Dr. Winsheim til denne Sendelse. De havde foretrukket ham, fordi det var ham, der, skøndt kongelig Raad, var bleven udelukket fra Landretsdagen og derfor vilde kunne give Hertug Ulrik, hos hvem han jo ogsaa var ansat, en levende Skildring af al den Haan og Tort, han havde lidt. Men Lykken havde været dem langt mere gunstig.

Thi Hertug Ulrik modtog straks Dr. Winsheim i Forventning om Budskab fra sin Datter, og det første, han spurgte ham om, var, hvorledes han havde udrettet den ham paalagte Sendelse til Enkedronningen. — Dr. Winsheim vidste ikke af noget Hverv i saa Henseende. — Om han da ikke havde modtaget den ham tilsendte Instruks? — Nej. — Hertug Ulrik blev vred og beviste ved Kansler, Sekretær og Kopibog, at der just for en Maaned siden, den 18. Marts, var med Hans Blome blevet tilsendt ham en Instruks om, hvad han skulde meddele Enkedronningen i Anledning af Henrik Belovs Sendelse til Meklenborg.

Dr. Winsheim kunde med Sandhed paastaa, at dette var de første Ord, han hørte om den hele Sag, og at det var tydeligt

nok, at den forseglede Brevpakke maatte være bleven tilbageholdt med Flid, thi han havde siden da været tre Uger sammen med Hans Blome i Slesvig, uden at denne med et Ord havde mælet derom. Derimod vidste han, at et Brev, som med samme Lejlighed var blevet afsendt til Dr. Sybrandt, var kommet denne rigtigt til Hænde.

Hertug Ulrik blev mere og mere opbragt paa Hans Blome, og Dr. Winsheim forstod med Dygtighed at benytte den gunstige Lejlighed. Han gik angrebsvis til Værks og sagde, at man sikkert vilde søge at bortforklare det hele ved, at Instruksen var bleven leveret direkte til Enkedronningen, men dette stred jo udtrykkeligt mod Hertugens Befaling, og viste tydeligt nok Hans Blomes hensynsløse Egenraadighed. Gnavent svarede Hertugen, at hvis Dr. Winsheim havde faaet Instruksen og udrettet sit Hverv, vilde rimeligvis hele hans nuværende Sendelse have kunnet være undgaaet.

Derpaa lod man den Sag foreløbigt hvile og gik over til den næste, idet Dr. Winsheim overrakte Brevene fra Christian den Fjerde og Regeringsraaderne. Hertugen kunde ikke straks modtage ham i højtideligt Foretræde, da hans egen Kansler, Dr. Bording, samme Dag havde faaet Orlov for at se til sin Hustru, som laa syg i Rostock. Der sendtes dog Ilbud efter Kansleren, som ogsaa indtraf samme Aften. Imidlertid behandledes Dr. Winsheim som velset Gæst, og fik ved Taflet god Lejlighed til at veksle fortrolige Ord med Hertug Ulrik og bearbejde dennes Stemning i forønsket Retning.

Næste Dag, Skærtorsdag, Kl. 7½ Morgen, stedtes Dr. Winsheim til Foretræde og forklarede vidtløftigt alt, hvad der var foregaaet i Slesvig, og hvilke farlige Følger dette kunde drage efter sig, hvis ikke Hertugen afværgede det. Hertug Ulrik talte derpaa alene med sin Kansler, og ved denne lod han svare, at Sagen var meget vigtig og angik Enkedronningen tillige. Da man imidlertid havde bragt i Erfaring, at hendes Kansler, Dr. Sybrandt, var undervejs, burde Sagens videre Behandling opsættes indtil hans Ankomst.

Dr. Winsheim, som var klar over, at dette vilde være tabt

Slag, indvendte herimod, at Sagen nærmest angik Hertug Ulriks Barnebarn, den unge Konge, der var bleven haardelig krænket af Hertug Johan Adolph. Det var Kongens Velfærd, Hertug Ulrik burde varetage, og ikke blot hans, men Danmarks, Hertugdømmernes og begges Raaders, der nu med ustandselig Fart dreves til indbyrdes Sammenstød. Hvert Øjeblik var kostbart, maaske i det næste stod Ulykken ikke længere til at afværge. Under disse Omstændigheder vilde det være urigtigt først at oppebie Dr. Sybrandts Ankomst. Denne var jo selv Part i Sagen, og enhver vilde paa Forhaand omtrent kunne slutte, hvad han vel vilde anføre til sit Forsvar.

Vægten af disse Indvendinger gjorde Hertug Ulrik vaklende. Det endte med, at han lovede hurtig og bestemt Optræden. Han vilde selv drage sin Datter imøde, naar hun nu rejste til Wolffenbüttel, og træffe hende i Segeberg. Den unge Konge vilde han raade til at tale Johan Adolph ordentlig til for hans Udelukkelse af de kongelige Raader og foreløbig nedlægge en bestemt Indsigelse derimod.

Dr. Winsheim var henrykt over dette Udfald. Brevene til Christian den Fjerde og Regeringsraaderne blev affattede i Overensstemmelse hermed, og ved Taflet bad Hertug Ulrik, da han hørte, at Dr. Winsheim drog hjem gennem Holsten, ham hilse Henrik Ranzau og sige ham, at Hertugen med det første kom til Segeberg. Fredag Morgen tidlig skulde Brevskaberne blive leverede Dr. Winsheim i hans Kammer paa Slottet, saa at han straks kunde drage afsted.

Hvor fuldstændig Sejren var, fremgik bedst af, hvad der foregik Torsdag Eftermiddag. Dr. Sybrandt ankom ilsomt til Bützow og meldte sig straks hos Hertugen. Ikke desto mindre modtog denne ham ikke, men drog til Güstrow for at se paa nogle Bygninger, han dèr lod opføre.

Dr. Sybrandt var imidlertid heller ikke tabt bag af en Vogn. Disse faa Øjeblikke, hvori han endnu havde Modpartens Udsending til Stede, maatte udnyttes. Da han ikke selv kunde faa Hertugen i Tale og snart fik en Fornemmelse af, hvad der var i Gære, fortalte han paa Slottet, hvor ogsaa han fik sit Kammer

anvist, som en ganske uskyldig Nyhed, at Enkedronningens Rejse til Brunsvig denne Gang ikke vilde komme til at gaa over Flensborg—Segeberg, men over Bramstedt—Bergedorf—Lyneborg. Herefter maatte Hertugens Rejseplan altsaa ændres, da Segeberg ikke kunde tjene til Mødested, og en tilsvarende Rettelse maatte foretages i de Breve, der skulde medgives Dr. Winsheim.

Da nu tilmed det af Dr. Sybrandt overrakte Kreditiv indeholdt den meget pirrende Anmodning fra Enkedronningen, at ingen Tredjemand, end ikke Hertugens egen Kansler, Dr. Bording, maatte overvære den Meddelelse, som hendes Udsending havde i dybeste Fortrolighed at overbringe, saa laa den Slutning nær, at det nye Budskab muligt vilde kunne bringe Hertugen til at se de omspurgte Begivenheder i noget andet Lys. Han gav da Befaling til, at Dr. Winsheim, der alt havde faaet sine Breve og stod rejsefærdig, skulde vente blot saa længe, indtil Dr. Sybrandt var hørt. Hermed var Skæbnen afgjort.

Thi da Enkedronningens Kansler tidligt Langfredag Morgen havde talt i Enrum med Hertug Ulrik, var dennes første Befaling, at de udstedte Breve atter skulde afkræves Dr. Winsheim. Da Doktoren spurgte om Grunden hertil, svaredes der ham, at alt, hvad han i den unge Konges Navn og paa Rigsraadernes Vegne havde meddelt, efter Dr. Sybrandts Fremstilling havde vist sig at være urigtigt. Der var ikke af Enkedronningen blevet givet noget Løfte om at ville afskedige Hans Blome. De Raader, der var blevne afviste i Slesvig, var slet ikke indkaldte af Enkedronningen, men kun af Henrik Ranzau alene. Gert Ranzau var ikke bleven udfordret i Raadstuen af Hans Blome, men havde derimod groveligt fornærmet denne ved en Udtalelse om en Sag, hvori denne var Part. Overhovedet kunde Dr. Winsheim ikke give nogen paalidelig Fremstilling af, hvad der var foregaaet paa Landretsdagen i Slesvig, da det jo netop var ham, der var bleven udelukket derfra.

Den ulykkelige Dr. Winsheim maatte bede om paany at faa Hertugen i Tale og fik ganske vist ogsaa Foretræde Langfredag Eftermiddag. Men Hertug Ulrik var nu helt omstemt, og Dok-

toren fik, som han udtrykte sig, „en haard Tur med ham“. Forgæves paastod Dr. Winsheim, at den Fremstilling, han ifølge Kongens Befaling havde givet, var den ene rette og sandfærdige, idet den støttede sig saa vel til optagne Protokoller som til Statholderens Fremstilling. Imod Hertugens Indvending — at Enkedronningens Kansler, der jo selv havde overværet Landdagen, paastod det modsatte — havde han ikke andet at svare end, at han ikke agtede at indlade sig i Skændsmaal med Dr. Sybrandt, hvilket heller ikke var ham paalagt i Instruksen, som han bad Hertug Ulrik gennemlæse.

Kort og godt, da Dr. Winsheim Lørdag Formiddag Kl. 9 drog fra Bützow, var det vel med to Breve i Lommen til Kongen og Regeringsraaderne, men af helt modsat Indhold fra dem, han Dagen forud havde været i lykkelig Besiddelse af. I Brevet til Regeringsraaderne[1] hed det, at Hertugen efter sit i sin Tid til Rigsraad Henrik Belov givne Løfte havde tilstillet Dr. Winsheim Instruks om, hvad han i denne Anledning paa Hertugens Vegne skulde opfordre Enkedronningen til.

Instruksen med deri indeholdte, faderlige Raad var ifølge nys modtagen Meddelelse fra Enkedronningen kommen hende direkte til Hænde. Men i sit Svar udtalte hun sin største Forbavselse over Rigsraadets Paastand, at hun skulde have lovet at afskedige Hans Blome. Hverken da Rigsraadets Udsendinge talte med hende paa Frederiksborg, eller da Christian den Fjerde senere bad hende derom, havde hun givet noget Løfte, og hun bad Hertugen have ligesaa megen Tiltro til hendes Paastand i saa Henseende som til Rigsraadets. — Da Beretningerne saaledes ikke stemte overens, maatte Hertug Ulrik for sit Vedkommende stille Sagen i Bero.

Til sin Dattersøn, den unge Konge, skrev Hertugen[2], at han havde modtaget hans Brev og hørt, hvad Dr. Winsheim yderligere havde haft at berette om Landretsdagen, hvilket havde gjort Hertugen overmaade ondt. Men Dagen efter var der af Enkedronningens Kansler paa dennes Vegne bleven afgivet en modsat Beretning. Da Hertugen saaledes var i Uvidenhed om, hvad der egentlig var foregaaet, forbeholdt han sig at give nær-

mere Svar, naar han, forhaabentlig snart, havde talt med Enkedronningen, men forblev iøvrigt Christian den Fjerdes trofaste Bedstefader, saa længe han levede.

Dagen efter affærdigedes Dr. Sybrandt. Mundtligt fik han den Besked[1] til Enkedronningen, at Hertugen ganske billigede, hvad hun havde gjort med Instruksen til Dr. Winsheim. Hertugen fraraadede hende at afgive en bestemt Erklæring om, at hun agtede at forlade Hoffet. Faldt Opholdet dèr hende virkelig saa utaaleligt, kunde hun jo ganske stiltiende opholde sig snart hist, snart her. Den hidtil af Rentekammeret udbetalte Sum til Frøknernes Underhold burde hun paa ingen Maade give Afkald paa. Hun maatte overhovedet se at væbne sig med Ro og Taalmodighed. Om lille Ulriks Rejse til Leipzig var Hertugen ganske enig med hende.

Desforuden medgav Hertug Ulrik ham et Brev[2], hvori det udtaltes, hvor bestyrtet Hertugen var bleven ved de først modtagne Meddelelser om Begivenhederne paa Landretsdagen. Saavel hendes som Christian den Fjerdes Ære syntes ham at have lidt et stærkt Skaar derved. Men heldigvis havde Dr. Sybrandts Beretning lært ham at se det foregaaede i et helt andet Lys. Han havde derfor kun svaret Kongen og Regeringsraaderne med almindelige Talemaader. De endnu tilbagestaaende Vanskeligheder forekom ham maatte kunne løses ved, at Johan Adolph skrev et Brev til Christian den Fjerde med en klar Redegørelse for, hvorledes de stærkt fordrejede Kendsgerninger i Virkeligheden forholdt sig. Denne simple Løsning henstillede han til Enkedronningens nærmere Overvejelse.

17

Dr. Winsheim havde hemmelig Befaling af Niels Kaas til paa Tilbagevejen mundtlig at forhandle med Henrik Ranzau og betro denne Udfaldet af sin Sendelse. Da Winsheim med Grund formodede, at det var Statholderen om at gøre hurtigst at faa

Udfaldet at vide, tilskrev han ham, allerede før deres Møde, fra Hamborg en vidtløftig Beretning.

Et Hovedpunkt heri var, at Dr. Sybrandt havde udtalt til Hertug Ulrik, at Enkedronningen ikke vilde „oplade Regimentet“, da det vilde være en Skam for hende nu at afstaa den Regering, som de holstenske Raader havde overdraget hende. Med Føje sluttede Dr. Winsheim heraf, at Hans Blome og hans Parti altsaa agtede at hævde den vundne Overvægt over Statholderen og holde fremmed Indblanding ude. Det lange Brev[1], der var dateret „Hamborg den 23. April Anno 93 omkring Kl. 12“, forsynedes med Paaskriften: „cito, cito, cito, cito, citissime“ [haster, haster, haster, haster, haster overmaade meget] samt: „Hans Strænghed selv til Hænde, maa ellers ikke brydes af nogen“, og afgik derpaa ilsomst til Breitenberg.

Da Henrik Ranzau Dagen efter modtog Brevet, kunde han ikke længere nære Tvivl om, hverken hvad Svar der fra Meklenborg ventede ham paa hans afsendte Klageskrivelse over Enkedronningens haarde Brev, eller hvad han under disse Omstændigheder selv havde at gøre. Naar Vognen ikke af sig selv vilde vælte, maatte man af alle Kræfter skyde til den paa Hældingen. Han sendte derfor øjeblikkeligt Dr. Winsheims Brev videre til Christian den Fjerde — dog at maatte brydes af Regeringsraaderne — og ledsagede det med en æggende Tilskrift[2]. Af hoslagte vilde det sees, at man nu uden videre beskyldte Hs. Majestæts anseelige Raader for Løgn, samt at Hans Blome ikke agtede at aftræde Haderslev, førend Christian den Fjerde var kronet i Danmark.

I en Efterskrift tilføjede han, at det nu var at formode, at der vilde strømme Gesandtskaber ind fra Udlandet, fra Henrik Julius i Brunsvig og fra andre Fyrster. Han var derfor ifærd med, for at man kunde have Svar til disse, at „bringe alle Nulliteterne, Contrariteterne og Ugyldighederne paa Papiret“. Forresten var det jo klart nok, at Enkedronningen ikke — imod Aftalernes og Overenskomsternes klare Ordlyd — længer var berettiget til at forestaa Regeringen. Skriftet skulde han sende med det første til Regeringsraadernes frie Benyttelse. Ligeledes vilde

han henstille, om ikke Dr. Winsheim burde sendes ned til Tyskland, for at ikke Modparten dèr skulde uigendreven kunne sige, hvad dem lystede, og f. Eks., som Dr. Sybrandt, uden videre kalde Rigsraaderne og særlig Henrik Belov for Løgnere.

Hermed stillede Vejret af imod Syd. Vel lød der endnu af og til Drøn over Meklenborg, indløb ubehagelige Breve til Hertug Ulrik f. Eks. fra Benedict Ahlefeldt[1] med Klage over Enkedronningens haarde Skrivelse, men det var altsammen kun Efterdrøn, der blot vidnede om, at det værste var ovre. Hertug Ulrik levede i den lykkelige Tro, at have bidraget sit til at fordele Uroen, og mente i sit snilde Løfte om at skulle tale mundtligt med Enkedronningen om de indtrufne Misforstaaelser at have et passende Middel til at spinde Tiden ud og gyde yderligere koldt Vand i Blodet paa begge Parter.

Enkedronningen selv havde forladt Stridens Skueplads. Efter at have modtaget Dr. Sybrandts Meddelelse om det lykkelige Udfald af hans Sendelse til Meklenborg, var hun i nødvendige Familje-Anliggender dragen til Brunsvig, hvor hendes Datter, Hertuginde Elisabeth, ventede sin Nedkomst. Hernede, fjernt fra Begivenhederne, havde hun Ro til at samle sig og vinde Overblik over sin Stilling. Men hun var ude af Stand til at følge, hvad der videre foregik. Hendes Vrede kunde blusse op, naar hun paa anden Haand hørte, at Henrik Ranzau agtede sig til Danmark for at tale med Rigsraaderne[2]. Hun maatte tysse paa Hertug Johan Adolph som paa et Barn, naar han i sin Ængstelse iltert forlangte den udleveret, der havde vovet at bagtale ham for Christian den Fjerde[3]. Men til slige Smaating indskrænkede sig foreløbigt hendes Deltagelse i Begivenhederne.

Uvejret var dog meget langt fra at være omme. Det var blot trukket nord paa og havde samlet sig over Sjælland. Efterretningerne fra Meklenborg om, at Hertug Ulrik ikke vilde løse Knuden ved at overtale sin Datter til nu at fratræde Regeringen i Hertugdømmerne, havde overbevist Regeringsraaderne om, at der da kun var det sidste, voldsomme Middel tilbage: at lade Minen springe og erklære Christian den Fjerde for myndig.

Det hertil nødvendige, længe ventede Dokument, den kejser-

lige Myndigheds-Erklæring, ankom endelig den 9. Maj 1593 til København. Dagen efter tog Regeringsraaderne ud til Frederiksborg og læste det højtideligt op for den unge Konge[1]. Brevet var dateret Prag den 26. April[2], og Indholdet omtrent følgende:

Kejser Rudolph den Anden havde af Christian den Fjerdes Ansøgning erfaret, at der siden den ham sidst meddelte, kejserlige Tilladelse til at overtage sit Len Holsten, havde indsneget sig baade her og i Slesvig mange Vidtløftigheder og Mangler, saa at Retsplejen dreves forsømmeligt, Vold og Drab øvedes, og Christian den Fjerdes Mindreaarighed misbrugtes, hvorfor Nøden nu krævede, at han selv overtog Regeringen. I denne Anledning havde Christian den Fjerde, der nu snart var sytten Aar, ansøgt Kejseren om at ville udvide den tidligere meddelte Tilladelse, der kun angik Lensmodtagelsen, til tillige at gælde Retten til som myndig selv at overtage Regeringen over Lenet.

Efterdi dette var til Landets Bedste, og den unge Konges Dyder og Forstand var over hans Alder og med Berømmelse komne Kejseren for Øre, ligesom og den unge Konge var forsynet med saa fortræffelige, lærde og anseelige Raader, at hans Regering vilde kunne blive til Nytte — saa ophævede Kejser Rudolph den Anden herved af kejserlig Magtfuldkommenhed, hvad der manglede Christian den Fjerde i Aar, supplerede det og lagde det til, skænkede ham fuld venia ætatis og erklærede ham for myndig.

— De Foranstaltninger, der i denne Anledning burde træffes, var af den Natur, at det var ønskeligt, baade at Rigsraadet var samlet, og at Hovedmændene for Hertugdømmerne samtidigt var tilstede, saa at man mundtligt kunde komme overens om de mange vanskelige, herhen hørende Spørgsmaal. Rigsraadet var allerede forinden, rimeligvis blandt andet med denne Sag for Øje, indkaldt til Herredag i København i Juni Maaned[3].

Det var da kun Holstenerne, der manglede, og man blev derfor enig om, at Kongen i eget Navn skulde hidkalde tre af Hovedmændene: Statholderen samt de to Amtmænd, Henrik Ahlefeldt og Hans Ranzau. For første Gang med Rette anvendte da

Christian den Fjerde denne Befalingsform, som man i den senere Tids Stridigheder oftere, men uden Spor af Ret, havde ladet ham benytte, og underskrev den 12. Maj Breve til de tre paagældende[1] om at møde hos ham til Pinse.

Den ene af disse, Hans Ranzau, Amtmand i Rendsborg, var imidlertid ikke hjemme men i Wolffenbüttel hos Enkedronningen. Ad denne Vej kom det usædvanlige Skridt hende for Øre. Hun undredes og ærgrede sig vel derover, men var dog ikke istand til at gennemskue, hvad der laa bagved. Hun skrev derom til Hertug Johan Adolph[2]:

„Her er kommen troværdig Tidende om, at Statholderen, Hans Ranzau og Henrik Ahlefeldt er kaldt ind i Riget til kommende Pinsefest. Hvad man dèr vil koge og brase, vil Vi vel med Tiden faa at vide. Vi antager, at saavel Vi som Eders Kærlighed dèr skulle holde for. Dette er Statholderens Lumskerier. Han har ladet de to andre forskrive med, for at han ikke alene skal drage al Mistanken paa sig. Den Skrivelse, han har sendt til Eders Kærligheds Sekretær“, [hvori Statholderen erklærede, at han ikke kunde forsegle Johan Kuhlmanns Dom med det kongelige Segl, men skulde, naar han talte med Kongen, anbefale den til Bekræftelse], „viser ogsaa, at han længe har vidst, at han skulde rejse ind i Riget, længe førend den Skrivelse var kommen, hvorved han er bleven befalet at komme. Saadanne og lignende Kunster havde han altid for imod Os, medens Vi førte Regeringen. Men Vi haaber, at han engang skal faa sin tilbørlige Løn derfor, hvortil da Vor Befordring ikke skal komme til at mangle. Og han har gjort sig fortjent til, at Eders Kærlighed ligeledes vil være ham beforderlig.“

Kun to af de indforskrevne, Statholderen og Henrik Ahlefeldt, kom altsaa til København. Rigsraadet var her samlet. Og den 5. Juni 1593, efter endt Prædiken, holdtes i Raadsalen paa Københavns Slot det betydningsfulde Møde[3].

18

Mødet aabnedes med et Indlednings-Foredrag af Henrik Rammel[1], der udtalte, at de to Herrer jo nok vidste, hvorfor den udvalgte Konge havde opfordret dem til at komme. Da de nu kendte Hs. Majestæts Mening om Overtagelsen af Regeringen i Hertugdømmerne, var det Spørgsmaal, der forelaa til Drøftelse, hvorledes dette bedst kunde ske, altsaa: af hvem og paa hvilken Maade den dertil nødvendige Landdag burde udskrives, samt hvor og naar den burde samles. Det var om disse Punkter, man gærne ønskede at høre de tvende Herrers Raad og Mening, dels for selv at kunne rette sig derefter, dels for at Statholderen, naar han saaledes fuldt var inde i hele Sagens Gang, bag efter des lettere kunde belyse den for de holstenske Landraader.

Henrik Ranzau rejste sig og takkede sirligt paa de indbudnes Vegne. Det var dog tydeligt nok slet ikke hans Ønske saaledes at blive greben med en Jærnklo og affordret sin Mening. Han søgte derfor at smutte under ved at erklære, at det sikkert vilde fremme Forhandlingens Gang, naar de Herrer Rigsraader først vilde udtale, hvorledes de havde tænkt sig Ordningen.

Kansler Niels Kaas lod sig imidlertid ikke saaledes pirre frem, og efter adskillige Udflugter nødtes endelig Statholderen til at fremsætte sin Mening. Han havde haft Lejlighed til at læse Enkedronningens Skrivelse til Hertug Ulrik og frygtede for, at, hvis man ikke lod hende tillige udskrive Landdagen, vilde ikke alle give Møde. Der burde da altsaa maaske — selvfølgelig d'Hrr. Rigsraaders Mening ganske uforgreben — først skrives til Hertug Ulrik, for om muligt at opnaa et Forlig, saa at Landdagen kunde udskrives af Enkedronningen og Prinsen i Forening.

Hvad Tid og Sted angik, vilde Bartholomæi Dag være en passende Tid og Flensborg det naturligste Sted at vælge. Da Stænderne jo alt havde hyldet og svoret, vilde det formentlig være nok, at den udvalgte Konge blot personligt bekræftede Privilegierne, enten i samme Form som tidligere var skeet af Frederik den Anden, hvoraf Statholderen skulde tillade sig at indsende

en Afskrift, eller maaske under den endnu simplere Form, som Hertug Johan Adolph sidst havde anvendt. Derimod forekom det ham betænkeligt at afkræve Stænderne Ed paany, da de jo alt engang havde svoret, og der herved let kunne vækkes Tvivl om de tvende Eders Betydning. Alt dette var, som sagt, blot Statholderens beskedne Mening, han henstillede den til de Herrer Rigsraaders bedre Betænkning.

Som det vil sees, søgte Henrik Ranzau at gøre Overgangen fra det gamle til det nye saa svag som muligt og havde intet imod, at den opstillede Betingelse om et Forlig kunde skyde Afgørelsen ud. Hvad han frygtede, var et brat Systemskifte, han ønskede Fortsættelse af de gamle, ret behagelige Forhold, blot med personlig Dækning for ham selv mod Enkedronningens Overgreb. Niels Kaas var imidlertid ikke tilfreds med Udtalelsen og erklærede, at, hvad Udskrivningsformens Enkeltheder angik, maatte man ganske vist gærne først skrive til Hertug Ulrik. Men han udbad sig klarere Svar paa, om Udskrivningen burde foregaa i baade Enkedronningens og Prinsens Navn.

Statholderen tog da atter Ordet. Kunde man forliges med Enkedronningen om, at Prinsen alene i sit eget Navn lod Udskrivningen foregaa, saa var dette jo saa meget bedre. I saa Fald kunde det blive meddelt i selve Udskrivningen, at Hs. Majestæt havde forligt sig med sin Moder om denne Fremgangsmaade. Om det ogsaa skulde behage Enkedronningen at ville lade egne Gesandter møde paa Landdagen, saa kunde dette maaske ogsaa gaa. Derimod vilde Statholderen bestemt tilraade, at man, da Dr. Winsheim var undervejs syd fra, vilde vente med Brevet til Hertug Ulrik indtil hans Ankomst.

Hertil svarede Niels Kaas: „Tiden løber, Skrivelsen skal først til Meklenborg, dernæst maaske tillige til Brunsvig og tilbage igen.“ Der var ikke lang Tid til Bartholomæi. Men man kunde jo affatte den forinden, saa at den straks kunde afgaa, naar Doktoren kom.

Derpaa sattes Sagen under Afstemning. Rigsraadet vedtog, at Udskrivningen skulde ske alene i Prinsens Navn. Var Enkedronningen tilfreds hermed, desbedre. Hvis ikke, skulde den

alligevel finde Sted. Forinden skulde man skrive til Hertug Ulrik om at befordre alt. Dette maatte dog iøvrigt siges tildels at være sket i den allerede afgaaede Skrivelse. Som et Hovedpunkt, hvorom man var enig, fastsloges udtrykkeligt, at, hvis Enkedronningen vilde give Afkald paa Regeringen, var det godt; hvis ikke, skulde Prinsen alligevel overtage den. Landdagen skulde sammenkaldes et Par Dage efter Bartholomæi Dag i Flensborg, og trods Statholderens Mening skulde enhver personligt paany aflægge Eden.

En for en var altsaa alle Henrik Ranzaus fine Parader blevne huggede igennem. For dog at redde en sidste Rest af Skinnet bad Statholderen endnu engang om Ordet og sagde: Da de Herrer ansaa det for godt, maatte det altsaa ske saaledes. Dog vilde han tillade sig, hvad Edsaflæggelsen angik, endnu blot at henstille, om den ikke kunde gaa for sig saaledes, at man, idet der udtrykkeligt mindedes om den Aar 1590 aflagte Ed, afkrævede hver enkelt, at han nu, da Kongen personligt havde bekræftet Privilegierne, skulde give sin Haand paa at ville holde den 1590 aflagte Ed. — Dette lille Ben blev tilkastet Statholderen, idet Rigsraadet vedtog denne Fremgangsmaade. Derpaa bad han om Orlov, med Løfte om snarest at ville sammenkalde de kongelige Landraader, og hermed hævedes Mødet.

Paa en mærkværdig Maade havde ved denne Lejlighed de tvende tidligere Modstandere byttet Rolle. Henrik Ranzau, der lige siden Hyldingen 1590 og Enkedronningens Overtagelse af Formynderregeringen havde hævdet Hertugdømmernes Selvstændighed i Styrelsen, holdt nu paa, da Kongen selv som myndig vilde overtage Regeringen, at denne Overgang ikke burde understreges for stærkt, efterdi Forandringen jo kun var mindre væsenlig.

Rigsraadet derimod, der lige indtil for nylig bestandigt havde bebrejdet Enkedronningen hendes Overtagelse af Regeringen i Hertugdømmerne og paastaaet, at Christian den Fjerde i Virkeligheden var den styrende dèr i Kraft af den ham Aar 1589 meddelte kejserlige venia ætatis, — det samme Rigsraad var nu ivrigt for at fastslaa, at nu, da Prinsen havde faaet den nye, udvidede

venia ætatis, var der foregaaet en Grundforandring, og nu burde man vise, hvo der var bleven Herre.

Kun een Ting kunde der ikke være Tvivl om, og den maatte give Henrik Ranzau nok at tænke paa, da han forlod Raadsalen: nu havde han fundet sin Mester. Svært havde det ofte været fordum at skulle lystre en lunefuld og mistænksom Kvinde. Men dengang havde han dog kunnet stole paa Rigsraadet som Makker, og dette havde altid svaret ham i den Farve, han forlangte.

Men nu var der begyndt et nyt Spil. Nu sad han ene, med sig selv som Makker og Kortene oplagte. Han havde Udspillet, men Rigsraadet sad i Baghaanden og Christian den Fjerde var Trumf. De skulde naturligvis vel vogte sig for at lade ham faa Lejlighed til at paavirke den unge Konge. For Fremtiden maatte han være forberedt paa, at alt i bedste Fald vilde komme til at gaa som idag: „Hvad mener Statholderen? — Ja, men saadan mene vi, og saadan skal det være“.

Og dog, idet Henrik Ranzau saaledes forstemt og nedtrykt saae Fremtidens Bane bøje sig nedad, — uden Lyspunkt, i Band hos Enkedronningen, i Band hos Hertug Ulrik, Henrik Julius og hele Familjen, hadet af Johan Adolph og hundset af alle disse „Herligheder“ i Danmark, — kom just den Tid, hvor han skulde yde sit Fædreland i snævrere Forstand den bedste Tjeneste. Thi skøndt afført sin Flitterstads, stod han endnu — ved sin Anseelse, sin Rigdom og virkelige Fædrelandsfølelse — som sit Lands ypperste Støtte. Han var, trods alle Svagheder, en ikke helt vanslægtet Ætling af den Johan Ranzau, der havde erobret Danmark for Hertugdømmerne og budt selve Kongen Trods, nedlagt sine Embeder, da Christian den Tredje, glemmende sin Herkomst, agtede at udstykke sit oprindelige Fædreland.

Derfor dannede Statholderen ved sin Indflydelse, sit Navn og sin Efterglans Værnet imod, at Rigsraadet nu gik angrebsvis til Værks og forsøgte, hvad Forholdene ellers kunde have fristet til, at faa Hertugdømmerne helt inddragne under Danmark. Hvad ikke Enkedronningen eller Johan Adolph, endsige Hans Blome, vilde have været i Stand til at hindre, det hindrede han.

Og omvendt blev han, som vi snart skal se, tro mod sin Slægts Overleveringer, den ivrige Talsmand imod, at hans Fædreland som Fyrstearv skulde yderligere udstykkes.

19

Det var Rigsraadets Agt, at den kejserlige Myndigheds-Erklæring skulde indvie en ny Tid, og at der nu skulde gaas frem med Kraft imod Enkedronningen, som med det gode eller onde havde at afstaa Regeringen i Hertugdømmerne til sin Søn. Hvilke Forhaabninger og hvilke Betænkeligheder, der har knyttet sig i det enkelte hertil, er vi nu ikke istand til at eftervise. Det var jo en tveægget Beslutning, der i sine Følger ligesaa vel kunde komme til at undergrave Rigsraadets egen Magt.

Kun eet veed vi, at Raadet skred til Udførelsen med en Følelse, der svarede til Forholdenes Alvor. Vi formaar at maale Graden af denne Følelse ved Hjælp af en anden Beslutning, der ligeledes fattedes paa samme Herredag. Det vedtoges, at Lenene saavel i Danmark som i Norge skulde omtakseres og Afgifterne betydeligt forhøjes[1]. Omtakseringen foretoges af nogle dertil beskikkede Rigsraader og udførtes saa raskt, at de nye Lensbreve allerede den 31. August kunde udstedes i Kolding[2].

For at forstaa Betydningen af dette Skridt, maa erindres, at det væsentligt gik ud over Rigsraadet selv. Vel var der ogsaa andre Lensmænd end Rigsraaderne, men disse var dog i Reglen Indehavere af de største Len. Hvad var da Grunden til denne selvopofrende Beslutning? Var det Frygt for den unge Konges forestaaende Eftersyn? Var det Virkningerne af den Anklage, som kort efter Frederik den Andens Død den lavere Adel og senest Enkedronningen havde rettet mod Rigsraadet for, at det berigede sig utilbørligt paa Statens Bekostning? Eller var der blot hæderlige Bevæggrunde? Var det Omhu for Statens Ve og Vel, Trang til i en alvorlig Stund at staa endrægtigt sammen og give et godt Eksempel?

Her som saa ofte løb vel ikke blot hos de mange forskellige Personer, men hos hver enkelt mangeartede Bevæggrunde Side om Side. Men selv om disse Bevæggrunde kunde tænkes udsondrede i to bestemte Grupper af forskellig Farve, gule og blaa, saa dannede dog Summen af dem en tredje, den grønne, ligesaa sand som dens to Bestanddeles, og vidnede paa en tiltalende Maade om den Stemning, der var oppe.

Ved denne Selvbeskatning hævede Rigsraadet sig for en Stund op over Forholdene og stod som Talsmand ikke for blot sin egen Stands, men for det samlede Lands Interesser. Dette fortjener saa meget mere at paaagtes, som Rigsraadets tidligere Færd ikke paa ethvert Punkt vilde kunne bestaa Prøven. I alle de tre Medbejleres — Rigsraadets, Enkedronningens og Henrik Ranzaus — Kamp om Magten siden Frederik den Andens Død havde ofte personlige Hensyn gjort Synskredsen snæver. Lige saa lidt som Rigsraadets Udelukkelse af Enkedronningen fra Formynderskabet i Danmark og Norge havde været ganske uegennyttig, lige saa lidt havde dets Opdragelse af Prinsen været det. Hans „danske“ Opdragelse faldt sammen med Fjernelse af alt, hvad der kunde lære ham, hvorledes Rigsraadet selv skulde magtes.

Saa meget des mere tiltalende er det imidlertid at se hver enkelt af de tre Modstandere til Tider at kunne lutres, sigte mod Maal ud over den snævrere Kreds, hvor det rette og det personligt-fordelagtige faldt sammen.

Det vilde have været mere end menneskeligt, om Rigsraadet ikke, idet det gjorde denne fædrelandssindede Kraftanstrengelse, skulde have kastet et stjaalent Sideblik til Enkedronningen. Det pengemæssige var jo netop hendes allersvageste Punkt, og ingen havde kunnet iagttage hende paa nærmere Hold uden at bemærke hendes Evne til at fordele Udgiftsposterne paa andre. Rigsraadet saae saa længe paa hende og sig selv i sin nye Renhed, at det besluttede sig til at sige hende en Ondskab — og da Forholdet jo var saa spændt, som det var — en rigtig udsøgt Ondskab. Den 11. Juli vedtoges en Instruks for de to Rigsraader, Christoffer Valkendorf og Arild Huitfeld, der paa det samlede

Rigsraads Vegne skulde begive sig til „vor naadigste Frue" og meddele hende følgende[1]:

Rigsraadet havde paa Herredagen overvejet, at Riget siden Frederik den Andens Død havde været besværet med store Udgifter: til Begravelsen, to Brudeskatter og „Udflyninger", Flaaden to Gange til Skotland, til fremmede Fyrster i Besøg, til Foræringer, til Orlogsskibes Udrustning næsten hvert andet Aar for at holde Søen ryddelig for Fribyttere, til Bygning paa Dronningens Livgeding, Afbetaling af Landets Gæld, til den daglige Hofholdning og til Rejser ud af Landet. Blev det saaledes ved, og fandt man ikke paa Raad, vilde Landet blive „forblottet".

I denne Anledning havde Rigsraadet nu „med Rigets Len gjort en slig højnødig Forordning", at Kongen og Riget med Tiden igen maatte komme til „Formue og bedre Forraad". Men der var en anden Forholdsregel nødvendig, og hvad denne angik, stolede Rigsraadet paa, at Enkedronningen af Hensyn til den udvalgte Konges og Landets Vel vilde opfatte Raadets Anmodning i den bedste Mening.

Enkedronningen havde stedse efter Frederik den Andens Død opholdt sig paa de Huse, hvor Hof var blevet holdt, efterdi den udvalgte Konge endnu var saa ung. I denne Anledning takkede Rigsraadet hende underdanigst. Den unge Prins var imidlertid nu, Gud ske Lov! „i nogen Maade kommen til Alder og Forstand", medens Rigets Indtægter samtidigt var blevne meget forringede baade paa Grund af Livgedinget, og fordi der ikke længer kom noget Tilskud fra Hertugdømmerne.

Rigsraadet begærede derfor, at Enkedronningen vilde „ansee denne Lejlighed; og efterdi hidtildags en mærkelig Omkostning er ganget paa Eders Majestæts Folk at underholde og besolde, Eders Majestæt da naadigst vil lade sig behage at begive sig til Eders Majestæts Livgeding at holde Hus dèr, som med fremfarne Enkedronninger her i Riget Skik har været; eftersom vi og vel kunne betænke, at det ikke vil falde Eders Majestæt belejligt herefter at forrejse paa adskillige Steder, hvor Kongen skal holde Hus."

Meningen med denne Henvendelse kunde der ikke være

nogen Tvivl om. Nu, da Enkedronningen ved sin hensynsløse Færd havde sprængt Forudsætningen for Aftalerne af 1588 og nødt Rigsraadet til før Tiden at faa Christian den Fjerde erklæret for myndig, burde heller ikke hun længere nyde godt af hine Aftaler. Herved vilde der for det første kunne opnaas en anseelig Besparelse, men tillige vilde man kunne hindre det skrigende Misforhold, at Enkedronningen, under Paaskud af at opholde sig ved Hoffet, maaske fulgte med Christian den Fjerde til Flensborg, og her paa selve Statens Bekostning som en uafrystelig Mare fortsatte Modstanden mod hans Overtagelse af Regeringen.

Fra flere Synspunkter kunde man altsaa begrunde dette Rigsraadets udfordrende Skridt. Men var det ogsaa klogt? Vilde det ikke være et højst ubelejligt Øjeblik at tirre hende nu, da man stod i Begreb med at søge et Forlig eller rettere at faa Regerings-Overdragelsen til at foregaa med det mindst mulige Anstød? Og var man overhovedet berettiget til at sende hende denne Opsigelse, førend man havde meddelt hende det, der dannede Forudsætningen: den kejserlige Myndigheds-Erklæring?

Statsmands-Hensyn synes i sidste Øjeblik at have faaet tøjlet Rigsraadernes Forbitrelse, da denne først havde skaffet sig Luft i Instruksens Affattelse. Enkedronningen var jo foreløbigt langt borte, og ned til Wolffenbüttel agtede man dog vel ikke at sende de to Rigsraader. Vi veed ikke nærmere, hvad der er gaaet for sig. Men der er intet Spor af, at Henvendelsen til Enkedronningen har fundet Sted. Instruksen synes indtil videre at have faaet Lov til at hvile i Rigsraadets Brevkiste, ventende paa bedre Tider.

20

Medens alt dette foregik i Danmark, sad den nye Bedstemoder i Brunsvig og Oldefaderen i Meklenborg lykkeligt uvidende om Fremtidens Overraskelse, blot pønsende paa Midler

mod Fortidens Daarligheder. Festlighederne i Wolffenbüttel fyldte kun halvt Enkedronningens Sind. Hun havde været for meget optagen af den nys førte Strid med dens spændende Optrin og af alle hendes egne kun halvt udførte Planer, til ikke i Tankerne ofte at dvæle ved de Forhold, hun havde forladt.

Hun følte Trang til at udtale sig, og Brevvekslingen med Faderen frembød her en naturlig Anledning. Afstanden havde bidraget til at klare hendes Opfattelse, og saaledes som denne nu gav sig Udtryk i varme Ord, men fri for Dr. Sybrandts bidske Udfald mod Modstandere, bidrager den væsentlig til Forstaaelse af hendes Færd, alt imens den tegner et træffende Billede af hende selv[1].

Hun havde ikke kunnet handle anderledes, end hun havde gjort. Det, hvorom det gjaldt, var at bevare Magten til hendes Søn, og den truedes særligt af Rigsraadet. Thi det havde Frederik den Anden saa ofte sagt: Danmark var kun et Valgrige, men Hertugdømmerne hans Arverige. Tilrev da Rigsraadet sig Magten i Hertugdømmerne og afgjorde alle Stridigheder til Gunst for Riget, vilde sligt være til Skade for Christian den Fjerde. Det var disse Tanker, der havde fyldt hende, da Landraaderne havde anmodet hende om at overtage Regeringen i Hertugdømmerne som Formynderske for sin Søn. Først havde hun svaret Nej, men da de indtrængende fastholdt, at herved vilde opstaa stor Fare for hendes Søn, havde hun ikke turdet undslaa sig længere.

Rigsraadets Paastand, at hun ikke var i lovlig Besiddelse af Magten, fordi Christian den Fjerde ikke længer var mindreaarig, men alt 1589 bleven myndig ved den kejserlige venia ætatis, var kun plump Usandhed for selv at tilvende sig Magten. Rigsraadet erklærede jo selv Christian den Fjerde for mindreaarig, da det paa Landdagen i Flensborg 1590 bestemt fastholdt, at han først skulde personligt bekræfte Privilegierne, naar han engang var bleven myndig, og gjorde han det ikke til den Tid, skulde den nys afgivne Hylding intet have at sige.

Men var hun Christian den Fjerdes Formynderske i Hertugdømmerne, saa var hele den nye Strid om Begivenhederne paa

Landdagen i Slesvig kun utaaleligt Overgreb fra Rigsraadets Side. Hvis dèr skulde være foregaaet noget til Nedsættelse af Christian den Fjerdes Værdighed, saa var hun som Formynderske den eneste berettigede til at paatale det. Hun havde ikke selv personligt været til Stede, men indhentet alle Oplysninger om Hertug Johan Adolphs Optræden. At hun, saaledes som Rigsraadet, blot paa en Privatmands Angivelse, han være saa højtstillet, som han være vilde, skulde beskylde en fyrstelig Person — nej, „dèr vidste hun dog, Gud ske Lov! bedre Besked".

Johan Adolph havde iøvrigt ikke gjort andet, end hvad han havde hendes Tilladelse til, naturligvis ikke som staaende Ret, men kun for denne ene Gangs Skyld. Christian den Fjerdes Ære led intet ved, at man afviste den Deltager i Landretten, der kun var indkaldt af Henrik Ranzau, men ikke af Enkedronningen som Formynderske. Og at Johan Adolph havde ført Forsædet paa denne Landdag og ikke Christian den Fjerde, det var selvindlysende rigtigt. Thi en umyndig kunde overhovedet ikke efter Hertugdømmernes Ret udskrive en Landdag; i Begyndelsen, da baade Christian den Fjerde og Hertug Philip var umyndige, udskrev derfor ogsaa Landdagen sig selv.

Men selv om Christian den Fjerde havde været myndig, maatte dog Hertug Johan Adolph have ført Forsædet, thi han var i dette Aar den regerende Fyrste og havde som saadan Retten dertil. Enkedronningen havde tre Aar i Træk paa Grund af den anden Parts Mindreaarighed ført Regeringen. Da nu endelig Johan Adolph var bleven myndig og hyldet, kunde det ikke uden Uret nægtes ham at overtage den Regering, der aarligt skulde gaa paa Tur.

Det var Rigsraadet, der væltede sig ind og søgte Strid. Hun var nødt til at føre denne Strid for sin Søns Skyld, men forresten villig til at fjerne de Anstødsstene, hun formaaede. Afskedige Hans Blome vilde hun ikke. Han var en brav, hæderlig Mand paa hvem Frederik den Anden havde sat megen Pris, og han havde i nærværende Tilfælde kun staaet paa sin Herres og Hertugs, Christian den Fjerdes Ret. Men hun var villig til at

forflytte ham fra Haderslev til et andet Len, hvis Rigsraadet ligeledes vilde forflytte Albert Friis fra Ribe.

Hvor glædede hun sig ikke til, at Christian den Fjerde engang skulde blive myndig, og hun med roligt Sind kunne sige Farvel til alle disse Bryderier. Men heller ikke et Øjeblik før, end han var bleven myndig og kronet i Danmark. Nedlagde hun nu Regeringen, vilde Følgen kun blive, at Christian den Fjerde, der selv var for ung til at have noden Mening om Sagerne, vilde gaa i Rigsraadets Ledebaand.

Fik det ham til at nægte personligt at bekræfte Privilegierne, vilde Følgen blive, at hele Landet valgte Hertug Johan Adolph, og Hertugdømmerne saaledes gik tabt for hendes Børn. Og bekræftede han end Privilegierne, men rettede sig iøvrigt efter Rigsraadet, vilde der i Hertugdømmerne rejse sig en Forbitrelse mod dette Fremmedherredømme, der kunde faa de betænkeligste Følger. Nej, som Moder maatte hun holde ud paa sin Post. Hun kæmpede ikke for sig selv, men for sin Søn, for alle sine Sønner, thi Hertugdømmerne var Slægtens Arvelande, og hver havde sin Arvelod heri.

— Medens saadanne Tanker fyldte hende, nærmede Afgørelsens Øjeblik sig, men hun fattede ikke noget af de Tegn, der gik forud. Da hun sad i Wolffenbüttel en af de sidste Dage i Maj og ventede paa den anden Begivenhed, Familjebegivenheden, der lod bie paa sig, meldtes med eet hendes gamle Ven fra Meklenborg, Joachim Bassewitz. Han kom ikke med Hilsen fra hendes Fader eller med noget Budskab fra denne; han vilde blot tillade sig paa Gennemrejsen at gæste hende, idet han ifølge Befaling fra Christian den Fjerde drog ned til Speyer for ved Mødet dèr at varetage hans Interesser som Hertug af Holsten.

Enkedronning Sophia blev ganske forbavset. Hun havde nys som Formynderske sendt en af sine egne Mænd, eller rettere laant en hos sin Svigersøn, Henrik Julius af Brunsvig, og sendt ham afsted paa hendes Vegne til Speyer. Hun havde da let ved at forklare sin Faders Raad og Amtmand, Joachim Bassewitz, al den Forstyrrelse og Spot, det vilde give Anledning til, hvis nu ogsaa han mødte i Speyer. Man vilde le baade ad Christian den

Fjerde og ad ham. — Bassewitz lod sig bevæge til at vende hjem.

Men Enkedronningen forstod aabenbart ikke alt, hvad der laa i denne Sendelse. Tilfreds med Udfaldet og dog fortrædelig satte hun sig til at skrive til Faderen om, hvad der var sket og tilføjede: Hidtil har Rigsraaderne ikke været heldige med at paaføre Os Skam og Vanære; den er falden tilbage paa dem selv. Gid Vi snart vare fri for det hele Formyndervæsen paa en hæderlig og god Maade! Men med Vold og Spot skal de ikke faa os bort[1].

21

Endelig kom da Forklaringen. Samme Dag som hans Moder sad i Wolffenbüttel og skrev dette Brev, var Christian den Fjerde paa Københavns Slot sysselsat med et andet Brev[2], der ogsaa skulde til Meklenborg. Regeringsraaderne havde affattet det, saa han havde vel næppe stort andet at gøre end med Skønskrift at skrive „Christian" derunder.

I denne Skrivelse kastedes Masken, og den Hemmelighed, man i tre Uger havde gemt saa vel, afsløredes endelig. Brevet havde baade Næb og Kløer. Christian den Fjerde havde af sin kære Bedstefaders Skrivelse set, at man endog havde vovet at benægte Sandheden af hans, Kongens, Fremstilling af, hvad der var foregaaet paa Landretsdagen. Ja, man havde understaaet sig at drage Vor kære Moders Navn ind med for at bruge hende som Skalkeskjul. I denne Anledning saa Kongen sig nødt til at give en tydeligere Fremstilling. Derefter fulgte en vidtløftig Gengivelse af alt, hvad der var sket, selvfølgelig belyst fra et Rigsraads-Synspunkt. Men saa sluttede Brevet med ikke ringe Virkning, idet Afsløringen pludseligt foregik under omtrent følgende Ord:

Da Vi nu ser, at vor Mindreaarighed misbruges til at tilføje Os Spot og Skam, og Sagerne ledes Os og vore Undersaatter til Skade, saa at der klages overalt; da fremdeles vor Moder er

i Hænderne paa vore Fjender og selv ser — og faar ved fejlagtige Beretninger, forfattede af vore Fjender, Eder og andre til at se — alt i et skævt Lys, saa agter Vi ikke at indlade Os i Ordstrid med Hans Blome, men nu straks selv at overtage Regeringen i Hertugdømmerne, i hvilken Anledning Vi har forhvervet en kejserlig Myndigheds-Erklæring af 26. April dette Aar. Vi skal da selv skaffe Indbyggerne Ret, haandhæve Retsplejen og generhverve vor Hæder. — Vi tvivler ikke om, at slette Raadgivere vil søge at bilde vor Moder ind, at dette er til vor egen Skade eller til Forringelse af hendes Hæder. Men Vi beder Eder om at bevæge hende til med det Gode at afstaa Regeringen til Os, ligesom Vi beder Eder at staa Os bi med Raad og Daad.

Det var dette Brev, hvortil der sigtedes, naar det en Ugestid efter ved Mødet i Raadsalen paa Københavns Slot blev fra Rigsraadets Side lige over for Henrik Ranzau gjort gældende, at Hertug Ulrik maatte siges „tildels“ at være underrettet og opfordret til at yde Bistand. Underretningen var i hvert Fald fuldstændig.

Hvor overrasket Hertug Ulrik blev derved, fremgaar af et lille, betegnende Træk. Han fandt Efterretningen altfor overvældende for Datteren at modtage ganske uforberedt; hendes Uvidenhed malede sig jo bedst i hendes samme Dag ankomne Brev om Joachim Bassewitz's underlige Sendelse. Paa den anden Side maatte hun hastigt underrettes. Han sendte hende da paa engang to Breve[1], idet han vel har givet Ilbudet Befaling til at overrække hende dem, eller bede hende læse dem, i bestemt Orden. I det første, der var udateret, hed det, at Hertugen synes at kunne spore Tegn til, at Christian den Fjerde kunde have i Sinde selv at ville overtage Regeringen. Det var paafaldende, at han stadigt selv underskrev sine Breve; dog kunde dette muligt ogsaa forklares anderledes. — I den sidste Skrivelse derimod hed det kun kort og godt: Vedlagt medfølger Afskrift af Christian den Fjerdes Brev, som Vi have modtaget i Dag.

Det var klart, at Hertug Ulrik maatte svare paa Christian den Fjerdes Brev. Men ligesaa klart var det, at nu, da den afgørende

Beslutning var tagen paa et Tidspunkt, hvor Enkedronningen sad fjernt fra Begivenhederne fastnaglet i Wolffenbüttel, kunde han kun gøre eet for hende: søge at vinde Tid. Han satte da sit allerdummeste Ansigt op i Svaret til Christian den Fjerde[1].

Han syntes slet ikke at have forstaaet Betydningen af det afgørende Skridt, der var blevet ham meddelt, men vævede om, hvor ugerne han havde formærket, at Kongen i Anledning af den bevidste Sag endnu befandt sig i samme bevægede Stemning. Dog, han tvivlede ikke om, at de to Breve fra Moderen og fra Johan Adolph, som Hertugen nys havde sendt ham i Afskrift med en Lakai, i Mellemtiden havde ændret hans Syn, saa at Bedstefader i Christian den Fjerdes næste Brev vilde kunne have den Glæde at spore det mildnede Sind.

Hvis det næste Brev blev et Svar til hans Moder, bad Hertugen om, at han ogsaa maatte faa dette at se. Den sidst modtagne Skrivelse havde Hertugen, trods Indholdet, dog ment at burde sende videre til Enkedronningen. Han haabede imidlertid snart at mødes personligt med hende, og da skulde han gøre sig al mulig Flid for at udjævne den kedelige Misforstaaelse mellem Kongen og — Johan Adolph.

I Længden lod denne Rolle sig dog ikke gennemføre, og Fristen blev kortere, end det kunde formodes. Niels Kaas havde jo paa Mødet paa Københavns Slot lovet, at han nok, naar Dr. Winsheim kom hjem fra Tyskland, skulde skrive til Hertug Ulrik og udbede hans Bistand. Nogle faa Dage efter Mødet kom Doktoren til Danmark. Der var ganske vist endnu ikke modtaget Svar fra Meklenborg paa det sidste Brev, men dette havde jo ogsaa mindre at sige. Et nyt Brev blev skrevet den 12. Juni i den unge Konges Navn og underskrevet af ham, et andet af Regeringsraaderne, og endelig udfærdigedes der en Instruks for Dr. Winsheim, der skulde afgaa straks igen i en Sendelse fra Christian den Fjerde til Hertug Ulrik. Den 17. Juni havde Hertugen dem alle tre paa Halsen i Güstrow. Og denne Gang kunde det ikke nytte at lade dum, thi Dr. Winsheim var personligt til Rede med enhver Forklaring.

Regeringsraadernes Brev[2] var af mere almindeligt Indhold og

gik væsentlig ud paa at vise, at Hertugen uden Grund havde opfordret dem til at undervise Christian den Fjerde i Taknemmelighed mod sin Moder for det Offer, hun havde bragt ved at styre Hertugdømmerne. De var selv opfyldte af denne Følelse og havde søgt at bibringe den unge Konge den samme. Mindst af alt ønskede de at føje nye Byrder til dem, de alt havde, og at skulle raade ogsaa i Holsten.

Christian den Fjerdes Brev [1] gik mere lige paa Sagen og meddelte, at han agtede at udskrive en Landdag til Bartholomæi Dag for dèr personligt at bekræfte Privilegierne og overtage Regeringen. Det var unødvendigt, at hans Moder skulde have Ulejlighed med at udskrive denne Landdag. Derimod var Kongen villig til i Udskrivningsbrevet at omtale hendes Regering i rosende og taknemmelige Udtryk, og han henstillede, om det ikke vilde være det rigtigste, at hun i et Brev til Landstænderne overdrog ham Regeringen i Hertugdømmerne.

Den 17. Juni fik Dr. Winsheim Foretræde [2] for mundtligt at forklare, hvad der muligt endnu kunde være utydeligt. Saaledes f. Eks. dette om Christian den Fjerdes og Regeringsraadernes Taknemmelighed for Enkedronningens Regering. Doktoren havde Befaling til at udtale, at Kongen vel vidste, hvorledes hun først efter mange Overtalelser havde ladet sig bevæge til at overtage Regeringen. Men gid hun aldrig havde ladet sig føre ind i slige Vidtløftigheder! saa vilde meget kunne være undgaaet, og Christian den Fjerde nu med Ro kunne have afventet sin Mindreaarigheds Udløb.

En Hovedopgave for Dr. Winsheim, som han vistnok udførte af Hjertens Lyst, var at betegne Hans Blome som den egentlige Ophavsmand til alle Onderne. To Kommissioner havde været nedsatte for at dømme i hans Forhold, Enkedronningen endog været Formand i den ene, men han havde roligt trodset Dommerne. Ikke mindre end seks Gange havde Enkedronningen højtideligt erklæret at ville give ham Afsked, idet hun havde brugt Udtrykket, „at hvad hun havde lovet, vilde hun ogsaa holde". Men indtil nu havde han faaet det forhalet.

Alle Stridspunkter vilde ordne sig af sig selv, naar han blot

var borte. Det var hans umættelige Lyst til Rabalder, der havde været Drivfjedren i alt, lige fra Bøndernes Opsætsighed mod Erkedegn Heidmann indtil det Optrin paa Landdagen, hvor de kongetro Lensmænd, Henrik Ahlefeldt og Gert Ranzau, maatte forlade Salen, og Hans Blome sprang op og raabte: „Hvo der er en god Holstener, han bliver!" Christian den Fjerde havde som Barn hørt sin Fader sige om Hans Blome, at han havde „einen dullen Kopff". Den Gang havde Prinsen ikke forstaaet det, men nu des bedre. Hans Blome havde nylig i en Skrivelse til Enkedronningen begæret sin Sag indanket for Kejseren og Kurfyrsterne. Mindre kunde ikke gøre det. Man behøvede imidlertid kun at nævne samme Fordring, for at dens Latterlighed skulde falde i Øjnene. Saa vidt var Kongen dog ikke naaet, at han agtede at lade fremmede afgøre en Sag mellem ham og en af hans Lensmænd.

— Hvor meget træffende der end kunde være i denne Skildring af Hans Blomes Umedgørlighed og Trang til at være bemærket, saa kunde dette dog ikke længere gøre Udslaget. Hertug Ulrik lod sig ikke mere omstemme og endnu mindre hans Datter.

22

Straks, da Enkedronningen havde faaet Efterretningen om den Omvæltning, der forestod, var hendes Stilling tagen. Hun agtede ikke at vige fra Regeringen. Thi denne var hende betroet, ikke af Rigsraaderne eller af Christian den Fjerde, men af Hertugdømmernes Landraader, og kun disse kunde atter begære den tilbage. Dernæst — og dette var det afgørende — var Hertugdømmerne et Arverige. Hun var Formynderske ikke blot for Christian den Fjerde, men ogsaa for hans to umyndige Brødre, og fra denne sidste Stilling kunde Christian den Fjerdes Myndigheds-Erklæring ikke fortrænge hende. Denne sin Opfattelse meddelte hun øjeblikkeligt til Faderen[1], og Hertug Ulrik ilede, saa snart han kunde, til Wolffenbüttel, under Paaskud af at ville

overvære Daaben af sit Barnebarnsbarn, i Virkeligheden for at staa dets Bedstemoder bi med Raad og Daab.

Slag i Slag væltede nu de truende Efterretninger ind. Forfærdet meldte Johan Adolph [1], at to kongelige Sendebud Aftenen forud havde været i Flensborg og bestilt Plads til Bartholomæi-Dag for 900 Heste. De havde fortalt, at Kongen havde udskrevet alle danske Landsaatter til Møde i Kolding, hvorfra han vilde drage i Spidsen for alle sine Mænd over Haderslev til Flensborg. Grunden hertil vidste man ikke.

Enkedronningen vidste den kun altfor godt. Og hun fik ogsaa snart Forklaringen paa den anden Hjobspost i Johan Adolphs Brev, at Statholderen havde stævnet alle kongelige Raader til Kiel i de samme Dage. Man vedtog her den 27. Juni at sende hende et Opsigelsesbrev [2].

Det meddeltes hende heri, at som bekendt havde samtlige Landraader i sin Tid overdraget hende Formynderregeringen. Da imidlertid Kongen nu havde ladet dem vide, at han i Henhold til kejserlig Myndighedsbevilling agtede selv at overtage Regeringen, fribad de sig herved for den til hende tidligere rettede Anmodning om Medregering, idet de fremtidigt agtede, som sømmeligt var, ene at rette sig efter Kongens Befalinger.

Nu var alt i Drift. Det sidste, svage Anker, der endnu holdt, og hvorpaa hele Enkedronningens Myndighed beroede, var det paastaaede Formynddrskab for de to umyndige Sønner.

Under disse Omstændigheder hjalp det naturligvis ikke, at Johan Adolph nedlagde Indsigelse mod Sammenkaldelsen af Landdagen og forbød Statholderen at offentliggøre Udskrivningsbrevet, da det kun var udstedt i Christian den Fjerdes og ikke tillige i den regerende Hertugs Navn [3]. Henrik Ranzau svarede, at han ikke kunde tage Hensyn hertil, Kongen havde befalet ham at ile med Offentliggørelsen, og skulde nogen udeblive fra Landdagen af den Grund, Hertugen havde anført, vilde Kongen sikkert vide at behandle vedkommende, som det sig burde [4].

Ligesaa liden Betydning kunde det faa, at Enkedronningen nægtede at godkende Landraadernes Opsigelsesbrev. Da hun paa Hjemrejsen fra Brunsvig til Meklenborg passerede holstensk

Grund, blev det hende overrakt af Henrik Ranzaus Sendebud. Hun gennemlæste det, men erklærede det for noget forvirret Tøj, og da Budet bad om et Modtagelsesbevis, medgav hun ham en ejendommelig Attest[1].

Det hed deri, at hun efter Anmodning bevidnede at have modtaget en Skrivelse, underskreven af Henrik Ranzau, Henrik, Benedict og Claus Ahlefeldt, Gert Ranzau og Joachim Reich, af hvilken Skrivelse Hds. Majestæt hverken havde forstaaet Begyndelsen, Midten eller Slutningen. De maatte derfor, naar de en anden Gang havde noget at melde hende, sørge for en dygtigere Brevskriver. Naar Skrivelsen dernæst udgav sig for at være fra samtlige Landraader, saa paatog de seks Herrer sig mere Magt, end der tilkom dem, og det vilde være heldigt, om de en anden Gang ikke pustede sig mere op, end Beskedenhed tillod. Det var heller ikke Skik og Brug, at, naar som her seks Personer underskrev, kun fire forseglede og tilmed kun med to Signeter. Hun skulde forbigaa det besynderlige i, at Joachim Reich i saa kort Tid fra slet og ret Tjener var bleven Landraad og stillede sig i Række med dem. „Hvilket Hendes Majestæt har befalet at give som Bevis i Stedet for Recepisse og tillige til Vitterlighed selv underskrevet. Soldewedell den 14. Juli Anno 93. Sophia."

Da denne Seddel den 21. Juli forevistes Christian den Fjerde i Hørsholm[2], maatte den være ham et sikkert Tegn paa, at hans Moder ikke agtede med det Gode at give efter eller indgaa Forlig.

Efter i Meklenborg at have truffet de sidste Aftaler med sin Fader om Forsvarsplanen[3], drog Enkedronningen til Haderslev. Et Par Dage senere, den 8. August, kom Christian den Fjerde til Koldinghus, og da han saaledes var kun nogle faa Mil fra sin Moder, fandt Regeringsraaderne det passende, at han skrev hende et Par Ord til og meldte, at han havde udskrevet en Landdag og selv agtede at overtage Regeringen[4].

Dette var i Virkeligheden den første ligefremme Meddelelse til Enkedronningen om denne Sag. Alt, hvad hun hidtil havde faaet at vide derom, var gaaet igennem Hertug Ulrik. Hun sva-

rede Christian den Fjerde Dagen efter[1], men ingen af Parterne ventede sig selvfølgelig noget af denne Brevveksling. Derimod imodesaas fra begge Sider med blandede Følelser et meklenborgsk Gesandtskab, der kom til Koldinghus omtrent samtidigt med Enkedronningens Svar. Det var hendes Haab ad denne Vej at vinde i det mindste Tid.

For Christian den Fjerde medførte Gesandtskabet, at den storartede Jagt paa Skanderborg, hvortil han havde faaet Lov at komme tilligemed fem, seks Hofjunkere, maatte opgives. Lensmanden paa Skanderborg, Manderup Parsbjerg — der for en Maanedstid siden havde afløst Hak Ulfstand som Regeringsraad[2] og i disse Dage vistnok var ved at afløse ham som den unge Konges Hofmester — fik Brev, at Christian den Fjerde af „højvigtige Aarsager ikke selv kunde komme" til Skanderborg, hvorfor de altfor talrige Dyr maatte finde sig i at blive skudte og nedsaltede af en almindelig Vildtskytte[3].

23

Den 11. August meldte Gesandterne sig[4]. Den 13. modtoges de af Christian den Fjerde og Regeringsraadet[5], og for ret at betegne det bestaaende Tillidsforhold og deres aabne Færd nøjedes de ikke med mundtligt at fremføre deres Hverv, men overgav tillige deres skrevne Instruks, vel til Vitterlighed for, at de ikke havde hemmelige Underhandlinger at føre med Enkedronningen[6]. De meddelte fra Hertugen, at Enkedronningen var villig til at afstaa Regeringen til Christian den Fjerde, men ikke saa pludselig. Fratoges Regeringen hende af de i Myndighedsbevillingen anførte Grunde, vilde sligt være hende til Spot.

Hertug Ulrik foreslog derfor, at der nedsattes et Fyrste-Udvalg, bestaaende af f. Eks. Henrik Julius af Brunsvig og ham selv, for ikke at blande fremmede ind deri, og at dette Udvalg ledede Overdragelsen og fik en passende Overenskomst mellem Søn og Moder i Stand. Derfor vilde Hertug Ulrik bede Christian

den Fjerde om at udsætte den besluttede Overtagelse af Regeringen. Hertug Johan Adolph havde besværet sig over, at den unge Konge uden at sige et Ord til ham havde udskrevet en Landdag til Flensborg den 1. September og anmeldt sit Komme did med 900 Heste. Selvfølgeligt kunde det kun glæde Johan Adolph, naar Christian den Fjerde med sin Moders Minde selv overtog Regeringen. Men rent formelt maatte han beklage sig over dette Brud paa Skik og Brug. — Ogsaa dette Spørgsmaal, mente Hertug Ulrik, vilde let kunne klares af Fyrste-Udvalget.

I Instruksen var det forudsat, at man fra kongelig Side hertil vilde svare, at man naturligvis ikke beskyldte Enkedronningen for noget, men derimod hendes Raadgivere, der havde misbrugt hendes Mildhed og Christian den Fjerdes Mindreaarighed. Kongen havde udskrevet Landdagen efter hele Rigsraadets Raad og kunde nu ikke afsige den. — Men herpaa skulde i saa Fald Gesandterne atter svare, at, da Enkedronningens Navn jo var knyttet til Styrelsen, vilde en pludselig Afsked samt Klager over skete Misbrug i Retsplejen i Virkeligheden ramme hende og være hende til Spot. Hertil kom, at Hertugdømmerne tilhørte ikke blot Christian den Fjerde, men hans Brødre tillige. Der maatte da, forinden Kongen tiltraadte Regeringen, tages en Bestemmelse om, hvorledes dette Forhold til de umyndige Brødre nærmere var at ordne.

Ved den formløse Overrækning af den skriftlige Instruks blev alle disse Grunde anbragte i en Fællesbunke. Den 16. August fejedes den hele væk, idet man overrakte Gesandterne Kongens skriftlige Svar[1]. Christian den Fjerde udtalte heri, at han for længe siden havde meddelt Hertug Ulrik, hvad han havde i Sinde, med Anmodning om snarligt Svar, hvis Hertugen eller Enkedronningen skulde have noget derimod at bemærke. Da saadant Svar ikke var kommet, havde han maattet antage dem for enige med sig, og han var derfor bleven højlig forundret ved nu med eet at høre, at de tog Sagen fortrydeligt op.

Sagen var dog i sig saa simpel og klar. Christian den Fjerde var ældre nu, end Johan Adolph havde været, da han blev erklæret for myndig. Afstaaelse ved fyrstelig Mellemkomst var

unødvendig, da Enkedronningen jo selv havde overtaget Regeringen uden nogen saadan. Det var noksom vitterligt, at der i den sidste Tid var forefaldet en Mængde Mord og Voldshandlinger i Hertugdømmerne, hvorom Hvermand talte. De var blevne berørte i Ansøgningen til Kejseren, ikke for at give Enkedronningen Skylden, men netop for at vise, at, da de foregik trods hendes Forbud, var Regeringsforandring nødvendig. Enkedronningens Ønske, at de umyndige Brødre maatte faa deres Del af Landet, var ret udsprunget af hendes gode Hjerte. Kongen skulde heller ikke gøre noget imod deres Arveret, men efter sin Bedstefaders og Faders Eksempel vide engang i Tiden at affinde sig med dem, idet han foreløbigt gav dem al ønskelig, retsgyldig Forsikring.

Der var saaledes ikke nogen Grund til at udsætte Landdagen, hvorimod et saadant Skridt nu vilde gøre Kongen latterlig i Udlandet, da hans Forehavende forlængst var bekendt allevegne. Hvad endelig Johan Adolph angik, saa undrede det Kongen, at han nu med eet var bleven saa ivrig for at følge Skik og Brug. Det havde han ikke været, da han paa Landretsdagen i Slesvig udelukkede de kongelige Raader og inddrog Rigets Sager under Landretsdagens Afgørelse. Hertugen havde heller ikke i sin Tid, da han selv udskrev Landdag til Hylding, sendt Kongen Meddelelse herom, skøndt Christian den Fjerde var ældre regerende Herre end han. Det kom ogsaa Kongen sælsomt for, at Johan Adolph som Lensmand vilde give Kongen Forskrifter om, hvor mange Heste han maatte tage med i sin egen By. Alle Johan Adolphs Indvendinger skulde ikke i mindste Maade hindre Christian den Fjerde i Udførelsen af sit Forsæt.

Trods denne skarpe Afvisning fandt de meklenborgske Gesandter det dog formaalstjentligt endnu at gøre et sidste Forsøg. Samme Eftermiddag, den 16. August, som de havde modtaget Svaret, indgav de en skriftlig „Erindring“ dertil[1]. De mindede heri om, at Formynderskabets Overdragelse til Enkedronningen virkelig havde fundet Sted med fyrstelig Mellemkomst, idet jo Hertug Ulrik Aar 1588 havde været til Stede derved. De bad i deres Hertugs Navn om, at Kongen, selv om han holdt Land-

dagen og bekræftede Privilegierne, dog blot vilde vente med at overtage Regeringen, indtil de velvillige Underhandlinger havde fundet Sted. Hvad de umyndige Brødres Arvepart angik, var Gesandterne bemyndigede til at bevidne, at det virkeligt havde været Frederik den Andens Hensigt at dele Hertugdømmerne mellem sine Sønner. Dog herom kunde jo et Fyrste-Udvalg langt lettere forhandle og komme tilrette.

Hvert et Haab afskares imidlertid, da dette Indlæg ikke formaaede at fremlokke blot et skriftligt Svar. Christian Holck og Dr. Jakob Skomager bragte dem den tørre, mundtlige Besked, at „Hs. Majestæt lod det blive ved det forrige Svar" [1].

Under disse Forhold var det unyttig Opfyring, naar de næste Dag modtog et harmglødende Brev fra Enkedronningen i Haderslev [2]. Hun maatte have Luft, thi hun havde i samme Øjeblik modtaget en Afskrift af Ansogningen i Christian den Fjerdes Navn om Myndighedsbevilling, og saaledes lært Kilden at kende, hvorfra Angrebene paa hendes Styrelse skrev sig. Hun nedlagde heftig Indsigelse mod denne Forvanskning af Sandheden. Det var netop hende, der havde taget sig af den forfaldne Retspleje, straffet Mord og Tyranni blandt Ridderskabet som ingensinde tilforn, trods Statholderens og hans Tilhængeres Modstand tugtet Gerningsmændene og bragt ti Aar gamle Domme til Udførelse.

Hun havde vistnok Ret. Og dog var det altsammen kun unyttige Ord, ligesom den bitre Betænkning, hun næste Dag medgav Gesandterne, da de paa Hjemvejen aflagde Melding hos hende i Haderslev [3]. Det var sandt, at Rigsraadet havde afvist dem paafaldende grovt, modsat Hertug Ulrik, der altid havde behandlet Rigsraadets Udlandinge med Forekommenhed, selv om de kom for at anklage hans Datter. „Men hvor ingen Hoflighed er, kan ingen Høflighed vises." Det var sandt, at Overtagelsen af Regeringen kun vilde foregaa sommeligt, naar der i Raadernes Nærværelse blev bragt hende en Tak for al Ulejlighed, og Statholderen ærbødigt tilbageleverede hende Signetet. Det var sandt, at Rigsraadets Beskyldninger mod hende for daarlig Retspleje var upassende i Ansogningen til Kejseren. Men hvad

havde hun at stille op imod det alt? Kun den tarvelige Trusel at ville lade et Skrift udkomme paa Tryk, hvori enhver skulde kunne læse, hvor ilde hun var bleven behandlet.

Hendes fuldstændige Mangel paa Magtmidler fremgik tydeligt af et lille Optrin, en Part af en større Begivenhed, der foregik i de samme Dage. Den danske Adelsmand, Jakob Rostrup, havde som saa mange andre i hin Tid forhvervet sig et udenlandsk Kaperbrev[1] og derpaa plyndret paa Søen. Under Norge havde han saaledes taget et Skib fra Embden og ud for Skagen to hollandske, plyndret dem og kastet Mandskabet overbord. Hans eget Mandskab gjorde imidlertid Mytteri og splittedes ad i danske Havne, hvor han søgte ind. En Del blev fangen i Helsingør, andre ved Middelfart, Aarhus og i Skovene ved Kolding. Selv grebes han, efter at være livligt eftersøgt i Jylland, tilsidst i et Krat ved Assens. Alle var de naturligvis dødsens og blev henrettede og stejlede, efterhaanden som man fik dem (Fig. 4). Kun Jakob Rostrup nød som Adelsmand den tvivlsomme Forret, at sidde fangen i „Blaa Taarn" til næste Herredag, for saa efter adelig Dom at halshugges i København[2].

Nogle enkelte af Jakob Rostrups Folk blev fangne paa sønderjysk Grund i Haderslev. Under almindelige Forhold vilde disse naturligvis enten være bleven holdte i Forvaring af Hans Blome og dømte efter Enkedronningens Befaling, eller udleverede ifølge velvillig Overenskomst. Men som Forholdene var, tog man intet Hensyn. Lensmanden paa Koldinghus, Kasper Markdanner, brød ind paa sønderjysk Grund, lod med Vold den ene Fange bortføre og forlangte Resten uden videre udleveret.

Forgæves nedlagde Enkedronningen Indsigelse herimod. Hun nøjedes tilsidst med det beskedne Forlangende: at der skulde gives hende en skriftlig Tilstaaelse for, at hun godvilligt og ikke af Pligt havde udleveret de fangne. End ikke denne Indrømmelse var Christian den Fjerde og hans Omgivelser villig til. „Store Ceremonier er ikke fornødne", skrev han til hende, og hun maatte da, for at undgaa videre Ydmygelse, finde sig i at

Fig. 4. Sørøvere henrettes og stejles i Hamborg.

(Efter et Billed fra det 16de Aarhundrede.)

oversende de fangne, som hun selv kaldte det: „frivilligt, alene paa Christian den Fjerdes venlige Bøn og Begæring“ [1].

2

Hvor ilde stedt end Enkedronningen var, skulde hun dog endnu være i Stand til at berede sine Modstandere ubelejlige Overraskelser. Fra Lensmanden i Flensborg, Gert Ranzau, kom Melding til Regeringsraaderne om, at hun agtede selv at give Møde paa Landdagen. Kvartérfordelingen i Byen var allerede foretagen, da hun befalede, at Carsten Richardsens Hus, der af Lensmanden var bestemt til Hertug Hans, skulde forbeholdes hende, ligesom Hans Blome udviste alle af sit Hus, da han selv ventede Gæster. Lensmanden udbad sig nærmere Besked om, hvad han havde at gøre; paa egen Haand turde han ikke nægte Enkedronningen Husly [2].

Men det blev ikke herved. Gert Ranzau maatte med Harme modtage Enkedronningens Befaling til at lade Hans Blomes Bolig vel forsyne med alt nødvendigt og Kælderen fylde med Vin og Øl, da hun ventede „nogle Herrer og Venner“ [3]. Og til Christian den Fjerde meldte hun, at Hertugerne Ulrik af Meklenborg og Henrik Julius af Brunsvig vilde møde ved Landdagen [4]. Det var altsaa tydeligt nok, at hun agtede at gøre den størst mulige Støj og hidkalde udenlandske Vidner til, hvad der skulde foregaa.

Hvor ilde berørt man i Kolding blev ved denne Meddelelse, fremgaar noksom af det opirrede Svar, Christian den Fjerde skrev tilbage [5]. Det vilde naturligvis være ham kært og behageligt, at kunne mødes med Fyrsterne og fornøje sig ved deres Selskab. Men det kom ham dog noget fremmed for, at Deres Kærligheder saaledes skulde komme ganske uforvarende til dette Møde. Han maatte derfor indtil videre betragte det hele som en upaalidelig Tidende, da Deres Kærligheder, hvis de virkelig kommer, vel tilforn vilde have anmeldt ham deres Ankomst og sendt deres Fourérseddel forud, saa at der i Tide kunde være sørget for Plads.

Medens Christian den Fjerde og hans Omgivelser saaledes ikke kunde skjule deres Misfornøjelse, og Gert Ranzau kluntet udbad sig en Befaling, som Regeringsraaderne ikke turde give, havde Faderen, Henrik Ranzau, som sædvanligt den fineste Forstaaelse af, hvad der var at gøre. Han var straks klar over, at man under høflige Former burde hindre Fyrsterne i at komme i rette Tid.

Da Enkedronningen befalede ham at modtage samme „Herrer og Venner“ vel, og ledsage dem gennem Landet til hende[1], svarede han derfor — tjenstivrig som altid, Brevet dateret: „midt paa aaben Mark ved Roggebeck[2] — at han for at kunne sørge for vedkommende, maatte først og i Tide have Underretning om, hvem „Herrerne“ var, hvor mandstærke de kom, samt naar og hvor. Hvad Ledsagelse gennem Landet angik, saa erindrede Hds. Maj. nok, at saadan maatte bestilles hos begge regerende Herrer. Selv kunde han desværre ikke yde den, da han og hans Heste og Mænd var paa Vejen til Flensborg, og det samme gjaldt den øvrige Adel, der alle var bestilte af Kongen til Opvartning.

Herved spildtes allerede nogen Tid, og da Enkedronningen straks gav ham de fornødne Oplysninger[3], fik han desværre først hendes Brev i Flensborg „Klokken halvvejs syv“ — tre Dage efter. Øjeblikkeligt skrev han hende til[1], at han var „ganske begærlig“ efter at skaffe Hertug Ulrik og hans Hofsinder de fornødne Vogne til Rejsen gennem Holsten, men sligt kunde umuligt nu udføres tilstrækkeligt betids af ham.

Han tvivlede imidlertid ikke om, at, naar Hertugen henvendte sig til hans Tjenere paa Segeberg, vilde disse gøre, hvad de formaaede. Han benyttede dog Lejligheden til at minde Hds. Maj. om, at Vogne til Travemünde ikke skulde tages fra Segeberg, men maatte bestilles i Stiftshuset i Eutin. Naar man gentagne Gange tidligere havde brudt denne Regel overfor Enkedronningen, var det kun sket hende til særligt Behag; men Bønderne var ikke forpligtede hertil, og paa deres Besværing var Reglen paany bleven indskærpet.

Henrik Ranzau var tilfreds med de Hindringer, han havde

faaet lagt i Vejen. Han meldte det til Niels Kaas[1], selvfølgelig fint, som om Hovedsagen var den Nyhed, at Hertugen kunde ventes. Og det tilsigtede opnaaedes ogsaa, Hertug Ulrik kom for silde til Landdagen.

Men Henrik Julius, der var tagen en anden Vej, kom i rette Tid. Og han medbragte d e t, hvorom Enkedronningens Tanker havde kredset i den sidste Tid. — om det ogsaa vilde opnaas! om det ogsaa vilde komme tidsnok! — Svaret paa hendes Ansøgning til Kejseren.

Thi hun havde ikke været ledig. Straks, da Efterretningen kom til Wolffenbüttel om Christian den Fjerdes Myndighedsbevilling, havde hun sendt Ilbud til Kejseren i Prag for at fremstille alle de mislige Følger af Myndighedsbevillingen og de forskellige Midler, hvorved de kunde afhjælpes. Og Kejseren havde efterkommet hendes Ønske. Den 13. August havde han udstedt de fornødne Breve[2], og allerede nu, den 29., havde hun dem i Flensborg. Enkedronningen var henrykt.

Hun maatte læse ikke blot Brevet til hende selv, men Skrivelsen til Hertugerne Ulrik og Henrik Julius[3]. Denne sidste havde af Hensyn til Hertug Ulrik ikke villet bryde Brevet, førend begge var nærværende, men Enkedronningen kunde ikke vente, og paa hendes Begæring aabnede hendes Svigersøn det. Bag efter skrev han en Undskyldning herfor til Hertug Ulrik samt sendte ham en Afskrift[4].

Og Enkedronningen havde god Grund til at være tilfreds, thi hun havde opnaaet alt, hvad hun kunde ønske sig, og hendes Stilling var med eet bleven grundfæstet. Den samme Kejser, der i sin Tid havde nægtet Stadfæstelse paa hendes overtagne Formynderregering for Christian den Fjerde — det aller svageste Punkt i hele hendes tidligere retslige Stilling, hvorpaa Henrik Ranzau ikke havde glemt at henlede Opmærksomheden — den samme Keiser havde nu bekræftet hendes Formynderskab for de to yngre Sønner Ulrik og Hans. Og da begge havde Arveret til Hertugdømmerne, havde Kejseren befalet baade Christian den Fjerde[5] og „Landskabet“[6] at afholde sig fra ethvert Skridt, der kunde sætte Splid mellem Kongen og hans umyndige Brødre,

for hvis Arvepart Enkedronningen nu var Formynderske. Alle herhen hørende Sager var at afgøre af en kejserlig Kommission, hvortil Kejseren udvalgte de to nærmest beslægtede Fyrster, Hertugerne Henrik Julius af Brunsvig og Ulrik af Meklenborg.

25

Landdagen skulde holdes et Par Dage efter Bartholomæus (24. Aug.), men endnu den 31. August var Hertug Ulrik ikke naaet længere end til Preetz i Holsten, hvor han havde overnattet. Forgæves havde Datteren bedt ham om at ile og skyde Genvej ved at færge over ved Mysunde[1]. Han var stærkt medtagen af Rejsen og kunde ikke skynde sig, men trøstede sig med, at Henrik Julius jo var tilstede[2].

Meget synes dog at tyde paa, at Hertug Ulrik ikke blot var bleven forsinket, men med Flid havde ladet sig forsinke, og ikke havde noget imod, at det var Henrik Julius, der kom til at tage det værste Tørn og nedlægge Indsigelse mod Landdagen. Det Brev, Hertug Ulrik fra Preetz sendte til Christian den Fjerde[3], lod i hvert Fald ikke formode, at han havde nogen Anelse om, hvad Hverv Kejseren havde tiltænkt ham. Han var blot paa Rejsen op for at gæste sin Datter, som han mente maatte være i Haderslev. Da han imidlertid hørte, at hun nu befandt sig i Flensborg, haabede han, at det ikke var Kongen imod, at han iovermorgen kom did.

Henrik Julius var altsaa alene med Enkedronningen i Flensborg. Det var sikkert med egne Følelser, at han fra Hans Blomes Hus den 31. August 1593 saae paa Christian den Fjerdes Indridt (Fig. 5) i Spidsen for det endeløse Tog af Ryttere i deres korte, skindfodrede Fløjelskapper, alle vel beredne paa svære danske Hingste. Det var dog en egen Sag, saadan at skulle spænde Ben for alt, hvad her foregik, og det alene med en Svigermoder, en Haandfuld Folk og en Lap Papir fra Kejseren. Ogsaa Hans Blome maatte faa en Følelse af, at her var nok til

at lette en Smule Lensmand fra Haderslev. Det turde muligt være sidste Gang, at hans Kælder var fyldt med Vin paa Statens Bekostning.

Henrik Julius havde allerede forinden bestemt at ville optræde

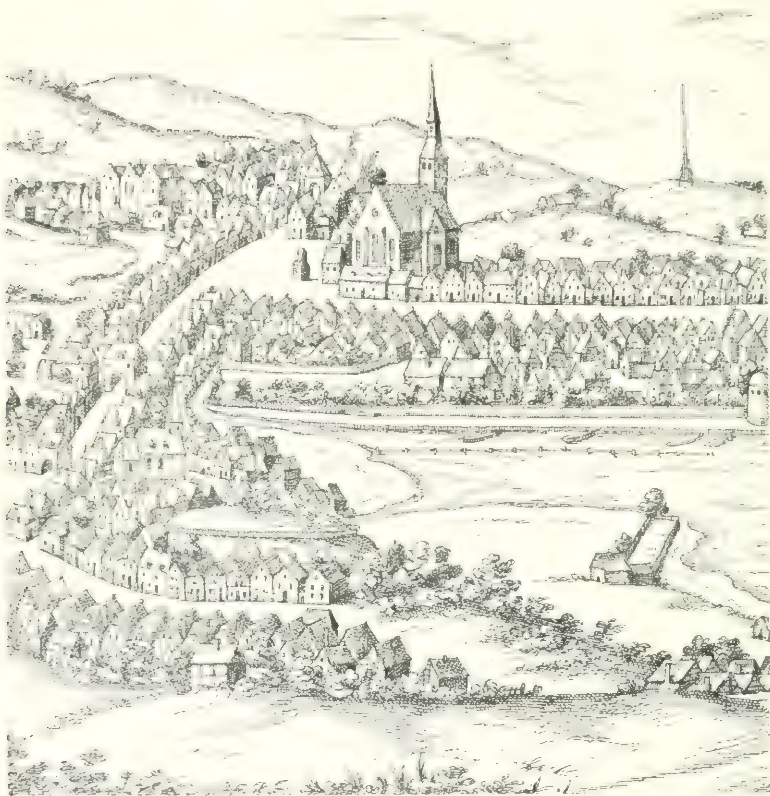

Fig. 5. Gaden i Flensborg, ad hvilken Indridtet foregik.
(Efter Braunius: Theatrum urbium V.)

saa hensynsfuldt som muligt overfor sin unge Svoger, Christian den Fjerde, og især straks gøre ham bekendt med de kejserlige Befalinger, forinden noget Skridt var gjort, som det kunde være Kongens Ære imod bag efter at maatte tilbagekalde[1]. Næppe var da Christian den Fjerde efter Indtoget stegen af i sit Her-

berge — rimeligvis Lensmanden Gert Ranzaus Bolig: Slottet „Flensborghus“ eller „Dueborg“ paa Bakken (Fig. 6) — førend Kejserens Skrivelse blev ham overrakt i den kejserlige Kommissions Navn[1]. Dens Indhold var omtrent følgende:

Da Kejseren i April Maaned havde meddelt Christian den Fjerde Tilladelse til, skøndt endnu ikke fuldmyndig, at maatte

Fig. 6. Parti af Flensborg i det 16. Aarhundrede med Slottet „Dueborg“.
(Efter Braunius: Theatrum urbium V.)

overtage Regeringen i det ham og hans Brødre tilkommende Rigslen, var denne Bevilling bleven given uden fuldt Kendskab til Forholdene. Senere havde imidlertid Christian den Fjerdes Moder, efter Begæring af hans yngre Broder Ulrik, i dennes og den yngste Broder Hans's Navn underrettet Kejseren om, hvorledes Christian den Fjerde straks havde udskrevet en Landdag til Flensborg for der at overtage den samlede Regering uden først at dele med sine Brødre. Disse frygtede i den Anledning for slet intet at faa, og Anslag i saa Henseende var alt komne

dem for Øre. Derfor havde de bedt Kejseren som Overlensherre om at sørge for dem i deres Mindreaarighed.

Saa vidt Kejseren bekendt, var Holsten altid tidligere bleven delt i ligesaa mange Dele, som der var regerende Herrer. Brødrenes udtalte Frygt var da formentlig ikke uberettiget, og Kejseren vilde have fundet det heldigere, om Christian den Fjerde havde ventet med at udskrive Landdagen, indtil Delingen var skeet. For nu at fjerne al Anledning til Uro havde Kejseren paalagt de to nærmeste Slægtninge, Hertugerne Henrik Julius af Brunsvig og Ulrik af Meklenborg, som Kommissærer at handle i denne Sag. Indtil de havde tilendebragt deres Hverv, vilde da Christian den Fjerde lade alt blive i sin nuværende Stand og ikke tilegne sig noget, der tilkom hans Brødre. Til Varetagelsen af disses Interesser havde Kejseren bekræftet Enkedronningen i det Formynderskab, som hun alt indtil da havde udøvet for dem.

Virkningen af denne Skrivelse var en anden end paatænkt.

Kongens Omgivelser blev kun ophidsede ved den pludselige Forhindring. Kejserens Vilje! De vidste kun altfor vel, at der ikke var saa megen Rygrad i den kejserlige Politik som i en tom Læderkøllert. Slap som de nys opfundne, strikkede Hoser, rettede den sig blot efter, hvad Ben der blev stukket i den. Imorgen kunde Kongen udvirke en modsat kejserlig Befaling.

Her var kun eet at gøre, handle hurtigt og bestemt, saa at man stod overfor en fuldbyrdet Kendsgerning. Kongen maatte kunne have overtaget Regeringen, endnu førend man havde Hertug Ulrik i Flensborg. — Ud sendtes da Herolder og Trompetere, der paa alle Gader udblæste og udraabte, at tilstedeværende „Landskab“ imorgen Klokken otte havde at forføje sig til Raadhuset[1].

26

Næste Dag, den 1. September 1593, holdtes det afgørende Møde. De kongelige Landraader var alle komne til Byen, men

ikke faa af de hertugelige var udeblevne og meldte siden Forfald[1]. Da man var samlet, tog Henrik Rammel Ordet paa Kongens Vegne. Et „ærbart Landskab" erindrede sikkert, hvorledes Kongen Aar 1590 havde modtaget Hyldingsed og lovet at ville bekræfte Privilegierne, naar han blev myndig. Han havde nu modtaget kejserlig Myndighedsbevilling, og ihvorvel han gærne endnu nogen Tid paa Grund af sin Ungdom vilde have været forskaanet for Regeringens Byrder, saa havde der dog tildraget sig visse Sager, der gjorde det uomgængelig nødvendigt for ham nu at overtage Regeringen. Kongen havde i den Anledning stævnet dem hid og var villig til at bekræfte, hvad der var ydet af hans Forfædre og lovet af ham.

Men Kongen kunde derhos ikke forholde et „ærbart Landskab", hvorledes han igaar Aftes havde faaet overbragt en Skrivelse fra den romerske Kejser, der forekom Hs. Majestæt „fast fremmed og bevægelig". Thi da Kongen ikke vidste at erindre, hvori han havde været Kejseren, sin hjertekære Fru Moder eller og sine unge Brødre imod og derved foraarsaget Skrivelsen, var denne ham meget fremmed. Men han havde ikke villet undlade at meddele et „ærbart Landskab" Skrivelsen med naadig Begæring om, at man vilde nedsætte et Udvalg og forhandle om, hvad derpaa skulde svares. Naar dette var skeet, vilde Kongen skride til at bekræfte Privilegierne.

Derpaa overrakte Henrik Rammel den kejserlige Skrivelse til Statholderen, der oplæste den for Forsamlingen. Efter en kort Forhandling svarede Henrik Ranzau paa Forsamlingens Vegne, at man var rede til straks at modtage Bekræftelsen af Privilegierne. Hvad Misforstaaelserne mellem Kongen og hans Fru Moder angik, samt om Regeringens Enkeltheder, agtede man senere at raadslaa. Henrik Rammel lovede at meddele Kongen dette Svar og gik ud.

Et Øjeblik efter kom Christian den Fjerde selv paa Raadhuset og traadte ind i Salen. Statholderen tog igen Ordet og sagde, at et „ærbart Landskab" havde befalet ham at svare paa Kongens ved Henrik Rammel meddelte Tilbud. Han takkede da først Kongen, fordi han var kommen i denne Anledning. „Land-

skabet" havde jo alt tilforn forpligtet sig ved Ed og var ogsaa villig til at gøre, hvad det var skyldigt. Til yderligere Bekræftelse af den Privilegiernes Konfirmation, som Kongen nu agtede skriftligt og mundtligt at afgive, bad man blot om, at den kejserlige Myndighedsbevilling enten i Original eller i en af Kongen bekræftet Afskrift maatte blive vedlagt samme.

Et „ærbart Landskab" havde erfaret, hvorledes urolige Mennesker havde vakt Tvedragt og Misforstaaelse mellem Kongen og hans Fru Moder. Gud kunde bevidne, hvor ugerne man hørte sligt, og hvor gerne man ønskede det afværget. Et „ærligt Landskab" bad derfor Hs. Majestæt at lade alt være rettet paa, at Fred og Ro maatte blive bevaret, ligesom man ikke heller tvivlede om, at Hs. Majestæt vilde vide tilbørligt at imødegaa Kejserens Skrivelse, der ogsaa berørte deres Privilegier.

Statholderen vilde ikke opholde Hs. Majestæt længe, men samle, hvad han havde at sige, i: at Hs. Majestæt vilde vide at tage alt paa rette Vis. Et Udvalg skulde skriftligt udtale sig om Enkeltheder vedrørende Regeringen, Retsplejen o. s. v. Et „ærbart Landskab" bad da Hs. Majestæt, at være det en naadigst Herre, og tilbød sig herved til med Haand at bekræfte den tidligere aflagte Ed.

Derpaa skred man til Hovedhandlingen, idet den unge Konge bekræftede Privilegierne. Han lagde Haanden paa Biblen, og, idet Forsamlingen staaende hørte derpaa, udtalte han med lydelig Røst: „Herved bekræfte Vi Eder Eders fra Vore Herrer Forfædre nedarvede Privilegier og ville beskytte og haandhæve Eder derved, saa sandt hjælpe Os Gud og hans hellige Evangelium!" Kort efter forlod Christian den Fjerde Raadhuset, medens et „ærbart Landskab" blev tilbage for en for en efter Rang, medens to Notarer omhyggeligt førte Bog, at række Statholderen Haanden til Pant paa, at man vedgik den Ed, man Aar 1590 havde aflagt til den unge Konge.

Med en forbavsende Lethed og Fart var saaledes d e t blevet gennemført, som tidligere havde voldt saa megen Møje, og som man med saa stor Spænding havde imødeseet. Ikke en eneste Betingelse eller nærgaaende Fordring havde Landdagen opstillet,

men tværtimod ladt sig nøje med en lidet sigende, i ren Almindelighed holdt Bekræftelse af Privilegierne. At her laa hurtigt trufne, mundtlige Aftaler mellem Hovedmændene til Grund, mellem Statholderen, Henrik Rammel og Niels Kaas, var tydeligt nok. Travle Hænder havde i sidste Øjeblik sæbeglattet den Fure, ad hvilken den nye Orlogsmand saa let gled ned i Søen.

Men der hørte mere til. Et tredobbelt Tryk havde sat det hele i Gang, saa at alle Støtterne knak, og Forbindingstovene sprang som Glar. Thi først havde Statholderen, for at redde sig imod Enkedronningen, maattet give sig Rigsraadet helt i Vold. Dernæst var den unge Konge mødt med en Overmagt, der veltalende lærte selv Brøsighed at være tavs. Og endelig havde Kejseren, ved at true med Landets Deling, tvunget alle dem, der maaske nok kunde have ønsket at sætte en Ryg imod, til skyndsomst at entre ombord[1].

Meget mod sin Vilje havde da Henrik Julius ved sit Budskab fremmet den Sag, han kom for at hindre. Stemningen i Hans Blomes Hus og Nabohuset var dobbelt mørk den Aften, medens alt ellers genlød af Jubelraab for den nye Herre, lige fra hvor Christian den Fjerde selv holdt Banket, til de drukne Svende, der støjede paa Gaden.

Hertug Ulrik maatte ved sit Komme om Aftenen bekende, at han havde haft Uret i, at der næppe vilde foregaa noget vigtigt paa Mødets første Dag[2].

27

Dagen efter, den 2. September, afgav Landdagen den lovede Betænkning om, hvad der burde svares Kejseren paa hans Brev. Forgæves havde Hans Blome og flere af Enkedronningens Parti anvendt al deres Veltalenhed for at hindre Vedtagelsen, og særligt gjort gældende, at den hele Sag laa udenfor Landdagens Myndighed. Statholderens Parti sejrede, og man vedtog en meget skarp Betænkning[3].

I denne kom det til at hedde, at Kejserens Paalæg beroede

paa en fejlagtig Underretning, der sikkert var ham meddelt uden den lille Hertug Ulriks Vidende. Landet maatte ifølge Privilegierne ikke deles, og sligt havde i den senere Tid heller ikke fundet Sted, men de yngre Sønner var blevne affundne paa anden Vis. Hertil kom, at ifølge den ældgamle Retsregel burde Christian den Fjerde være sine yngre Brødres Formynder.

Kejseren havde ikke det ringeste at befale over Sønderjylland, der var et Len af Danmark. Det var imidlertid saa nøje forbundet med Holsten, at man ikke uden at fremkalde den yderste Forvirring kunde indrette særskilt Regering her. Kejserens Forbud kom flere Aar for sent; thi Christian den Fjerde havde allerede Aar 1590 modtaget Hyldingseden. Hvad der nu foregik paa Landdagen, var blot, at Christian den Fjerde bekræftede Landets Privilegier, hvad der vilde være urimeligt ikke med Glæde at tage imod. Landskabet henholdt sig til Kongens Løfte om, at han vilde sørge for sine Brødre, og bad ham om Beskyttelse mod Overgreb fra Kejseren, Enkedronningen og Kommissærerne.

Ovenpaa alt dette maatte Opholdet i Flensborg være i høj Grad pinligt for Enkedronningen, hendes Fader og Henrik Julius af Brunsvig. Forbitrelsen mod dem var stor hos de ledende ikke mindst over det uventede Træk at lade den lille, fraværende Prins Ulrik være den, der havde klaget hos Kejseren. Selv befandt de sig indespærrede som en Art Fanger, medens deres Folk var udsatte for Overlast eller dog Forhaanelser.

Under disse Omstændigheder valgte Hertugerne det vistnok fornuftigste Parti, da de den 4. September brød overtværs og, efter først at have bedt om Foretræde, begav sig til Kongens „Losemente“. Her søgte de at tage Sagen fra den mere gemytlige Side og erklærede for Christian den Fjerde, at de fandt det urimeligt mellem saa nære Slægt og Venner at optræde som kejserlige Kommissærer, man maatte meget hellere tale i al mulig Venskabelighed om den bedste Ordning. Forslaget blev modtaget, Kongen bad de to Hertuger blive og „fornøje sig med ham paa denne Dag“, medens Raaderne forhandlede. Man delte sig da i to Grupper, Familjen, der forsøgte at anslaa den gamle,

hjertelige og fornøjelige Tone, og Raaderne, der skulde søge at komme til Enighed om de egentlige Stridspunkter.

Intet af Forsøgene synes at være lykkedes. Selv om Enkedronning Sophia ikke var tilstede, men den Dag spiste alene med sin Stedmoder, Hertuginden af Meklenborg, og sin Datter, Hertuginden af Brunsvig, saa var Ordet dog ikke frit mellem Fyrsterne. Mindst af alt turde nemlig Christian den Fjerdes Omgivelser lade ham have Frispas ved en Lejlighed som denne. Hvor let kunde ikke hans Bedstefader og Svoger række ham Kundskabens forbudne Frugt og lære ham, at han nu var sin egen Herre i Hertugdømmerne og altsaa selv istand til at klare Vanskelighederne. Hvert hans Fjed maatte vogtes. Men skulde man have Niels Kaas og Henrik Rammel hele Tiden hængende over sig, og maaske Hofmesteren Manderup Parsbjerg, ja Skolemester Hans med, saa var paa Forhaand al fortrolig Samtale udelukket. Forsøget synes ogsaa at have indskrænket sig til den ene Dag.

Endnu mere mislykket var Raadernes Forhandling. De prøvede først paa at overbevise hinanden skriftligt[1]. Og da dette ikke hjalp, samledes de den 10. September paa Raadhuset til mundtlig Forhandling. Selvfølgelig blev Udfaldet her ikke bedre. Begge Parter stod, trods enkelte Indrømmelser fra Enkedronningens Side, fast paa deres modsatte Stader, og i de Danskes Svar var der, særligt naar de kom ind paa Johan Adolph og hans Forhold, noget eget studst og krigslystent i Tonen, der paa Forhaand udelukkede al Enighed.

Endelig den 11. September hævedes det ejendommelige Familjemøde, idet Christian den Fjerde brød op fra Flensborg med sine Folk og forlod Landdagen. Da der ikke gennem Raadernes Forhandling var opnaaet nogen Enighed, forkyndtes der ham i sidste Øjeblik en Stævning fra de to kejserlige Kommissærer til at møde for deres Domstol i Rendsborg førstkommende 22. Oktober[2]. Dermed skiltes ogsaa disse ad. Hertug Ulrik drog syd paa hjem efter. Henrik Julius og Elisabeth fulgte et Stykke nord paa med den unge Konge.

28

Hertug Ulrik fik paa Hjemturen gennem Holsten den festlige Ledsagelse af Statholderen, som ikke var bleven ydet ham paa Opturen. Synderlig behagelig for Henrik Ranzau var Rejsen ikke, thi Hertugen var opbragt og værdigede ham ikke et Ord. En saadan Behandling maatte være ham særlig pinlig. I Flensborg havde Henrik Julius nægtet ham Foretræde, og nu tilmaaltes ham daglig draabevis den samme Foragt; hvad maatte Verden, hvad maatte han selv dømme, naar saaledes Fyrster vendte ham Ryggen!

Endelig i Neumünster kunde Henrik Ranzau ikke længere holde det ud, men anholdt højtideligt om at faa Hertugen i Tale. Denne vilde ikke tale med ham som Privatmand, men modtog ham omgiven af sine Raader, og for en saadan broget Kreds udtalte da Statholderen sin dybtfølte Sorg over, at Enkedronningen og Hertugen ikke som hidtil var ham bevaagne[1]. Han forstod ikke Grunden hertil, men bad om naadigst Forklaring, thi selv havde han, som han vidtløftigt udviklede, i hvert enkelt Tilfælde umuligt kunnet handle anderledes, end skeet var.

Hertug Ulrik raadførte sig med sine Omgivelser og svarede derpaa, at han i Øjeblikket ikke huskede alle de Grunde, hvorfor Enkedronningen var misfornøjet med Statholderen, dog mindedes han tre. Henrik Ranzau havde ved falsk Indberetning om, hvad der var skeet paa Landretsdagen i Slesvig, bevæget Christian den Fjerde til selv at overtage Regeringen. Henrik Ranzau havde nemlig berettet, at Johan Adolph havde bortvist ogsaa ham, den kongelige Statholder, fra Landretsdagen, skøndt dette slet ikke var Tilfældet. Dernæst bar Henrik Ranzau Hovedansvaret for Landraadernes usømmelige Optræden mod Enkedronningen, idet de først havde anraabt hende om at overtage Regeringen og siden ikke saa meget som takket hende derfor, men blot meddelt hende, at nu var det forbi. Endelig havde Henrik Ranzau for nyligt paa Raadhuset i Flensborg udtalt, at „han havde faaet en skarp Skrivelse fra Enkedronningen og fra den Tid handlet hende imod, hvor han kunde“. Denne Ytring var

falden i Rigsraadernes Nærværelse, ikke siden tilbagekaldt af Statholderen og maatte altsaa af Enkedronningen antages at være fremdeles et Udtryk for hans Mening.

Henrik Ranzau svarede paa staaende Fod en hel Del til sin Undskyldning. Den paagældende Ytring kunde han bevidne aldrig at have brugt o. s. v. o. s. v., hvorpaa han endte, som han var begyndt, med at bede Hertugen om atter at være ham bevaagen. Det Svar, som han opnaaede, ikke engang mundtligt af Hertug Ulrik, men kun gennem Raaderne, var imidlertid tarveligt nok. Hertugen vilde meddele Enkedronningen hans Undskyldning. Forholdt det sig, som Henrik Ranzau her havde berettet, vilde Hertugen være ham bevaagen. I modsat Fald regnede Hertug Ulrik enhver Enkedronningen vist Fornærmelse som begaaet mod ham selv.

Det laa i Sagens Natur, at hele denne Henrik Ranzaus Forestilling kun blev betegnende for ham selv, men ikke fik nogen Indflydelse paa Sagernes Gang. Da Enkedronningen modtog Meddelelelse fra sin Fader om det foregaaede, svarede hun med Rette tilbage[1], at Henrik Ranzaus Sindelag mod hende ikke trængte til Forklaring i Ord; det fremgik noksom af hans Optræden mod hende blandt andet paa sidste Landdag i Flensborg.

29

Imidlertid var Henrik Julius og Elisabeth fulgte med Christian den Fjerde til Haderslev. Grunden til dette Følgeskab tør næppe søges alene i Lyst til fortsat Samliv. En Hovedhensigt hos Gæsterne var vistnok at faa hindret eller dog mildnet Kongens Misbrug af hans nye Magt. Blandt andet var det at forudse, at der paa Haderslevhus vilde være Fristelse til at tage Hævn over Lensmanden, Hans Blome.

Vi kender ikke Enkelthederne ved, hvad der foregik i Haderslev. Kun saa meget vides, at Christian den Fjerde gav Hans Blome, der paa Landdagen forgæves gennem Hertugerne havde

sogt at faa Kongen i Tale[1], brat Afsked. Istedenfor ham indsatte Christian den Fjerde til Lensmand den, „der ikke havde kunnet løse Bukser, da Hans Blome alt sad i Raadet", den, hvem Hans Blome havde udfordret i Slesvig, Lensmanden paa Flensborghus, Henrik Ranzaus Søn, Gert. Dette var ikke mere end rimeligt Vederlag for, hvad Statholderen med Familje i den sidste Tid havde virket for Kongen.

Enkedronningen svigtede dog ikke sin trofaste Mand, Hans Blome. Han slap for i Ranzauernes Paasyn simpelthen at blive jaget paa Porten, men drog med Anstand af Gaarde, idet han den 16. September rejste som Enkedronningens Udsending til Johan Adolph. Hvori hans hemmelige Hverv bestod, er end ikke forraadt i det ham medgivne Brev[2]. Men han blev vel modtagen, og Hertugen efterkom alt, hvad Enkedronningen bad om, hvorfor hun senere sendte ham sin hjerteligste Tak[3]. Det er, efter de følgende Begivenheder at dømme, ret troligt, at en af hendes Anmodninger er gaaet ud paa, at Johan Adolph ved Lejlighed vilde forsørge Hans Blome med et Len.

Medens Enkedronningen tilbragte sin ventelig sidste Dag paa Haderslevhus (Fig. 7)[4] — thi med en Ranzau som Lensmand vilde hun næppe falde paa at ty mere did — fik hun dog ogsaa Lejlighed til at rette et heftigt Angreb mod de nye Forhold. Det hører med til det betegnende for denne Rejse, at alt imens Moder og Søn omgikkes personligt uden væsentligt Anstød, afsendte de hemmeligt bitre Angreb mod hinanden til Kejserhoffet. Christian den Fjerde fik først Dagen efter i Kolding affærdiget sin Instruks[5]. Enkedronningen kom ham en Dag i Forkøbet og fik sin fuldendt allerede den 16. September i Haderslev[6].

Ganske naturligt kom i denne hendes Henvendelse til Kejseren de sidste Dages Begivenheder til at kaste Skær over Fremstillingen. Forbindelsen var let at fatte, naar det hed: Der er blevet vist Ulydighed mod de kejserlige Befalinger, og Kongen har overtaget Regeringen. De, der har faaet sligt sat i Værk, arbejder paa at faa Arvedelingen forhindret og derved Fyrstekommissionen gjort unyttig. Og de, der især paavirker Kongen

i saa Henseende, er Henrik Ranzau, hans Søn Gert og Svigersønnerne Benedict og Claus Ahlefeldt.

Grunden er let forstaaelig. Henrik Ranzau har i tredive Aar haft Segeberg i Len, hvoraf han kun svarer 3,500 Daler i aarlig Afgift, skøndt det indbringer 12,000 Daler. De tre andre tjener

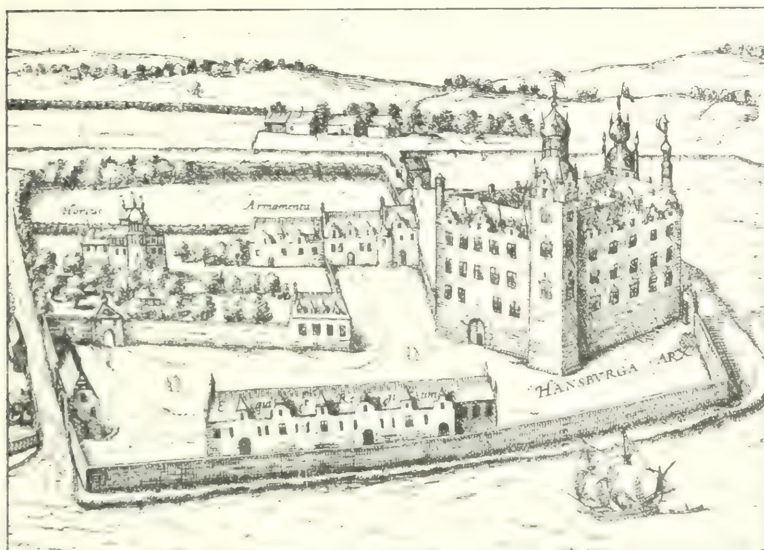

Fig. 7. Hansborg i Sønderjylland ved Haderslev, opført 1557—62 af Frederik II's Farbroder, Hertug Hans den Ældre. Tilvenstre i Haven: „Sparepenge".
Braun [illegible] Theatrum [illegible] IV.

hver især en 5—6000 Daler aarligt paa deres Len, foruden deres ulovlige Indtægter ved at plage Indbyggerne, odelægge Vildtbanerne, forhugge Skovene m. m. De veed meget vel, at hvis deres Len skulde tilfalde de umyndige, vilde slige urimelige Indtægter blive afskaffede. Derfor arbejder de af al Kraft imod Delingen. — En saadan Forklaring lød i Prag særdeles trolig.

30

Det var i Virkeligheden en Tjeneste, som Henrik Julius og Elisabeth havde vist Enkedronningen ved at følge videre med op til Kolding. Herved blev nemlig hendes fortsatte Ophold ved Hoffet forstaaeligt og nødvendiggjort, idet hun jo som Landets Værtinde ikke ved en Lejlighed som denne kunde være fraværende. Men Gæsternes Forbliven havde ogsaa sin svage Side, for saa vidt den gav Lejlighed til at paavirke Henrik Julius personlig til Gunst for Modparten. Det lykkedes Henrik Rammel paa Kongens Vegne ved fagre Ord at faa ham til at frafalde Forlangendet om, at Christian den Fjerde skulde møde for Kommissionen i Rendsborg allerede den 22. Oktober[1]. Hermed var ogsaa det politiske Paaskud til længere Ophold bortfaldet. Alt manede til Opbrud, og ledsaget et Stykke paa Vej af Enkedronningen drog da det brunsvigske Ægtepar hjemad[2].

Saa meget des mere utaalelig maatte Enkedronningens Stilling blive ved Hoffet, da hun vendte ene tilbage. At hun fremdeles tog Ophold dèr og ikke foretrak ethvert andet Tilflugtssted for dette, laa dels i hendes egen, dels i Forholdenes Natur. Det stemmede med hendes underlige Blanding af Smaalighed, personligt Mod og Sans for det storladne at foretrække et gratis Ophold, selv om det udsatte for daglige Sammenstød, naar det blot tillige, om end kun rent udvortes, bar kongeligt Præg. Men selv om hun havde villet drage bort, var dette ikke saa let for hende.

Det hørte jo med til hendes Trossætninger, som hun nu i saa mange Aar havde forfægtet, at Nykøbing Slot ikke var standsmæssigt færdigt. Og hvor meget end Rigsraadet paastod det modsatte — erklærede det for nu at være det ypperste Slot i Riget næst efter Kronborg, paastod at have „indmuret 60,000 Daler“ deri[3] o. s. v. — saa afleverede Bygmesteren det dog først som „fuldt færdigt“ i Juni Maaned det følgende Aar[4].

At opholde sig saa længe paa en af Livgedingets andre store Gaarde, Aalholm f. Eks. eller Halsted Kloster, der hver især var et Hovedlen og beboet af en Lensmand, stred for meget mod

hendes fyrstelige Begreber, det vilde være at mænge sig med Adelen. Kongelige sønderjydske og holstenske Slotte var hun jo nu udelukket fra. Saa var der kun de danske tilbage. Men paa ethvert af disse kunde der, naar ikke just Hoffet selv var tilstede, ved Rigsraads og Lensmænds forenede Uvilje rejses en saadan Mylr af Ubekvemmeligheder — udragne Stuer, Mangel paa Senge, Fødevarer og Befordringstøj o. s. v. — at fyrstelig Beboelse blev umulig. Hun var da fremdeles henvist til at følge med Hoffet.

Hvilke Bryderier hun her maatte udstaa, fremgaar af, at alle, selv den sindige, milde Niels Kaas nu optraadte skarpt imod hende. Da han og Jørgen Rosenkrans i November kom til Kolding, hilste de ikke blot ikke paa hende, men undslog sig for at være sammen med hende. Selv om Christian den Fjerde indbød dem til at spise med ved Taflet, udeblev de under forskellige Paaskud, hvorimod de altid mødte, naar han lod anrette i sit eget Kammer. Steen Brahe, der hidtil dog undertiden havde givet Møde, udeblev nu ogsaa, saa at Enkedronningen enten maatte spise alene eller, naar det kom højt, sammen med Christian den Fjerde og Manderup Parsbjerg, der som Hofmester mente ikke at burde forlade Prinsen. Tonen blev selvfølgelig ikke mindre fjendtlig, da Gert Ranzau og hans Svogre, Benedict og Claus Ahlefeldt, ligeledes kom til Koldinghus for at forhandle med Regeringsraaderne[1].

Hvor pinligt Opholdet ved Hoffet faldt Enkedronningen kan sees af det Skridt, som hun allerede før Niels Kaas' og Jørgen Rosenkrans' Ankomst gjorde for at komme derfra. Den 10. Oktober 1593 skrev hun til Johan Adolph[2] og bad ham overlade hende Klosteret Cismar i den hertugelige Del af Holsten til Beboelse. Det laa tæt ved Heiligenhafen skraas for Femern og frembød, som hun sagde, den Fordel at være baade landfast med Meklenborg og Brunsvig og dog saa nær ved Søen, at hun hurtigt kunde komme til sit „Livgeding".

At tage fast Bopæl paa Lolland eller Falster ønskede hun ikke, dels fordi hendes Slot endnu ikke var færdigt, dels ogsaa fordi hun sidste Vinter havde prøvet, hvad det vilde sige at være

indefrossen der, saa at hun ikke kunde komme over, ja end ikke faa sendt Bud til Slægt og Venner. Hun bad derfor om, at Klosteret Cismar maatte være ryddeligt, saa at hun snart kunde flytte ind, senest inden Jul. Selvfølgelig skulde hun overlade Hertugen alle Klosterets Indtægter og selv holde Bygningerne vedlige.

Johan Adolph var klar over, at her maatte svares Ja. Men samtidig var han dog ikke blind for Sagens mislige Sider. Han skrev derfor hurtigt tilbage[1], at han med Glæde vilde overlade hende Klosteret — mod en aarlig Afgift. Da han imidlertid vidste, at han stadigt blev ilde omtalt for Christian den Fjerde, bad han hende tillige lægge et godt Ord ind for ham hos denne. Og da ogsaa nærværende Skridt rimeligvis vilde blive ilde udlagt, skøndt Johan Adolph jo ikke havde nogen Skyld deri, henstillede han, om det ikke vilde være rigtigst at meddele Hertug Ulrik, hvorledes det hele var gaaet til, for at denne kunde forklare Sammenhængen, naar det maatte blive bragt paa Bane. — Johan Adolph var tydeligt nok endnu ikke kommen sig af den Rystelse, han fik, da Christian den Fjerde sidst med væbnet Hærfølge mødte op paa Landdagen.

Den, der blev mest misfornøjet med den paatænkte Ordning, var Amtmanden paa Klosteret Cismar, Ditlev Ranzau. Da han fik Planen at vide, svarede han Johan Adolph heftigt tilbage[2], at han mærkede nok, at det hele var anstiftet af hans Fjender. Nu havde han tjent Hertugen i halvt hundrede Aar og var den ældste hertugelige Raad, men bevares! derfor var der jo intet til Hinder for, at han til første Fjerdingaarsdag kunde blive jaget fra Lenet.

Det var nok en Ranzau, der var bleven vred; snart havde vel Hertugen hele Familjen til Fjender og Ahlefeldterne med i Tilgift. Og alt det blot for en Blome og en uvis Lejeafgift af et Enkesæde! Her var ikke andet for, Hertugen maatte sende sin Kansler, Johan Kuhlmann, til Cismar for at tale godt for Lensmanden. Hvis Ditlev Ranzau virkelig var ked af at være hertugelig Raad, kunde han naturligvis faa sin Afsked. Men han behøvede ikke at tage saa voldsomt paa Veje, thi, som gammel

Raad og fornuftig Mand, maatte han jo dog selv have raadet Hertugen til at føje Enkedronningen, da Johan Adolphs Politik naturligt maatte gaa ud paa, at staa sig godt med Christian den Fjerde og hans Moder. Hvad Indtægterne angik, saa tilbød Hertugen Ditlev Ranzau det langt bedre Tønder Amt i Forlening, saa længe Enkedronningen maatte bebo Cismar, og naar hun engang flyttede derfra, skulde det staa ham frit for at vælge hvilket af de to Len, han foretrak[1]. — Det var det andet eller tredje Len, som Enkedronningen i Løbet af et Par Maaneder havde hjulpet Johan Adolph med at besætte.

31

Imidlertid førtes Kampen med stor Kraft syd paa. Der var først Spørgsmaalet om den kejserlige Kommission, for hvilken Christian den Fjerde skulde møde i Rendsborg den 22. Oktober. Dette ydmygende Skridt vilde man i Danmark for enhver Pris undgaa, og i den Anledning sendtes Henrik Rammel til Hertug Ulrik af Meklenborg for om muligt at bevæge ogsaa denne til at udsætte Sagen. Henrik Rammel forstod med Færdighed baade at undskylde sig selv hos sin gamle Velynder og at belyse Forholdene i Rosenskær. Alle skrappe Forholdsregler var jo nu unødvendige og derfor forkastelige, efter at ved Hans Blomes Afsked den egentlige Urostifter var fjernet. Sagen mellem Moder og Søn lod sig let ordne ved milde Midler[2].

Hvad der muligt endnu manglede i Henrik Rammels Bevisførelse, kom samme Dag i Form af Brev fra Dr. Sybrandt, der ligeledes, om end af helt andre Grunde, raadede Hertugen til til at udsætte Mødet[3]. Den 10. Oktober skrev da Hertug Ulrik sin Dattersøn det forløsende Brev til, hvorved Mødet aflystes[4].

Men Slag i Slag fulgte nu Efterretningerne om Christian den Fjerdes Nederlag og Enkedronningens Sejre ved Kejserhoffet i Prag. Hendes Sendebud, Herman von der Beck, var naaet først derned, baade fordi han var rejst først hjemmefra, og fordi

Modparten, Dr. Veit Winsheim, maatte gøre Omvejen ad Leipzig.

I Leipzig led Christian den Fjerde den første Skuffelse, idet det viste sig, at hans yngre Broder Ulrik, der efter Moderens og Bedstefaderens Ønske studerede her, ikke lod sig overrumple af Dr. Winsheim og forlokke til at erklære, at han imod sin Vilje var bleven brugt til Skalkeskjul. Han havde tværtimod sin egen bestemte Mening, stik modsat Christian den Fjerdes, og var slet ikke bange for at udtale den hverken overfor Winsheim eller overfor Christian den Fjerde selv. Doktoren skulde nemlig som sidste Trumf indstændigt udbede sig den unge Herres skriftlige Erklæring til Kongen om, hvorfor han havde skrevet til Kejseren[1].

Den lille Hertug Ulrik afsendte nogen Tid efter det ønskede Brev[2] og udtalte heri, at hans Henvendelse til Kejseren naturligvis ikke havde haft til Hensigt at skade Christian den Fjerde, men tværtimod at bevare det gode Forhold mellem ham og hans Brødre. Dette bevaredes bedst og mest blivende, her, som i alle lignende Tilfælde, ved, at hver skete sin Ret og fik, hvad han tilkom. Ulrik havde derfor skrevet til Kejseren og udbedt sig Landets Deling samt anmodet om, at en Kommission, bestaaende af deres nærmeste Slægt og Venner, i denne Anledning maatte blive nedsat. — Intet Under, at Dr. Sybrandt, der nogle Dage før Dr. Winsheim Komme ogsaa havde været i Leipzig og „prøvet“ den unge Hertug, kunde skrive om ham hjem til Bedstefaderen i Meklenborg: „Han er saa vel undervist og saa vel uddannet, at det vil glæde Eders fyrstelige Naade“[3].

Medens Dr. Winsheim saaledes intet opnaaede i Leipzig, kom Herman v. d. Beck først til Prag. Forgæves sendte Winsheim straks Ilbud did med Anmodning om, at hans Modpart ikke før hans eget Komme maatte faa Foretræde hos Kejseren[4]. Der toges intet Hensyn hertil, Enkedronningens Udsending fik baade Kejseren selv i Tale og afleveret alle Bilag i det kejserlige Kancelli, førend den anden var naaet til Bøhmen. „Herman v. d. Beck var ogsaa saa utrolig flot med Uddeling af Guldkæder“, forklarede Dr. Winsheim det senere.

Enkedronningens Fremstilling[1] tog sig, fra et kejserligt Synspunkt set, ret tiltalende og forstandig ud. Der blev ikke lagt Dølgsmaal paa, at Christian den Fjerde havde handlet ilde og vist Ulydighed mod Kejseren ved, trods Forbudet, at overtage Regeringen. Men Skylden herfor henførtes med moderlig Finfølelse til rette vedkommende, til hans egennyttige Raadgivere, Henrik Ranzau og hans Slægt. Der var ingen Tvivl om, at Hertugdømmerne altid havde været delte, og fremdeles burde og lettelig kunde deles mellem Arvingerne. Det eneste tvivlsomme Punkt var, om denne Deling burde finde finde Sted straks eller først, naar de var blevne myndige. I sin Tid havde Christian den Tredje ventet, indtil de blev myndige, og selv været sine Brødres Formynder saa længe; men dels havde den Gang deres Moder ikke villet være dette, dels havde Forskellen i Alder mellem Brødrene været stor, da Christian den Tredje var 26 Aar og de andre ikke over 11.

I nærværende Tilfælde stillede Sagen sig helt anderledes. At gøre Christian den Fjerde til Formynder for sine yngre Brødre vilde være besynderligt, da han selv endnu kun var myndig i Kraft af kejserlig Bevilling, og hans Broder Ulrik blot var et knapt Aar yngre end han. Dobbelt besynderligt vilde det være nu at indsætte Christian den Fjerde som Formynder for de yngre Brødre, da deres Moder, Enkedronningen, jo faktisk var dette og havde været det indtil nu.

Hun henstillede da til Kejserens Visdom at afgøre, om det maaske under de givne Forhold vilde være rigtigt at hæve en Del af Sagens Vanskeligheder ved straks at give ogsaa den unge Hertug Ulrik en kejserlig Myndigheds-Bevilling. Men iøvrigt bad hun Kejseren blot om at hævde det bestaaende: værne om hendes Formynderskab og om den kejserlige Kommissions Myndighed.

Den 26. Oktober 1593 kom endelig Dr. Winsheim i ret anseeligt Optog kørende ind i Prag (Fig. 8 og 9). Hans Modpart mærkede sig straks, at han havde to „Kuskdrivere“ samt medførte to Sønner, en Kok og andet „Gesindt“[2]. Men hvor godt et Bord han end bod paa, og hvor hensigtsmæssigt han end

fordelte sine Rosenobler og Gylden i det kejserlige Kancelli[1], saa var Vejen trang op til Kejserens Sal i „Hradschin". Dr. Winsheim nægtede sig vel ikke sin gamle Glæde, at skrive udenpaa sine Indberetninger til Henrik Ranzau: „Haster, haster, haster", og „Hans Strenghed selv ene til Hænde" [2]. Men strøg man Skummet af — de mange fornemme og interessante Personligheder, der for Tiden var samlede i Prag, de utroligt mange, vigtige Forretninger, hvormed Kejseren just i Øjeblikket var besværet — saa var det magre Indhold dette, at det endnu havde lange Udsigter med at faa Kejseren i Tale.

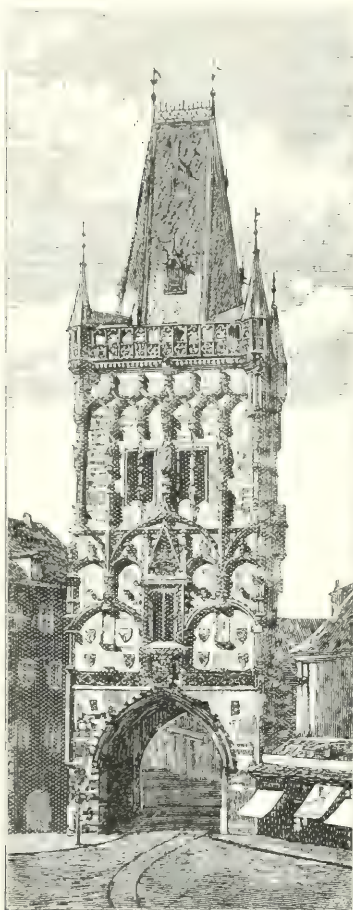

Fig. 8. Porttaarn i Prag.

32

Udfaldet blev, som det var til at forudse. Dr. Winsheim stedtes vel tilsidst for Rudolph den Anden. Men denne var personlig uvilligt stemt mod Danmark, der var det eneste Land, som nys havde nægtet ham Pengehjælp til Tyrkerkrigen[3]. Dr. Sybrandt var ogsaa kommen til Prag og havde hjulpet at bearbejde de kejserlige Raadgivere, der efter at have modtaget deres 25 Rosenobler hver fra dansk Side, ikke i denne Sag kunde vente sig mere fra den Kant. Endelig var selve den Besked, Dr. Winsheim havde at overbringe, alt andet end imødekommende[4].

Christian den Fjerde fastholdt nemlig, at han ifølge gammel Hævd var sine Brødres Formynder. Efter dansk Lov kunde ingen Kvinde være Formynderske. Da nu Sønderjylland og Holsten var inderligt forenede, fandt denne Lov ogsaa sin Anvendelse i Holsten. Hertugdømmerne kunde ikke taale yderligere Deling, og en saadan stred ogsaa mod Landsprivilegierne. For Sønderjyllands Vedkommende kunde Kejseren overhovedet slet ikke paabyde den, da det var et rent dansk Land, hvor Kongen ene havde at raade. Men da Sønderjylland var inderligt for-

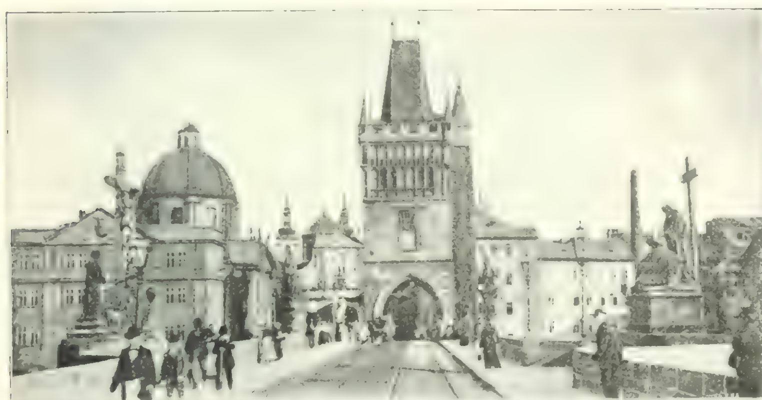

Fig. 9. Over Moldau i Prag.
(Efter Fotografi.)

enet med Holsten, kunde heller ikke dette underkastes andre Vilkaar.

Alt, hvad Kongen kunde tilbyde, var da at ville lægge Hertugdømmernes Indtægter hen, indtil hans Brødre var blevne myndige, og saa dele dem med disse. Derfor maatte Christian den Fjerde anmode Kejseren om atter at ophæve den nedsatte Kommission, da denne Foranstaltning fra Kejserens Side kun var truffen i Henhold til en fejlagtig Underretning.

Den fjerde December 1593 faldt den kejserlige Afgørelse. Paa denne Dag udstedte Kejseren tre forskellige Skrivelser, en til hver af Parterne. I Brevet til Christian den Fjerde[1] hed det, at dennes umyndige Brødre formentlig havde Ret til at forlange

Delingen af Hertugdømmerne foretagen nu. Kejseren kunde derfor som Overformynder ikke billige, at Christian den Fjerde paa Landdagen i Flensborg uden videre havde overtaget Styrelsen af den samlede Arv. Den Retsregel, Kongen havde anført til sit Forsvar, at Deling skal opsættes, indtil alle Brødre er blevne myndige, og Landet saa længe styres af ældste, myndige Broder, var i sig selv meget omtvistelig. De anførte Eksempler beviste intet, og Christian den Fjerde var i hvert Fald uskikket til at være Formynder, da han jo endnu ikke var myndig af Aar, men kun i Kraft af opnaaet Bevilling.

Kejseren maatte derfor fremdeles lade det blive ved den i Sagen nedsatte Kommission og havde bekræftet Enkedronningen i hendes Formynderskab for Hertugerne Ulrik og Hans. Kongen havde derfor at befale sine Amtmænd at lystre hende og levere hende Totredjedel af Indtægterne samt lade alt, hvad Amternes Bestyrelse o. s. v. angik, blive ved den nuværende Ordning, indtil Sagen var afgjort. Kongen maatte ikke opholde Kommissionen, men skulde give Møde for den, for at alt snarest kunde ordnes i Mindelighed.

Brevet til Enkedronningen [1] indeholdt, som anført, en Bekræftelse af hendes Formynderskab og Opfordring til at tage sig særligt af de umyndiges Pengesager, samt strængt Paalæg til alle Amtmænd om i saa Henseende at vise hende Lydighed.

I Brevet endelig til Hertugerne Henrik Julius og Ulrik [2] meddeltes, at Kejseren atter havde henvist Parterne til dem som Kommissærer. De skulde anvende al Flid paa at faa Sagen fredeligt ordnet. Lykkedes dette dem ikke, udbad Kejseren sig deres Erklæring om, hvorvidt man efter Enkedronningens Forslag burde give den unge Hertug Ulrik Myndighedsbevilling, enten helt eller blot med Hensyn til denne Sag.

Det maa lades Dr. Winsheim, at han gjorde alt, hvad der stod i hans Magt, for at afværge disse Breve. I de sidste fjorten Dage plagede han de kejserlige Raader ved at forlange Udkastene dertil at se, komme idelig igen, naar han blev afvist, og baade skriftligt og mundtligt i lange Indlæg bekæmpe Svarenes tænkte Indhold [3]. Da endelig Sagen var afgjort, og Brevet med kejser-

ligt Segl og Underskrift leveret ham, blev man ham dog ikke derfor kvit. Paa sin Konges Vegne nedlagde han højtidelig Indsigelse mod dets Indhold[1], og først efter denne ret opsigtsvækkende Færd forlod han Prag.

33

I Danmark havde man imidlertid med Spænding imødeset Udfaldet og efter Evne rustet sig til, hvad der maatte komme. Et Hovedspørgsmaal var jo den fremtidige Anvendelse af Hertugdømmernes Indtægter. Herom havde Christian den Fjerde allerede den 12. December 1593 truffet den Ordning, at hans to Lensmænd i Flensborg og Haderslev, Henrik Ahlefeldt og Gert Ranzau, skulde hvert Aar paa Kieler-Omslag modtage alle Lensindtægterne og udsætte dem paa Rente, Kongen og hans umyndige Brødre til Bedste. Pantebrevene og de muligt endnu ikke anbragte Summer skulde opbevares paa Haderslevhus[2].

Denne Ordning kunde lyde ret maadeholden og hensynsfuld. Men selvfølgelig tilfredsstillede den ikke Enkedronningen. Ogsaa hun havde været betænkt paa at redde, hvad reddes kunde, og afkrævet Amtmændene Regnskab for Tidsrummet indtil Christian den Fjerdes Regeringsovertagelse[3]. Dette Krav var meget snildt. Thi hvor surt det end maatte falde dem nu at skulle aflægge Regnskab, saa var den modsatte Mulighed dog endnu farligere: engang i Tiden at komme til at staa uden Bevis for rigtigt aflagt Regnskab, udsat for at skulle svare til allerede engang erlagte Summer. Henrik Ranzau bekvemmede sig da ogsaa tilsidst til, efter indhentet Samtykke fra Christian den Fjerde, at søge sit Regnskab afhørt, og maatte i den Anledning henvende sig til Hans Rostrup, der, landsforvist fra Danmark, men ansat hos Enkedronningen, vovede sig i hendes Følge helt op til Kolding[4].

I slige forskansede Stillinger afventede begge Parter Begivenhedernes Gang i Prag. Skøndt Striden saaledes tilsyneladende

hvilede, var det spændte Forhold dog umiskendeligt, og daglige Rivninger kunde ikke undgaas, naar Parterne opholdt sig paa et og samme Slot. Værst var vel i saa Henseende Enkedronningen stillet, men heller ikke Kongens Parti følte sig sikkert. Hvor let kunde ikke Enkedronningen engang i et ubevogtet Øjeblik faa Christian den Fjerde i Tale og lære ham de farligste Ting, baade om Stridspunkterne og om hans egen Magt!

Han var modtagelig nu. To bitte latinske Stile var alt, hvad han havde skrevet paa Koldinghus i Oktober. Og lige siden Maj Maaned, hvor han endnu havde holdt ud en 14 Dages Tid, efter at han havde modtaget den kejserlige Myndighedsbevilling, var dette overhovedet alt, hvad han havde leveret Hans Mikkelsen[1]. De tomme Blade tier, men disse to enlige Stile, der aldrig efterfulgtes af flere, dette forgæves genoptagne Forsøg paa at trave videre, tager sig ud som Sporene af en Ganger, der har rejst sig og kastet sin Rytter. Der spilledes højt Spil, naar man i denne Tid paa engang vilde holde den myndige og regerende Hertug som en Skoledreng og samtidig lærte ham Trods mod Myndighed, lod ham holde Middage paa egen Haand med Niels Kaas og Jørgen Rosenkrans, medens Moderen spiste ene i Salen. Det næste Skridt laa saa nær for en lærvillig Yngling: Engang til en Afveksling at holde lignende Middag sammen med Enkedronningen, blæse Grammatik, Hans Mikkelsen, Regeringsraad og al Tvang et Stykke og som fri Fugl slaa et Slag ned i de Hertugdømmer, hvor han nu var myndig Herre.

Der kunde ikke være Tvivl om, at den unge Konges Baand burde løsnes, og at han burde fjernes fra sin Moder. Omtrent ved Udløbet af Aaret 1593 synes han da ogsaa at være bleven fritagen for fortsat Undervisning af Hans Mikkelsen. Man gav dog ikke derfor slip paa den erfarne Tugtemester. Hans Mikkelsen fik ikke Lov til straks at bosætte sig til Stadighed, hverken hos sin Familje i Næstved eller ved sit Kannikedømme i Lund. Man synes blot at have slaaet to Fluer med eet Smæk, idet man omtrent samtidigt lod ham overtage den yngste Kongesøn, Hertug Hans' Undervisning[2].

Det var paa høje Tid at inddrage denne mindste. Thi nu, da

Enkedronningen havde faaet kejserlig Bevilling som Formynderske for ham i Hertugdømmerne, laa den Fare nær, at hun kunde skaffe ogsaa ham, ligesom den lille Ulrik, bragt i Stilling ved et tysk Universitet og derfra indskyde ogsaa ham med Delingskrav paa Hertugdømmerne. Det sikreste Middel herimod var straks at tøjre ham som dansk Prins i Hans Mikkelsens Slagskygge.

Vanskeligere kunde det falde at faa Christian den Fjerde fjernet fra Moderen, nu da hun just med Flid hagede sig paa ved Hoffet. Her synes man imidlertid at have benyttet sig netop af Begivenhederne i Prag som Middel. I de samme Dage, hvor Efterretningerne dernede fra enten var komne eller hvert Øjeblik kunde ventes, brød Christian den Fjerde og Hoffet op fra Koldinghus og begav sig til Dronningborg, medens Enkedronningen blev tilbage[1].

Muligt var det Harme over Udfaldet og Enkedronningens derved fremkaldte Færd, der foranledigede Bortrejsen. Muligt var det blot snild Beregning om, at Enkedronningen under Forhold som disse nødvendigt vilde føle sig bunden til at blive i Hertugdømmernes Nærhed. Vist er det, at Parterne i det afgørende Øjeblik med eet skiltes ad, saa at Virkningerne af, hvad der var foregaaet i Prag, ikke kom til at ytre sig som en Fælles-Sprængning paa et og samme Sted, men først lidt efter lidt, som en brændende Krudttraad, bragte Sind og Begivenheder til at fænge paa Rad, i en lang Stribe fra Segeberg over Koldinghus til Dronningborg.

34

Til Henrik Ranzau i Segeberg naaede Efterretningen allerede ved Aarsskiftet. Som sædvanligt bevarede han sin Fatning og skrev Nytaarsdag 1594 i ganske forretningsmæssig Tone til Christian den Fjerde om Følgerne af det skete[2]. Hvor forbitret han var, lod sig i dette som i hans følgende Breve kun usikkert læse mellem Linjerne. Tydeligst kom det til Orde, da han i An-

ledning af den kejserlige Henvisning til, at de holstenske Landraader selv havde bedet Enkedronningen om at overtage Regeringen, sendte Christian den Fjerde af Afskrift af den paagældende Bønskrivelse tilligemed den pikante Afsløring, at Brevet var forfattet af Enkedronningen selv og Segl og Underskrifter i Huj og Hast af hende afnødt Landraaderne[1].

Paa Koldinghus modtoges Efterretningen fra Prag selvfølgelig med Jubel, og øjeblikkeligt blæste Enkedronningen til Udrykning. Det Punkt, Hovedangrebet gjaldt, var let at gætte, det var naturligvis Hertugdømmernes Lensindtægter. Allerede den 4. Januar 1594 udgik fra Koldinghus en Række Befalinger, hver med vedlagt Afskrift af Kejserens Genindsættelse af Enkedronningen til regerende Formynderske i Hertugdømmerne, samt af den kejserlige Ordre desangaaende til Christian den Fjerde. I Henhold til disse befaledes det Amtmændene straks paa nærværende Kieler-Omslag at udbetale hende Amtsindtægterne. Vovede nogen at vise Ulydighed, skulde vedkommende blive dragen til Ansvar for udvist Foragt mod Kejserens Vilje[2].

Kejserens og Enkedronningens forenede Vilje udøvede imidlertid ikke den forventede Virkning. Svarene indløb, men alle indeholdt de i mere eller mindre spydig Form en og samme Erklæring om, at man ikke turde efterkomme sligt uden særlig Befaling fra Christian den Fjerde. Det var en Selvfølge, at Henrik Ranzau skyndsomst indberettede alt dette til Kongen[3].

Her var da kun eet at gøre for Enkedronningen: straks at henvende sig med Klage til højere vedkommende, den nedsatte Kommission. Allerede den 22. Januar 1594 afsendte hun sin Kansler, Dr. Sybrandt, til Henrik Julius og Ulrik af Meklenborg. Kansleren skulde foreslaa, at Parterne stævnedes til snarest, f. Eks. efter Paaske, at møde i Lybæk. Det vilde være heldigt, om Kommissærerne mødte personligt; Enkedronningen var ogsaa villig til selv at give Møde. Derimod vilde det formentlig kun være til Skade, om Christian den Fjerde kom, da han jo dog kun vilde blive et Talerør for Rigsraaderne.

Men dernæst skulde Dr. Sybrandt føre alvorlig Klage over, at Amtmændene nu havde nægtet Enkedronningen Lydighed og

ikke paa Kieler-Omslag villet udbetale hende Amtsindtægterne. Kommissærerne havde jo kejserlig Befaling til at beskytte Enkedronningen og sørge for Udførelsen af Kejserens Bud. De burde derfor sende Christian den Fjerde en Formaningsskrivelse, hvori det under Trusel om Klage til Kejseren paalagdes ham at overgive Enkedronningen Amtsindtægterne. Vægrede Kommissærerne

Fig. 10. Hald Slot.
(Efter Resens Atlas.)

sig ved at foretage dette Skridt, agtede hun selv at klage til Kejseren[1].

Paa Dronningborg fremkaldte Efterretningen om, hvad der var blevet bestemt i Prag, i Begyndelsen ingen synlig Virkning, med mindre, som ovenfor berørt, selve det, at man var draget til Dronningborg, var et Udslag af Begivenhederne ved Kejserhoffet. Man afventede aabenbart, hvad Enkedronningen nu vilde foretage sig. Men næppe naaede Efterretningen derop om hendes mislykkede Forsøg paa at inddrage Amtsindtægterne, førend

man ogsaa her var Fyr og Flamme. Det besluttedes at sende tvende Rigsraader til hende og sige hende ordentlig Besked, og det ikke blot i Rigsraadets, men i selve Kongens Navn.

Hertil valgtes Henrik Belov, Lensmand paa Hald (Fig. 10 og 11), og Jakob Seefeldt, Lensmand paa Mariager Kloster (Fig. 12). For Henrik Belovs Vedkommende var der en særlig Brodd i, at han ved denne Lejlighed skulde være Ordførende. Han var nemlig Enkedronningens gamle Landsmand og stod i særligt

Fig. 11. Ruiner af Hald.

Taknemmelighedsforhold til hende. Som ung Mand var han kommen fra Meklenborg til Danmark, og var bleven overøst med Velgerninger af Frederik den Anden og Dronning Sophia. I Løbet af faa Aar var han bleven Hofsinde, Hofmarsk, Lensmand, Rigsraad og havde endda faaet Spøttrup Gaard (Fig. 13) og Gods i Gave. Paa Koldinghus, hvor han nu skulde mødes med Enkedronningen, havde han selv som Lensmand første Gang modtaget Kongeparrets Besøg, og i samme Sal, hvor han nu skulde forhaane Enkedronningen, havde hun og hendes Husbond engang „holdt hans Æresdag“, da de „gjorde hans Bryllup“ med Lisbet Skram af Dronningens Jomfrukammer[1].

Hvis slige Erindringer ikke vendte sig mod ham selv, maatte

de virke dobbelt pinligt paa den Velgører, der saa dem glemte. Med Føje bebrejdede Hertug Ulrik af Meklenborg ham senere, at han havde paataget sig denne Sendelse. Alene hans Forhold som meklenborgsk Lensmand maatte have afholdt ham fra et saadant Hverv[1]. Til sin Undskyldning svarede Henrik Belov,

Fig. 12. Mariager Kloster i Nørrejylland.

at hans Stilling i Danmark paalagde ham nye Pligter, samt at han ikke havde kunnet undslaa sig for denne Sendelse, da han var bleven beskikket dertil af det samlede Rigsraad[2].

35

Forsynede med Kreditiv[3] fra Christian den Fjerde, saa at Enkedronningen ikke kunde undslaa sig for at modtage dem, samt med en „Memorial"[4] om, hvad de skulde sige fra den unge Konge, og med en „Instruks" fra Rigsraadet[5], afrejste de to Rigsraader i Slutningen af Januar 1594 fra Dronningborg.

Øjeblikket var godt valgt. Enkedronningen havde for nyligt bortsendt sin Kansler, Dr. Sybrandt. Hun havde ellers ingen be

troede Mænd hos sig, hverken Hans Blome eller andre. Og alene vilde hun næppe være i Stand til behørigt at kunne besvare alle Angreb. Hertil kom — hvad man dog næppe vidste paa Dronningborg, men hvad der maatte betydeligt stække hendes Mod: — hun havde nys faaet Efterretning om, at Henrik Julius af Brunsvig var ved at svigte hendes Sag. Skøndt Med-

Fig. 13. Spøttrup i Nørrejylland ved Limfjordens sydlige Bred, opført før 1534, omgiven af dobbelte Volde og Grave.
(Fotograferet af Kr. Hude.)

lem af den kejserlige Kommission havde han foreslaaet, at Hertug Ulrik alene, udenfor Kommissionen, i al Venskabelighed skulde afgøre den hele Strid. Enkedronningen havde just, lige da Rigsraaderne kom, i et Brev til Faderen[1] afvist dette Forslag som uhæderligt for hende. Men hun maatte faa et Indtryk af — hvad Fremtiden yderligere skulde godtgøre — at den Svigersøn, der her var ved at liste bort, ikke længere var nogen paalidelig Forbundsfælle.

Under disse ugunstige Forhold modtog hun den 31. Januar

1594 paa Koldinghus de tvende Rigsraader[1]. I den unge Konges Navn meddelte de hende først, at han med Beklagelse havde erfaret, hvorledes hun havde ladet sig forlede af urolige Hoveder og tilladt, at der i hendes Navn ved Kejserhoffet dreves allehaande „Praktiker" mod ham og hans Regering, skøndt han var den regerende Fyrste og ikke havde ventet at tilføjes slig Skam af hende. Han bad hende derfor, at hun vilde afholde sig fra sligt, da han jo aldrig havde handlet hende imod.

Som det vil ses, var denne Henvendelse holdt i en vis Almindelighed og berørte ikke med et Ord det brændende Spørgsmaal, Enkedronningens nylige Forsøg paa at indkræve Hertugdømmernes Amtsindtægter. Grunden hertil var vistnok den, at man ellers vilde have lagt hende Svaret lige i Munden, den nemme Form for Afvisning, at Kejseren jo havde tilladt, ja befalet hende at forvalte Statsindtægterne. Man gik derfor dybere og bestred overhovedet hendes Ret til at henvende sig til Kejseren.

At Spørgsmaalet om Amtsindtægterne ikke desto mindre var Kærnepunktet, kan ses af, at Christian den Fjerde et Par Dage forud havde skrevet til Kommissærerne[2] og bedt dem afholde Enkedronningen fra at afkræve Amtmændene deres Lensindtægter, samt meddelt Kommissionen, at han just havde afsendt to Rigsraader til Enkedronningen — for at bede hende om det samme.

Da Enkedronningen ikke gav noget som helst Svar, meddelte Henrik Belov og Jørgen Seefeldt hende videre, at de ligeledes havde en Besked at bringe fra Rigsraadet. Derpaa fremførte de den alt paa Herredagen sidste Sommer vedtagne, men siden da hengemte, Anmodning til Enkedronningen om at forlade Hoffet og begive sig til sit Livgeding.

Det var dog ikke aldeles ordret den samme. Saaledes som Enkedronningen straks efter til eget Brug nedskrev den, var der i hvert Fald kommet et Par nye Punkter til, der næppe hidrørte fra Hukommelsesfejl. Det kunde maaske være tilfældigt, at der til alle de Udgifter og Tab, Landet havde haft i de sidste Aar, denne Gang var kommet en ny Post til: Sildefiskeriets Tilbage-

gang. Men Ændringerne i den egentlige Opfordring, hvor Rigsraadet nu dels dækkede sig bag det øvrige Folk, dels udtrykte sig meget skarpt, var vistnok foretagne med velberaad Hu. Slutnings-Henvendelse lød efter Enkedronningens Opskrift omtrent saaledes:

Rigsraadet var overbevist om, at Hds. Majestæt ikke vilde fortænke det i, at det saae paa hendes Søns Bedste og søgte hans Fordel ved at forøge Indtægter og indskrænke Udgifter, hvor sligt lod sig gøre. I denne Anledning havde de omtakseret Lenene og takkede nu Enkedronningen for hendes Ophold ved Hoffet, der ikke længere var nødvendigt. Det var jo som bekendt allevegne Skik, at Enker begav sig til deres „Livgeding". I nærværende Tilfælde havde Landsaatterne beklaget sig over, at Rigsraadet indførte noget nyt. Man havde gjort ethvert af dets Medlemmer ansvarligt, for saa vidt enhver af dem jo saae til og vel kunde faa det ændret. Rigsraadet begærede derfor, at Hds. Majestæt snarest muligt vilde begive sig til sit „Livgeding".

Da Talen var til Ende, forlangte Enkedronningen deres Hverv skriftligt. Her begyndte imidlertid de tvende Rigsraader at undskylde sig, og da Enkedronningen trængte bestemt paa, endte de med at erklære, at dette var dem udtrykkeligt forbudt. Med god Grund frygtede vel Rigsraadet i en Sag som denne at give noget skriftligt fra sig, ligesom man maaske ogsaa haabede ved blot mundtlig Forhandling at kunne fremtvinge en hurtigere Virkning. Da Enkedronningen saaledes ikke opnaaede at faa dem skriftligt bundne, hævede hun Mødet, idet hun lovede dem Svar senere.

36

Om hendes Sindstilstand, da denne første Sammenkomst var omme, giver hendes uforbeholdne Udtalelser i et Brev til Kansler Sybrandt[1] et godt Begreb. „De have gjort mig helt forstyrret i Hovedet, ikke over, at jeg nu skal tage bort, men fordi de ser, at jeg ikke har nogen hos mig, at de derfor vil gaa mig for nær

og forfordele mig." Uden andres Hjælp maatte hun dog nu se at værge sig og svare dem paa engang værdigt, forsigtigt og skarpt. Den næste Morgen, den 1. Februar, lod hun dem kalde og gav dem mundtligt følgende, vel afvejede Svar:

„Synderlig kære! Jeg har igaar paahørt, hvad I, Henrik Belov og Jakob Seefeldt! have forebragt og meddelt mig paa min synderlig kære Søns Vegne saa og fra Rigsraaderne, behøver ikke at gentage det, men begærer, at I paa mine Vegne ville formelde min Søn min moderlige Hilsen og Rigsraaderne alt godt, samt derhos paa mine Vegne berette min Søn og Rigsraaderne Følgende:

Efterdi denne Sag er saaledes beskaffen, at jeg maa betænke mig derpaa, saa begærer jeg venligt af min kære Søn og naadigst af Rigsraaderne, at de vil have en kort Tid Taalmodighed. Jeg skal da erklære mig venligt overfor min Søn og naadigst overfor Rigsraaderne.

Men hvad den Skam angaar, som jeg, efter hvad I meddelte igaar, skal have bevist min kære, elskede Søn, saa skal, om Gud vil, ingen overbevise mig om, at jeg nogensinde har tilføjet ham, eller villet tilføje ham, Skam. Men naar min Søn kommer til sine fulde Aar, da skal han vel se og erfare, hvem det er, der har bevist ham Skam. Men hvad der er vederfaret mig, det veed hver ærlig Mand. Dog kan og vil jeg ikke tilregne min Søn det, og vil jeg ikke have givet ham nogen Skyld. Alt dette begærer jeg, at I ville berette min hjerteelskte Søn til Svar".

Da de to Rigsraader hermed var affærdigede, satte Enkedronningen (Fig. 14) sig til at skrive til sin Fader og til sin Kansler[1] for at meddele, hvad der var foregaaet, og udbede sig deres Raad om, hvad der yderligere burde gøres. Uden Betjening som hun var, maatte hun egenhændig besørge Skriveriet, et Arbejde, der efter hendes kantede Skrifttegn og besynderlige Retskrivning at dømme, næppe er faldet hende let.

Men ikke nok hermed. Som Bilag til Brevet til Dr. Sybrandt vedlagde hun, foruden en ordret Afskrift af sit eget Svar, tillige en meget vidtløftig Gengivelse af alt, hvad hun kunde huske Gesandterne havde sagt, en Gengivelse, der, prøvet med, hvad

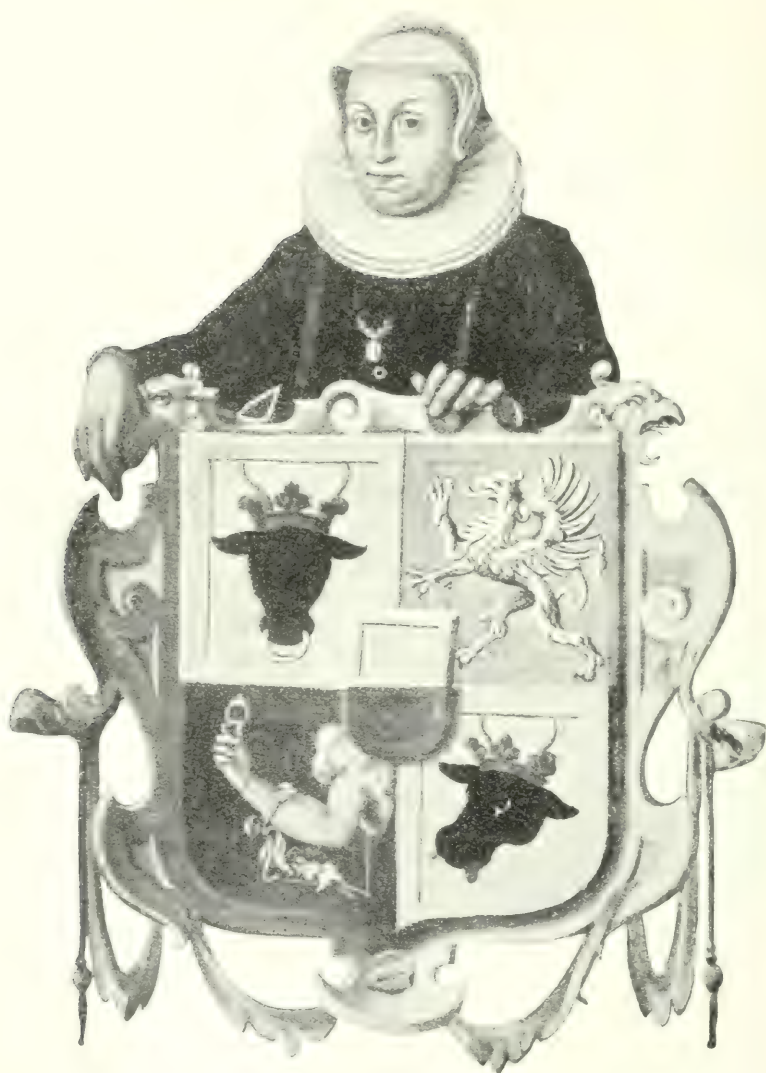

Fig. 14. Enkedronning Sophia.
(Maleri paa Rosenborg.)

Rigsraadet i sin Tid havde vedtaget, at der skulde siges, gør hendes Hukommelse og skarpe Opfattelse al mulig Ære. Endelig synes det, som om hun, førend hun lod Brevet til Kansleren med Bilag afgaa, endnu for en Forsigtigheds Skyld tog en egen Afskrift deraf til sig selv[1].

Trods den stærke Spænding, hvori hun havde været, og dette overvældende, egenhændige Arbejde, synes dog Humøret lige kækt. Hun følte sig aabenbart lettet ved, at det pinlige Ophold ved Hoffet nu skulde have en Ende. „Jeg takker Gud," skrev hun til Kansleren, „at jeg nu er udløst fra Tjenesten i Pharaos Hus." Og med næsten kaadt Lune gav hun sin Stemning Luft. „Børnene mælede de ikke et Ord om, om de maaske vilde tage sig af dem, eller jeg paa Skærslibervis (?) selv skal føre dem med mig"[2]. — „Jeg har slet ikke Lyst til at blive her længere. I denne Hast kan jeg ikke skrive Eder mere til derom. Jeg er altfor forstyrret i Hovedet. Saa det var altsaa deres Markedsgave til mig fra Viborg! o. s. v."[3].

Sit Højdepunkt naaede denne Tone i Gengivelsen af de to Rigsraaders overbragte Besked[4], hvor hun ikke kunde dy sig for i Bladranden at tilføje sine egne Randgloser. Ud for Omtalen af Udgifterne til Frederik den Andens Begravelse skrev hun saaledes: „Kunde jeg gøre noget for Begravelse! Det var mig Kors nok, at han døde." Hvor Rigets formindskede Indtægter omtaltes, de bortfaldne Lensafgifter af hendes Livgeding o. s. v. tilføjede hun som særlig Post: „Og hvad Hak Holgersen [Ulfstand] og de andre putte til sig." Naar det sluttelig hed, at Rigsraadet saae paa hendes Søns Fordel, indskødes: „Herfra dog undtaget, hvad de tage selv".

Hvor lidet den hele Sendefærd havde svækket Enkedronningens Mod, fremgaar dog maaske bedst af, at hun straks efter gik angrebsvis til Værks. Den 3. Februar udstedte hun Breve til Henrik Ranzau, til Benedict Ahlefeldt og Hans Ranzau[5]. Heri meddeltes dem, at da de paa hendes Opfordring til at erlægge, hvad der maatte være i Behold i Amtskasserne, kun havde givet undvigende Svar og ikke efterkommet Paalæget, saa afkrævede hun dem herved bestemt Svar paa, om de vilde

adlyde de udgangne kejserlige Forordninger, eller ej. Samtidigt befalede hun dem endnu engang ikke at foretage sig noget, Amterne vedkommende, uden hendes Vidende og Vilje, men agte hende som den, der ifølge kejserlig Bekræftelse var øverste Myndighed.

37

Da de to Rigsraader havde bragt Enkedronningens Svar til Dronningborg, sluttede man her med Grund, at der altsaa snart vilde komme klar Besked fra hende, enten om at hun havde forladt Koldinghus og var dragen til sit „Livgeding", eller Angivelse af hendes Grunde, hvorfor hun ikke vilde dette.

Men der gik Uger, uden at det lovede Svar kom. Da Hoffet i Midten af Februar[1] atter forlagdes syd efter i Anledning af Christian den Fjerdes Rejse til Hertugdømmerne, havde man undervejs den Ærgrelse at se Enkedronningen fremdeles tronende paa Koldinghus (Fig. 15), som om der intet var i Vejen. I Haderslev kom der ny Anledning til Ærgrelse, idet Statholderen og Amtmændene gjorde Anmeldelse om hendes sidste truende Skrivelse, og i den Anledning udbad sig fornyet, skriftlig Befaling fra Kongen med hans udtrykkelige Ord for, at han overfor Kejseren og Enkedronningen paatog sig alt Ansvar.

Christian den Fjerde udstedte de ønskede Forsikringsbreve[2], men samtidigt brast Taalmodigheden, og han sendte sin Moder en meget hvas Skrivelse[3]. Heri udtaltes, at, da hun hidtil ikke havde opfyldt sit Løfte om snarligt Svar paa Kongens ved de to Rigsraader overbragte Anmodning, havde Christian den Fjerde troet, at hun var gaaet ind paa, hvad han bad om. Men nu hørte han, at hun siden da paany havde afkrævet Lensmændene deres Amtsindtægter. Sligt kom ham fremmed for. Det var ham til Forklejnelse og højeste Skam. Hun skulde langt heller moderligt hjælpe ham end tage Parti med Urostiftere, der kun lod, som om de yngre Brødres Sag laa dem paa Hjerte.

Christian den Fjerde saae imidlertid ingen Grund til længer

at taale slig Indblanding. Hvad de yngre Brødre angik, havde han jo tilbudt at sørge for deres Underhold og opspare Resten af deres Tilgodehavende, indtil de blev myndige. Han var alt begyndt herpaa, ihvorvel Indtægten for sidste Aar kun blev ringe paa Grund af de fremmede Herrers Komme til Flensborg, hvilket havde kostet mere, end dette Amt alene kunde bestride. Og hvad Amtmændene angik, maatte Kongen begynde sin Regering med — hvilke saa end Følgerne skulde blive — bestemt at afvise enhver Indblanding af Enkedronningen i deres Sager. Kongen var rede til at forsvare sine Amtmænd, hvis de af denne Grund skulde komme i Ulejlighed, som hun havde truet dem med. Sluttelig bad han Enkedronningen opføre sig moderligt samt meddele ham skriftligt Svar herpaa.

Fig. 15. Koldinghus i Slutningen af det 16. Aarhundrede.
(Efter Braunius: Theatrum urbium.)

Da Enkedronningen havde modtaget dette Brev, maatte hun bryde Tavsheden, og et Par Dage efter skrev hun Christian den Fjerde til[1], at hun ganske rigtigt havde faaet overbragt hans Besked ved de to Rigsraader, men ogsaa medgivet disse mundt-

ligt Svar. Da det imidlertid var at formode, at dette ikke var blevet bragt ham, ganske som det havde lydt, sendte hun ham hoslagt en ordret Afskrift deraf, for „at han rigtigere og bestandigere, venligt kunde forstaa, hvad det var, som hendes tro Moderhjerte dengang simpelt og enfoldigt indskød hende paa staaende Fod at svare".

Med Smerte havde hun hørt paa Beskyldningen for, at hun, hans tro Moder, skulde søge hans Vanære og dertil anvende alle Slags „Praktiker". Og Smerten voksede, naar hun tænkte paa, at det var hende, der havde baaret ham under Hjerte og med Ve og Angst født ham til Lyset. Skulde hun have glemt sine naturlige Følelser overfor ham og nu arbejde paa hans Vanære! Med Lethed vilde hun kunne gendrive alt dette og vise ham klart, at alt, hvad man havde indbildt ham om hende, var tomt Væv og Usandhed.

Men hun vidste lige saa vel, at, hvor tro og velment hun end monne forklare ham saadant, vilde hendes Ord blive forvendte og fordrejede for ham, hende til Værste. Hun havde da ingen anden Udvej end at henstille og opsætte alt til den kejserlige Kommission, for hvilken det med Guds Hjælp skulde lykkes hende at gendrive, hvad der med Urette var tillagt hende. Indtil da bad hun ham mindes, at hun var hans Moder og bedste Ven, medens de, der modarbejdede hende, kun var Tjenere og Lejesvende. Dette maatte være nok til at aabne hans Øjne for, til hvem af dem han burde nære mest Tillid.

Dernæst havde de to Rigsraader i Rigsraadets Navn anmodet hende om, da hendes Ophold ved Hoffet voldte Landet store Udgifter, nu at begive sig til sit „Livgeding". Hun bad Christian den Fjerde i denne Anledning vel erindre, at hun ikke havde paanødt sig Hoffet, men at det var Rigsraadet selv, der efter Frederik den Andens Død havde bedt hende om at opholde sig derved. Gentagne Gange havde hun siden da ønsket at hæve dette Forhold, men Rigsraadet havde hver Gang ved nye Tilbud holdt hende tilbage. Lyst til Vellevnet og gode Dage havde ikke bevæget hende til at blive, men ene Ønsket om, paa Rigsraadets Anmodning, at sørge for Christian den Fjerde og hendes øvrige

smaa Børn. Personlig havde hun ikke haft anden Fordel deraf, end at dette Ophold havde taget saaledes paa hende, at hun vilde dø ti Aar før, end det efter hendes Natur ellers vilde være skeet.

Hvad der dog særligt ærgrede hende, var, at man vilde overtale Christian den Fjerde til at tro, at Rigets Forraad forringedes ved hendes Ophold og forbedredes ved hendes Fraværelse. Naar han selv engang oplevede den Tid — hvad hun bad til Gud, maatte ske — at han virkelig paa egen Haand kunde gennemtænke Forholdene, saa vilde han nok ogsaa indsee, hvorfra de omtalte Mangler skrev sig, og hvorfor Rigets Forraad var saa ringe.

Hun havde ikke villet foretage sig noget i Anledning af denne Anmodning, førend hun havde indhentet Christian den Fjerdes Raad, og bad ham derfor meddele hende, hvorledes han ønskede, hun skulde forholde sig, og hvad Svar hun skulde give det nidkære Rigsraad. Hvis han, mod Forventning, skulde blive nødsaget til at tiltræde Rigsraadets Mening, vilde hun spørge ham, hvorledes der i saa Fald skulde forholdes med hendes Døtres, Christian den Fjerdes Søstres, fyrstelige Underhold. Naar hun havde faaet klart Svar herpaa, havde det intet at sige med hendes egen Person. Hun vilde gerne være tagen tidligere bort, skøndt Bygningerne paa Livgedinget endnu var ufuldendte og mangelfulde. Dog, dette kom jo ikke Sagen ved paa dens nuværende Trin, det blev først at tage i Betragtning paa et senere Tidspunkt.

38

Medens Enkedronningen i dette Brev endnu søgte at spinde Tiden ud og gøre sin Bortrejse afhængig af, om Christian den Fjerde virkelig personligt vilde fortrænge hende, holdt Begivenhederne Sindene i Aande og drev med ustandselig Kraft frem mod en Afgørelse. Christian den Fjerdes Rejse til Haderslev synes at være foretagen, for at han personligt kunde samles med

Statholderen og Landraaderne og høre deres Betænkning om, hvad der burde svares Kejseren. Deres skrevne Betænkning dateredes Haderslev den 21. Februar 1594 og overraktes Kongen den 24.[1].

Næst efter at anføre en Mængde Indvendinger, der maatte kunne bruges mod, hvad Kejseren havde bestemt, gik den ud paa at tilraade Kongen ikke at undslaa sig for at møde for Kommissionen, hvorved let vilde kunne gives Modparten Vaaben i Hænde. Men forinden Mødet burde Christian den Fjerde formentlig gøre sin Bedstefader Hertug Ulrik det ovennævnte, imødekommende Tilbud om, at ville opbevare alle Amtsindtægter til fælles Deling, naar Brødrene engang var blevne myndige. Herved vilde Kommissionen miste sin Betydning og muligt helt kunne bortfalde.

Det var de i denne Betænkning anførte Bevisgrunde og nye til, der blev anvendt i en Skrivelse fra Christian den Fjerde til Kejseren af 2. Marts 1594[2]. Med stor Klarhed og Skarphed gjordes heri Rede for Forholdene fra et kongeligt Synspunkt, og den kejserlige Politik underkastedes en sønderlemmende Kritik, lige fra dengang Rudolph den Anden i sin Tid afslog Enkedronningen Formynderskabet, indtil han nu for anden Gang havde bekræftet dette.

For at give Udtalelsen mere Vægt skulde Brevet denne Gang overrækkes ikke af en Doctor, men af en af Landraaderne, Benedict Ahlefeldt. Til lærd Støtte medgaves ham dog den utrættelige Dr. Winsheim. Det blev saa dennes egen private Sag overfor Ulrik af Meklenborg at klare, hvorledes disse gentagne Sendelser mod Enkedronningen og Kommissionen lod sig forene med, at han tillige var — meklenborgsk Raad[3].

Medens Christian den Fjerde og hans Raadgivere havde travlt med denne Affærdigelse, sad hans Moder ene og grublede over, hvordan hun bedst skulde rede sig ud af en Vanskelighed. Hun havde nemlig nys faaet Brev fra Kejseren[4] med Opfordring til, i den nye Egenskab af Formynderske for de to unge Sønner, at give Møde paa den kejserlige Rigsdag. Personlig kunde hun ikke komme. Hendes Kansler, Dr. Sybrandt, skulde møde for Kom-

missionen. Hun skrev da til sin Fader og bad, om ikke hans Afsending maatte tage Fuldmagt med ogsaa fra hende, en Udvej, som den ellers saa hjælpsomme Hertug Ulrik dog bestemt fraraadede[1], da den paa Forhaand vilde stemple ham som partisk Medlem af Kommissionen.

I de første Dage af Marts ankom den længe imødesete Stævning fra Kommissærerne til Christian den Fjerde til at møde for deres Domstol den 29. April i Lybæk[2].

Alt, hvad der foregik, nødte saaledes Tankerne til at kredse om det ene og samme, brændende Spørgsmaal. Og midt under denne Kredsen stødte endelig Parterne sammen. Christian den Fjerde og Hoffet tog til Koldinghus.

Det tør vistnok antages, at den unge Konges Omgivelser med velberaad Hu har søgt at hidføre Sammenstødet. Enkedronningen havde jo i sit sidste Brev underordnet Rigsraadets Anmodning Christian den Fjerdes Afgørelse og samtidigt fortalt ham, at kun hun var hans sande Ven, medens Rigsraaderne sveg ham baade i Raad og i Daad. Fra disses Side var der da kun eet tilbage: at faa hende bragt til at lystre, altsaa fjernet, og det saaledes, at det maatte staa klart for alle, at de og Kongen var fuldt ud enige.

Dette bragtes til Udførelse paa saa opsigtsvækkende en Maade som muligt. Statholder Henrik Ranzau og hans Søn Gert, Lensmanden i Flensborg og Haderslev, ankom til Kolding den 4. Marts 1594. De mødtes straks med Regeringsraaderne for at tale om, hvad Øjeblikket krævede. „Hvad de talte om, kan I let forstaa. Men Gud gøre deres Raadslagning til Skamme! Thi de gaar kun ud paa at stifte Uenighed mellem Søn og Moder og søge egen Fordel.“ Saaledes skrev Enkedronningen derom til sin Fader.

Umiddelbart efter dette Møde skred Regeringsraaderne til Handling. De gav hele Enkedronningens Betjening Afsked, lige fra hendes Kammerjunker Joachim Barnewitz ned til hendes Vognknægte og Hestepassere. Formen, hvorunder dette skete, var i højeste Grad krænkende for Enkedronningen. Ikke blot synes man at have nægtet dem Lønning for den forløbne Maa-

ned[1], idet man sagde dem, „at deres Tid var omme fra Lysmesse“ (Kyndelmisse, 2. Februar), dengang, da Henrik Belov og Jakob Seefeldt havde bragt Kongens og Rigsraadets Besked til Enkedronningen. Men ved denne Meddelelse gav man Tyendet og dermed alle paa en umiskendelig Maade at forstaa, at Enkedronningen selv ligeledes var bortvist fra samme Dato.

Hermed var Enkedronning Sophias videre Ophold ved Hoffet

Fig. 16. Begyndelsen af Enkedronning Sophias Brev til sin Fader Hertug Ulrik, dat. Kolding 6. Marts 1594.
(Efter Originalen i Rigsarkivet.)

umuliggjort. Det vilde nemlig ikke have nyttet hende det mindste, om hun havde taget de samme Folk i sin egen Tjeneste og saaledes søgt at blive. Naar de ikke længer tjente Kongen, var hendes Kokke udelukkede fra Kælder og Stegers, hendes Hestepassere fra Kornlofter og Stalde, kort, alle Pulsaarer for et Ophold overskaarne. Og et Spørgsmaal, hvorlænge hun selv personlig, naar det virkelig skulde være Krig, vilde kunnet holde sig en mager Gæsteplads aaben ved Bordet i Lensmanden, Kas-

par Markdanners, Stue, der jo efter Datids Forhold til daglig paa engang var hans Spisestue og Sovekammer.

Hun maatte da siges at have troligt holdt ud til det sidste. Der var et stærkt Misforhold mellem Styrkelisten paa hver af Siderne, naar nu den unge Konge, Regeringsraaderne, Rigsraadet og Ranzauerne stod sammen, medens hun ensom udgjorde hele Modhæren. Uvilkaarligt bøjer man sig for hendes Udholdenhed til det sidste, der endnu tegner sig i de faste, rolige Skrifttræk (Fig. 16), hvormed hun paa selve Slagmarken nedskrev Beretningen om Kampens ugunstige Udfald.

I et langt Brev — hvis Begyndelse*) omstaaende er gengivet — meddelte hun sin Fader alt, hvad der i de sidste Dage var foregaaet, ligefra Ranzauerne den 4. Marts ankom til Kolding indtil hun stod uden en eneste til sin Betjening til Spot for alle fra Kælderdreng til Statholder. Brevet endte: „Rigsraaderne veed ikke den Skam, som de jo ville tilføje mig. Jeg er da vel nødt til at begive mig bort“ [1]. — Et Par Dage efter forlod hun for bestandig Hoffet.

39

Det Højtryk, der havde behøvedes for at fortrænge Enkedronningen, Graden af Ophidselse, hvortil man var naaet, og hele den Uhygge, der i de sidste Dage hvilede over Opholdet paa Koldinghus, maales bedst ved at høre, at baade hun selv og

*) E. g. getrewe tochter, weil ich lebe, Sophia königin tzu Denemarchen, witwe.

Och kan ich. e. g. nicht für halten, das der statthalter für tzwien tagen nebenst seinem sone gertt hir hergekomen ist und haben mitt den riches reden, die tzur regerunge für ordenett sintt, fiuch rettschlege gehaltten, worvber konen e. g. lichtlich erachten, gott wolle ihre rattschlege tzu schanden machen, die weille sie nicht ander hingerichtett sintt als son vnd mutter tzu samen in vneinicheitt tzu setzen vnd iren eigen nutz dar dur tzu suchen.

(Oversættelse): Eders Naades tro Datter, saalænge jeg lever, Sophia, Enkedronning af Danmark. Og kan jeg ikke forholde Eders Naade, at Statholderen for to Dage siden er kommen hertil med sin Søn Gert. Og har de straks holdt Raad med de til Regeringen forordnede Rigsraader, hvorom kan Eders Naade let indsee. Gud gøre deres Raadslag til Skamme! Thi de gaa kun ud paa at stifte Uenighed mellem Søn og Moder og søge deres egen Fordel derved.

andre troede hende omgiven af hemmelige Fjender og Rigsraadet betænkt paa at ville tage hende og hendes Kansler af Dage ved Gift.

I Februar, da hun fik Efterretning om, at Dr. Sybrandt var bleven alvorlig syg i Meklenborg, var hendes første Tanke, om ikke hendes Fjender skulde have givet ham Gift. „Der er vel ingen, der har bragt ham spansk Suppe?“ [1] Samtidigt med, at hun skrev dette paa Koldinghus, kom der til Rostock blandt nye Tidender fra Danmark Meddelelse om, at Enkedronningen havde ladet fængsle en Kok, der havde haft det Hverv at forgive hende.

Rygtet naaede til Güstrow til Hertug Ulrik, som forfærdedes og straks skrev til Datteren for at bede om Oplysninger. „Jeg blev forskrækket ved dette almindelige Rygte og har ikke villet fortie det for Eders Kærlighed. Ihvorvel jeg ikke godt kan tro sligt, saa maa dog alligevel et saadant Rygte komme af noget. Jeg beder derfor Eders Kærlighed ganske venligen, at I ville skrive mig til, hvorledes det forholder sig hermed, og ligefuldt se Eder godt for med Spise og Drikke, thi Djævelen hviler ikke“ [2].

Svaret [3] paa denne Forespørgsel var kun lidet beroligende. „Hvad angaar den Tidende, at jeg skulde ladet fængsle en Kok, der havde skullet forgive mig, saa kan jeg ikke forholde Eders Naade, at der ikke er noget derom undtagen dette: Der er en Køkkenknægt i Køkkenet, han har længe været syg, og paa Grund af Svaghed i Hovedet opført sig besynderligt. Han har ogsaa ført sælsom Tale og brugt f. Eks. Ord som disse: „Jeg maatte ikke tilregne ham det; hvad han havde gjort, var han bleven bragt til af andre“. Men man har iøvrigt ikke kunnet faa noget ud af ham, og da han jo har været svaghovedet, har man ikke kunnet fæste Lid til hans Tale. Men Rigsraaderne har givet ham 50 Daler og dermed skaffet ham af Vejen. Aarsagen til, at de har skænket ham disse Penge, da de dog ellers ikke er meget villige til at betænke selv dem, der har fortjent det, giver mig en Del at tænke paa. Det være nu hermed, som det vil, saa er jeg

fast overtydet om, at hvis Gud vil tillade dem det, saa var det saaledes Guds Vilje".

„Med Spise og Drikke kan jeg ikke se mig for, thi Eders Naade kan vel tænke, Kælder og Køkken dem raade de for. Jeg kan ikke nægte, at jeg jo forlængst er led herved. Men det er mit Haab, at de ikke kan gøre mig noget, uden at det er saa beskikket af Gud."

Medens Enkedronningen saaledes de sidste Dage paa Koldinghus kun nød uhyggelige Maaltider i sin Ensomhed, var der des mere Liv paa den unge Konges Kammer. Her mødte Regeringsraaderne, Rigsraadet, Henrik Ranzau og hans Søn Gert. Raadslagningen drejede sig om, hvorledes man bedst burde bekæmpe Enkedronningen. Heri var alle enige.

Saae man nøjere til, var der dog under det smilende Dække en frodigt opspirende, gensidig Bitterhed. Henrik Ranzau følte sig ikke vel[1] blandt disse sejrrige Rigsraader, og han anede maaske allerede nu, at Enkedronningens Mistillid til Ranzauerne var slaaet an hos den unge Konge, der ogsaa var nøjeregnende i Pengesager. Gert Ranzau var kommen paa spændt Fod med Christian den Fjerdes højre Haand i Hertugdømmerne, Henrik Rammel, hvem Kongen naadigst havde skænket et Gods dernede, større end Lensmanden i Flensborg fandt det heldigt at give en Ikke-Ranzau[2]. Rigsraaderne endelig fornam, at den Magt, de havde plukket til Kongen i Hertugdømmerne, nu nærmest laa hos hans smidige fordums Hofmester.

Under disse Omstændigheder fik den Sejr, som Rigsraaderne havde vundet ved Enkedronningens Fordrivelse, en blandet Bismag. Den blev ikke heller forfulgt ud til sine yderste Yderligheder. Man fortsatte ikke, som man var begyndt. Hun blev ikke selv tilsidst med Vold og Haan jaget bort. En taktfast Haand greb ind og hindrede videre, usømmelige Optrin. Hvo det var, der havde Sindighed og Kraft nok hertil, vides ikke. Man kunde gætte baade paa Henrik Rammel og Niels Kaas, eller maaske endog paa Christian den Fjerde, hvis egen naturlige Følelse maatte tilsige ham Hensynsfuldhed. Dog bar ogsaa Enkedron-

ningens forstandige Optræden sin Part af Æren for, at Skinnet nogenlunde blev bevaret.

Hun opgav nemlig den mest udfordrende Maade at drage afsted paa: ned til Hertugdømmerne. Klostret Cismar havde siden Slutningen af Januar[1] staaet rede til at modtage hende. Men hvis hun i dette Øjeblik var dragen did for derfra at fortsætte Kampen, vilde hun sikkert have vakt en ny Storm af Forbitrelse mod sig, og kunnet hidføre de betænkeligste Følger baade for sig og Johan Adolph, som havde overladt hende dette Smuthul. Hendes Ophold dèr var heller ikke længer nødvendigt. Det gik jo nu mod den mildere Aarstid, og naar Søen ikke var tillagt, var Forbindelsen med Meklenborg og Kejseren fuldt saa nem fra Falster. Hun valgte da at drage til sit „Livgeding".

Selve Bortrejsen fra Koldinghus synes da at være foregaaet under Iagttagelse af passende Former. Allerede tidligere havde det været bestemt, at Hoffet henimod Midten af Marts skulde forlægges til Sjælland, og „Nattelager" til Christian den Fjerde, Enkedronningen og Børnene var i den Anledning bestilt i Middelfart, Odense og Nyborg[2]. Nu enedes man om, at Enkedronningen — saa langt fra at drives bort fra Koldinghus med Magt — tværtimod skulde blive endnu et Par Dage dèr, efter at Hoffet var bortrejst. Om Fredagen skulde Christian den Fjerde og hans Følge drage afsted. Først Mandagen efter skulde Enkedronningen bryde op med Børnene og indhente Kongen paa Fyen, hvor han havde lovet at vente paa dem i Nyborg, saa at de i Forening kunde foretage Turen over Bæltet.

I et blødt Øjeblik paa Koldinghus var Christian den Fjerde gaaet endnu videre i sine Løfter og havde lovet Moderen at ville følge hende lige til hendes „Livgeding". Herom skrev hun dog til sin Fader: „Han har lovet mig, at han vil drage med mig til mit „Livgeding". Om det ogsaa skeer, vil Tiden vise. Rigsraaderne seer det ikke gærne, det veed jeg vel"[3]. — Udfaldet viste, at hendes Tvivl var berettiget.

40

Da det store Rejseselskab var landet i Korsør, skiltes de, der skulde til Falster ikke fra de andre, men Enkedronningen fulgte efter Aftale med Christian den Fjerde til Frederiksborg og Kronborg for at „pakke sit Tøj". Nykøbing Slot var jo nemlig endnu ikke i Stand til Beboelse. Skøndt næsten færdigt fra Bygmesterens Side, var dets Indre ikke stort anderledes, end da hun tog det i Øjesyn 1588 og beskrev det saaledes: „Her er intet Bohave. Sengeklæder og Linned mangler næsten ganske, der er ikke et Par Lagener i Huset, som er mine egne, jeg maa laane alt hos mine Naboer" [1]. Det eneste, hun nu i Skyndingen havde kunnet skaffe til Huse, var Øl, idet hun, da Faren for at fortrænges fra Hoffet nærmede sig, betænksomt havde skrevet til Meklenborg om at hidsende en Brygger med Fade og Tønder, saa at der straks kunde tages fat paa Brygning [2]. Alle hendes Ejendele fra dengang, hun selv havde haft et Hjem, stod endnu paa Frederiksborg og Kronborg som i Frederik den Andens Tid.

Under Indpakningen, der maatte rive op i saa mange gamle Minder og kunne gøre Indtryk selv paa et ungt Sind som Christian den Fjerdes, synes Forholdet mellem Moder og Søn for en Stund at have været hjerteligt. Men det gik atter her som tidligere. Politiske Begivenheder kom imellem og hvirvledes op, saa at Hjertets naturlige Tilskyndelser gik i Glemme.

Der var først Forholdet til den kejserlige Kommission. Christian den Fjerde havde i sin Tid skrevet baade til sin Bedstefader og sin Svoger [3] og anmodet dem om at bevæge hans Moder til, indtil videre at afholde sig fra al Indblanding i Hertugdømmernes Regering. Begge havde de svaret [4], at det ikke sømmede sig dem, som Medlemmer af Kommissionen, underhaanden eensidigt at paavirke den ene af Parterne. Men Henrik Julius havde i sit Svar tillige udtalt, at han var led og ked af den hele Sag, men forgæves havde anmodet Hertug Ulrik om paa egen Haand i Mindelighed, forud for al Kommissionsmøde, at bilægge Sagen. Ved denne aabenhjertige Meddelelse havde han i Virkeligheden

tilstaaet sit Frafald og givet Kongen nyt Mod til at svare afvisende paa Stævningen[1], da den endelig kom.

Den synes at være indtruffen allerede førend Opbruddet fra Koldinghus, i hvert Fald var den Christian den Fjerde bekendt paa Frederiksborg. Herfra lod han den 29. Marts afgaa et temmeligt skarpt Svar[2], hvori han bebrejdede Kommissærerne, at de ikke havde forskaanet ham for en saadan Stævning, og endte med at erklære, at Fristen til at møde i Lybæk den 29. April var sat for kort, han forlangte Udsættelse til Skt. Hansdag. Hvad angik deres Opfordring til i Mellemtiden at lade Enkedronningen beholde Styrelsen i Hertugdømmerne, saa vilde han kort og godt meddele dem, at han ikke agtede at afgive en eneste af sine vel erhvervede Rettigheder i Hertugdømmerne, mindst den ham tilkommende Regering.

Straks efter at have underskrevet dette Brev, forlod Christian den Fjerde Frederiksborg og drog paa Jagt. Om Aftenen udstedte han fra „vort Jagthus Wartho“ en Befaling til Henrik Ranzau om ikke at give Møde for Kommissionen førend paa Skt. Hansdag[3]. Desforuden underskrev han — og det var vistnok Grunden til hans pludselige Bortrejse fra Frederiksborg — et Brev med pinlig Besked til Moderen, som han havde forladt paa Frederiksborg.

Hun havde i de samme Dage modtaget Post fra Meklenborg med Breve, baade fra hendes Kansler og fra hendes Fader. Dr. Sybrandt sendte hende Udkast til et passende Svar paa den haarde Skrivelse, som Christian den Fjerde den 22. Februar havde tilstillet hende fra Haderslev. Faderen udtalte sig mere i Almindelighed om de sidste Tiders triste Efterretninger. Særligt beklagede han, at Henrik Julius nu havde erklæret, at han ikke personlig vilde møde paa Kommissionsdagen. Med bedrøvet Hjerte havde Hertug Ulrik læst det Brev, som Christian den Fjerde havde sendt hende fra Haderslev. Hadefulde Mennesker gjorde Sagen jo længer, des værre. Han havde ikke ventet at skulle opleve den Dag, da hendes egen Søn skulde sende sligt et Brev. Hertugen havde gennemlæst Dr. Sybrandts foreslaaede Svar og syntes vel derom[4].

Enkedronning Sophia gjorde dog ikke straks Brug af det tilsendte Udkast. Hun afventede klogeligt Udfaldet af den anden Sag, der laa hende paa Hjerte, Svaret paa det skriftlige Spørgsmaal, hun havde rettet til Christian den Fjerde: Hvorledes man fremtidigt vilde forholde sig med hans Søstres Underhold. Det var dette Svar, som den unge Konge af gode Grunde ikke kunde ønske at overbringe mundtlig, og som derfor afgik i Form af Brev hin Aften fra Jagthuset Vartov.

I Brevet[1] meddelte Kongen sin Moder, at han i Anledning af hendes Spørgsmaal havde henvendt sig til Regeringsraaderne, men at der stadigt kun var to af dem til Stede, og disse kunde ikke paa egen Haand erklære sig om Sagen. Kun saa meget havde de sagt: at samtlige Rigsraader var forskrevne til Møde otte Dage før Pinse. Hvis hun til den Tid vilde sende en Befuldmægtiget og høre ad, vilde hun kunne faa Svar.

Det Brev, som Regeringsraaderne her havde ladet den unge Konge underskrive, levnede ham og hans Moder kun den nødtørftigste Ære. Hvor vidt han selv fuldt har følt dette, faar staa hen. Rigsraadets Eneret til Afgørelse var hævdet i yderlig Form, og hans egen Stilling temmelig utvetydigt jævnstillet med et almindeligt Buds. Enkedronningen følte sig i hvert Fald stødt ved Formen. Da hun langt om længe svarede, blev det, at et Sendebud fra hende var overflødigt, Rigsraadet kunde vel nok uden det erindre den Sag, hendes Søn havde forebragt[2].

Men med hin Besked i Christian den Fjerdes Navn var i hvert Fald tydeligt nok angivet, hvor lidet hun kunde vente sig til Børnenes Underhold. Hermed var ogsaa hver Anledning bortfalden til at vise yderligere Sagtmodighed. Nu skulde Kongen og Rigsraaderne have den Svarskrivelse, som Dr. Sybrandt havde forfattet efter alle Kunstens Regler og hendes Fader bifaldet. Hovedindholdet var følgende:

Paa Christian den Fjerdes „fremmede og unødvendige Skrivelse" fra Haderslev var ikke andet at svare, end hvad hun mundtlig alt havde sagt til de to udsendte Rigsraader. Da de, der havde raadet Kongen til at afsende et sligt Brev, kun stræbte efter at krænke hendes Højhed, hvorved Kongens egen uund-

gaaeligt ogsaa led Skade, fortrøstede hun sig til, at han tilbørligt vilde mindes, at sligt kun gik ud paa at skille Moder fra Søn. Indtil Kommissionen havde dømt i Sagen vilde han forhaabentlig bevare et sønligt Sindelag mod hende, og forskaane hende

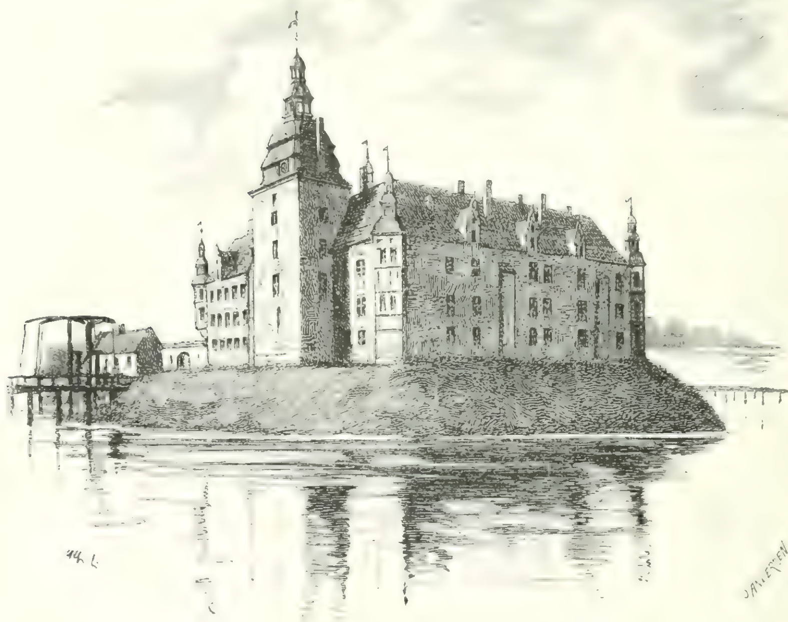

Fig. 17. Nykøbing Slot paa Falster.
(Efter Resens Atlas og Thurah: Den danske Vitruvius.)

for „slige ubegrundede, drøje Skrivelser, hvad ogsaa saa vel Guds Bud som Naturens Love bød ham“. Hun skulde altid vise sig imod ham som en tro Fru Moder[1].

Den 8. April afsendte hun dette Brev. Ganske kort efter forlod hun Frederiksborg for at drage til sit „Livgeding“. Kongen fulgte hende ikke efter Løfte derned.

41

Opholdet paa Nykøbing Slot (Fig. 17) under de fredelige Omgivelser, hele denne lille, nye Verden, hvor der var nok af Opgaver for hendes Virkelyst, alt dog indenfor den husmoderlige, jorddrotlige Ramme, virkede mildt og beroligende paa Enkedronning Sophias anspændte Sind. „Det vil falde mig svært, førend jeg kommer til Rette med min Husholdning, men det vil nok give sig", skrev hun fortrøstningsfuldt til Faderen[1].

Ikke uvittigt gjorde hun op med Fortiden i følgende Udtryk: „Om Rigsraaderne kan blive rigere, nu da jeg er fra Hoffet, vil Tiden vise." Og Glæden ved de nye Forhold aflokkede hende det betegnende Hjerteudbrud: „Jeg takker Gud, at jeg er fra dem! Og om nogen vilde give mig ti tusende Daler om Aaret, for at jeg skulde blive hos dem paa samme Maade som hidtil, jeg vilde ikke gøre det."

Ved Enkedronningens Bosættelse paa sit „Livgeding" var ikke blot Parterne blevne fjernede fra hinanden, men selve Hovedpunktet i Striden mellem Rigsraadet og hende var bortfaldet. Deres indbyrdes Mellemværende indskrænkede sig nu til det mere underordnede Spørgsmaal om Frøknernes Underhold. Den afgørende Kamp derimod stod mellem Christian den Fjerde, som myndig og regerende Hertug, og hans Moder om Regeringen i Hertugdømmerne.

Men hele denne Strid vedkom jo ikke længer det danske Rigsraad, efter at Christian den Fjerde selv var bleven myndig og havde overtaget Styrelsen dernede. For saa vidt kunde Rigsraadet nu have forholdt sig roligt. De enkelte Rigsraader havde dog under den lange, bitre Kamp samlet for meget Nag til Enkedronningen, til at de nu pludseligt skulde holde inde. Da hun vel var fordreven, gik man angrebsvis til Værks.

I Maj Maaned 1594 samledes Rigsraadet til Herredag i København. Her var nok af Spørgsmaal vedrørende Enkedronningen, selv i hendes Tilbagetrukkenhed. Hvor myndig en Holdning indtog hun ikke fremdeles! Alle mindedes de vistnok, hvorledes hun for ikke lang Tid tilbage havde forbudt, at der i

hendes „Livgedings" Skove maatte hugges Træ til Flaaden, om det saa blot var til „Knæer" og „Indholter"[1]. Næppe var hun nu kommen derned, førend hun sendte følgende, udfordrende Brev[2]:

Vi kunne Eders Kærlighed venligt og moderligt ikke forholde, at en tre eller flere Dage, efter at Vi er komne hid til vort „Livgeding", har Henrik Gøye understaaet sig at jage paa vore Enemærker og skudt en Hare. Da han er bleven alvorligt tiltalt herfor paa Jagten af vor Grænse- og Skovrider, just som han havde skudt Haren, har han vel opfanget sine Hunde, men straks samme Dag nær Stadtager igen af Trods og Overmod løst sine Hunde paa vor Skovgrund, og dèr af sit onde Hjertes Lyst jaget paany. Hvad for Overmod, der vises Os paa vore Ferskvandssøer af ham og hans Tjenere, erfarer Vi daglig, og derom vidner de hele Kurve fulde af Fisk, som vor Grænserytter nylig fratog hans Fisker paa vor Sø.

Eders Kærligheds Højhed lider ved sligt lige saa meget som vor. Vi lever derfor i det Haab, og beder venligt og moderligt om, at Eders Kærlighed vil hindre sligt. — Skulde det mod Forventning vedblive, og det forundes Henrik Gøye at fortfare i sin Modvilje, saa vil Eders Kærlighed lettelig forstaa, at Vi har andre Midler ved Haanden, som Vi dog gerne vil spare. Men hvis Vi da nødes til at optræde alvorligt, og ham da vederfares Skam, skal han sig derfor ikke beklage over Os, hvilket Forbehold Vi herved udtrykkeligt og slutteligt ville have Os taget.

— Hvad var dette dog for en Maade at udtrykke paa, at der var Tvivl om rette Markeskel mellem hendes og Henrik Gøyes Jorder, hvorom hun kort forinden havde tilskrevet Arild Hvitfeld for at bede ham ved et Møde paa Stedet at fastsætte den rette Grænse![3] Og hvorfor henvende sig til Christian den Fjerde om sligt! Hun vidste jo meget vel, at han ikke havde noget at gøre med den Sag, men at det var Rigsraaderne, der var de styrende. Hun vilde nok ikke mere forhandle med Rigsraaderne! De var blot Luft for hende! Men de skulde lære hende, at de var mere end Luft; hun skulde komme til baade at skrive og trygle, og endda faa Nej af dem.

Spørgsmaalet var blot, hvilken Sag der vilde være hende ubehageligst. Hun havde lige siden sidste Efteraar[1] ladet sin Faders Bygmester, Philip Brandin, arbejde med Kraft paa Fuldendelsen af Nykøbing Slot. For at fremme Værket havde hun endog indladt sig paa selv at staa i Forskud for store Summer. Nu kunde hun jo se, naar hun fik de Penge igen. Hun skulde faa Lov til at skrive mangt et Brev til Rentemesteren, førend den Sag blev bragt i Orden[2].

Saa var der Spørgsmaalet om Døtrenes Underhold, hvilken Sag jo skulde for paa Herredagen. Simplest vilde det maaske være slet ikke at behandle den, da hun havde undladt at efterkomme Regeringsraadernes Opfordring til at sende en befuldmægtiget til Herredagen med fornyet Ansøgning til Rigsraaderne. Her omgik imidlertid Enkedronningen dem. I sidste Øjeblik synes hun at være bleven opmærksom paa denne Fare og skrev derfor den 1. Juni et Brev til Christian den Fjerde med Anmodning om, at han vilde forebringe Sagen for Rigsraadet og begære skriftligt Svar[3].

Afskaarne fra at lade Sagen helt falde, maatte Rigsraaderne nøjes med at tilbyde det mindst mulige. Christian den Fjerde kunde den 9. Juni svare sin Moder[1], at de paa hans Erindring havde erklæret, at det aldrig havde været Skik, at Riget efter Kongens Død skulde bidrage til Frøknernes Underhold; disse havde altid opholdt sig hos deres Moder. Dog var Rigsraadet villigt til, i Overensstemmelse med det Aar 1591 gjorte Tilbud, at ville yde de to unge Frøkner Klæder, indtil Kongen blev myndig.

Naar Rigsraaderne her viste dog nogen Imødekommen, saa var det uden Tvivl, fordi Hovedangrebet skulde staa paa et andet Punkt. Det var allerede foretaget, da Enkedronningen opskræmmet skrev ovennævnte Opfordring til Christian den Fjerde for ikke ogsaa her at blive forfordelt.

42

Længe efter sit Giftermaal havde Frederik den Anden, Aar 1585, tilskiftet sig Bønnitgaard paa Falster med tilliggende Gods fra Peder Gyldenstjerne, mod Gods i Nørrejylland[1]. Og kun en Maanedstid før sin Død havde Kongen yderligere tilskiftet sig Torkildstrupgaard med tilliggende Gods, ligeledes paa Falster[2]. Døden overraskede Frederik den Anden, førend dette sidste Mageskifte helt var blevet ordnet. Af foreliggende Skødebrev, saa og af mundtlige Vidnesbyrd, fremgik det dog imidlertid klart, hvad der havde været Kongens Vilje, og Mageskiftet ordnedes endelig i September 1589 saaledes, at den tidligere Ejer, Henning Sparre, fik i Vederlag den ham tilsagte Forlening paa Livstid i Norge.

Frederik den Andens Hensigt med disse to Mageskifter var tydeligt nok at ville frede den kongelige Vildtbane paa Falster. Det sidste Mageskifte foretoges endog ikke helt frivilligt fra den tidligere Ejers Side. Som Afstaaelsesbrevet udviser, bestod en Del af den Erstatning, han modtog, deri, at Kongen frafaldt Tiltale mod ham, fordi hans Folk havde jaget paa den kongelige Vildtbane. Men ligesaa troligt var det — hvad Enkedronningen paastod, og de Mænd, der havde staaet Kongeparret nær, gav hende Medhold i — at Frederik den Anden tillige havde tilskiftet sig alt dette Jordegods paa Falster for dermed at forbedre og afrunde sin Hustrus vordende Enkeeje. Ved Frederik den Andens Død tilfaldt det hende da ogsaa altsammen uomstridt som Del af hendes „Livgeding".

Driftig som Enkedronning Sophia var, omfattede hun Bønnitgaard med særlig Interesse. De Parke og Fiskedamme, som hun straks lod indrette forskellige Steder paa Falster[3] og forsyne med alle Slags Fiske samt Krebs i Skokketal fra Meklenborg[4], synes især at være lykkedes paa Bønnitgaard. „Jeg har dèr ladet indrette Damme, som jeg ellers ikke har i dette Len og heller ikke kan faa lavede"[5]. Gaarden selv synes at være bleven dreven som en Slags Mønstergaard af Hollænderen Claus Johansen, hvem hun tilsidst gav den i Forpagtning for trehundrede Daler aarligt[6].

Alt dette forelaa, da Rigsraadet i Maj 1594 besluttede sig til at ramme Enkedronningen føleligt ved at fratage hende de tvende Godser Bønnitgaard og Torkildstrup. Til Paaskud benyttedes, at samme Godser, der jo først var erhvervede af Kongen Aar 1585 og 88, selvfølgelig ikke fandtes omtalte i Livgedingsbrevet af 1572. Begge Godser blev da paa Herredagen bortforlenede til Johan Barnekov, som deraf skulde svare tohundrede Daler aarligt samt to Tredjedele af de uvisse Indtægter, ligesom han skulde stille to „geruste Heste“ [1]. — Fremtidigt maatte Enkedronningen og hendes Grænserytter se at finde sig i, om saa fremmede tog „hele Kurve fulde af Fisk“ i Søerne.

Det var lykkedes Rigsraadet at ramme Enkedronningen paa et saarbart Punkt. Hun skrev straks til sin Fader [2] i stærke Udtryk om det skete. „Kunde de tage alt, hvad jeg har, fra mig, de gjorde det“! Og med Rette klagede hun over, at Rigsraadet nu anvendte den Fremgangsmaade — som hun jo iøvrigt selv ogsaa brugte — at lade fuldstændigt, som om den anden Part ikke var til. Ikke et Ord havde man meddelt hende om, at begge Godser var hende fratagne og bortforlenede til en anden. Kort efter skrev hun ligeledes til Christian den Fjerde [3], fortalte, hvad der var kommet hende for Øre, og bad ham hjælpe hende mod Rigsraadet. Saavel Niels Kaas som Christoffer Valkendorf kunde bevidne, at Frederik den Anden udtrykkeligt havde tilbyttet sig disse Goder for at forbedre „Livgedinget“ og sikre hende imod at komme i Trætte med adelige Naboer.

Hertug Ulrik var den hurtigste til at ile hende til Hjælp. Han skrev allerede den 3. Juni baade til Kongen og til Rigsraadet [1], saa at hans Brev til Christian den Fjerde naaede næsten samtidigt med Enkedronningens Beklagelse. Indtil Svar kunde komme, søgte han at holde Humøret oppe hos sin Datter ved allehaande Smaavenligheder. I Datidens snirklede Stil lød hendes Tak saaledes: „At Eders Naade ogsaa har sendt Os Krebs og Jordbær, derfor ere Vi venligst taknemmelige, ville og nyde de samme ved guddommelig naadigst Beskikkelse til Eders Naades Amindelse, og med al datterlig Velvilje hele vor Levetid af Hjertet og ganske gerne forskylde“ [2].

Den 29. Juni afgik tre Svar fra København. Christian den Fjerde skrev til sin Moder og til sin Bedstefader, Regeringsraaderne blot til Hertug Ulrik[1]. Indholdet af alle tre Breve var omtrent et og samme. Godserne stod ikke omtalte i Livgedingbrevet. Enkedronningen havde ganske vist hidtil haft dem, men kun ifølge Regeringsraadernes særlige Imødekommen, for hvilken disse atter havde at staa det samlede Rigsraad til Rede og Ansvar. Da der nu burde ydes Rostjeneste af disse Godser, da ifølge Privilegierne Adelen havde Ret til at forlenes med saadanne Len, og da endelig Rigsraadet havde erfaret, hvilke Ulæmper der opstod, naar nærmeste Købstæder ikke stod under en kongelig Lensmand, saa havde det samlede Rigsraad bortforlenet nævnte Godser til en Adelsmand, en Beslutning, som det ikke tilkom Regeringsraaderne nu, da de fleste Rigsraader var rejste hjem, paa egen Haand at ophæve.

43

Det var en ejendommelig Dag, paa hvilken Regeringsraaderne affærdigede disse Breve. Ikke uden Grund stod under deres egen Skrivelse kun de tre Navne: Jørgen Rosenkrans, Sten Brahe og Manderup Parsberg. Thi samme Dag, Lørdagen den 29. Juni 1594, døde Regeringsraadets ypperste Medlem, Kongens Kansler, Niels Kaas.

Hvilke Virkninger dette Dødsfald kunde medføre, var ikke let at overse. For Hertug Ulriks Tanke stillede sig, da hans Datter havde meldt ham Begivenheden[2], straks en i Forgrunden: nu maatte Rigsraadet sammenkaldes paany. Men saa vilde ogsaa hermed bortfalde det af Regeringsraaderne brugte Paaskud til ikke at søge Beslutningen om Godserne paa Falster ophævet. Utrættelig gik han i Ilden paany. Endnu engang sendtes Ilbud over Gedser og Nykøbing med Breve til Christian den Fjerde og Rigsraaderne[3].

Det var paa høje Tid, at der iledes til Hjælp, thi Johan Barne-

kov havde allerede sendt Bud til Enkedronningen og udbedt sig Svar paa, om hun vilde afstaa ham Godserne eller ej[1]. Og allerede den 22. Juli var det blevet befalet Arild Huitfeld og Henrik Lykke at begive sig til Falster og overlevere de omspurgte Godser til Johan Barnekov[2]. Det var kun Galgenfrist, naar Enkedronningen havde ladet Johan Barnekov svare, „at hun ikke var at faa i Tale og hendes Lensmand bortrejst“.

Den 29. Juli kom Hertug Ulriks Breve til København, og Rigsraadet, der havde Hast, svarede allerede samme Dag[3]. Rigsraadet havde levet i det underdanige Haab, at, da Sagen var bleven saa tydeligt fremstillet i sidste Brev, Hertugen ogsaa vilde have indset, at det ikke sømmede sig at gøre nogen Forandring i det vedtagne, og derfor fritaget Rigsraaderne for videre Anmodning. Da Hertugen ikke des mindre havde genoptaget Spørgsmaalet, skulde man til hans Indvendinger bemærke: Rigsraadet erindrede meget vel Omstændighederne ved de paagældende Mageskifter. Men for Hertugens Paastand, at Kongen skulde have foretaget dem alene Dronningen til Bedste, forelaa der desværre ikke mindste skriftlige Bevis. Ellers vilde et saadant have kunnet afgive et forønsket Forsvar overfor Konge og Stænder for, at Rigsraadet lod Enkedronningen beholde Godserne. Da den salig Kansler, til hvis Vidnesbyrd Hertugen henviste, heller ikke havde gjort noget saadant gældende mod den tagne Beslutning, maatte denne fremdeles blive staaende ved Magt.

Derimod var det en ren Misforstaaelse, naar Hertugen satte denne i Forbindelse med de sidste Tiders Rivninger. „Thi ihvorvel Rigsraaderne ganske uforskyldt og uventet var blevne angrebne i mange Skrivelser med bitre og forkastelige Ord, hvilke de som ærlige Mænd med Føje havde ladet sig i højeste Grad gaa til Hjerte, saa havde de dog, langt fra at ledes af nogen Iver, altid lagt deres underdanigste Vilje for Dagen paa en Maade, som de kunde svare til for Dronningen og Hvermand“. De bad derfor Hertugen ikke optage unaadigt, at det i denne Sag ikke blev anderledes.

Da Christian den Fjerde Dagen efter havde skrevet nogle

pæne Ord til sin Bedstefader[1] om, at „han billigt lod det blive herved og ikke vilde trænge Rigsraaderne videre“, afgik begge Skrivelser syd paa den vante Vej over Gedser. Paa Nykøbing Slot ventede Enkedronningen Udfaldet med Spænding. Medens Budet bedede, aabnede hun hemmeligt begge Breve, læste dem og skrev skyndsomst et Par Ord, som Budet fik med, da han straks efter red videre.

I dette Brev til Faderen[2] undskyldte hun sin Fremfærd med, at hun gerne vilde vide Udfaldet, men ingen maatte kunne bevise, at hun vidste det. Hendes Plan var fremdeles at lade uvidende om alt, og i Kraft heraf under ingen Omstændigheder at indlade sig paa at aflevere Godserne. Denne Rolle vilde hun ventelig snart faa Anvendelse for, da Johan Barnekov og en Del andre Adelsmænd antoges at ville møde samme Aften ved Bønnitgaard.

Enkedronningens Plan kunde være meget god, hvis Rigsraadet ikke vilde give hende nogen som helst Meddelelse. Men den slog ikke til, da Rigsraadet fandt paa en Udvej, der fritog for skriftlig Henvendelse og dog svarede til lovlig Forkyndelse. Den 9. August mødte Rigsraad og Rigens Kansler, Arild Huitfeld (Fig. 18), samt Lensmanden paa Vordingborg, Henrik Lykke, paa Nykøbing Slot og berettede Enkedronningen, at de af Rigsraadet havde faaet Befaling til at anvise Johan Barnekov Godserne Bønnitgaard og Torkildstrup[3]. Formen var snildt valgt; man undgik herved at tale officielt til Enkedronningen, thi af de to Udsendinge var den ene jo ikke Medlem af Rigsraadet og kunde altsaa ikke være dettes Ordfører. Men samtidigt opnaaede man ikke blot at meddele hende Beslutningen, men ved selve Rigens Kansler at faa den udført med det samme, idet de udsendtes Forretning jo bestod i at fratage hende Godserne.

Enkedronningen svarede dem, at ganske vist var de to Godser ikke nævnede i Livgedings-Forskrivningen, men begge de Herrer og alle Rigsraaderne vidste ligesaa godt som hun, at Frederik den Anden ikke havde mageskiftet sig dem til af nogen anden Grund end, for at hun engang skulde nyde dem sammen med det øvrige „Livgeding“. Hun maatte imidlertid finde sig i, at

Fig. 18. Arild Huitfeld, Rigsraad og Rigens Kansler.
(Efter Haelwegs Stik i Folio-Udgaven af Danmarks Kroni[illegible])

man nu vilde berøve hende dem. Men hun havde overtaget dem til sædvanlig Tid, 1. Maj, og det var nu udenfor Tiden. Hun begærede derfor, at man vilde lade hende beholde dem Aaret ud.

Arild Huitfeld og Henrik Lykke synes at have vaklet. Først svarede de vistnok Nej til Enkedronningens Begæring og begav sig i hvert Fald ud for at foretage Overleveringen. Men noget efter vendte de tilbage og tilbød at forebringe Rigsraadet hendes Anmodning. Da de atter forlod Nykøbing Slot, var Enkedronningen fremdeles i Besiddelse af Bønnitgaard og Torkildstrup.

Det var en aldeles utilgivelig Svaghed af en gammel Rettens Haandhæver, som Arild Huitfeld, og en betroet Lensmand, som Henrik Lykke, der for kun fjorten Dage siden havde faaet Taknemmeligheden opfrisket, idet Niels Kaas's efterladte Len Lekkinge var bleven lagt til Vordingborg[1]. De fik da ogsaa nogen Tid efter en alvorlig Røffel. Den 3. September tilkendegav Regeringsraaderne dem i et af Kongen underskrevet Brev[2], at det kom ham „meget sælsomt og underligt for, at hans Befaling, saavelsom hvad Rigsraadet derom havde forordnet", ikke af dem var blevet efterkommet og forrettet. Det befaledes derpaa de tvende Rigsraader, Absalon Gjøe og Arild Huitfeld, straks at overlevere Bønnitgaard og Torkildstrup til Johan Barnekov. Denne Gang hjalp ingen Udflugter.

44

Midt under dette Sammenstød mellem Enkedronning og Rigsraad var, som ovenfor berørt, Niels Kaas gaaet bort. Intet Under, at han var ældet før Tiden og ved sin Død, skøndt kun 60 Aar, en udlevet, udslidt Mand. Thi paa ingen havde de sidste Aars Strid gjort saa pinligt Indtryk som paa ham, der ifølge sine Forudsætninger havde hjemme i begge Lejre.

Han hørte til hin mærkelige Skole af danske Statsmænd, der skabte Danmarks sidste Stormagtstid og selv skabtes af den.

Johan Friis, Peder Oxe, Niels Kaas og Christoffer Valkendorf udgjorde de ypperste iblandt dem. Alle bar de i sig som skjult Forudsætning Mindet om Danmarks Fornedrelse, den Gang da Landet to Gange i Rad var blevet et Bytte for holstenske Hertuger og deres Mænd. Derfra denne Trang til at hævde ikke blot Rigernes, men netop Danmarks Storhed, denne stadige Drift til hos Kongen, hos Standsfæller, hos hele Folket at faa udludet de fremmede Bestanddele. Alle havde de, hvor luthersksindede de end ellers monne være, en katolsk Erindring om kongelige Raadgiveres Pligt til ugift Stand. Kun Peder Oxe bukkede under, da han kunde ægte Vallø.

Særligt naar man betragter deres personlige Svagheder, træder Niels Kaas's Billede renest frem. Han ejede ikke Johan Friis's frodige Mangfoldighed eller Peder Oxes dristige Genialitet; men Egennytte udgjorde aldrig en Nævner i hans Brøk. Han besad ikke Christoffer Valkendorfs fremstormende Kraft, men havde heller ingen ubesindig Glubskhed at angre. Mild, stille og beskeden syntes han af Naturen bestemt til en underordnet Virksomhed. Hans Forretningsdygtighed, varme Interesse og Omstændighedernes Magt førte ham imidlertid fremad. Og før end man ret vidste af det, stod han som den forreste. Beskeden som forhen, men inde i alt. Fordringsløs og dog fyldt af en indre Glød. Stærk i den Overbevisning, som han kærligt og utrætteligt søgte at bibringe enhver, Troen paa den simple, selvindlysende Sandhed, at Danmark altid havde Ret.

Det var en Mand for Frederik den Anden. Saa trofast og paalidelig en Kansler skulde man lede længe efter; altid rede, rammende Kongens Vilje uden Bral og uden Bagtanke, en ypperlig Pasgænger, kun lidt vel ædru til Drik. Intet Under, at han ikke kunde undværes. Kun sjældent fik Niels Kaas Stunder at se til sin nyopførte Taarupgaard; han maatte helst følge med Hoffet. Men alt imedens han her voksede fast som Husstykke, paavirkede og paavirkedes han. Uformærkt blev Kongen fyldt med disse Synsmaader, der dagligt inddryppedes. Skondt ved utallige Baand dragen mod Syd, endte han med at se rent dansk paa Forholdene. Og for den ugifte Kansler, der dagligt var Vidne til

Frederik den Andens lykkelige Familjeliv, gled lidt efter lidt denne Konge, hvem han var inderlig hengiven, denne unge, elskværdige Dronning og hele den opblomstrende Børneflok over til at blive eet med Danmark.

Det lyder da ret troligt, baade at Frederik den Anden ved sin Død har nøjedes med at anbefale sin Hustru og sine Børn til den prøvede Kanslers Forsorg, og at Niels Kaas under Rigsraadets Forhandlinger paa Antvorskov skal have holdt paa, at Enkedronningen fik Del med i Formynderregeringen. Men ligesaa troligt lyder det, at da Rigsraadets Modstand herimod viste sig for stærk, og man blev de statsretlige, farlige Følger af en saadan Ordning vaer, det da var Niels Kaas, der brugtes til Talsmand overfor Enkedronningen, og at det væsentlig var hendes Tillid til ham, der bragte hende til at give efter[1].

Udenfor al Tvivl turde det være, at Overenskomsten, saaledes som den endelig ved Ulrik af Meklenborgs Mægling kom i Stand, fra dansk Side væsentlig var Niels Kaas's Værk. Netop denne Sondring mellem „Rigens“ og Familjens Anliggender maatte svare til hans Begreber om det i det givne Tilfælde billige. Og for hans Sind, hvor Kærlighed til Fædrelandet og Hengivenhed for Kongeslægten dækkede hinanden, maatte Farerne ved en saadan Ordning tage sig forsvindende ud.

Niels Kaas blev da ogsaa den, ved hvem Overenskomsten smukkest førtes ud i Livet. Det var intet tomt Mundsvejr, naar han havde indestaaet for, at hverken Enkedronningen eller den umyndige Konge skulde blive berøvede noget af, hvad der tilkom dem. Med største Omhu afvejede han, hvad der skyldtes dem, og hvad der skyldtes Rigsraadet, og, som om Frederik den Anden endnu usynligt var til Stede, fik han alt til harmonisk at bevæge sig om et tænkt, fælles Midtpunkt.

Der er noget sjældent tiltalende ved Synet af den milde Fasthed, den redelige Omsigt, den udmærkede Styrelse i Formynderregeringens første Aar. Ikke blot i de vanskelige Forhold til Udlandet, men i alle indre tillige, overalt, hvor Rivninger lykkeligt blev undgaaede, sporer man Kanslerens stille Sagtmodigheds Aand. Med Sagkyndighed og næsten pedantisk Omhu

gav han dog ikke Afkald paa en Tøddel af, hvad der tilkom Danmark, og med kvindelig Takt og Varme deltog han med Enkedronningen i det fine Spil om Frøknernes bedst mulige Giftermaal [1].

Formynderregeringens første Par Aar var Niels Kaas's lykkeligste Tid. Thi ikke blot saa han sit Værk trives, og hver Dag viste ham Frugten af hans Arbejde. Men det større Ansvar gav ham rigere Part af Glæden. Nu, da Frederik den Anden var borte, tilfaldt der Kansleren ligesom en ledig Lod ikke blot i de kongelige Bryderier, men i Velbehag ved Synet af de levende, Enkedronningens Virkelyst, de vel gifte Døtre, men først og fremmest den lovende unge Konge. Ved Synet af den kortklippede, blaaøjede, opvakte Dreng, flink i Latin, men fuldt ud dansk, lige opmærksom og ivrig paa Ridebane, Tøjhus, ved Byggeplan og ombord over Bæltet, brændende af Retfærds-Trang i en Raadsal, maatte der gennemstrømme den aldrende, ugifte Kansler en ubeskrivelig Følelse af bedstefaderlig Fryd og Fremtidshaab for Danmark.

Saa meget des stærkere ramte Slaget, da Værket brast, da de to Sider af det samme, Rigets og Kongehusets Interesser, gled ud fra hinanden, og Rigsraad og Enkedronning kun blev indbyrdes Fjender.

Niels Kaas søgte at bevare Enheden til det sidste, men forgæves. Han havde lovet sin afdøde Herre at ville værne hans efterlevende Hustru og sikre Sønnen uformindsket Magt. Han forstod, at hendes Bestræbelser gik ud paa at hævde Arveret og derved grundfæste d e t, som han selv var kaldet og villig til at styrke. Men samtidigt ikke blot forstod han sine Standsfællers Krav, men saae med Forfærdelse sin Dronning tankeløst bortkaste det Herredømme i Hertugdømmerne, som Danmark med Møje havde faaet opbygget, hørte hende kræve som et ganske naturligt Offer, at Prinsen, det første Pant i snart hundrede Aar paa dansk Kongedømme, skulde udleveres til tysk Opdragelse.

Niels Kaas veg ikke fra, hvad han ansaa for det rette. Men hvilken Vej af oprivende Smerte, førend han naaede til at for-

jage sin Herres, til ham betroede Enke fra det Sæde ved Hoffet, han selv var gaaet i Borgen for, og førend han kunde undergrave den unge Konges Opdragelse ved med eet at gøre ham, skøndt umyndig, dog myndig paa det allerfarligste Omraade,

Fig. 19. Niels Kaas.
Tegning af Alfred Larsen efter Maleri paa Rosenborg.)

nedbryde hans bedste Følelser ved at lære ham at haane sin Moder!

Niels Kaas manglede her de personlige Sikringsmidler: at kunne være ligegyldig eller at kunne tage Parti. Han følte og led med begge Parter. Man tager næppe fejl ved at tænke paa ham, naar der i Rigsraadets bitre Skrivelser saa ofte tales om Enkedronningens ædle Sind, der stod i Strid med hendes Færd. Men han lod sig ikke af disse Følelser lokke til at slaa af paa, hvad han fandt rigtigt. Netop denne Blanding af Blødhed og Fasthed udgjorde hans Styrke. Han var sammensat af modsatte

Bestanddele som hint Baand, der bandt Fenrisulven, og ligesom det holdt han efter Evne sejgt og sikkert sin Tids onde Aander nede. Som Olje paa Havet reddede han sit Fædreland i en oprørt Stund.

Det blev hans Livs største Bedrift.

Men han selv bukkede under. Medens man sled i Lænken, sled man i ham, og trods al hans Ro og Blidhed, eller netop paa Grund heraf, maatte han blive opslidt. Uformærkt fortærede Sagtmodighedens stille Flamme ham selv. Han blev en Olding før Tiden. Men lige mild stod han der fremdeles, som det gamle Billed viser os ham: i den korte Fløjels-Kappe, med Handsken i Haanden ved Sværdhæftet, Hovedet lidt bøjet som i et afbrudt Nik, skaldet og furet.

Desværre er de bevarede Portræter af Niels Kaas (se I Bog Fig. 33) kun daarligt malede, vistnok Kopier efter et fælles, oprindeligt, der er gaaet tabt. De frister til eftergaaende Forskønnelse, hvorom hosstaaende Gengivelse (Fig. 19) ogsaa bærer Vidne.

Tør vi imidlertid fra Malerierne slutte til hans virkelige Ydre, ligger det nær at antage, at hans Ansigtstræk har været ret regelmæssige, men noget grove og træskaarne, forædlede af Alderen og vel til Slut beherskede af et roligt, klogt, vemodigt Blik, omstraalet af et Net af venlige Smaarynker over de dybe Furer. Ikke Øjet selv, men dette Parti omkring Øjet synes — som man af og til kan se hos dygtige og elskelige gamle — at have udgjort det mest ejendommelige i hans Ansigt: vinterskrumpet, jomfruskært, en sollys Plet Sandbund, hvor ikke blot Stormens Slag, men selv Smaabølgers lette Leg havde sat sine Mærker.

45

Endnu Herredagen ved Pinse 1594 havde Niels Kaas holdt ud. Skøndt syg, havde han daglig næsten en Maaned igennem ledet Raadets Forhandlinger og paa Retertinget forhørt Sager og afsagt Domme[1]. Men efter endt Herredag sank han sammen.

Han formaaede ikke at gaa den vante Vej fra sin Gaard i Sct. Gertrudstræde[1] gennem Rosengaarden til Slottet. Han maatte holde Sengen. Sct. Hansdag lod han holde Gudstjeneste i sit Sovekammer, modtog Nadverens Sakramente og beredte sig til at dø.

Et lille Træk, ret betegnende for baade hans Viljestyrke og personlige Elskværdighed, berettes fra denne Dag: „Efter at Tjenesten var holden, og de vilde tage Afsked, bad han dennem, som fremmede var, at de vilde blive til Maaltid, hvilket de og gjorde. Og dèr de lidet havde fortøvet, kom han ud af Kammeret, iført sine Klæder og satte sig til Bords, aad og drak noget med dennem og talede med dennem saa frisk, som om hannem intet havde skadet". Først da Rigsraad Jørgen Seefeldt kom til, fik denne ham bevæget til atter at gaa til Sengs.

Tre Dage efter, den 27. Juni, troede den syge at mærke, at hans Endeligt var nær. Han lod derfor Præsten, Magister Grønbæk, kalde, der kom og foresagde ham en Del Skriftsteder, passende til Øjeblikket. Det gik Niels Kaas som saa mange af hin Slægt, der med Reformatorerne havde ivret for Gudstjeneste paa Modersmaalet. Deres egen Dannelse svarede til andre Forhold. Fra Barndommen af oplærte paa Latin, var dette Sprog blevet dem et andet Modersmaal, hvori ikke blot deres videnskabelige Begreber men deres religiøse Følelser rummedes. Derfor, da Magister Grønbæk „holdt hannem paa Danske mange herlige Sententser for af det ottende Kapitel til de Romere, saa hørte Kansleren vel godvilligen, men siden repeterede dennem efter hannem paa Latine. Men efterdi Magister Isak fornam, at han havde Lyst til de Latinske, blev han og derved og altid paa Latine læste for hannem, hvilket hannem ogsaa var saare kært".

Imidlertid var der gaaet Bud til de andre Regeringsraader, og kort efter indfandt sig hos ham Jørgen Rosenkrans, Sten Brahe, Manderup Parsbjerg og Jakob Seefeldt. Alle uvedkommende vistes nu ud af Sygeværelset, og Døren aabnedes først for at indlade den unge Konge, da denne, udtrykkeligt anmodet af Niels Kaas om at indfinde sig[2], tilfods kom did fra Slottet.

Over dette Afskedsmøde med dets Forhandlinger hvilede der, hvor travlt saa end Rygtet fik dermed, ikke uden Grund et Hemmeligheds Slør. Forsigtigt udtrykte Sjællands Biskop sig en Maanedstid efter ved Niels Kaas's Ligbaare i Frue Kirke: „Hvad deres Samtale haver været — uden Tvivl paa Hs. Majestæts og ganske Fædrelands Bedste — vide de gode Herrer bedst, som tilstede var".

En Beretning [1], hvorom ikke længere vides, fra hvilken af de paagældende den antoges at stamme, men hvis Hovedindhold bærer Sandsynlighedens Præg, giver dog meget nøje Oplysninger om, hvad Ord der ved denne Lejlighed faldt.

Ifølge denne Kilde benyttede Kansleren sin sidste Stund til endnu engang med Vægt at lægge sin unge Herre adskillige Sandheder paa Hjerte. Han bad ham først og fremmest altid mindes, at saa fremt han vilde prises som en from og gudfrygtig Konge, maatte han styre Rigerne med Naade og Retfærd. Han formanede ham til at agte Flaaden som Landets vigtigste Værn og derfor stedse holde den i ypperlig Stand. Han underviste ham om, hvilke Stater og Naboer han helst skulde holde Venskab med, og gav den unge Konge et kort Overblik over de bestaaende Forbund og Overenskomster med udenlandske Magter. Det var lutter Paamindelser, der — skøndt altid paa deres Plads i et Øjeblik som dette — dog fik dobbelt Betydning ved Frygten for, at en anden Indflydelse stod rede til at drage den Unge mod Syd og lære ham, at Landet, dets Væsen og Kraft, kun var Udstraaling fra Tyskland.

Tilsidst sagde Niels Kaas: „Jeg erindrer mig det Løfte, jeg gjorde Eders kongelige Majestæts Hr. Fader udi hans yderste, da jeg lovede med al Magt, Raad og Troskab derhen at stræbe, at den kongelige Krone skulde komme paa Eders kgl. Majestæts Hoved. Men nu er det Guds Vilje, at min tilstundende Død hindrer mig, at jeg ikke efter den salig Herres og Konges Befaling eller efter min inderlige Længsel og Attraa kan have den Naade og Lykke den paa Eders kgl. Majestæts Hoved selv at sætte. Derfor vil jeg dog nu gøre, hvad jeg formaar. Jeg leverer hermed Eders kgl. Majestæt udi egne Hænder Noglen

til den Hvælving, hvor inde den kongelige Krone med Sceptret, Sværdet og Æblet hidindtil, siden hans Død, har været forvarede. Og som Gud nu vil kalde mig fra denne Verden, saa vil jeg ingen anden levere dem til, uden til Eders kgl. Majestæt selv. Tager derfor Rigets Klenodier af Gud selv! og naar Tiden kommer, bærer Eders Krone med Pris og Ære, regerer Spiret med Visdom og Naade, fører Sværdet med Retfærdighed og Magt, og holder Æblet fast med Raad og Forsigtighed! Hertil hjælpe og styrke Eder Kongernes Konge og Herrernes Herre med sin Helligaand, for sin eneste Søns Jesu Christi Skyld! Gud velsigne Kongen!

Far nu vel Konge! far vel Riger og Lande! far vel al Verden! — Kom nu o Jesu, naar Du vil! jeg døer nu gladeligen."

Efter disse Ord greb den unge Konge hans Haand, takkede ham for hans store Tjenester og al hans Troskab, og tog straks Afsked.

Endnu stod kun et sidste tilbage. I de fire Rigsraaders Nærværelse dikterede Niels Kaas Præsten, hvad enhver af hans Tjenere skulde have efter ham. Derpaa tog han Afsked med Regeringsraaderne. Men efter disses Bortgang faldt det ham ind — kendt med Verdens Slethed og punktlig som han var — at Gyldigheden af selv et saaledes opsat Dokument kunde bestrides. Han samlede da sin sidste Kraft, stod op og udstedte Dokumentet under sin egen Haand og Segl, lovformeligt i alle Maader. Først nu havde han Lov til at hvile.

Lidt over et Døgn laa han hen, kendte endnu af og til en af de mange, der kom til hans Seng — „Arild Hvitfeld! jeg befaler Eder nu Gud almægtigste" — takkede sluttelig endnu engang alle, vendte sig saa om for at sove, sov trygt ind, men vaagnede ikke mere.

Ingen Hustru og Børn begræd Kanslerens Død. Men den føltes til Gengæld som et almindeligt Landetab. Det var en fælles Opfattelse, Sjællands Bisp gav Udtryk, da han ved Begravelsen i Frue Kirke tegnede den bortgangnes Billede i faa og simple Træk saaledes: „Han var en Mand, skænket og given

af Gud til at tjene sit Fædrenerige og at bruges udi verdslige og politiske Bestillinger, hvis Lige man ikke finder mange." „Udi daglig Omgængelse var han venlig og gesellig, ingen for god." . . . „Sin Herre og Konning haver han tjent aarle og silde saa vel som Undersaatter med al Troskab og Flittighed og haver været, saa at sige, en Træl udi denne Verden, saa at det ikke er at forundre, at han paa det sidste er bleven mat og træt" . . . „In summa, hans Død er os alle sørgelig og begrædelig, som og fast hver Ædel og Uædel noksom ved deres Graad giver tilkende. Og var han saadan en Rigens Mand, hvilken ikke vel paa denne Tid var at miste og ombære, den Stund vi endnu har en ung Prins og Herre. Gud give saadant ikke at være skeet for vore Synders Skyld"[1].

Kun eet Sted fandt den almindelige Stemning ikke Genklang. Det var paa Nykøbing Slot. Enkedronning Sophia havde for ofte mødt Niels Kaas som blot Rigsraadets Formand, til at ikke den trofaste Kanslers oprindelige Træk skulde være bleven udviskede. Kort og knapt meldtes nu blot Dødsfaldet blandt andre Nyheder til Meklenborg: „Og kan jeg Eders Naade ikke forholde, at Kansler Niels Kaas er død i Lørdags"[2]. Nogle faa Aars Begivenheder havde været nok til at slette den engang saa naturlige Eftersætning: Og beder jeg Eders Naade ikke svigte Eders Datter nu, da jeg ved denne trofaste Tjeners Død staar ganske alene.

Græd man i Frue Kirke og var man kold paa Nykøbing Slot, saa mødtes passende Sorg og haabefuld Fortrøstning hos den, der aldrig forglemte sig, Statholderen i Hertugdømmerne. Henrik Ranzau bragte sig selv i Erindring hos den unge Konge ved følgende „Mindeord"[3]: Jeg skrev i sin Tid til Kansler Niels Kaas og bad om forskellige historiske Aktstykker til Brug som Beviser i Eders Majestæts Sag for Kejseren. Jeg tillader mig at gentage denne Anmodning, da jeg dengang, rimeligvis paa Grund af Kanslerens Sygdom, ikke fik dem. „Gud veed, at Eders Majestæt i ham har tabt en tro Tjener, og Riget og Fyrstendømmerne mistet meget i den Mand. Jeg har været saa haardt bedrøvet, at

mange Mennesker, og jeg selv med, mente, at jeg vilde følge den salig Mand. Men det har, Gud været lovet! bedret sig med mig —."

46

Kansler Niels Kaas's Død var en Begivenhed af vidtrækkende Folger. Allerede samme Dag, da han var bortkaldt Kl. $3\frac{1}{2}$ Eftermiddag, udstedtes Breve til de fraværende Rigsraader, med Opfordring til i denne Anledning at samles i København senest den 13. Juli til et overordentligt Møde[1]. Alle mødte paa Lensmanden paa Aakiær, Kristen Skeel, nær, der muligt ved Sygdom var forhindret; han døde Aaret efter[2].

Det store Spørgsmaal, der forelaa, var jo: Hvad skulde der nu gøres? At fordele de ledigblevne Forleninger var let nok. Men hvorledes skulde man forholde sig med selve Kansler-Embedet? Var Rigsraadet overhovedet berettiget til af egen Magtfuldkommenhed at udvælge „Kongens Kansler"? Men hvis ikke, hvorledes skulde man da besørge de løbende udenrigske Forretninger? Hvo skulde forhandle med fremmede Gesandtskaber o. s. v.? — Kun eet vilde være den naturlige Løsning af alle disse Vanskeligheder: at erklære den unge udvalgte Konge for myndig.

Selv i Udlandet ventede man, at dette vilde ske. I Holland f. Eks., hvor man sikkert var godt underrettet om danske Forhold og vel ikke mindst om Kanslerens tiltagende Svaghed, der jo havde kunnet spores et Aar[3] og vilde kunne blive afgørende for Danmarks Udenrigspolitik — i Holland var Generalstaterne forberedte paa, at det Gesandtskab, som de afsendte til København i Maj 1594, maaske vilde komme til at overvære den unge Konges Kroning[4].

I sin Kanslers Forfald modtog Christian den Fjerde selv disse hollandske Gesandter. Ved et underligt Træf gav han dem Foretræde paa sit Kammer paa Københavns Slot den samme Torsdag, den 27. Juni[5], som han nogle Timer efter kaldtes ned for

at tage Afsked med sin døende Kansler. Var det muligt for den unge Konge, at udføre denne selvstændige Regeringshandling, uden at baade han og alle nærværende maatte komme til at tænke paa hans Overtagelse af Regeringen? Og da han kort efter begav sig fra Slottet ned til Sct. Gertrudsstræde, hvor besynderligt bar saa ikke Niels Kaas sig ad? Hvorfor overgav han Nøglen til Rigsklenodierne til den unge umyndige og ikke til den eneste rette Myndighed, de tilstedeværende Regeringsraader? „Jeg vil ingen anden levere dem til, uden til Eders kgl. Majestæt selv. Tager derfor Rigets Klenodier af Gud selv!" Hvad mente han med disse Ord? Var det blot en døendes Maade at tale paa, eller var det en politisk Anvisning i let forstaaelige om end forsigtigt afvejede Udtryk?

Men selv om Kansleren ikke vovede at udsige det, selv om de tre andre Regeringsraader stod tavse, raabte saa ikke Forholdene selv? Efter at man tvungen af Omstændighederne havde foretaget det afgørende Skridt, at erklære den unge Konge for myndig i Hertugdømmerne, var der saa overhovedet nogen anden Udvej end at lade ham overtage Regeringen ogsaa i Riget, nu da Vorherre selv gav Vinket? Det var ganske sikkert flere end de hollandske Gesandter, der i Tankerne saae ham snarligt kronet, da han Dagen efter Kanslerens Død gjorde et „stadseligt Gæstebud for dem i den lille Sal paa Slottet"[1].

Rigsraaderne samledes til det overordentlige Møde. Som sædvanligt savner vi Protokol over Forhandlingerne, men ingen kan være i Tvivl om, at disse for en meget væsentlig Del har drejet sig om det brændende Spørgsmaal, Kongens Myndigheds-Erklæring. En gammel Beretning staar da fuldt ud til Troende, naar den angiver denne Sag som Hovedgenstanden for Forhandlingerne paa Raadsmødet. Og de Former, hvorunder den meddeler, at dette skal være skeet, bære i Hovedtrækkene Sandsynlighedens Præg[2].

Ifølge denne Beretning skal der „være blevet bragt paa Bane paa Kongens Side" — altsaa foreslaaet enten ligefrem i Kongens Navn eller af hans Meningsfæller i Rigsraadet — at Christian den Fjerde nu skulde erklæres for myndig og selv over-

tage Regeringen. Forslaget begrundedes ved Henvisning til hans Forstand, hans alt overtagne Regering i Hertugdømmerne, hans Alder, henved atten Aar — Myndigheds Grænsen for Undersaatter og den allerlængste Frist for udenlandske Fyrster — endelig Kanslerens Død og Nødvendigheden af, at der beskikkedes en ny, hvad formentlig kun kunde udføres af Kongen. Fra modsat Side blev imidlertid „saa meget igen af andre forestillet, saa at intet blev deraf dengang. Thi de fleste af Rigens Raad vilde, at det skulde blive ved den Beslutning og Aftale, som var gjort Aar 1588."

Christian den Fjerde blev da altsaa ikke erklæret for myndig. Rigsraadets Bevæggrunde er lette at forestille sig. Forsamlingens Flertal satte uden Tvivl allerede af blotte Standshensyn Pris paa den opnaaede, usædvanlige Magt og ønskede næppe i Utide at give Afkald derpaa. Men hertil kom Frygt for netop i dette Øjeblik at overlade den til en ung og uerfaren Konge. Sandsynligheden talte for, at, hvis Christian den Fjerde nu blev myndig, vilde han enten komme i sin Moders og Bedstefaders Ledebaand — begge i Øjeblikket de farligste Modstandere af Landets og Rigsraadets Interesser — eller ogsaa vilde han lade Henrik Rammel blive den altformaaende i Danmark, ligesom allerede skeet var i Hertugdømmerne.

Ganske vist frembød Sagen sine Vanskeligheder, idet Christian den Fjerde jo var bleven myndig i Hertugdømmerne, saa at man nu kun havde ham i een Tøjle. Men bedre een end slet ingen. To Aars Paavirkning endnu under Rigsraadets Formynderskab maatte kunne fæstne hans Begreber om Rigets og Raadets Tarv. Alt burde derfor blive ved det gamle, Henrik Rammel holdes sønden for Kongeaaen og Enkedronningen forfølges selv paa Nykøbing Slot. Til en Begyndelse lod man, som vi har seet, den unge Konge underskrive en Afvisning til Ulrik af Meklenborg paa dennes fornyede Forestillinger angaaende Godserne Bønnitgaard og Torkildstrup[1].

Paa den anden Side dristede Rigsraadet sig dog ikke til at træde Kongens Rettigheder for nær ved paa egen Haand at besætte Pladsen som Kongens Kansler. Der blev ikke valgt nogen

Kansler istedenfor den afdøde Niels Kaas. End ikke en fjerde Regeringsraad blev indsat førend i Maj Maaned næste Aar, da Jakob Seefeldt endelig blev valgt[1], medens han i Virkeligheden synes at have besørget Forretningen lige siden Niels Kaas's Sygdom[2].

Denne overordentlige Varsomhed i Fremgangsmaaden tyder noksom paa, hvor forskelligartede Hensyn der var at tage. Foruden de alt anførte, gjorde der sig vel ogsaa en vis Frygt gældende for at beklæde en enkelt med Kanslerens Magt, ligesom ogsaa omvendt enhver maatte frygte for at betros denne Urias-Post, der nødvendigt maatte bringe vedkommende paa spændt Fod med Kongen. Kom saa hertil gensidig Skinsyge, der muligt turde have været Hovedgrunden til, at Pladsen som Regeringsraad ikke blev endelig besat, saa synes Rigsraadsmødet at have været meget bevæget eller dog spændt, ikke blot ved de foreliggende Spørgsmaals Vigtighed, men ved de stærke, modstridende Interesser, der holdt hinanden i Skak.

Udfaldet blev derefter. Af lutter Hensyn svarede man Nej til alt. Christian den Fjerde blev ikke erklæret for myndig; en ny Kansler blev ikke valgt; en ny Regeringsraad ikke indsat. Af Mangel paa Enighed om en ny Ordning, nøjedes man med blot at flikke og rimpe paa den gamle. Men denne blev ikke synderlig bedre derfor, Hullerne var for fremtrædende.

Det skortede tydeligt nok Rigsraadet paa friskt Handlemod. Ikke blot led Tiden for dets Formynder-Myndighed, og herved lammedes dets Kraft. Men det Skær af stædig Ubeslutsomhed og Gammelmands Gnav, der kom til at hvile over dets Virksomhed, svarede i Virkeligheden til givne Forhold. Jørgen Rosenkrans, som nu var Regeringsraadets og Rigsraadets anseeligste Mand, besad med al sin Hæderlighed ikke noget vidt Syn. Lidt træet, stiv og tør allerede fra Ungdommen af, kunde han nu, da han var over de halvfjers, umuligt skifte Natur. Ligesom han, gik ogsaa andre af de betydeligste Rigsraader paa Gravens Rand. Niels Kaas fulgtes i den nærmeste Tid af Hak Ulfstand, Jørgen Skram, Kristen Skeel og Jørgen Rosenkrans.

Var saaledes Rigsraadets Sejr paa Mødet tillige et Udtryk for

dets Svaghed, saa forholdt det sig omvendt for den unge Konges Vedkommende. Man havde ganske vist nægtet ham at blive myndig. Men samtidigt havde man, ved at lade Pladsen som Kongens Kansler henstaa ubesat, øget baade hans repræsentative Betydning og hans virkelige Magt ud over, hvad Forfatningen hjemlede. Det sidste Baand man endnu kun havde paa ham, var den Bitterhed man maatte være istand til at nære hos ham mod den fælles Modstander, Enkedronningen. I saa Henseende vovede Rigsraadet sig vidt ved denne Lejlighed.

Men, uden at Parterne maaske straks mærkede det, havde selv denne Forstaaelse mellem Kongen og Rigsraadet faaet en sprukken Klang. Der var ingen Niels Kaas længer til at indgyde den unge ubetinget Tillid. Og Afslaget paa Kongens Ønske om at blive myndig havde frembragt en usynlig Revne, som fra nu af Varme saa vel som Kulde kun bidrog til at udvide.

47

Under alt dette var den store politiske Strid om Besiddelsen af Hertugdømmerne gaaet sin Gang. Den af Kejseren nedsatte Kommission, bestaaende af Ulrik af Meklenborg og Henrik Julius af Brunsvig, der skulde dømme Parterne imellem og ordne Forholdene, var fremdeles i Virksomhed. Men denne Virksomhed var af en egen, sendrægtig Art.

Den 22. Oktober 1593 skulde Parterne være mødt for Kommissionen i Rendsborg, men Mødet maatte udsættes, og de stævnedes da til Lybæk den 29. April 1594[1]. Christian den Fjerde fandt imidlertid Fristen for kort og begærede Udsættelse til Skt. Hansdag[2]. Men denne Dag faldt Kommissionen ubelejlig, hvorfor Mødet fastsattes til Lybæk den 29. Juli[3].

Mod den saaledes valgte Tid havde Kongen ikke noget at indvende, men Stedet, en By udenfor hans Landomraade, forekom ham krænkende for hans Ære; han maatte derfor meget ønske, at en anden By, f. Eks. Rendsborg eller Segeberg, be-

stemtes til Mødested[1]. Kommissærerne kunde vel ikke gaa ind herpaa, men stillede ham dog Valget mellem Lybæk eller Hamborg, samt udsatte Mødetiden — da Fristen under disse Forhandlinger muligt var bleven noget knap — til fjorten Dage efter den 29. Juli[2].

Just denne Udsættelse kom Kongen overordentligt ubelejlig. Han havde allerede valgt sine Sendebud og ordnet det saa, at de ved Hjemkomsten skulde være tilstede ved højst vigtige Anliggender. Han maatte derfor anmode om, at hele Mødet udsattes ikke blot fjorten Dage men til den 14. Oktober[3]. Kommissærerne gik ind herpaa[4]. Og for at alle Hindringer nu kunde være bortryddede og frugtbar Forhandling forberedt, tilstilledes der Kongen forud efter Ønske Modpartens Indlæg.

Men det var ret Skade, at der blandt de mange Dokumenter, der medfulgte som Bilag, viste sig en paafaldende Ufuldstændighed, idet der manglede „en Instruktion og et Postskript". Under saadanne Omstændigheder fandt Kongen det ikke tilraadeligt at give Møde og tilmeldte efter moden Overvejelse Kommissærerne dette i sidste Øjeblik[5]. Hermed var hele Aaret 1594 gaaet.

Aar 1595 oprandt under lovende Udsigter, idet Parterne stævnedes til at møde den 17. Marts i Lybæk, og Christian den Fjerde fik en Ekstra-Opfordring til ikke at lade sig skræmme af en saa iigegyldig Mangel som den anførte, naar iøvrigt alle de afgørende Dokumenter forelaa[6]. Denne Gang var imidlertid Henrik Julius hindret i at kunne komme personlig og sendte derfor Befuldmægtigede. Under slige Forhold fandt heller ikke Hertug Ulrik det passende selv at indfinde sig og sendte ligeledes Befuldmægtigede, men vilde dog drage til en By i Nærheden for at være ved Haanden med Raad og Daad. Han opfordrede indstændigt Kongen til at gøre det samme, paa det at Sagen dog endelig engang kunde blive bragt til Afslutning[7].

Christian den Fjerde var villig hertil. Men som han skulde begive sig paa Vej — han opholdt sig just i Helsingborg — viste det sig, at „opsvulmede Vandstrømme og den farlige Vej søværts" rejste uovervindelige Hindringer. Hans Bedstefader, der

ikke var søstærk, forstod disse Grunde. En ny Mødedag ansattes da til den gode Aarstid, den 21. Juli 1595, fremdeles i Lybæk [1]. I sidste Øjeblik indtraf dog atter Forhindring om end fra en ny Side. Enkedronning Sophias Kansler, Dr. Sybrandt, der skulde møde paa hendes Vegne, afgik nemlig ved Døden, og hun maatte i den Anledning begære Udsættelse [2]. Et nyt Møde ansattes saa til den 10. November [3]. Heller ikke dette kom imidlertid istand, og hermed var Aaret 1595 gaaet.

Nu nærmede Tiden for Christian den Fjerdes Kroning sig med stærke Skridt. Selv Kommissionens mest haardnakkede Medlem, Hertug Ulrik, maatte nu ogsaa give tabt og nøjes med at foreslaa, at han, Enkedronningen og Christian den Fjerde, opgivende alt, hvad der hed Kommission og Kommissionsdom, skulde holde blot en personlig Sammenkomst og under denne ordne og udjævne den hele Strid. Han tilbød i denne Anledning at ville give Møde, hvorsomhelst Christian den Fjerde maatte ønske det, i Lybæk eller helt op i Hertugdømmerne om det saa skulde være, blot at det maatte finde Sted inden Fastelavn [4].

Hvor troligt end Hertugen bestræbte sig, lykkedes det dog ikke at undgaa Fastelavns-Skæret. Christian den Fjerde svarede nemlig tilbage, at et Besøg af Bedstefader selvfølgelig altid vilde være ham kært. Men han forstod ikke, hvorfor en særlig Overenskomst mellem ham og hans Moder skulde være nødvendig, da han ikke var sig nogen Strid med hende bevidst. Han maatte derfor først udbede sig skriftlig Besked om, hvad der skulde behandles og afgøres ved den foreslaaede personlige Sammenkomst.

Nu blev Hertugen for Alvor vred. Han svarede, at han ansaae det for unødvendigt at indlade sig i Ordstrid med Christian den Fjerde om selve Sagens Tilværelse. Han vilde blot af Hjerte ønske, at han selv i hele sin Levetid havde erfaret ligesaa lidt af Tvist og Strid mellem Moder og Søn, som denne sidste vidste at erindre [5]. Med denne bittersøde Ordveksel gik Sagen istaa eller rettere over til anden Art Behandling, idet

Kongen efter sit oprindelige Tilbud søgte at affinde sig med sine Brødre paa en for alle Parter tilfredsstillende Maade.

Vi har her fulgt Kommissionssagen et Par Aar frem i Tiden lige til dens Udløb i Sandet og faaet et Indtryk af den behændige Haand, der ledede den unge Konges Optræden under disse langt fra lette Forhold. Det var væsentlig Henrik Rammels Dygtighed, hvem det gode Udfald skyldtes[1]. Et lignende Held fulgte ham i Kampen ved selve Kejserhoffet. Fra sin tidligere Stilling som kejserlig Assessor ved Rigskammerretten i Speier var Henrik Rammel godt kendt med Forholdene her og vidste, hvad den kejserlige Regering lod sig byde. Naar Christian den Fjerde blot bevilgede rigeligt til Kamp mod Tyrkerne, „Türkensteuer", saa var det ingenlunde formeget forlangt, at Kejseren skulde tilbagekalde alle de udtrykkelige Befalinger, han selv havde udstedt for kort siden. Benedict Ahlefeldt og Dr. Winsheim sendtes derfor derned med vidtgaaende Paalæg i saa Henseende[2], vel forsynede med Rosenobler til at give deres Ord Vægt hos de kejserlige Raadgivere.

48

Striden ved Kejserhoffet blev haard, thi ogsaa Enkedronningens Udsendinge, Dr. Sybrandt og Herman v. der Beck, mødte med gyldne Beviser. Og deres Standpunkt var ulige lettere at hævde: Sagen var henvist til Kommission og burde afgøres alene af denne. Efter at have indhentet Pengeforstærkning hjemmefra[3] lykkedes det dog endelig Kongens Udsendinge at opnaa afgørende Fordele. De kejserlige Gehejmeraader lovede paa Kejserens Vegne, at der skulde blive udstedt Befalinger om, at Kongen ikke maatte blive „overilet" af Kommissionen, samt at de tidligere udgangne kejserlige Skrivelser ikke burde komme Kongen til Skade i nogen Maade, men Kommissærerne skulde lade ham være i uforstyrret Besiddelse af den overtagne Regering.

En bestemtere Maade at slaa sig selv paa Munden var ikke

let tænkelig. Kommissionens Betydning var hermed fuldstændigt undergravet og, som vi har seet, lod Christian den Fjerde sig heller ikke „overile“ af den. I høj Grad betegnende for Forholdene ved Kejserhoffet var de Hindringer, der i sidste Øjeblik traadte i Vejen for Udstedelsen af disse nye kejserlige Breve. Det var ikke nogen Følelse af det uværdige i saa holdningsløs en Politik, men simpelthen, at Sekretæren i det kejserlige Kancelli var bleven bestukken af Enkedronningens Udsendinge. Der maatte derfor fra modsat Side passes nøje paa, dels at Brevene overhovedet blev udstedt, dels at der ikke i dem indsmugledes helt andet Indhold end det befalede [1].

Omtrent samtidigt hermed led Enkedronningen et nyt føleligt Nederlag. Den tyske Rigsdag var samlet i Regensburg, og, som det vil erindres, havde Enkedronning Sophia modtaget kejserlig Indbydelse til i sin nye Værdighed som Formynderske for de umyndige Sønner, Ulrik og Hans, at give Møde ved denne Lejlighed. Paa hendes Vegne mødte som Befuldmægtiget Herman von der Beck. Men da han vilde indtage sin Plads i Forsamlingen, meldte en anden sig til samme Plads, nemlig den kongelige Udsending, Benedict Ahlefeldt. Tvisten mellem de to drejede sig ikke blot om det sædvanlige tyske Rigsdags-Stridspunkt, hvo der skulde have Forsædet, men ingen af dem vilde indrømme den anden Ret til overhovedet at have Sæde paa Rigsdagen.

Da nu ingen af Parterne vilde vige, maatte Kejseren tilsidst nedsætte en Voldgiftsret eller Forligskommission, bestaaende af Rigshofrettens Formand, Landgrev Georg af Leuchtenberg og en Dr. juris. De opnaaede ikke at faa Parterne forligte. Men Enkedronningens Udsending maatte gaa ind paa „Kejseren til Ære“ at vige Sædet dennegang, dog naturligvis med Forbehold af alle Enkedronningens Rettigheder, og uden at heri skulde ligge nogensomhelst Forudgriben af den engang nedsatte kejserlige Kommissions — Hertugerne Henrik Julius og Ulriks — Dom om Hovedsagen. Hvor pynteligt end Afvisningen var indsvøbt, kunde dog ingen tage fejl af, at det var en mere end tvivlsom Hæder: at møde ifølge kejserlig Indbydelse og saa blive anmodet om „Kejseren til Ære“ at gaa sin Vej [2].

Alle disse Jobsposter strømmede ind til Enkedronningen paa Nykøbing, medens Rigsraadet herhjemme var ved at fravriste hende Godserne Torkildstrup og Bønnitgaard. Om hun under disse Forhold begyndte at indsee det haabløse i sin Stilling, vilde det ikke kunne undre.

Da lød med et et nyt Kampsignal. Det var ovre fra Holsten, hvor den utrættelige Stridsmand, Hans Blome, bad hende ile hendes haardt trængte Rækker til Hjælp. Der var overalt i Landet, skrev han[1], „gesvindte uhørte Praktiker i Gære". En ny Landdag var udskreven til Flensborg til den 7. September. Hun maatte endelig begive sig over til Klostret Cismar og være i deres Nærhed. Frygtede hun paa Grund af Pest for at tage den korteste Vej og sætte over fra Lolland til Heiligenhafen, saa kunde hun gaa øst om Femern, lade Skuden lægge bi ud for Cismar og sætte i Land med Baad, hvis hun da ikke foretrak at sejle det Stykke længere ned til Neustadt, hvor der var god Havn, og hvorfra der kun var et Par Mils Vej til Klostret.

Kort efter kom nyt Brev, dennegang fra hendes Kansler, Dr. Sybrandt, der, hjemvendt fra Regensburg, paa Gennemrejsen var Gæst hos Hans Blome paa Sehedorf[2]. Ogsaa han bad hende komme. „Den højeste Nødtørft kræver, at Eders Majestæt kommer hid førend Landdagen, thi her vil efter min Mening foregaa noget, hvortil man har Eders Majestæts Betænkning behov". Og for ligesom at sikre sig hendes Komme, sendte han hende forskellige Udtalelser til Landdagen i hendes Navn til Underskrift.

Enkedronningen fulgte Opfordringen, om end nølende. Hun drog i September Maaned 1594 med sine Børn over Meklenborg[3] til Klostret Cismar, hvor hun forblev i over et halvt Aar. Et af de længste Ophold paa et og samme Sted i hendes omflakkende Liv under Formynderregeringen.

49

Hvad der synes særligt at have ophidset Enkedronningen og hendes Parti, var det heldige Stikord, som Modstanderne havde

fundet, idet de beskyldte hende for at ville „angribe Landets Privilegier". I denne Anledning underskrev hun allerede paa Nykobing et Brev til Landdagen[1]. Heri meddelte hun, at hun paa sidste Landdag 1593 var bleven bagvadsket i saa Henseende, og vilde, hvis Tidens Korthed ikke havde hindret hende, dengang have krævet Bagvadskeren angiven og afstraffet. (Hvo Bagvadskeren var, sagdes ikke ligefrem, men ingen kunde være i Tvivl om, at der sigtedes til Statholderen, Henrik Ranzau. At det var ham, hun vilde tillivs, fremgik yderligere af den næste Udtalelse:)

Maaske havde hun straks ved sin Regerings Tiltrædelse, vildledt af sine daværende Raadgivere, udstedt Skrivelser, der gik Landets Privilegier noget vel nær. Men saa snart hun var bleven gjort opmærksom herpaa, havde hun straks afstaaet derfra. Naar hine Raadgivere nu hørte til hendes Modstandere, saa fortjente de, at deres Færd blev bragt nærmere for Lyset. Senest havde de beskyldt hende for at have faaet Kejseren til at nedsætte en Kommission til Privilegiernes Forringelse. Der var ikke eet Ord sandt heri. Kommissionens Hverv var ene og alene hendes Børns og Landets Tarv. Hun krævede Hertugdømmerne delt mellem sine tre Børn. Heri var intet stridende mod Privilegierne, det var en ren privat Sag mellem Børnene og vedkom ikke Landdagen. Endnu for faa Aar siden havde Landet jo ogsaa været delt mellem tre Hertuger.

Hun vilde da paalægge Landdagen ikke at lade sig vildlede, men mindes, hvorlunde hun længe og trofast havde styret Landet. Vilde nogen laste hendes Styrelse, da burde han gøre det som en ærlig Mand aabenlyst, og han skulde faa Svar. Men de øvrige vilde handle vel ved at huske, hvor roligt og naturligt alt var gaaet for sig, da Christian den Tredje delte Landet med sine to Brødre Hans og Adolph.

Og hvor lykkelige havde disse Forhold ikke været! Thi hvor der var flere Fyrster, kunde ingen af disse træde Landets Privilegier for nær, da de andres Øjne vogtede paa ham. Ikke blot Holsten, men hele Tyskland var i dette Øjeblik saaledes stedt,

at det vel kunde trænge til mange Beskyttere. Landdagen stod da nu overfor det simple, klare Valg: enten at ville fremme Landets sande Lykke eller at lade sig lede af faa egennyttige Mænd, hvis Maal kun var at stifte Ufred.

For det Tilfælde, at denne Henvendelse ved Statholderens Træskhed ikke skulde blive forelagt Landdagen, udstedte Enkedronningen tillige en anden Skrivelse, stilet til „de Medlemmer af Ridderskabet, til hvilke hun havde Tiltro“[1]. I denne Henvendelse til sit eget Parti meddelte hun dem Hovedskrivelsen og bad dem i Nødsfald sørge for dens størst mulige Udbredelse, for at Sandheden dog maatte sejre.

Medens disse svage Vaaben var alt, hvad den ene Part kunde skaffe, rykkede Formanden for det sejrende Parti, Christian den Fjerde, ved Henrik Rammels Side ned til Flensborg. Enhver vil kunne forstaa det tillokkende for den unge Konge i at sige sine Formyndere hjemme i „Riget“ Farvel, og ved blot at sætte Foden over Kongeaaen forvandles til en myndig og regerende Herre.

Der kan ikke være nogen Tvivl om, at han nød denne sin første virkelige Selvstændighed i fulde Drag, ligefra Jubelen ved hans Indridt — forstærket ved den politiske Strid — til hans Yndlingsfærd at være Dommer. Det var ikke som i Raadsalen paa Københavns Slot blot Skoleforsøg og til Prøve under Tilsyn af kantede Rigsraader; nej han var her virkelig, øverste Formand, hvem alle i Retten maatte lystre. Og Henrik Rammel var baade ifølge sin Natur og sin Stilling ikke den, der skulde hindre den unge i at føle sig vel under de nye Forhold.

Det Sammenstød, hvis man ellers tør kalde det saa, der skete paa Landdagen mellem de to Partier, var af næsten forsvindende Art. Christian den Fjerde var tydeligt nok Øjeblikkets Herre, hvem det overvældende Flertal ikke blot nødtvungent viste Hyldest, men ansaae for det bedste Værn mod Landets yderligere Udstykning. Et kejserligt Gesandtskab, der just ankom til Flensborg, og for hvis Skyld Kongen paa en lidt iøjnefaldende Maade udsatte sit Møde i Landdagen, dannede yderligere Ramme om hans Betydning som Landets Beskytter.

Da han mødte i Landdagen, Tirsdagen den 10. September, og Henrik Rammel paa hans Vegne oplæste den vidtløftige Beretning om Landets Stilling og hvad der formentlig burde gøres[1], kunde der ikke være nogen Tvivl om, at Landdagen i et og alt vilde rette sig efter, hvad han ønskede. Iøvrigt maa det lades Henrik Rammel, at Beretningen var affattet i maadeholdne Udtryk, og at der særligt var vist Enkedronningen Hensyn. Hun gjordes ikke ansvarlig for noget som helst, end ikke for Planen om Landets Deling, men Skylden tillagdes visse unyttige Personer.

Allerede tidlig Mandag Morgen havde Enkedronningens Udsending uddelt Skrivelsen fra hende til de faa paalidelige. Om Tirsdagen mødte han igen paa Raadhuset, og da Kongen var tagen bort, og Raaderne, der havde fulgt ham til hans Herberge, atter var vendte tilbage til Forsamlingen, bad Enkedronningens Udsending om Ordet. Da dette var blevet ham givet, meddelte han, at han var sendt af Enkedronningen for at overbringe et Brev fra hende til Forsamlingen, hvorpaa han gik hen og rakte Brevet til Statholderen.

Skøndt det blev rakt to Gange frem til ham, vilde Henrik Ranzau dog ikke tage imod det. I sin Vaande vendte da Overbringeren sig til den, der stod nærmest, Ditlev Ranzau. Denne havde maaske Cismar Kloster i Erindring, som han nys havde maattet hovedkulds afstaa til Enkedronningen. I hvert Fald svarede han, at Brevet ikke kom ham ved, det maatte gives til Statholderen.

Da Brevet anden Gang kom til Henrik Ranzau, svarede denne blot: „Vent lidt!“ vendte sig mod Forsamlingen og sagde med høj Røst: „Ville vi tage imod dette Brev?“ hvorpaa Svaret lød: „Hvorfor ikke!“ Langt om længe tog da Henrik Ranzau mod Brevet og sagde i en haanlig Tone til Overbringeren: „Brevet skal blive oplæst, og Dronningen skal faa Svar.“

Dette Forsamlingens „Hvorfor ikke“ var al den Sejrsmelding, der kunde sendes til Enkedronningen. Forgæves stadsede man det op paa det bedste. Det var blevet raabt højt. Statholderen var bleven synligt opskræmt derved og havde rystet paa Haan-

den, da han endelig tog imod Brevet. Og Dagen efter, da dette var blevet oplæst, havde det „vakt stor Opmærksomhed“, og Talen havde drejet sig om, til hvem der vel kunde være sigtet.

Der behøvedes ikke Enkedronningens Forstand til at indse, at alt sligt blot var Suppe paa en Pølsepind og i Virkeligheden kun Dække over den rene Ynkelighed. Afstanden mellem hendes og den unge Konges Stilling blev dobbelt iøjnefaldende ved Synet af, hvad han havde sat igennem. Ikke blot havde Landdagen nedlagt en Indsigelse mod den til Lybæk berammede Kommissionsdag[1], men Lydigheden mod Christian den Fjerde var gaaet saa vidt, at man endog havde overladt det til ham selv at blive enig med sine Brødre om mulig Deling af Landet, blot at Landets Privilegier agtedes[2].

50

Det var Stof for Enkedronningen til mørke Betragtninger, i god Samklang med Forholdene paa det triste, forfaldne Cismar Kloster, hvor den forrige Lensmand havde spaaet hende, at det vilde være umuligt for hende og Børnene at kunne holde ud blot et Par Maaneder[3]. Vidste man ikke bedre, skulde man tro, at det var for at søge Trøst, at hun forskrev fra Nykøbing fem Amer (en Ame = 160 Potter) „af den bedste Vin, som findes i Johan von Etwichs Kælder“[4].

Det var dog ikke for at slukke sin egen Sorg, men en andens. Hertug Johan Adolph kom for at besøge hende i Ensomheden, men han kom som en slagen Mand. Ikke blot var han fuldstændig stillet i Skygge af sin Medhertug, Christian den Fjerde, men Hævnens Aander havde nu vendt sig mod ham. I Kraft af den Arveret, han havde hævdet, og den Deling af Landet, hans Vaabenfælle, Enkedronningen, havde forlangt, var nu hans egen Broder optraadt og krævede s i n Del af hans Hertugdømme. Paa samme Tid gjorde Domkapitlet i Lybæk, der vidste, fra

hvilken Kant Vinden blæste, Vanskeligheder ved at beholde Hertug Johan Adolph som Biskop[1]. Det var da næppe opmuntrende Besøg for Enkedronningen. Begge syntes de kun Billeder af den Herlighed, der var forbi.

Men det blev værre endnu paa Cismar. Vinteren indfandt sig og spærrede Vejen til Lolland og Falster. Vinden fra Neustadterbugten strøg bidende ind over Snemarkerne og peb i de øde Klosterceller. Spærret ude, mørkt og glemt laa den skumle Bygning der. Kun uhyggelige Tanker og sørgelige Efterretninger vidste som Vinden at finde Vej. Var det sandt, at Rigsraadet forhandlede med Hollænderne om en af de danske Frøkeners Giftermaal, uden saa meget som at spørge Enkedronningen, Moderen, til Raads? Rygtet paastod saa. Christian den Fjerde benægtede det vel[2], men kunde man ogsaa stole paa, at han vidste fuld Besked?

Og det Bud, der nys bragte den lille Pakke fra Meklenborg. Hvorfor var Hertug Ulriks Segl brudt og Indpakningen i Uorden om Glasset med det „sublimerte Svovl“, som Enkedronningen havde bestilt hos sin Fader for at bruge som Lægemiddel? Var man atter efter hende med Forgiftningsforsøg som i Fjor paa Koldinghus? Hun turde ikke bruge Glassets Indhold; det saa vel som Budets Færd forekom hende altfor mistænkeligt[3].

Og saa Efterretningerne fra Wolffenbüttel. Der kom ikke blot eengang, men gentagne Meldinger om, at den unge Hertug Ulrik, som var dragen fra Leipzig did til sin Søster og Svoger, kun tilbragte Tiden med Drukkenskab. Allerede i Leipzig havde hans Vinforbrug været betydeligt, 800 Potter Rhinskvin og „fremdeles til hans fyrstelige Naades Nødtørft“ et omtrent lignende Antal Potter spansk og fransk Vin[4]. Men nu gik det over Stregen. Og Enkedronningen kendte kun altfor vel Faren. Drik havde fældet hendes Husbond i hans kraftigste Alder, Drik havde mejet de gottorpske Hertuger ned som unge. Skulde nu dette gentages i Kongeslægten? Var al hendes Møje og Kamp for de to yngre Sønner kun unyttig Sorg for en Vækst, der skulde visne før Tiden? I Mangel af at kunne naa ham med Haanden, sendte hun ham et af disse Breve, der virkede som et uventet Nakke-

drag, og hun var betænksom nok til at stile det til hans Hofmester.

Bevis for Modtagelsen kom i Form af Svar fra selve Synderen[1]. Men kunde man ret stole paa disse Løfter? Der var noget vist gemytligt i den ydmyge Tone, der ikke lød lovende: „Til min Bedrøvelse har jeg fornummet, at jeg igen er bleven angiven for Eders kongelige Værdighed, som om jeg daglig gav mig af med at være døddrukken. Nu maa jeg ganske vist bekende, at jeg undertiden har skejet ud, især naar fremmede Folk besøgte mig. Men at jeg Dag ud og Dag ind skulde have været fuld og gal, deri gør man mig Uret."

„Nu vil jeg dog vogte mig derfor som for en skadelig Gift, og deri tage baade Eders kongelige Værdigheds moderlige Formaninger og min egen Sundhed iagt. Jeg beder derfor ganske sønligt og paa det aller ydmygste, at Eders kongelige Værdighed vil naadigst lade Eders fattede Unaade fare, og hvis jeg skulde have sviret for meget, da venligst tilskrive det Ungdommen og Hoflivet, hvilket plejer at kunne forføre selv den frommeste, og nu som før være og blive min naadige, hjertallerkæreste Fru Moder."

51

Opholdet paa Cismar i Vinteren 1594—95 betegner Enkedronningens dybeste Fald under Formyndertidens bevægede Kampe. Undte Rigsraadet og Henrik Ranzau hende Straf for, hvad hun havde handlet imod dem, saa var de nu hævnede. Fordreven fra Hoffet til „Livgedinget", herfra atter lokket til Holsten, forskudt af alle, fangen i sit eget Garn, uden Spor af Indflydelse, hang hun nu som en blot Fugleskræmsel naglet paa en Ydermur.

Og dog, medens saaledes alt glippede for hende, og hun syntes berøvet Adgang til endog blot at træde i virksomt Forhold til Begivenhederne, vidste hun at omgaa begge sine Modstandere og om end ikke at opnaa sin gamle Magt — thi al Magt, der fra

nu af blev ledig, maatte glide til Kongens Part — saa dog at fortrænge dem fra, hvad de mente at have inde.

Det var hendes Stilling som Moder og Husmoder, der oprindeligt havde ført hende til Magten. Kun paa disse Omraader besad hun ypperlige Forudsætninger og havde gennemgaaet en virkelig Skole. Alt, hvad hun siden havde virket i sin politiske Magttid, lod sig henføre til hertil svarende Syn og Evner, der udgjorde hendes egentlige Styrke. Det var ogsaa ved Hjælp af denne Stilling og disse Evner — det eneste, som hendes Fald ikke havde kunnet berøve hende — at hun atter naaede frem.

For ret at forstaa det mærkelige Omslag, der nu foregik ganske jævnt og lydløst, som Safternes Stigen i Planter ved Vaartid, maa man være klar over de Betingelser, der var til Stede. Christian den Fjerde var, hvad hans senere Liv tilfulde skulde godtgøre, af Naturen varmtfølende, kærlig, godlidende og af en udpræget Familjefornemmelse. Hvor voldsomme Skridt end Rigsraadet havde faaet ham til mod sin Moder, havde dog intet formaaet at slukke disse Følelser, der laa rede til at blusse op, saasnart Omstændighederne maatte puste blot det mindste til. Herfra den stadige Frygt hos hans Omgivelser for at lade ham komme under Enkedronningens altfor nære Paavirkning, og hendes Forvisning om, efter blot en Samtale med ham, selv til Tider, hvor Stridens Bølger gik højt, at hans Følelser for hende var de gamle.

Hidtil havde Hans Mikkelsen og Regeringsraaderne udgjort hans daglige Omgivelser. Men nu var disse blevne afløste af Henrik Rammel, der, selv om den Tid paa Dagen, han omgikkes Kongen, naar de ikke just var i Hertugdømmerne, kun fyldte lidt, dog som øverste Raadgiver i alle hertugelige Sager indtog en ganske egen Stilling.

Henrik Rammels Indflydelse paa den unge Konge forstaas bedst ud fra dens fortryllende Forudsætning, at de to havde en Hemmelighed sammen. De vidste begge, at hvad Øjeblik Christian den Fjerde vilde, kunde han stikke en tændt Lunte til det hele Formynderskab og spænge det i Luften blot ved at tage ned til Hertugdømmerne og derfra som myndig Hersker mod-

virke Rigsraadet. I Forening forvarede de denne Lunte. Og Kongen kunde trygt nære Tillid til sin Medvider. Thi det var jo ikke en ny Ven, der maaske vilde ham ilde, men hans Faders Fortrolige, hans egen gamle, vante Hofmester, som — efter ved Tidernes Ugunst have været fjærnet — nu atter var bragt ham igen.

Henrik Rammels eget Syn paa Forholdene er vanskeligere at blive klar paa. Behersket og harmonisk, var han tilsyneladende altid kun sysselsat med, hvad der laa nærmest for, for redeligt at føre det til det bedste, uden Bihensyn til egne Stemninger. Man vakler mellem i ham at se blot en tilklippet, forretningsvant Bravhed, paa hvem Topspiren til personligt at stile højt ved et Tilfælde var gaaet med, eller en af disse sjældne Naturer, der med samme Overlegenhed led, vandt og holdt igen, alt kun til Fremme for den Sag, som han ofrede sig. Kun sjældent spørger man sig selv, om hans Færd ikke ogsaa lod sig forklare ud fra en kold, sejg Ærgerrighed, der, med Sans for Afstande, langsomt men sikkert borede sig frem.

Som Henrik Rammel i Øjeblikket var stillet, laa den Opgave for ham at holde sin unge Herre oven Vande og midtstrøms, klar baade af Rigsraad og Enkedronning. Lige over for Rigsraadet maatte han derfor paa engang hindre hvert overilet Skridt og samtidigt holde Christian den Fjerdes Blik aabent for, at det næppe var af idel Omhu for Statens Vel, at man fremdeles behandlede ham som et blot Barn og selv beholdt Magten.

Og lige overfor Enkedronningen maatte det ligge ham nær og falde ham let — glat, verdensvant og afdæmpet som han var — paa engang at faa Christian den Fjerde til at opgive den Slagsbrodertone, der svarede til Fornærmelser, Henrik Rammel ikke selv havde lidt, og i Stedet for anslaa en vis mild Familjetone, men samtidigt lære sin unge Herre ikke at lade sig skræmme, selv om Frumoderen skød Fjedre og bruste paa.

Hos Enkedronningen var paa samme Tid, i Kraft af Modgangen og selve Aarenes Forløb, Moderligheds-Forholdet i Begreb med at undergaa en Forandring. Hidtil havde hun i Christian den Fjerde mest set Drengen, hvis Vilje burde aves og

hærdes ved Børnetugt. Nu var han snart udvokset. Der spirede Dun paa Hagen, Kraft i Holdningen, Kongeblik i Udtrykket. Selv om hun endnu fremdeles kunde have ønsket at lære ham at lystre, saa havde Forholdene med tvingende Magt belært hende om, at der nu gaves Omraader, hvor han satte sig imod hende, ikke som et blot Ekko af Rigsraadet eller af Henrik Ranzau eller af nogen som helst anden, men som den, der selv havde en Vilje.

Hvor meget hun end fastholdt, at hun var Formynderske, saa var det dog nu kun for de yngre Børn, thi han var kejserlig godkendt, myndig Herre i sin Del af Hertugdømmerne, snart Konge i Danmark og Norge og Familjens kronede Overhoved. Til alt dette svarede en anden Optræden fra hendes Side. Og da det nu ikke kunde være anderledes, og Christian den Fjerdes egen ændrede Opførsel desuden viste Vej, saa gled lidt efter lidt deres gensidige Forhold ind i et nyt Spor. Der kom mere naturlig Hjertelighed i hans Tone, Respekt i hendes. Og som jævnbyrdige venskabelige Magter vekslede de nu efter Datids Skik oftere Gaver.

Helt opgiven havde denne Skik aldrig været imellem dem. Men i Begyndelsen af 1594 tog Forholdet sig dog noget tyndt ud. Det indskrænkede sig til, at Christian den Fjerde i Sommerens Løb sendte en saakaldt „Lade", det vil sige en lille Kasse med mange Skuffer eller afdelte Rum, over Nykøbing til Hovedkvarteret, til Bedstefaderen i Meklenborg.

Denne svarede diplomatisk ved at anbringe et Glas i hvert Rum, fylde de fleste af disse med forskellige Sager, hvorom Paaskrift gav Besked, lade Resten være tomme, „saa kan Hans kongelige Værdighed fylde de tomme Glas efter Behag", og sende hele Historien over Nykøbing tilbage igen til Christian den Fjerde[1]. Denne snurrige Form for Høflighed gik jævnsides med Efterretningen om, at Enkedronningen maatte drage alene til Nykøbing. Omtalen af „Laden" i Brevene afløstes snart af Bønnitgaard og Torkildstrup. Det var ikke gunstige Vilkaar for Tilnærmelse.

Længere hen paa Aaret skrev Christian den Fjerde til sin

Moder, at han vilde komme til Falster „naar jeg faar Eders Kærligheds Brev, og min Hr. Broder vil paa den Tid ogsaa besøge Eders Kærlighed“ [1]. Var dette et Løfte om, at lille Hans skulde følge med ham, eller var det blot et Forlangende om, at hans Broder Ulrik skulde tilbagekaldes fra Tyskland? Det er uklart Men Brevet ledsagedes af et Par skotske Hunde i Foræring, med Tilføjelse af, at hvis han havde andet, som hun kunde ønske sig, „skulde det være uspart“.

Det var altid noget. Underlig tomt saa dog Rummet ud mellem Kongehoffet og Nykøbing, alt imedens der blæste en Passat mellem Warnemünde og Gedser og omvendt, med Jordbær, Kirsebær, Kraver, Sommerpærer, Blonder, levende Krebs, Handsker, Daadyr, Østers og Agurker. Men lidt efter lidt droges ogsaa den unge Konge ind i dette Familjegavernes Regnbelte. Og selv om Nedbøren for hans Vedkommende stadigt endnu kun var sparsom, saa fandt dog ikke blot hans Nytaarsgaver Vej til Cismar, men snart vexledes ogsaa Gaver uden bestemt Foranledning. Smaavenligheder, Forespørgsler til Befindende, med Hilsener fra ham og fra „Deine getreue mutter, weil ich lebe“.

52

En mere afgørende Tilnærmelse mellem Moder og Søn foregik dog, da Enkedronningen viste Christian den Fjerde Fortrolighed som voksen paa Pengevæsenets Omraade. Her besad hun Evner, der med deres Fortrin og Mangler var gaaede i Arv til ham. Der var da straks en født Forstaaelse til Stede imellem dem, som øgedes ved en gensidig Tillid, fremkaldt ved Følelsen af fælles Interesser.

Derfor blev det ogsaa et Skridt af betydelige Følger, da Enkedronningen i November 1594 fra Cismar skrev et fortroligt Brev til den unge Konge [2] og — glemmende al Strid om Amtsindtægter og Myndighedsgrænser — blot søgte at aabne hans Øjne for den Fare, der truede ham og hans fra Ranzauerne.

Hun fortalte ham heri, at Christian den Tredje i sin Tid havde forlenet Johan Ranzau, for at hjælpe paa hans Gods paa Breitenberg, med nogle Landsbyer, som egentlig hørte til Segeberg Amt og havde en Værdi af hundrede Tusinde Gylden. Saa vidt Enkedronninden vidste, udløb denne Forlening ved den nuværende Statholder, Henrik Ranzaus, Død. Dog, det maatte Kongen kunne faa Vished for ved at efterse Afskriften af Forskrivningen, der jo maatte findes i Kancelliet. Men nu havde Enkedronningen faaet Nys om, at Statholderen og hans Søn Gert, der engang skulde arve Breitenberg, havde lagt en Plan om, at faa Kongen overalt til at mageskifte dem de omtalte Landsbyer mod Gods af langt ringere Værdi. I denne Anledning havde Gert Ranzau købt Godset Lindewitt for mindre end halvt hundrede Tusind, hvilket han agtede at tilbyde Kongen i Bytte.

Derfor bad hun Sønnen endelig være paa sin Post. Hun havde desværre kun altfor god Erfaring for, hvorledes Ranzauerne blot tragtede efter egen Fordel, ganske ligegyldige for, om de herved tilføjede deres Herre den største Skade. De havde et eget Greb paa at stille en Sag op, saa at den tog sig ud, og de selv fik Skin af at mene alt paa det bedste. Men af hende var de nu kendte, og hun bønfaldt sin Søn om ikke her at lade sig bedrage af dem.

Brevet gjorde Virkning. Christian den Fjerde skrev kort efter tilbage[1], takkede for Meddelelsen, men tilføjede, at man i Kancelliet ikke var ganske paa det rene med denne Sag. Dette kaldte Enkedronningen frem paa ny. I Marts Maaned kom det hende nemlig for Øre, at Gert Ranzau nu var ved at begive sig paa Vej til Kongen for at faa Byttet i Stand. Hun skrev da et nyt Brev til Christian den Fjerde[2] med udførlig Angivelse af Landsbyernes Navne, Beskaffenhed og Vilkaar, og Paavisning af, baade hvor haardt de savnedes ved det Len, hvorfra de var tagne, hvor egenmægtigt Henrik Ranzau havde benyttet dem, hvor urimeligt det vilde være at afhænde dem, og hvilke Grunde der maatte omstøde Kancelliets Tvivl og bevise, at Landsbyerne ved Statholderens Død faldt tilbage til Kronen.

At Christian den Fjerde ikke indlod sig paa Mageskiftet, var en Selvfølge. Men disse Breve blev tillige Grundskud i hans Tillid til Henrik Ranzau. Da Christian den Fjerde efter at være bleven kronet gav Henrik Ranzau Afsked paa Kronborg, kom Spørgsmaalet om Landsbyerne atter paa Bane, og Gert Ranzau og hans to andre tilstedeværende Brødre trak Forleningsbreve frem til Bevis for, at de ogsaa efter deres Faders Død vilde for en længere Aarrække have Besiddelses-Ret til de omtalte Landsbyer. Kongen ændsede det imidlertid ikke, men lod, da Henrik Ranzau var død 1599, sin Kansler kræve Landsbyerne tilbage[1].

Hverken den venligere Tone eller Fortroligheden i Pengesager vilde dog maaske have været i Stand til at føre Moder og Søn afgjort sammen, hvis ikke et sidste Forhold var kommet til. Til en Moders og Husmoders Pligter i Datiden hørte først og fremmest at sørge for Børnenes og alle Undergivnes passende Giftermaal. Paa dette Omraade havde Enkedronning Sophia ikke været ledig. I Begyndelsen af hendes Enkestand havde det særligt drejet sig om det skotske og brunsvigske Giftermaal. Men næppe var de to ældste Døtre forsørgede, før end der blev Spørgsmaal om Frøken Augusta (Fig. 20), skøndt hun endnu kun var en ti, tolv Aar.

Fra hessisk Side blev der gjort stærke Tilnærmelser, hvad baade Enkedronningen og Niels Kaas syntes tilfredse med. Men efter at Johan Adolph var bleven regerende Hertug, blev ogsaa han en Mulighed, hvormed der burde regnes, ikke mindst, da hans Søster var bleven gift med Hertug Carl i Sverige. Efter at han var kommen paa spændt Fod med Danmark, synes han selv at være bleven særlig tilbøjelig til dette Ægteskab som Middel til Udsoning, og da han i Oktober 1594 meldte sig som Gæst paa Cismar, var det ikke mindst for at tale herom og forklare, at kun hvis han giftede sig, havde han Udsigt til at kunne beholde sit Bispedømme i Lybæk[2].

Hidtil var det Døtrene, der havde staaet paa Dagsordenen. Men selv om Enkedronningen kunde glemme, at Christian den Fjerde voksede til, saa skulde Lysthavende nok minde hende

Fig. 20. Frøken Augusta (?), Prinsesse af Danmark.
(Efter Maleri paa Frederiksborg.)

derom. Rundt om i Nordtyskland holdtes det skarpeste Udkig med dette gode Parti, og ivrige Smaasnap og Slag med Finner af stimende Mødre og Tanter viste, at her var Bid selv paa Snøre uden Krog.

Nærmest var de, der havde Forbindelse med Meklenborg og ad denne Vej kunde bringe sig i Erindring. Og blandt disse havde atter de forskellige Grene af det brandenborgske Hus Forspringet. I Efteraaret 1594 fik saaledes Enkedronningen, da hun var kommen til Cismar, Brev fra sin Faster, Hertuginde Anna af Lifland og Kurland[1]. De stod ellers ikke i Brevveksling sammen, men Hertuginden opfyldte aabenbart et helligt Løfte til en anden ved fra Mitau at skrive sin Broderdatter til og gøre hende en fortrolig Meddelelse.

Paa sine Rejser gennem Preussen, fortalte hun, var hun bleven Veninde med Hertuginde Maria Eleonora, en sjælden Kvinde. Og en smuk Afstamning: selv fra Jülich, Cleve og Berg, og hendes Moder endog af kejserlig østerrigsk Stamme. Hun udmærkede sig ved Gudsfrygt og opdrog ogsaa sine Døtre — ingen Sønner, mærk dette! rig Arv — i Gudsfrygt. Derfor var ogsaa den ældste af disse tildelt Johan Sigismund af markgrevelig, brandenborgsk Stamme, en Søn af Administratoren i Halle. Den anden Datter, Frøken Maria, var ret en fin, skøn, gudfrygtig Frøken, en høj Fyrste værdig.

Nu havde Faster Anna faaet saa meget ud af Hertuginden af Preussen, at denne var „ganske gerne villig til, uagtet allerede andre stadselige Veje var forhaanden“, hvorom ogsaa Faster havde fuld Vished, at indlade sig i Slægtskab med Dronning Sophia og hendes Søn — Tronfølgeren selvfølgelig — fremfor nogen anden, efterdi jo ogsaa Danmarks Krone for ikke længe siden havde været i Ægteskabsforbindelse med den gamle salig Hertug af Preussen, Markgrev Albrecht.

Dette havde Faster Anna ikke villet undlade i dybeste Fortrolighed at meddele, da jo dog den unge Konge med Tiden maatte se sig om efter en from, velopdragen, kristelig Gemalinde. Hun havde gjort det i Betragtning af den unge Frøkens fyrstelige Dyder og den Fordel, som det vilde være for Kongen, at komme i Venskabsforhold til de mange Fyrster i det romerske Rige, med hvilke det høje og vidtberømte markgreviske Hus stod i Slægtskab. Desforuden burde maaske ogsaa fremhæves, at i Huset Jülich, Cleve og Berg var for Tiden kun een mand-

lig Arving, og at Døtrene, særligt de preussiske, havde Arveadkomst, samt at Frøken Marias Udstyr, da hun var uden Brødre, vilde kunne ventes at blive anseligt.

53

Det var vel en god Forbindelse at have Enkedronningens Faster til at tale ens Sag. Men endnu bedre var det dog at træde i Forhold til baade Enkedronningens Fader og hende selv. Dette opnaaede en anden Gren af den brandenborgske Slægt. Administratoren i Halle havde — som omtalt i Hertuginde Annas Brev — været saa lykkelig at vinde en Perle for sin Søn Johan Sigismund. Men han var ogsaa selv i Besiddelse af en Perle, Anna Cathrine (Fig. 21), der fortjente at indfattes i en Kongekrone.

Allerede tidligt var hans Hustru, Markgrevinde Cathrine, begyndt at virke herfor. Først havde hun sendt Enkedronning Sophia Gaver af alle Slags — Hunde, Frugtsafter, Blomstervand, med Løfte om større Partier af samme, hvis de var efter Ønske — en Del anvendtes ogsaa paa Christian den Fjerdes yngre Søstre[1]. Endelig Aar 1592 var hun gaaet lige til Sagen og havde mundtligt foreslaaet Enkedronning Sophia Partiet.

Da denne ikke syntes uvillig, havde hun straks søgt at fastslaa det som afgjort. Der var tydelige Spor af denne Krigsplan i følgende Udbrud i hendes næste Brev til Enkedronningen: „Hvad angaar den ved utvivlsomt Guds synderlige Beskikkelse nu, Gud ske Lov! lykkeligt afsluttede Ægteskabs-Sag mellem Hans kongelige Værdighed til Danmark, Eders kongelige Værdigheds højtelskede Hr. Søn, og vor elskede ældste Datter, saa maa man billigt derfor sige den guddommelige, hellige Treföldighed hjertelig Lov, Pris og Tak!“[2] Sagen var dog selvfølgelig langtfra afgjort endnu, og Enkedronning Sophia iagttog ogsaa en meget forsigtig Tilbageholdenhed.

Markgrevinden synes at have faaet Nys om Tilbudet fra Preussen. I hvert Fald lagde hun straks efter ud paany. Som Paaskud brugtes Aarsskiftet, samt at Enkedronningen engang i Wolffenbüttel havde talt om en Jagthund. Den 7. Januar 1595

sendte Markgrevinden hende i Nytaarsgave en Hund, der „ikke blot stod godt for alt, men ogsaa var en god Lokkehund“ [1]. Enkedronningen, der sjældent var den tabende Part i Byttehandler, besvarede Gaven ved at sende hende en Kattekilling

Fig. 21. Christian IV's Dronning, Anna Cathrine, som Barn.
(Maleri paa Frijsenborg.)

tilbage — „en allerkæreste lille Kat“, skrev Markgrevinden, „som aldrig skal forlade mig, dels fordi jeg elsker den saa meget, men først og fremmest fordi det er en Gave fra Eders kongelige Værdighed“.

Samtidigt stillede Enkedronning Sophia Venskabet paa en haard Prøve ved at udbede sig Markgrevindens Apoteker til

Laans, med andre Ord forlange alle hendes hemmelige Fremgangsmaader baade ved Syltetøj, „Latværger“ og Brændevin ubarmhjertigt udleverede. Selv dette Offer mente den omsorgsfulde Moder at burde bringe, ja, hun medgav endog Apotekeren en hel Del Opskrifter i Tilgift[1]. Men hermed var ogsaa Ofrenes Yderpunkt naaet.

Thi i Mellemtiden synes Markgrevinden i al Hemmelighed at have faaet Stillingens Hovedpunkt besat, idet hun fik Familjernes tvende ældste, Bedstefædrene Ulrik af Meklenborg og Kurfyrsten af Brandenborg, til at interessere sig for Sagen. Det første Tegn herpaa var en Skrivelse til Enkedronningen fra hendes Fader, Hertug Ulrik, allerede i Januar 1595, hvori han udbad sig klar Besked om hendes mulige Komme til Meklenborg, for at han ogsaa kunde træffe nærmere Aftale med Kurfyrsten af Brandenborg. „Hans Kærlighed har nemlig af egen fri Vilje ladet sig forlyde med, at naar han fik at vide, at Eders Kærlighed var til Stede hos Os, saa vilde han med sin Gemalinde begive sig afsted paa nogle faa Kudske [Vogne] og besøge Os til venlig Samtale“[2].

Hertug Ulrik synes at have været meget ivrig for denne Forbindelse mellem Danmark og Brandenborg. Af virkelig passende, protestantiske Partier var der heller ikke mange at vælge imellem, og han maatte af Hjertet ønske sin Dattersøn gift med en tysk Fyrstedatter. Da det derfor et Øjeblik saa ud til, at Enkedronningens paatænkte Besøg i Meklenborg skulde opgives, tog han stærkt til Orde og foreholdt sin Datter, hvilken Fare hun udsatte sig og Børnene for ved at rejse fra Cismar lige til Nykøbing, hvor Pesten for nyligt havde raset. Kun eet Middel maatte anses for sikkert: at lægge Rejsen hjem over Meklenborg og blive her, saa længe hun lystede[3].

Planen blev udført. Enkedronningen og Børnene kom i April 1595 til Meklenborg. Ved et underligt Træf laa paa samme Tid hele den anden Part — den vordende Brud, hendes Søskende og begge hendes Forældre — syge af „Pokker“[4]. Dette var dog af mindre Betydning, naar blot de, der havde at „raade“ i denne Sag, var til Stede. Uden Vanskelighed synes man at være blevne

enige og Giftermaalet foreløbigt aftalt. Efter et kort, men meget behageligt Ophold i det fordums Hjem vendte Enkedronningen endelig Langfredag 1595 tilbage til Danmark.

Hertug Ulrik og Gemalinde fulgte med til Warnemünde og blev efter Afskeden staaende ved Bredden, saa længe der endnu var et Glimt af Datteren og Børnebørnene at se. Søen var høj — „hult Vande", som Enkedronningen udtrykte det — og aldrig havde hun været saa søsyg som denne Gang. Men hurtigt gik det. Samme Eftermiddag, som hun om Morgenen havde sagt Farvel i Warnemünde, sad hun i Ro — om end alt endnu gyngede for hende — paa Nykøbing Slot. Endnu en Fordel havde den stærke Kuling. De Krebs, som det bekymrede Par paa Strandbredden straks sendte efter de bortrejsende til Trøst og Tegn paa Deltagelse i Genvordighederne, naaede friske og levende til Nykøbing[1].

De i Meklenborg trufne Aftaler maatte nødvendigvis have særlig Interesse for den, hvem de gjaldt, Christian den Fjerde. Og ligesaa nødvendigt var det, at han, hvis Aftalerne skulde bringes til Udførelse, maatte behandles med Hensyn og paavirkes paa egen Maade. Snart kronet Konge, var han ganske anderledes frit og uafhængigt stillet overfor Familjeraad end andre Datids unge Mænd. Det gjaldt nu blot for Enkedronningen om at finde en Lejlighed, hvor hun i kærlig Fortrolighed kunde tale med ham som voksen og vinde ham for Planen.

Ved et mærkeligt Held meldte denne Lejlighed sig hurtigt. Allerede den 11. Maj 1595 skrev Christian den Fjerde fra Frederiksborg til sin Moder[2], at han længtes efter at tale med hende, og bad hende derfor om at opgive en Tid, naar det var hende belejligt, at han gæstede hende paa Nykøbing.

Svaret[3] var naturligvis: Længes ligesaa; altid velkommen; Besøget bedes dog anmeldt lidt i Forvejen. Christian den Fjerde anmeldte i et egenhændigt Brev[4] sit Besøg til Lørdagen den 24. Maj. Men han havde endnu ikke Husmoder-Forstand nok til at indse, at der tillige ønskedes opgivet, med hvor stort et Følge han vilde komme. I et varmt skrevet, egenhændigt Svar udtrykte da Moderen sin hjertelige Glæde over hans Komme,

men bad ham tillige gentagne Gange om mindst een Dag forinden at sende hende en Fortegnelse over hans Ledsagere[1].

53

Den Christian den Fjerde, hvis Komme nu ventedes paa Nykøbing, var i meget forskellig fra den, hvem Moderen for et Aars Tid siden havde taget Afsked med, da deres Veje skiltes, og hun drog alene til sit Enkesæde. Ikke blot var han bleven saa meget ældre, men det forløbne Aar havde medført store Forandringer i hans Omgivelser og dermed i hans egen Stilling.

Henrik Ranzaus Magt og Betydning var blegnet, Henrik Rammel havde lidt efter lidt manøvreret ham ud af hans Stillinger. Aarenes Vægt blev synlig, og Statholderens Interesser drejede sig mere og mere kun om at efterlade sine Børn en smukt ordnet Arv. Vel viste der sig endnu Glimt af hans gamle Lyst til at behage, som naar han meddelte den unge Konge, at dennes Portræt nu var udkommet i Køln (Fig. 22), og sendte ham et Eksemplar deraf med Bemærkning om, at det rigtignok ikke kom Virkeligheden nær[2]. Men i Reglen synes hans Tanker at have surret om hans vidtløftige Pengesager, ikke mindst om de i Antwerpen udestaaende store Summer.

Det var ogsaa en kedelig Historie. Som ung havde han under et syvaarigt Ophold ved Kejserhoffet[3] i Bryssel lært Nederlandene, Procenternes Hjem, at kende. Senere havde han anbragt hos Handelshuse i Antwerpen til høje Renter en Sum, der tilsidst var stegen til det overordentlige Beløb af 1½ Million Kroner i Nutids Mønt. Men hvad hjalp de højeste Renter, naar Kapitalen selv var usikker! Og den var usikker fra det Øjeblik, det nederlandske Oprør mod Spanien tog fat. Og Usikkerheden tiltog, jo mere Uvejret samlede sig om Antwerpen som Midtpunkt.

Forgæves havde Henrik Ranzau været om sig paa alle Maader. Aar 1581 fik han saaledes Frederik den Anden paa Kron-

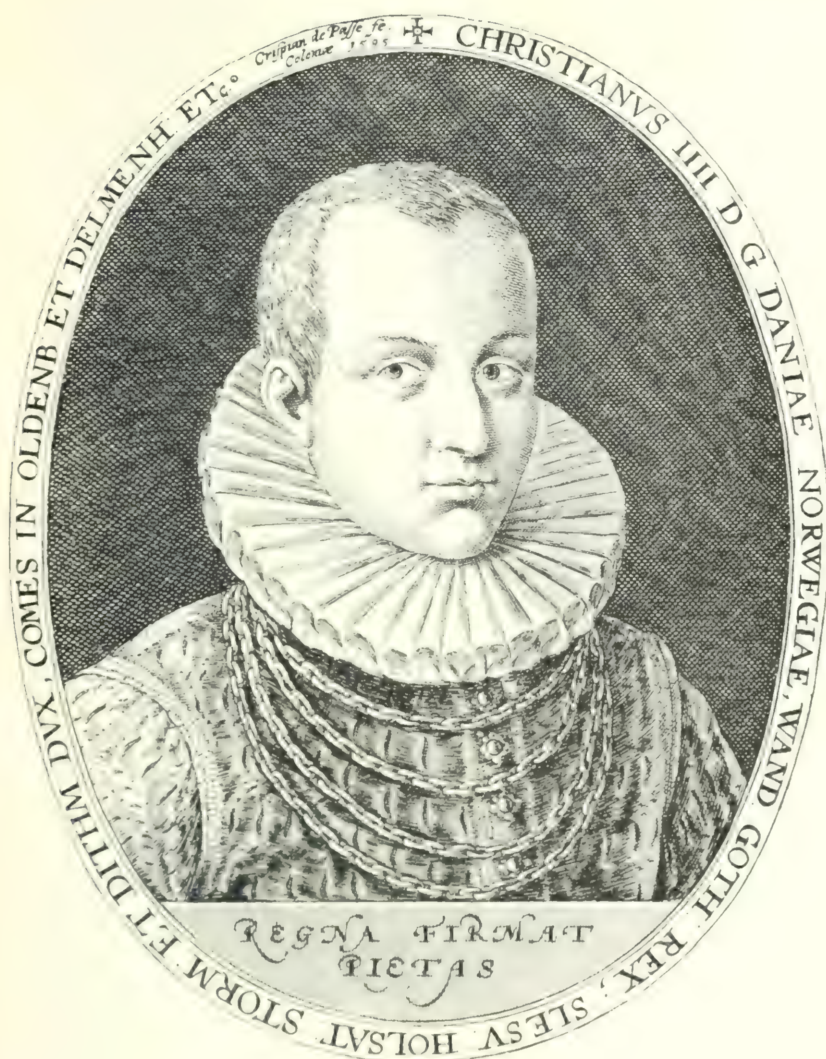

Fig. 22. Christian IV's Portræt, udkommet i Køln.
(Kobberstik, signeret Crispian de Passe. Køln 1595.)

borg til at gaa ind paa den ejendommelige Forretning, at Kongen skulde inddrive den halvanden Million som sin egen Gæld mod et Vederlag af 40,000 Kroner, hvis det lykkedes[1]. Forsøget glippede. Endnu 1594 stod Gælden uindløst som før.

Her var ikke andet for, den yngre Slægt maatte frem. Sønnen, Gert Ranzau, fik Orlov fra sin Stilling som Amtmand for at drage til Nederlandene og se at redde Familjeskatten. Faderen søgte at støtte ham paa bedste Maade, blandt andet ved Anbefalingsskrivelse til det hollandske Gesandtskab, der i Sommeren 1594 under Niels Kaas's Sygdom og Død kom til København. Hollænderne lovede det bedste, men lige meget hjalp det. Geert Ranzau kom tomhændet tilbage[2].

Med fordums Lethed i Vendingen henvendte da Statholderen sig til Hollændernes Dødsfjender, Spanierne. Han klagede til — og gjorde samtidigt alt for at vinde — de spanske Gesandter, der i Efteraaret 1594 gæstede Danmark[3]. Han fik af Christian den Fjerde en Anbefalingsskrivelse til Philip den Anden og opnaaede ogsaa, at denne 1595 skrev til Hertug Ernst af Østerrig om at være Henrik Ranzau behjælpelig med Inddrivelse af Pengene i Antwerpen[4].

De udestaaende Fordringer synes dog fremdeles at være forblevne ubetalte. Statholderen havde kun ved at søge Christian den Fjerdes Mellemkomst i denne Sag givet sig en Blottelse overfor Kongen og Henrik Rammel. Og af langt værre Art, end Henrik Ranzau drømte om. Thi de Oplysninger om hans Pengeforhold, som herved fremkom, gød Gift i Enkedronningens Angivelse og bredte et Rimelighedens Skær over, at han nu maaske kunde søge at vinde hjemme, hvad han havde tabt ude.

Medens Statholderen saaledes blev spærret inde af egne Hensyn og andres Mistanke, slingrede Rigsraadet fort i urolig Fart. Tilsyneladende var Kursen den samme som hidtil, men den sikre Haand ved Styret var borte. Det manglede ikke paa voldsomme Skridt. Bønnitgaard og Torkildstrup blev, som vi har set, fratagne Enkedronningen, og Arild Huitfeld og Henrik Lykke i skarpe Udtryk viste tilrette, fordi de ikke med behørig Kraft havde udført dette Hverv. Det saa sort ud for Enkedronningens

tidligere Tilhængere. Tyge Brahe, der rigtignok selv udfordrede ved sin Hensynsløshed, blev truet med at miste sin betydelige Forlening, Hellig Tre Kongers Kapel i Roskilde[1]. Og den kongelige Historieskriver, Anders Sørensen Vedel, maatte afstaa Embede, Haandskrifter og Forlening til Niels Krag[2]. Trods slige Kraftytringer var Regeringen dog svag, og dens Svaghed skrev sig fra een bestemt Kilde, Hensynet til den unge Konge.

Man havde ikke opfyldt Christian den Fjerdes Ønske om at blive erklæret for myndig, og det maatte stadigt fastslaas, at han endnu kun var et Barn. Men til Gengæld nødtes man til, for ikke helt at støde ham fra sig og friste ham til et ubesindigt Skridt, at tage overdrevent Hensyn til ham paa andre Omraader. Han havde paa engang for lidt og for meget at sige. Herved fremkom en underlig haard og dog jappet Gangart, som af stivbenede Heste, hvem en Dreng jog i Galop.

Det er ikke umuligt, at hine to Forholdsregler mod Anders Sørensen Vedel og Tyge Brahe skrev sig fra Christian den Fjerde selv. Han kendte næppe videre til Vedel eller kunde bedømme hans Betydning og Vanskelighederne ved den Opgave, der var stillet ham. Derimod omtaltes Niels Krag i høje Toner af dem, der stod Kongen nær, og han lovede rask Besørgelse af det Arbejde, hvorom der var Tale[3]. At Tyge Brahe lod Frederik den Andens Gravkapel i Roskilde forfalde maatte særligt støde Kongen, ikke mindst da det var et Bygningsarbejde, hvorom det her drejede sig.

Thi paa dette Omraade, der jo siden blev Christian den Fjerdes Yndlingsfelt, synes man med Flid at have givet den unge Konge det frieste Spillerum. Med den mest rastløse Iver blev der nu taget fat paa Byggeforetagender af enhver Art. Ingen dansk Konge har bygget saa meget som Christian den Fjerde. Men hvad denne har virket i sine Manddoms Aar, tager sig atter ud som Børneleg mod den Sum af Bygningsarbejder, han som sytten attenaarig fik Lov til paa en og samme Tid at sætte i Gang. Aarene 1594–95 staar som en vildtvoksende Tot i nordisk Bygningshistorie, dobbelt fremtrædende ved Siden af den varsomme Tilbageholdenhed i Formynderregeringens første Aar,

hvor Nykøbing Slot var næsten alt, hvad der fremkom. Et kort Overblik vil anskueliggøre dette.

Af nødvendige Byggeforetagender i 1594—95 var der følgende: Paa Akershus var Fæstningsværkerne paa den nordre Side skredne ud og styrtede ned, hvorfor Bygmester Hans Stenvinkel maatte opføre hele dette Parti paa ny[1]. Og ved Juletid 1593 havde en voldsom Stormflod gjort Skade paa Jylland Vestkyst, sat Ribe (Fig. 23) under Vand og bortskyllet store Partier af Slotsbygninger særlig paa Riberhus og Bøvling Slot[2]. Alt dette maatte bygges op igen, og Regeringen endda træde hjælpende til overfor enkelte private, saaledes f. Eks. Holger Ulfstand,

Fig. 23. Ribe og Riberhus i Slutningen af det 16. Aarhundrede.
(Efter Braunius: Theatrum urbium.)

hvis nyopførte Vosborg havde lidt stor Skade af Vandfloden[3]. Endelig blæste i Foraaret 1595 paa Hammershus et større Udhus om, der skyndsomst maatte genopføres[4].

Foruden disse nødvendige Arbejder sattes imidlertid ogsaa følgende i Gang: I Jylland ombyggedes Silkeborg Slot[5], Hald[6], Aalborghus[7] (Fig. 24), Mariager Kloster[8] og Skivehus[9]. En „Brønd" af hugne Sten opførtes i Slotsgaarden paa Koldinghus[10], og kongeligt Tilskud ydedes til et Domhus i Viborg[11] og en Hovedreparation af „Taarnet midt i Randers By med det store, høje Spir"[12]. Paa Fyn fik kun Odensegaard en lettere Oppudsning[13], men paa Sjælland foretoges betydelige Bygninger paa Kallundborg Slot[14], Vinstrupgaard[15], Roskildgaard[16], og særligt baade paa Bygninger og Fæstningsværker paa Kronborg[17]. I København lod Kongen opføre en ret pragtfuld Reberbane paa Holmen[18] (Fig. 25) og flere Huse sammesteds til Holmens Folk[19],

Fig. 24. Slotsgaarden paa Aalborghus.
(Fotograferet af Kr. Hude.)

en Gaard paa Amagertorv til Henrik Rammel[1], en stor Bygning i „Studiegaarden“ til almindelig Forelæsningssal og med Spisesal for „de hundrede Studenter“[2], en „Vandkunst“ indrette

Fig. 25. Reberbanen paa Holmen ved København 1610.
(Efter Stik af Johan Classen van Wyck i Nationalmuseets Arkiv.)

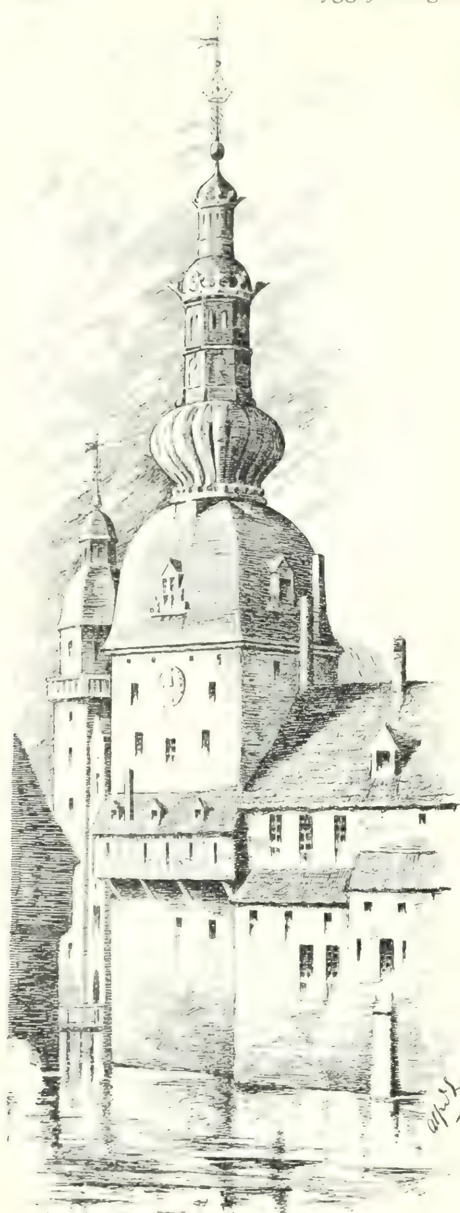

Fig. 26. Københavns Slotstaarn („Blaataarn").
(Efter Johan van Wycks „Delineation" af 1611 og et Stik i „Origines Hafnienses".)

paa Københavns Slot, og Slotsbygningen selv grundigt ombygge, særligt Blaataarn, der forhøjedes og fik nyt Spir[1] (Fig. 26). Ligeledes ydede Kongen i det mindste Bidrag til Ombygning af Spiret paa Frue Kirke[2] (Fig. 27). Endelig foretoges storartede Nybygninger og Befæstninger paa Malmøhus[3] og Voldene om Byen[4] (Fig. 28), paa Halmstad[5], Varberg[6] (Fig. 29) og Baahus[7]. Omfanget af disse Byggeforetagender kan man danne sig et Begreb om ved at høre, at der til Københavns Slot medgik næsten 10,000 Tønder Kalk, til Halmstad 16,000 Tønder Kalk og til Baahus ikke mindre end 24,000 Tønder. Det var klart, at en enkelt Mand ikke kunde overkomme alt dette Bygningsarbejde. De fire Bygmestre, Hans Stenvinkel, Villum Paaske, Hans von Andorf og Christoffer Ulmer havde nok at gøre alene med, hvad der byggedes i Landets østlige Del[8].

54

Det var dog ikke blot Bygningsvæsenet, der sysselsatte Christian den Fjerde. En Del deraf foregik paa Holmen, og med største Interesse fulgte han alt, hvad der vedkom denne og Flaaden i det hele.

En stor Tiltrækning udøvede saaledes Aar 1595 de tvende større Togter. En Flaade-Afdeling skulde som sædvanligt ud og holde Vesterhavet ryddeligt for Sørøvere[1]. Men en endnu større Flaade skulde op til Nordhavet og det nordlige Ishav norden om Norge. Ogsaa den skulde anholde Fribyttere og tvivlsomme Fyre undervejs, og hertil regnedes enhver Udlænding, som uden Kongens udtrykkelige Tilladelse vovede at sejle ad denne Vej til Rusland, hvorved — Øresundstolden forspildtes.

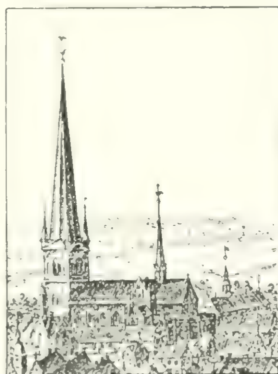

Fig. 27. Frue Kirke, set fra Blaataarn o. Aar 1600.
(Billed af Johan Classen van Wyck i Nationalmuseets Arkiv.)

Det var paa Tide, at man igen slog et Slag heroppe. Thi det var blevet yndet Idræt baade for Hollændere og Englændere at gaa paa disse forbudne Veje. Tidens mangelfulde geografiske Kundskaber kom dem til Hjælp. Det lyder saaledes lidt løjerligt, naar Henrik Ranzau i Februar 1595 kunde indberette til Christian den Fjerde[2] om nogle Hollændere, der formentlig burde svare Told til Kongen, da de i Fjor var sejlede mellem Island og Grønland til — Indien, og ad Aare agtede sig med otte Skibe samme Vej. End ikke Statholderens Tilføjelse: „Min Søn, Gert, kan give Eders Majestæt nærmere Besked herom“, afkræfter Mistanken om, at samme Hollændere simpelthen var sejlede til Archangel.

Men desforuden skulde Flaaden medføre et dansk Gesandtskab, der skulde mødes med et russisk den 1. Juli i Malmis — „som formodes at være afbrændt, hvorfor skal medgives dem tvende Telte, hvor de kunne have deres Værelse“ — og fastslaa

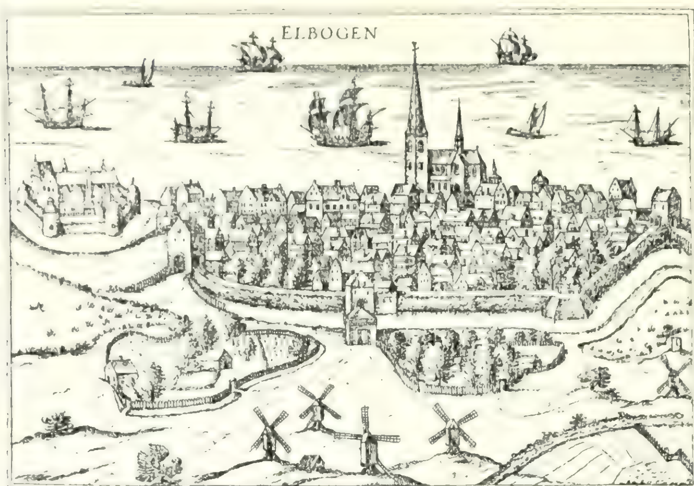

Fig. 28. Malmø og Malmøhus i Slutningen af det 16. Aarhundrede.
(Efter Braunius: Theatrum urbium.)

den rette Grænse mellem Norge og Rusland. Et eventyrligt Tog og flinke Folk, hvem det var betroet. Byrge Trolle til Trollesholm (Fig. 30) skulde som Admiral føre Kongens Livskib „Josafat", Klaus Urne „Den blaa Due" og Jakob Trægaard „Hektor". Gesandterne skulde være Predbjørn Gyldenstjerne til Vosborg, Ove Lunge til Odden og Laurits Kruse til Svenstrup. Med den

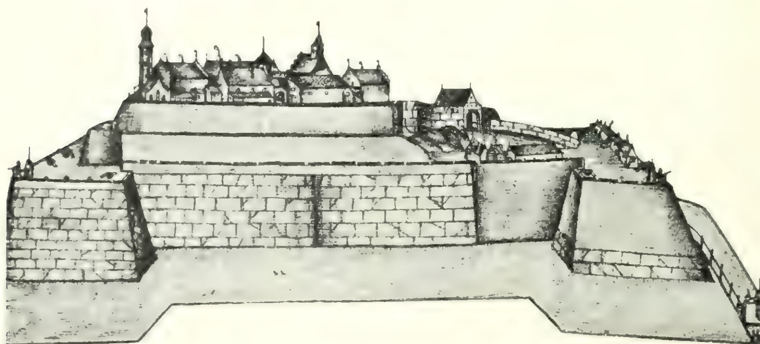

Fig. 29 Varberg i det 16. Aarhundrede.
(Efter Tegning i det danske Rigsarkiv.)

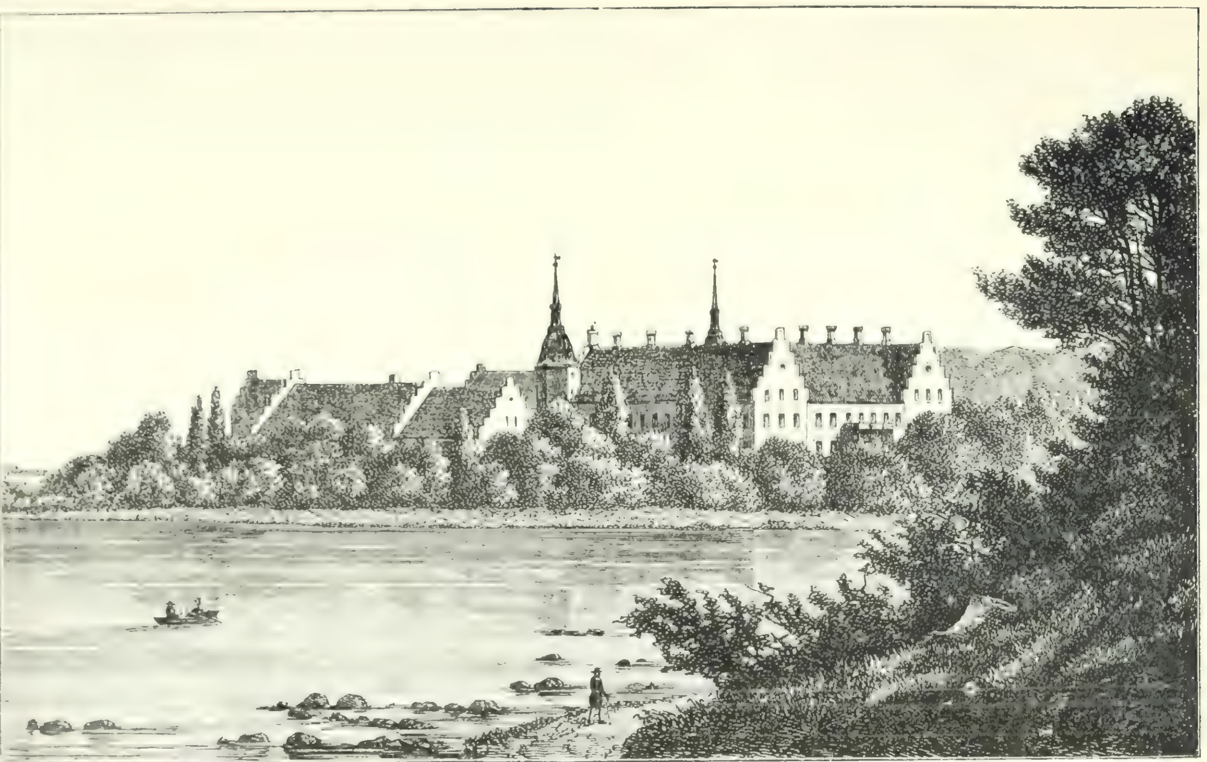

Fig. 30. Trollesholm (nu Holsteinborg) paa Sjælland, for en stor Del opført af Byrge Trolle.

mest levende Interesse fulgte Kongen alt, hvad angik Udrustningen. I sidste Øjeblik laante han dem af sit Sølvkammer „Sølv til et Bord“, da det var at frygte, „at det skulde regnes Hans Majestæt til Spot og Forklejnelse, om hans Gesandter spiste paa andet end Sølv, naar fremmede Gesandter var til Stede“. I Slutningen af Maj sejlede Flaaden afsted[1].

De kunde have sparet sig Sølvtøjet. De russiske Gesandter mødte ikke, Grænsespørgsmaalet holdtes med Flid uafgjort. Men da Flaaden henad Mortensdag vendte tilbage til Danmark, var Christian den Fjerde utrættelig i at spørge Admiralen ud. Byrge Trolle maatte gøre Rede for hver enkelt Dags Eventyr undervejs og hver Streg til Øst eller Vest i den vidtløftige Sejlads[2]. Den unge Konges Interesse maales bedst ved, at fire Aar efter maatte Byrge Trolle ud igen paa samme Tur med baade „Josafat“, „Den blaa Due“, „Hektor“ og fire store Skibe til, men denne Gang vilde Kongen selv være med og gjorde Tjeneste ombord som „Kaptain Christian Frederiksen“[3].

Selv om Christian den Fjerde kunde være gaaet helt op i disse Interesser for Bygningsvæsen og Flaade, saa skulde dog andre nok minde ham om, hvad Magt der iøvrigt tilkom ham. Udlandets Opmærksomhed var henvendt paa ham og maatte nødvendigvis være det paa Grund af den besynderlige Ordning, der lod ham syne som kun af Navn umyndig, i Virkeligheden sin egen Kansler. Det spanske Gesandtskab, der i Efteraaret 1594 kom til København for at bevæge Danmark til at spærre Øresund for Hollænderne, var vistnok afsendt i det Haab, at den unge Konge muligt vilde ændre den af hans Formyndere hidtil fulgte Politik. Ogsaa efter deres Ankomst hertil knyttede Gesandterne Forhaabninger til den Opmærksomhed og Velvilje, hvormed Christian den Fjerde modtog dem[4].

Et lignende Syn paa Forholdene havde Hertug Carl, der var i Færd med at tilrive sig Kongemagten i Sverige og hertil ønskede fredeligt Forhold til Danmark. Da hans gottorpske Hustru havde født ham en Søn, indbød han derfor ved et Gesandtskab Christian den Fjerde til at staa Fadder. Med Hatten paa, men forresten med kongelige Æresbevisninger modtog Christian den

Fjerde den 2. Januar 1595 paa Københavns Slot Hertugens Udsendinge og besvarede selv paa staaende Fod Indbydelsen [1]. Paa sin Vis tog han dog Hatten af ved samtidigt stærkt at befæste alle Grænseslottene: Malmøhus, Halmstad, Varberg og Baahus. Og med Rette, thi Faderen var den senere Carl den Ellevte og Sønnen, der skulde døbes, Gustav Adolph, begge de to Konger, med hvilke Christian den Fjerde først skulde komme i Krig.

55

Ved Siden af den velberegnede Indflydelse, som Regeringsraaderne tilstod den unge Konge paa visse Omraader, og den langt større, som udenforstaaende tillagde ham, kunde det stundom tage sig ud, som om ogsaa Regeringsraaderne selv lod sig rive med af Strømmen. Paa de mest forskellige Punkter syntes de at bøje sig for ham. De rettede sig ikke blot efter ham, naar han forlangte alle sine Hunde indkvarterede i Ringsted Kloster og Føde til dem forskreven fra Kalundborg Len [2], men de tyede til hans Bistand og Afgørelse i saa vanskelig en Sag som, da tre havde undslaaet sig for at overtage den ledige Bispestol i Ribe, og Sognepræst Søren Christensen i Helsingør truede med at blive den fjerde [3].

Kun paa eet Punkt stod de haardnakket fast, Kærnepunktet i det hele, Spørgsmaalet om hans Myndigheds-Erklæring. Her indtog de den samme afvisende Holdning som hidtil og underbandt herved Betydningen af alle de øvrige Indrømmelser. Spørgsmaalet var ifølge Sagens Natur bestandigt brændende. Niels Kaas's Død havde rejst det og, engang vakt, kunde det, som Forholdene var, ikke atter neddysses.

Paa Mødet i Juli 1594 havde Rigsraadet søgt saa lempeligt som muligt at glatte Spørgsmaalet over. Formynderskabet var blevet fastholdt, men ingen Efterfølger valgt i Niels Kaas's Sted, hverken som Regeringsraad eller som Kansler. Dette kunde endnu opfattes som en stiltiende Indrømmelse af, at det hele

Formynderskab snart skulde have en Ende. Og der var saa meget mere Grund til at gaa ud herfra, som Christian den Fjerde i April 1595 vilde fylde sit attende Aar, altsaa efter almindelige danske Retsbegreber[1] opnaa Myndigheds-Alderen. Dette Tidspunkt imødesaas derfor med Spænding af alle.

Men i Foraaret 1595 kom Svaret. Rigsraadet samledes en Ugestid efter Christian den Fjerdes Fødselsdag[2], og paa dette Møde sejrede det Parti, der holdt paa, at Formynderskabet fremdeles skulde vedvare. Den første Oplysning herom, der fløj over Landet, var det aabne, kongelige Brev, hvori det meddeltes, at Herredag vilde blive afholdt i Juli Maaned. Enkedronning Sophia, der paa Nykøbing læste Brevet, var straks klar over Betydningen og lod øjeblikkeligt Nyheden gaa videre til Meklenborg. „Ifølge tidligere Løfte" — skrev hun[3] — „undlader Vi ikke at meddele, at vor kære Søn Kongens aabne Udskrivningsbrev i Dag her er blevet offentliggjort. Men det er i den forrige Form, nemlig i Hans Kærligheds Navn og med hans Segl og Rigsraadernes Underskrift."

Men der var endnu mere nyt fra Rigsraadsmødet. Man havde ikke blot besat den ledige Plads som fjerde Regeringsraad med Jakob Seefeld[4], men man havde dristet sig til at gaa et Skridt videre og udvalgt Prinsens Hofmester, Regeringsraad Manderup Parsbjerg, til Kongens Kansler[5]. Hvad dette Skridt betød, kunde der næppe være Tvivl om. Det var for det første et Udtryk for, at den nuværende Tilstand skulde fortsættes i længere Tid, hvorfor Ulemperne ved Manglen af en Kansler maatte hæves. Men det var dernæst et meget nærgaaende Skridt, om ikke et Overgreb fra Rigsraadets Side. Thi for den almindelige Bevidsthed stod det, som Retten til at udvælge Kongens Kansler ene tilkom Kongen.

Kun flygtigt set kunde det da tage sig ud som hensynsfuldt overfor den unge Konge: En rent midlertidig Forholdsregel. Det var jo blot en Vicekansler, man havde valgt, og just af Hensyn til Christian den Fjerde havde man hertil foretrukket den af Regeringsraaderne, der dagligt var om ham. Nærmere set betød det kort og godt: Rigsraadets Formynderskab skal ved-

vare. Som Kansler skal virke den, der ogsaa i andre Maader har det bedste Hold paa Prinsen, hans Hofmester.

Som sædvanligt savner vi enhver nærmere Oplysning om Rigsraadsmødet. At vigtige Spørgsmaal har været for, veed vi jo. Men hvorledes Forhandlingerne har været førte, hvorledes Partidelingen indenfor Raadet har stillet sig, derom faar vi — ved denne Lejlighed saa lidt som ellers — selv den ringeste Besked. Hvis det under slige Forhold er tilladt at vove sig ud paa Gisningernes gyngende Grund, saa ligger den Fristelse nær at se i Jørgen Rosenkrans (Fig. 31) og selve den nyvalgte Kansler, Manderup Parsbjerg, Hovedmændene for Flertallet. Uden Jørgen Rosenkrans's Minde vilde saa vigtige Beslutninger næppe være blevne tagne. Og Manderup Parsbjerg vilde sikkert ikke have modtaget Stillingen som Kansler, hvis det havde været i Strid med hans Overbevisning, at den i nærværende Tilfælde overhovedet burde besættes af Rigsraadet. At Rigsraadets Flertal betroede ham den, synes at antyde et særligt Tillidsforhold.

Hvad endelig Prøven paa denne Gisning angaar, saa kunde den maaske søges i den Kulde, hvormed Christian den Fjerde behandlede dem begge. Han viste ingen Deltagelse ved Jørgen Rosenkrans's Sygdom og Død. Og skøndt Manderup Parsbjerg havde været Kansler i længere Tid og maatte anses for at have samlet en vis Erfaring, blev han dog ikke ved Kongens Regerings-Tiltrædelse bekræftet i Embedet, men simpelthen afskediget, vraget for en Mand, der end ikke tidligere havde været Rigsraad. Heller ingen anden Virksomhed eller Æresplads — om det saa blot var midlertidigt ved Kroningen, hvor der dog fandtes Brug for saa mange — blev Manderup Parsbjerg forundt. Han, Kongens hidtidige nærmeste som Hofmester og Regeringsraad, sank tilbage til en almindelig Rigsraad paa Aalborghus.

Vanskeligere turde det være at udpege en Hovedmand blandt Rigsraadets Mindretal. Et Navn træder dog maaske næppe tilfældigt netop i disse Aaringer stærkt i Forgrunden, Christoffer Valkendorfs. Siden sit dybe Fald 1590, da han paa Grund af

Fig. 31. Jørgen Rosenkrans.
(Maleri af Tobias Gemperlin, paa Rosenholm.)

Mogens Hejnesøns Henrettelse var bleven afskediget som Regeringsraad, havde han spillet en kun lidet fremtrædende Rolle. Men efter Niels Kaas's Død traadte han atter frem af sit Skjul.

Om hans Forretningskraft kunde der ikke være Tvivl. Han var endnu den samme hvasse, nyhuggede Grovfil, som da han for fyrretyve Aar siden havde ryddet op i Forholdene i Bergen; derfor sendtes han ogsaa nu i Juli 1594 i lignende Hverv til Øen Gotland. Om det just smagte ham at faa Mogens Hejnesøns Ven, Hans Lindenov, med, for undervejs at indsætte ham som Lensmand paa Hammershus [1], faar staa hen.

Men i en Haandevending fik Christoffer Valkendorf Forholdene paa Gotland ordnede. Inden November var han hjemme igen og Forordning udarbejdet om Afhjælpning af alle Misbrug og Klager [2]. I Maj 1595 blev der betroet ham et lignende Hverv af finere Art: at sætte Skik paa de forstyrrede Forhold i Maribo Kloster [3]. Atter hurtigt klaret. Og fjorten Dage efter fik han en Slags Oprejsning for Fortiden, idet han — rigtignok med den retskyndige Arild Huitfeld ved Siden — midlertidigt indsattes som Regeringsraad i de andres Fravær [4].

Der var kommet Liv i den gamle. I Juli samme Aar skænkede han sin Gaard og Have i Sankt Pederstræde i København tilligemed en betydelig Sum Penge til de fattige Studenter [5], og fuldendte hermed Oprettelsen af sit „Kollegium", hvori hans Fald synes at have gjort en Afbrydelse. Han forlenedes med Odensegaard [6], blev i Efteraaret endnu engang — sammen med Arild Huitfeld — Regeringsraad [7], og næste Foraar ved Jørgen Rosenkrans' Død det samme [8]. Endelig sattes Kronen paa det hele, da i Juni Maaned 1596 den unge Konge gjorde ham til Landets højeste Embedsmand, til Rigens Hofmester.

Maaske var det ganske tilfældigt, at Christoffer Valkendorf saaledes ligesom vaagnede op efter Niels Kaas' Død, og at han blev Udtryk for den tilbageværende Handlekraft i Rigsraadet. Maaske var der slet intet andet at mærke ved, at han ved Kongens Tronbestigelse blev hævet saa højt, medens Manderup Parsbjerg blev styrtet, end at han nød Alderens Forret, og at Christian den Fjerde derhos havde lært at sætte Pris paa denne virkelystne, retsindige, voldsomme Natur, i Slægt med hans egen. Men udelukket er det ikke, at der i den kongelige Naadesbevisning har blandet sig en Tak for, at han, dengang da de

fleste stod imod, havde holdt paa at gøre den unge Konge myndig.

Og denne Mulighed synes yderligere at bestyrkes ved Sammenstilling med en Række Antydninger, der, hver især dunkle, dog alle peger i en og samme Retning. Ifølge den gamle, tidligere omtalte Fremstilling skal Christoffer Valkendorf paa Antvorskov efter Frederik den Andens Død have talt for, at Enkedronning Sophia skulde overtage Formynderstyrelsen i Danmark og Norge[1]. Da de spanske Gesandter i November Maaned efter Niels Kaas' Død kom til København, forstod de, hvad de hørte om ham, saaledes: „at han i sin Tid var bleven afskediget som Regeringsraad, fordi han var gaaet over til Enkedronningens Parti"[2]. Hvis Gesandterne her har forstaaet ret, vilde denne deres Oplysning kaste et mærkeligt Strejflys over Begivenhederne 1590. Kun af Navn var i saa Fald Mogens Hejnesøns Henrettelse Grunden til hans Afsked. Enkedronningens tilsyneladende haarde Voldgiftskendelse i denne Sag var maaske endog et sidste forgæves Forsøg paa at bevare Valkendorf. Nej, den egentlige Grund til hans Fald skulde være, at han dengang havde taget Enkedronningens Parti og altsaa enten misbilliget Henrik Rammels samtidige Afsked som Christian den Fjerdes Hofmester eller godkendt hendes Overtagelse af Regeringen i Hertugdømmerne, eller maaske gjort begge Dele tilsammen.

Forsigtigst er det dog ikke at tage Gesandterne for stærkt paa Ordet, altsaa ikke tillægge deres Udsagn oplysende Værd om, hvad der var skeet for fire Aar siden, men kun om, hvad der sagdes, da de var her, den Stemning, der var oppe 1594. Selv saaledes begrænset vil Oplysningen være betydningsfuld. Christoffer Valkendorf regnedes Aar 1594 til „Enkedronningens Parti", det vil sige, han var forsonligt stemt overfor hende. Dette falder godt i Traad med, at Enkedronningen i Spørgsmaalet om Bønnitgaard og Torkildstrup paaberaabte sig Valkendorf som Vidne[3], og Rigsraadet lod, som om det overhørte dette[4].

Men saae Valkendorf i Aaret 1594 endnu med en vis Velvilje paa Enkedronningen, saa synes dermed ogsaa hans Stilling givet

overfor Spørgsmaalet om straks at gøre Christian den Fjerde myndig. En Hovedgrund for det øvrige Rigsraad til at vægre sig herved maatte jo netop være Frygten for, at Enkedronningen i saa Fald skulde vinde for stærk Indflydelse over Sønnen. Christoffer Valkendorfs senere Ophøjelse til Rigens Hofmester vil da — hvis de spanske Gesandters Udsagn staar til Troende — naturligt kunne forstaas som en Tak ikke blot fra Christian den Fjerde alene, men fra de dengang fuldtud enige Parter, Moder og Søn.

Hvorledes det nu end hermed maatte forholde sig, een Ting synes klar: Da den unge Konge, skuffet i sit naturlige Haab om snart at blive myndig, i Slutningen af Maj 1595 forlod sit fuldtallige Regeringsraad samt sin nye Kansler, var han næppe opfyldt af de blideste Følelser mod dem, der havde staaet ham og Opfyldelsen af hans Ønsker i Vejen. Vi har maaske heri Forklaringen paa selve hans Rejse til Nykøbing. Thi besynderligt var det, at han under almindelige Forhold, omgiven af Rigsraaderne, pludselig skulde være bleven, som han udtrykte sig, greben af „Længsel efter at tale med sin Moder“[1]. Ingen af Rigsraaderne kunde ønske at følge ham did og komme som Gæst hos Enkedronningen. De drog da ogsaa efter endt Møde i København hjem hver til sit, og alle fire Regeringsraader fik Orlov i private Anliggender[2]. Kun Valkendorf og Arild Huitfeld blev i deres Sted „liggende i Regeringen“ i København.

At Rejsen til Nykøbing blev besluttet paa Trods mod Rigsraadet, kunde ogsaa stemme med den Ilfærdighed, hvormed Bestemmelsen blev tagen. Endnu kort forinden vidste man ikke rettere, end at Hoffet efter endt Rigsraadsmøde skulde forlægges til Koldinghus[3]. Enkedronningen, der dog var bedst underrettet, fik først Dagen efter, at Christian den Fjerdes Brev til hende allerede var afgaaet, den Nyhed at vide, at Hoffet skulde forblive paa Sjælland, indtil Herredag var holdt i Juli Maaned[4]. At Kongen var urolig, og at der var noget paa Færde, derom vidnede Rygtet, saaledes som det naaede ned til hendes Kansler i Rostok, hvor det hed: at Christian den Fjerde agtede at forlade Landet og rejse til Brunsvig og Brandenburg[5].

Rejsen til Nykøbing faldt i hvert Fald i Traad med, hvad Enkedronningen kunde ønske sig. Kom nu tilmed Christian den Fjerde derned halvt af Uvilje mod Rigsraadet, saa var ogsaa hans Sindsstemning vel forberedt til, hvad hun havde at meddele ham.

57

Paa Nykøbing Slot imødesaa Enkedronning Sophia med Spænding sin Søns Komme. Hvor meget kunde der ikke i bedste Fald blive klaret ved denne Lejlighed! Og omvendt, hvor afgørende Følger for hele Livet kunde ikke denne Sammenkomst faa! Sæt hun havde valgt fejl for sin Søn ved at foretrække Administratorens Datter for Hertugen af Prøjssens! Faster Anna holdt jo ivrigt paa denne sidste og bragte snart efter baade sig og sit Forslag paany i Erindring ved at sende som Gave til den unge Konge to Kameler og to Losser[1].

Som naturligt under slige Forhold var Enkedronningen opmærksom for hvert Varsel og Vink, som Himlen maatte sende hende. Siden dengang, da en norsk Sild havde forudsagt hendes Husbonds Død, passede hun nøje paa fra denne Kant, og ikke faa var de mærkelige Sild, som siden da var blevne bragt hende. Vanskeligheden laa dog i at tyde, om de overhovedet var Bud eller dog Bud til hende, og hvad de i saa Fald skulde forudsige. Vished kom, og Vished gik, som med hin forunderligt tegnede Sild fra Sundet 1588, hvis „Kontrafej" straks sendtes til Meklenborg, men om hvilken Lensmanden paa Kronborg nøgternt bemærkede, at det simpelthen var en Art Makrel, som han oftere havde fanget Magen til paa Snøre i Sundet[2].

Et Tegn viste sig, men dennegang ikke fra Søen. Fra Meklenborg kom Budskab om et vidunderligt Storkeæg, der paa en ligesaa vidunderlig Maade var kommet til Verden. Enkedronningen udbad sig de nøjagtigste Oplysninger, og hendes Fader, der vel ogsaa følte sig som mulig Part i Sagen, var ikke sen til at indhente vidnefast Forklaring. Den 20. Maj 1595 kunde han

sende hende et meget tykt Brev[1] med alle Sagens Aktstykker. Han havde henvendt sig til en paalidelig „fornem Adelsperson" i Pommern nærmest ved Stedet, Ulrik Schwerin den Ældre, og denne havde derpaa afholdt Forhør og tilstillet ham følgende underdanige Indberetning[2]:

I Præstegaarden i Landsbyen Brieste nær ved det fyrstelige Hus Klempenow havde man kort før Palmesøndag, i Præsten Dr. Lemmeckes Fraværelse, seet en Stork komme flyvende og sætte sig paa Gaardens Storkerede. Her sad imidlertid to Storke i Forvejen og rugede paa Æg. Storkeparret vilde ikke have noget med den nysankomne at gøre, men bed og baskede den med Vingerne, saa at den faldt ud af Reden ned i Præstens Gaard. Hans Børn fangede den her og spærrede den inde i et Kammer, hvor den sad til Præstens Hjemkomst.

Han gik til Kammeret, aabnede Døren for at kigge ind, men i samme Øjeblik foer Storken ud i Forstuen, op paa et omvendt Bryggerkar og lagde her lige for Præstens Øjne et Æg. Dr. Lemmecke forfærdedes. Dog havde han Aandsnærværelse nok til at gribe Storkeægget, varmt og blodigt som det var. Men med Rædsel opdagede han da følgende Tegn staaende rundt om den spidse Ende af Ægget:

)(I X I 9 I 3 5)(I X

Først kaldte han paa sin Hustru og viste hende det, saa aabnede han Døren, for at Ulykkesfuglen kunde komme ud uden at gøre flere Ulykker der i Huset. Den fløj sin Vej, ingen veed hvorhen. Saa vandrede han afsted til det fyrstelige Hus Klempenow for at kundgøre, hvad skeet var og overantvorde Ægget. Han overgav det til Amtsøvrigheden, der besaae det med ikke ringe Forbavselse. Man stillede det paa Bordet for bedre at undersøge det, men passede ikke paa, det trillede ned og klask! gik det itu. — Ulrik Schwerin den Ældre havde derfor ikke selv seet Ægget, men maatte nøjes med at indsende den ham af Præsten meddelte Tegning.

Dette var, hvad der forelaa. Den omhyggelige Hertug Ulrik af Meklenborg havde imidlertid været betænkt paa at skaffe endnu betydningsfuldere Oplysninger. Næppe havde han modtaget Indberetningen, førend han straks havde sendt den til Superintendenten i Meklenborg, Dr. Andreas Celichius, for at denne kunde udlægge Tegnet. Og her viste sig ret Fordelen ved at have fromme og lærde Mænd i slige Embeder, thi uden Vaklen og Tøven kunde Superintendenten straks give klar Besked. Tidligt om Morgenen fik han gennem Hertugens Kansler Tegningen af Æggets Figurer, og inden Aften havde Hertugen Svaret[1].

Sagen var ligefrem: Storken vilde foreholde os Jeremias 8de, paa det at vi ved dens Eksempel maatte lære at gribe den rette Tid, ligesom denne Stork i den beskikkede Stund var kommen og havde lagt sit Vidunderæg. Som Cælius Rhodoginus siger 27de 17, betød et Æg Verdens Figur. Og saasom Verden nu var bleven gammel, saa havde Gud tegnet det med nye Characteribus, hvori indeholdtes store Hemmeligheder, som alle Hemmeligheders Aabenbarer nu vilde bringe for Lyset. Dette i Almindelighed. Betydningen af de enkelte Tegn var følgende:

Forrest maatte findes Jesu Christi Navn; derfor betød)(naturligvis I C. Derved stod X, hvilket var det hellige Kors, som Constantinus Magnus førte i sin Krigsfane, hvorom Eusebius beretter i vita Constantini, liber I. Det betød altsaa, at Kristi Kors nu atter skulde herske over Kristendommens Fjender, at hans Ord atter maatte trænge ind i Orienten. Men Korset var et lukket Kors, ikke X alene, men I X I; dette betød, at den korsfæstede Kristi Evangelium skulde forkyndes baade her og der, viden om. Og da Storkens Figur regnedes blandt Hieroglyfer (Cælius, 29de Bog), saa maatte ogsaa hele Ægypten nu blive bragt tilbage til Kristendommen, hvad ogsaa var antydet af Tertullian i 3dje Bog contra Marcion. Tallet angav, hvorlænge det skulde vare med denne Korsets Sejr, nemlig 135. Men om dette skulde betyde et Antal Aar eller et Antal Dage, kunde ikke forud vides, det vilde Tiden selv sige.

Sluttelig gentoges de to første Figurer, I C, Jesus Christus,

og Korset X, men det sidste Lukke for dette manglede. Thi saa snart det tyrkiske Rige begyndte at falde, vilde Jesus Kristus lade Korsets Tegn staa i Himmelens Skyer og uddele det evige Liv til sin Kirke, hvilket var afbildet i den lange Linje for neden. Men Kirkens Fjender vilde han styrte i Helvedes Afgrund, og denne var det aabne Fad, som stod der under og havde aabnet sig i alle Ender og Kanter.

— Dette var ret en herlig Udlægning, lærd, paalidelig, og saa beroligende. Thi naar det blot var slaaet fast, at Tegnet med Storken ikke sigtede til dens Sommerophold i Meklenborg, men til dens Vinterophold i Ægypten, saa fik det i Herrens Navn bryde løs dernede og Tyrken ske en Ulykke. Trøstigt kunde derfor ogsaa Hertug Ulrik sende sin Datter Beskrivelsen af Tegnet med vedlagt Udlægning. Hun vilde deraf forstaa, at det ikke angik hende eller hendes.

Enkedronning Sophia modtog Faderens Brev kort før Christian den Fjerdes Komme. Det syntes vel skikket til at fjerne hendes Bekymring. Men et Moderhjerte er fint fornemmende. I Slutningen af Brevet hed det: „Eders og vor kære Søn, Hertug Ulrik af Slesvig Holsten, vil komme hertil den 24. ds.“ Det var ikke andet, end hvad hun kunde saa nogenlunde vide i Forvejen og selv havde ønsket. For at sikre Sønnen mod Fristelserne ved Hoffet i Brunsvig havde hun efter Samraad med sin Fader beordret ham til Meklenborg, hvor han nu en Tidlang skulde leve under sin Bedstefaders strengere Tugt.

Men hvilket besynderligt Træf dog, at han skulde komme did samtidigt med Christian den Fjerde til Nykøbing, og at han just skulde omtales sammen med Storkeægget! Gav ikke Superintendentens Udlægning kun halv Besked, blot om den ægyptiske Side af Sagen, ikke om den hjemlige? Var det maaske den stakkels lille Ulrik, der sigtedes til med Storken, der joges fra Reden, som Christian og Anna Cathrine helt havde bemægtiget sig? Skulde han engang hjemløs og blodig drives fra sin Arvelod, uden andet Ly end, hvad en fremmed gejstlig Plads kunde yde ham?

Det kunde ikke nægtes, at det trak stærkt op til en saadan

Strid mellem Brødrene. Og hun havde sin Del med deri. Det var hende, der havde unddraget den lille Ulrik Rigsraadets Myndighed og spillet ham ud mod Christian den Fjerde ved at lade ham klage til Kejseren og herved forhverve hende Formyndermagt. Lige til det sidste havde hun med Flid holdt Brødrene skilte. Endnu i Efteraaret havde hun jo tænkt paa at sende Ulrik til Italien uden saa meget som at underrette Christian den Fjerde derom, en Hensynsløshed, som dog hendes Fader meget bestemt havde fraraadet hende[1].

Men Stridens Sæd havde spiret. Kongen saae med Harme paa den Broder, der i Sikkerhed paa tysk Grund dristigt modvirkede alle hans Skridt for at bringe Orden i Hertugdømmerne, og som for ikke længe siden endog havde ansøgt Kejseren om ligeledes at blive erklæret for myndig[2], for ret med Eftertryk at kunne føre Kampen. Og hos Hertug Ulrik var al den Bitterhed tilstede, som ensidig Fremstilling af Dr. Sybrandt og Ligesindede samt Følelsen af at være den yngre Broder og højlig forurettet, kunde fremkalde i et ungt, ubændigt Sind. Ikke blot bar hans Breve Vidne om disse Følelser[3], men efter hans Komme til Meklenborg udtalte Bedstefaderen gentagne Gange Frygt for, hvad Ubesindighed han ad denne Vej kunde lade sig forlede til[4].

Det var da ikke uden Grund, hvis Enkedronningen anede Varsel om Broderstrid. Een af dem maatte blive den, der dreves fra Reden, og hvilken af de to, det vilde blive, kunde der vel ikke være Tvivl om. En pinlig Tanke, thi Moderhjertet omfattede ligeligt dem begge.

58

Fra saadanne Tanker var Virksomhed Adspredelse. Og der var nok at tage Vare med at faa alle Stuer „dragne“ og Nykøbing Slot i Orden, nu da det første Gang skulde vise sig i sin Pragt. Ærgerligt forresten ved en Lejlighed som denne, at det

ikke var færdigt. Porttaarnet manglede. Det store, som Enkedronningen havde forlangt, men Rigsraadet paastaaet ikke nødvendigvis hørte med til et Slot, skøndt et saadant dog fandtes ved Frederiksborg[1]. Nu synede det hele ikke nok, kun en buttet Runddel stod Vagt, naar man nordfra over Dæmningen mellem Guldborgsund og den opdæmmede Sø drog ind i Forgaarden.

Men Plads til en Taarnmand var der dog. Og mangt et Hjerte bankede vistnok hurtigere, da han hin Dag gav Tegn til, at nu var Toget i Sigte. Et Øjeblik efter, og Luften genlød af Trompetskrald og Hestetrampen, medens den indre Borggaard fyldtes med Mennesker og Dyr. Og ned sprang en slank, ung Mand, der ikke behøvede at nøjes med et Haandkys, men kunde falde Moderen om Halsen, saa det trak i Perlehuen og Pibekraverne knittred, medens de tvende Frøkener glad forbavsede saae til, indtil Turen kom til dem.

Der hviler et ganske eget fornøjeligt Skær over dette Christian den Fjerdes Pinsebesøg paa Nykøbing Slot. Selve Kærnen i de Begivenheder, som her foregik, Familjetvistens Udjævning, træder næsten i Skygge for den friske Form, de antog. Begge Parter mødtes sikkert med den bedste Vilje til at komme godt ud af det sammen. Men for Christian den Fjerdes Vedkommende var denne Stemning yderligere tilsat med et umiskendeligt Ferie-Humør. Hans Alder, underlige Dobbeltstilling, Rigsraadets seneste Afslag, Følelsen af nu at være fri og paa egen Haand hos sine egne, alt bidrog uden Tvivl til at nære denne Blanding af Varmhjertethed og en vis glad Ubændighed.

Med saadanne Forudsætninger, under Omgivelser, hvor ingen Tvang hindrede fortrolig Samtale, maatte Opgaven blive Enkedronningen let, og Moder og Søn hurtigt naa til Forstaaelse. Alene ved at behandle ham som kær Søn og dog anerkende ham som myndig, f. Eks. tale voksent med ham om hans eget Giftermaal og hans Søskendes Anliggender, hvad hun jo netop ønskede, havde hun Midler i Hænde til fuldt at vinde ham og komme langt forud for alle Rigsraader.

Og denne Forstaaelse mellem Moder og Søn maatte kunne

blive dyb og varig, fordi den hvilede paa fælles Natur og fælles Tilbøjeligheder. Thi begge var de lige ivrigt med, hvad entet det gjaldt om at besigtige Slottet fra Sparreværk til Kælder, og gaa Philip Brandin, „Groszvaters“ Bygmester, efter i Sømmene, eller det drejede sig om Anlægget af den nye Abildgaard, over Broen paa den anden Side øst for Byen, eller blot om Krebs i Aaløbet. Og for begge gled uvilkaarligt de politiske Spørgsmaal: Forholdet til Rigsraad, Hertugdømmer og Kejser, over i de tilsvarende personlige og familjemæssige: Christian den Fjerdes Giftermaal med Anna Cathrine, Augustas med Johan Adolph og Kongens Udsoning med Broder Ulrik.

Vi har det bedste Vidnesbyrd for, hvor stærkt og hvor hurtigt Moderens Ord, særligt om det sidste Emne, slog ned i Christian den Fjerdes Sind. Han havde kun været nogle faa Dage paa Nykøbing og hørt hendes varme Tale om denne Broder, der var ham saa nær og dog saa fjern og truede med helt at glide fra ham, førend hans Beslutning var tagen. Storkevarselet skulde ikke komme til at gælde dem. Han maatte have fat i Broderen og faa den Sag klaret. Men hemmeligt og hurtigt maatte der handles. Hvad om han paa egen Haand drog til Meklenborg, talte med Ulrik, forligtes med ham, og de saa som gode Venner samledes hos Moderen!

En af de sidste Dage i Maj udførte han Planen. Desværre lader ikke alle Enkeltheder i dette ejendommelige Togt sig oplyse. Med Rette søgte Enkedronningen senere af Hensyn baade til Rigsraadet og til hendes Fader at dække over, hvad der egentlig var foregaaet. Og nægtes kunde det heller ikke, at begge Parter havde Grund til at vredes, naar det kom for en Dag, at den unge Konge hos hende havde været under saa ringe Opsyn, at han paa egen Haand i aaben Baad var dragen af Landet, udsat for undervejs at falde som et let og kosteligt Bytte i den første den bedste Fribytters Hænder. Og selv nok saa mildt bedømt, var det en Krænkelse af mere end blot den Høflighed, der skyldtes en Bedstefader, naar Kongen af Danmark uventet gjorde Landgang i Meklenborg for at bortføre en til dette Lands Fyrste betroet Person.

Hvad vi veed, indskrænker sig til følgende[1]. En skønne Dag forlod Christian den Fjerde, som det synes forklædt, Nykøbing Slot og sejlede enten fra Nykøbing By eller fra Gjedser paa en Skude til Warnemünde. Hvorledes han er kommen videre den lange Vej til Güstrow (Fig. 32), vides ikke. Her dukkede han imidlertid op Søndagen den 31. Maj og søgte, men forgæves, at

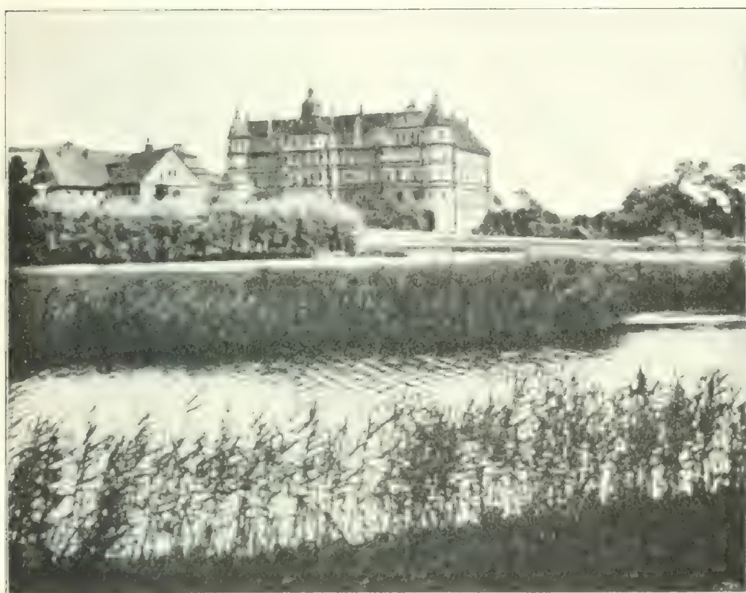

Fig. 32. Slottet i Güstrow, opført for Hertug Ulrik af Meklenborg 1558—65 af Bygmester Franciscus Pahr.

faa sin Broder Ulrik i Tale. Da han ved sin Udtale var let kendelig som fremmed, og vistnok frygtede for at være bleven genkendt, hvad ogsaa siden viste sig virkelig at være Tilfældet, overlod han det til en indfødt at skaffe Ulrik fra Slottet. Den, der anvendtes hertil, var Enkedronning Sophias Kammerjunker, Joachim Barnewitz, som altsaa enten fra første Færd maa have været i Ledtog med Christian den Fjerde, eller, hvad der er fuldt saa troligt, først efter Kongens Forsvinden fra Nykøbing

Slot af Enkedronningen er bleven sendt efter ham for at bevæge ham til at vende tilbage.

Joachim Barnewitz gik til Slottet (Fig. 33) og meldte, at han

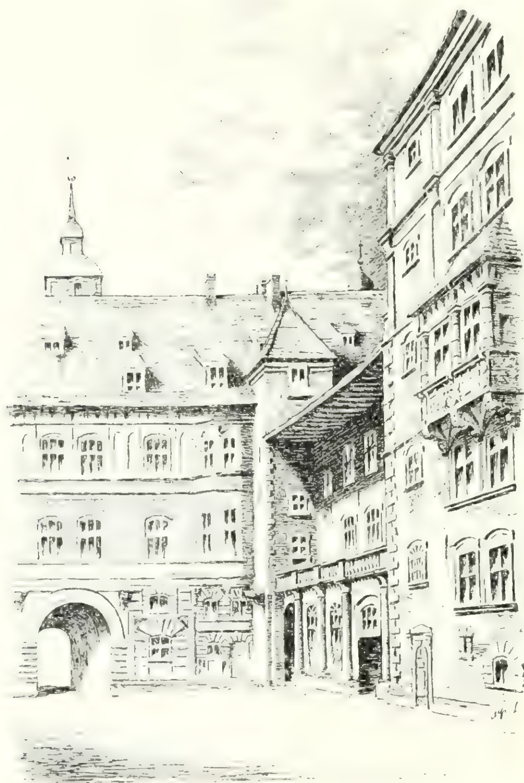

Fig. 33. Parti af Slotsgaarden i Güstrow i Slutningen af det 16. Aarhundrede. (Efter „Deutsche Renaîssance".)

havde Befaling til skyndsomst at afhente den unge Hertug Ulrik til Nykøbing til en Samtale med Enkedronningen og Christian den Fjerde. Hertug Ulrik af Meklenborg lod med god Grund Kammerjunkeren afkræve det skriftlige Bevis for, at han kom i dette Hverv. Men Joachim Barnewitz svarede, at en Lakaj

med Brev fra Enkedronningen var undervejs, selv havde han blot faaet mundtlig Befaling til at ile forud og saa hurtigt som muligt afhente den unge Hertug til Danmark.

Hertug Ulrik af Meklenborg synes at være bleven noget stødt ved dette formløse Forlangende. Paa den anden Side var der ingen Grund til at betvivle Rigtigheden heraf. Joachim Barnewitz var jo kendt som Enkedronningens Kammerjunker, og man vidste i Meklenborg Besked om Kongens paatænkte Besøg paa Nykøbing Slot. Hertugen nøjedes da med at tilkendegive sin Misbilligelse i høflige Former. Han stedte ikke sin Datters Udsending til Audiens. Bag efter skrev han ret spydigt derom: „Joachim Barnewitz havde saa travlt, at Vi slet ikke fik talt med ham."

Selv vilde han dog vise dem i Danmark, hvorledes man bar sig ad ved slig en Lejlighed. I Form af Brev til sin Datter udstedte han et i alle Maader korrekt Orlovs-Brev for den unge Hertug, der var under hans Opsigt, til paa Enkedronningens, ved hendes Kammerjunker overbragte Begæring, at drage for en Tid til Danmark. Han formanede derpaa sin Dattersøn paa det bedste til at optræde, som det sømmede sig, særligt overfor sin Broder Kongen, medgav ham et standsmæssigt Følge, bestaaende ikke blot af den unge Hertugs Hofmester, men af nogle Hofjunkere tillige, og lod derpaa Toget drage til Warnemünde.

Hvornaar Christian den Fjerde har sluttet sig til dem, om paa Vejen fra Güstrow eller først ombord, vides ikke. Men den hele forfløjne Maade at tage Sagen paa, synes i lige Grad at have tiltalt begge Brødrene. Da de maaske først den 2. Juni[1] — fremstillede sig i Forening for Moderen paa Nykøbing, var det som gode Venner.

Hvor meget end dette Udfald maatte glæde Enkedronningen, var hun dog forlegen overfor Faderen over dette skete. Der blev skyndsomst afsendt den omtalte Lakaj med lovformelig, skriftlig Anmodning om Orlov for den unge Ulrik. Lakajen synes at have faaet hemmelig Ordre til at paastaa at være bleven forsinket undervejs. Som aabenlyst Forsoningsmiddel medbragte

han Hertugens Livret, en Sending Østers, saavel friske som „syltede“.

Med passende Mellemrum afsendtes dernæst et nyt Brev med Melding om, at nu var Hertug Ulrik lykkelig ankommen. Da det jo gjaldt om at skaffe det først afsendte Bud Forspring, tør man maaske næppe lægge synderlig Vægt paa, at Enkedronningen i den anden Skrivelse udtalte sig, som om Ankomsten til Nykøbing først havde fundet Sted, just da hun den 2. Juni skrev dette Brev.

Naar erindres den vanskelige Opgave, at skulle gøre en hjertelig Undskyldning for den formløse Afhentning og — uden at sige nogen Usandhed — dog lade Christian den Fjerdes Nærværelse i Meklenborg uomtalt samt faa Brevenes Tidsfølge til at passe, saa maa det indrømmes, at følgende Linjer var meget godt drejede: „Vi havde ikke tænkt, at Vor Søn, Hertug Ulrik, saa snart skulde komme herover, og især ikke uden at Eders Kærlighed først havde faaet Underretning derom. Og saa kommer de begge to her til Os, just som Vi er ifærd med at affærdige dette Brev!“ [1]

59

Hertug Ulrik af Meklenborg var og blev imidlertid gnaven. Budet fra Danmark var endelig kommet med Anmodning om Orlov. Men Bedstefader var slet ikke glad ved denne Børnebørnenes Sammenkomst, da han frygtede for, hvad Ubesindigheder Brushovedet Hertug Ulrik ved denne Lejlighed kunde finde paa overfor sin Broder Kongen, til Skade for sig og Skam for Enkedronningen. Og endelig, det værste, han havde faaet at vide, at Christian den Fjerde havde været i Meklenborg uden at hilse paa ham.

Brevet [2], som han skrev fra Güstrow samtidigt med, at Enkedronningen skrev anden Gang til ham fra Nykøbing, var da vel holdt i den gamle Familjetone, men dog tillige fuldt af skarpe Kanter.

Om Christian den Fjerdes Ophold i Meklenborg lød Ordene saaledes: „Efter Hertug Ulriks Afrejse fik Vi berettet, at førend Hs. Kærligheds Opbrud har den udvalgte Konge personlig, men ubekendt og uformærkt for Os, været her i Staden og ladet sig forlyde med, at han begærede at faa samme Hertug Ulrik i Tale. Men han er straks tagen bort herfra og har ikke talt med Os. Vi havde intet hellere seet, end at Kongen ikke havde generet sig, men for Slægtskabs Skyld givet sig tilkende for Os. Han skulde ikke have været Os mindre kær og velkommen, end om han havde haft stort og sømmeligt Følge med sig, men været Os ret en kærkommen Gæst. Og Vi skulde ogsaa nok have vidst, hvorledes Vi i dette Tilfælde skulde have skikket og forholdt Os. Men da det nu ikke har maattet være saa, men Hs. kongelige Værdighed har behaget anderledes, saa maa Vi jo ogsaa lade det hele være, hvad det er."

Efterskrift: „Tak for de syltede Østers! Ihvorvel de andre Østers, som Eders Kærlighed sendte Os ved samme Lejlighed, var noget gamle, saa formærke Vi dog deraf Eders Kærligheds datterlige Gemyt ikke mindre end, om de var komne Os ganske friske til Hænde."

Da dette Brev kom til Nykøbing, skrev Enkedronningen straks et Svar[1] med yderligere Undskyldning. Desværre er dette kun ufuldstændigt bevaret, idet Slutningen af hendes Kladde, just paa det mest spændende Punkt, er afrevet — om med Flid eller tilfældigt faar staa hen. Dog synes det af det bevarede at fremgaa, at hun temmelig uforbeholdent har ladet sin Fader forstaa, hvorledes det hele var gaaet til. Slutningen lød saaledes: „Kongens Lakaj, som Hans Kærlighed sendte med Vor Skrivelse til Eder, kom igaar her tilbage igen og overbragte Os Eders Kærligheds Brev. Vi takker Eders Kærlighed endnu engang for, at I gav Vor Søn, Hertug Ulrik, Orlov. At Vor kære, elskede Søn, Kongen, selv skulde have taget over, havde Vi ikke —."

En afgørende Beroligelse indeholdt Brevet desuden: Brødrene kom ypperligt ud af det sammen. At Hertug Ulrik af Meklenborg allerede var forsonet, fremgik af det Budskab[2], der kryd-

sede dette Brev undervejs: „Ihvorvel Vi tidligere har sendt Eders Kærlighed nogle Krebs, saa, da Vi erfare, at de ikke alle er komne levende til Eder, og Vi nu har faaet et større Antal friske, sender Vi Eders Kærlighed nu med dette Bud nogle og tredive Skokke, i Haab om, at de maa komme til Eder saa friske, som de er afgaaede herfra, og beder Eders Kærlighed at tage til Takke og lade Eder dem smage vel."

Og der kom mere efter i de følgende Dage: indbundne Bøger, tre Sendinger Jordbær[1], der dog alle fik Modvind og blev fordærvede, hvorfor en af Budbringerne medbragte følgende Anvisning: „Hvis de forrige er blevne for gamle, saa kan Eders Kærlighed dog bruge dem til at brænde Jordbærvand af." Særligt de sidste var vistnok bedst skikkede hertil, idet de havde været syv Døgn undervejs.

Tirsdagen efter Pinse, den 10. Juni 1595, forlod Christian den Fjerde atter Nykøbing Slot[2]. Dog ikke han alene, hans Broder Ulrik fulgte med. De var blevne saa gode Venner, at den unge Konge indstændigt havde bedt Moderen om, at han maatte følge med ham til Sjælland, og Enkedronningen havde turdet give Lov dertil. De meklenborgske Hofjunkere sendtes da tilbage[3], Kongen vilde tilforordne sin Broder danske Mænd. Og afsted gik det nu nordpaa til København, Frederiksborg og Kronborg, hvor der var nok at vise frem baade paa Land og Sø. De besigtigede dog ikke blot Slotte, Fæstninger og Skibe i Forening — Ulrik skulde snart faa samme Lyst til Søen som Broderen[4] — men først og fremmest søgte de et Grundlag for enig Løsning af Tvisten om Hertugdømmerne.

Kongen gjorde et Tilbud i saa Henseende, Henrik Rammel toges med paa Raad[5], og man synes foreløbigt at være enedes om den Løsning, der ogsaa blev den endelige: at Hertug Ulrik skulde som sin Part have Bispedømmet Slesvig eller, som det ogsaa kaldtes: Amtet Schwabstedt. Efter henved en Maaneds Fravær vendte endelig Hertug Ulrik tilbage til Nykøbing med et venligt Brev fra Christian den Fjerde til Moderen[6] og en fyrstelig Ledsagelse af danske Hofsinder. Rørt takkede Enkedronningen Kongen baade for hans gode Behandling af Broderen,

og fordi han, ved at give ham Orlov til den af hende fastsatte Tid, havde anerkendt hendes Myndighed i disse Forhold[1]. Ikke længe efter sad Hertug Ulrik atter med sin Hofmester under bedstefaderlig Tugt i Güstrow[2].

Der var paa dette Pinsemøde opnaaet Enighed mellem Moder og Søn paa de væsentligste Punkter. Kun om sin Modstander i Hertugdømmerne, Johan Adolph, synes den unge Konge at have udtalt sig saa skarpt, at Enkedronningen ikke fandt det formaalstjenligt at gaa altfor nøje ind paa sin Plan om et Giftermaal mellem ham og Frøken Augusta[3]. Blandt andet synes Christian den Fjerde at have indvendt mod Johan Adolph, at han, efter hvad Rygtet sagde, var en forgældet Prakker. Skyndsomst skrev da Enkedronningen til Johan Adolph, at dette slemme Rygte var i Omløb; det maatte skrive sig fra Ranzauerne; hun bad ham derfor hæve sit sidste Pengeforhold til disse ved at opsige Kaj Ranzau Aabenraa Amt, som han havde i Pant[4].

Denne Opfordring til at klare sin Gæld kom den vordende Svigersøn meget ubelejlig. Han skrev tilbage til sin Undskyldning, at Kaj Ranzau havde Aabenraa Amt i Pant paa ti Aar, saa at det ikke straks kunde opsiges ham. Hertugen havde desuden heller ikke saa mange rede Penge ved Haanden, at han kunde indfri det, og de var knapt at opdrive til syv Procent[5]. Han vovede derimod ikke at antyde, endsige at udtale aabenlyst, at der vilde have været flere Penge i hans Kasse, hvis Enkedronningen havde betalt ham Afgift af Cismar Amt, hvad hun endnu ikke havde tænkt paa[6].

Der var paa Nykøbing i Pinsen 1595 opnaaet Enighed om de hidtidige Tvistepunkter. Og dog vilde selv denne Enighed maaske ikke have været holdbar, hvis ikke Himlen paa en afgørende Maade havde tilsmilet den. Kort efter Christian den Fjerdes Afrejse modtog Enkedronningen Brev fra sin Fader om, at hendes Kansler, Dr. Winholt Sybrandt, under et Ophold i Rostock uventet og pludseligt var afgaaet ved Døden[7].

Hvor virkede ikke denne Efterretning nu paa hendes Sind forskelligt fra, da hun for et Aarstid siden blot havde hørt, at han var bleven syg! Intet viste maaske bedre Afstanden mellem

hendes Stilling den Gang og nu, end at hun da straks havde troet paa Mordere, der forfulgte hende og hendes Raadgiver med Gift, medens hans Død nu nærmest var hende en Lettelse. Med ham brødes ikke blot Gifttanden ud af hendes Politik, og den drivende Uro fjernedes, som nu var bleven overflødig, men et helt Afsnit af hendes Liv stedtes, forbigangent og afsluttet, til Hvile, medens ganske uformærkt det meklenborgske Ledebaand løsnedes. Ogsaa rent pengemæssigt følte hun sig lettet, thi Kansler Sybrandt havde været en dyr Post paa Hertugdømmernes Aarsregnskab[1]. Hvad der nu stod tilbage — at hun fremdeles bestred Hertug Ulriks Hofholdning og hele kostbare Levevis med Hertugdømmernes Penge[2] — vilde ved et kommende Opgør de enige Brødre vel næppe bebrejde hende.

60

I Juli Maaned 1595 samledes Rigsraaderne til Herredag i København. Som sædvanligt var denne ledsaget af Adspredelser af forskellig Art. Den aabnedes den 13. Juli, og samme Dag stod Claus Billes Bryllup paa „Kompagniet", hvor Christian den Fjerde var med som Gæst. Otte Dage efter var Kongen selv Vært, idet han paa Slottet gjorde et storartet Dobbelt-Bryllup for Brødrene Ditlev og Christian Holk. Den 23. Juli blev Peder Norby henrettet paa Slotspladsen, og endelig den 29. Juli, den sidste i Herredagen, gjorde Kongen Henning Bille værgagtig paa Slottet[3].

Den største Fest var Brødrene Holks Bryllup. Allerede i Maj havde Rigsraadet paa Brødrenes Bøn anmodet Kongen om at „gøre" Brylluppet. Og fra Køge, Helsingør og Malmø var „Dragekvinder" paa Regeringens Bud blevne tilsagte til i den Anledning at drage den store Sal paa Slottet[4]. Væsentlig forskellig var vel denne Fest ikke fra andre af lignende Art, som man tidligere havde havde ladet holde i Prinsens Navn. Og dog var der en lille Biomstændighed, der med Grund kunde givet

Rigsraaderne noget at tænke paa. Enkedronningen var selvfølgelig ikke til Stede. Hun var forlængst en Umulighed, hvor Rigsraadet samledes. Men i Stedet for det Sølvtøj, som Kongen havde medgivet „Josafat“ til Rusland, havde hun laant ham sit eget til denne Fest[1]. Der hørte en særlig Varmegrad i Forholdet, til at hun skulde give sit Minde til sligt. I disse Sølvtallerkener og Fade stod skrevet med lønlig Skrift, at Rigsraadets Magttid snart var omme. Bønnitgaard og Torkildstrup turde atter blive givne tilbage.

Omvendt var der et underligt Misforhold ved den Festlighed, hvormed Herredagen sluttede. Kongen gjorde Henning Bille værgagtig, erklærede ham altsaa efter gammel Ridderskik for „Væbner“, myndig og vaabenfør. Men med hvilken Ret udførte Christian den Fjerde denne Handling? Besad han den første af alle Forudsætninger, var han selv værgagtig og myndig? Hvor forældet en Form end det hele Ridderskab var, maatte dog enhver tilstedeværende, der tænkte over Sagen — og ikke mindst den unge Konge selv — føle sig slaaet ved det modsigende i, hvad her foregik. Kunde han ikke læse et undertrykt Smil i alle disse Graaskæg paa Pibekravernes riflede Fade, der ærbødigt slog Ring, da han udførte Handlingen? Skøndt myndig af Aar, nægtede de jo ham, Landets Herre, sin Myndigheds-Ret. Efter Alder værgagtig og vaabenfør, maatte Kongen fremdeles som Barn gaa i Rigsraadets Gangkurv. Naar skulde dette dog faa en Ende!

Sagen kom atter for i Rigsraadet, inden det skiltes. Som sædvanligt savner vi enhver nærmere Oplysning om Forhandlingerne. Selve Udfaldet afgiver dog en Maalestok for baade den Kraft, hvormed den unge Konges Sag maa være bleven talt, og den sejge Modstand, der endnu blev ydet. Rigsraadet opgav nemlig sin tidligere Paastand om, at Christian den Fjerdes Umyndighed skulde vare til hans fyldte tyvende Aar. Der afkortedes ham næsten et Aar i hans Ventetid, idet Rigsraadet „bevilgede, at hans kongelige Kroning engang udi denne tilkommendes Sommer skal holdes og foretages“[2].

Hvor betydelig en Indrømmelse end dette monne være, saa

svarede den dog ikke til, hvad Christian den Fjerde kunde ønske sig. Endnu et helt, langt Aar skulde han altsaa fremdeles gaa og gælde for Barn, skøndt myndig i Hertugdømmerne, finde sig i Rigsraadets Formynderskab herhjemme og ved hvert afgørende Spørgsmaal være henvist til at svare: Spørg min Hofmester. Det var ikke opmuntrende Udsigter, naar nu Hoffet forlagdes til Jylland, og Hovedopholdet, som bestemt var, blev paa selve Hofmesterens Forlening, Skanderborg Slot. Hvert Skridt maatte minde Christian den Fjerde om, at her, hvor han burde være Herre, var han kun under Opsigt.

Heller ikke for Manderup Parsbjerg var Opgaven let. Han skulde udføre sit Hverv, men maatte samtidigt vide, ikke blot at der kom en Tid efter denne, hvor Christian den Fjerde blev hans Herre, men ogsaa, at Baandet, der bandt den unge, var saa svagt, at en eneste Afstikker ned over Kongeaaen kunde sønderrive det. Han var da nødvendigt henvist til at søge paa enhver mulig Maade at underholde Prinsen, saa at denne glemte, baade at han var fangen, hvem der var hans Vogter, og hvor han kunde blive fri. Denne Opgave var imidlertid langt lettere at løse i København, hvor saa meget kunde udfylde den unge Konges Tid og Sind, ikke mindst det daglige Tilsyn paa Tøjhus og Holmen. Skanderborg laa afsides, Jagt var her den eneste Adspredelse.

Under disse Omstændigheder blev der før Afrejsen til Jylland truffet en hensigtsmæssig Forholdsregel. Prinsen skulde paa Skanderborg ikke savne sin københavnske Underholdning, han skulde saa vidt muligt have sin kære Flaade med. I de sidste Dage, man endnu var i København, indtog det kongelige Skib „Engelen“, ført af Skipper „Kort“, en ejendommelig Ladning: Tømmer til et Skib, der skulde bygges til Kongen paa Skanderborg Sø. Den 2. August 1595 udstedtes Befaling til Lensmanden i Aarhus, Knud Brahe, at han, saa snart „Engelen“ var kommen did, skulde sørge for det tilstrækkelige Antal Vogne til at køre Tømmeret til Skanderborg, samt forskaffe Skipperen og hans Folk „fri Underholdning til Mad og Øl“ [1].

Hvad enten saa Ideen var Christian den Fjerdes eller hans

Hofmesters, er der noget lige fortrykt over det hele. Var det hans eget Ønske, viser det blot, hvor hæmmende for hans Udvikling Rigsraadets seneste Behandling af ham maatte have været. Man har i saa Fald det nedslaaende Syn af en ung Mand i sit nittende Aar, der — ypperligt undervist, tidligt moden og med en praktisk Virkeligheds-Sans, som et langt Liv og et Utal af Opgaver ingensinde skulde sløve — med eet bukker under, fordi hans Haab skuffes, synker tilbage til Barnagtighed, for, som Fangen i Fængslet med sin tamme Flue eller Edderkop, at nøjes med Gyngehest, Tinsoldater eller Klodser. Thi for den, der som Christian den Fjerde alt havde bygget virkelig Fæstninger, Slotte og Skibe, for den, der som han i lange Tider dagligt paa Holmen, med et Øje paa hver Finger, havde overværet Orlogsskibes Tiltakling og selv tumlet sig frit til Søs — til Norge, i Bælterne, til Meklenborg — maatte der være noget ubeskriveligt tomt og barnagtigt ved et Legetøj som Skibet paa Skanderborg Sø. Dette lader sig ikke bortforklare ved, at det hele blot var et vilkaarligt Paafund, hvori han nu tilfældigvis fandt Smag. Aldrig senere i hans Liv har heller hans Indbildningskraft under dens skabende Leg med saa mangt og meget givet sig et tilsvarende Udtryk.

Langt snarere var da Ideen ikke Christian den Fjerdes, men hans Hofmesters. Den stemmede just paa en Prik med den tænkte Alder, som man anviste ham. For ung endnu til at gribe Kronen, var han lige i Alderen til et „nyttigt Stykke", et af disse belærende Spilleværker, der paa eengang Legetøj og Virkelighed saa ypperligt passer for „Børn i den modnere Alder". Hvor vilde Prinsen ikke blive glad, naar han fra Horndrup Banker forbavset opdagede en Orlogsmand i Indsøen, og hvor vilde Manderup Parsbjerg ikke kunne være tryg ved at vide ham gavnligt sysselsat. Ingen Fare, kun nyttig Belæring i Takkel og Tov, og højt regnet et lille Slag over ad Ring Kloster til, ikke længere end man kunde følge ham med Øjnene fra Slottets sydøstre Taarn. Som sædvanligt ved slige Lejligheder anede Hofmesteren ikke, hvor meget den unge alt havde smagt af den forbudne Frugt. Den, der artigt skulde være glad ved en Søndags-

tur under kyndig Opsigt paa Skanderborg Sø, var for nogle Uger siden paa egen Haand stukken af over Østersøen til Warnemünde.

Udfaldet viste, at Legetøjet ikke var i Stand til at „fængsle“ den, for hvem det var bestemt.

61

De Forhaabninger, der muligt knyttedes til hvad det mærkelige Skib skulde formaa, blev ikke opfyldte. Efter alt at dømme synes den unge Konge at have ofret det kun liden eller ingen Opmærksomhed. I hvert Fald blev han ikke derover saa meget Barn igen, at han glemte det brændende Spørgsmaal. Hvad han og Moderen havde talt om sidst paa Nykøbing Slot, fyldte hans Sind. Det stemmede ogsaa langt bedre med hans Alder at tænke paa sin Brud end at lege med Skib.

Paa Skanderborg synes den Beslutning at være modnet hos ham, at bryde ud fra det hele, optræde som, hvad han var — — myndig og regerende Hertug i Sønderjylland og Holsten — og i denne Egenskab drage udenlands for selv at ordne Stridspunkterne med sine Slægtninge, de kejserlige Kommissærer, og selv at vælge sig sin Brud. Fra Skanderborg udførte han i hvert Fald denne Beslutning, og hermed var de gamle Forhold sprængte, Lænkerne for en Del rystede af.

Det blev da kun en kort Tid, at hans Hofmester og Kansler fik Lov til at nyde Freden hjemme paa Skanderborg. Skibet kunde knap være sat sammen efter dets Komme fra Aarhus, før end Manderup Parsbjerg opdagede, at hans Gæst tænkte paa større Slag end over Søen ad Ringkloster til, under Tilsyn fra det sydøstre Slotstaarn.

Allerede den 17. August udgik der Befalinger til nogle og tyve Adelsmænd om at møde i Kolding den 13. September, hver med sin „Kuskvogn“, selv „udrustede med en lang Bøsse og et stakket Værge paa Siden, og ellers i andre Maader, saa at de kunne

gøre deres Fædreland Ære" for at følge Kongen paa en Rejse ind i Tyskland[1]. Som Kansler havde Manderup Parsbjerg vel endda den Tort selv at maatte lade Brevene afskrive, eller, hvis dette er blevet besørget af Christian den Fjerdes virksomme Kammerjunker, Frederik Rosenkrans, saa dog i det mindste siden at lade Afskrifter indføre i „Sjællandske Tegnelser".

Men hertil indskrænkede ogsaa hans Ulejlighed sig. Han behøvede hverken at takke for skriftlig eller mundtlig Indbydelse. Han, Prinsens nærmeste Tilforordnede og Foresatte, uden hvis Minde Christian den Fjerde intet af Vigtighed kunde foretage sig, han, Regeringsraaden og Kansleren, under hvem de udenrigske Sager henhørte — skulde overhovedet slet ikke med.

Rækken af de indbudne var ikke det mindst betegnende ved den hele Færd. Kun tre Rigsraader skulde med — Admiralen Peder Munk, Jakob Seefeldt og Brede Ranzau — iøvrigt af Adelen, foruden den gamle Kasper Markdanner paa Koldinghus, kun den nye Slægt, hele „dette unge Danmark", der snart med Christian den Fjerdes Samtykke, før end Formynderregeringen endnu var omme, skulde besætte Rigsraadspladserne. Bag ved dem alle dølger en Skikkelse sig, vistnok Hovedmanden for det hele, Christian den Fjerdes formaaende Raadgiver, Henrik Rammel. Man tager næppe fejl, naar man i ham ser Begivenhedens glatte Tap, hvorom alt lydløst drejede sig, den, der overfor den unge Konge paa eengang æggede og holdt igen, den, der lærte Regeringsraadet at finde sig i Rejsens uundgaaelige Onde.

I Hertugdømmerne sluttede Statholderen og hans Søn Gert Ranzau samt Henrik Ahlefeldt sig til Toget[2]. Herved fik dette først sit rette Præg som først og fremmest hertugeligt. Det var en kærkommen Solstraale for Henrik Ranzau, der saa længe havde staaet i Skygge. Fra Morgen til Aften kunde han nu være om sin unge Herre, og i dennes Selskab som hans faderlige Ven og første Mand gæste de nordtyske Hoffer. Alle maatte blive opmærksomme paa ham. Ikke blot mødte han med ti Heste, medens hver af Rigsraaderne kun medførte seks, men han overstraalede enhver, baade danske og tyske, inde i alt, hvad der

angik fyrstelig Selskabelighed, uovertræffelig i nedladende, vel-villig Hjemmevanthed ved Hove. Peder Munk maatte da slaa sig paa Legemsøvelserne. Skøndt Rigens Admiral, stak han saa flinkt til Ringen fra Hest, at han efter sin Hjemkomst med Glans kunde omstøbes til Rigens Marsk.

Henved femhundrede Heste stærk, med tretten Trompetere og elleve „Instrumentister" i Spidsen, holdt Kongen sit Indtog i Hamborg, og herfra gik Vejen, under en fortsat Række af Fest-ligheder, over Wolffenbüttel, Magdeburg og Berlin til Meklen-borg. Den unge Konge fik ikke blot Lejlighed til at se sig om, modtage Hyldest og vise sin Færdighed baade ved Drikkebord og Dystridt. Men Rejsens hemmelige Formaal lykkedes ogsaa godt. Svogeren, Henrik Julius, var særdeles medgørlig i Sagen om Hertugdømmerne. Og hos Administratoren i Magdeburg, hvis Datter, Frøken Anna Cathrine, skulde „ansees", gik ogsaa alt efter Ønske. „Hendes Kærlighed gefalt" „Hans Kærlighed". Hermed syntes denne Sag, der havde sat saa mange Sind i Be-vægelse, da endelig afgjort. De to Kameler fra Kurland maatte nu staa med deres fodrede Dækkener paa i København[1] og fryse til ingen Nytte.

Men alt skulde foreløbigt forblive den dybeste Hemmelighed. En offentlig Forlovelse straks vilde ikke blot have været et ud-fordrende Skridt lige overfor Rigsraadet, der jo betegnede Chri-stian den Fjerde som Barn endnu — og Rigsraadet havde det i sin Magt at hævne sig ved at være knebent, naar „Livgedinget" skulde fastsættes; — men en saadan Ihærdighed vilde ogsaa have været i Strid med alle Datidens vidtløftige Former. Endnu halvandet Aar efter, da Christian den Fjerde forlængst var kro-net, var man ikke videre, end at Forlovelsen rygtevis kunde omtales som en Nyhed, og Henrik Ranzau hofmandsmæssigt lokke Rygtet paa Vildspor ved at paastaa, at Kongen vistnok skulde ægte en Datter af Hertug Ernst af Lüneburg[2].

Kun de indviede vidste, hvad der var foregaaet i Magdeburg. Og til disse indviede hørte Anna Cathrines Bedstefader, den gamle Kurfyrst Johan Georg. Hans Søn, Administratoren, var nemlig ilet forud og havde fortalt ham det lykkelige Udfald. I

Spidsen for 500 Ryttere modtog da Kurfyrsten Christian den Fjerde og førte ham til Berlin, hvor hele Familjen samledes, og Fest afløste Fest. For sin udkaarnes Øjne optraadte Kongen i Ridderspillet den 28. Oktober som „Mantenidorus", det vil sige: udfordrede alle og enhver til at stikke til Ringen — „Indskud ikke under ti og ikke over hundrede Daler" — og kunde herved ikke blot stryge en skønne Hoben Dalere ind, men modtog ogsaa om Aftenen første Ærespræmie som alles Overvinder. For en Forsigtigheds Skyld var Præmierne delte i to Klasser, en for Fyrster og en for adelige. Ved den sidste, hvor man mere turde lade Tilfældet raade, var Danmark ikke fuldt saa godt repræsenteret. Kongens Mundskænk, Peder Basse, kom først ind som en hæderlig Nummer fire[1].

Opholdet i Berlin blev gentagne Gange forlænget. Endelig den 3. November brød man op[2] og naaede den 8. til Güstrow. Christian den Fjerde skrev hjem til sin Moder, at han „agtede at forlyste sig hos sin Bedstefader indtil den 12. November"[3]. Men det var slet ingen let Opgave ved det stille Hof at underholde den unge Konge og hans Følge, tilmed ovenpaa en Rejse, hvor de var blevne saa forvænte. „I enhver Henseende overgik Magdeburgeren Brunsvigeren", havde Christian Barnekov skrevet hjem[4]; og Opholdet i Berlin havde jo atter overgaaet det i Magdeburg.

Faldt end Besøget i Meklenborg ovenpaa alt dette maaske lidt mat, saa lod man sig dog ogsaa her nøde til at forlænge det — om end kun en Dag[5]. Men hvad der var det vigtigste, Christian den Fjerde opnaaede betydelige Indrømmelser af sin Bedstefader. I fortrolige Samtaler med denne fik han, sikkert efter Henrik Rammels Anvisning, Hertugen overtalt til ikke længere i Egenskab af kejserlig Kommissær, men alene som Bedstefader og Fader, at ville bilægge Striden mellem Christian den Fjerde og Enkedronning Sophia. Til Gengæld maatte Christian den Fjerde love, at han, naar det kom til Forhandling, vilde vise et „sønligt Sindelag" overfor sin Moder[6].

Stod det end saaledes fremdeles fast, at Hertug Ulrik af Meklenborg skulde være Voldgiftsdommer i Sagen, saa var den poli-

tiske Brod ved denne Ordning nu bortfalden. Som blot Familjeanliggende var Sagen ikke farlig. Og den Myndighed, som Hertugen endnu besad som Familjens ældste, vilde snart blegne, naar Christian den Fjerde som kronet Konge blev Familjens første Mand.

Christian den Fjerde havde da al Grund til at være tilfreds med Besøget i Meklenborg. Det samme var uden Tvivl ogsaa Tilfældet med hans Broder, den unge Hertug Ulrik, for hvem disse Dages Festligheder maatte være en kærkommen Adspredelse i det ensformige Liv ved Hoffet i Güstrow. Alt tyder paa, at Brødrene er komne lige saa vel ud af det som sidst. Det var muligt en Frugt af gensidige Aftaler, naar Christian den Fjerde ved sin Hjemkomst til Danmark synes at have udvirket hos Enkedronningen, at Ulrik fik en Ferie. Hun skrev til sin Fader, denne gav sit Minde dertil, og efter at have maattet afgive de mest bindende Løfter slap den unge Hertug Ulrik endelig efter Jul afsted — fulgt af Formaninger og Hofmester — til sin Søsters og Svogers vinkende Hof i Brunsvig[1].

62

Den korteste Vej fra Meklenborg hjem var til Lands, ikke mindst for dem, der boede i Hertugdømmerne. Paa Gottorp lurede ogsaa Johan Adolph for at passe Kongen op undervejs og prøve paa at fri til hans Søster Augusta[2]. Men Christian den Fjerde skuffede alle Beregninger ved fra Berlin at melde sig til sin Moder og bede hende sende Skuder fra Lolland og Falster til Warnemünde[3]. Den 14. November 1595 var Hestene for de 200 Bøndervogne ved Gedser[4] snart kede af at vente, da de talrige rejsende endelig forfrosne kom i Land og skyndsomst paa den korte Efteraarsdag drog videre til Nykøbing Slot.

Her aflagde Christian den Fjerde fortrolig Beretning til sin Moder om Rejsens Udfald, og var, som en velunderrettet melder, „meget lystig“[5]. Skøndt festmæt fra Tyskland, smagte

Moderens Mad ham saa vel, at hun maatte gaa ind paa at bytte Kok med ham, idet hun overlod ham sin og modtog i Bytte hans til Oplæring[1]. Efter et fornøjeligt Samvær fra den 14. til den 17. November, skiltes de atter ad og drog hver til sit, Kongen til Jylland, Enkedronningen til Cismar, hvorhen hun alt havde anmeldt sit Komme til den 12. November, hvad Sønnens uventede Besøg havde hindret hende i at udføre.

Tilsyneladende var nu Forholdet i Vinteren 1595—96 ganske det samme som forrige Aar. Enkedronningen opslog atter i Aar, ensom og paa Trods, som det lod, sin Bolig i sine Hertugdømmer. Men i Virkeligheden havde alt skiftet Præg. Ifølge en stiltiende Overenskomst indskrænkede hun nu sin Styrelse af Landet til, som oprindeligt, blot at forvalte Landets overskydende Indtægter. Ved hendes Mønsterhof paa Cismar, hvis ydre Forhold vi ved Hjælp af de nøjagtige Regnskaber kan følge i de mindste Enkeltheder[2], var Ensomhed heller ikke det mest fremtrædende. Foruden hende selv og de to Frøkener hørte til hendes holstenske Hof en Hofmesterinde og seks Jomfruer, otte Piger, syv Tjenere, tre Pager, ni Kokke, 29 Hofsinder, en Hofpræst, tre Hofskrædere, tre Bagere, to Køkkenskrivere, Sølvpopper, Kældersvende, Smede, Jægere, Fyrbødere, Saddelknægte o. s. v., ialt 108 Personer.

Hvad der endnu vistnok mest bandt hende til dette Vinterophold paa Cismar, var den gratis Hofholdning, hun her nød som Formynderske. Da hendes yngste Søn Aar 1601 var bleven myndig, og Formynder-Regnskabet afsluttet, ophørte ogsaa Vinteropholdene i Holsten[3]. Man fik saa haabe paa milde Vintre med aaben Sø mellem Gedser og Meklenborg i de Aar, hendes Fader endnu havde at leve.

Ligesom tidligere var der i Aar livlig Forbindelse mellem Cismar og Gottorp, og Hans Blome benyttedes som Mellemmand. Men ogsaa her havde Forholdet skiftet Præg. Det drejede sig ikke om landsfarlige Planer, det var blot Johan Adolph, der gjorde alt for at faa Frøken Augusta til Ægte. Tiderne var trange for ham. Hans yngre Broder, Johan Frederik, var ved at aftvinge ham Ærkebispedømmet Bremen, og selv frygtede han

for, at Enkedronning Sophia under disse Forhold skulde svigte ham og vrage ham som Svigersøn.

Hun havde ikke faaet talt om Giftermaalet, da Christian den Fjerde i Pinsen var hos hende. Siden havde hun skrevet til Johan Adolph, at det var bedst, at han selv talte med Kongen derom, og anbefalet ham at benytte Lejligheden, naar Christian den Fjerde vendte hjem fra Tyskland gennem Hertugdømmerne[1]. Men Kongen var jo vendt hjem til Søs over Nykøbing. Havde Enkedronningen ved denne Lejlighed faaet Tid til at tale om den „bevidste Sag“? Og hvad havde Christian den Fjerde svaret? Johan Adolph brændte af Iver efter at faa Udfaldet at vide og skrev til Hans Blome om at drage til Cismar for at høre Svaret[2].

Men Hans Blome laa af Hals-Katarrh[3], og da han endelig kom afsted, var det hele, han hjembragte, en Skrivelse fra Enkedronningen om, at hun havde indledet Sagen hos sin Søn, men der maatte gaas meget varsomt til Værks. Christian den Fjerde var endnu ikke myndig og havde ingen Magt; der var mange, der kunde ønske denne Sag forpurret. At sende Gesandtskab derom til Kongen, gik paa ingen mulig Maade an. Hertugen maatte overhovedet ikke tale til noget Menneske derom, men taalmodigt vente, indtil Christian den Fjerde var kronet. Han kendte jo Enkedronningens Mening om Sagen og kunde trygt stole paa, at hun skulde gøre, hvad hun kunde[4].

Det var vel blot et Tilfælde, naar Enkedronningen benyttede dette for Hertugen saa vanskelige Øjeblik til ved Hans Blome at lade ham forespørge, hvor meget hun havde at betale i aarlig Afgift af Cismar Kloster og Len[5]. Vi kender ikke Svaret. Men det var vel ogsaa blot et Tilfælde, at Johan Adolph kort efter, da han var nogenlunde sikker paa Udfaldet af Giftermaals-Sagen, foreslog, at Cismar skulde udgøre en Del af hans tilkommende Hustrus „Livgeding“[6].

Ventetiden blev iøvrigt kortere for Hertugen end formodet. Hans Blome havde den Besked med tilbage fra ham til Enkedronningen, at han rigtignok trods hendes Forbud havde talt til Tredjemand om Sagen. Han havde nemlig bedt Henrik Ahle-

feldt, der just skulde til Jylland, om i Samtale med Kongen at berøre denne Sag, dog ikke som noget, der var ham paalagt af Johan Adolph. Kongen havde svaret, at herom kunde han intet sige, før end han havde talt med sin Moder[1]. Men kort efter modtog Hertugen den glædelige Meddelelse fra Enkedronningen, at der nu var kommet Brev fra Christian den Fjerde, og Johan Adolph kunde, om Gud vil, vente et godt Udfald af den „bevidste Sag“[2].

Naar Christian den Fjerde her mod Forventning havde afgjort Sagen hurtigt og efter Ønske, saa havde dette en dobbelt Grund. Først og fremmest ønskede han at føje sin Moder. Det var sikkert hans fulde Mening, naar han om sit hurtige Samtykke skrev: „Alt dette har jeg gjort for Eders Kærligheds Skyld“[3]. Thi i denne Henseende var der en væsentlig Forskel fra de foregaaende Aar: Der herskede nu det hjerteligste Forhold mellem Moder og Søn. Breve og Smaagaver[4] fløj frem og tilbage mellem Jylland og Cismar. Kongen bad hende afkorte sit Ophold i Holsten og vende hjem til Danmark, og hun efterkom *i* Marts Maaned hans Ønske[5]. Senere strømmede hendes Breve til Meklenborg over af Ros over Christian den Fjerdes elskværdige Hensynsfuldhed imod hende[6].

Et lille træffende Udtryk fandt dette hjertelige Forhold i et Brev allerede fra Cismar i Januar. Efterskriften lød: „Vi kan ikke forholde Eders Kærlighed, at Vore kære Døtre har flere Klæder behov til den forestaaende Kroning. Vi vil ikke besvære Eders Kærlighed med Skrivelse desangaaende, men have skrevet til Eders Kærligheds Hofskræder“[7]. At Venskab med Enkedronningen var kostbart, var ikke noget nyt. Men mærkeligt var det, at hun her blot henvendte sig til Christian den Fjerde selv og ganske forbigik den bevilgende Myndighed, Rigsraadet, der havde lovet at ville holde Frøknerne med Klæder.

Dette stod uden Tvivl i Forbindelse med den anden Grund til Kongens gunstige Svar til Johan Adolph: Christian den Fjerde selv syntes ikke længer den samme.

63

Der var efter den unge Konges Rejse kommet en Sikkerhed i hans Optræden, der tydeligt røbede, at han følte sig mere end tilforn. Dette viste sig i alle Forhold. Sit første Udslag gav denne nye Stemning sig i hans Optræden overfor Bedstefaderen. I Henhold til deres mundtlige Overenskomst under Kongens Besøg i Güstrow skrev Hertug Ulrik af Meklenborg den 5. Januar 1596 til Christian den Fjerde[1], at han nu var villig til at bilægge Striden mellem ham og Enkedronningen. Han bad derfor Kongen om en personlig Sammenkomst, hvor Bedstefader, Moder og Søn kunde mødes uden Raaders Mellemkomst og i Enighed ordne det hele. Hertugen tilbød at komme til Lybæk eller helt op i Hertugdømmerne, hvor Kongen selv vilde, blot snart.

At Christian den Fjerde ved en Sammenkomst som denne vilde have trukket det korteste Straa, var let at forudse. Det gjaldt da om at faa viklet sig fri fra ogsaa denne sidste Form for bedstefaderligt Overhæng. Først svarede han tilbage den 29. Januar, at han ikke selv kunde komme, men var villig til at sende Raader til at forhandle Sagen. Men derpaa lod han afgaa en ny Skrivelse af 5. Februar[2], hvori han meddelte, at han nu havde tænkt længe over Sagen og var kommen til det Resultat, at der slet ikke behøvedes Overenskomst eller Mægling mellem ham og hans Moder. Han var sig ikke nogen Strid bevidst, kunde derfor ikke sende Raader, og maatte forud for en personlig Sammenkomst først udbede sig skriftlig Meddelelse om, hvad det var for en Strid, der taltes om, og hvad man ønskede af ham.

Bedstefader Ulrik blev smækvred. Det var ogsaa en egen Modtagelse, naar man med Bevidsthed om at kunne være optraadt som kejserlig Kommissær nøjedes med blot at møde som værdig Bilægger: uventet at faa et Bæger Vand i Ansigtet, alt imens den skyldige Part pilede af. I sin Fortørnelse sendte Hertugen ikke blot begge Svarene til Enkedronningen i Cismar, for at hun selv kunde se, med hvem man havde at gøre. Men samtidigt skrev han det tidligere anførte, bitre Brev[3] til Kongen,

hvori han erklærede, at han ikke agtede at indlade sig i Disput med denne om Hovedsagen, men blot af Hjertet vilde ønske, at han i sin Levetid havde erfaret lige saa lidt til Tvist og Strid mellem Christian den Fjerde og hans Moder, som Kongen nu vidste at erindre.

Medens Hertugen saaledes standsede, betuttet over Medfarten, gjaldt det for Christian den Fjerde om at bevare det engang oparbejdede, gode Forhold til Moderen. Det var at vente, at hun vilde vredes ved Gennemlæsningen af hans Breve til Bedstefaderen. Han havde imidlertid paa Forhaand søgt at berolige hende, og selve Afsendelsen af hans andet Brev var vistnok et Udtryk for, at han nu følte sig sikker.

Imellem de to Breve af 29. Januar og 5. Februar laa nemlig et Besøg af Enkedronningens Kammerjunker, Joachim Barnewitz, der fra Cismar var opsendt til Koldinghus med et Brev fra hende til Kongen, for at bevæge ham til at give sit Samtykke til Forbindelsen mellem Johan Adolph og Frøken Augusta. Hurtigt havde Christian den Fjerde opfyldt hendes Ønske og den 30. Januar givet Kammerjunkeren mundtlig Besked samt egenhændigt Svar[1] tilbage: „Derpaa vil jeg svare Eders Kærlighed kort: at jeg er vel tilfreds dermed. Dog maa det ske til belejlig Tid. Thi Eders Kærlighed kender vel dette Riges Lejlighed, som Joachim paa mine Vegne skal nærmere berette Eders Kærlighed. Alt dette har jeg gjort for Eders Kærligheds Skyld."

Det var i Virkeligheden et mesterligt Træk fra Christian den Fjerdes Side. Naar han kort efter skrev til sin Moder og bad hende om endelig snart at komme til Danmark, hvad hun ogsaa opfyldte, maatte han antages at have splittet de forbundne. Hvor stort det Offer var, som han havde bragt, kunde Moderen fuldt bedømme.

Hun vidste, at Johan Adolph var ham personlig imod, og at Christian den Fjerde som endnu umyndig var ganske uberettiget til at afgøre en Sag som denne. Naar han desuagtet ikke skød sig ind under Regeringsraadet, men raskt afgjorde den paa egen Haand, var dette det bedste Bevis paa hans sønlige Sindelag. Selv Ulrik af Meklenborg blev betænkelig ved denne Christian

den Fjerdes hurtige Fremgangsmaade og bad sin Datter raade ham til i dette Anliggende ikke at forbigaa de mest indflydelsesrige af Rigsraaderne. Ellers vilde Rigsraadet baade kunne nægte Udstyr og bestride Kongens Ret til før sin Kroning at afgøre slig en Sag [1].

Medens Ulrik af Meklenborg skrev herom, havde Kongen samlet Rigsraadet og næsten hele den danske Adel til en storartet Fest paa Koldingshus. Paaskud var et tredobbelt Bryllup [2], som Kongen lod holde, og hvortil de mange Indbydelser alt var udgangne et Par Maaneder i Forvejen [3]. Men en Hovedhensigt var uden Tvivl ved denne Lejlighed at faa afgjort en Del Sager, Kongens Stilling og Kroningen vedkommende. Omstændighederne synes at være komne til Hjælp, idet Bryllupperne, der var bestemte til Søndagen den 15. Februar, vistnok maatte udsættes til Fastelavnssøndag den 22. [4], saa at den mellemliggende Uge naturligt tilbød sig til Raadslagning.

Udfaldet heraf er delvis bekendt, for saa vidt der paa Mødet blev vedtaget, at en Herredag skulde afholdes i Slutningen af Maj [5] og man ogsaa blev enig om, hvorledes Rollerne skulde fordeles til Kroningen: hvilke Raader og Adelsmænd der da skulde deltage i Ridderspil, hvilke der „blot skulde møde med deres Heste“ [6]. Men som sædvanligt dølger Hovedsagen sig, idet vi intet faar at vide om Forhandlingerne selv og de Stridsspørgsmaal, der var oppe.

Og dog kender vi Mødets vigtigste Udfald, om end under en anden Form end de blotte Forhandlingers. Naar dets Hovedbegivenhed blev, at Rigsraadets tidligere Modstand mod Kongens Ønsker hermed var til Ende, saa havde dette sikkert for en Del sin Grund i, at Forsamlingens anseligste Medlem, Jørgen Rosenkrans, maatte trække sig tilbage. Syg forlod han Koldinghus den 26. Februar. Da han et Par Dage efter naaede Rosenholm (Fig. 34), gik han til Sengs og vilde fra den Stund ikke mere tænke paa verdslige Sager. Da en af Regeringsraaderne sendte ham noget til Underskrift, lod han svare, „at han allerede havde befalet Danmark med alle sine Bestillinger Gud i Vold, han havde nu et andet Rige at tænke paa“ [7].

Skøndt Jørgen Rosenkrans levede til Langfredag den 9. April, var hans politiske Liv altsaa afsluttet med Rigsraadsmødet paa Koldinghus. Værd at lægge Mærke til er den Kulde, hvormed den unge Konge i denne Mellemtid behandlede sin mest ansete Mand, den eneste dalevende, der havde været Regeringsraad lige siden Frederik den Andens Død. De andre Regeringsraader og jydske Rigsraader kom til Rosenholm (Fig. 34 og 35) for at sige den døende Farvel. Han sendte sin Herre en Tak for alt godt

Fig. 34. Rosenholm i Nørrejylland, opført 1559 af Jørgen Rosenkrans.
(Fotograferet af Kr. Hude.)

og sin sidste Hilsen. Men Kongen holdt sig borte. Heller ikke ved hans Begravelse var Christian den Fjerde tilstede. Kun Manderup Parsbjerg fik mundtlig Befaling til at „lade skyde fire Hinder, som ingen Hjorte have hos sig“ og efter Datids Skik sende Fru Dorthe Lange dem til hendes Husbonds Begravelse[1]. Hvilken Forskel fra den sønlige Hensynsfuldhed, Kongen havde vist overfor Niels Kaas!

Denne Christian den Fjerdes Optræden, der er dobbelt iøjnefaldende, fordi den saa lidt stemmer med hans hjertelige Natur,

leder uvilkaarligt Tanken hen til et muligt Sammenstød af frisk Dato. I samme Retning kunde en anden Oplysning udlægges. Dagen efter Jørgen Rosenkrans' Bortrejse fra Koldinghus ud-

Fig. 35. Porten paa Rosenholm med Jørgen Rosenkrans's og Dorthea Langes Vaabenskjolde over.

(Fotograferet af Kr. Hude.)

gik Kongens Indbydelse til Kroningen. Det var en Masse Breve til alle Rigsraader og halvandet hundrede Adelsmænd desuden. Kun to Navne fandtes ikke blandt Indbydelserne: Jørgen Rosenkrans' og Manderup Parsbjergs[1].

Hvad skulde denne Udeladelse betyde? Vilde man ikke be-

svære en syg? Men det var jo blot en almindelig Høflighed, der ingen Forstyrrelse medførte. Den døende havde vel Lov til at sige: „Jeg er forskreven til Herredag i København næste Trinitatis; men jeg haaber at holde Herredag paa den Tid i Himmerig.“ Men de levendes Pligt var det, saa længe han endnu hørte til deres Tal, at vise ham almindelig Ære. — Og Manderup Parsbjerg! Var der noget Navn, som en Kancelliskriver næppe vilde falde paa at glemme, saa var det hans øverste Overordnedes, Kanslerens. Og den Forklaring er efter Datids Forhold udelukket, at Kongen i enkelte Tilfælde kunde have ladet sig nøje med en blot mundtlig Indbydelse.

Staar den hele Udeladelse som gaadefuld og kunde friste til at gætte paa et Sammenstød mellem Kongen og de paagældende under Mødet, maaske angaaende selve Kroningen, — saa findes paa samme Liste en Tilføjelse af ligesaa besynderlig en Natur. Sidst blandt Rigsraaderne staar opført Landsdommeren i Jylland, Jørgen Friis, hvis Datters Bryllup Kongen just havde gjort paa Koldinghus[1].

Skulde Kancelliskriveren virkelig endnu om Fredagen have været saa omtaaget efter Søndagssviren, at han ikke vidste, hvo der var Rigsraader! Deres Tal var ellers ikke stort for Øjeblikket. Og lige siden Frederik den Andens Død var der ikke blevet optaget nogen ny i Rigsraadet. Eller skulde maaske Navnet her ikke være en Tilfældighed, men betegne, at Jørgen Friis halvvejs var Rigsraad, for saa vidt den unge Konge ved Festen havde tilbudt ham at optage ham i Raadet? Var maaske just dette et af Stridspunkterne med Jørgen Rosenkrans og Manderup Parsbjerg, at de — i Overensstemmelse med, hvad alle indtil da havde været enige om — bestred Kongens Ret til, forend han var kronet, at besætte Pladser i Rigsraadet?

Vi veed det ikke. Men en egen Belysning falder der over disse Spørgsmaal fra de følgende Begivenheder. Thi da efter Jørgen Rosenkrans' Død Rigsraadet samledes til Herredag i Maj 1596, forefaldt her mærkelige Ting. Mødet var fuldtalligt. Forgæves havde Statholderen i Norge, Axel Gyldenstjerne, bedt sig undskyldt med, at hans Hustru Karen nylig var død[2]. Han

fik fornyet Befaling til at møde, „efterdi til samme Tid vil forefalde adskillige Rigens vigtige Handel og Bestilling, saa menige Rigens Raads Sammenkomst endeligen derfore vil fornøden gøres“ [1].

Ogsaa andre, tilsyneladende uvedkommende, der var i samme Tilfælde, fik Befaling til at indfinde sig. Saaledes Henrik Rammel, der Dagen førend Axel Gyldenstjerne begravede sin Hustru i Oslo Domkirke, havde maattet „lade nedersætte sin Hustru i Haderslev Kirke“ [2]. Han og Jørgen Friis, Christian Friis, Oluf Rosensparre o. s. v., ni ialt, de betydeligste af dem, der havde fulgt Christian den Fjerde til Tyskland, fik Befaling til at møde Pinsedag i København „og da videre Kgl. Majestæts naadigste Vilje at forfare“ [3].

Hver Meddelelse om Rigsraadets Forhandlinger mangler som sædvanligt. Men hvad Kongl. Majestæt „naadigst vilde“ blev noksom klart, da han, førend den egentlige Herredag begyndte, tog Christoffer Valkendorf i Ed som Rigens Hofmester, Christian Friis som Kongens Kansler, Peder Munk som Rigens Marsk og de øvrige tilsagte som Rigsraader [4].

Dette var i fuldstændig Strid med den hidtil herskende Anskuelse, at hverken Rigsraadet havde Lov til at forny sig selv, eller den udvalgte Konge Ret til at optage nogen i Rigsraadet, førend han selv var kronet. Vi savner imidlertid enhver nærmere Vejledning til at forstaa, hvorfor og hvorledes dette Brud foregik. Formodningerne har det frieste Spillerum. Man kan holde sig til den pyntelige Forklaring, at det blot var en lille Uregelmæssighed, der vedtoges i skøn Enighed af rent dekorative Grunde: for at Skræder og Guldsmed kunde blive færdige med Kappe og Kæde, og for at nogle unge Ansigter ved Kroningsstadsen kunde live op mellem Rigsraadets afblegede gamle. Eller man kan gaa til den stik modsatte Fortolkning, at det var et Overgreb, et Forfatningsbrud fra den unge Konges Side, hvorved han — vel efter Samraad med Henrik Rammel eller Christoffer Valkendorf, der jo ogsaa høstede deres Part af Fordelen — under levende Modstand fra det gamle Rigsraads Side, brød dettes Kraft ved at gyde ung Vin paa gamle Flasker. Sand-

heden turde vel her, som saa ofte, ligge i Midten. Ganske godvilligt har Rigsraadet næppe givet efter. Udsigten til det uundgaaelige maatte dog opfordre til ligesaa gerne straks at sætte gode Miner op.

Formynder-Regeringen endte da modsat af, hvad den var begyndt. Først havde Rigsraadet hævdet sig Ret til at forme Prinsen efter dets Ønske. Nu tvang han det til at forme sig efter hans. Roligt seet havde begge Parter dog Ære af deres Ønsker. Thi det Barn, hvis Opdragelse til Konge Rigsraadet havde besørget, var blevet saa dansk i Sind og Tanke, som nogen kunde begære. Selv den vovelige Myndigheds-Erklæring i Hertugdømmerne var han sluppen uskadt over. Og hvor lovende var ikke hans sidste Afvisning af Bedstefaderen i Meklenborg! Omvendt, det nye Rigsraad, som Christian den Fjerde her havde dannet, bar intet Spor af Kongelune og Fremmedgunst. Paa den ene, Henrik Rammel, nær, hvem lang og tro Tjeneste dog maatte siges at have forhvervet en Slags Indfødsret, udgjorde de øvrige Blomsten af, hvad Riget besad af passende Dygtighed.

64

At Formynder-Regeringens gamle Puppehylster delvis var brudt ved Herredagen i Juni 1596 fremgik allerede af, at Kongebreve fra nu af stundom udgik alene med den nye Rigshofmesters og Kanslers Underskrifter[1]. Skøndt der endnu var et Par Maaneder til Kroningen, stod dog Christian den Fjerde for de indviede som den, der allerede havde Magten som regerende Konge. En nem lille Maalestok for denne Anskuelse afgiver Johan Adolphs Optræden. I Februar havde Enkedronningen, som omtalt, faaet den beroligende Meddelelse fra Kongen om Hertugens Giftermaalsplaner: „Jeg er vel tilfreds dermed. Dog maa det ske til belejlig Tid, thi Eders Kærlighed kender vel dette Riges Lejlighed.“

Ved „dette Riges Lejlighed“ forstodes naturligvis, at Kongen

endnu var umyndig og derfor ikke istand til ene at afgøre Sagen, endsige at skaffe sin Søster en „Brudeskat", hvis Rigsraadet skulde være uvilligt. Hertil kom endnu, at den kostbare Kroning jo først skulde bestrides. Men Hertugen havde Hast. Han vilde nødigt afstaa Ærkebispedømmet Bremen uden samtidigt at kunne meddele sine Undersaatter, at han havde gjort et godt Parti isteden[1]. Han affattede derfor ved Hans Blomes Hjælp et Frierbrev[2] og anmodede endnu engang Enkedronningen om at tale hans Sag hos Kongen[3]. Det var imidlertid et ubelejligt Øjeblik, hvori Johan Adolphs betroede Raad kom til Frederiksborg, just som Christian den Fjerde efter Pinse havde travlt med Rigsraadsmødet i København. Hun svarede da tilbage, at hun kun havde talt saa lidt med sin Søn i denne Tid, og ikke faaet Besked af ham. Den hertugelige Raad maatte derfor vende tilbage med uforrettet Sag[4].

Men efter Rigsraads-Forandringen kunde Christian den Fjerde glæde sin Moder med, at nu maatte Hertugen sende Frier-Gesandtskab, naar han selv lystede[5]. Sligt lod Johan Adolph sig ikke sige to Gange, og i Juli Maaned ankom hans Udsendinge til Frederiksborg[6], hvor Christian den Fjerde, hans Moder og Søstre opholdt sig[7]. Hvor rask end den unge Konge var i sine Beslutninger, saa var den Afgørelse, der nu begæredes af ham, dog lidt vel forhastet. Gesandternes Andragende gik nemlig ud paa ikke blot, at Hertugen maatte faa Frøken Augusta til Ægte, men tillige, at Brylluppet maatte blive fejret — nu straks, samtidigt med Kroningen.

Der har sikkert udkrævedes al Enkedronningens Veltalenhed og al nyslaaet Taknemmelighed fra Rigshofmesterens, Kanslerens og Henrik Rammels Side for at faa dette til at glide. Men Dristigheden lønnedes med Held. Gesandterne vendte hjem med godt Budskab: Bryllup Søndagen efter Bartholomæus; Smykker, Klenodier, Klæder og Sølvtøj som til en Kongedatter og 75000 „gode Dalere" i Medgift! Ved Siden heraf havde det kun lidet at sige, at der i Ægteskabs-Kontrakten gnavent var tilføjet om Brylluppet: „ihvorvel dette ikke uden Vor mærkelige Ulejlighed kan ske i saadan Hast" [8].

Nu kom Turen til Enkedronningen til at jage. Udstyr paa en Maaned! og tilmed midt under Kronings-Forberedelserne, hvor alle var optagne. Det var ingen let Opgave. Hun jog paa Christoffer Valkendorf[1]. Han jog videre ned efter, og søgte snart med det haarde, snart med det blide at faa alt hurtigt bragt i Orden. I København fandtes ikke, hvad der skulde bruges af de aller kostbareste Stoffer. Der maatte derfor sendes Ilbud til Flensborg for at skaffe det derfra eller fra Tyskland. Betegnende er Tonen i Valkendorfs Brev til Dytmer Hart i Flensborg[2]. I de venskabeligste Udtryk tiltaler Rigens Hofmester Kræmmeren — „Kære Dytmer Hart! gode Ven! betakker jeg Eder venligen for alt bevist Gode, givende Eder venligen at vide o. s. v. . . . Kære Dytmer! Eder igen at være til Vilje vil jeg findes ganske villig.“

Fig. 36. Johan Adolph af Gottorp.
(Efter et samtidigt Stik.)

At det hastede, kunde samme kære Dytmer ikke være i Tvivl om, naar det hed, at Varerne skulde „iligen, uden al Forsømmelse, Nat og Dag uspart og med det allerførste hid forsendes, anseende at derpaa storligen er magtpaaliggende“. Det var klart, at man under saadanne Forhold maatte tage meget, som det bedst kunde falde. Det var saaledes en ikke altfor nøjeregnende Besked, naar det om Brudesengens Omhæng og Sengetæppe hed: 74 Alen rødblomstret Florentiner-Gyldenstykke. Kan der ikke faas rødblomstret, saa graat, eller gult, eller hvad der kan faas, kun ikke sort.

Johan Adolph (Fig. 36) havde heller ikke Ro. Han synes ikke

at have næret Tillid til sin Svogers venskabelige Sindelag, og lige indtil det sidste frygtede han, at Christian den Fjerde skulde foretrække en anden for ham. Endnu en fjorten Dages Tid før Brylluppet opskræmmedes han ved, at Gesandter fra Holland kom til Danmark. Det gamle Rygte pinte ham paany, at Grev Moritz af Nassau bejlede til Frøken Augusta. I sin Vaande henvendte han sig til Enkedronningen, der trøstede ham med, at, hende bekendt, havde Gesandterne ikke berørt denne Sag, og Greven havde formentlig heller ikke noget at gifte sig paa[1].

For Christian den Fjerdes Vedkommende bestod Vanskeligheden i at formaa Rigsraadet til at bevilge „Frøkenskat" ogsaa til denne Søsters Udstyr. Rigsraadet havde vel i sin Tid lovet Frederik den Anden at ville give enhver af hans Døtre „Brudeskat"[2]. Men som bekendt havde det i Mellemtiden truet Enkedronningen med ikke at ville opfylde dette, og det ilde sete Giftermaal med Johan Adolph skulde ikke virke overtalende. Uvist hvornaar, fik dog Christian den Fjerde Rigsraadet bevæget til at bevilge Brudeskatten. I September Maaned, altsaa efter Brylluppet, udgik Brevene herom[3]. Det kneb derfor med at skaffe de 75,000 „gode Dalere", der ifølge Ægteskabskontrakten skulde betales til Jul. Kongen maatte laane over Halvdelen hos sin Moder og Farbroder, og Rigsraaderne gaa i Borgen for Laanet[4].

65

Nu nærmede Kroningen sig med raske Skridt, Opgørelsens Dag for det brogede Spil, hvis Enkeltheder vi i det foregaaende har fulgt. Hvo der havde vundet, var tydeligt nok. I den unge Konges Haand samledes alle de Former for Magt, som saa længe havde været Tvistens Genstand mellem de stridende Parter. Alle havde da forsaavidt tabt, idet kun den ene havde vundet. Og dog, naar man strøg det smaalige bort, var det bedste blevet opnaaet af, hvad enhver havde tilstræbt:

Det var lykkedes Rigsraadet, trods al Modstand, at opdrage en Kongesøn, som man snart i hundrede Aar ikke havde kendt Mage til i Danmark: vel oplært i alle Maader, Kronen voksen og dog hjemmevant, dansk og sund, et rødmosset Udtryk for, hvad Folket følte og vilde. Landet var ikke blevet yderligere udstykket. Henrik Ranzau var sluppen for at se sit Hjemland sønderdelt paany. Nord og syd for Ejderen laa alt som ved Frederik den Andens Død.

Og dog havde ogsaa Enkedronningen sejret, for saa vidt Fyrstemagten var i det væsentlige ubeskaaret og Arvedelingen bleven overladt til en kærlig Søns og Broders Afgørelse. Trygt kunde hun nu trække sig tilbage til sit Enkesæde, lukke sig inde i Travlhedens Bjerg og spinde sit Guld. Som en svunden Drøm skulde snart de Aar staa for hende, da hun efter Datids Skik ved sin Husbonds Død havde grebet Styret og, saa godt hun formaaede, værget Borg og Fæste, indtil Afløsning kom ved Valborgs Dag med den nye Herre paa Borgen.

Gæsterne begyndte at samles. Paa Gjedser var en Del Rigsraader anbragt med Licentiatus juris Caspar Paslich som Festtaler. Han „holdt Ordet som det sig bør" for hvert nyt Hold Fyrster, der kom, Rigsraaderne forsynede dem med Køgemester og Mundskænk og sørgede for Ledsagelsen videre [1]. Ad denne Vej kom alle Brandenburgerne. Stærkest var dog Strømmen over Nyborg Korsør, saa stærk, at Fartøjerne i begge Byer ikke havde andet at gøre end at løbe frem og tilbage med danske og fremmede Gæster. For private Folk kunde dette blive lidt vel meget, og tre af Korsørs Bedsteborgere, der jo kun havde Udsigt til denne Del af Kronings-Glæderne, tilkendegav derfor midt i August, at nu kunde det være nok, ved at lægge deres Skuder op, gemme Sejlene og give Folkene Orlov. Det fulgte dog af sig selv, at slig Opsætsighed ikke kunde gaa. De fik det strængeste Tilhold om atter at lægge ud og „løbe over til Nyborg at hente fremmede" [2].

Helt ned i Holsten sporedes Strømmen. Her var den dog finere, paa engang mere svag og mere fornem. Det var Henrik Ranzau paalagt at modtage de Fyrster, der kom denne Vej og

sørge for dem gennem Hertugdømmerne. Hvorvidt han selv, ligesom de, der stod i Døren ved Gjedser, endte med at følge med den sidste Gæst til København, er uklart. Han spillede i hvert Fald ingen Rolle ved Kroningsfestlighederne. En ligefrem Sorg var det ham vistnok, at det af ham forfattede heftige Angreb paa Hans Blome i en historisk Fremstilling af de sidste Aars Begivenheder, efter Christian den Fjerdes udtrykkelige Ordre blev udeladt som upassende lige overfor Enkedronningen[1]. Heller ikke Hans Blome kom med. Skøndt han havde ikke ringe Fortjeneste af det lykkeligt endte Frieri, vovede dog ikke Johan Adolph at medtage ham i sit Følge. Vel mødte Hertugen med 678 Heste og ledsaget af ikke mindre end tre Blomer, men ingen af disse var den gamle Kamphane[2]. Han maatte nøjes med at glimre ved sin Fraværelse, saavel i Henrik Ranzaus historiske Beretning som ved Kroningen.

Endnu en Glæde fik han dog, inden han lukkede sine Øjne. Han kunde senere i „dybeste Fortrolighed" indberette til Enkedronningen[3], hvorledes det gik til ved Henrik Ranzaus Afskedigelse som Statholder. Christian den Fjerde havde givet ham Afsked paa Grund af Alder og tilføjet, at da de øvrige holstenske Raader alle var i Strid med fornemme Adelspersoner — det var „mig", Hans Blome, hvortil der her sigtedes — saa egnede ingen af dem sig til Statholder, hvorfor Kongen vilde vælge en fremmed. „Nu kan Eders Majestæt selv tænke, hvorledes Benedict Ahlefeldt og Gert Ranzau ved saadanne Ord maa være blevne til Mode, som begge i saa lang Tid have slæbt om med en ny Statholder i sig og ikke næret nogen Tvivl om, at en af dem maatte det blive."

Som sædvanligt talte Hans Blome her sandt, men sagde ikke den hele Sandhed[4]. Skæbnen var ikke den gamle Statholder saa haard. Han kom vel til at afgive Statholder-Værdigheden, men den blev i Familjen. Den gik i Arv til hans Søn Gert.

Af de fyrstelige Gæster sendte en Del, og det netop af den nærmeste Familje, Afbud, og mødte kun ved Udsendinge. Saavel Kongen af Skotland som Hertugen af Brunsvig, begge Christian den Fjerdes Svogre, maatte „sig venligt betakke paa Grund

af indtrufne vigtige Forhindringer og ægteskabelige Aarsager". Begges Hustruer ventede deres Nedkomst omtrent samtidigt med Kroningen. Heller ikke Bedstefader Ulrik kunde komme. Han synes at have tabt Lysten ved Dattersønnens to sidste Besøg i Güstrow, hvor denne ved det første slet ikke havde givet sig tilkende, men ved det andet samt ved sin sidste Skrivelse røbet sig som en kaad, ung Person, der drev Gæk med sin Bedstefader og hele det romerske Rige. Troede Christian den Fjerde virkelig, at han kunde klare sig uden Hjælp fra Meklenborg, saa fik han sejle sin egen Sø, men Hertug Ulrik agtede ikke at tage over Søen for at være Vidne.

Fig. 37. Christian den Fjerde lader sin Hest knæle for „Fruentimret".
(Efter et samtidigt Stik.)

Aller inderst inde dæmrede maaske ogsaa en svag Uvilje mod hans Datter, der først havde kaldt ham til Hjælp og blandet ham ind i de danske Forhold, men bag efter svigtet ham ved paa egen Haand at forliges med Christian den Fjerde. Selvfølgelig anførtes dog ingen af disse Grunde. Til Paaskud tjente Hertugens „Alder, der gjorde ham ubekvem til længere Rejser", samt den Fare, hvori det romerske Rige befandt sig overfor Tyrken[1].

De fyrstelige Hoveddeltagere i Festlighederne blev da Kongens Moder og Søskende samt den vordende Familje: Gottorperen, der kom for at holde Bryllup straks, og Brandenburgerne, der kom med Frøken Anna Cathrine for at minde om Bryllup.

Blandt disse indtog Enkedronning Sophia uomtvistet den øverste Plads. Intet Sammenstød om Udstyret, al Tvist syntes glemt. Den unge Konge gav Tonen an ved at behandle hende

med samme ærbødige, sønlige Hensynsfuldhed, hvad enten det gjaldt Æresplads ved Bord og i Kirke, eller han paa Rendebanen ridderligt sænkede Lansen og lod sin Hest knæle for hende som den første blandt „Fruentimret“ [1] (Fig. 37). Intet Under, at Bønnitgaard et Par Maaneder efter igen var hendes [2].

Fig. 38. Hertug Ulrik, Christian den Fjerdes Broder.
(Efter Maleri i Malmø Raadhus.)

Ogsaa mellem Brødrene herskede det bedste Forhold. Hertug Ulrik syntes fremdeles tilfreds med Udsigten til Bispedømmet Slesvig som Erstatning for Part af Landet. Det blev en heldig Ordning for Danmark, thi da han (Fig. 38) ikke giftede sig, faldt det ved hans Død (1624) atter tilbage til Riget. Den trettenaarige Hertug Hans fik Kronings-Ferie hos Hans Mikkelsen og var med ved alle Festlighederne. Det var hans første særlige Hverv at ride, sammen med Broderen Ulrik i Spidsen for Rigsraader, Fyrster i Møde, enten ad Avedøre eller Damhussøen til [3]. Hvad han engang i Tiden skulde have i Erstatning, var endnu ikke afgjort, men Christian den Fjerde havde jo lovet at ville sørge broderligt for ham. Seks Aar efter blev hans Part i Hertugdømmerne lykkeligt omsat i 60,000 Daler og Anvisning paa Tsarens Datter til Ægte.

Da Christian den Fjerde den 1. August 1602 grædende sagde ham (Fig. 39) Farvel, førend Flaaden førte ham til Rusland, anede ingen af dem, at det var heller ikke det Rige, han skulde faa. Hertug Hans døde i Oktober i Moskva, inden han endnu havde seet sin Brud[1]. Tyge Brahe havde læst rigtig i Stjernerne, da han forudsagde, at hans Lykke vilde blive krank[2].

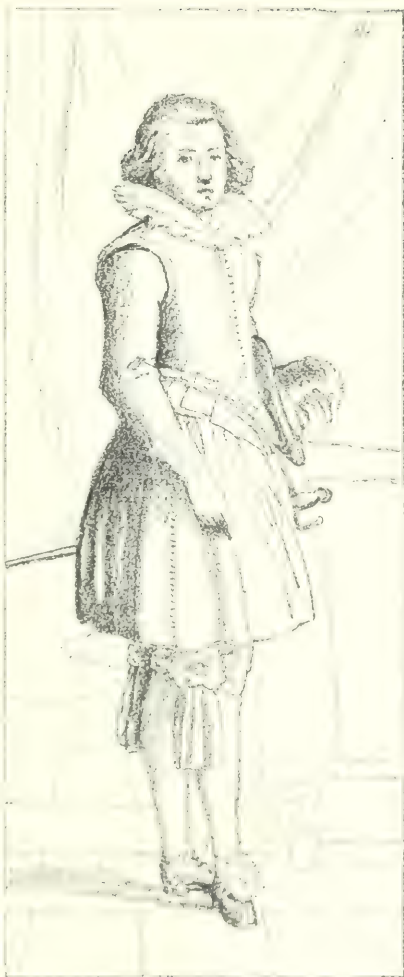

Fig. 39. Hertug Hans, Christian den Fjerdes Broder.

Tegning af Konstantin Hansen efter et 1859 brændt Maleri paa Frederiksborg.

Men som begge Hertugerne, unge og glade, endnu færdedes ved Broderens Kroning, stod de som levende Udtryk for den Strid, der nu lykkeligt var endt. Enkedronningen havde haft Ret, alle Børnene var hende lige nær, og fordi den ældste Søn fik Kronen, burde de andre ikke forfordeles. Men ogsaa Rigsraad og Landraader havde haft Ret, naar de holdt paa, at Landet ikke burde udstykkes efter Kongestammens Frugtbarhed. Sæt Hertug Ulrik, saaledes som Tyge Brahe havde seet i Stjernerne ved hans Fødsel, skulde „overkomme en Enke“ og gifte sig to Gange, med en „jovialsk“ og med en „martialsk“ Hustru[3]! Hvad sligt kunde

føre til, havde man blandt Gæsterne tydeligt for Øje i de unges Farbroder, Hertug Hans af Sønderborg. Ogsaa han havde giftet sig to Gange og „overkommet en Enke“. Himlen havde i den Anledning velsignet ham med 23 Børn.

66

Blandt de fremmede Gæster var der ingen, hvis Komme den unge Konge gjorde saa megen Stads af, som de brandenburgske. Medens han lod sine Brødre ride alle andre i Møde, modtog han selv disse. De kom i to Hold over Søen [1]. Anna Cathrines Bedstefader, den gamle Kurfyrste, var for gammel til Rejsen og havde i sit Sted sendt Markgrev Christian af Brandenburg. Han og hans Ledsagere slap let over fra Warnemünde til Gjedser. Men andet Hold havde haardt Vejr og tilsvarende Søsyge.

Det var ogsaa blandet Selskab. Der var først Anna Cathrines Forældre, Administratoren i Halle med hans Hustru, Markgrevinde Cathrine, der saa troligt havde kæmpet sin Datters Sag. Dernæst Anna Cathrine selv og hendes yngre Søster, Barbara Sophia. Endelig var der hendes Broder, Markgrev Johan Sigismund af Brandenburg, med hans Hustru, Hertuginde Anna af Prøjssen. Men denne havde tillige sin ugifte Søster Maria med, — „Perlen“, som Faster Anna i Lifland i sin Tid havde skrevet om til Enkedronningen, og hvem de to Kameler senest havde bragt i Erindring. Nærede hun og hendes Søster maaske endnu Haab om, at Synet af hende skulde kunne omstemme den unge Konge? Førtes der endnu en hemmelig Familjestrid mellem den brandenburgske Svigermoder og Svigerdatter om det ikke helt vundne Bytte? Eller var det hele Besøg ikke rent tilfældigt! Ogsaa Hertug Hans af Sønderborg og hans Hustru havde jo tilfældigvis medtaget to voksne Døtre. — Naa, Christian den Fjerdes Broder, Hertug Ulrik, var jo da ogsaa et Parti.

Torsdag før Kroningen lod Christian den Fjerde Trommerne røre i København og stillede sig selv i Spidsen for alle de an-

komne mandlige Gæster, hele Rigsraadet, den danske og fremmede Adel, og alle Rytterne, hvoriblandt den nydannede, kongelige Garde paa hundrede Mand i røde Fløjels Køllerter og røde Hoser, gule Damaskes Kapper og med gule Fjedre i Baretten. Kl. 9 satte det storartede Tog sig i Bevægelse ud gennem Vesterport ad den gamle Køge Vej langs Stranden for at ride Gæsterne imøde „i Marken". Midtvejs slog man Telt og ventede paa dem.

Og man fik vente. Thi skøndt Brandenburgerne havde overnattet i Køge, tog det Tid, førend alle var pyntede til Indtoget, og det blev henad Aften, inden de to Tog endelig mødtes. Det var mørkt, da de passerede Valbybakke, saa at man ikke ret kunde skelne det nyrejste, høje Taarn med den forgyldte Knap foroven med Halvmaanen og Ravnen med udspilede Vinger. Men pludseligt affyrede den seks Alen høje Landsknægt, der var rejst paa den anden Side Vejen, sin Bøsse. Skud paa Skud faldt der, sekshundrede ialt, og ud af Taarnet knaldede, susede, hvislede 25,000 Raketter, saa de skræmte Heste stejlede og foer til Side og ikke var til at faa forbi den lange Bandit, der blev ved med at skyde. Det var Løjer!

Og atter tog det fat, da man var kommet forbi Galgen og Papegøjestangen og nærmede sig Vesterport. Fra Volden foer der brændende Ildkugler op i Luften; halvanden hundrede Kartover løsnedes, og ude fra Flaaden dundrede seks hundrede Stykker, saa at Jord og Heste rystede, medens dugvaad Krudtrøg lagde sig overalt, og forvildede Kugler pløjede Landjord eller slog ned ude i det mørke Sund. Og det blev ved. Det var ikke blot den snævre Vesterport, der skulde klares, men Vestergade, Skoboderne og Vimmelskaftet, hvor Menneskevrimlen bølgede. Jublen druknede i den øredøvende Tummel, Rytterne klemtes Knæ mod Knæ mellem Skærene: Kælderhalse og Bislag. Kun Tællelysene smilte stille bag de blyindfattede Ruder. De udgjorde ogsaa det ypperste Tiden kendte: paa eengang tændte Fyr i farligt Farvand og en Byes festlige „Illumination".

Det blev langt ud paa Natten, førend nogen tænkte paa Hvile.

Oppe fra Slottet hørtes Larmen af den sene Banket, den første større Festlighed af de mange, som nu skulde begynde. Af den Grund nøjedes den unge Konge denne Aften med en lempelig Rus. Og det var godt. Thi med eet, henad Midnat, lød Kirkernes Stormklokker, „Løsen" skødes fra Volden, Trommerne gik, medens Vægterne nede omkring Gammeltorv raabte „Brand! Brand!"

Ilden var i et snævert Stræde bag Gammeltorv. Kongen afbrød Drikkelaget, kastede sig paa en Hest, ilede til Brandstedet og overtog selv Kommandoen. Men Ilden var stærkere end Borgere og Krigsfolk. Skøndt Natten var stille, bredte den sig og truede med at forvandle hele Byen til en Askehob, Kongens Kroningsfest til en Landeulykke. Her var ikke andet for end at kalde Reserven til Hjælp. Kongen jog til Bremerholm, fik hele Flaadens Mandskab pebet i Land, og i Spidsen for disse med deres Baadshager og Økser fik han endelig spærret Ilden Vej ved Nedrivning om Brandstedet. Fjorten Ejendomme var da fortærede af Luerne, blandt dem Borgmester Oluf Madsens Gaard paa Vestergade, hvor Festtoget nys under Jubel var draget forbi.

Næste Morgen sov man længe paa Slottet. Dagens Begivenheder indskrænkede sig til, at „Kongen besøgte Herrerne paa deres Kamre", og en og anden øvede sig og sin Hest ovre i Slotshaven ud for Sankt Nicolai til det forestaaende Ringridt. Om Lørdagen kom Johan Adolph og hans Moder, Enkehertuginde Christine, som havde ligget nogle Dage i Roskilde og ventet paa at faa Samling paa alle deres syv hundrede Heste, Vogne og Folk, der var komne lidt forstyrret over Bæltet. De maatte nøjes med, at Christian den Fjerdes Brødre modtog dem i Spidsen for et anseeligt Følge, ligesom der ogsaa blev holdt lidt mere Maade med „at afbrænde Æres- og Glædesskud, efterdi Hds. fyrstelige Naade, Enkehertuginden, ikke godt kunde fordrage den Skyden". Enkedronningen og Frøknerne, heriblandt Bruden, modtog dem i Slotsgaarden. Men Christian den Fjerde og de andre fyrstelige Herrer var ikke tilstede. De havde fore-

trukket at sejle om Morgenen over til Amager og dèr jage Harer og Ræve.

Søndagen den 29. August foregik Kroningen. Gennem en

Fig. 40. Christian den Fjerde rider til Frue Kirke for at krones.
(Efter et samtidigt Stik.)

Række bevæbnede, der stod opstillede fra Slottet lige ned til Frue Kirke, red Kongen i hvid Sølvmors diamantbesat Dragt

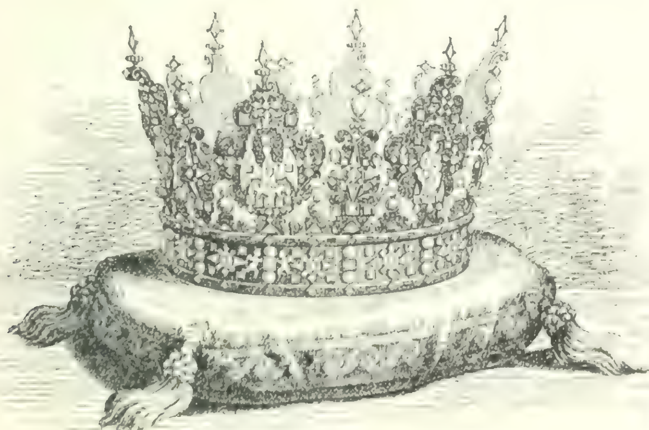

Fig. 41. Christian den Fjerdes Krone.
(Rosenborg.)

paa en graa Hingst beslaaet med Sølvsko. Rundt om ham holdt Drabanter Plads, „saa at han af alle vel kunde ses, og hans Hest nok kunde gøre sine Ophævelser og lade sig se, at han bar

en Konge" [1]. Foran ham bares Rigsklenodierne, Kronen af Rigens Hofmester, Christoffer Valkendorf, Sceptret af Kansler Christian Friis, Sværdet af Rigsmarsk Peder Munk, medens Steen Brahe, i Mangel af nogen Rigsadmiral, bar Æblet (Fig. 40). Efter fulgte alle de fyrstelige mandlige Gæster. Dernæst Enkedronningen og Frøknerne i en kostelig Vogn med otte Heste for,

Fig. 42. Christian den Fjerdes Kroningsridt fra Frue Kirke.
(Tegning af F. C. Lund efter Karl van Manders (brændte) Tapet paa Frederiksborg.)

og efter dem alle de kvindelige Gæster, Adels-Fruer og Jomfruer.

I Frue Kirke holdtes latinsk og dansk Tale af Sjællands Biskop, Kongen besvor Haandfæstningen, blev salvet og „balsameret“, derpaa iført kongelig, rød Gyldenstykkes Dragt, omgjordet med Sværdet, paasat Kronen (Fig. 41) af Bispen og alle Rigsraader, sluttelig overdraget Sceptret og Æblet, alt under meget vidtløftige Taler, Forklaringer, Sang og Ceremonier.

Fig. 43. Der kastes Penge i Grams foran Christian den Fjerde ved hans Kroningsridt fra Kirke.
(Efter et samtidigt Stik.)

Iført Kroningskaaben gik Kongen atter ud af Kirken og satte sig paa en ny, endnu prægtigere Hest end tilforn. Kronen og Sværdet beholdt han paa, Sceptret holdt han i den ene Haand, men den anden maatte han have fri til at tumle Hesten (Fig. 42). Steen Brahe fik fremdeles bære Æblet paa en rød Fløjels Pude,

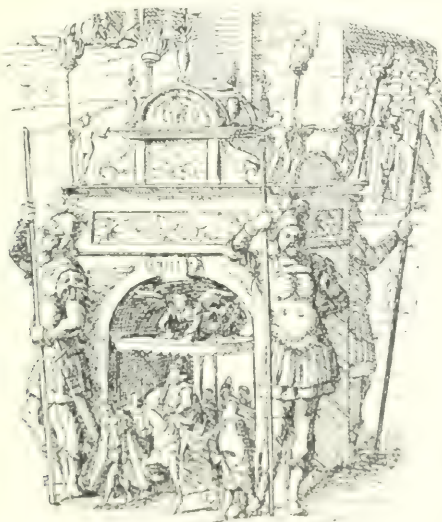

Fig. 44. Christian den Fjerde rider under Æreporten.
(Efter et samtidigt Stik.)

medens fire af de nye Rigsraader, med stærkere Arme end de gamle, bar en Gyldenstykkes Himmel over Kongen.

Fig. 45. Posten med Rinskvin og Rødvin.
(Efter et samtidigt Stik.)

Og han kunde vel behøve at have en Haand fri til Hesten, thi næppe havde han sat sig op, førend det kendte, storartede Spektakel begyndte, stærkere dog end nogensinde tilforn: Alle Kar-

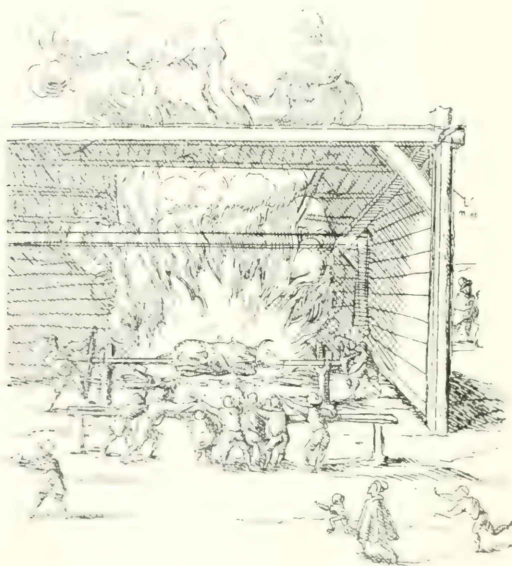

Fig. 46. Oksen steges.
(Efter et samtidigt Stik.)

tover affyredes fra Vold og fra Flaade, Trommer, Trompeter og Pauker faldt i, omkringstaaende afskød deres Bøsser, „medens smaa Pigebørn tog hinanden i Haand, dansede og sang Viser, midlertid Drengebørnene kastede deres Hatte i Luften“ [1]. Drengebørnene havde dog ogsaa anden Brug for deres Hatte og Huer, thi medens Kongen red frem, dække af de fire Rigsraader med deres Himmel mod den værste Blomsterregn, lod han foran sig ved sine Herolder udøse en Regn af nyslaaede Mønter (Fig. 43).

Jubelen kendte ingen Grænser. Stærkest var Støjen og Trængslen paa Hjørnet af Østergade, Amagertorv og Store-Færgestræde, hvor en Æreport eller Triumfbue var rejst. Ovenpaa blæste Musiken, og ned sænkedes en Engel mod Christian den Fjerde med en Krone i Haanden, medens de fire forgyldte Kæmper paa Hjørnerne rullede med Øjnene og nikkede med Hovederne, „Hs. Majestæt til tilbørlig Reverents“ (Fig. 44).

Triumfbuen var Folkets Gave til Kongen. Men til højre derfor, paa Amagertorv, var hans Gave til Folket. Af en Post pumpedes der Rinskvin og Rødvin (Fig. 45), og lidt derfra stod en hel stegt

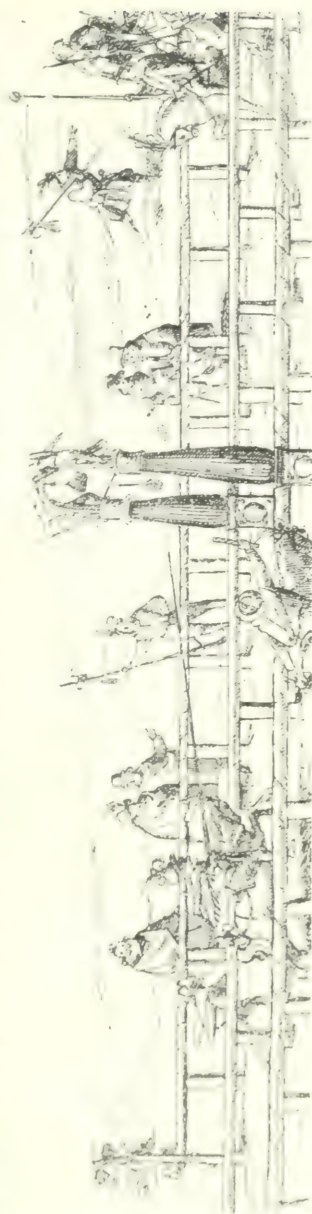

Fig. 47. Christian den Fjerde stikker til Ringen ved Kroningsfestlighederne 1596.
(Efter et samtidigt Stik.)

Fig. 48. Christian den Fjerde ved Kroningsfestlighederne 1596 udklædt som Pave.
(Efter et samtidigt Stik.)

Okse fyldt med stegte Fugle (Fig. 46). Medens Kongen og Fyrsterne red forbi, blev Adgangen given fri, saa at enhver kunde hente sig en Bid. Og det var en Lyst at se; der var en Trængsel, Riven og Slagsmaal. „Dog omkom ingen dervéd eller blev farligt saaret, som ellers plejer at ske ved saadan Lejlighed. Kun for enkelte gik nogle Fingre i Løbet med anden ringe Amindelse om Dagen“.

Da man var naaet op paa Slottet, holdtes her paa den store Sal en Middag, der varede til ud paa Natten. Dagen efter stod Johan Adolphs og Frøken Augustas Bryllup, idet de blev „bisatte“ i den store Sal. Udenfor paa Slotspladsen lykønskedes de, da Mørket var faldet paa, af Jupiter og nogle Hav-Uhyrer i

Fig. 49. Christian den Fjerde udklædt som Kvinde ved Kroningsfestligheden 1596.
(Efter et samtidigt Stik.)

bengalsk Belysning, medens adskillige Tyrker, Indianere og sluttelig en vældig kvindelig Figur med Æselsøren og Dragehoved, forestillende „Kætteriet“ under Folkets Jubel og Skud af Mørsere blev styrtet i den brændende Ildpøl. I de følgende Dage forlystede den unge Konge sine Gæster og sit Folk ved Ringridt

(Fig. 47) paa Amagertorv, hvortil han selv mødte udklædt, den ene Gang som Pave (Fig. 48), fulgt af alle Kardinalerne, den

Fig. 50. Et blomstersmykket, bevægeligt Bjerg ved Kroningsfestlighederne 1596. (Efter et samtidigt Stik.)

anden Gang i Kvindedragt, medens en Morian red med Følge bagud paa en Kamel (Fig. 49) — var det en af „Perlens"? — og et blomstersmykket Bjerg (Fig. 50) med Jomfruer og Engle blev

Fig. 51. Engle, Amor, Nonner, Sol- og Maane-Vogn ved Kroningsfestlighederne 1596. (Efter et samtidigt Stik.)

trukket efter. Og der kom mere. Blæsende Engle, Amor trukken af Hjorte og betjent af Nonner, fra hvem kurrende Duer fløj til Vejrs, en Vogn trukken af Sol og Maane (Fig. 51), og det morsomste af det hele: et stort virkeligt Krigsskib paa skjulte

Hjul, der rullede det frem, medens Kartoverne dundrede løs fra Kanonportene, og Raketter steg til Vejrs mellem Masterne (Fig. 52). Folket jublede. Hvilken Konge maatte han ikke kunne blive med sligt Humør!

Fest afløste Fest i København, paa Flaaden, paa Kronborg. Om eet stemmer alle Beretninger overens: der var hos alle, fra

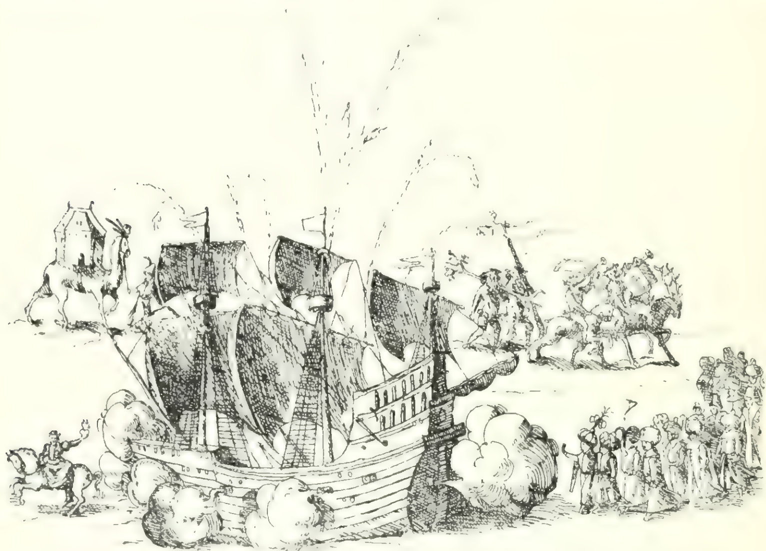

Fig. 52. Et Krigsskib paa Hjul ved Kroningsfestlighederne 1596.
(Efter et samtidigt Stik.)

de højeste til de laveste, en fælles Følelse af Glæde. Ingen Mislyd, intet Sammenstød, ingen Udskejelser. Selv de berusede var kun glade og godmodige.

Det længe ønskede var jo naaet. Folket kendte sig selv og sin Lykke i den unge Konge. Og hvor lovende tog han sig ikke ud, som han stod der til Rors, fuld af Mod og gode Forsætter, varmkindet, solbelyst!

Dæmningen var sprængt. Den længe indestængte Tremaster gled for strygende Bør ud paa det aabne Hav — sin ukendte Fremtid imøde.

Anmærkninger og Henvisninger til VI Bog

Forkortelser. D. K. H. = Haandskrift-Samlingen: „Danske Kongers Historie". — D. S. A. = Haandskrift-Samlingen: „Dronning Sophias Arkiv". — H. o. L. = Haandskrift-Samlingen: „Hyldinger og Landdage".

Alle i nærværende Bog omtalte Haandskrifter findes, saafremt intet andet udtrykkeligt bemærkes, i Rigsarkivet i København.

Side 7. [1] Gammel Kongelig Samling 4to. no. 2591. Chr. IV's latinske Stilebog. Findes nu i Rigsarkivet.

S. 8. [1] Julefestlighederne og Gaverne efter Rentemester-Regnskab af 1592. — Om Vejrliget se N. Slange: Christian den Fjerdes Historie I, 66. — [2] Sjællandske Tegnelser 28. Novbr. 1592.

S. 9. [1] Sjællandske Tegnelser 9. Januar 1593. — [2] Danske Magazin V, 128. — [3] Chr. IV's latinske Stile er daterede: København 29. Decbr. 1592. Frederiksborg 4. 25. Januar 1593, København 9. 15. Februar, Frederiksborg 19.—20. Februar, København 2.—20. Marts 1593. — [4] Sjællandske Tegnelser 18. November 1592. — [5] Original med Regeringsraadernes Segl, dat. København den 9. Februar 1593. Paategnet: Recept. Frederiksborg 10. Februar 93. D. K. H. 76, no. 1. — [6] Afskrift. Dat. København 9. Februar 1593. D. K. H. 76, no. 2.

S. 14. [1] Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Haderslev 14. April 1593. Original. D. K. H. 71, no. 81. — At Dr. Sybrandt var i Haderslev den Gang fremgaar af et Brev fra denne til Hertug Ulrik, dat. Haderslev 8. Marts 1593. Original. D. K. H. 71, no. 70. — [2] Ulrik af Meklenborgs mundtlige Svar i Bützow 4 Marts 1593. D. K. H. 71, no. 69. — [3] Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik, dat. Haderslev 14. April 1593. Original. D. K. H. 71, no. 81. — [4] Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik, dat. Haderslev d. 14. April 1593. D. K. H. 71, no. 81. — [5] D. K. H. 71, no 68.

S. 15. [1] Dat. København 24. Februar 1593. Egenhændig Original. D. K. H. 71, no. 28.

S. 16. [1] Dr. Winhold Sybrandt til Hertug Ulrik, dat. Haderslev 8. Marts 1593. Original. D. K. H. 71, no 70. — [2] Hertug Ulriks Instruks for Dr. V. Winsheim, dat. Güstrow 18. Marts 1593. Original. D. K. H. 76, no. 7. — [3] Hertug Ulriks mundtlige Svar givet Henrik Belov i Bützow den 4 Marts 1593. D. K. H. 71, no. 69.

S. 17. [1] Jeg er ikke enig med K. Erslev, naar han støttet paa samme Aktstykke (Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kr. IV's Tid I, 60—61) kortelig gengiver Mødets Udfald saaledes: „Raadet sendte Henrik Belov til Hertug Ulrik for at bede denne opfordre sin Datter til snarest at opfylde det ved Mødet 10. Febr. givne Tilsagn; Ulrik erklærede sig ogsaa villig hertil." — [2] Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873—76. S. 197. — [3] Begge daterede Güstrow 18. Marts 1593. Originaler. D. K. H. 76, no. 6 og 7.

S. 18. [1] Dr. Winsheim til Henrik Ranzau, dat. Hamburg 23. April 1593 circa horam duodecimam. Orig. L. o. H. 1. d. Protokol 1, no. 16. — [2] Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik (egentlig Instruks for Dr. Sybrandt), dat. Haderslev d. 14. April 1593. D. K. H. 71, no. 81.

S. 19. [1] H. o. L. 1. d. (ikke numereret).

S. 21. [1] N. Falck: Handbuch des Schleswig-Holsteinischen Privatrechtes III. 237. [2] Se f. Eks. Stævning af 31. Januar 1593, forhvervet af Johan Kuhlmann over Slesvigs Domkapitel.

S. 22. [1] Sophia til Henrik Ranzau, dat. Frederiksborg 12. Februar 1593. D. K. H. 74 og 76, 4. — [2] Originalen. H. o. L. 1. e. no. 8. — [3] Johan Adolphs Svar paa Enkedronning Sophias Skrivelse af 12. Februar 1593. Kopi. H. o. L. 1. e, 9.

S. 23. [1] To Kopier findes af Brevet, den ene (H. o. L. 1. d) er dat. København 26. Febr. 1593, den anden (D. K. H. 76, no. 66) er dateret den 27. Febr. — [2] Dat. (H. o. L. 1. d) den 1. Marts 1593; derimod den 2. Marts 1593 i D. K. H. 76, no. 15 og 67.

S. 24. [1] D. K. H. 75. Kopi.

S. 25. [1] Skrivelser fra Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Wolffenbüttel 28. og 30. Maj 1593. D. K. H. 71, no. 107 og 109.

S. 26. [1] Opgørelse af Partistillingen, maaske forfattet af Dr. Winsheim. H. o. L. 1. Protokol 1, no. 7. — [2] H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 7. — [3] Dr. V. Winsheim til Chr. IV, dat. Slesvig 18. Marts 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 6.

S. 27. [1] Saaledes paastaar i det mindste Dr. Winsheim i sin Skrivelse til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Slesvig 14. Marts 1593. D. K. H. 71, no. 72.

S. 28. [1] Hans Blome til Enkedronning Sophia, dat. Slesvig 12. Marts 1593. Orig. D. K. H. 76, no. 5 (skrevet paa et Ark Papir med samme Vandmærke som Dommen over Christoffer Rosenkrans). — Dr. Winsheim til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Slesvig 14. Marts 1593. D. K. H. 71, no. 72. — Dr. V. Winsheim til Chr. IV, dat. Slesvig 18. Marts 1593. H. o. L. 1. d. Protokol no. 6. At Johan Adolph foreviste Enkedronningens Brev med Tilladelsen meddeles i Henrik Ranzaus Brev til Chr. IV, dat. Segeberg den [Dagsangivelse mangler] April 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 20. — [2] Dat. Slesvig den 12. Marts 1593. Orig. D. K. H. 76, no. 5.

S. 29. [1] Dat. Slesvig den 13. Marts 1593. D. K. H. 71, no. 73. — [2] D. K. H. 71, no. 75. — [3] Dat. Slesvig 14. Marts 1593. D. K. H. 71, no. 72.

S. 30. [1] Saaledes omtalt i Enkedronningens Svar af 20. Marts 1593. D. K. H. 76, no. 10. — [2] Sophia til Statholderen og de andre nu ved Landretsdagen i Slesvig tilstedeværende Raader, dat. Antvorskov 19. Marts 1593. Original. D. K. H. 73, b.

S. 31. [1] Dat. Antvorskov 20. Marts 1593. D. K. H. 76, no. 10. — [2] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Segeberg den [Dag udeladt] April 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 20. — [3] D. K. H. 76, no. 11. — H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 5. Bilag A og B.

S. 32. [1] Dr. Georg Schohmackers Relation til Kongen, udateret, paategnet: den 19. April 1593 eingebracht. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 5.

S. 33. [1] Dr. Skomagers Relation til Kongen, udateret. — Sammes Skrivelse til Regeringsraaderne, dat. Slesvig 29. Marts 1593. Original. H. o. L. 1. d samt Protokol 1 (i samme Pakke) no. 5.

S. 34. [1] H. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie I, 534. — [2] G. Waitz: Schleswig-Holsteins Geschichte II, no. 367—68.

S. 38. [1] Dr. Skomagers Relation til Kongen, udateret. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 5. — [2] Dat. Gottorf 3. Maj 1593. Orig. D. K. H. 71, no. 97.

S. 39. [1] Dat. [Slesvig] in grosser eil 29. Marts 1593. Original. H. o. L. 1. d.

S. 40. [1] Johan Adolphs og Raadernes Resolution paa Dr. Jørgen Skomagers Anbringende, dat. Slesvig 28. Marts 1593. D. K. H. 76, no. 12. — [2] Dr. Skomagers Relation til Kongen, udateret. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 5.

S. 41. [1] Om alt, hvad der vedkommer Striden mellem Gert Ranzau og Hans Blome, se den udaterede Beretning i D. K. H. 76, no. 74.

S. 42. [1] Dateret Haderslev 3. April 1593. Kopi. D. K. H. 76, no. 14.

S. 43. [1] I et Brev fra Niels Kaas til Jørgen Rosenkrans, dat. København 2. Maj 1593 (Langebeks Diplomatarium efter Arkivet paa Rosenholm) gengives Ytringen i endnu drøjere Form „førend Gert kunde sk . . . paa Jorden“.

S. 45. [1] Dr. Skomagers Indberetning til Kongen om den slesvigske Landretsdag, udateret. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 5. — [2] De herom udstedte Skrivelser, dat. Frederiksborg 3. April 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 11, 12 og 22. — [3] Dat. København 6. April 1593: Underskrevet alene af Chr. IV. Kopier i D. K. H. 76, no. 21 og 68. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 13. — [4] Brudstykke af et Forhør af 8. April 1593. D. K. H. 76, no. 16.

S. 46. [1] Dat. 14. April 1593. H. o. L. 1. d. Protokoi 1, no. 24.

S. 47. [1] Som en opmærksom Gennemlæsning af de to Beretninger (D. K. H. 76, no. 16 og 74) vil vise, er ogsaa Begivenhedernes Tidsfølge vanskelig at faa til at stemme. Den ovenfor fremstillede er den, der formentlig bedst forener begge. — [2] Johan Adolph til Ditlev Ranzau, dat. Slesvig 9. April 1593. D. K. H. 76, no. 17. — [3] Ditlev Ranzau til Johan Kuhlmann, dat. Windebue 9. April 1593. D. K. H. 76, no. 18. — [4] Udateret. D. K. H. 76, no. 19.

S. 48. [1] Dat. Haderslev 12. April 1593. Afskrift findes i D. K. H. 71, no. 85 og 76, no. 22. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 25. Langebeks Diplomatarium efter Arkivet paa Rosenholm o. s. v.

S. 50. [1] Enkedronning Sophia til Henrik Ranzau, dat. Haderslev 16. April 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 27.

S. 51. [1] Dat. Haderslev den 12. April 1593. D. K. H. 71. — [2] Dat. Haderslev den 16. April 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 27. — [3] Skrivelse fra Henrik Ranzau til Christian den Fjerde, dat. Breitenberge 19. April 1593. Orig. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 28.

S. 52. [1] Dat. Bredenburg 19. April 1593. Orig. D. K. H. 76, no. 23. — Brevet er her næsten ordret gengivet, dog er det trukket noget sammen, idet vel brede Vendinger er forkortede.

S. 54. [1] Dat. Breitenberg 19. April. Afskrift i Langebeks Diplomatarium efter Arkivet paa Rosenholm. — [2] Dat. Segeberg 20. April 1593. Original. Udkast til Hertug Ulriks Svar er skrevet bag paa D. K. H. 71, no. 84.

S. 56. [1] Dat. Breitenberge 19. April 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 28. — [2] Dat. Breitenberge 19. April 1593. Egenhændig Original. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 29.

S. 59. [1] Dat. København 2. Maj 1593. Langebeks Diplomatarium efter Arkivet paa Rosenholm.

S. 60. [1] Dat. København 27. April 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 31. — [2] Dat. Frederiksborg 27. April 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 30. — [3] Dat. Bützow 22. April 1593. D. K. H. 71, no. 87. Concepten 71, no. 84.

S. 62. [1] Enkedronning Sophias Instruks for Dr. Sybrandt, dat. Haderslev 14. April 1593. Original. D. K. H. 71, no. 81. Afskrift 76, no. 24.

S. 63. [1] Dat. Frederiksborg 3. April 1593. D. K. H. 71, no. 77. — [2] Dat. Frederiksborg 3. April 1593. Original. D. K. H. 71, no. 76. — [3] Dat. Frederiksborg 3. April 1593. Egenhændig Original. D K. H. 71, no. 78.

S. 64. [1] Dr. Winsheim til Henrik Ranzau, dat. Hamborg 23. April 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 16.

S. 68. [1] Dat. Bützow 20. April 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 24. — [2] Dat. Stargardt 20. April 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 23. En stærkt rettet Concept, vistnok til det første afgivne Brev, men med forandret Indhold, og Datum rettet fra d. 19. til d. 20. April, findes D. K. H. 71, no. 79. Smlgn. 76, no. 30.

S. 69. [1] Dat. Bützow 21. April 1593. Original. D. K. H. 76, no. 26. — [2] Hertug Ulrik til Enkedronning Sophia, dat. Bütow 21. April 1593. Original. D. K. H. 76, no. 27.

S. 70. [1] H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 16. — [2] Dat. Breitenberge 24. April 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 15.

S. 71. [1] Dat. Steinberg 1. Maj 1593. D. K. H. 71, no. 88. Smlgn. Hertug Ulriks Skrivelse i den Anledning til Enkedronning Sophia, dat. Bützow 6. Maj 1593. Original. D. K. H. 76, no. 34. — [2] Henrik Ranzau havde slaaet herpaa i et Brev til Johan Kuhlmann, dat. Segeberg 14. April 1593 D. K. H. 76, no. 20. Enkedronningens Vrede udtales i Breve til Hertug Ulrik, dat. Wolffenbüttel 12. og 28. Maj 1593. (Originalerne: D. K. H. 71, no. 94 og 109) og i Brev til Johan Adolph, dat. Wolffenbüttel 28. Maj 1593. D. K. H. 76, no. 44.) — [3] Johan Adolph til Sophia, dat. Gottorf 3. Maj 1593. (D. K. H. 71, no. 97.) — Sophia til Johan Adolph, dat. Wolffenbüttel 28. Maj 1593 og Skrivelse fra samme til Hertug Ulrik af samme Dato. D. K. H. 71, no. 109 og 76, no. 44. — Johan Adolph til Enkedronningen, dat. Tondern 12. Juni 1593, hendes Svar dat. Wolffenbütel 19. Juni 1593. D. K. H. 76, no. 50 og 52.

S. 72. [1] Saaledes meddelt paa Kopien: H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 42. — [2] Kopier findes: D. K. H. 75, no. 2 og 76, no. 83. H. o. L. 1 do. Protokol 1, no. 42. — [3] Sjællandske Tegnelser 2. Marts 1593.

S. 73. [1] Dat. Frederiksborg. D. K. H. 76, no. 36. — [2] Dat. Wolffenbüttel 28. Maj 1593. D. K. H. 76, no. 44. — [3] Protokollen om Mødet: H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 53.

S. 74. [1] Henrik Rammel synes straks efter Myndigheds-Erklæringens Komme at have overtaget en Stilling som Kongens Sekretær i Sager vedkommende Hertugdømmerne, hvortil baade hans tidligere Virksomhed som Christian den Fjerdes Hofmester, hans Stilling i Tyske Kancelli og den Tillid, han efterhaanden havde indgydt Rigsraadet, gjorde ham særligt skikket. Derimod er det Misforstaaelse, naar det hos Slange (Chr. IV's Historie S. 67) hedder: „Og som han nu selv antog disse sine Hertugdømmer at regere, saa, for at vise det danske Rigens Raad, at de ej skulde sig derudi bemænge, gjorde han sin Hofmester Henrik Rammel til sin Gehejmeraad og satte hannem til at forestaa det tyske Kancelli."

S. 78. [1] Brevene angaaende Omtakseringen findes samlede i K. Erslevs Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kr. IV's Tid. I, 62. — [2] Se de forskellige Landsdeles „Registre" under 31. August 1593.

S. 80. [1] D. K. H. 69, b. Orig.

S. 82. [1] Se særligt Enkedronningen til Hertug Ulrik, dat. Giffhorn 11. Maj og Wolffenbüttel 19. Juni 1593. D. K. H. 71, no. 96 og 76, no. 51.

S. 85. [1] Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik, dat. Wolffenbüttel 30. Maj 1593. Original. D. K. H. 71, no. 107. — [2] Christian den Fjerde til Hertug Ulrik, dat. København 30. Maj 1593. Original. D. K. H. 71, no. 104.

S. 86. [1] Hertug Ulrik til Enkedronning Sophia, dat. Dobberan 5. Juni 1593. Orig. — Dito til dito, udateret. D. K. H. 71, no. 106 og 76 no. 46.

S. 87. [1] Dat. Dobberan 6. Juni 1593. Orig. D. K. H. 76, no. 49. — [2] Dat. København 12. Juni 1593. D. K. H. 71.

S. 88. [1] Dat. København 12. Juni 1593. D. K. H. 71. — [2] Gengivelse af hans Foredrag. D. K. H. 76, no. 65.

S. 89. [1] Enkedronning Sophia til Hertug Ulrik, dat. Wolffenbüttel 19. Juni 1593 D. K. H. 76, no. 51.

S. 90. [1] Johan Adolph til Enkedronningen, dat. Gottorf 27. Juni 1593. Orig. D. K. H. 76, no. 55. — [2] Dat. Kiel 27. Juni 1593. D. K. H. 77. — Desuden vedlagt Landraadernes Skrivelse til Chr. IV af samme Dag. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 63. — [3] Johan Adolph til Henrik Ranzau, dat. Eutin 12. Juli 1593. D. K. H. 76, no. 59. — [4] Henrik Ranzau til Johan Adolph, dat. Segeberg 13. Juli 1593. D. K. H. 76, no. 60.

S. 91. [1] H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 75. — [2] Henrik Ranzaus Brev til Chr. IV,

dat. Segeberg 16. Juli 1593, med Enkedronningens Erklæring vedlagt, ankom ifølge Paategning paa Originalbrevet til Hørsholm d. 21. Juli. H. o. L. 1. d. Protokol 1, no. 74—75. — [3] Sophia til Hertug Ulrik, dat. Schwerin 24. Juli 1593 og Ulrik til Sophia, dat. Schwerin 25. Juli og 2. August 1593 samt Udkast til atter opgivne Breve. D. K. H. 76, no. 79—82 og 84. — [4] Chr. IV til Enkedronning Sophia, dat. Kolding 9. Aug. 1593. Orig. D. K. H. 76, no. 86.

S. 92. [1] Sophia til Chr. IV, dat. Haderslev 10. Aug. 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 2. — [2] Aktstykker til Oplysning om Danmarks indre Forhold, udg. af Fyens Stifts lit. Selskab II, 105—6. — [3] Jydske Tegnelser 9. og 14. Aug. 1593. — Hak Ulfstand afskediges maaske den 12. Aug. (Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873—76 S. 148) Manderup Parsbjerg benævnes „Hofmester": Jydske Tegnelser 3. December 1593. — [4] Hertug Ulriks Kreditiv, dat. Güstrow 31. Juli 1593. Orig. paategnet: Recept. Colding 11. Aug. 93. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 3. — [5] Ifølge Paategningen paa Gesandternes Instruks. D. K. H. 78, no. 1. — [6] Se Paategningen paa den af Gesandtskabet underskrevne og forseglede Afskrift, som de afgav ved Afrejsen, da de bad om at faa Originalen tilbage. Instruksen dat. Güstrow letzte Juli 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 5 og D. K. H. 76, no. 85. Selve Originalen findes D. K. H. 78, no. 1.

S. 93. [1] Dat. Kolding 16. August 1593. Original: D. K. H. 78, no. 2. Afskrift 76, no. 88.

S. 94. [1] D. K H. 78, no. 3. Concept.

S. 95. [1] Ifølge Paaskriften paa det Eksemplar af Gesandternes „Erindring", der findes H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 8. — [2] Dat. Haderslev 17. Aug. 1593. D. K. H. 78, no. 4. — [3] Dat. Haderslev 18. Aug. 1593. D. K. H. 78, no. 7.

S. 96. [1] Udstedt af Alexander dux Parmensis 1. November 1589. Voss's Registrant (Rostrup). Om hans Forhold til Philip II se dennes Brev af 10. Juli 1590 til Staden Bryssel. Supplement til den Vossiske topographiske Samling. — [2] Sjællandske Tegnelser 19., 21., 25. og 27. Aug., 22. September 1593, 9. Januar 1594. — Fyenske Tegnelser 21. Septbr. 1593. — Jydske Tegnelser 17., 18. og 19. August, 21. Novbr. 1593, 26. Maj 1594. — Rentemester Regnskab 1593—94. — Kolderup-Rosenvinge: Gamle Danske Domme 4de Del VIII—XII. — N. Slange: Christian den Fjerdes Historie S. 74—75.

S. 98. [1] Sophia til Chr. IV, dat. Haderslev 24. og 27. Aug. 1593. Originaler. D. K. H. 73, b. — Chr. IV til Sophia, dat. Kolding 26. August 1593. Original. D. S. A. [2] Gert Ranzau til Regeringsraaderne, dat. Flensborg 23. Aug. 1593 med Bilag. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 9. — [3] Sophia til Gert Ranzau, dat. Haderslev 25. Aug. 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 11. — [4] Sophia til Chr. IV, dat. Haderslev 25. August 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 12. — [5] Chr. IV til Sophia, dat. Kolding 26. Aug. 1593. Original. D. S. A.

S. 99. [1] Sophia til Henrik Ranzau, dat. Haderslev 21. Aug. 1593. D. K. H. 74. — [2] Dat. 25. Aug. 1593. Original. D. K. H. 74. — [3] Dat. Haderslev 25. Aug. 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 12. — [4] Dat. Flensborg 28. Aug. 1593. Orig. D. K. H. 74.

S. 100. [1] Dat. Flensborg 28. Aug. 1593. Orig. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 12. — [2] Herman v. der Becke til Sophia. Dat. Prag. 14. Aug. 1593. Orig. D. S. A. H. v. d. Becke havde først været i Regensburg tilligemed Dr. Sybrandt og Hans Rostrup. Alle hendes betroede Mænd var altsaa i Virksomhed i denne Sag. (Dr. Sybrandt til Sophia, dat. Regensburg 3. Juli 1593. Orig. D. S. A.) — [3] Rudolph II til Enkedronning Sophia, dat. Prag 23. Aug. ny Stil 1593. D. K. H. 78. — Kejserligt Commissorium for Henrik Julius af Brunsvig og Ulrik af Mecklenburg, dat. Prag 23. Aug. (ny Stil) 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 22. — [4] Dat. Flensborg 30. Aug. 1593. D. K. H. 78, no. 19. — [5] Dat. Prag 23. Aug. (ny Stil) 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 15. — [6] Dat. Prag. 23. Aug. (ny Stil) 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 16.

S. 101. [1] Sophias to Breve til Hertug Ulrik, dat. Flensborg 29. Aug. 1593. Origi-

naler. D. K. H. 78, no. 16 og 17. — [2] Hertug Ulrik til Sophia, dat. Preetz 31. Aug. 1593. D. K. H. 78, no. 18. — [3] Dat. Preetz letzte Aug. 1593. Orig. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 13.

S. 102. [1] Henrik Julius til Ulrik af Meklenborg, dat. Flensborg 30. Aug. 1593. D. K. H. 78.

S. 103. [1] Se bl. a. Paategningen paa Original-Skrivelsen. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 15.

S. 104. [1] Om Begivenhederne i Flensborg se Protokollen over, hvad der er foregaaet under Chr. IV's Ophold dèr 31. Aug.—11. Septbr. 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 14.

S. 105. [1] Skrivelse, dat. Gottorp 1. September 1593 til Chr. IV fra Didrik Blome, Henrik Blome, Frederik Ahlefeldt og Caspar Høier, der melder, at de i Hertugens Bestilling er forhindrede fra at kunne møde. Orig. H. o. L. 1. d. Protokol 2, løstliggende uden Nummer.

S. 107. [1] Chr. IV's karakteristiske Skildring af det foregaaede, forfattet 40 Aar efter, til en Art Bevis for, at han ikke havde fuldt bekræftet Privilegierne, findes i Bricka og Fridericia: Christian den Fjerdes egenhændige Breve VII Bind (Tillæg) S. 65—67. Smlgn. Nordalbingische Studien VI, 300—306. — [2] Hertug Ulrik til Enkedronning Sophia, dat. Preetz 31. Aug. 1593. D. K. H. 78. — [3] Dat. Flensborg 2. Septbr. 1593. D. K. H. no. 78.

S. 109. [1] Henrik Julius's og Ulriks Proposition af 4. Septbr. 1593 og Chr. IV's Resolution af 7. Septbr. 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 21 og 23. — [2] Stævningen dat. Flensborg 10. Septbr. 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 31.

S. 110. [1] Henrik Ranzaus Audiens hos Hertug Ulrik i Neumünster den 15. Septbr. 1593. D. K. H. 78.

S 111. [1] Enkedronning Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Kolding 16. Septbr. 1593. D. K. H. 78.

S. 112. [1] Hans Blomes Ansøgning til den kejserlige Kommission, dat. Haderslev 9. Septbr. 1593. Original. H. o. L. 1. Protokol 2, no. 24. — [2] Sophia til Johan Adolph, dat. Haderslev 16. Septbr. 1593. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph." — [3] De vekslede Breve i Septbr. og Oktober 1593, findes i „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph". — [4] Breve saa vel fra Enkedronning Sophia som fra Chr. IV er daterede 16. Septbr. Haderslev og 17. Septbr. Kolding. D. K. H. 78 m. fl. St. — [5] Chr. IV:s Instruks for Dr. Veit Winsheim, dat. Kolding 17. Septbr. 1593. D. K. H. 78. I Samlingen H. o. L. (1. d. Protokol 2, no. 32) er, som oftere er Tilfældet med Afskrifterne i denne Samling, Instruksen antedateret: Kolding 16. Septbr. 93. — [6] Sophias Instruks for H. d. Beck, dat. Haderslev 16. Septbr. 1593. D. K. H. 78.

S. 114. [1] D. K. H. 78. — [2] Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph. September—Oktober 1593. — [3] Protokol over, hvad der er foregaaet i Flensborg 31. Aug.—11. Septbr. 1593. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 14. — [4] Sjællandske Tegnelser 18. Juni 1594.

S. 115. [1] Enkedronning Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Kolding 21. Novbr. 1593. D. K. H. 78. — [2] Dat. Kolding. Original. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph".

S. 116. [1] Johan Adolph til Sophia, dat. Gottorp 15. Oktbr. 1593. Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph. — Om Enkedronningens Forsøg paa at faa Johan Adolph til at pantsætte hende Cismar og hans Afslag herpaa og Fordring paa aarlig Afgift, se Brev fra hende, dat. Kolding 8. Novbr. 1593 og hans Svar, dat. Stiftshaus Vorde 21. Novbr. 1593 samt senere Brev, dat. Uns. schlosz Vörde 4. Decbr. 1593. D. S. A. — [2] Johan Adolph til Ditlev Ranzau den 26. Oktbr. 1593. — Ditlev Ranzau til Johan Adolph, dat. Zismar 27. Oktober 1593. Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph. — Om Ditlev Ranzaus Forsøg paa at faa Enkedronningen til at opgive sit Forsæt med Hensyn til Cismar, eller dog at faa Afleveringen udsat, og Enkedronningens Uvilje til at beholde ham se: Ditlev Ranzau til Sophia, dat. Cismar 29. Oktober

1593. — Sophia til Johan Adolph, dat. Kolding 8. Novbr. 1593. — Ditlev Ranzau til Sophia, dat. Cismar 18. Decbr. 1593. — Sophia til Ditlev Brockdorff og Georg Ranzau, dat. Kolding 18. Decbr. 1593. — Johan Adolph til Sophia, dat. Uns. schlos Vörde 30. Decbr. 1593. — Ditlev Brockdorff og Jørgen Ranzau til Sophia, dat. Cismar 1. Febr. 1594. — D. S. A.

S. 117. [1] Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph. Oktober—Decbr. 1593. — Den 9. Oktbr. 1593 havde Henrik Rammel Audiens hos Ulrik af Meklenborg. D. K. H. 78. — [3] Hertug Ulriks Svar af 10. Oktober 1593. D. K. H. 78. — [4] H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 34.

S. 118. [1] Dr. V. Winsheim til Chr. IV, dat. Leipzig 20. Oktober 1593. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 36. — Dito til Henrik Ranzau, dat. Prag 30. Oktober 1593. Sammesteds no. 37. — [2] Ulrik til Chr. IV, dat. Leipzig 17. Decbr. 1593. D. K. H. 77, no. 3 og H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 40. — [3] Dat. Leipzig 17. Oktober 1593. D. K. H. 78. — [4] Herman v. d. Beck til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Prag 1. Novbr. 1593. D. K. H. 78.

S. 119. [1] Sophias Instruks for Herman v. d. Beck, dat. Haderslev 16. Septbr. 1593. D. K. H. 78. — [2] Herman v. d. Beck til Ulrik af Meklenborg, dat. Prag 1. Novbr. 1593. D. K. H. 78.

S. 120. [1] Regnskabet herfor aflægges i Dr. V. W.s Rapport til Chr. IV, dat. Hamborg 2. Januar 1594. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 41. — [2] Se f. Eks. den dat. Prag 30. Oktober 1593. Orig. paategnet: cito cito cito. Zu. S. Gestr. selbst eignen handen. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 37. — [3] Dr. Veit Winsheim til Henrik Ranzau, dat. Prag 13. Novbr. 1593. Kopi i H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 37. — [4] Chr. IV's Instruks for Dr. V. Winsheim, dat. Kolding 17. Septbr. 1593. D. K. H. 78.

S. 121. [1] Dat. Prag 14. December (ny Stil) 1593. To Originaler, en D. K. H. 77, no. 12 og en H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 39.

S. 122. [1] Dat. Prag 14. December (ny Stil) 1593. D. K. H. 77, no. 10. — [2] Dat. Prag 14. December (ny Stil) 1593. D. K. H. 77, no. 11. — [3] Dr. Winsheims Indberetning til Chr. IV, dat. Hamborg 2. Januar 1594. Original. H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 41.

S. 123. [1] Dat. Prag 13. December 1594. Gl. Stil. Bilag til H. o. L. 1. d. Protokol 2, no. 41 og D. K. H. 78. — [2] Dat. Kolding. D. K. H. 77, no. 1. De derom udgangne Skrivelser til Henrik Ahlefeldt og Gert Ranzau. Sammesteds no. 2. — [3] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Kolding 1. Decbr. 1593. D. K. H. 78. — [4] De herom vekslede Breve i Januar 1594 findes i D. K. H. 77.

S. 124. [1] De sidste seks latinske Stile er daterede Frederiksborg 17., 18., 21. og 22. Maj og Kolding 23. og 25. Oktober 1593. — [2] H. Rørdam i Ny kirkehistoriske Samlinger VI 167 og A. D. Jørgensen i Dansk biografisk Lexikon VI 567.

S. 125. [1] Paa Koldinghus kendtes Udfaldet i Prag allerede den 4. Januar 1594. Den 6. Januar 1594 var Chr. IV naaet til Skanderborg, som det fremgaar af et Brev fra Benedict Ahlefeldt (D. K. H. 77, no. 16). — [2] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Segeberg 1. Januar 1594. D. K. H. 77, no. 4.

S. 126. [1] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Segeberg 25. Januar 1594. D. K. H. 77, no. 5. — [2] Enkedronning Sophia til Henrik Ranzau, dat. Kolding 4. Januar 1594. — Dito til Benedict Ahlefeldt og til Hans Ranzau. D. K. H. 77, no. 9, 17 og 19. — [3] Svar til Enkedronningen og Indberetning til Chr. IV. D. K. H. 77, no. 8, 15, 16, 18 og 20.

S. 127. [1] Enkedronning Sophias Instruks for Dr. Sybrandt, dat. Kolding 22. Januar 1594. D. K. H. 78.

S. 128. [1] Thiset: Henrik Belov. Dansk biografisk Lexikon II 44—46.

S. 129. [1] Ulrik af Meklenborg til Henrik Belov, dat. Bützow 19. Marts 1594. D. K. H. 78, 111. — [2] Henrik Belov til Ulrik af Meklenborg, dat. Flensborg den . . . [Dag uanført] Septbr. og den 14. Septbr. 1594. D. K. H. 78, no. 18 og 19. — [3] Dat. Dronningborg 26. Januar 1594, Kopier i Kgl. Ægteskabssager 27 og D. K. H. 77.

no. 25. — [4] Dat. Dronningborg 27. Januar 1594. Kopi D. K. H. 77, no. 26. — [5] Findes ikke, men er omtalt i Henrik Belovs ovennævnte Breve af . . . og 14. Septbr. 1594 til Hertug Ulrik af Meklenborg. D. K. H. 79, no. 48 og 49.

S. 130. [1] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Kolding 30. Januar 1594. D. K. H. 78.

S. 131. [1] Om denne Audiens haves tre nogenlunde enslydende Beretninger, alle af Enkedronning Sophia, nemlig a) i Brev til hendes Fader af 1. Febr. 94 (D. S. A. Gl. Signatur: Diverse Dokumenter VII E, no. 42) — b) i Brev til Dr. Sybrandt af samme Dato og som Bilag hertil en særskilt og vidtløftig Gengivelse (Kgl. Ægteskabssager no. 28 og 29) — c) i hendes Brev til Chr. IV, dat. Kolding 26. Febr. 94 (D. K. H. 77). — [2] Dat. Dronningborg den 29. Januar 1594. D. K. H. 77.

S. 132. [1] Dat. Koldirg 1. Februar 1594. Kgl. Ægteskabssager no. 28.

S. 133. [1] Til Hertug Ulrik, dat. Kolding 1. Februar 1594. Egenhændig Original. Samlingen D. S. A. (Gl. Signatur: Diverse Dokumenter VII E, no. 242.) — Til Kansler Sybrandt, dat. Kolding 1. Februar 1594. Egenhændig. Kgl. Ægteskabssager no. 28.

S. 135. [1] Paa Bagsiden af det egenhændige Brev til Dr. Sybrandt staar med Enkedronningens Haand: Copiam an meinen kanzler Winholdt Siebrandt. (Kgl. Ægteskabssager no. 28). Brevet er underskrevet og har været sammenlagt, men bærer intet Spor af Segl. — [2] Jeg har læst Ordene saaledes: ob ich sie dir schlicht slibscherigweis (?) mit mich nehmen sol. Læsemaaden er dog usikker. — [3] Navnet læses fuldt saa godt „Reibach", og det hele er i saa Fald maaske en plattysk Talemaade. — [4] Kgl. Ægteskabssager 29. — [5] Dat. Kolding 3. Febr. 1594. D. K. H. 77.

S. 136. [1] Jydske Tegnelser 6. Febr. 1594. — [2] Chr. IV til Henrik Ranzau, til Benedict Ahlefeldt og til Hans Ranzau, dat. Haderslev 22. Febr. 1594. D. K. H. 77. — [3] Dat. Haderslev 22. Febr. 1574. D. K. H. 78.

S. 137. [1] Dat. Kolding 26. Febr. 1594. D. K. H. 77, no. 42. — Langebeks Diplomatarium efter Rosenholmske Arkiv.

S. 140. [1] D. K. H. 77. — [2] Dat. Kolding. D. K. H. 77. — [3] Enkedronning Sophias Dom over Dr. Winsheims Undskyldning til Hertug Ulrik lød saaledes: „Den gamle Knægt undskylder sig godt. Hvo, der ikke kender ham, skulde antage ham for en Engel, og dog stikker der en stor Skælm i ham." Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 16. April 1594. Egenh. Orig. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E, 242.) — [4] Omtalt i hendes Skrivelse til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Kolding 29. Febr. 1594. D. K. H. 78.

S. 141. [1] Ulrik af Meklenborg til Sophia af 16. Marts 1594. D. K. H. 78. — [2] Dat. 3. Marts 1593. D. K. H. 77.

S. 142. [1] Udtrykket er dog ikke ganske tydeligt: Sie haben ehegestern alle die wagenknechte, die auf meine pferde gewartet, und das andere gesind, so doch über etzlich nicht gewesen sind, anzeigen lassen, sie wolten ihm kein monatgelt mehr geben, und ihre zeit were auf lichtmissen um gewesen. Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Kolding 6. Marts 1594. — Egenhændig Original. Kgl. Ægteskabssager no. 32.

S. 143. [1] Dat. Kolding 6. Marts 1594. Egenhændig Original. Kgl. Ægteskabssager no. 32.

S. 144. [1] Sophia til en unavngiven (en af hendes Faders betroede Mænd), dat. Kolding 25. Febr. 1594. Egenhændig Original. Kgl. Ægteskabssager 31. — [2] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 21. Febr. 1594. Egenhændig Original. Kgl. Ægteskabssager 30. — [3] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Kolding 6. Marts 1594. Egenhændig Original. Kgl. Ægteskabssager 32.

S. 145. [1] Dem losen mann, dem stathalter soll bei diesen sachen nicht recht wohl sein, wie mir berichtet ist. Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Kolding 1. Febr. 1594. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E, 242.) — [2] Herman von der Beck til Ulrik af Meklenborg, dat. Lauenburg 2. Febr. 1594. D. K. H. 78.

S. 146. [1] Herman von der Beck til Ulrik af Meklenborg, dat. Lauenburg 2. Febr. 1594. D. K. H. 78. — [2] Fyenske Tegnelser 28. Febr. 1594. — [3] Sophia til Ulrik af

Meklenborg, dat. Kolding 6. Marts 1594. Egenhændig Original. Kgl. Ægteskabssager no. 32.

S. 147. [1] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 9. Septbr. 1588. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E, 242.) — [2] Sophia til en unavngiven i Meklenborg, dat. Kolding 25. Febr. 1594. Egenhændig Original. Kgl. Ægteskabssager no. 31. — [3] Dat. Dronningborg 29. Januar 1594. D. K. H. 77. — [4] Ulrik af Meklenborg til Chr. IV, dat. Güstrow 10. Februar 1594. D. K. H. 77. — Henrik Julius til Chr. IV, dat. Wolffenbüttel 12. Februar 1594. D. K. H. 78.

S. 148. [1] Dat. 3. Marts 1594. D. K. H. 77. — [2] Chr. IV til Kommissærerne, dat. Frederiksborg 29. Marts 1594. D. K. H. 77. — [3] Dateret Wartho den 29. Marts 1594. D. K. H. 77. — [4] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. 16. Marts 1594. D. K. H. 78.

S. 149. [1] Chr. IV til Sophia, dat. Wartho 29. Marts 1594. Orig. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E, 250 A.) — [2] Dat. Nykøbing 19. April 1594. K. Erslev: Rigsraadet og Stændermødernes Hist. i Kr. IV's Tid I 68.

S. 150. [1] Sophia til Chr. IV, dat. Frederiksborg 8. April 1594. D. K. H. 77.

S. 151. [1] Dat. Nykøbing 16. April 1594. Egenh. Orig. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E, 242.)

S. 152. [1] Sophia til Regeringsraaderne, dat. Frederiksborg 17. December 1591 (D. K. H. 73. dd.) og Regeringsraaderne til Jakob Trolle, dat. København 5. Januar 1592 (Sjællandske Tegnelser). — [2] Sophia til „Prinsen" (Chr. IV), dat. Nykøbing 4. Maj 1594. Tysk Kopibog. D. K. H. 73 g. — [3] Sophia til Arild Huitfeld, dat. Nykøbing 21. April 1594. Tysk Kopibog. D. K. H. 73 g.

S. 153. [1] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 20. Oktober 1593 (Philip Brandin har paa hendes Begæring straks faaet Orlov til at drage til Nykøbing og dèr forrette hendes Arbejde). D. K. H. 78. — [2] Enkedronning Sophia til Enevold Kruse 19. April, 26. Juni, 10. og 12. September 1594. D. K. H 73, g. (Tysk Kopibog). — [3] Dat. Nykøbing 4. Juni 1594. Orig. med egenhændig Tilskrift. D. K. H. 73 b. — [4] Dat. København. Orig. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E, no. 250 A.)

S. 154. [1] Kronens Skøder. I 294—97. — [2] Kronens Skøder. I 324. — [3] Sophia til Niels Friis, dat. Frederiksborg 19. Novbr. 1588. (D. K. H. 73, ddd.) — [4] Sophia til Niels Friis og til Christoffer Rosengaard, dat. Kbhvn. 26. Decbr. 1591. (D. K. H. 73 dddd.) — [5] Sophia til Urik af Meklenborg, dat. 31. Maj 1594. Egenh. Original. (D. S. A. (Gl. Signatur VII E, 242). — [6] Dat. Koldinghus 26. August 1590. (D. K. H. 73, ddddd.)

S. 155. [1] Forleningsbrevet: Smaalandske Registre 31. Juli 1594. — [2] Nykøbing 31. Maj 1594. Egenh. Original. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E, 242.) — [3] Dat. Nykøbing 7. Juni 1594. Orig. med egenh. Tilskrift. D. K. H. 73 b. — [4] Meklenborg, no. 27. Originaler. — [5] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 19. Juni 1594. Orig. med egenh. Tilskrift. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E, 242).

S. 156. [1] Alle daterede København. D. K. H. 73 b. — [2] Dat. Nykøbing 5. Juli 1594. Egenh. Original. D. K. H. 73 h. — [3] Dat. Güstrow 23. Juli 1594. Original. Meklenborg no. 27.

S. 157. [1] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 28. Juli 1594. Orig. D. K. H. 73 b. — [2] Fyenske Tegnelser, dat. Kolding 3. Septbr. 1594. — [3] Dat. København 29. Juli 1594. Orig. med 5 Segl og 14. Underskrifter. D. K. H. 73 h.

S. 158. [1] Dat. København 30. Juli 1594. Original. D. K. H. 73 h. — [2] Dat. Nykøbing 5. August 1594. Original. D. K. H. 73 h. — [3] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 9. Aug. 1594. Original. D. K. H. 73 h.

S. 160. [1] Jydske Tegnelser 24. Juli 1594. — [2] Fyenske Tegnelser 3. Septbr. 1594

S. 162. [1] N. Slange: Christian den Fjerdes Historie, S. 7—8, 73.

S. 163. [1] Om det sidste se f. Eks. Niels Kaas's egenh. Breve til Enkedronningen, dat. Odense 7. Februar 1589, Flensborg 5. og 15. Maj 1590. D. S. A.

S. 165. [1] Om dette og det følgende se Dr. Peder Jenssøn Vinstrups Ligprædiken over Niels Kaas. Kiöbenhaffn 1594. 8. Side Biij—Ci.

S. 166. [1] Københavns Diplomatarium I 487. — [2] N. Slange: Christian den Fjerdes Historie S. 72.

S. 167. [1] N. Slange: Christian den Fjerdes Historie S. 73.

S. 169. [1] Dr. Peder Jenssøn Vinstrups Ligprædiken over Niels Kaas. Kiöbenhaffn 1594. 8. Side Bij—Biij. — [2] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 5. Juli 1594. Egenhændigt. D. K. H. 73 h. — [3] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Ranzau 20. Juli 1594. D. K. H. 77.

S. 170. [1] Sjællandske Tegnelser 29. Juni 1594. — [2] Samlinger til Fyens Hist. og Topogr. VI 414. — [3] Dr. Peder Jenssøn Vinstrup: Ligprædiken over Niels Kaas. Kbhfn. 1594. 8. Side Biij. — [4] Kronijk van het historisch genootschap te Utrecht XX Jaarg. S. 218. — [5] Saml. t. Fyens Hist. o. Topogr. VI 408.

S. 171. [1] Samlinger til Fyens Hist. o. Topogr. VI 408. — [2] N. Slange: Christian den Fjerdes Historie S. 73—74. K. Erslev (Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Kristian IV's Tid. I 70) udtaler herom: „Jeg har ikke fundet Kilden for denne Slanges Efterretning og hælder til at tro, at den er urigtig; saa vidt jeg ser, findes der f. Eks. ikke noget derom i Dronning Sofias vidtløftige Brevveksling." — Hvor Forholdene selv taler som her, er disse Indvendinger dog formentlig kun af liden Vægt. Slange anfører aldrig sine Kilder, men har utvivlsomt oftere haft andre end dem, der nu staar til vor Raadighed. Enkedronning Sophia opholdt sig i Juli 1594 paa Nykøbing Slot fjernt fra Begivenhederne, og saavel hun som hendes Fader synes i Øjeblikket kun optagne af den ene Sag, Striden om Bønnitgaard og Torkildstrup.

S. 172. [1] Dat. København 30. Juli 1594. Orig. D. K. H. 73 h.

S. 173. [1] Jydske Tegnelser 2. Maj 1594. — [2] Dr. Peder Jenssøn Vinstrups Ligprædiken over Niels Kaas. Kbhfn. 1594. 8. S. Bv. dorso.

S. 174. [1] Kommissionens Stævning til Chr. IV, dat. 3. Marts 1594. D. K. H. 77. — [2] Chr. IV til Kommissærerne, dat. Frederiksborg 29. Marts 1594. D. K. H. 77. — [3] Kommissærerne til Chr. IV, dat. 20. April 1594. D. K. H. 77.

S. 175. [1] Chr. IV til Kommissærerne, dat. 16. Maj 1594. D. K. H. 77. — [2] Kommissærerne til Chr. IV, dat. 9. Juni 1594. D. K. H. 77. — [3] Chr. IV til Kommissærerne, dat. Kbhvn. 26. Juni 1594. D. K. H. 77. — [4] Kommissærerne til Chr. IV, dat. . . . Juli 1594. D. K. H. 77. — [5] Chr. IV til Kommissærerne, dat. Flensborg 14. Septbr. 1594. — [6] Kommissærerne til Chr. IV, dat. 9. December 1594. D. K. H. 77. — [7] Ulrik af Meklenborg til Chr. IV, dat. Güstrow 5. Febr. 1595. D. K. H. 77.

S. 176. [1] Kommissionen til Chr. IV, dat. 26. Marts 1595. D. K. H. 77. — [2] Sophia til Chr. IV, dat. Nykøbing 8. Juli 1595. D. K. H. 77. — [3] Kommissionen til Chr. IV, dat. 10. Juli 1595. D. K. H. 77. — [4] Ulrik af Meklenborg til Chr. IV, dat. Bützow 5. Januar 1596. D. K. H. 77. — [5] Ulrik af Meklenborg til Chr. IV, dat. Güstrow 15. Febr. 1596. D. K. H. 77.

S. 177. [1] Dette er ikke i Strid med, at Brevene angaaende Kommissionssagen ikke forelagdes Chr. IV til Underskrift direkte af Henrik Rammel, men gik igennem Regeringsraaderne som Mellemled. Se f. Eks. Jørgen Rosenkrans og Sten Brahe til Prinsen, dat. Kbhvn. 18. Febr. 1595, og Jørgen Rosenkrans og Sten Brahe til Manderup Parsbjerg, dat. Kbhvn. 14. Marts 1595. Sjællandske Tegnelser.) Henrik Rammel, der som Kansler i det tyske Kancelli tillige var Regeringsraadernes Underordnede, synes med Flid at være traadt i Skygge for disse. Ifølge Forretningsgangen maatte overhovedet Chr. IV kun underskrive Breve til det romerske Rige; til andre Magter udstedtes de vel i hans Navn, men underskreves af Regeringsraaderne. Selv en Anbefalingsskrivelse fra Chr. IV for Henrik Rammel til Philip II af Spanien maatte kun undtagelsesvis og ifølge særlig Tilladelse fra Regeringsraadet underskrives af Chr. IV personlig. (Se Jørgen Rosenkrans til Manderup Parsbjerg, dat. Kbhvn. 5. Febr. 1595. Sjællandske Tegnelser.) — [2] Det dem medgivne Brev fra Chr. IV til Kejseren er da-

teret Kolding 2. Marts 1594. D. K. H. 77. — [3] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Ranzau 7. Juni 1594. D. K. H. 77.

S. 178. [1] Benedict Ahlefeldt til Henrik Ranzau, dat. Regensburg Petri Pauli Dag (29. Juni) 1594. D. K. H. 77. — De udgangne kejserlige Breve til Kommissærerne og Chr. IV, dat. Regensburg 11. og 12. Juli (ny Stil) 1594 (D. K. H. 77) er trykte i J. C. Lünig: Collectio nova II col. 915—18. — Smlgn. Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. Ranzau 20. Juli 1594. D. K. H. 77. — [2] Forligskommissions-Vidnet, dat. Regensburg 4. Juni (ny Stil) 1594. D. K. H. 78. — Ifølge Sagens Natur er N. Slanges Fremstilling heraf (Chr. IV's Hist. S. 74) meget forvirret.

S. 179. [1] Hans Blome til Sophia, dat. Sehedorf 26. Juli 1594. Orig. med Segl. — D. K. H. 70, ikke numereret — [2] Winholdt Sybrandt til Enkedr. Sophia, dat. Sehedorf 17. Aug. 1594. D. K. H. 70, ikke numereret. — [3] Ulrik af Meklenborg til Soph a, dat. Güstrow 10. Septbr. 1594. Orig. D. S. A.

S. 180. [1] Sophia til Riddere og Landskab i Slesvig og Holsten. Dat. Nykøbing 28. Aug. 1594. D. K. H. 77.

S. 181. [1] Dat. Nykøbing 29. Aug. 1594. D. K. H. 70, ikke numereret.

S. 182. [1] Om hvad der foregik ved Landdagen se Indberetning fra Erasmus Reitze til Dr. Sybrandt i Rostock, dat. Flensborg 11. Septbr. 1594. Orig. D. K. H. 70, uden Nummer. — Hans Blome til Enkedr. Sophia, dat. Sehedorf 14. Septbr. 159|2 læs:| 4. Orig. D. K. H. 70, uden Nummer.

S. 183. [1] Protest fra Prælater, Riddere og Landskab i Holsten. Dat. Flensborg den 12. Septbr. 1594. Orig. D. K. H. 70. uden Nummer. — [2] Erasmus Reitzes Indberetning, dat. Flensborg 11. Septbr. 1594. Orig. D. K. H. 70, uden Nummer. — [3] Ditlev Ranzau til Enkedronning Sophia, dat. Cismar 29. Oktbr. 1593. Orig. D. S. A. — [4] Sophia til Frederik Hobe, dat. Cismar 28. Septbr. 1594. D. K. H. 73 g.

S. 184. [1] Johan Adolph til Sophia, dat. Gottorp 19. Oktbr. og 11. Novbr. 1594. D. K. H. 69. — [2] Chr. IV's egenhændige Breve ved Bricka og Fridericia 1589—1625. S. 6. — Hist. Tidsskrift. 5te Række V 663. — [3] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 24. Decbr. 1594. Orig. D. S. A. — [4] Enkedronning Sophias Regnskab for Hertugdømmerne 1589—1603. (Regnskabet for Aar 1594: 5 Amer Vin til Hertug Ulrik 100 Daler. For spanske og franske Vine 110 Daler.) D. S. A.

S. 185. [1] Ulrik til Enkedronning Sophia, dat. Wolffenbüttel 1. Marts 1595 Orig. D. S. A.

S. 188. [1] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Dobberan 28 Maj 1574. Original. — Chr. IV til Sophia, dat. København 9. Juni 1594. Original. D. S. A.

S. 189. [1] Chr. IV's egenhændige Breve ved Bricka og Friderieia 1589—1625. S. 6—7. — [2] Sophia til Chr. IV, dat. Cismar 7. November 1594. D. K. H. 73 b.

S. 190. [1] Den 29. November 1594, anført i Enkedronningens næste Brev. — [2] Sophia til Chr. IV, dat. Cismar 26. Marts 1595. D. K. H. 73 b.

S. 191. [1] Gert Ranzau til Kongens Kansler, Christian Friis til Borreby. Dat. Breitenberg 14. Marts 1599. D. K. H. 73 b. — [2] Johan Adolph til Sophia, dat. Gottorp 19. Oktbr. og 11. Novbr. 1594. D. K. H. 69.

S. 193. [1] Dat. Mitow 26. Oktober 1594. Orig. D. S. A.

S. 194. [1] Den vidtløftige Brevveksling findes D. S. A. — [2] Katharina af Brandenburg til Enkedronning Sophia, dat. Zinna den 16. Oktbr. 1592. Orig. D. S. A.

S. 195. [1] Brevet dat. Halle 7. Januar 1595, modtaget paa Cismar 10. Februar. D. S. A.

S. 196. [1] Katharina af Brandenburg til Enkedronning Sophia, dat Wollmerstedt 3. Aug. 1595. Original, tildels egenhændig D. S. A. — [2] Dat. Güstrow 22. Januar 1595 Orig. D. S. A. — [3] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 8. Marts 1595. Orig. D. S. A. — [4] Katharina af Brandenburg til Dronning Sophia, dat. Coln an der Sprew 27. April 1595. Orig. D. S. A.

S. 197. [1] Ulrik til Sophia 23. April 1595. Orig. — Sophia til Ulrik 23. og 25 April 1595 (Concepter skrevne bag paa hans) med flere Breve vekslede mellem dem

i Slutn. af April 1595 D. S. A. — [2] Orig. D. S. A. — [3] Dat. Nykøbing 14. Maj 1595. Concept skreven bag paa Chr. IV's Brev af 11. Maj. — [4] Dat. Frederiksborg 17. Maj 1595. Trykt i Chr. IV's egenhændige Breve, udg. ved Bricka og Fridericia 1589—1625. S. 7—8.

S. 198. [1] Dat. Nykøbing 19. Maj 1595. Egenh. Orig. D. K. H. 73 b. — [2] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. 11. Februar 1595. „Henrik Ranzaus Breve". Rigsark. — [3] Danske Magazin I, 195.

S. 199. [1] Henrik Ranzaus Forskrivning til Frederik II, dat. Kronborg 27. Juli 1581, Registrant XIII. Holsten no. 38. [2] Epistolæ consolatoriæ regum, principum &c ad Henricum Ranzovium. Francof. 1595. 8vo. pag. 336, 337 og 348. — [3] Historisk Tidsskrift, 5te Række, V 661—73. — [4] De herhen hørende Skrivelser findes i Samlingen „Henrik Ranzaus Breve. Akter fra det tyske Kancelli."

S. 201. [1] Sjællandske Tegnelser 4. September 1594. — [2] Sjællandske Tegnelser 29. Juni 1594. Sjællandske Registre 31. Juli 1594. Jydske Tegnelser 10. Marts, 21. Maj, 17. Oktober 1595. Jydske Registre 8. Juli 1595. — [3] C. F. Wegener: Hist. Efterretn. o. Anders Sørensen Vedel. 2. Udg. S. 190 fg.

S. 202. Sjællandske Tegnelser 5. Juni 1594 og Skaanske Tegnelser 20. Marts 1594. — [2] Jydske Tegnelser 28. Januar, 1. og 2. Marts 1594. Jydske Registre 3. Febr. 1594. — [3] Jydske Tegnelser 1. Marts 1594. — [4] Skaanske Tegnelser 7. Juli 1595. — [5] Jydske Tegnelser 6. Juni 1594. — [6] Jydske Tegnelser 13. Juni 1594. — [7] Jydske Tegnelser 7. Juni 1594. — [8] Jydske Tegnelser 11. Juli 1595. — [9] Jydske Tegnelser 15. Septbr. 1595. — [10] Sjællandske Tegnelser 29. Febr. og 14. Maj 1596. Jydske Tegnelser 29. Febr. 1596. — [11] Jydske Tegnelser 21. Septbr. 1594. — [12] Jydske Tegnelser 10. Juni 1594 og Jydske Registre 3. Febr. 1594. — [13] Fyenske Tegnelser 15. Septbr. 1595. — [14] Sjællandske Tegnelser 28. Febr. 1594, 26. Febr. 1595. — [15] Sjæll. Registre 15. Maj 1594. — [16] Sjæll. Tegnelser 4. Decbr. 1594 og 6. Febr. 1596. — [17] Sjæll. Tegnelser 2. Aug., 13. Septbr., 12. Decbr. 1595, 14. Febr. og 1. April 1596. Sjæll. Registre 1. Aug. 1595. Skaanske Tegnelser 31. Juli, 13. Septbr. 1595; 3. Juni 1596. — [18] Sjæll. Tegnelser 31. Decbr. 1594. — [19] Sjæll. Tegnelser 31. Oktbr. 1595.

S. 203. [1] Sjæll. Tegnelser 11. Juni 1594. — [2] Sjæll. Tegnelser 29. Juli 1594; 28. Januar, 1. Aug. 1595; Skaanske Tegnelser 3. April, 25. Novbr. 1594; Fyenske Tegnelser 30. Juli 1594; Jydske Tegnelser 26. Aug. 1595.

S. 204. [1] Sjæll. Tegnelser 12. Marts, 4. August, 15. Septbr., 12. Decbr. 1595; 10. og 11. Febr., 4. Maj, 8. Juni 1596; Skaanske Tegnelser 12. og 13. Marts 1595 og 13. Juni 1596; Jydske Tegnelser 12. Decbr. 1595 og 11.—13. Febr. 1596. — [2] Sjæll. Tegnelser 4. Aug. 1595. — [3] Skaanske Tegnelser 22. Febr., 23. og 24. April 1594. — [4] Skaanske Tegnelser 31. Januar 1594. — [5] Sjæll. Tegnelser 22.—23. Maj 1595; Fyenske Tegnelser 2. Maj 1595; Jydske Tegnelser 22. Maj 1595. — [6] Skaanske Tegnelser 22. Oktbr., 25. Novbr. 1594, 25. April 1595. — [7] Jydske Tegnelser 7. Juni 1594; 11.—13. Febr. og 14. Juni 1596; Jydske Tegnelser 7. Juli 1596. — [8] Skaanske Tegnelser 22. Oktbr. 1594; Skaanske Registre 3. Febr. 1595; Sjæll. Registre 15. Maj og 1. Aug. 1595. — Hans v. Andorf byggede Reberbanen i København (Sjæll. Tegnelser 31. Decbr. 1594), ombyggede Københavns Slot, hvorfor han fik 500 Daler (Sjæll. Tegnelser 8. Juli 1596) og var desuden fast Bygmester paa Kronborg (Sjæll. Registre 1. Aug. 1595.)

S. 205. [1] „Barken" og „Jonas" og muligt flere Skibe var paa dette Togt. Sjæll. Registre 20.—21. Maj 1595. — [2] Henrik Ranzau til Chr. IV, dat. 11. Febr. 1595. „Henrik Ranzaus Breve". Rigsark.

S. 208. [1] Herman Juel skulde have været med istedetfor Lauris Kruse, men forlenedes med Gotland og sendtes derfor did. Præben Gyldenstjerne forlenedes med Malmøhus, men fik dog Lov at rejse. Om Udrustningen til Toget, Skibsartiklerne, Gesandternes Instruks m. m. se Jydske Tegnelser 8. Novbr. 1594, 11. Januar 1595; Sjæll. Tegnelser 5. og 10. April, 15. og 22. Maj 1595; Sjæll. Registre 14. og 15. Maj 1595; Skaanske Registre 29. Juni og 16. Septbr. 1595. — [2] N. Slange: Christian den

Fjerdes Historie S. 83 og 85. Slange har af Børge Trolles dobbelte Opgave ladet sig forlede til at ansee det for et dobbelt Togt. — [3] Danske Magazin, 4de Række, II. 389. — [4] Historisk Tidsskrift, 5te Række, V 661, 666—69.

S. 209. [1] N. Slange: Christian den Fjerdes Historie, S. 82. — [2] Sjæll. Tegnelser 31. Januar 1595. — [3] Sjæll. Tegnelser 20. Januar 1595.

S. 210. [1] Jydske Lov I. 28. og 36. d; II. 65. e. Valdemars Sjæll. Lov I. 13. — [2] Sjæll. Tegnelser 13. Januar 1595. Rigsraaderne fik Betaling til at møde Paaskeaften den 19. April i Kbhvn. — [3] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 12. Maj 1595. Orig. D. K. H. 79 no. 123. (Trykt i K. Erslev: Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Kristian den IV's Tid I, 75.) — [4] Jydske Tegnelser 2. Maj 1595. — [5] Dronning Sophias Brev af 12. Maj 1595. — Danske Magazin 4. Række II, 384.

S. 213. [1] Skaanske Registre 27. Juli 1594. — [2] Skaanske Registre 21. November 1595. — [3] Smaalandske Tegnelser 8. Maj 1595. — [4] Sjællandske Tegnelser 23. Maj 1595. — [5] Gavebrev og Fundats af 16. Juli 1595. — [6] Jydske Registre 4. Aug. 1595. — [7] Sjællandske Tegnelser 15. Septbr. 1595. — [8] Fyenske Tegnelser 17. April 1596.

S. 214. [1] N. Slange: Christian den Fjerdes Historie S. 7. — [2] Olim regni gubernatorum unus et jam, quia in partes reginæ matris secesserat, officio defunctus gubernandi. Hist. Tidsskrift 5te Række V 668, Anm. 2. — [3] Sophia til Chr. IV, dat. Nykøbing 7. Juni 1594. Orig. D. K. H. 73. b. — [4] Rigsraadet til Ulrik af Meklenborg, dat. København 29. Juli 1594. Orig. D. K. H. 73. b.

S. 215. Chr. IV til Sophia, dat. Frederiksborg 11. Maj 1595. Original. D. S. A. — [2] Sjællandske Tegnelser 23. Maj 1595. — [3] Dr. Sybrandt til Enkedronningen, dat. Rostock 6. Maj 1595. Egenhændig Original. D. S. A. — [4] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 12. Maj 1595. Orig. D. K. H. 79, no. 123. — [5] Dr. Sybrandt til Enkedronningen, dat. Rostock 12. Maj 1595. Eghd. Orig. D. S. A.

S. 216. [1] Hertug Vilhelm af Kurland til Chr. IV, dat. Goldingen 9. Juli 1595. Afskr. i Langebeks Diplomatarium. — Sjællandske Tegnelser 26. Aug. 1595. — [2] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Kronborg 24. Juli 1588. Egenhændigt. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E 242).

S. 217. [1] Dat. Güstrow 20. Maj 1595. Orig. D. S. A. — [2] Ulrick Schwerin den Ældres Indberetning til Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Landseron 6. Maj 1595. Afskrift. D. S. A.

S. 218. [1] Andreas Celichius: Betænkning om Storkeægget, afgiven til Hertug Ulrik af Meklenborg, udateret. Afskrift. D. S. A.

S. 220. [1] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Alten Stargardt 18. Novbr. 1594. Original. D. S. A. — [2] Ansøgningen dat. Leipzig 7. Oktbr. 1593. Concept. D. S. A. (Gl. Signatur: VII E 385). — [3] Se f. Eks. Skrivelser fra Ulrik til hans Bedstefader Hertug Ulrik af Meklenborg, dat. Leipzig 3. Oktober og 18. Decbr. 1593. Orig. D. S. A. — [4] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 2. Juni 1595. Orig. D. S. A.

S. 221. [1] Særligt omtalt under Forhandlingerne i Flensborg 6.—10. Septbr. 1593.

S. 223. [1] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow den letzten Mai 1595. Original. — Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 2. Juni 1595. Concept. Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 2. Juni 1595. Orig. — Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 6. Juni 1595. Concept. — Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 6. Juni 1595. Orig. Med paategnet Concept til Enkedronningens Svar, dat. Nykøbing 9. Juni 1595. — Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 13. Juni 1595. Orig. Alle i D. S. A.

S. 225. [1] I Enkedronning Sophias Brev af 2. Juni hedder det: da sie eben, wie wir mit abfertigung dieses in werk gewesen, alle beide bei uns angelangt sind.

S. 226. [1] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 2. Juni 1595. Concept. D. S. A. — [2] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 2. Juni 1595. Orig. D. S. A.

S. 227. [1] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 6. Juni 1595. Concept.

D. S. A. — [2] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 6. Juni 1595. Original. D. S. A.

S. 228. [1] Breve med Jordbær fra Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. 13., 15. og 17. Juni 1595. Paa det sidste findes Paategningen: Modtaget, Nykøbing 24. Juni. D. S. A. — [2] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 9. Juni 1595. Concept, skreven bag paa Brev fra ham til hende af 6. Juni 1595. D. S. A. — [3] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 6. Juni 1595. Concept. D. S. A. — [4] Danske Magazin 4de Række II. 388—89. — [5] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 16. Juli 1595. Concept. D. S. A. — [6] Dat. Kronborg 1. Juli 1595. Orig. D. S. A.

S. 229. [1] Dat. Nykøbing 6. Juli 1595. Orig. D. K. H. 73. b. — [2] Sophia til Ulrik af Meklenborg, dat. Nykøbing 16. Juli 1595. Concept. D. S. A. — [3] Sophia til Johan Adolph, dat. Nykøbing 1. Oktbr. 1595. — [4] Sophia til Johan Adolph, dat. Nykøbing 12. Juni 1595. — [5] Johan Adolph til Sophia, dat. 24. Juni 1595. „Johan Adolphs og Sophias Brevveksling". — [6] Sophias Memorial for Hans Blome og Rentemester Hans Hartmann, dat. Cismar 23. Decbr. 1595. Concept. D. S. A. — [7] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 15. Juni 1595. Orig. D. S. A.

S. 230. [1] Dr. W. Sybrandt fik aarligt i „Kostgelt": 480 Daler; i „Dienstgelt": 600 Daler; i „Gnadengelt": 1000 Daler; i „Deputat og for Hofklædning": 164 Daler; hvortil desuden kom „Tæring" paa de enkelte Rejser. En Reise til Ratzeburg kostede saaledes 600 Daler; Sybrandt og H. v. d. Beeks Rejse til Leipzig og Regensburg ialt 2541 Daler o. s. v. Dronning Sophias Regnskaber for Hertugdømmerne 1589—1603. D. S. A. — [2] Foruden Vin sendtes Aar 1594 til Hertug Ulrik til Leipzig 23. Maj: 1630 Daler; 10. Aug. 870 Daler; 19. Novbr. 3500 Daler. Betydelige Udgifter i Form af Gaver til forskellige havde hans Valg til Coadjutor i Meklenborg krævet. Dronning Sophias Regnskaber for Hertugdømmerne 1589—1603. D. S. A. — [3] Samlinger til Fyens Hist. o. Topographi VI 414. — [4] Sjællandske Tegnelser 23. Maj 1595. — Skaanske Tegnelser 29. Juni 1595.

S. 231. [1] Chr. VI til Sophia, dat. København 27. Juli 1595. Orig. D. S. A. — [2] Sjællandske Tegnelser 16. Oktober 1595. — Norske Rigsregistranter III. 394.

S. 232. [1] Jydske Tegnelser 2. Aug. 1595.

S. 235. [1] Sjællandske Tegnelser 17. Aug. 1595, dat. Skanderborg. — [2] Fourér- og Foderseddel for Toget. Afskrift i Langebeks Diplomatarium.

S. 236. [1] Sjællandske Tegnelser 26. August 1595. — [2] Hans Blome til Enkedronning Sophia, dat. Sehedorf 8. April 1597. Orig. D. S. A.

S. 237. [1] Christian Barnekov til Holger Rosenkrans, dat. Berlin 30. Oktober 1595. Afskrift i Langebeks Diplomatarium efter Arkivet paa Rosenholm. — N. Slange: Christian den Fjerdes Hist. S. 84—85. — [2] Chr. IV til Sophia, dat. Berlin 29. Oktober 1595 med indlagt Seddel. Orig. D. S. A. — [3] Chr. IV til Sophia, dat. Güstrow 9. Nov. 1595. Orig. D. S. A. — [4] Christian Barnekov til Holger Rosenkrans, dat. Berlin 30. Oktbr. 1595. Afskrift i Langebeks Diplomatarium efter Arkivet paa Rosenholm. — [5] Indlagt Seddel i Brev fra Chr. IV til Sophia, dat. Güstrow 9. Novbr. 1595. — [6] Hertug Ulriks Instruks for sine Gesandter til Chr. IV, dat. Dobberan 12. April 1596. D. K. H. 77.

S. 238. [1] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Bützow 3. Januar 1596. Orig. D. S. A. — [2] Johan Adolphs Instruks for Hans Blome, dat. Gottorf 7. Januar 1596. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph". — [3] Chr. IV til Sophia, dat. Berlin 29. Oktober 1595. Orig. D. S. A. — [4] Chr. IV til Sophia, dat. Güstrow 9. Novbr. 1595. Orig. D. S. A. — [5] Hans Blome til Johan Adolph, dat. Sehedorf 27. Novbr. 1595. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph".

S. 239. [1] Chr. IV til Sophia, dat. Skanderborg 15. December 1595. Orig. D. S. A. — [2] Hendes vidtløftige Hofregnskaber med nøjagtige Oversigter over, hvad der dagligt blev spist, drukket, bagt, brændt af Lys, fortæret af Havre o. s. v., findes i D. S. A. — [3] Opholdet paa Cismar varede ifølge Regnskaberne 1594—1601. — Kvittering fra

Chr. IV, Ulrik og Hans til Dronning Sophia for 102,318 Daler, der er i Behold fra hendes Formynderstyrelse, dat. 1. August 1602. Original paa Pergament.

S. 240. [1] Sophia til Johan Adolph, dat. Nykøbing 1. Oktober 1595. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph". — [2] Johan Adolph til Hans Blome, dat. Gottorp 24. Novbr. 1595. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph". — [3] Hans Blome til Johan Adolph, dat. Sehedorf 27. Novbr. 1595. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph". — [4] Sohia til Johan Adolph, dat. Cismar 3. Decbr. 1595. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph". — [5] Memorial fra Sophia for Hans Blome og Rentemester Hans Hartmann, dat. Cismar 23. Decbr. 1595. D. S. A. — [6] Johan Adolph til Hans Blome, dat. Husum 26. Marts 1596. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph".

S. 241. [1] Johan Adolphs Instruks for Hans Blome, dat. Gottorp 7. Januar 1596. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph". — [2] Johan Adolph til Sophia, dat. Gottorp 11. Februar 1596. „Forhandlinger mellem Sophia og Johan Adolph". — [3] Chr. IV's egenhændige Breve ved Bricka og Fridericia 1589—1625. S. 8—9. — [4] Chr. IV til Sophia, dat. Skanderborg 5. Januar 1596. Orig. — Sophias Svar, dat. Cismar 16. Januar 1596, paaskreven Concept. D. S. A. — [5] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 28. Februar 1596. Orig. med paaskreven Concept til hendes Svar, dat. Cismar 4. Marts 1596. D. S. A. — [6] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 18. Juli 1596. Orig. D. S. A. — [7] Concept af 16. Januar 1596 paaskreven Christian den Fjerdes Original-Brev til Sophia, dat. Skanderborg 5. Januar 1596. D. S. A.

S. 242. [1] D. K. H. 77. — [2] Begge Brevene omtalte i Ulrik af Meklenborg til Chr. IV, dat. Güstrow 15. Februar 1596. D. K. H. 77. — [3] Ulrik af Meklenborg til Chr. IV, dat. Güstrow 15. Februar 1596. D. K. H. 77.

S. 243. [1] Chr. IV's egenhændige Breve 1589—1625, udg. ved Bricka og Fridericia. S. 8—9.

S. 244. [1] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 16. Februar 1596. Orig. D. S. A. — [2] Samlinger til Fyens Hist. og Topogr. VI, 415. — [3] Sjællandske Tegnelser 13. og 24. December 1595. — [4] Saaledes siger Jens Gödissön i sin Ligprædiken over Jørgen Rosenkrans. Kbhvn. 1597. — [5] Brevene, hvorved Herredagen udskreves, er daterede Kolding 21. Februar 1596. Sjællandske Tegnelser. — [6] Kjøbenhavns Diplomatarium IV 736—38. — [7] Jens Gödissön: Ligprædiken over Jørgen Rosenkrans. Kbhvn. 1597. — A. Heise i Historisk Tidsskrift 5te Række VI, 567.

S. 245. [1] A. Heise: Historisk Tidsskrift 5te Række VI, 570.

S. 246. [1] Dat. Koldinghus 27. Februar 1596. Kjøbenhavns Diplomatarium IV, 736—38.

S. 247. [1] Sjællandske Tegnelser 13. December 1595. — [2] Samlinger til Fyens Hist. og Topogr. VI, 416.

S. 248. [1] Norske Rigsregistranter III, 415. — [2] Samlinger til Fyens Hist. og Topogr. VI, 416. — [3] Sjællandske Tegnelser 11. Maj 1596. — [4] Slange: Christian den Fjerdes Hist. S. 92. — Sjællandske Registre 9.—10. Juni 1596. — Danske Magazin 4de Række II 384 og IV, 349—50. — Samlinger til Fyens Hist. og Topogr. VI, 417.

S. 249. [1] K. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Tid I, 6.

S. 250. [1] Johan Adolph til Sophia, dat. 5. Maj 1506. „Forhandlinger mellem Johan Adolph og Sophia". — [2] Hans Blome til Johan Adolph, dat. Kiel 30. Maj 1596. (Samme Samling). — [3] Johan Adolphs Instruks for Johan Kuhlmann i hans Sendelse til Enkedronningen, dat. Gottorp 2. Juni 1596 (Samme Samling). — [4] Sophia til Johan Adolph, dat. Frederiksborg 9. Juni 1596. (Samme Samling). — [5] Sophia til Johan Adolph, dat. Frederiksborg 25. Juni 1596. (Samme Samling). — [6] Johan Adolphs Instruks for sit Frier-Gesandtskab, dat. Gottorp 13. Juli 1596. (Samme Samling). — [7] Augustus Frich: Beschreibung des . . . Herrn Christians des Vierden . . . zu Koppenhagen d. 29. Aug. 1596 geschehenen Krönung. Kbhvn. 1597. Bl. C. — [8] Ægteskabs Kontrakt mellem

Johan Adolph og Augusta, dat. Frederiksborg 20. Juli 1596. „Forhandlinger mellem Johan Adolph og Sophia".

S. 251. [1] Sophia til Christoffer Valkendorf, dat. Frederiksborg 21. Juli 1596. Original. Rigsark. „Norske Samlinger", fasc. 8, no. 3. — [2] Sjællandske Tegnelser 24. Juli 1596.

S. 252. [1] Sophia til Johan Adolph, dat. Nykøbing 8. Aug. 1596. „Forhandlinger mellem Johan Adolph og Sophia". — [2] Norske Rigsregistranter III 20, 444, 673. — [3] Norske Rigsregistranter III, 444. — [4] Sjællandske Tegnelser 16. Novbr. og 7. Decbr. 1596. Pengenes Tilbagebetaling: Jydske Tegnelser 24. Decbr. 1598.

S. 253. [1] Sjællandske Tegnelser 3. og 15. August 1596. — [2] Sjællandske Tegnelser 15. August 1596.

S. 254. [1] Ulrik af Meklenborg til Sophia, dat. Güstrow 18. Juli 1596. Original. D. S. A. — [2] Augustus Erich: Beschreibung des Herrn Christians des Vierden Krönung. Kbhvn. 1597. Bbij—iij. — [3] Dat. Kiel 13. Januar 1598. Orig. D. S. A. — [4] Nordalbingische Studien VI. 300—07.

S. 255. [1] Augustus Erich: Beschreibung Chr. IV Krönung. Kbhvn. 1597. Bl. Biij—iiij.

S. 256. [1] Augustus Erich: Beschreibung Chr. IV Krönung. Kbhvn. 1597. Bl. xij. [2] Chr. IV lægger Bønnitgaard under Livgedinget 24. Oktbr. 1596. D. K. H. 35. — [3] Aug. Erich: Beschreib. Chr. IV's Krönung. Bl. Diij o. s. v.

S. 257. [1] Dansk biografisk Lexikon VI, 567—68. — [2] Gammel kongelig Samling 4to, no. 1823. — [3] Gammel kongelig Samling 4to, no. 1822.

S. 258. [1] Augustus Erich: Beschreibung Chr. IV Krönung. Kbhvn. 1597, Bl. Eij. Dette Skrift er i det følgende Kilden, hvor intet andet findes anført.

S. 262. [1] N. Slange: Chr. IV's Historie. S. 94.

S. 265. [1] N. Slange: Chr. IV's Historie. S. 99.

INDHOLD AF VI BOG

005705716032

